
37
14 B
12

BEDÆ

ET

CLAUDII TAURINENSIS

ITEMQUE ALIORUM

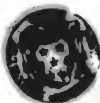
VETERUM PATRUM
OPUSCULA

A CANONICIS REGULARIBUS SANCTI SALVATORIS

BONONIÆ

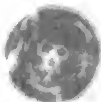
Majori ex parte nunc primum edita.

BONONIÆ, MDCCLV.

Apud Hieronymum Corciolani, & H. H. Colli ex Typographia
S. Thomæ Aquinatis. *Superiorum permissu.*

QUÆ HOC IN LIBRO EDIMUS,

Hæc sunt.

NOS

NOS DOMNUS JOANNES QUATRINI
VENETUS
Canonicorum Regularium Congregationis Rhenanæ S. Salvatoris Ordinis S. Auguſtini, Abbas Generalis.

QUum librum, qui inſcribitur: *Bedæ, & Claudii Taurinenſis itemque aliorum Veterum Patrum Opuſcula a Canonicis Regularibus S. Salvatoris Bononiæ majori ex parte nunc primum edita*, duo noſtræ Congregationis Theologi juſſu noſtro attente legerint, & approbarint, facultatem facimus, quantum in nobis eſt, ut typis mandetur. In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Amen.

In quorum Fidem has dedimus in noſtra Canonica S. Salvatoris, Venetiarum. Kalendis Januarij MDCCLV.

D. JOANNES QUATRINI Abbas Generalis, &c.

Reg. fol. 69.

Loco ✠ Sigilli.

D. Antonius Teſta Cancellarius.

Vidit D. Aurelius Caſtanea Cleric. Regul. S. Pauli, & in Eccleſia Metropolitana Bononiæ Pœnitentiarius, pro Eminentiſsimo, & Reverendiſſimo Domino D. Vincentio Card. Malvezzo Archiepiſcopo Bononiæ, & S. R. I. Principe.

Die 2. Auguſti 1755.

Excellentiſſimus D. Hercules Maria Zanotti Doctor Collegiatus, & Canonicus Perinſignis Collegiatæ S. Petronij videat pro S. Officio, & referat.

Fr. Thomas Maria de Angelis S. Officii Bononiæ Generalis Inquiſitor.

Die 26. Auguſti 1755.

Ut muneri, quod mihi mandatum fuit a Reverendiſſimo Patre Inquiſitore ſatisfacerem, librum hunc, cui titulus: *Bedæ, & Claudii Taurinenſis itemque aliorum Veterum Patrum Opuſcula a Canonicis Regul. &c.* perlegi, & in ejus approbationem traductus ſum: propterea eum in lucem edi, & typis mandari poſſe aſſentior, ſi videbitur ita, ad quos pertinet.

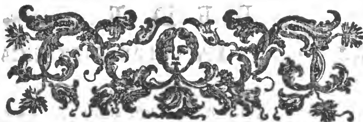
Ego Hercules Maria Zanotti Doctor Theologus Collegiatus, & Perinſignis Baſilicæ S. Petronij Canonicus.

Die 3. Septembris 1755.

Attenta ſupraposita atteſtatione

IMPRIMATUR.

Fr. Thomas Maria de Angelis S. Officii Bononiæ Generalis Inquiſitor.

LECTORI BENEVOLO

D. JOANNES CHRYSOSTOMUS TROMBELLI.

Rafationem in Commentarium ad Septem Epistolas Canonicas adscriptam Bedæ, quam nunc edo, ab humanissimo, itemque doctissimo D. Petro Aloysio Galletti Theologiæ Lectore, & Florentinæ Abbatiæ ab Archivio, & Bibliotheca, dono habui, exscriptam ex Codice, quem Optimi illi Monachi cum aliis plurimis in ornatissima Bibliotheca servant. Illam, versiculosque eidem adjunctos is Bedæ facile tribuet, qui probe animadverterit, præstantissimi hujusce Scriptoris locutionem, ac phrasim hic se palam prodere, nec alienum ab elucubrandis carminibus fuisse Bedam. Vale.

BEDÆ

PRÆFATIO IN EPISTOLAS CANONICAS.

Incipit Præfatio Beati Bedæ Presbyteri super Septem Epiſtolis Canonicis, qua loculenti ſtili promulgavit mucrone.

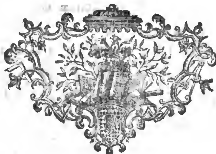
Jacobus, Cephas, Johannes, Thaddeus una
Spiritus excelſi flagrantes lumine ſeptem
Conſcripſere ſacris cæleſtia dona libellis,
Quæ maneant ſine fine pios; ſed & ira per ævum
Quanta addat cæco barathro ſub carcere ſontes,
Oris Apoſtolici concordi voce profantur.
Myſtica nos quorum lecturi dicta precamur,
Spiritus alme veni, noſtrumque juvato laborem.
Cui facile eſt donare tui ſublimia, ut alto
Sufficiant humiles penetrare oracula ſenſu.

Jacobus, Petrus, Johannes, Judas ſeptem Epiſtolas ediderunt, quas Eccleſiaſtica conſuetudo *catholicas*, ideſt *univerſales* cognominat. In quibus ideo prima Epiſtola Jacobi ponitur, quamvis in Catalogo Apoſtolorum priores ſoleant dinumerari Petrus, & Johannes, quia ipſe Hieroſolymorum regendam Eccleſiam ſuſcepit, unde fons, & origo Evangelicæ prædicationis incipiens per Orbem diffuſa eſt univerſum. Cujus Cathedræ dignitatem etiam Paulus Apoſtolus in eo nominando venerans ait: *Jacobus, Cephas, & Johannes, qui videbantur columnæ eſſe* (a). Vel certe quia Jacobus ipſe duodecim Tribubus Iſrael, quæ primæ crediderunt, ſuam epiſtolam miſit, merito hæc prima poni debuit. Merito Petri ſecundæ, quia ipſe *electis advenis*, qui græce dicuntur *proſelyti*, hoc eſt *adventitii*, ſeu *aſſumpti*, eis ſcripſit, qui de gentilitate ad judaiſmum, de judaiſmo ad electionis evangelicæ gratiam converſi ſunt. Merito Johannis epiſtolæ tertio loco ſunt poſitæ, quia ipſe iis ſcripſit, qui de gentibus crediderunt, cum nec natura, nec profeſſione Judæi extitiſſent. Merito Judæ ultima eſt poſita, quia quamvis & ipſe magnus, tribus tamen præcedentibus Apoſtolis minor eſt. Vel quia Jacobi prima

(a) *Galat.* 2. 9.

ma ſcripta eſt epiſtola, deinde Petri, poſtea Johannis, ideo nunc uſque, ordinem, quo ſcriptæ ſunt, retinent; conſtat enim, quia beatus Jacobus trigeſimo poſt paſſionem Domini anno ſuum conſummavit martyrium, Petrus triceſimo octavo, hoc eſt ultimo anno Neronis paſſus eſt. Et ipſe in ſecunda ſua ſcripſit epiſtola: (a) *certus ſum quod velox ſit depoſitio Tabernaculi mei, ſecundum quod & Dominus noſter Jeſus Chriſtus ſignificavit mihi* per revelationem. Unde patet, quia imminente paſſione hanc ſcripſit epiſtolam: cum multo ante Jacobus migraverit ad Dominum: neque enim epiſtolas ejus conveniebat ab invicem ſeparari, quas iiſdem ſcripſit Eccleſiis. Porro Johannes multo poſt tempore ſuas epiſtolas, ſimul & Evangelium ſcripſit quando poſt occiſionem Domitiani reverſus de exilio turbatam ſe abſente per hæreticos reperit Eccleſiam, quos in ſuis epiſtolis percutiens, ſæpe cognominat *Antichriſtos*.

EXPLICIT PROLOGUS.

(a) II. 1. 14.

HUMANISSIMO LECTORI

D. Joannes Chrysostomus Trombelli.

Quanti sit pretii liber ille, quem tibi, humanissime Lector, exhibeo, haud obscure significat Clarissimus Franciscus Antonius Zacharias, dum eum, (*a*) tum ad historiam Ecclesiasticorum Scriptorum, tum ad rerum in causa Claudii Taurinensis Iconoclastæ gestarum seriem, originesque dignoscendas maxime utilem *esse docet: eamque ob causam se eundem librum, editurum fuisse ait, si diutius Pistorii degere ipsi licuisset: habuisse tamen in votis præstantissimum Joannem Dominicum Mansium, ut eum ederet* (*b*). *Revera exscribi illum jusserat Clariss. Mansius; sed ubi novit, inedita Veterum Ecclesiasticorum Auctorum Scripta a nobis evulgari, quidquid exscriptum fuerat, ad me misit, ut typis proderem. Quam etiam ob rem Viro praeclarissimo, & de bonis literis optime merito, me plurimum debere profiteor.*

Sed, ut aliqua de Claudio Taurinensi eloquar, fuit ille quidem, ut ea ferebat ætas (*vixit autem, quod quisque novit, Carolo Magno, & Ludovico Pio imperantibus*) *disertus, ac doctus, sed ex eorum literatorum genere, quos scientia inflat, & ab Ecclesiæ sinu reiicit; qui sua sectari cupiunt, non quæ Jesu Christi, præcipientis scilicet, ut credenda dogmata non ex ingenio, atque arbitratu nostro dimetiamur, sed ex vetere traditione, & Ecclesiæ consensione, atque approbatione. Id ne temere locutus existimer, eos Scriptores consule, quos, ne multo sermone Lectori molestus sim, in margine allego* (*c*). *Ceterum eam jam dudum obtinuit Claudius apud viros eruditos existimationem, ut quicunque reperti sunt ab eo elucubrati libri, a Catholicis etiam viris editi, atque adeo in* Magnam (*quam vocant*) Veterum Patrum Bibliothecam *illati sint* (*d*). *Atque horum qui-*

(*a*) Bibliotheca Pistoriens. pag. 13 n. 11.

(*b*) Ibi pag. 62 annotat. 12 *Hi sunt Bibliorum loci, de quibus XXX. quæstiones instituit Theodemirus. Eas fuse in ipso hoc codice idem persequitur, & quid in illis explanandum cupiat, ostendit. Quam ob rem non contemnendum Theodemiri opus hoc est, quod in nostro codice exscriptum habemus. Integrum edere in animo habuit Clariss. P. Johannes Dominicus Mansi: utrum id reapse præstiturus sit, ignoro. Si diutius Pistorii licuisset immorari, pridem totum ipse evulgassem cum aliis liturgicis libris &c.*

(*c*) Jonas Aurelianensis in libris *de cultu imaginum* pag. 533 & subseq. tom. IV. part. I. Bibliothecæ Patrum editio: Paris. in cujus præfatione laudatur Theodemirus Claudio erranti factus ex amico adversarius. Dungalus pag. 146 part. II. tom. IV. Bellarminus *de Scriptori. Ecclesiast.* ad an. 820. Labbeus *de Scriptoribus Ecclesiasticis*. Cave ad eundem annum; idest 820. Oudinus pariter ad eundem annum. Ughellius *de Episcop. Taurin.* Mabillon pag. 92 analecto: editio Paris. an. 1723. Trombelli *de Cultu Sancto.* differt. II. VI. 6 & 7, aliique multi tum veteres, tum nobis proximi Scriptores, si Trombellium exceperis, allegati ab Oudino.

(*d*) Petrus Pesselierus S. Germani Altissiodorensis Cœnobita Claudii Commentaria in Epistolam *ad Galatas* edidit; atque hæc quidem in partem secundam tomi I. Bibliothecæ Veterum Patrum illata sunt pag. 795 editionis Parisiensis. Evulgavit porro Mabillon præfationem *in libros informationum litteræ, & spiritus* super *Leviticum:* præfationem quoque *expositionis* in *Epistolas ad Ephesios* pagg. 90, 91, & 92 analect. editio Paris. an. 1723. Tanti vero fecit Pesselierus commentaria Claudii in Epistolam *ad Galatas*, ut hæc de iis tradiderit. *Ego quidem cum superioribus diebus illic*

quidem præstantissimorum virorum exemplo permotus sum, ut nondum editas Claudii in Regum libros quæstiones, ac responsiones in lucem emitterem. Has continet codex, quos cum aliis plurimis a Clarifs. Zacharia enumeratis, descriptisque, possidet Pistoriensis Ecclesia; sed ob amanuensis sive inscitiam, sive negligentiam, tam frequentibus, tam turpibus scatens erroribus, ut initio putarim fieri omnino non posse, ut commentaria hæc emendarentur, eamque ob causam parum absfuit, ne susceptum de iis edendis consilium prorsus abiecerim: quis enim ea edat, quæ corruptissima esse novit? Sed cum ex stylo, quem facile quisque dignoscet, quædam ex Augustino, quædam vero ex Gregorio Magno deprompta, & in Claudii solutiones inducta esse comperissem, in horum Doctorum Operibus ea perquisivi, eaque inventa cum codice nostro contuli; atque, ex hac quidem collatione, plura emendavi. Suspicatus autem, quod is, qui tam multa ex Augustino, & Gregorio in rem suam deduxerat, alios quoque facile consuluisset, ex quorum studiis commentaria sua accrescerent, alios Claudio ætate superiores adii, & manifesto comperi (ut ea interea prætercam, quæ de Eucherio deinceps dicam), ex Beda, atque Isidoro, atque adeo ex Rabano ipsius Claudii æquali plurima eum depromsisse, sic ut ex hisce Doctoribus coagmentata sint hæc, quæ edimus commentaria. Quamquam, quod ad Rabanum attinet, haud temere suspicamur ea quæ ex Rabano allegamus, ex vetustiore auctore, tam a Rabano, quam a Claudio fuisse desumpta. Porro ea, quæ nunc evulgamus Claudii commentaria, non ejusdem generis sunt: sed alia quædam copiosiora, ac fusiora (atque hæc primùm occurrunt) breviora alia, quæ postremo loco sunt posita; ac priora illa quidem alienis laboribus distuerunt magis: at quamvis in posterioribus, ideoque in brevioribus multo parcius aliena verba in rem suam deducat, non renuit tamen interdum eos ipsos excitare, quos in prioribus commentariis allegarat. Quod non dissimulat Claudius ipse; quippe qui fatetur (a) propositis a Theutmiro quæstionibus non ex suo ingenio, sed ex illustrium Doctorum judicio, neque ex propria temeritate, sed ex aliorum auctoritate satisfecisse*: profitetur quoque (b) nonnullas* remanere indiscussas, quia nec in antiquis translationibus aliquid exinde translatum repererat, nec in Majorum nostrorum opusculis aliquid expositum legerat: *tum hæc subiicit*; Et hæc me ignorare fateor, quia nec aliquid exinde legisse, reminiscor. Et ideo de imperitia non erubesco quia lectione non doceor, nec de periculo formido, quia quæ non intelligo, docere non præsumo. *Quam quidem consuetudinem cum alii multi iis temporibus servaverint, tum maxime servavit Claudius: nec in his tantum, quæ nunc evulgamus, commentariis, verum etiam in iis, quæ in epistolas Pauli conscripsit, edidit que.* (c)

Hoc

lic essem, variasque scientiarum gemmas evolverem, qua sane non pauca in Bibliotheca vetustissima diligenter asservantur, forte occurrerunt hujus Claudii in omnes ferme Pauli Epistolas commentaria; quæ quum excussis, ut fieri solet, pulveribus raptim percurrissem, miratus illico superiorum ætatum incuriam, indignissimum *putavi, tam pretiosum thesaurum, tamque exquisitum jacere, ac magna cum Reipublicæ Christianæ jactura tamdiu delitescere. Quantam studiosissimo cuique sacrarum litterarum accessionem sic allaturus, dici profecto non potest; præsertim cum splendore suo eam lucem Paulinæ lectioni afferat, ut ad ipsius arcana sensa, & abstrusos locos explicandos aditum facilem præbere videatur.*

(a) In præfatione in prima commentaria.

(b) In præfatione in secunda commentaria.

(c) In præfatione in Epistolam ad Ephesios a Mabillonio edita tradit hæc. *Circa secor-*

diam

Hoc itaque commodum ex ea comparatione retulimus, ut, si pauca excipias, quæ cum in editis superiorum Scriptorum libris non invenerimus, cum exemplari nostro conferre non potuimus, Claudii scripta non inemendata prodirent. Quamquam etiam hæc ipsa comparatio aliud emolumentum attulit: in hoc enim ipso, quod plerumque vitiosum exemplar dixi, aliquid præstantis interdum extat, quo perfici possint jam edita Isidori, & Bedæ loca, quæ Claudius allegat. Suspicor equidem non defuturos, qui laborem hunc meum condemnabunt, quandoquidem ea, quæ copiosiora dixi, atque effusiora Claudii commentaria, ea ipsa dicent, quæ præposito Eucherii nomine pridem evulgata sunt. Sed neque ipsissima omni ex parte sunt (discrimina enim nonnulla sæpe occurrunt): & etiamsi ipsissima esse velis, ex labore nostro emolumentum non leve assequeris; quandoquidem manifesto ex ea re comperies Claudii esse, quæ Eucherio tributa jam sunt, & fortasse ab alio longè posteriore, qui Claudii labores sibi proprios fecerit, fuisse deinceps proprio nomine evulgata. Quid quod cujuscumque tandem ea sint commentaria, cum emendatissima, & præfationibus Claudii, adnotationibus quoque non paucis ornata proferam, an id humano Lectori gratum non erit, acceptumque? Vale.

QUÆ.

diam sensus mei, epistolas Beati jam dicti Apostoli Pauli ad Ephesios, atque ad Philippenses, non tam ex majorum tractatibus, quam ex diversorum tractatuum sententiis, veluti mendicus non habens propriam segetem, sed post terga metentium ex aliorum segete congregat sibi victum, ne hyemis tempore fame periclitetur, ita & ego ex aliorum dictis, has brevi stylo comprehendi epistolas. Et quæstione X. secundi generis Commentariorum: Quid tamen ista significant, in libro primo Operis hujus ex dictis Maiorum nostrorum, ut Dominus dedit, & invenire potuimus, jam expositum est. Non omnia tamen, quæ suis inserit Commentariis, ex aliis deprompsisse, sed nonnulla de suo quandoque addidisse, hæc ipsius Claudii in Commentariis in epistolam Apostoli Pauli ad Galatas, verba declarant: largiente Deo in isto quadragesimæ tempore epistolam beati jam dicti Apostoli Pauli ad Galatas ex tractatibus beatorum Augustini, & Hieronymi Patrum permixtis procuravi ordinare sententiis. In quibus tractatibus cum ad congruentem expositionem multa deesse cernerem, verti me ad alios libros præfati jam patris Augustini, & exinde eam, quæ in illis deerat, tractatibus explere studui expositionem; nonnulla etiam, ut mihi visum est, intra illorum locutionem, mea studui conjungere verba, quæ utramque expositionem absque scissione conjungerent, & legentis exercerent sensum, & fastidium facerent evitare.

XXX QUÆSTIONES SUPER LIBROS REGUM.

AMABILI MAGISTRO DOMINO CLAUDIO
Sedis Taurinenſis Epiſcopo

THEUTMIRUS (a) Filius veſter, omniumque Abbatum minimus Abba (b) in Domino æternam ſalutem.

MI Pater & Magiſter, librum Exodi quem miſiſti, relegi, quo gaudio immenſo gaviſus ſum. Sicut (c) de epiſtolis Magiſtri Gentium Pauli in alia epiſtola quam miſi ipſe (d), cognoſcetis. Nam & Venerabilis Pater Leidrath (e) quondam Epiſcopus Laudenſis, cum hoc audiſſet, gaviſus eſt & ipſe, rogavitque eum mihi multum ad ſcribendum

(a) *De Teutmiro, ſeu Theodomiro, vel Teuthmyro iſto hæc tradit Mabillon: [pag. 92 analect. editionis Paris. 1723 in annot. ad præfationes Claudii]* Theodomirus, cui prior inſcripta eſt præfatio, Gallus Abbas fuit, præeratque centum quadraginta Monachis ſub regula S. Benedicti, ut ipſe teſtatur in Epiſtola contra Claudium ſcripta, cujus fragmenta refert Jonas in lib. III. Operis præcitati. Abbatem in Gallia fuiſſe, non vero in Hiſpania uti aliquando ſuſpicatus ſum, colligo ex Jonæ lib. I. de eodem Claudio hunc in modum loquentis: *fertur in ſugillatione ejuſdem Abbatis, totiuſque Gallicanæ Eccleſiæ tantæ prolixitatis vomiſſe libellum &c.* At cujus loci Abbas fuerit, mihi hactenus incompertum. *Revera a Theuthymiro accuſatum fuiſſe Claudium, oſtendit manifeſto ea ipſa Claudii præfatio, quam ſecundis Commentariis in libros Regum præponit; quam quidem præfationem deinceps dabimus. Scripſiſſe autem adverſus Claudium, declarant ea, quæ ex Claudio adverſus Theuthmyrum ſcribente allegat Dungalus.*

(b) Abba abſque s paſſim reperitur, *inquit eruditiſſimus Ducange [in Gloſſario ad vocem Abbas,] & hæc exempla allegat.* Abba Felix apud Facundum Hermianenſem libro contra Mocianum. Idem tamen poſtea: *Lampridius Præsbyter, & Abbas Hieroſolymitani Monaſterii.* Abbo de obſidione Pariſienſi libro 2.

Tempeſtate ſub hac Hugo princeps obit Abba.

alibi *Ebolus fortiſſimus Abba*

Odo in vita S. Maioli: *Et ab omnibus dominus, & Abba honoratur.* Bernardus Morlanenſis de contemptu Mundi

Qui bene diſputat, & cito computat arte Scholari
Non petit actibus, at petit artibus Abba creari

Alia deinde exempla ſubiicit, quæ ſi vis conſule: neque enim opus eſt in re exploratiſſima copioſior eſſe.

(c) *In codice legitur* ſive, *errore utique manifeſto, quem ante me notavit Clariſ. Zacharias.*

(d) *Vox* ipſe *tam referri poteſt ad Theutmirum mittentem, quam ad Claudium recipientem litteras. Solebant enim ea ætate, dum præſtantem aliquem virum alloquebantur, plurali verbo eum alloqui, retento quandoque ſingulari nomine illius, quem alloquebantur. In hac ipſa periodi:* mi pater, & magiſter librum quem miſiſti.... cognoſcetis: *& deinceps:* miratus fuit & ipſe, cur veſtram epiſtolam ei non miſiſtis. Mittite &c. *Et rurſus expreſſius:* uno adunentur in corpore, & ut ipſe noſtis &c.... oratio multum valet, ut ipſe noſtis. *In epiſtola etiam Ludovico Pio miſſa, quæque præfatio quædam eſt expoſitionis in epiſtolam ad Epheſios:* Obſecro clementiam veſtram, ut non mihi ſitis moleſtus exactor &c.

(e) Teldrathus *legit* Clariſs. Zacharias. *Sed leviſſima eſt hæc varietas. Ceterum nomina ipſa ex Germanicis linguis deſumpta non raro in vetuſtis epiſtolis, & diplomatibus expreſſiſſime occurrunt. De hoc Leidrath, ſeu, ſi vis Teldratho ea conſule, quæ traduntur in Gallia Chriſtiana [de Archiepiſcopis Lugdunenſibus].*

dum (*a*), & miratus fuit, cur epiftolam illi non mififtis ex tanto tempore. Et promifit, quod ipfe fuam epiftolam vobis miffurus fit: valde enim defiderat vifionem veftram, fi fieri potuiffet. Et fi non vifionem corpoream, vel epiftolam (*b*). De Domno Nimbridio patre noftro Archiepifcopo Narbonenfe (*c*) quid dicam? Quam immenfo fuit repletus gaudio; quoniam de expofitione præfati libri ei dixi! Quam humiliter eum mihi petiit ad legendum vel fcribendum. Et miratus fuit & ipfe cur veftram epiftolam ei non mififtis: Mittite quefo crebras epiftolas in his partibus Epifcopis, Abbatibus ac Monachis, maxime fi vobis placet, mihi filio veftro. Qui femper hoc æftuo & defidero. Inter cetera rogo illas quæftiones de Regum (*d*), quas vobis in brevi fcheda mifit (*e*), ut mihi elucidatas mittatis, non folum fecundum hiftoriam, fed etiam fecundum allegoriam, vel tropologiam. Primum quantum ad hiftoriam ftare poteft: Secundum fi allegoria recipit: Tertium vero per omnia moralitate. Nam & de illis quæftionibus triginta quas, Nothelino (*f*) petente, Beda presbyter expofuit de præfato libro Regum, ideo non petivi exponendas vobis, quia uno in corpore, cum expofito de *templo Salomonis* ficut a prefato presbytero Beda expofitum eft, apud nos habentur. Inter hæc omnia ut & ipfas quæftiones quas mifi (*g*), corrigatis, & per ordinem exponatis: & quicquid imperito fermone locutus fuerim (*h*), ut magifter, ita difcipulum emendate. Ego enim non per ordinem mifi propter quandam agilitatem & negligentiam Scriptoris: vos vero, ut hiftoria fe habet, ordinate.

1 *Et fufcitabo mihi Sacerdotem fidelem*. I. Reg. 2. 35.

2 *Et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram*. I. 3. 19.

3 *Et*

(*a*) *Implexa, mea quidem fententia, fyntaxis hæc eft: ex ea tamen facile eruimus rogatum fuiffe a Leidratho Theutmirum, ut ad Claudium fcriberet.*

(*b*) *In exemplari ad me miffo ad hunc modum legitur:* Et fi non vifionem corporea vel epiftola. *Dudum vero nos docuerunt Baluzius, aliique viri eruditi in codicum lectione detriti, lineolam, quæ cum fuperpofita alicujus vocis extremæ litteræ eft, m indicat, qua vox ea clauditur, vel amanuenfium negligentia fæpe deeffe, vel codicis ipfius antiquitate, & fitu obliteratam effe: quam propterea Lector fubftituat, neceffe eft.*

(*c*) *De voce Domnus confule quæ tradit Ducange in Lexico. Quod ad Nimbridium hunc attinet, reliqui Veteres de eo filent.*

(*d*) *Supple libro.*

(*e*) *Leidrath, aut fi vis, Nimbridius, de quibus paulo ante dixerat.*

(*f*) *In exemplari ad me miffo legitur Nothelino at Notelmo legit Zacharias, qui Codicem ipfum infpexit. Utramque lectionem admittent vetufti codices, iis fcilicet temporibus fcripti, quibus litteræ* i *nulla fuper imponebatur lineola, punctum nullum. Arbitratur autem idem Clarifs. Zacharias eum Nothelmum hic indicari, qui Londinenfis presbyter primum fuit, tum Cantuarienfis Archiepifcopus.*

(*g*) *In exemplari ad me miffo legitur* mihi. *Legendum tamen arbitror* mifi: *quod deinceps repetit:* ego enim non per ordinem mifi.

(*h*) *Anceps hæreo num legendum fit,* fuerit, *an* fuerim. *Poftremum hoc Clarifs. Zacharia placet. Et revera fubruftice de Epifcopo loquitur Theutmirus, fi de propofitis a Leidratho, aut Nimbridio quæftionibus hæc pronunciet:* ut magifter, ita difcipulum emendate. *At ab horum altero fuiffe propofitas has triginta quæftionem, quarum folutionem Theuthmirus efflagitat, indicare videtur ipfemet Thethmirus, cum hæc fubiicit: has* quæftiones XXX. atque apertiones illarum, fi prudentiæ veftræ placet, cum illis quæftionibus de prædicto libro Regum, quas mifi fanctitati veftræ explanandas, cum a vobis explanatæ fuerint, ordine fuo, uno adunentur in corpore. *Efflagitare vero fe, ut & harum, & earum etiam, quas ipfe ad Claudium folvendas mifit, & explicandas, Claudius uno corpore complectatur, & explicatas, illuftratafque Theutmiro remittat. Ceterum, five is, five alter propofuerit, tam illæ, quam aliæ, quas deinceps recenfet, diffolvendæ erant, atque illuftrandæ, ejus rogatu, a Claudio.*

3 *Et percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta plebis.* I. 6. 19. (Vulgatus tamen interpres habet: *quinquaginta millia plebis.*)

4 *Ex qua die mansit arca* (vulgatus addit: *Domini*) *in Cariathiarim, multiplicati sunt dies ejus &c.* I. 7. 2.

5 Quod ait Jonathan ad David: *Si vixero, facies mihi misericordiam &c.* I. 20. 14.

6 (a) *Fecit Salomon festivitatem celebrem, & omnis Israel cum eo.* III. 8. 65.

7 *In diebus ejus ædificavit de Achiel de Bethel hierico.* III. 16. 34. (At vulgatus habet: *Hiel de Bethel.*)

8 *Hæc faciant mihi dii, & hæc addant, si sufficerit pulvis Samariæ pugillo universi populi, qui sequitur me.* III. 20. 10. (Sed vulgatus habet *pugillis.*)

9 *Tertia pars vestrum introeat Sabbato, & observet excubitum domus regis.* IV. 11. 6. (At in nostra versione legitur *excubias.*)

10 Quod ait Abigail ad David: *Si enim surrexerit homo aliquando persequens te &c.* I. 25. 29.

11 *Et præcepit, ut docerent filios Juda arcum.* II. 1. 18.

12 *Et percussit Moab, & mensus est eos funiculo.* II. 8. 2.

13 *Ipse esset quasi tenerrimus ligni vermiculus.* II. 23. 8. (Vulgatus habet *est.*)

14 *Ipse descendit, & percussit Leonem in media cisterna.* II. 23. 20.

15 De templo, *quod habebat triginta cubitos in altitudinem.* Et in libro Paralipomenon *habebat centum viginti.* Reg. III. 6. 2. II. Paralip. 3. 4.

16 *Ostium medii lateris in parte erat domus dexteræ.* III. Reg. 6. 8.

17 *Texitque domum laquearis cedrinis.* III. 6. 9. (At in vulgata habetur: *texit quoque.*)

18 *Cumque imminerent vectes, & apparerent summitates eorum foris Sanctuarium &c.* III. 8. 8. (At legendum *eminerent*, uti habet communis lectio.)

19 *Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium.* IV. 11. 12.

20 *Et non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam.* IV. 12. 15.

21 *Ipse percussit Edom in valle salinarum.* IV. 14. 7.

22 *Ipse restituet terminos Israel ab introitu Emath.* IV. 14. 25.

23 *Et unaquæque gens fabricata est deum suum.* IV. 17. 29. (Lectionem hanc proponit rectissime vulgata, & sequitur Clarifs. Zacharias: at in exemplari ad me misso legitur *domum suam.*)

24 *Ubi est deus Emath, & Arphath? Ubi &c.* IV. 18. 34. (Vulgata *Arphad.*)

25 *Ascendit umbra decem lineis.* IV. 20. 9. (At legendum est cum Vulgata: *Vis, ut ascendat &c. nisi vis* indicari versic. 11. *jam descenderat &c.*)

26 *Quæ habitabat Jerusalem in secunda.* IV. 22. 14.

27 *Contaminavit quoque Topheth, quod est in valle filii Ennon.* IV. 23. 10.

28 *Abstulit quoque equos, quos dederant reges Juda Soli.* IV. 23. 11.

29 *Excelsa quoque, quæ erant in Jerusalem, ad dexteram partem montis offensionis &c.* Ibi. v. 13.

30 *Et transtulit omnem Jerusalem, & universos principes &c.* IV. 24. 14.

B Has

(a) *Sequor prorsus exemplar ad me missum: nam editum a P. Zacharia quæstionem hanc, & tres subsequentes collocat post eam, quæ ad hunc modum incipit:* cumque imminerent vectes, *& ordine XIX est. Tum vero chronologiam sequimur, & Ecclesiasticæ Historiæ seriem: Quam tamen in his quæstionibus proponendis minime a Theuthmiro fuisse servatam affirmat ipsemet. Recole nuper dicta:* per ordinem exponatis..... Ego enim non per ordinem misi &c.

Has quæstiones triginta, atque apertiones illarum, si prudentiæ vestræ placet, cum illis quæstionibus de prædicto Libro Regum, quas misi sanctitati vestræ explanandas, cum a vobis explanatæ fuerint, ordine suo, uno adunentur in corpore, & ut ipse nostis, & vestram præfationem, & meam petitionem, quasi prætatiunculas in capite explanationum, de præfatis quæstionibus adnotate, & in omnibus scripturis, quas istis in partibus mittitis, mei non oblivifcamini; sed semper amonere dignemini quid agere debeam. Maxime in orationibus obsecro, ut ipse rogetis Dominum pro me, & per studium vestrum alii etiam rogent. Si enim unius *justi oratio multum valet* (Jaco. 5. 16.) ut ipse nostis, quanto magis multorum *assidua?* Vale mi pater, & in spiritualium filiorum prosperis semper polle.

1 (*a*) *Fuit vir unus de Ramatha in Sophin de monte Effraim*, *&* *nomen ejus Helcana*. Et post pauca. *Habuit uxores duas: nomen uni Annæ*, *&* *nomen secundæ Fennenæ*. I. Reg. 1. 1. & 2. Quid significet vir iste: vel duæ uxores ejus, una fæcunda, alia infæcunda. Et cur de Anna scribitur: *quod affligebat quoque eam æmula ejus*, *&* *vehementer angebat*. Et reliqua. vers. *6*.

2 *Cum redeunte tempore ascenderent templum Domini*, *&* *sic provocabat eam*. *Porro illa flebat*, *&* *non capiebat cibum*, usque dum dicit: *Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati*. Et reliqua. v. 7. &c.

3 *Exultavit cor meum in Domino*, usque dum dicit: *Dominus judicabit finem terræ*, *&* *dabit imperium regi suo*, *&* *sublimabit cornu Christi sui*. Cap. 2. 1. usque ad 11.

4 *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accintus ephot* (*b*). Quod erat ephot, usque dum dicit: *abierunt in locum suum*. 2. 18., 19., 20.

5 *Visitavit ergo Dominus Annam*, *&* *concepit* *&* *peperit tres filios*, *&* *duas filias:* (Ibidem v. 21.) Et ipsa supra prophetans dicit: *Sterilis peperit plurimos*. (v. 5.) Alibi peperit *septem* (*c*). Quid sibi vult hoc?

6 Cur dicitur per virum Dei ad Heli: *Quare abiecisti munera mea*, *&* *victimam meam*, *quam præcepi*, *ut offerretis in templo*, usque dum dicit: *Qui contemnunt me erunt ignobiles*. Ibidem v. 29., & 30. (Sed cum aliquo discrimine Vulgata sic vertit: *Quare calce abiecistis victimam meam*, *&* *munera mea*, *quæ præcepi*, *ut offerrentur* *&c.*)

7 *Ecce dies veniunt*, *&* *præcidam brachium tuum*, *&* *brachium domus patris tui*, *ut non sit senex in domo tua*. *Et videbis Christum æmulum tuum in universis prosperis Israel*, usque dum dicit: *comedam bucellam panis*. Ibid. v. 31. usque ad finem capitis. (Sed vulgata non nihil distat: habet enim: *Et videbis æmulum tuum in templo* *&c.*)

8 *Puer autem Samuel ministrabat Domino coram Heli*, usque dum dicit: *Nec poterat videre lucernam Dei*, *priusquam extingueretur*, *&* *Samuel dormiebat in templo Domini*, *ubi erat arca* *&c.* Cap. 3. v. 1. usque ad tertium. (hoc quoque comprehenso, sed cum discrimine, quod in vulgata hæc habentur: *nec*

(*a*) *Recole annotationem 11.*

(*b*) *Ephot*, *&* *similes voces paulo aliter conscriptas ac vulgata habeat*, *&* *hebraica lingua exposcat*, *refer in consuetudinem earum regionum*, *quas incolebat Theutlmirus: aut*, *si vis*, *in amanuensem: solent enim* [*quod dudum Critici animadverterunt*] *imperiti amanuenses*, *ii præsertim*, *qui ex dictantis voce conscribunt*, *ad eum modum voces scripto exprimere*, *quo ipsi pronunciant: multi autem litteras* t, *&* d *promiscue usurpant*, *&* *alteram alterius loco adhibent*.

(*c*) *Vide quæ annotatione nona ad Sermonem S. Antipatri tradidi*.

nec poterat videre: lucerna Dei, antequam extingueretur, Samuel &c.)

9 Quid significat, quod arcâ Dei translata a Philisteis, & in templo Dagon posita, altera die ante arcam Dei invenitur Dagon. *Tertia die caput, & palmæ ejus duæ abscissæ erant super limen*, & ipse *truncus remanserat*. Et reliqua. Cap. 5. v. 1. 2. 3. 4., & 5. (Si clarius id vis expressum, sic corrige: *ante arcam Dei jacens invenitur Dagon:* & postea *tertia die.*)

10 *Viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in secretiori parte natium*, usque dum dicit: *Sed & satrapæ philistinorum sequebantur arcam Domini, usque ad terminos bethsame.* Ibidem ver. postremo, seu 12. usque ad finem versiculi 12. capitis subsequentis, idest 6.

11 *Porro Bethsamitæ metebant triticum*, usque dum dicit: *At urbe murata usque ad villam, quæ erat absque muro, & usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini.* Propter quod *dicit Abel magnum?* Et reliqua. Indicantur hic versiculi 13. & subsequentes usque ad 18. (eo comprehenso, capitis 6.)

12 Quare de Samuel scribitur, quod judicaverit *Israel cunctis diebus vitæ suæ*, cum in vita sua amiserit principatum? (Consule vers. 15. & subsequentes capitis 7.)

13 Cum unxisset Samuel Saulem in regem, ait ad eum: *Cum abieris hodie a me invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel, in finibus Beniamin in meridie salientes magnas foveas. Et liberabis populum ejus de manu inimicorum ejus.* cap. 10. 2. (Sed multum distat Codicis hujus interpretatio a vulgata, quam consulas volo.) Cur Saul bis ungitur? Et David tertio? Et reliqua.

14 Quare de Saul scribitur: *filius unius anni erat Saul cum regnare cæpisset, & duobus annis regnavit super Israel.* cap. 13. 1. cum supra legatur quod ab humero, & sursum emineret omni populo. cap. 9. 2.

15 Cur in eodem libro scribitur: *Quod faber ferrarius non inveniebatur in tota terra Israel; & quod retunsæ erant acies vomerum & ligonum, & tridentium & securium, usque ad stimulum corripendum.* Et reliqua. 13. 20., 21. Unde hæc sine fabro?

16 Quare de Jonathan scribitur: quod *extenderit manum, & intinxerit in favum mellis, quem cum comedisset, illuminati sunt oculi ejus.* 14. 27. Quomodo intinxit, si non vidit. Si videbat, quomodo illuminatus est? Et reliqua.

17 Cum Dominus misisset Saul percutere peccatores Amelech, cur pepercit Chineo, dicens post pauca? *Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de ægipto.* Et reliqua. 15. 1., 6. Quis est hic Chineus? & ubi legitur hanc misericordiam fecisse?

18 Cur Samuel dixit Agag regi? *Siccine separat amara mors?* Usque dum dicit *in frustra concidit Samuel Agag coram Domino.* 15. 32. & subseq.

19 Cur de David scribitur, quod eo tempore, quo viderat Saul David egredientem contra Philistæos, ait ad Abner principem militiæ: *De qua stirpe descendit hic adolescens, Abner?* Et reliqua. 17. 55. Cum supra legatur quod armiger Saul fuisset David antea, & citharam in conspectu ejus percutiebat. Et reliqua. 16. 21., 23. Et cur Goliath *spurius* dicebatur? 17. 4. 23. Et addidit *Jonathan dejurare David.* 20. 17.

20 Cur David contra Philistæum pergens ad præliandum, arma Saul portare noluit, sed quinque lapides de torrente in pera sumpsit, tamen unum solum proiecit, & Philistæum percussit? Et reliqua. 17. 39. 40. & 49.

21 Quare Saul iratus dixit ad Jonathan filium suum. *Fili mulieris virum ultro rapientis?* 20. 30.

22 Cum David fugeret ante Saul, venit

venit ad Abimelech in Nobe. Et reliqua usque dum dicit: *porro via hæc polluta est*. 21. 1. 5. Unde erat polluta? Et additur: *hodie sanctificabitur in vasis meis*. v. 5.

23 De Ceila civitate, quam oppugnavit David si aliud nomen habuisset, an non. Cum minime recolo quod de hac civitate mentionem faciat Scriptura, nisi in propheta, ubi legitur: *væ Ceila, Ceila civitas, quam oppugnavit David*.

24 Quomodo intelligendum est de Saul, quod in extremis consuluerit phitonissam? Et legitur, quod suscitaverit ei Samuel, & dixerit ei Samuel. *Cras tu & filii tui mecum eritis:* Si juxta litteram stare potest, ut Samuel suscitaret phitonissa. 28. 7. & seqq.

25 Cur Gelboe montes a David maledicantur in morte Saul, & filiorum ejus? II. Reg. 1. 21. Si juxta litteram stare possit.

26 Quomodo intelligendum est hoc quod David plangens Abner, maledicensque Joab, dixit: *non deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, & leprosus: tenens fusum, & cadens gladio, indigens pane*. II. 3. 29. Et reliqua.

27 Quid significat quod *filii Remmon Berothitæ, Rechab & Baanna ingressi sunt fervente die domum Isboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie*, usque dum dicit: *præcepit David pueris suis interficere eos: caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Ebron*. II. 4. 5. Et reliqua.

28 *Et abiit David, & omnes viri, qui erant cum eo in Jerusalem ad Hiebusæum habitatorem terræ: dictum est David ab eis non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos dicentes: non ingredietur David huc*. Et reliqua. II. 5. 6. &c.

29 *Cæpit autem David arcem Sion: hæc est civitas David. Quid est arcem?*

30 *Proposuerunt enim in die illa præmium, qui percussisset Hiebusæum; & tetigisset domatum fusculas*. (legendum ut arbitror est cum vulgata *fistulas*, *& abstulisset claudos, & cæcos odientes animam David*, usque dum dicit: *Dominus exercituum erat cum eo*. Ibi. v. 7. & seqq.

31 *Cum quadam vice venissent Philiistiim contra David in valle Raphaim, & ipse consuluit Dominum. Cui respondit Dominus. Gira post tergum pirorum, & cum audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum, tunc inibis prælium*, usque dum dicit; *& percussit Philistiim de Gabaa usque dum venias Iazer*. Et reliqua. v. 32. &c.

32 Quare percutitur Oza, qui manu tenuit arcam Domini, ne laberetur e plaustro in terram. Er quid significet *temeritas* ejus, vel recalcitratio bobum, qui trahebant eam. Et reliqua. 6. 6., 7. &c.

33 *Cumque intrasset Arca Domini in civitate David, Michol filia Saul prospiciens per fenestram vidit David regem subsilientem, atque saltantem coram Domino, & despexit eum in corde suo*, usque dum dicit: *Ero humilis in oculis meis*. Et reliqua. 6. 16. usque ad 22. versiculum (eo comprehenso.)

34 Cur Nathan dixit ad David, ut ædificaret domum Domini, & postea prohibuit eum. Et reliqua, usque dum dicit: *secundum omnia verba hæc*. Et post pauca. *Sic locutus est Nathan ad David*. Et reliqua. 7. 3. &c.

35 *Post hæc percussit David Philistiim, & humiliavit eos, & tulit frenum tributi de manu Philistiim, & percussit Moab & mensus est eos funiculo coæquans terræ*, & reliqua. 8. 1., 2. &c.

36 *Joab autem filius Sarviæ erat super exercitum: porro Josaphat filius Abilud a commentariis. Et Sadoch filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar Sacerdotes, & Sarajas, scriba. Banajas filius Jojadæ super Ceretbi, & Phelethi: filii autem David Sacerdotes erant*. 8. 16., 17., 18. Qui erant

Cele-

Celethi, & Pheletbi? Vel filii David quomodo erant Sacerdotes, cum non essent de tribu Levi? Et reliqua.

37 Cur de Absalon scribitur, quod *erexerat sibi titulum, dicens non habeo filium*. 18. 18. cum in eodem libro supra scriptum sit, quod *habuerit tres filios, & unam filiam nomine Thamar eleganti forma?* Et reliqua. 14. 27.

38 Quare autem inter numerum fortium David scribatur de uno quolibet eorum, hæc, vel alia fecit, sed *usque ad tres non pervenit*. Qui fuerint hi tres? aut cur hoc scribitur? 23. 19. &c.

39 Quare culpatur David per numerationem populi. II. Reg. 24. 1. Cum Josaphat, ceterique reges populum numeraverint, & inculpabiles, & sine vindicta permanserint? & cetera usque in finem. IV. Reg. 3. 6. (At quod hic de Josaphat dicitur, de Joram, cum quo fædus inierat Josaphat, dicendum est. Hæc habet scriptura: *Egressus est igitur Rex Joram in die illa de Samaria, & recensuit universum Israel, misitque ad Josaphat &c.* Ab Amasia tamen rege Judæ minime malo, recensitos fuisse subditos, discimus ex II. Paral. 21. 5.

40 Cur de David scriptum est, quod *senuerat*, cum septuaginta non supergressus sit annos, *& opertus vestibus non calefiebat? Et quod inventa adulescentula speciosa Abisach Sunamite, dormiebat cum rege, & ministrabat ei: rex vero non cognovit eam?* III. Reg. 1. 3. cum in fortiore ætate legamus, & videamus cum feminis coire viros. Et reliqua.

41 Quid sibi vult quod David ultimo vitæ suæ tempore, Salomoni filio suo præcepit de Joab, & Semei, quibus ante pepercerat, ne inultos eos dimitteret, sed *deduceret canos eorum cum sanguine in inferno?* Ibi 2. 5., 8.

42 Quid est quod dixit de Joab? *posuit cruorem prelii in baltheo suo, qui erat circa lumbos ejus, & in calceamento suo, quod erat in pedibus ejus.* Ibi v. 5.

43 Quid significet Adonias, qui Abisac petivit in conjugio, pro qua re a Salomone præcipitur occidi. Ibi v. 20. &c. Et quid est, quod frequenter scribitur in hoc libro? *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat.* Ibi v. 23. &c. Erat hoc sacramentum, an non?

44 *Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in præceptis David patris sui, excepto quod in excelsis ambulabat, & accendebat thimiama.* 3. 3. Quid erat *excelsa*, quod frequenter in hoc libro legitur? Et cur Samuel non culpatur, qui in excelso legitur immolasse? (I. Reg. 9. 12. 14.) III. Reg. 3. 2.

45 Quid significent illæ duæ mulieres meretrices, quæ venerunt ante Regem Salomonem? III. 3. 16.

46 Porro Giblii præparaverunt ligna, & lapides ad ædificandum domum. III. 5. 18.

47 Cum legatur expressius in libro Regum. III. 8. 9. absque Paralipomenon II. 5. 10. quod in arca non esset aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moises. Et reliqua: cum Apostolus scribat ad Hebreos 9. 4. quod in arca sunt *tabulæ, Virga Aaron, & Manna*. Si non erant, cur Apostolus dixit? Et si erant, quis ea misit ibi? Et si fuerit ista virga Aaron, unde in Ægipto fuere signa facta, & in mari, atque in heremo, an alia? & quid de ipsa Arca factum est? vel si sit unquam (*videnda ut puto*) visura ab omnibus.

48 *Cum nebula implesset domum Domini, ait Salomon: Dominus dixit, ut habitant in nebula.* 8. 10. 11. 12. Ubi legitur quod Dominus dixisset?

49 Si in Templo, ubi erat Altare incensi, & candelabrum, & lucernæ, missæ sint propositionis panes? Si introibant ibi alii, nisi ordo Sacerdotum & Levitarum: Et si ibi erat conventus plebium? Aut si soli Sacerdotes, sive Levitæ (Supple. *degebant*, seu *illuc ingrediebantur?*)

50 De-

50 Dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galileæ, quæ cum non placuissent ei, appellavit ea, terram Cabul usque in diem hanc. Quid est hoc? Scire volo. 9. 11. 12. 13.

51. Quid sibi vult, quod Moises in heremo ad constructionem tabernaculi, non ex alienis, sed, ex Hebreis habuit constructores? Exo. 35. 30, & subseq. (Deesse videtur pars altera quæstionis: cur scilicet Salomon virum Syrum adduxit ad templi, & suppellectilis sacræ constructionem? *Misit quoque Rex Salomon*, & *tulit Hiram de Tyro*. III. Reg. 7. 14.

52. Fecitque Salomon de lignis thinis fulchra domus Domini, & domus Regis. Cujus generis erant ligna thina? Et post pauca dicit: non sunt allata hujuscemodi thina, neque visa usque in præsentem diem. 10. 11, & 12. Et quid Ophir, & ubi, unde fuerunt allata? 5. 11.

53 Cur Altare holocaustorum in tabernaculo, & in templo ex ligno quidem factum, ære autem coopertum. Exo. 38. 1. ab igne non consumebatur, cum jugiter ignis arderet in eodem altari?

54 *Fecit Salomon ducenta scuta de auro puro*. 10. 16. Et post pauca. *Posuitque ea Rex in domo Silvæ libani*. 17. Si Silva libani Salomonis erat, cur ligna cedrina non præcidebat ex libano?

55 *Fecit quoque, ut tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta & lapidum: & cedrorum præbuit multitudinem quasi sycomoros, qui nascuntur in campestribus*. Et reliqua. 10. 27.

56 *Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia ejus, ecce universa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis*. 11. 41. Qualis est liber, scire volo.

57 Cum Helias ante Jezabel fugeret, & venisset ad montem Dei Oreph, & mansisset in spelunca, & factus fuisset ad eum sermo Domini, post pauca refert scriptura. 19. 2. 8. *Ecce Dominus transit*, & *spiritus grandis & fortis subvertens montes, & conterens petras*, usque dum dicit, & *derelictus sum ego solus*, & *quærunt animam*, *ut auferant eam*. 19. 11. 14. &c.

58 Cum Helias dixerit de Achab? *Si mortuus fuerit in civitate, comedent eum canes. Si autem in agro, comedent eum volucres cœli*. 21. 24. quomodo verum est, *cum ipse perlatus* fuisse legatur, *in Samariam*, & *sepultus in sepulchro suo?* 22. 37. nisi tantum quod *canes lambuerint habenas*. Ibi 38. Et non comederint.

59 Cur Eliseus mittens puerum suum ad suscitationem filii Sunamitis, præcepit ei dicens: *Si occurerit tibi homo, non salutes eum*, & *si salutaverit te quispiam, non respondeas ei*. IV. Reg. 4. 29.

60 *Naaman princeps militiæ Regis Siriæ*. Et post pauca: *Per illum enim dedit Dominus salutem Siriæ*. 5. 1. Quæ fuit illa salus?

61 *Facta est fames magna in Samaria, & tamdiu obsessa est, donec venundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars capi stercoris columbarum quinque argenteis*. 6. 21. Quid est capi stercoris? (Sed vulgata recte habet pars *cabi stercoris*: quam ob rem dicendum est: quid est quarta pars cabi stercoris?

62 Quid est quod Benadab Rex Syriæ misit Asahel ad Heliseum consulens, utrum sanari possit ab infirmitate sua, an non? Cumque ab eo responsum acciperet, & redisset ad Dominum suum, refert Scriptura: *Tulit stragulum, & infudit aquam, & expandit super faciem*. 8. 7. 15. &c.

63 Cur Johas Rex *Israel ad Amasiam Regem Juda*, *remisit dicens*: *Cardus libani misit ad cedrum, quæ est in libano dicens*: *da filiam tuam filio meo uxorem, transieruntque bestiæ saltus, quæ sunt in Libano, & conculcaverunt cardum?* IV. Reg. 14. 9.

64 Quare de Jeroboam filio Joas scri-

scribitur: *ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath usque ad mare solitudinis, juxta sermonem Domini, quem locutus est per servum suum Jonam filium Amathi Prophetam.* Jon. 1. 1. Ubi Jonas hæc locutus fuit? 14. 25.

65 Cur de Joathan Rege Juda scribitur? *ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam.* 15. 35. Nunquid a Salomone antea ædificata non fuerat? an novam construxit?

66 Cur de Ezechia scribitur: postquam dissipavit excelsa, & contrivit statuas? *Et succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecit Moyses; vocavitque eum Naastan.* (Nohestan vulgata). 18. 4. Et reliqua. Quid est hoc?

67 Cur per Esaiam ad Ezechiam Regem dicitur? *Ecce dies veniunt, & auferent* (vulgata transferentur) *omnia, quæ sunt in domo tua, & quæ condiderunt patres tui in Babilonem: non remanebit quidquam, ait Dominus, sed de filiis quos generabis, erunt eunuchi in palatio Regis Babilonis.* 20. 17. 18. Qui fuerunt isti eunuchi?

68 Quid sibi vult quod post plurima de Josia scribitur: *& efferri fecit lucum de domo Domini, foras Hierusalem in convalle cedron, & combussit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit super sepulchra vulgi?* Quid est iste lucus? aut quæ sepulchra vulgi? 23. 6.

69 *Destruxit quoque & idola* (vulgata *ædiculas*) *effæminatorum, quæ erant in domo Domini, pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci.* v. 7.

70 *Et destruxit aras portarum in introitu hostii Josiæ principis civitatis,* usque dum dicit *de Sacerdotibus excelsorum comedebant azima in medio fratrum suorum.* 5. 8. & 9.

71 *Tulit quoque principes militiæ Saraiam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secundum, & tres ianitores: & de civitate eunuchum unum.* Et post pauca. *Et Sopher principem exercitus, qui probabat tirones de populo terræ.* Propter quod dicit Sacerdotem primum, & secundum? vel eunuchum unum, & tres ianitores? vel qui sunt tirones? 25. 18, & 19.

72 *Sublevavit Euilmerodach Rex Babylonis anno, quo regnare cœperat, caput Joachim Regis Juda de carcere: & locutus est ei benigne,* usque dum dicit. *Omnibus diebus vitæ suæ.* Ibi. v. 27. &c.

Hactenus Theutmirus: ad hunc porro modum respondet Claudius.

Compellit, & constringit me, frater Christianissime, Theutmire, tua (*a*) opportuna multimoda inquisitio, non necessitate, sed quod est vehementius, caritate, ad multorum exire publicum, formidandumque judicium: illorum videlicet dico, qui secundum faciem, & non justum noverunt judicare judicium; ob hoc videlicet quod in opusculis nostris, in expositione Pentatheuci, atque libri Regum, & tuam petitionem, & meam præfationem in capite ponere jubes; quod multis nostro tempore præsumptuosum esse videtur, atque ridiculum. Qui si verum nomen (*b*) præfationis nossent, non puto ista dicere potuissent: quia præfatio primi operis locutio

(*a*) *Arbitror legendum importuna.*

(*b*) *Et eudavi manifestum amanuensis errorem: transcripsit enim librarius noster* veri nominis *præfationis. Si quis legi malit* veritatem [*idest veram etymologiam*] nominis præfationis &c., *ego minime obsistam.*

tio est, & (*a*) prælocutio librorum, quæ ante causas narrationum ad instruendas audientium aures coaptatur. Dicta autem præfatio, quasi prælocutio, idest prima locutio, & alio nomine prologus, idest sequentis operis præfatio, est, & initium locutionis, & caput compositionis, quod & alio nomine dicitur proemium: proemium enim est initium docendi, & principia librorum, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cujus nomen plerique latini periti ita posuerunt. Sciat quisque ille est, nostro tempori scientiam, non nostræ scientiæ scribendi tempus deesse: scilicet tempus per omnes Scripturas disserendi esse, si Spiritus Sancti gratia cuiquam dignatur adesse: nec perjudicandum quo quisque tempore scribat; sed hoc solummodo discernendum, utrumnam vera, & catholica, an falsa, & hæretica sint, quæ scribit. Et quia tu sæpe a me requiris multarum rerum absolutionem, maximeque in Pentatheuco, atque Libro regum, qui & antiquiores, & obscuriores ceteris libris divinæ Legis sunt, & magno interprete indigent, atque in eis, non ex meo ingenio, sed ex illustrium Doctorum judicio, neque ex propria temeritate, sed ex aliorum auctoritate interrogationibus tuis, non quantum debui, sed quantum potui, satisfeci, conservans non tam (*b*) eloquii exultantis ambitum, quam necessariæ brevitatis modum: sic enim & innumeris satisfieri inquisitionibus tuis poterit, & mihi insuper liberum erit aliqua extrinsecus, quæ cognitioni tuæ utilia arbitror, in aliis libris inserere, si ista tibi accepta judicaveris. Scire autem volo te, frater, quod hæc locutio vias quidem aperiat intelligentiæ: non tamen singillatim cuncta quæ scripta sunt, disserat atque absolvat. Sicut potui, respondi inquisitionibus tuis. Si quid de his rebus, unde me interrogasti, invenisti melius, sive invenire potueris, gratissimum habebimus, si nos feceris nosse. Pro qua re te deprecor per gratiam Dei, quæ in te, ut credo, exuberat, ut non respuas deprecantem, sed libenter doceas, si quid potes, quod me fateor ignorare. Et si quid hinc absolutum, ac diffinitum disputatione rationabili, atque perfecta vel legisti, vel audisti, vel etiam ipse adhuc audire, aut legere, aut excogitare potueris, peto, ut mihi mittere non graveris. Quia, quod confitendum est caritati tuæ, plus mihi expedit discere, quam docere. Nam hoc admonemus, dicente Apostolo Jacobo: (1. 19.) *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum*. Et sicut ait doctissimus Pater Augustinus. *Ut discamus, invitare nos debet suavitas veritatis: Ut autem doceamus, cogere necessitas caritatis*. Ubi potius orandum est, ut transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquis homo: *Et simus omnes docibiles Dei:* (Joan. 6. 45. Isa. 54. 13.) quamvis hoc simus, cum ea, quæ ad veram pietatem pertinent, dicimus, etiam quando illa docere videtur homo. Quia (I. Corin. 3. 7.) *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus*. Cum itaque, si Deus incrementum non daret, nihil essent Apostoli plantatores, & rigatores: quanto magis ego, vel tu, vel quilibet hujus temporis homines, qui in hoc novissimo tempore videmur esse Doctores? Addidi etiam in hoc opere brevem expositiunculam allegoricam in libro Ruth, quod tu non postulasti, quæ magis ad librum Judicum, quam ad Regum pertinere videtur. Pro qua re obsecro, ut me, et si corpore longe positum, tamen mente propinquum

(*a*) *Prolocutio legitur in exemplari ad me misso: Substitui prælocutio, ut conveniret cum voce* præfatio. *Ceterum, si quis vocem* prolocutio *retinere velit, retineat per me quidem licet; novi enim* prologum *dici, non prælogum*.

(*b*) *In exemplari habetur* tanquam*: sed legendum omnino est* tam, *ut respondeat particulæ* [quam necessariæ brevitatis]. *Id jam prænotavit P. Zacharias*.

quum orationibus tuis Creatori omnium commendare non cesses; ut per virtutem fletuum tuorum, & merita orationum, & si juxta fluvium Chobar, idest secus gravedinem (a) hujus seculi detineor, tamen Dominum nostrum in majestate gloriæ suæ videre desidero: atque ab ipso audire *quod in medio scorpionum habitatio nostra consistit*. Ezech. 2. 6.

De Alchana, *Elcana*, & duabus uxoribus ejus, & nativitate Samuelis. Cap. 1.

De Cantico Annæ.

(b) De Propheta ad Heli destinato, & malo filiorum ejus, atque morte ipsorum.

De Sacerdote fideli, quem spondet Deus, quod juxta cor suum sit.

De caligine oculorum Leli, *Heli*, & augmento Samuelis; & verbis Domini, quæ non ceciderunt in terram.

De Arcæ captivitate, & idolo Dagon, necnon & morte Heli, atque nuru sua.

De spiritu maligno, qui irruebat in Saul.

De David, & unctione ejus.

De certamine David, & Goliæ.

De eo quod Saul pro centum præputiis Philistinorum, David filiam promittit dare uxorem.

De fuga David & salute ejus, & simulachro, quod in lecto ejus inventum est.

De adventu David ad Samuelem, & nuntiis Saul, qui missi sunt, ut apprehenderent David, qui accepto spiritu Dei prophetaverunt.

De reversione Arcæ Domini ad terram Israelitarum, & percussione Bethsamitarum.

De eo quod scriptum est: *Ex qua die mansit Arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies.*

De eo quod scriptum est: *Congregato omni populo Israel, oravit Samuel Dominum, & exaudivit eum.*

De filiis Samuel, qui *declinaverunt post avaritiam, & acceperunt munera.*

De unctione Saul Regis, & adventu Samuelis in Galgala.

De jejunio indicto a Saule.

De prælio Saul contra Amalech, & Agag Regem; & de eo quod scriptum est: *pœnitere Dominum, quod constituerit Saul Regem.*

De objurgatione Samuelis in Saul, cur non audisset vocem Domini, & scissione pallii Samuelis, nec non & morte Agag Regis.

De adjuratione David, & Jonathan.

Ubi David ad Abimelech Sacerdotem venit, & gladium Goliæ sustulit, seu (c) panes propositionis accepit.

Ubi David ad Regem Achis fugit, & mutavit os suum.

Ubi in spelunca David, Saulis clamidem abscidit.

De descensione David in solitudine Machon, ubi habitabat Nabal,

C ubi

(a) *S. Hieronymus in libro, quem inscripsit de* nominibus Hebraicis [*columna 84 tomi III editionis Veronensis*] Chobar *vertit* gravitudo. *Etiam in Aggæum* [*ad versiculum I capitis 1 pag. 741 ejusdem editionis*] gravissimum *appellat eundem fluvium, respiciens scilicet ad eam, quam dicimus significationem. Rursus in interpretatione homilia prima Origenis in Ezechielem pag. 887.* Et ego eram juxta fluvium Chobar, quod interpretatur gravitudo. *Et deinceps:* secus flumen istud gravissimum seculi. *Hæc tamen interpretatio Bocharto, aliisque viris Criticis displicet.*

(b) *In exemplari habetur de Propheta* ad Heli destinatum, & malum filiorum ejus, atque mortem ipsorum. *Hunc, & alios hujus similes* [*si quando occurrent*] *manifestos amanuensis errores emendavi, & emendabo, lectore minime admonito, cur enim de nugis istis eum moneri opus est? reliquos, qui vel ferri aliquatenus possunt, vel Claudio ipsi tribui, reliquo & relinquam, lectore plerumque admonito.*

(c) *Particulas* seu, vel, *& affines alias sæpe vim conjunctionis in Ecclesiasticis Scriptoribus habere quis nesciat? Id multi adnotarunt, & ne multos enumerem, Sanctissimus D. N. Benedictus XIV in annotationibus in Missam ad ea verba:* vel qui tibi offerunt.

ubi David, dormiente Saul, & exercitu ejus, hastam, sciphumque abstulit.

De prælio David in Amalech.

De phitonissa, quam consuluit Saul, & suscitatione Samuelis.

De prælio Philistinorum, & plaga in Israel, morteque Saul, & Jonathæ filii ejus.

De luctu David pro morte Saul, & Jonathæ, & interemptione Israel, maledictioneque montium Gelboe.

(*a*) Regum tempora post judices, quando David, Saule reprobato, cœpit regnare, incipiunt. Unde & liber, ubi res gestæ continentur, quem nunc aggredimur, *Malachim*, idest *Regum* vocitatur, qui in tertio & quarto volumine continetur: meliusque multo est *Malachim*, idest *Regum*, quam *Malachot*, idest *Regnorum* dicere. Non enim multarum gentium regna describit, sed unius Israelitici populi, qui Tribubus duodecim continetur: plus tamen in terrena Hierusalem tribus Juda, una ex duodecim, diuturna successione regnavit. In qua civitate (reprobato Saule), prior David regnavit. „ In quibus „ temporibus (*b*) multa, & varia Sa„ cramenta Christi, & Ecclesiæ (*c*) „ figurantur. Nam (*d*) in ipso initio „ Regum, commutatum Sacerdotium in „ Samuel, reprobato Heli: & commu„ tatum Regnum in David, reprobato „ Saule, exclamat, prænuntiari no„ vum Sacerdotium, novumque Re„ gnum (reprobato vetere, quod um„ bra erat futuri) in domino Jesu „ Christo venturum (*e*). Nonne ipse „ David, cum panes propositionis man„ ducavit, quos non licebat manduca„ re nisi solis Sacerdotibus, in una „ eademque persona utrumque futu„ rum, idest in uno domino Jesu Chri„ sto Regnum, & Sacerdotium figura„ bat? Et aspice *Regum* tempora, quia „ primo *Judicum*, postea *Regum*: sic „ erit *Judicium*, postea *Regnum*.

„ *Fuit vir unus de Ramatha in* „ *Sophim de monte Ephraim*, & *no*„ *men ejus Helcana*, *filius Hieroboam*, „ *filii Heliu*, *filii Tau*, *filii Suph*, „ *Ephrateus*. *Helcana* non de Aran „ (idest Amram) ortus, sed de Isaar, „ qui & ipse filius fuit Caath, & Ca„ ath filius Levi (*f*).

„ Hic Isaar pater fuit Chore (*g*), „ quo pereunte filii ejus remanserunt. „ (*h*) De cujus stirpe (*i*) fuit Samuel, „ quorum posteritas postea temporibus „ Davidis & Salomon, cantatores, & „ prophetæ in populo, & in templo Dei „ fuerunt (*k*). Hujus Caath familiæ „ acceperunt urbes, & suburbana ad „ inhabitandum (ut liber Jesu Nave „ testatur) in monte Ephraim (*l*), „ ubi fuerunt civitates Sichem, & Ga„ zer, & Cethsaim, & Betheron.

„ Fuit Helcana filius Hieroboam, „ filii Heliu, filii Tau, filii Suph, „ filii Helcana, filii Johel, filii Azariæ, „ filii Sophoniæ, filii Taath, filii A„ sir, filii Abiasaph, filii Chore, filii „ Isaar, filii Caath, filii Levi, filii „ Israel, ut Verba dierum narrant. „ (*m*) *Et habuit uxores duas*, *nomen* „ *uni Anna*, & *nomen secundæ Phen*„ *nena*. *Fueruntque Phennenæ filii*, „ *Annæ autem non erant liberi*: & ce„ tera.

(*a*) *Isidorus ante Claudium hæc ipsissima docuit, sed verbis aliquando diversis, & ordine nonnihil immutato.*

(*b*) *Multis, & variis modis.* Ibid. (*c*) *Revelantur.* (*d*) *Ab ipso exordio.*

(*e*) *Christus sæpe prædicitur auctor futuri sæculi; idest auctor novi Regni, quod hic merito venturum dicitur, comparate scilicet ad Judæos, quorum Regnum jam dudum* desolatum est & protritum. *Eucher.* venturi [*Christi scilicet*].

(*f*) *Exod.* 6. 18. 19. *&c.* (*g*) Filii quoque *Isaar, Core & Nepheg, & Zechri. Exo.* 6. 21. (*h*) *Num.* 26. 10. 11. *&c.* (*i*) *Cujus, aut si vis illius, [idest Helcana vel Isaar].* (*k*) *I. Paral.* 6. 28. 32. 33. *&c.* (*l*) *Jos.* 20. 7. & 21. 21. 22. *&c.*

(*m*) *Paral.* 1. 6. *Sed cum aliquo in nominibus excribendis discrimine.*

tera. Iste ergo laudabilis vir habuit duas uxores, nomen uni *Anna*, & nomen secundæ *Phennena*. Habebat autem filios de secunda (Phennena); sterilis vero erat prior illa, quæ & nobilior erat. Similia invenies etiam in Genesi: cognata sibi est quippe scriptura divina. Invenies ibi primam uxorem Abrahæ Saram nobiliorem; Secundam verò ægiptiam Agar ignobilem fuisse: & ante patrem effectum Abraham de ignobili, quam de nobili (*a*). Fuit tamen postmodum etiam de nobili conjuge pater. Ita ergo etiam nunc Helcana hic, qui est *possessio Dei*, prius de secunda uxore efficitur pater, quam de prima, quoniam concluserat Deus vulvam Annæ, sicut & prius concluserat vulvam Saræ. Post plurimos verò partus Phennenæ, etiam Annæ vulva orationibus, & precibus aperitur, & efficitur etiam ipsa mater filii ejus, quem obtulit Deo. (*b*) Quid ergo hæc in se sacramenti contineant videamus. Phennena interpretatur *conversio*: Anna autem interpretatur *gratia*. Unde quisque (*c*) nostrum, qui vult effici *possessio* Dei, istas sibi duas jungat uxores: sed cum ipsis sibi nuptias celebrat, primum sibi jungat quæ nobilior est, & generosior, *gratiam*. Hæc enim nobis per fidem prima conjungitur, sicut & Apostolus dicit: (*d*) *Gratia salvi facti estis per fidem*. Secundæ vero conjungimur (Phennenæ) idest *conversioni*, quia per gratiam credulitatis emendatio fit morum, & vitæ conversio. Sed cum iste sit ordo nuptiarum, alius ordo procreationis efficitur. Prima namque nobis filios parit Phennena, quia primos fructus de conversione proferimus, & prima justitiæ germina de actibus, & operibus procreamus: primum namque justitiæ opus est, converti a peccatis: quia nisi ante convertamur, & declinemus a malo, non poterimus de Anna effici patres, nec de gratia filios generare.

„ Videamus ergo uniuscujusque differentias. Fennena filios habet, sed qui non assistunt Deo: neque enim tales filii possunt esse conversionis, ut adsistant, & adhæreant Deo, nec tamen inanes & penitus alieni sunt a rebus Dei. Accipiunt namque partes de sacrificiis divinis, & edunt de hostiis Dei. Unusquisque ergo nostrum primo convertitur a peccato, ut ex conversione generet opera justitiæ, postea verò excitata in nobis Anna per zelum, & æmulationem boni, precem fundit ad Deum, ut & ipsa filios generet. Quales ergo Anna quæ est gratia, filios generat? Qui assideant Deo. Gratia enim, & veritas per Jesum Christum facta est, hic ergo filius est gratiæ, qui Deo vacat, & verbo Dei. Post hæc oravit Anna, & ait (*e*): *Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornum meum in Deo salutari meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos. Lætata sum in salutari tuo, &c.* (*f*) Ita ne vero verba hæc unius mulierculæ putabuntur esse de nato sibi filio gratulantis? tantumne mens hominum a luce veritatis aversa est, ut non sentiant supergredi modum feminæ hujus dicta, quæ fudit?

„ Porro qui rebus ipsis, quæ jam cœperant etiam in hac peregrinatione com-

(*a*) *Gen.* 16. 1., 17. 19., 18. 10., 21. 1. *&c.* (*b*) *I. Reg.* 1. 11. 24. *&c.*

(*c*) *In exemplari* unde quisque ergo *aut* unde, *aut* ergo *redundat*. *Alemi* ergo: *tu si vis deme vocem* unde *pariter redundantem*. *Eucherius legit* ergo.

(*d*) *Rom.* 5. 1. *Gal.* 2. 16. *Et expressius Eph.* 2. 8. (*e*) *Cap.* 2. *v.* 1. *Sed cum multo discrimine hanc interpretationem, & vulgatam nostram, immo inter vulgatam, & eam, quam exhibet Augustinus deinceps allegandus; idest ex capite 4. libri* 17. De Civitate.

(*f*) *Hæc quæ sequuntur omnia exscripta sunt ex capite IV libri XVII* de Civitate: *quod non dissimulat Claudius deinceps*.

„ compleri, convenienter movetur, nonne intendit, & aspicit, & cognoscit per hanc mulierem, cujus etiam nomen (idest *Anna*) gratia ejus interpretatur, ipsam religionem christianam, ipsam civitatem Dei, cujus Rex est, & conditor Christus, ipsam postremo Dei gratiam, cujus prophetico spiritu sic locuta est? a qua superbi alienantur, ut cadant; qua humiles implentur, ut surgant, quod maxime hymnus iste personat. Nisi quisquam forte dicturus est, nihil istam prophetasse mulierem, sed Deum tantummodo propter filium, quem precata impetravit, exultanti prædicatione laudasse. Quid ergo sibi vult quod ait? *Arcum potentium fecit infirmum, & infirmi præcincti sunt virtute. Pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, & multa in filiis infirmata est*. Numquid *septem* ipsa pepererat, quamvis sterilis fuerit? Unicum habebat, quum ista dicebat: sed nec postea *septem* peperit, sive sex, ex quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares, & duas feminas. Demum illa in populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit (*a*), dat *virtutem Regibus nostris, & exaltavit cornu Christi sui*. Unde dicebat, si non prophetabat? Dicat ergo Ecclesia Christi, Civitas Regis magni, gratia plena, prole fecunda. Dicat quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscit. *Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo*. Vere confirmatum est cor, & cornu exaltatum, quia non in se, sed in Domino Deo suo. *Dilatatum est super inimicos meos os meum*: quia & in angustiis pressurarum *sermo Dei non est alligatus*. (*b*) *Lætata sum* inquit, (*c*) *in salutari tuo*. Christus est iste Jesus, quem Simeon ille, sicut in Evangelio legitur, (*d*) senex amplectens parvum, agnoscens magnum: *nunc dimittis* inquit *servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum*. Dicat itaque Ecclesia. *Lætata sum in salutari tuo*.

(*e*) „ *Quoniam non est sanctus sicut Dominus, & non est justus sicut Deus noster*. Tanquam sanctus, & sanctificans: justus, & justificans. Non est sanctus præter te, quia nemo fit, nisi abs te. Denique sequitur. (*f*) *Nolite gloriari superbi, & nolite loqui excelsa, neque exeat magniloquium de ore vestro, quoniam Deus scientiarum Dominus*. Ipse vos scit, & ubi nemo scit, quoniam qui putat se aliquid esse, cum nihil sit, se ipse seducit. Hæc dicuntur adversariis civitatis Dei ad Babyloniam pertinentibus, de sua virtute præsumentibus, in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitæ, terrenæ Hierusalem cives terrigenæ, qui, ut dicit Apostolus (*g*), *ignorantes Dei justitiam*, (idest quam dat Deus homini, qui solus est justus, atque justificans,) *& suam volentes constituere*, idest velut a se sibi præparatam, non ab illo impertitam, *justitiæ Dei non sunt subjecti*. Utique, quia superbi de suo putantes, non de Dei, posse placere se Deo, qui *est Deus scientiarum*, atque ideo, & arbiter conscientiarum. Ibi videns *cogitationes hominum quia* „ *vanæ*

(*a*) Ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat. v. 8. (*b*) *II. Timot.* 2. 9. *in Augustino edito a PP. S. Mauri additur:* nec in præconibus alligatis.

(*c*) *In Codice* inquid, *& hic, & paulo post. Alibi adverti litteras* t, *&* d *in antiquis codicibus sæpe permutari, adeo ut legatur inquid, capud, ed: & contra* set, David, &c. *Vide annotationem nonam in S. Antipatri sermonem.*

(*d*) *Luc.* 2. 25. *&c.* (*e*) *I. Reg.* 2. 2. *Sed cum aliquo discrimine, quod fit etiam deinceps.* (*f*) *v.* 3. (*g*) *Rom.* 10. 3.

,, *vanæ sunt* (*a*). Si hominum sunt, & ab illo non sunt (*b*). *Et præparans*, inquit, *adinventiones suas*. Quas adinventiones putamus, nisi ut superbi cadant, & humiles surgant? Has quippe adinventiones exequitur, dicens. *Arcus potentium infirmatus est, & infirmi præcincti sunt virtute. Infirmatus est arcus*, idest intentio eorum, qui tam potentes sibi videntur, ut sine Dei dono, atque adjutorio, humanâ sufficientiâ, divina possint implere mandata. *Et præcinguntur virtute*, quorum interna vox est (*c*), *Miserere mei Domine: quoniam infirmus sum*.

,, *Pleni panibus*, inquit, *minorati sunt, & esurientes transierunt terram*. Qui sunt intelligendi *pleni panibus*, nisi iidem ipsi quasi potentes: idest Israelitæ, quibus *credita sunt eloquia Dei* (*d*)? Sed in eo populo, ancillæ filii *minorati sunt*, quod verbo minus latino, bene tamen expressum est: quod ex majoribus minores facti sunt, quia & ipsis panibus (idest divinis verbis, quæ Israelitæ soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt) terrena sapiunt. Gentes autem, quibus lex illa non erat data, posteaquam per novum testamentum ad eloquia illa venerunt, multum esuriendo, terram transierunt, quia in eis non terrena, sed cœlestia sapuerunt. Et hæc velut quæreretur causa, cur factum sit.

,, *Quia sterilis peperit septem, & multa in filiis infirmata est*. Hic totum, quod prophetabatur, eluxit agnoscentibus numerum septenarium, quo est universæ Ecclesiæ significata perfectio. Propter quod, & Joannes Apostolus ad septem scribit Ecclesias, (*e*) eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere. Et in proverbiis Salomonis hoc antea præfigurans Sapientia (*f*) *ædificavit sibi domum, & suffulsit sibi columnas septem*. Sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam, quæ *multa in filiis erat*, nunc infirmatam Hierusalem terrenam, quoniam quicumque filii liberæ in ea erant; virtus ejus erat. Nunc vero ibi quoniam littera est, & spiritus non est, amissa virtute *infirmata est*.

(*g*) ,, *Dominus mortificat, & vivificat, deducit ad inferos, & reducit*. Mortificavit illam, quæ multa *erat in filiis*, & vivificavit hanc sterilem, quæ peperit *septem*: quamvis commodius possit intelligi, eosdem vivificare, quos mortificaverat: id enim velut addendo repetivit: *Deducit ad inferos, & reducit*. Quibus enim dicit Apostolus (*h*): *si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens*; salubriter utique mortificantur a Domino. Quibus adjungit (*i*): *quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram*; ut ipsi sint illi, qui esurientes transierunt terram (*k*) *Mortui enim estis*, inquit. Ecce quomodo salubriter mortificat Deus. Deinde sequitur. (*l*) *Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo*. Ecce quomodo eosdem ipsos vivificat Deus. Sed numquid eosdem ipsos deduxit ad inferos, & reduxit? Hoc utrumque sine controversia fidelium, in illo potius videmus impletum, capite scilicet nostro: cum quo *vitam nostram* in Deo, Apostolus dixit *absconditam*. Nam qui (*m*) *proprio filio non pepercit, sed pro nobis ombus tradidit illum*, isto modo utique mortificavit eum: & quia resuscitavit eum a mortuis, eundem sursum vivificavit. Et quia in prophetia vox ejus agnoscitur (*n*): *non derelinques animam meam in inferno*, eundem

,, de-

(*a*) *Psal.* 93. 11. 35. (*b*) *I. Reg.* 2. 3. (*c*) *Psal.* 6. 3. (*d*) *Rom.* 3. 2. (*e*) *Apocal.* 2. 4. (*f*) *Prov.* 9. 1. (*g*) *v.* 6. (*h*) *Coloss.* 3. 1. (*i*) *Ibi. v.* 2. (*k*) *v.* 3. (*l*) *Ibi.* (*m*) *Rom.* 8. 32. (*n*) *Psal.* 15. 10. *Act.* 2. 27.

„ *deduxit ad inferos, & reduxit*. Hac ejus paupertate ditati sumus: *Dominus enim pauperes facit, & ditat:* nam quid hoc sit, ut sciamus, quod sequitur, audiamus, *humiliat, & exaltat*: utique superbos humiliat, & humiles exaltat; Quod enim alibi legitur (*a*): *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, hæc totus habet sermo hujus Annæ; quæ interpretatur *gratia ejus*. Jam verò quod adjungitur: *suscitat a terra pauperem:* de nullo melius, quam de illo intelligo, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset, ut ejus paupertate, sicut paulo ante dictum est, ditaremur. Ipsum enim de terra suscitavit tam cito, ut caro ejus non videret corruptionem: nec illud ab illo alienabo, quod additum est: *Et de stercore erigit inopem*. Inops quippe id est, ac pauper: stercus vero, unde erectus est, rectissime intelliguntur persecutores judæi, in quorum numero cum se dixisset Apostolus: (*Ecclesiam persecutus sum* (*b*): *quæ mihi fuerunt*, inquit, *lucra* (*c*), *hæc propter Christum damna esse duxi:* nec solum *detrimenta*, verum etiam *stercora* existimavi esse, *ut Christum lucrifacerem*. De terra suscitatus est ille supra omnes divites pauper, & de illo stercore erectus est supra omnes opulentos ille inops, ut sedeat cum potentibus populi, quibus ait (*d*): *sedebitis super duodecim sedes:* sed sedem gloriæ hæreditatem dans eis. Dixerant enim potentes illi (*e*): *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te*. Hoc votum potentissimi voverant; sed unde hoc, eis nisi ab illo, de quo hic continuo dictum est (*f*)? *Dans votum vovendi:* alioquin ex illis essent potentibus, quorum *infirmatus est arcus*. Dans inquit *votum vovendi;* non enim Domino quisquam quicquam rectum voveret, nisi qui ab illo acciperet quod voveret (*g*). Sequitur: (*h*) *Et benedixit annos justi*. Ut cum illo scilicet fine fine vivat, cui dictum est (*i*): *Et anni tui non deficient*: ibi enim stant anni, hic autem transeunt, immo pereunt, ante enim quam veniant non sunt: cum autem venerint, non erunt, quia cum suo fine veniunt. Horum autem duorum, idest *dans votum vovendi, & benedixit annos justi*, unum est quod facimus, alterum quod sumimus, sed hoc alterum Deo largitore non sumitur, nisi cum ipso adjutore primum illud efficitur: quia (*k*) *non in virtute sua potens est vir* (*l*). *Dominus infirmum facit adversarium suum*, illum scilicet, qui homini voventi invidet, & resistit, ne valeat implere quod vovit. Potest ex ambiguo græco intelligi: *& adversarium suum:* cum enim Dominus possidere nos cæperit, profecto adversarius, qui noster fuerat, ipsius fit, & vincetur a nobis, sed non viribus nostris, quia *non in virtute sua potens est vir. Dominus ergo infirmum faciet adversarium suum.*

(*m*) „ *Dominus sanctus*, ut vincatur a sanctis, quos Dominus sanctorum efficit sanctos.

„ Ac

(*a*) *Jacob.* 4. 6. *Prov.* 3. 34. (*b*) *I. Cor.* 15. 9. *Phil.* 3. 6. (*c*) *Ibi. v.* 8. (*d*) *Matth.* 19. 28. (*e*) *Matth.* 19. 27. (*f*) *Augustinus editus:* voventi: *sed locum Scripturæ, in quo hæc ditantur, PP. S. Mauri reticent.* (*g*) *v.* 8. (*h*) *Sequitur hic Claudius cum August. Septuaginta interpretes, qui legunt:* διδοὺς εὐχὴν τῷ εὐχομένῳ, καὶ εὐλόγησεν ἔτη δικαίου, dans votum orandi, & benedixit anni justi. *Cur tam ab hebraico [saltem hodierno] & vulgata dissentiant iidem Septuaginta, quærunt interpretes, ad quos Lectorem allego: neque enim præsentis operis ea cura est.*

(*i*) *Psal.* 101. 28. (*k*) *v.* 9. (*l*) *v.* 10. (*m*) *In interpretatione hujus versiculi plane sequitur Claudius cum Augustino versionem Septuaginta:* Κύριος ἀσθενῆ ποιήσει τὸν ἀντίδικον αὐτοῦ: Κύριος ἅγιος; *idest* Dominus debilem [*seu infirmum*] facit adversarium suum: Dominus sanctus.

„ Ac per (*a*) hæc (*b*): *negligetur prudens in prudentia sua: & negligetur potens in potentia sua: & negligetur dives in divitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur: intelligere, & scire Dominum, & facere judicium, & justitiam in medio terræ.* Non parva ex parte intelligit, & scit Dominum, qui intelligit, & scit etiam hæc a Domino sibi dari, ut intelligat, & sciat Dominum. *Quid enim habes*, ait Apostolus (*c*), *quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* id est: *quasi a te ipso tibi sit, unde glorieris.* Facit autem judicium, & justitiam qui recte vivit. Recte autem vivit; qui obtemperat præcipienti Deo, *& finis præcepti* (*d*), (idest ad quod refertur præceptum) *caritas est de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.* Porro ista *caritas* (*e*) (sicut Joannes Apostolus testatur) *ex Deo est.* Facere ergo judicium, & justitiam, ex Deo est. Sed quid est *in medio terræ?* Neque enim non debent facere judicium, & justitiam, qui habitant in extremis terræ? Quis hæc dixerit? Cur ergo additum est *in medio terræ?* Quod si non adderetur, & tantummodo diceretur *facere judicium, & justitiam*, magnum hoc præceptum ad utrosque homines pertineret, & mediterraneos, & maritimos. Sed ne quisquam putaret post finem vitæ, quæ in hoc agitur corpore, superesse tempus, judicium, justitiamque faciendi, quam dum esset in carne non fecit, & sic divinum evadi posse judicium, *in medio terræ* mihi videtur dictum, cum quisque in corpore vivit. In hac quippe vita suam terram quisque circumfert, quam moriente homine recipit terra (*f*), consurgenti utique redditura. Proinde in *medio terræ*, idest cum anima nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est judicium, atque justitia, quod nobis prosit in posterum: *quando* (*g*) *recipiet quisque secundum ea, quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum.* Per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus, quo vixit in corpore: neque enim si quis ma-

(*a*) *Euch.* hoc: *Augustinus editus a P. P. S. Mauri* non glorietur hic, *& deinceps. Alia quoque hoc in loco extant discrimina inter Codicem nostrum, & editum Augustinum, & Eucher.*
(*b*) *Hac quæ Claudius, immo potius Augustinus, ex quo hæc scripsit Claudius, veluti ex Annæ cantico desumpta verba subiicit, neque in Hebræo, neque in plerisque Græcis codicibus habentur, ideoque neque in Complutensi, neque in aliis reliquis fere omnibus editionibus habentur: tamen in Bibliis Græcis ab Aldo editis extant: ad hunc modum:* Μὴ καυχάσθω ὁ φρόνιμος ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ. Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ δυνατὸς ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Καὶ μὴ καυχάσθω ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ. ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος ἐν τῷ συνιεῖν καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον καὶ ποιεῖν κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἐν μέσῳ τῆς γῆς; *quæ sic vertit Mingarellius noster* [*in interpretatione Cantici Annæ*]: Non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur potens in potentia sua, & non glorietur dives in divitiis suis; sed in hoc glorietur, si intelligit, & cognoscit Dominum; & si facit judicium, & justitiam in medio terræ. *Quibus recitatis hæc subjicit idem ille Mingarellius, quem allegavi:* quæ verba neque hic Hebræum exemplar habet, & videntur *ex* Jeremiæ nono capite huc translata: *Et revera versiculis* 23, *&* 24. *capitis noni Jeremiæ hæc extant:* Hæc dicit Dominus: non glorietur sapiens in sapientia sua, & non glorietur fortis in fortitudine sua, & non glorietur dives in divitiis suis: sed in hoc glorietur, qui gloriatur: scire, & nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam, & judicium, & justitiam in medio terræ. *Porro ex hoc Augustini, ideoque Eucherii, & Claudii loco manifesto liquet, jam dudum versiculos quos dixi, in Annæ Cantico legi, & Ecclesias recitare consuevisse. An ad hæc Paulus respicit; dum ait?* Qui gloriatur in Domino glorietur, [*II. Corin.* 10. 17.] *Judicaverit Lector.*
(*c*) *I. Corin.* 4. 7. (*d*) *I. Timo.* 1. 5. (*e*) *I. Joa.* 4. 7. (*f*) *Additur in Augustino edito* communis: *deest in Eucherio.* (*g*) *II. Corin.* 5. 10.

„ maligna mente, atque impia cogitatione blasphemet, neque id ullis membris corporis operetur, ideo non erit reus, quia id non mota corporis gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit & corpus? Isto modo congruenter intelligi potest etiam illud, quod in Psalmo legitur (*a*): *Deus autem rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.* Ut Dominus Jesus accipiatur Deus noster, qui est ante secula (*b*), quia *per ipsum facta sunt secula*, operatus est *salutem in medio terræ*, cum (*c*) *Verbum caro factum est*, (*d*) & terreno habitavit in corpore. Deinde posteaquam prophetatum est in his verbis Annæ, quomodo *gloriari debeat qui gloriatur*, non in se utique, sed in Domino: propter retributionem, quæ in die judicii futura est (*e*). *Dominus ascendit* (inquit) *in cœlos*, *& tonuit*: *ipse judicabit extrema terræ, quia justus est.* Prorsus ordinem tenuit confessionis fidelium; Ascendit enim in cœlum Dominus Jesus Christus, & inde venturus est ad vivos, & mortuos judicandos. *Nam (f) quis ascendit* (sicut dicit Apostolus) *nisi qui & descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cœlos ut adimpleret omnia.* Per nubes ergo suas tonuit, quia Sancto Spiritu cum ascendisset, implevit: De quibus ancillæ Hierusalem, hoc est, ingratæ vineæ comminatus est apud Isaiam Prophetam (*g*) *ne pluant super eam imbrem.* Sicut autem dictum est: ipse *judicabit extrema terræ*, ac si diceretur extrema hominis (*h*): non enim alias partes non judicabit, qui omnes homines procul dubio judicabit. Sed melius intelliguntur *extrema terræ* extrema hominis, quoniam non judicabuntur, quæ in melius, vel in deterius medio tempore commutantur (*i*), sed in quibus extremis inventus fuerit, qui judicabitur. Propter quod dictum est (*k*). Qui *autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Qui ergo perseveranter facit judicium, & justitiam in medio terræ, non damnabitur, cum judicabuntur extrema terræ (*l*). *Et dat* (inquit) *virtutem regibus nostris*: ut non eos judicando condemnet, dat eis virtutem, qua carnem, sicut reges, regant, & in illo mundum, qui propter eos fudit sanguinem, vincant (*m*).

„ *Et exaltavit cornu Christi sui.* Quomodo Christus exaltavit cornu Christi sui? De quo enim supra dictum

(*a*) *Ps.* 73. 12. (*b*) *Joa.* 1. 3, *&* *Hebr.* 1. 2. (*c*) *Joa.* 1. 14.

(*d*) *Locutio ista*: terreno habitavit in corpore, *si rigorose accipiatur, Catholicis merito displicebit: etenim non tantum terreno habitavit in corpore Divinum Verbum, sed naturam humanam assumens, eamque sibi unitam, corpus etiam sibi hypostatice univit. Hoc de argumento copiose Theologi, qui etiam advertunt hanc, & hujus similes locutiones ante exortos Nestorii, & Eutychetis errores, non raro a Patribus procul dubio orthodoxis, & erroribus Nestorii, & Euthychetis adversantibus adhiberi.*

(*e*) *v.* 10. (*f*) *Eph.* 4. 9, *&* 10. (*g*) *v.* 6. (*h*) *Augustinus editus*: extrema terræ, *sed male: neque enim explicaret, quod sibi explicandum proposuit Augustinus: emendandus est itaque locus iste per Eucherium, & per codicem nostrum, & legendum* extrema hominis. (*i*) *Hac verba non sic accipias volo, ut postremas tantum actiones nostras judicet Dominus, de quo scriptum est:* Et scrutabor Hierusalem in lucernis [*Soph.* 1. 12.] *sed quod judicabit nos, ut invenerit, quum mors nos mundo abripiet: si enim Deus sibi gratos invenerit, nostrarum* iniquitatum non recordabitur [*Isa.* 43 25] amplius: *Si vero sibi invisos, & lethali peccato praeocupatos invenerit:* justitia justi non liberabit eum in quacumque die peccaverit. *Ezech.* 23. 12. *quod alibi his verbis expressius inculcat* [*Ezech.* 18. 24.]. Si averterit se justus a justitia sua, & fecerit iniquitatem... nunquid vivet? Omnes justitiæ ejus: quas fecerat, non recordabuntur, in prævaricatione, qua prævaricatus est, & in peccato suo, quod peccavit: in ipsis morietur.

(*k*) *Matth.* 10. 22. (*l*) *v.* 10. (*m*) *Ibi.*

,, ctum est: *Dominus ascendit in cælos*, & intellectus est Dominus Christus, ipse, sicut hic dicitur, *exaltavit cornu Christi sui*. Quis ergo est Christus Christi? an cornu exaltabit uniuscujusque fidelis sui: sicut ista ipsa in principio hujus hymni ait: *exaltatum est cornu meum in Deo meo?* Omnes quippe unctos ejus chrismate recte Christos possumus dicere. Quod tamen totum cum suo capite corpus, unus est Christus. Hæc Anna prophetavit Samuelis mater, sancti viri, multumque laudati. In quo quidem tunc figurata est mutatio veteris Sacerdotii, & nunc impleta quoniam infirmata est, quæ multa *in filiis erat*, ut novum haberet in Christo Sacerdotium *sterilis*, *quæ peperit septem*. Hoc canticum juxta septuaginta interpretum translationem inserere compulsi sumus (*a*), ut a Beato Augustino expositum est; pro eo quod in ipsa translatione ampliorem, & veriorem continet historiam (*b*).

,, Interea (*c*) *Samuel erat ministrans in templo Dei accinctus Ephot* (*d*). Porro filii Heli divina sacrificia temerantes peccabant coram Domino; & deridebant per eos multi sacrificium Dei (*e*). Unde Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est (*f*), quod eos peccantes minus severa animadversione plectebat (*g*). Et quidem coercuit, & quidem corripuit, sed lenitate, & mansuetudine patris, non severitate, & auctoritate Pontificis. Qua sententia discant sacerdotes quomodo propter filiorum vitam, (idest propter scelera populi) puniantur: quique etiam, quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum, eisdem, si non coerceant, reputatur (*b*).

,, Sed hoc (*i*) evidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo Dei, cujus quidem nomen tacetur, sed intelligitur officio, ministerioque suo, sine dubitatione esse propheta: Sic enim scriptum est (*k*). *Venit autem vir Dei ad Heli, & ait ad eum: hæc dicit Dominus. Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui, cum esset in ægipto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omni Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret Ephod coram me? Et dedi domui patris tui, omnia de sacrificiis filiorum Israel? Quare calce abjecistis victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, ut offerrentur in templo, & magis honorasti filios tuos, quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei? propterea ait Dominus Deus Israel. Loquens locutus sum, ut domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: absit a me hoc: sed quicunque glorificaverit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, & videbis Christum æmulum tuum, in templo in omnibus prosperis Israel, & non erit senex in domo tua in omnibus diebus. Verumta-*

(*a*) *Et Canticum ipsum, & expositionem ejus ab Augustino prolatam [quod jam dixi] habes Capite IV. Libri XVII. de Civitate, quod consulas velim: exscripsit enim Claudius ad magnam partem, quæ Augustinus loco hoc edocuit.* (*b*) *Quæ sequuntur ad versiculi hujus interpretationem ex Isidoro [in locum hunc) desumpta sunt prorsus.* (*c*) *Cap. 2. v. 18.* (*d*) *Cap. 1. 12. 13. rursus 17.* (*e*) *Ibi v. 27, & subseq. & rursus cap. 2. v. 11, & subseq.* (*f*) *Cap. 2. 23., & subseq.* (*g*) *Additur nescio cur:* me miserum. (*b*) *Cap. 2. v. 27. &c.* (*i*) *Et versionem hanc, & illius interpretationem totam exscripsit Claudius ex Augustino: Vide, obsecro, Caput V. Libri XVI. de Civitate. Verba Augustini lineolis ad marginem positis notavi, ut scilicet agnoscat Lector, quantum ex Augustini profecerit Claudius.* (*k*) *Ibi multum ab Augustini, quem Claudius exscribit, interpretatione differt ea, quam hic sequitur idem Claudius, & vulgata fere est. An in amanuensem, an potius in Claudium ipsum id est referendum? Aliorum judicium expecto.*

men non auferam penitus virum ex te ab altari meo, sed ut deficiant oculi tui, & tabescat anima tua, & pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit: hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis Ofni, & Finees. In die uno morientur ambo, & suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum, & animam meam faciat.

,, Non est ut dicatur ista prophe-
,, tia, ubi Sacerdotii veteris tanta ma-
,, nifestatione prænuntiata est mutatio,
,, in Samuele fuisse completa: quam-
,, quam enim esset de alia tribu Sa-
,, muel, quam quæ constituta fuerat a
,, Domino, ut serviret altari, tamen
,, non erat de filiis Aaron, cujus proge-
,, nies fuerat deputata, unde fierent sa-
,, cerdotes. Ac per hoc in ea quoque
,, re gesta eadem mutatio, quæ per Chri-
,, stum Jesum futura fuerat, adumbra-
,, ta est: & ad vetus testamentum pro-
,, prie, figurate vero pertinebat ad
,, novum: prophetia facti etiam ipsa,
,, non verbi; id scilicet facto signifi-
,, cans, quod verbo ad Heli sacerdo-
,, tem dictum est per Prophetam. Nam
,, fuerunt postea sacerdotes ex genere
,, Aaron: sicut Sadoch (*a*), & A-
,, biathar (*b*) regnante David, & alii
,, deinceps antequam tempus veniret,
,, quo ista, quæ de sacerdotio mutando
,, tanto ante prædicta sunt, effici per
,, Christum oportebat. Quis autem fi-
,, deli nunc oculo hæc intuens non vi-
,, deat esse completa? Quoniam qui-
,, dem nullum tabernaculum, nullum
,, templum, nullum altare, nullum
,, sacrificium, & ideo nec ullus sacerdos
,, remansit judæis, quibus, ut de semine
,, Aaron ordinaretur, in Dei fuerat le-
,, ge mandatum. Quod & hic comme-
,, moratum est, illo dicente propheta
,, (*c*). *Hæc dicit Dominus, Deus Is-*
,, *rael* (*d*): *Loquens locutus sum, ut*
,, *domus patris tui ministraret in con-*
,, *spectu meo usque in æternum. Nunc*
,, *autem dicit Dominus: absit hoc a*
,, *me: sed quicumque glorificaverit me,*
,, *glorificabo eum. Qui autem conte-*
,, *mnunt me, erunt ignobiles* (*e*).
,, Quod enim nominat domum patris
,, ejus, non de proximo patre dicere,
,, sed de illo Aaron, qui primus sacer-
,, dos est institutus, de cujus progenie
,, ceteri sequentur, superiora demon-
,, strant, ubi ait (*f*): *Revelatus sum*
,, *domui patris tui, cum esset in ægipto*
,, *in domo Pharaonis* (*g*), *& elegi eum*
,, *ex omnibus tribubus Israel mihi in*
,, *sacerdotem.* Quis pater fuit hujus in
,, ægiptia servitute, unde cum liberati
,, essent, electus est ad sacerdotium, ni-
,, si Aaron? De hujus ergo stirpe, isto
,, loco dixit futurum fuisse, ut non es-
,, sent ulterius sacerdotes: quod jam vi-
,, demus impletum. Vigilet fides, pre-
,, sto sunt res: cernuntur, tenentur, &
,, videre nolentium oculis ingeruntur.
,, (*h*) *Ecce, inquit, dies veniunt, &*
,, *præcidam brachium tuum, & brachi-*
,, *um domus tuæ, ut non sit senex in*
,, *domo tua, & videbis Christum æmu-*
,, *lum tuum in templo in universis pro-*
,, *speris in Israel.* Ecce dies, qui præ-
,, nuntiati sunt, jam venerunt. Nul-
,, lus sacerdos secundum ordinem Aa-
,, ron: & quicumque ex ejus genere
,, est homo, cum videt sacrificium Chri-
,, stianorum toto orbe pollere, sibi au-
,, tem honorem illum esse subtractum,
,, deficiunt oculi ejus, & defluit ani-
,, ma ejus tabe mæroris. Proprie au-
,, tem

(*a*) *II. Reg.* 15. 24. *&c.* (*b*) *I. Reg.* 20, *&* 22. *Rursus* 22. 6, *&* 9. 30. 7. *II. Reg.* 15. 24. *&c.* (*c*) *Cap.* 2. *v.* 30. (*d*) *num.* 25. 12. 13. Ecce do ei [*Phinees filio Eleazari*] pacem federis mei: & erit tam ipsi, quam semini ejus, pactum Sacerdotii sempiternum. (*e*) *Hæc quoque ex vulgata desumpta sunt: contra Augustinus multo dissimilem interpretationem exhibet, quod & deinceps servatur.* (*f*) *Exo.* 4. 28. *v.* 1. *&c.* (*g*) *Lev.* 21. 22. *num.* 3. 10. (*h*) *num.* 25. 13. *&c.* (*i*) *v.* 31. *Hoc in loco nec prorsus vulgatam, nec Augustini interpretationem sequitur Claudius, sed aliam quampiam.*

tem ad hujus domum Heli, cui hæc dicebantur, quod sequitur, pertinet: (a) *Et pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerint: hoc autem erit tibi signum, quod eventurum est duobus filiis tuis Ofni, & Finees: in die uno morientur ambo*. Hoc ergo signum factum est mutandi sacerdotii de domo hujus, quo signo significatum est, mutandum sacrificium (b) domus Aaron. Mors quippe filiorum hujus significavit mortem, non hominum, sed ipsius sacerdotii de filiis Aaron.

Quod autem sequitur, ad illum etiam pertinet sacerdotem, cujus figuram gessit (c), huic succedendo Samuel. Proinde quæ sequntur de Christo Jesu novi testamenti vero sacerdote dicuntur (d). *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui juxta cor meum, & animam meam faciat.*

(e) Sub figura Samuelis, de Domino Salvatore summo videlicet, ac vero Pontifice debet intelligi: (f) qui nimirum, sicut Samuel, defuncto Heli, successit in sacerdotium, non de stirpe Aaron, sed de alia Levi familia electus. Fuit enim (g) (ut jam supra meminimus) filius Helchana, filii Hieroboam, filii Helihel, filii Thau, filii (h) Sut, filii Helchana, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, filii Thaat, filii Asir, filii Abiasaph, filii Chore, filii Isaar, filii Caath, filii Levi, filii Israel, ut verba dierum narrant. Ita mediator Dei, & hominum, ut esset nobis Pontifex, non de Levi, sed de alia utique tribu, idest Juda, carnis originem sumpsit: aliam, quam legalem hostiam, idest ipsam carnem suam obtulit patri pro nobis: alios, quam de genere Aaron pontificatus sui reliquit hæredes, filios videlicet gratiæ novi testamenti de universa gentium natione collectos. Quod vero, quasi humano more loquens, Deus dicit (i): *qui juxta cor meum, & animam meam faciat*, de Samuele quidem recte potest accipi, quod in omnibus ejus voluntati sicut homo Deo paruerit, sed rectius (k) accipitur de Domino, ac Salvatore, quod sicut filius unigenitus (l) paternorum sit in omnibus conscius arcanorum: juxta quod de se ipse manifeste testatur, dicens (m): *Et a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater, hæc loquor. Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio semper.*

(n) In hoc verò quod ait Deus: *quia omnia quæ in corde meo, & quæ in anima mea sunt, faciet*, non arbitremur habere animam Deum, cum sit conditor animæ; sed ita de Deo tropice, non proprie dicitur, sicut manus, pes, & alia corporis membra: & ne secundum hoc credatur homo in carnis hujus effigie factus ad imaginem Dei, adduntur, & alę, quas utique *non habet homo*. Et dicitur Deo (o): *sub umbra alarum tuarum protege me*; ut intelligant homines de illa ineffabili natura non propriis, sed translatis rerum vocabulis ista dici (p).

Et ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus

(a) *v. 33, & 34.* (b) *Augustinus editus* Sacerdotium, *sed eodem utraque vox spectat.* (c) *Scilicet Heli.* (d) *v. 35.* (e) *Hæc quæ lineolis ad marginem positis hactenus notavi, in Augustino extant. Quæ sequuntur perquire in quæstione I. Bedæ in libro 30. quæstionum in libros Regum.* (f) *Editus* quod. (g) *Parentesis hæc in editis deest.* (h) *Edit. Suph.* (i) *Ibi; idest v. 35.* (k) *Hæc verba addidi, ut sensum connecterem, qui alioquin deficit.* (l) *In Codice legitur* patronorum, *per amanuensis erratum, ut equidem censeo. Beda habet* patris. (m) *Jo. 8. 28.* (n) *Rursus quæ sequuntur tradidit Augustinus num. 3. capitis 5. libri 17.* de Civit. (o) *Psal. 16. 8.* (p) *Hactenus Augustinus. Quæ sequuntur, iterum perquire in Beda [loco nuper allegato, idest quæstione 1, inter 30. nonnullis tamen immutatis, & additis, quæ Claudio ipsi tribuo].*

bus. „ Ipsa est domus, quam ædificat
„ pater, de qua Apostolus ait (*a*): *quæ*
„ *domus sumus nos, si fiduciam, & glo-*
„ *riam spei usque in finem firmam re-*
„ *tineamus*. Et hæc domus *ambulabit*
„ *coram Christo ejus*, ipso videlicet sum-
„ mo Pontifice. Ambulabit, dixit, idest
„ conversabitur, sicut superius dixerat
„ de domo Aaron (*b*): *Loquens locu-*
„ *tus sum, ut domus tua, & domus pa-*
„ *tris tui ministraret in conspectu meo,*
„ *usque in sempiternum*. Quod autem
„ ait: *coram Christo meo ambulabit*, de
„ ipsa domo utique intelligendum est,
„ non de illo sacerdote, qui est Christus
„ ipse, mediator, atque Salvator. Domus
„ ergo ejus coram illo ambulabit. Po-
„ test & *ambulabit* intelligi de morte
„ ad vitam, omnibus diebus, quibus
„ peragitur usque in finem sęculi hujus
„ ista mortalitas: alioquin quomodo de
„ Samuele potest accipi, quod ædificata
„ sit ei domus fidelis, quę coram Chri-
„ sto Domini (id est, ipso Samuele)
„ cunctis diebus incederet, cum lega-
„ mus in sequentibus (*c*), quod filii il-
„ lius (*d*) aversi de viis ejus, post ava-
„ ritiam declinaverint, & perverterint
„ judicium: nisi forte domum ejus hoc
„ loco plebem Israeliticam intelliga-
„ mus, quæ cunctis diebus sacerdotii
„ ejus Domino servierit, de qua scri-
„ ptum est (*e*): *Et requievit omnis Is-*
„ *rael post Dominum*. Et paulo post (*f*)
„ *abstulerunt filii Israel Baalim, & A-*
„ *starotb, & servierunt Domino soli*.
„ (*g*) Quod verò adjungitur. *Futurum*
„ *est autem, ut quicumque remanserit*
„ *in domo tua, veniat, ut oretur pro eo*,
„ non proprie de domo dicitur hujus
„ Heli, sed illius Aaron, de qua usque
„ ad adventum Jesu Christi, homines
„ remanserunt: de quo genere etiam
„ nunc usque non desunt. Nam de illa
„ domo Heli hujus, jam supra dictum
„ erat (*b*): *Et omnis qui superaverit*
„ *domus tuæ, decidet in gladio viro-*
„ *rum*. Quomodo ergo hic vere dici po-
„ tuit, *& erit qui remanserit in domo*
„ *tua, veniat, ut oretur pro eo?* Si illud
„ est verum, quod ultore gladio nemo
„ inde supererit, nisi quia illos intelli-
„ gi voluit, qui pertinent ad stirpem
„ illius totius sacerdotii secundum ordi-
„ nem Aaron. Ergo si de illis est prę-
„ destinatis reliquiis, de quibus alius
„ Propheta dixit (*i*), *reliquiæ salvæ*
„ *fient*, unde & Apostolus: (*k*) *Sic*
„ *ergo, & in hoc tempore reliquiæ per*
„ *electionem gratiæ salvæ factæ sunt*,
„ quia de talibus reliquiis bene intelli-
„ gitur esse, de quo dictum est, *qui re-*
„ *manserit in domo tua*: profecto cre-
„ dit in Christum: sicut temporibus A-
„ postolorum ex ipsa gente plurimi cre-
„ diderunt (*l*). Neque nunc desunt qui
„ licet rarissime, tamen credant, & im-
„ pletur in eo, quod hic iste homo
„ Dei continuo secutus adjunxit (*m*):
„ *Et offerat nummum argenteum, &*
„ *tortam panis, dicatque: dimitte me,*
„ *obsecro, ad unam partem sacerdota-*
„ *lem, ut comedam buccellam panis*.
„ Quid per nummum argenteum, nisi
„ oris *confessio* designatur (*n*): *quæ fit*
„ *credentibus ad salutem?* argentum
„ enim pro eloquio poni solet. Psalmi-
„ sta testante, ubi canitur (*o*): *Eloquia*
„ *Domini eloquia casta, argentum i-*
„ *gne examinatum, probatum terræ,*
„ *purgatum septuplum*. Sed quid dicit
„ iste qui venit? *dimitte me, obsecro, ad*
„ *unam partem sacerdotalem, ut come-*
„ *dam buccellam panis*. Sacerdotalem
par-

(*a*) *Hebr.* 3. 6. (*b*) *v.* 30. (*c*) *Cap.* 8. *v.* 3. (*d*) *Adversi*. (*e*) *Reg. I.* 7. (*f*) *Ibi v.* 4. (*g*) *Cap.* 1. *v.* 36. *Hic iterum exscribitur Augustinus, sed interpretatione scripturæ multum diversa*. (*b*) *Hic allegatur versio ex Augustino*. (*i*) *Isa.* 10. 21, *&* 22. *Roma.* 9. 27. (*k*) *Rom.* 11. 5. (*l*) *Act.* 2. 41. *&c.* (*m*) *Cap.* 2. 36. *Hæc quæ sequuntur ex Augustino, magnam ad partem, exscripta sunt, sed non prorsus. Prorsus tamen ea babet Isidorus, cap.* 2. *in lib. I. Regum, quem proinde plane bic exscribit Claudius*. (*n*) *Rom.* 10. 10. (*o*) *Psalm.* 11. 7. *Diversitas nonnulla bic est, ejusum inter, & nostrum Codicem*.

„ partem corpus Christi, idest Eccle-
„ siam dicit; cujus plebis ille sacerdos
„ est, mediator Dei, & hominum, ho-
„ mo Christus Jesus; cui plebi dicit A-
„ postolus Petrus (*a*): *Plebs sancta, rega-*
„ *le sacerdotium*. In hanc partem Sa-
„ cerdotalem postulat comedere buccel-
„ lam panis, quibus verbis ipsum sacri-
„ ficium christianorum eleganter expres-
„ sum est, de quo dicit sacerdos ipse:
„ (*b*) *Panis, quem ego* (*c*) *dedero,*
„ *caro mea est pro mundi vita*. Ipsum
„ quippe est sacrificium non secundum
„ ordinem Aaron (*d*), sed secundum or-
„ dinem Melchisedech.

(*e*) *Factum est autem in die quodam Heli jacebat in loco suo, & oculi ejus caligaverunt, nec poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur*. In tabernaculo fœderis erat candelabrum, ubi a vespere usque mane (*f*), summo Pontifice lucernas vespere concinnante, jugiter extra velum præparatæ lucebant, Dominus ut jusserat (*g*). Isto Pontifice intrante in tabernaculo, jam grandeva senectute confecto, oculi ejus in tantum caligaverant, ut nec incensam lucernam potuisset aspicere, quanto magis extinctam? Figuraliter verò lucerna Dei Heli fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens justitiæ claritate fulgebat. Quam extinctam Propheta asserit, dum ob scelera filiorum, sacerdotii potestatem, meritorumque lumen amisit.

(*h*) „ *Crevit* (*i*) *autem Samuel,*
„ *& Dominus erat cum eo, & non ce-*
„ *cidit ex omnibus verbis ejus in ter-*
„ *ram*. Significat quia nihil ex his, quę
„ locutus est, irritum fuit, sed omnia
„ sicut rebus impleta quæ dixit. Ca-
„ dunt namque in terram verba super-
„ vacua, quæ pronihilo habenda, &
„ universorum sunt calcanda despectu
„ sicut & Beatus Job dixit (*k*): *Et lux*
„ *vultus mei non cadebat in terram*:
„ quia nimirum in tanta gravitate vul-
„ tum (*l*) retinere consueverat, ut nun-
„ quam contemptibili lætitia resolvere-
„ tur. Sed quotienscumque hilariorem
„ se præsentibus exhiberet, certam sem-
„ per ob causam utilitatis eorum (*m*)
„ ageret.

„ Igitur (*n*) postquam hæc in fi-
„ gura mutationis veteris testamenti a
„ Propheta illo prænuntiata sunt ad
„ Heli: offendente Israel Dominum,
„ (*o*) *instruxerunt aciem Philistæi con-*
„ *tra eos &c.* Tollunt autem Israelitæ
„ arcam ad (*p*) stationem suam: capta
„ est ab hostibus arca, ipsique non so-
„ lum victi sunt, & in fugam versi,
„ immo etiam magna strages facta est
„ occisorum. (*q*) Nonnulla tamen fu-
„ turorum significat res gesta hæc. In
„ (*r*) prophetia enim arca illa ab a-
„ lienigenis capta indicabat testamen-
„ tum Dei transiturum ad gentes. Quan-
„ do enim nuntiatum est Heli sacerdo-
„ ti, captam fuisse arcam Domini, ce-
„ cidit de sella, & mortuus est (*s*).
„ Transeunte arca Domini ad gentes,
„ (*t*) periit, atque interiit sacerdotium
„ Judæorum. (*u*) Duo quoque filii
„ corruerunt, unius uxor viduata: &
„ (*x*) mox in partu mortua est (*y*),
„ propter eamdem perturbationem.
„ Quod evidenti signo præfiguratum
est,

(*a*) *I. Pet.* 2. 9. (*b*) *Dabo.* (*c*) *Joa.* 6. 52. (*d*) *Hebr.* 5. 6. *&* 7. 11. *&c.*
(*e*) *I. Reg.* 3. 2. *Sed cum aliquo discrimine, quod & habent aliæ editiones. Vide Calmet in locum hunc.* (*f*) *Exo.* 27. 20. 21. *Lev.* 24. 3. 8. (*g*) *Ibidem.* (*h*) *Cap.* 3. 19.
(*i*) *Explicatio hujus loci ex quæstione II. Bedæ tota desumpta est.* (*k*) *Job* 29. 24.
(*l*) *Tenere.* (*m*) *Faceret.* (*n*) *Subsequentia porro notata lineolis ab Isidoro* [*cap.* 3. *I. Reg.*] *edocemur.* (*o*) *Cap.* 4. *v.* 2. *& subseq.* (*p*) *Tuitionem.*
(*q*) *Nonnihil.* (*r*) *Prophetice.* (*s*) *Cap.* 4. 16. 17. 18.
(*t*) *Verba hæc* periit, *atque* interiit Sacerdotium Judæorum, *non sic accipias velim, ut revera tum perierit; nam revera Abiathar, & Sadoth paucis elapsis annis Sacerdotes recensentur: sed quod superstite tantum modo filio puellelo, ideoque impote Sacerdotii munere fungi, Sacerdotis partes impleverit Samuel, qui propterea solemnia sacrificia etiam obtulit.* 3 *Reg.* 7, 6, 10. 9, 12, 16, 2, *&c.* (*u*) *Cap.* 5. (*x*) *v.* 11. (*y*) *v.* 20.

„ est, post extinctum sacerdotium Judæorum, carnalem interiisse Synagogam illi carnaliter adhærentem, prostratoque Heli de sella, (*a*) Pontifices Judæorum sedem habuere vacuam, & gloriam sacerdotii, regnique extinctam.

(*b*) „ Sed quid est, quod dum posuissent Philistiim arcam Domini in templo Dagonis Dei sui, intraverunt templum, & invenerunt Deum suum prostratum, atque confractum, caput vero ejus, duasque manus abscissas? Statim enim ut testamentum Domini pervenit in (*c*) gentes, confestim idola, quæ deceptum possidebant orbem, destructa sunt, omnisque error simulacrorum corruit, præsentiam Dei ferre non sustinens. Nam in manibus Dagon præcisis, opus idolatriæ (*d*) amputabatur. Et in capite ejus superbia diaboli abscissa (*e*) significatur, a quo initium pecccati fuit. Quod vero in limine, ut certum scilicet, præfinitumque suæ idolatriæ finem (*f*) agnoscerent: limes enim fines itineris significat. Etiam illud ad magnam pertinet significationem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quod dorsum illius solum invenerunt, (*g*) fractis ejus omnibus membris: dorsum quippe fugam significat. Quicumque enim fugiunt, persequentibus dorsum dant. Unde & scriptum est de hostibus (*h*): *quoniam pones eos dorsum*. Ubi enim sunt idola? perierunt. Et si aliqua remanent, ab aliquibus abscondun. tur, & fugerunt. (*i*) Quod autem *percussi sunt in posteriora* ii, qui arcam Dei captivaverunt, hoc penæ signum videtur: quia, si qui susceperint (*k*) testamentum, & posteriora vitæ dilexerint, ex ipsis justissime cruciabuntur, quæ sicut Apostolus ait, (*l*) existimare debuerant *sicut stercora*: qui enim sic assumunt testamentum divinum, ut posteriora respicientes, veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcam testamenti captivam juxta idola sua posuerunt. Et (*m*) alia quidem vetera etiam nolentibus cadunt: *quia* (*n*) *omnis caro fœnum, & claritas hominis, ut flos fœni, aruit fœnum, & flos decidit:* arca autem Domini *manet in æternum*: secretum scilicet testamentum, regnum cælorum, ubi est æternum *verbum Dei*.

(*o*) Cum verò de terra Philistiim arca Domini ad terram Isaelitarum rediret, (*p*) plaustro superposita est, & vaccæ plaustro subjunctæ sunt, quæ fætæ fuisse memorantur; (*q*) quarum filios clauserunt domi, ut scriptum est. (*r*) *Ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethsames: uno itinere gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram*. (*ſ*) „ Quid igitur vaccæ, nisi fideles quosque in Ecclesia (*t*) significant, qui dum sacri eloquii præcepta considerant, quasi superimpositam Domini arcam portant? de quibus hoc est etiam notandum, quod fuisse fætæ memorantur: quia sunt plerique, qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur: sed non declinant a recto itinere (*u*) qui arcam Dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethsamis pergunt. Bethsamis quippe di-

(*a*) Pontificis *præstat nostra lectio*: (*b*) *Cap*. 5. *v*. 2. *& seq*. (*c*) *Gentibus*: (*d*) *Amputatum*. *In Eucherio edito nonnulla desunt*. (*e*) *Significabatur*. (*f*) *Agnoscere*. (*g*) *v*. 5. (*h*) *Psal*. 20. 13. (*i*) *v*. 6. *& Psal*. 77. 66. (*k*) *Susceperunt*: *dilexerunt*. (*l*) *Phi*. 3. 8. (*m*) *Illa*. (*n*) *Isa*. 40. 6. (*o*) 6. 1. *&c*. (*p*) *v*. 7. *& subseq*. (*q*) *v*. 10. (*r*) *v*. 12. (*ſ*) *Hæc omnia quæ sequuntur excepit noster Claudius a Gregorio Magno, qui ea attingit, numero 42. libri 7. Moralium in Job: sed expressissima habet num. 3. homilia 27. in Evangelia: hæc propterea, ut a verbis Claudii secernat Lector, lineolis ad marginem positis, distinxi*: (*t*) Editi: *designent*. (*u*) Editi: *qui*.

dicitur *Domus solis*. Et propheta ait (*a*): *Vobis autem, qui timetis Deum, orietur sol justitiæ*. Si igitur ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profecto est, ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus. Tota enim virtute pensandum est, quod vaccæ Dei plaustro supposite pergunt, & dant ab intimis mugitus, & tamen de itinere non detorquent gressus: (*b*) amorem quidem per compassionem sentiunt. Sed colla posterius non deflectunt. Sic nimirum prædicatores Dei, sic fideles quique intra sanctam Ecclesiam agere debent, ut & compatiantur proximis per caritatem, & tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arcâ quippe superposita Bethsames pergere est, cum superna scientia ad internæ lucis habitaculum propinquare: sed tunc vere Bethsames tendimus, cum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorum declinamus. Sic namque sic necesse est, ut incedere debeant, qui sacrilegiis suppositi jam per internam scientiam, Domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, accepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, sed reflectere non debet, ne hæc eadem mens, aut si affectu non tangitur, dura sit, aut tacta, plus, si inflectitur, remissa.

(*c*) *Percussit autem de viris Bethsamitibus, eo quod vidissent arcam Domini: percussit autem de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis*. ,, Populus, & plebs pro una eademque re indifferenter accipitur. Nam ex uno græco quod est λαὸς solet utrumque transferri. Sed in hoc videtur esse distantia, quod in priore commate versiculi additum est *viros*. *Viros* enim majores natu significat, ut sit sensus, quia de optimatibus populi septuaginta sunt percussi, de ipsa turba vulgari homines quinquaginta millia. Quod ne pateretur, in Exodo (*d*) *populus a longe stabat, & orabat, solusque Moises ascendit ad Dominum* (*e*). Isti ab hoc percussi, quia non solum appropinquaverunt, sed etiam (ut alia refert translatio) *despexerunt*, quod rationi plus congruum est: nam in Exodo viderunt, & audierunt, & perspicua divinæ potentiæ inspexerunt, nec perierunt. Et ideo isti non de visione, sed despectione, & temeritate mulctati sunt (*f*).

(*g*) *Et factum est ex qua die mansit arca in Cariathiarim, multiplicati sunt dies. Erat quippe annus vicesimus, & requievit omnis domus Israel post Dominum*. (*b*) ,, Non ita intelligendum est quasi viginti anni, quibus arca

(*a*) *Malach*. 4. 2. (*b*) *Subsequentia partim ex homilia 37. in Evangelia, partim ex Libro VII. Moralium S. Gregorii desumpta sunt. Ea eum elitis comparet, quæso, Lector*.
(*c*) *Cap*. 6. 19. *Beda hujus loci explicationem a Claudio traditam docet: capite scilicet 3. quæstionum in libros Regum*. (*d*) *Exo*. 2. (*e*) *Quæ adduntur, in Beda non inveni*.
(*f*) *Interpretes, quos Claudius indicat, plane ignoro. Novi equidem qui verterint: dispexissent: idest curiose, & minute eam intuiti sunt; aut si vis scrutati sunt, quæ in arca posita erant: favere autem huic interpretationi videntur hebraica ipsa verba* וישמחו לראות *quæ reddi commode possunt*: eo quod vidissent in arca Domini. *Sed quis nesciat ipsamet hebraica verba verti etiam cum laude posse, uti revera vertit vulgata*: eo quod vidissent arcam? *An quinquaginta millia plebis [nullo scilicet reprimente] perscrutari commode potuissent quidquid in arca positum erat, & circumstantium oculos delitescebat? Interpretes porro, valde probabiles causas afferunt, cur Deus Betsamitas libere arcam intuentes morte punierit. Quod si liberum hunc intuitum irreverentiam quandam, ideoque interpretativum contemptum esse quisquam velit dispictionem, & temeritatem, quam hic commemorat Claudius, admittere id utique possumus*. (*g*) *Cap*. 7. 2. (*h*) *Rursus hæc repete ex Beda num*. 4.

„ arca (*a*) manserit in Cariathiarim, ad „ octavum usque annum regni David, „ quando eam congregatâ populi frequentiâ adduxit in Hierusalem (*b*), „ sint computandi. Invenitur namque „ in sequentibus, (*c*) quod temporibus Saulis fuit (*d*) delata de hac civitate, & allata in castra, pugnante „ eo adversus Philistæos: sic etenim scriptum est: (*e*) *Et ait Saul ad Achiam: applica arcam Dei: erat enim ibi arca Dei in die illa cum filiis Israelis*. Et quia constat (*f*) quod David eam in Hierusalem adduxerit, (*g*) tultam de domo Aminadab, in quam tunc illatam esse perhibetur, (*h*) restat intelligi, quod in diebus Saulis relata de castris, & in præfatam sit illata civitatem; unde denuo regnante David affertur in Hierusalem. „ Est ergo sensus memoratæ sententiæ, quia ex quo „ mansit arca in Cariathiarim, erat annus vicesimus, cum eam inde transferri temporibus Saul causa belli contingeret: vel certe vicesimus erat annus, cum adhuc omnis domus Israelis requievit post Dominum, abiectis „ videlicet idolis, illi soli serviens, quod „ eam fecisse toto tempore præsulatus „ Samuelis, (*i*) qui Josepho teste duodecim annis completus est, & primo „ tempore regni Saul, quod (*k*), eodem „ historico affirmante (*l*), viginti annis tenuit, nullus sanctæ historiæ curiosus ignorat. Namque postmodum „ (*m*) cum recessisset a Saule spiritus „ Domini, & agitaret eum spiritus nequam, maximè (*n*) ad persequendum „ David innoxium, & justum, necesse „ erat partem militiæ, (*o*) & plebis „ ejus nonnullam, malitiæ illius extitisse complicem. Cariathiarim ipsa est, quæ alio nomine Cariath Baal vocatur *civitas saltuum* (*p*) una de urbibus Gabaonitarum pertinens ad tribum Juda, euntibus ab Hierusalem Diospolim milliario nono. De hac fuit Urias Propheta, quem interfecit Joachim in Hierusalem, sicut Hieremias scribit (*q*).

„ Samuel autem post mortem Heli regebat Israelem. (*r*) Congregato „ autem omni populo exclamavit ad „ Dominum pro Israel, & exaudivit eum, „ (*s*) & cum offerret holocaustum; acce-

(*a*) *Maneret*. (*b*) *II. Reg. 6.* (*c*) *I. Reg. 14. 8.* (*d*) Ablatus. *Præstat nostra lectio.* (*e*) *Ibi.* (*f*) *II. Reg. 7.* (*g*) *Nisi in errantem amanuensem hanc vocem referas, [nam editus Beda locus habet:* tulitque*]. Vox hec ex iis erit, quæ a latinitate declinantes, vulgares linguas, aut efformarunt, aut auxerunt. Itali* tolto *&* tolta *dicunt, quod latini* ablatum, *&* ablatam. (*h*) *Antea etiam in ædibus Abinadam in Gabaa fuisse positam discimus ex capite 8. libri I. Reg.* (*i*) *Josephus cap. 13. lib. 6.* antiquitatum [*n. 9.*] *hæc in editione Havercampii habet*. Sub hoc, & Samuelus propheta vita decessit... imperavit, populoque præfuit solus quidem post mortem Heli Pontificis annis duodecim, cum Saulo vero Rege duodeviginti. (*k*) Equidem historia: *male utique*.
(*l*) *Cap. 14 seu postremo ejusdem libri 6. Josephi [n. 9.]: hæc in editione ejusdem Havercampj leguntur*. Hunc Saulus finem habuit... Regnavit autem vivente Samuelo annis octodecim: post mortem vero ejus, annis duobus, & viginti. *Quem tamen Josephi locum ita Petrus Comestor explicat, ut simul juncti anni, quibus Saul regnavit, viginti efficiant; ut noster scriptor habet*. Et regnavit Saul vivente Samuele 18 annis, *&* eo mortuo duobus annis. *Citat autem Havercampus Clementem, & Eutychium Alexandrinos Josephi sectatores, qui viginti ipsos Regni annos Sauli tribuunt: atque hæc quidem opinio Claudii nostri auctoritate repugnante Zonara, qui hæc tradit [in fine ipso libri primi Annalium]* Regnavit Saul superstite adhuc Samuele, annos octodecim: eo defuncto, viginti duos. *Confirmari rectissime potest: atque idipsum docet vetusta ea Josephi interpretatio, quæ Rufino tribuitur: hæc enim habet:* Regnavit itaque Saul, Samuel vivente annis decem, & octo: moriente autem alios duos. *Vide tamen obsecro interpretes ad duos hosce scripturæ locos 1 Reg. 13 1.* Filius unius anni erat Saul, cum regnare cepisset, & duobus annis regnavit. *Et Actio: 13 21.* Dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Beniamin annis quadraginta. (*m*) *I. Reg. 16. 14.* (*n*) *Cap. 18. 10. &c.* (*o*) *Vel*.
(*p*) *Josue 15. 60. & 18. 14.* (*q*) 26. 20. 21. *Hæc tradidit Isidorus cap. 4. in lib. I. Reg.*
(*r*) *I. Reg. 7. &c.* (*s*) *v. 7. & seq.*

,, cedentibus alienigenis ad pugnam
,, contra populum Dei, intonuit Do-
,, minus super eos, & confusi sunt. Et
,, ceciderunt coram Israel, atque supera-
,, ti sunt. (a) *Tunc assumpsit Samuel*
,, *lapidem unum, & posuit eum inter*
,, *Masphat, & Siceleg.* (b) Et ut in-
,, terpretes septuaginta transtulerunt: *in-*
,, *ter Masphat novam, & veterem. Vo-*
,, *cavitque nomen ejus, lapis adjutorii,*
,, *& dixit: usque adhuc auxiliatus est*
,, *nobis Deus.* Masphat interpretatur
,, *intentio*: Lapis ille adjutorii, medie-
,, tas est Salvatoris; per (c) quam
,, transeundum est a Masphat vetere ad
,, novam, idest ab intentione, quæ ex-
,, pectabatur in carnali regno, quod erat
,, beatitudo falsa, ad intentionem, quę
,, per novum testamentum expectatur
,, in regno cęlorum, ubi est beatitudo
,, verissima (d): quia (e), quoniam
,, nihil est melius, usque huc auxilia-
,, tur Deus (f). Iste Samuel invocavit
,, nomen Domini, & exaudivit eum
,, Deus, & in tempore messis pluviam
,, impetravit. Pluvia enim in sanctis
,, scripturis verba sunt Evangelii, sive
,, legis, sicut Moises dicit (g): *Expe-*
,, *ctetur sicut pluvia eloquium meum:*
,, *& descendant sicut ros, verba mea.*
,, Hanc igitur pluviam dedit mundo
,, Christus in tempore messis, idest
,, quando gentes colligi oportebat:
,, (h) unde (i) sicut frumentum in hor-
,, reis, sic inter Ecclesiæ sinum con-
,, gregentur.

(k) ,, *Judicavit autem Samuel*
,, *Israel omnibus diebus vitæ suæ*, fue-
,, runtque usque ad eum judices, & prin-
,, cipes super Israel. (l) *Porro filii Sa-*
,, *muel declinaverunt post avaritiam,*
,, *& accipiebant munera* (m): & tam
,, iniqui judices extiterunt, ut populus
,, nequaquam ferens, regem sibi in si-
,, militudinem cęterarum gentium po-
,, stularet. Quibus dedit Dominus Saul
,, Regem: (n) qui cum quæreret asi-
nas patris sui, & veniret ad Samuel
in Ramatha, inter cętera, quæ locuti
sunt simul, predixit ei signa Samuel,
quæ ventura erant ei eo die, cum rece-
deret ab eo.

(o) Cumque ab illo recessisset, *ve-*
nit ad collem Domini, ubi erat statio
Philistinorum. Jam primum signum pe-
ractum, sicut locutus fuerat homo Dei:
& ecce cuneus Prophetarum obvius ei;
& insiluit super eum spiritus Dei, &
prophetavit in medio eorum. (p) *Vi-*
dentes autem omnes, qui noverant eum
heri, & nudius tertius, quod esset cum
prophetis, & prophetaret, dixerunt ad
invicem. Quænam res accidit filio Cis?
Num & Saul in Prophetis? (q) ,, Et hoc
,, quidem non puto habere aliquid quę-
,, stionis: (r) *Spiritus enim, ubi vult,*
,, *spirat.* Et spiritum prophetiæ nulla-
,, rum animarum potest maculare con-
,, tactus, (s) *attingit* enim *ubique propter*
,, *suam munditiam*; afficit autem om-
,, nes non eodem modo, sed alios per
,, informationem spiritus eorumdem ho-
,, minum, ubi rerum demonstrantur i-
,, magines; alios per fructum mentis ad
,, intelligentiam, alios utraque inspira-
,, tione, alios autem nescientes. Per
,, informationem spiritus, duobus modis,
,, aut per somnia, sicut non solum ple-
,, rique sancti, sed & (t) Pharao, &
,, (u) Nabuchodonosor rex vidit, quod
,, nemo eorum intelligere valuit, sed
,, tamen videre utique potuerant: aut
,, demonstratione in extasi, quod latini
,, nonnulli (x) *pavorem* interpretan-
,, tur.

(a) *v.* 12. (b) *Vulgata*: inter Sen: *Alii* Dentem: *editus Beda* In fichllech. (c) *Quem*;
(d) *Additur* spiritualis. (e) *Qua*. (f) *Cap.* 12. 17, & 18.
(g) *Deu.* 32. 11. fluat ut ros eloquium meum; *quasi* imber super herbam &c.
(h) *Ut*. (i) *Matth.* 3. 12. (k) 7. 15. *Prosequitur Beda* (l) 8. 3.
(m) *v.* 4, & *subseq.* (n) *Cap.* 9, & 10. (o) *Cap.* 10. *v.* 5, & 10.
(p) *v.* 11. &c. (q) *Hæc, quæ sequuntur, desumpsit Claudius ex Augustino libro* 2. *quæstionum ad Simplicianum quæstione ipsa prima hæc tradente.* (r) *Jo.* 3. 8.
(s) *Sap.* 7. 24. (t) *Gen.* 45. 2. (u) *Dan.* 2. 1. & 4. 1. (x) *Augustinus editus a P. P. S. Mauri*, stuporem.

„ tur. Mirum si proprie, sed vicine:
„ tamen cum sit mentis alienatio a
„ sensibus, ut spiritus hominis divino
„ spiritu assumptus, capiendis, atque
„ intuendis imaginibus vacet, sicut Da-
„ nieli demonstratum est quod non in-
„ telligebat: & Petro illud vas summis-
„ sum est de cęlo quatuor lineis: (*a*)
„ nam & ipse, quid illa demonstratio
„ figuraret, postea cognovit. Per fru-
„ ctum autem mentis ad intelligentiam
„ uno modo cum hæc ipsa, quæ demon-
„ strantur in imaginibus, quid signifi-
„ cent, & quo pertineant (*b*), reve-
„ lantur, quæ certior prophetia est:
„ Nam magis ipsam vocat Apostolus
„ (*c*) *prophetiam*, sicut Joseph meruit in-
„ telligere, quod Pharao nonnisi videre;
„ & Daniel exponit regi, quod ille cer-
„ nit, & nescit. Cum vero ita mens
„ afficitur, ut non rerum imagines con-
„ jecturali examinatione intelligat, sed
„ res ipsas intueatur, sicut intelligitur
„ sapientia, & justitia, omnisque in-
„ commutabilis, & divina species, ad
„ prophetiam, de qua nunc agimus,
„ non pertinet. Utroque autem mune-
„ re prophetiæ donantur ii, qui & re-
„ rum imagines in spiritu vident, &
„ quid valeant, simul intelligunt, aut
„ certe manifestis locutionibus in ipsa
„ demonstratione informantur, sicut in
„ Apocalypsi quædam exponuntur. Ne-
„ scientes autem afficit prophetiæ spiri-
„ tus, sicut (*d*) Caiphas cum *esset*
„ *Pontifex prophetavit* de Domino, *quod*
„ *expediret unum mori pro tota gente*,
„ cum aliud in verbis quæ dicebat, at-
„ tenderet, quæ non se a se ipso dicere
„ nesciebat. Abundant in sanctis libris
„ exempla. (*e*) Hoc autem verbo, quod
„ positum est, *insiluit in eum spiritus*,
„ tamquam ex abdito divinitatis secre-
„ to, repentinus significatur afflatus.
„ Horum igitur modorum, quonam
„ potius affectum esse intelligamus Sa-
„ ul, satis apparet ex eo quod ibi scri-
„ ptum est: (*f*) *Convertit Deus in*
„ *Saul cor aliud*. Sic enim aliam cordis
„ significat affectionem, quam conver-
„ tendo fecit Deus, ut imaginum si-
„ gnificantium, & præfigurantium ca-
„ pax fieret ad propheticam divina-
„ tionem. (*g*) Quantum autem di-
„ stat prophetia Saul a Prophetis? tan-
„ tum distat inter prophetiam prophe-
„ tarum, sicut Isaias, sicut Jeremias,
„ & cęteri hujusmodi fuerunt, atque
„ istam transitoriam, quæ in Saul appa-
„ paruit, quantum distat inter loque-
„ lam humanam cum locuntur homi-
„ nes, & cum eadem loquela propter
„ necessarium prodigium asina locuta
„ est, (*h*) in qua sedebat Baalam Pro-
„ pheta: accepit enim hoc ad tempus
„ illud jumentum, ut Deus quod sta-
„ tuerat, demonstraret: unde non ha-
„ bitu perpetuo inter homines bestia
„ loqueretur. aut si hoc exemplum ma-
„ jore differentia remotum est, mul-
„ to minus mirandum est homini
„ reprobo datam fuisse ad momentum
„ temporis affectu transitorio prophe-
„ tiam, quoniam ille dederat, qui &
„ asinam cum voluit, loqui fecit. Ma-
„ gis enim distat pecus ab homine,
„ quam homo reprobus ab electis etiam
„ hominibus; non enim si quisquam
„ dixerit aliquid, quod ad sapientiam
„ pertinet, continuo sapiens existiman-
„ dus est. Sic nec quisquam si aliquan-
„ do prophetaverit, jam inter prophe-
„ tas numerabitur, cum & Dominus
„ (*i*) in Evangelio dicat: quosdam
„ cum gaudio verbum excipere, & ra-
„ dicis altitudinem non habere, sed es-
„ se temporales. Ideoque, sicut conse-
„ quens indicat lectio, factum est in
„ parabolam: (*k*) *Et Saul inter pro-*
„ *phetas*. Hoc igitur mirari desinamus,
„ cum

(*a*) *Act.* 10. 11. *sed vulgata legit* initiis. (*b*) *Augustinus editus:* revelatur, *sed nostri Codicis lectionem præfero.* (*c*) 1. *Cor.* 3. 2. (*d*) *Jo.* 11. 49. (*e*) *Hic alia interserit Augustinus, quæ Claudius præterit.* (*f*) *I. Reg.* 10. 9. (*g*) *Verba hæc:* quantum distat prophetia Saul a prophetis: *in edito Augustini libro non extant.* (*h*) *Num.* 20. 28. (*i*) *Matth.* 13. 20. (*k*) *I. Reg.* 10. 12.

" cum in hominibus apparet divinitus " aliquid, quorum vel meritum, vel " habitum excedit, cum forte vult De- " us cujusdam significationis gratia ta- " le aliquid demonstrari. Si autem hoc " movet, quod postea Saul malo spi- " ritu invadente præfocabatur, (*a*) qui " prophetiæ spiritum prius acceperat, " neque hoc mirandum est. Illud enim " factum est ex dispensatione aliquid " significandi, hoc est ex merito judi- " candi. Nec movere nos debent hæc " alternantia in animo humano, hoc " est in creatura mutabili, præsertim " eodem tempore, quo caro corruptibi- " lis, mortalisque portatur. Aut non " videmus in ipso Petro, quantum in- " dicat Evangelium, extitisse tantam " confessionem, ut audire meruerit, " (*b*) *Beatus es Simon Bar-jona, quia* " *non tibi revelavit caro & sanguis,* " *sed pater meus, qui in cælis est?* Et " paulo post (*c*) tam carnaliter eum " de Domini passione sensisse, ut sta- " tim audiret: *Vade post me Sathana,* " *scandalum mihi es, non enim sapis* " *quæ Dei sunt, sed quæ hominum*. Et " fortasse aliquanto interius intelligen- " tibus tantum valet ad visa illa men- " tis, hæc differentia, qua Petrus " primo intellexit, Deo patre revelante, " quod *filius Dei esset Christus*, & po- " stea, ne moreretur, extimuit, quan- " tum valet ad distinguenda visa, quæ " in spiritu hominis alienata mente " imaginarie fiunt, revelatio prophe- " tiæ, qua primo afflatus est Saul, & " commixtio *spiritus mali, quo postea* " *premebatur* (*d*).

" Ungitur post hoc jubente Do- " mino rex prior a Propheta in regnum, " qui & ipse quidem, in id quod unctus " est, imaginem Christi portavit: un- " de & Beatus David, & ipse *Christus* " nuncupatus, ait ad eum, qui se fin- " xerat Saulem occidisse; (*e*) *quo-* " *modo non timuisti injicere manum* " *tuam in Christum Domini?* (*f*) hinc " est, *quod ab humero sursum supere-* " *minebat omnibus*; quia caput nostrum " sursum est super nos, qui est Chri- " stus: in id autem quod reprobatus po- " stea, & rejectus est, succedente in " regnum David, populi, ut prædictum " est, Israel personam gestavit: qui popu- " lus regnum adeptum fuerat amissurus, " Christo Domino nostro per novum " testamentum non carnaliter, sed spi- " ritualiter regnaturo.

Filius unius anni erat Saul cum regnare cœpisset: duobus autem annis regnavit super Israel. Uno anno postquam rex electus est a Samuele, in domestica domo sedens dissimulavit se esse regem: (*g*) reliquis duobus annis publice judicavit omnem Israel, tenens obedientiam cum humilitate: & hoc fuit illud tempus, antequam mandatum Domini transgrederetur in Amalech: reliquo vero tempore, quo vixit, & imperavit, transgressor mandati Domini extitit. (*h*) Post hoc expectans Saul Samuelem in Galgala, videns quod tardaret, obtulit holocaustum, veniensque Samuel inter cetera ait ad Saul: (*i*) *Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, jam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum: sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsivit sibi Dominus virum juxta cor suum, & præcepit ei Dominus, ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quæ præcepit Dominus*. Nec sic id accipiendum est, ac si ipsum Saulem Deus in æternum præparaverit regnaturum, & hoc postea noluerit servare peccanti: neque enim peccaturum nesciebat: sed præparaverit regnum ejus, in quo figura esset regni æterni. Ideo addidit: (*k*) *& nunc regnum tuum non stabit tibi*. Stetit ergo

E 2

(*a*) *I. Reg.* 16. 14. (*b*) *Matth.* 16. 17. (*c*) *Ibidem* 23. (*d*) *Hactenus Augustini verba. Quæ sequuntur tradidit Isidorus cap.* 5. *in lib. I. Reg.* (*e*) *II. Reg.* 1. 14. (*f*) *I. Reg.* 9. 2. (*g*) *I. Reg.* 13. 1. (*h*) *I. Reg.* 10. 26. & *cap.* 11. (*i*) *I. Reg.* 15. & 16. (*k*) *I. Reg.* 13. 13.

go, & stabit quod in illo significatum est, sed non huic: quia non in æternum ipse fuerat regnatus, nec progenies ejus, ut saltim per posteros alterum alteri succedentes, videretur impleri, quod dictum est in æternum. (*a*) *Et quæret* inquit *sibi Dominus hominem, secundum cor suum*, sive David, sive ipsum mediatorem significans testamenti novi, qui præfigurabatur in chrismate etiam, quo unctus est ipse David, & progenies ejus. Non autem quasi nesciat ubi sit, ita sibi hominem Deus quærit, sed per hominem more hominum loquitur, quia sic loquendo nos quærit: non solum enim Deo Patri, verum ipsi quoque Unigenito ejus, qui venit quærere, quod perierat, usque adeo jam eramus noti, ut in ipso essemus *electi ante mundi constitutionem*. Quæret sibi ergo dixit: *idest suum habebit*. Unde in latina lingua hoc verbum accipit præpositionem, & *adquiri* dicitur, quo satis apertum est quid significet, quamquam & sine additamento præpositionis quærere intelligatur adquirere, ex quo lucra vocantur, & quæstus. (*b*)

(*c*) *Porro Faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel. Caverant enim Philisthiim, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam, & ne haberent fabros ferrarios, qui arma ad repugnandum facerent.* (*d*) „ Ita Chaldæi de„ structa Hierusalem, & vastata omni „ terra promissionis satagerunt; (*e*) ut „ nullus in ea remaneret artifex, nullus „ clausor, qui vel fædata urbis mænia „ componere, vel posset resarcire diru„ pta. Quin potius quicquid apud gen„ tem exterminatam artis invenerant, „ totum in Babilioniam transferunt, ut „ vel ad nihilum valeat ultra, vel il„ lius civitatis utilitatibus proficiat: „ (*f*) Arma quibus contra diabolum „ repugnantes libertatem a Deo nobis „ donatam defendamus, quid sunt alia, „ nisi eloquia scripturarum, in quibus „ & ipsius Domini, & Sanctorum ejus „ exemplis, quo ordine bella vitiorum „ superari debeant, luce clarius disci„ mus? Sed Philistæi filios Israel fabris „ armorum privant, cum maligni spi„ ritus animos fidelium a meditatione „ sacræ lectionis, sæcularia illis nego„ tia inferendo, retardant, ne vel ipsi „ per hujus exercitium resistendi fidu„ ciam sumant, vel alios forte qui le„ gere nesciunt, ad resistendum vitiis, „ exhortando, aut corripiendo (*g*) ac„ cendant. Tollunt libros armorum, cum „ eos, qui sacra eloquia norunt, in „ tantis sceleribus obruunt, ut dicere „ bona, quæ didicerant, prorsus erubes„ cant.

(*h*) „ Saul autem post hæc, dum „ pergeret dimicaturus adversus Phili„ stiim, indixit (*i*) cuncto exercitui „ jejunium, quousque reverterentur a „ prælio. (*k*) Sed Jonathan filius ejus „ videns super faciem agri mel, *exten„ dit summitatem virgæ, & intinxit in „ favum mellis, & gustavit & illumi„ nati sunt oculi ejus*. Non utique ad „ videndum illuminati, quia antea vi„ debat, sed ad discernendum, quia ve„ tita tetigerat. Tunc enim casus ille, „ sicut & Adam fecit illum attentum, „ reddiditque confusum. Quo facto „ ammonemur, omnes illecebras volu„ ptatum in sæculo debere contemnere „ qui Deo nititur militare. Non enim „ potest contra allophilos spirituales, i„ dest adversus principes tenebrarum, „ virilibus animis concurrere, qui ad„ huc

(*a*) *I. Reg.* 11. 11. *v.* 14. (*b*) *Eph.* 1. 4. (*c*) Nec minor est virtus, quam quærere porta tueri [*inquit Ovidius*. (*d*) *Cap.* 13. 19. (*e*) *Docet subsequentia Beda quæstione* 30. *in libros Regum*. (*f*) *Hic aliquid deest, quo a litterali ad allegoricum sensum transitus fiat, & uterque connectatur. In Beda multa alia sunt, quæque Lectori subjiciam, cum illustrabitur locus IV.* Reg. 24. 14. Et transtulit omnem Hierusalem &c. (*g*) Accedant. *Præstat nostra lectio*. (*h*) *Subsequentis loci explicationem habes in capite* 6. *Isidori in lib. I. Regum*. (*i*) Toto. *Præstat nostra lectio*. (*k*) *v.* 25, & 27.

„ huc hujus mundi negligit dulcedinem
„ declinare. (*a*) *Mel enim distillant*
„ *labia meretricis*, quod est delectatio
„ voluptatis carnalis, de quo putatur
„ juxta mysticos intellectus hunc come-
„ disse Jonathan, & forte deprehensum
„ vix precibus populi liberatum.

(*b*) *Iniit autem Saul prælium adversus Amalech interfectisque cunctis hostibus ab Evila usque Sur*. Est una regio Evilath, quam circuit fluvius Phison (*c*) exiens de paradiso, quæ hodie India vocatur. Dicta autem Evilath a quodam nepote Noe. Est & alia Evila solitudo contra faciem Egypti: hæc enim Evila, illa Evilath debet nuncupari. *Sur* quoque est solitudo inter Cades, & Barath extendens desertum usque ad mare rubrum ex Egypti confinio (*d*).

(*e*) Percusso hoc termino (*f*) „ pe-
„ percit Agag Regi, (*g*) nec voluit
„ disperdere omnia juxta præceptum
„ Domini; irasciturque ei Dominus (*h*).
Factum est verbum Domini ad Samuelem dicens: pœnitet me quod constituerim Saul regem, quia dereliquit me, & verba mea opere non implevit: (*i*) neque enim sicut hominem, ita Deum cujusquam facti sui pœnitet, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa præscientia. Quomodo ergo pœnitet aliquid Dominum, in quo est omnis præscientia?

(*k*) „ Nos verò cum hoc de Deo
„ in divinis Scripturis audimus, indi-
„ gnum arbitramur hoc de illo senti-
„ re. Sed necesse est, ut aliquid di-
„ catur, per quod hoc aliquo modo
„ demonstretur. Cum vero verba om-
„ nia, quibus humana colloquia conse-
„ runtur, illius sempiterna virtus, &
„ divinitas mirabiliter, atque incun-
„ ctanter excedat, quicquid de illo hu-
„ maniter dicitur, quod etiam homini-
„ bus aspernabile videatur, ipsa huma-
„ na ammonetur infirmitas, etiam illa,
„ quæ congruenter in Scripturis San-
„ ctis de Deo dicta existimat, huma-
„ næ capacitati aptiora esse, quam di-
„ vinæ sublimitati: Ac per hoc etiam
„ ipsa esse transcendenda: est saniori
„ (*l*) intellectu, sicut ista qualia-
„ cumque transcendenda sunt. Quis est
„ enim hominum, cui non occurrat in
„ Deo cuncta præsciente pœnitentiam
„ esse non posse? Et certè tamen hæc
„ duo verba sunt, pœnitentia, & præ-
„ scientia, quorum quia unum congruere
„ credimus Deo, idest præscientiam,
„ negamus in eo esse pœnitentiam.
„ Cum vero alius liquidiore considera-
„ tione ista pertractans, quæsierit quem
„ ad modum vel ipsa præscientia Deo
„ congruat, & invenerit hujus etiam
„ verbi notionem illius ineffabili di-
„ vinitate longe, lateque superari, non
„ miratur utrumque de illo propter ho-
„ mines dici potuisse, de quo utrum-
„ que propter ipsum incongrue dicere-
„ tur. Quid est enim præscientia, nisi
„ scientia futurorum? Quid autem fu-
„ turum est Deo, qui omnia tempora
„ supergreditur? Si enim scientia Dei
„ res ipsas habet, non sunt ei futuræ,
„ sed præsentes: ac per hoc non jam
„ præscientia, sed tantum scientia dici
„ potest. Si autem, sicut in ordine
„ temporalium creaturarum, ita & a-
„ pud eum nondum sunt, quæ futura
„ sunt; sed ea prævenit scientia, bis
„ ergo ea sentit: uno quidem modo se-
„ cundum futurorum præscientiam, al-
„ tero verò secundum præsentium scien-
„ tiam. Aliquid ergo temporaliter ac-
„ ci-

(*a*) *Prov.* 5. 3. (*b*) *I. Reg.* 15. 7. (*c*) *Gen.* 2. 41. (*d*) *Gen.* 16. 7. (*e*) *Rursus* 20. 1. 25. 18. *Exo.* 15. 22. *I. Reg.* 27. 8. (*f*) *Subsequentia tradit Isidorus cap.* 7. (*g*) *I. Reg.* 15. 7. (*h*) *Alia multa hic tradit Isidorus ad loci hujus explicationes, quæ nescio qua causa omittit Claudius.* (*i*) *v.* 10. (*k*) *Ecce iterum scriptus a Claudio Augustinus: cujus quæstio 2. libri 2. ad Simplicianum tota fere hic ponitur. Augustini verba pro more lineolis in margine appositis adnotantur.*
(*l*) *Codices allegati a P. P. S. Mauri* Sereniori. *Sed noster codex cum editis Augustini libris* Saniori.

„ cidit scientiæ Dei, quod absurdissimum, atque falsissimum est: nec enim „ potest quæ ventura prænoscit, nosse „ cum venerint, nisi bis innotescant, „ & prænoscendo, antequam sint, & cognoscendo cum jam sunt. Ita fit, ut „ (quod longe a veritate seclusum est) „ temporaliter aliquid accidat scientiæ „ Dei, cum temporalia, quæ præsciuntur, etiam præsentia sentiuntur, quæ „ non sentiebantur ante quam fierent, „ sed tantummodo præsentiebantur. Si „ verò etiam cum venerint quæ præsciebantur esse ventura, nihil novi „ accidit scientiæ Dei: sed manebit illa præscientia, sicut erat etiam priusquam venirent, quæ præsciebantur, „ quomodo jam præscientia dicetur, „ quoniam non est rerum futurarum? „ jam enim presentia sunt, que futura cernebantur, & paulo post erunt „ preterita. Preteritarum autem rerum, „ sicut præsentium nullo modo potest „ dici prescientia. Reditur ergo ad id, „ ut fiat rebus jam presentibus scientia, quæ iisdem rebus futuris erat prescientia, & cùm ea, quæ prescientia „ erat prius, postea scientia fiat in „ Deo, admittit mutabilitatem, & temporalis est; cum sit Deus, qui verè „ summeque est, nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu novitio temporalis. Placet igitur, ut non dicamus præscientiam Dei, sed tantummodo scientiam. Queramus & hoc „ quomodo. Non enim scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum sensa, „ & intellecta memoria retinemus, cum „ meminimus nos aliquid sensisse, vel „ intellexisse, ut id quod volumus, recolamus. Quod si ita in Deo est, ut „ possit proprie dici: *Et intelligit, & intellexit: sentit, & sensit*, admittit tempus, & surrepit: nihilominus „ illa mutabilitas, quæ longe est a Dei „ substantia, removenda est. Et tamen & „ scit Deus, & præscit Deus ineffabili „ modo: sic eum & penitet ineffabili „ modo. Cum enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut „ irridenda sit comparatio; utraque „ tamen scientia vocatur. Et hæc quidem humana talis est, ut de illa dicat Apostolus etiam: (*a*) *Scientia destruetur*, quod nullo modo certe de „ scientia Dei dici potest. Sic & ira „ hominis turbida est, & non sine cruciatu animi: ira verò Dei, de qua „ dicitur in Evangelio: (*b*) *sed ira Dei manet super eum*. Et Apostolus. (*c*) *Revelatur ira Dei de cęlo super omnem impietatem*, illo in tranquillitate jugiter manente, in creatura subdita exerceat admirabili æquitate vindictam. Misericordia quoque hominis nonnullam habet cordis „ miseriam: unde etiam in latina lingua nomen accepit. Nam inde est „ etiam quod non solum: (*d*) *gaudere cum gaudentibus*: sed etiam *flere cum flentibus* hortatur Apostolus. „ Quis autem sano capite dixerit, ulla miseria tangi Deum, quem tamen „ ubique scriptura misericordem esse „ testatur? Ita zelum humanum non „ sine peste livoris intelligimus: zelantem vero Deum non ita, sed eodem „ verbo, non eodem modo.

„ Longum est percurrere cętera, & „ sunt innumerabilia, quibus ostenditur multa divina iisdem nominibus „ appellari, quibus humana, cum incomparabili diversitate sejuncta sint. „ Nec interim frustra eadem sunt rebus „ utrisque indita vocabula, nisi quia „ hæc cognita, quæ in cotidiana consuetudine versantur, & experimentis „ usitatioribus innotescunt, nonnullam „ ad intelligenda illa sublimia præbent „ viam: cum eidem dempsero de humana scientia mutabilitatem, & transitus quosdam a cogitatione in cogitationem cum recolimus, ut cernamus animo, quod in contuitu ejus „ paulo ante non erat, atque ita de „ parte in partem crebris recordationi- „ bus

(*a*) 1. *Cor.* 13. 8. (*b*) *Joa.* 3. 36. (*c*) *Rom.* 3. 18. (*d*) *Ibid.* 12. 15.

„ bus transilimus; unde etiam ex par-
„ te dicit esse Apostolus (*a*) nostram
„ scientiam; cum ergo hæc cuncta de-
„ traxero, & reliquero solam vivaci-
„ tatem, certæ, atque inconcussæ veri-
„ tatis, una, atque æterna contemplatio-
„ ne cuncta lustrantis, immo non reli-
„ quero: non enim habet hoc humana
„ scientia, sed pro viribus cogitavero,
„ insinuatur mihi utcunque scientia
„ Dei: quod tamen nomen ex eo quod
„ sciendo aliquid, non latet hominem,
„ potuit rei utrique esse commune.
„ Quamquam & in ipsis hominibus so-
„ let discerni a sapientia scientia, ut
„ etiam Apostolus dicit: (*b*) *Alii qui-*
„ *dem datur per spiritum sermo sapien-*
„ *tiæ, alii quidem sermo scientiæ, se-*
„ *cundum eundem spiritum*: in Deo au-
„ tem nimirum non sunt hæc duo, sed
„ unum. Et in hominibus quidem hęc
„ ita discerni probabiliter solent, ut
„ sapientia pertineat ad intellectum
„ æternorum, scientia vero ad ea, quæ
„ sensibus corporis experimur. Sed li-
„ cet alius aliam differentiam profe-
„ rat, nisi tamen diversa essent; non
„ sic ab Apostolo distingueretur.

„ Quod si ita sane est, ut nomen
„ scientiæ rebus, quas per sensus cor-
„ poris experimur, deputandum sit, nul-
„ la est omnino scientia Dei. Non e-
„ nim Deus per se ipsum ex corpore,
„ & animo constat, sicut homo, sed me-
„ lius dicitur, aliam esse scientiam Dei,
„ & non ejusdem generis, cujus ista
„ est, quæ hominum dicitur: sicut etiam
„ id ipsum, quod Deus dicitur, longe
„ aliud est, quam quemadmodum est di-
„ ctum, quod (*c*) *stetit in synagoga*
„ *Deorum*. Tamen ad non latere quo-
„ quo modo pertinet communicatio i-
„ psa vocabuli. Sic etiam de ira ho-
„ minis detraho turbulentum motum,
„ ut remaneat vindictæ vigor, atque
„ ita utcumque surgo ad innotescentiam
„ illius, quæ appellatur *ira Dei*. Item
„ de misericordia si auferas compassio-
„ nem cum eo quem miseraris parti-
„ cipatæ miseriæ, ut remaneat tran-
„ quilla bonitas subveniendi, & a mi-
„ seria liberandi, insinuatur misericor-
„ cordiæ divinæ qualiscunque cognitio.
„ Zelum quoque Dei non repudiemus,
„ & aspernemur, cum scriptum inveni-
„ mus, sed auferamus de humano ze-
„ lo pallidam tabem doloris, & mor-
„ bidam perturbationem animi, rema-
„ neatque illud solum judicium, quo
„ corruptio castitatis impunita esse non
„ finitur, & adsurgimus, ut incipia-
„ mus aliquo modo capere zelum Dei.
„ Quapropter cum legimus etiam De-
„ um dicentem *pęnitet me*: considere-
„ mus, quod id soleat in hominibus o-
„ pus pęnitendi, cum procul dubio re-
„ peritur voluntas mutandi, sed in ho-
„ mine cum dolore animi est; reprehen-
„ dit enim in se, quod temere fecerit.
„ Auferamus ergo ista quæ de humana
„ infirmitate, atque ignorantia veni-
„ unt, & remaneat solum velle, ut non
„ ita sit aliquid, quemadmodum erat.
„ Sic potest aliquantum intimari men-
„ ti nostræ, qua regula intelligatur
„ quod *pęnitet Deum*. Cum enim *pę-*
„ *nitere* dicitur, vult non esse aliquid
„ sicut fecerat, ut esset, sed tamen, ut
„ cum ita esset, ita esse debeat: & cum
„ ita esse jam non finitur, jam non de-
„ bet esse ita, perpetuo quodam, &
„ tranquillo æquitatis judicio, quo De-
„ us cuncta mutabilia incommutabili
„ voluntate disponit. Sed quoniam
„ pręscientiam, & scientiam cum lau-
„ de solemus in hominibus appellare,
„ iramque ipsam solet humanum genus
„ in magnis potestatibus tremere, po-
„ tius quam reprehendere, congruenter
„ putamus talia dici de Deo. Qui au-
„ tem zelat, & quem aliquid pęnitet,
„ quoniam vel culpari solet, vel in se
„ culpam corrigere, atque ideo cum re-
„ prehensione ista de hominibus dici,
„ propterea movet cum legimus, esse a-
„ liquid in Deo ejusmodi. Sed illa
„ scri-

(*a*) 1. Cor. 13. 9. (*b*) 1. Cor. 2. 8. (*c*) Psal. 81. 1.

,, scriptura omnibus consulens, propte-
,, rea magis & ista ponit, ne quæ
,, placent, sic intelligantur in Deo, quo-
,, modo consueverint in hominibus in-
,, telligi. Per hæc enim, quę displicent,
,, cum ea non audemus sic intelligere
,, in Deo, ut inveniuntur in homine,
,, discimus etiam illa sic quærere, quę
,, apta esse, atque convenientia putaba-
,, mus. Nam si propterea non est il-
,, lud de Deo dicendum, quia in homi-
,, ne displicet, non dicamus incommu-
,, tabilem Deum, quia de hominibus
,, cum reprehensione dictum est: (*a*) *Non*
,, *enim est illis commutatio*. Item sunt
,, quædam, quæ in homine laudabilia
,, sunt: in Deo autem esse non possunt:
,, sicut pudor (*b*) quidem ætatum vi-
,, ridiorum magnum est ornamentum:
,, sicut timor Dei: non enim tantum
,, in veteribus libris laudatur sed A-
,, postolus etiam dicit: (*c*) *perficientes*
,, *sanctificationem in timore Dei*, qui
,, utique nullus in Deo est. Sicut ergo
,, laudabilia hominum recte intelliguntur
,, in Deo, (*d*) non ut in hominibus, sed
,, vocabulis tantummodo communibus
,, longe alia ratione, & modo. Nam
,, paulo post idem Samuel, cui dixerat
,, Dominus: ***pænitet me, quod constitue-***
,, ***rim regem Saul***, ipsi Sauli ait de
,, Deo (*e*): ***quoniam non est sicut bo-***
,, ***mo, ut pęniteat eum***. Ubi videlicet
,, satis ostendit etiam, cum dicit Deus,
,, pęnitet me, non humano more acci-
,, piendum esse, sicut jam quantum va-
,, luimus, disputavimus.

(*f*) ***Veniens autem Samuel ad Saul, ait ad Saul. Sine me & indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte, dixitque ei: loquere. Et ait Samuel. Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?*** (*g*)
,, Parvulus in oculis suis est, qui in eo
,, quod semetipsum considerat, imparem
,, se alienis meritis pensat. Nam quasi
,, grandem se conspicit, quisquis se su-
,, per aliena merita elatione cogitatio-
,, nis extendit. Saul autem reprobus,
,, in bono, quod cęperat, non permansit,
,, quia fastu susceptæ potestatis intu-
,, muit: at contra David semper de se
,, humilia sentiens, ejusdemque Saul
,, se comparatione postponens, post-
,, quam feriendi locum reperit, & pe-
,, percit eidem sęvienti adversario, &
,, humili se protestione prostravit di-
,, cens: (*h*) *Quem persequeris Rex Is-*
,, *rael, quem persequeris? Canem mor-*
,, *tuum, & pulicem unum*. Et certe
,, jam unctus in regem fuerat, (*i*) jam
,, exorante Samuele, & cornu super
,, se (*k*) olei fundente didicerat, quod
,, eum divina gratia, Saul reprobato, ad
,, regni gubernacula possidenda serva-
,, bat, & tamen persequenti adversario
,, mente se humili substernebat, cui di-
,, vino judicio prælatum esse se nove-
,, rat. Illi itaque se humiliter postpo-
,, nebat, quo per electionis gratiam
,, incomparabiliter noverat se esse me-
,, liorem.

(*l*) Increpans Samuel Saul, cur non audisset vocem Domini, sed versus ad prædam fecisset malum in oculis Domini parcendo, & non interficiendo Amalech, ait Samuel: (*m*) *Numquid vult Dominus holocausta, aut victimas, & non potius ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia, quam victimæ, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idolatriæ nolle adquiescere. Pro*

eo

(*a*) *Psal.* 53. 20. (*b*) *Editus:* quod ætatum: *per errorem ut puto*. (*c*) 1. *Cor.* 7. 1.
(*d*) *Hæc habet editus a Patribus S. Mauri locus:* non recte intelliguntur in Deo, sic quædam culpabilia hominum intelliguntur in Deo, non ita. (*e*) *I. Reg.* 15. 29.
(*f*) *v.* 18. *&c.* (*g*) *Quæ sequuntur notata virgulis ad marginem appositis exscripta sunt ex cap.* 22. [*n.* 42.] *libri* 34. *S. Gregorii in Job*. (*h*) *I. Reg.* 24. 15.
(*i*) *I. Reg.* 16. 1. 12. 13. *&c.* (*k*) *Editi:* oleum. (*l*) *Cap.* 15.
(*m*) *v.* 22, *&* 23.

eo ergo quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te Dominus, ne sis rex. (*a*) „ Obedientia victimis jure præponitur, „ quia per victimas aliena caro, per „ obedientiam verò voluntas propria „ mactatur. Tanto igitur quisque De- „ um citius placat, quanto ante ejus „ oculos repressâ arbitrii sui superbiâ, „ gladio præcepti se immolat: quo con- „ tra ariolandi peccatum inobedientia „ dicitur, ut quanta sit virtus obedien- „ tiæ demonstretur. Ex adverso ergo „ melius ostenditur, quid de ejus lau- „ de sentiatur. Si enim *quasi peccatum* „ *ariolandi est repugnare, & quasi sce-* „ *lus idololatriæ nolle adquiescere*, sola „ est, quæ fidei meritum possidet, sine „ qua quisque infidelis esse convincitur, „ etiamsi fidelis esse videatur; hinc per „ Salomonem in ostensione obedientiæ „ dicitur: (*b*) *Vir obediens loquitur vi-* „ *ctorias*: vir quippe obediens victorias „ loquitur, quia dum alienæ voci hu- „ militer subdimur, nosmetipsos in cor- „ de superamus; hinc in Evangelio ve- „ ritas dicit: (*c*) *Eum, qui venit ad* „ *me, non ejiciam foras, quia de cęlo de-* „ *scendi, non ut faciam voluntatem* „ *meam, sed voluntatem ejus, qui mi-* „ *sit me*. Quid enim? si suam faceret, „ eos, qui ad eum veniunt, reppulisset? „ Quis autem nesciat, quod voluntas fi- „ lii a patris voluntate non discre- „ pet? Sed quoniam primus homo, „ quia suam facere voluntatem voluit, „ a paradisi gaudio exiit, secundus ad „ redemptionem hominum veniens, dum „ voluntatem, se patris, & non suam, „ facere ostendit, permanere nos intus „ docuit. Cum igitur non suam, sed „ patris voluntatem facit, eos, qui ad „ se veniunt, foras non ejcit, quia dum „ exemplo suæ obedientiæ nos subiicit, „ viam nobis egressionis claudit.

(*d*) *Conversus est autem Samuel ut abiret: Saul autem appręhendit summitatem pallii ejus, quæ & scissa est. Et ait ad eum Samuel: scidit Dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te*. Compellimur juxta Septuaginta interpretum translationem, hanc ponere sententiam, quia multo amplius habet illic: (*e*) Ita enim illic scriptum est. „ *Non revertar* „ *tecum, quia sprevisti verbum Domi-* „ *ni: & spernet te Dominus, ne sis rex* „ *super Israel. Et convertit Samuel fa-* „ *ciem suam ut abiret: & tenuit Saul* „ *pinnam diploidis ejus, & dirupit eam.* „ *Et dixit ad eum Samuel. Dirumpet* „ *Dominus regnum ab Israel de manu tua* „ *hodie, & dabit proximo tuo bono super* „ *te. Et dividetur Israel in duo: & non* „ *convertetur, neque pęnitebit eum, quo-* „ *niam non est sicut homo, ut pęniteat* „ *eum. Ipse minatur, & non permanet.* „ Iste, cui dicitur: *spernet te Dominus* „ *ne sis rex super Israel*; & dirumpet „ Dominus regnum ab Israel de manu „ tua hodie, quadraginta regnavit an- „ nos super Israel, tanto scilicet spa- „ tio temporis, quanto & ipse David. „ Et audivit hoc primo tempore regni „ sui, ut intelligamus ideo dictum, quia „ nullus de stirpe ejus fuerat regnatu- „ rus. Et respiciamus ad stirpem Da- „ vid, unde exortus est secundum car- „ nem mediator Dei, & hominum „ homo Christus Jesus. Non autem „ habet Scriptura quod in plerisque la- „ tinis codicibus legitur: *dirumpet Do-* „ *minus regnum Israel de manu tua*, „ sed sicut a nobis positum est inven- „ tum in gręcis: *Disrumpet Dominus* „ *regnum Israel de manu tua*. Ut hoc „ intelligatur de manu tua, quod est „ ab Israel. Populi ergo Israel personam „ figurate gerebat homo iste, qui popu- „ lus regnum fuerat amissurus, Christo „ Jesu Domino nostro per novum te- „ stamentum, non carnaliter, sed spi- „ ritualiter regnaturo. De quo cum „ di-

(*a*) *Hæc reperies in numeris* 28, *&* 29. *libri* 35. *Moralium*. (*b*) *Prov.* 21. 28.
(*c*) *Jo.* 6. 37, *&* 38. (*d*) *v.* 27. (*e*) *Hic rursus exscribitur Augustinus cap.* 7. *libri* 17. de Civitate.

" dicitur *dabit illud proximo tuo*, ad carnis cognationem refertur. Ex Israel enim Christus secundum carnem, unde & Saul. Quod vero additum est *bono super te*, potest quidem intelligi *meliori te*, nam & quidam sic interpretati sunt, sed melius sic accipitur *bono super te*, ut quia ille bonus est; ideo sit super te, juxta illud propheticum: (*a*) *Donec ponam inimicos tuos omnes sub pedibus tuis*. In quibus est Israel, cui suo persecutori regnum abstulit Christus, quamvis fuerit illic & Israel, in quo *dolus non erat*, (*b*) quoddam quasi frumentum illarum palearum. Nam utique inde erant Apostoli, inde tot martyres, quorum prior Stephanus, inde tot Ecclesiæ, quas Apostolus (*c*) commemorat, in conversione ejus magnificantes Deum.

" De qua re non dubito intelligendum esse quod sequitur. *Et dividetur Israel in duo*. In Israel scilicet inimicum Christo, & Israel adhærentem Christo: in Israel ad ancillam, & in Israel ad liberam pertinentem: nam ista duo genera primum simul erant, velut Abraham adhuc adhęrente ancillæ, donec sterilis per Dei gratiam fęcundata clamaret: (*d*) *Ejice ancillam, & filium ejus*. Propter peccatum quidem Salomonis, regnante filio ejus Roboam, (*e*) scimus Israel in duo fuisse divisum; atque ita perseverasse, habentibus singulis partibus reges suos, donec illa gens tota a Chaldeis esset ingenti vastatione subversa, atque translata. Sed hoc quid ad Saulem? si tale aliquid comminandum esset, ipsi David fuerat potius comminandum, cujus filius erat Salomon. Postremo nunc inter se gens hebræa divisa non est, sed indifferenter in ejusdem erroris societate dispersa per terras. Divisio vero illa, quam Deus sub persona Saulis illius regni, & populi figuram gerentis eidem regno, populoque minatus est, æterna, atque immutabilis significata est, per hoc quod adjunctum est: *Et non convertetur, neque pœnitebit eum, quoniam non est sicut homo ut peniteat eum. Ipse minatur, & non permanet*. Id est homo minatur, & non permanet, non autem Deus, quem non pęnitet sicut hominem: ubi enim legitur quod pęniteat eum, mutatio rerum significatur immutabili præscientia manente divina. Ubi ergo non pęnitere dicitur, non mutare intelligitur. Prorsus insolubilem videmus per hæc verba prolatam divinitus fuisse sententiam de ista divisione populi Israel, & omnino perpetuam. Quicumque enim ad Christum transierunt, vel transeunt, vel transibunt inde, non erant inde, secundum Dei pręscientiam non secundum generis humani unam eandemque naturam. Rursus quicumque ex Israeliticis adhęrentes Christo perseverant in illo, nunquam erunt cum Israeliticis, qui ejus inimici usque in finem vitæ hujus esse persistunt, sed in divisione, quæ hic pręnunciata est, perpetuo permanebunt. Nihil enim prodest testamentum vetus (*f*) *de monte Sina in servitutem generans*; nisi quia testimonium perhibet testamento novo, alioquin quamdiu legitur Moyses(*g*), velamen supra corda eorum positum est; cum autem quisque transierit ad Christum, auferetur velamen. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de vetere ad novum, ut non quisque intendat accipere carnalem, sed spiritualem felicitatem.

(*h*) " *Sumpsit ergo Samuel gladium, & in frusta concidit Agag*. Quod faciendo Samuel, usque adeo non peccavit, ut non faciendo peccaret. Deus enim jussit interfici Amale-

(*a*) Psal. 109. 1. (*b*) Jo. 1. 47. (*c*) Gal. 1. 24. (*d*) Gen. 21. 10. (*e*) III. Reg. 12. (*f*) Gal. 4. 24. (*g*) 2. Cor. 3. 15, & 16. (*h*) Cap. 15. 33.

lechitas, qui utique novit non solum secundum facta, verum etiam secundum cor hominis, quid unusquisque, vel per quem perpeti debeat. Dignus ergo erat Saul, cui talia iniungerentur, atque Amalechitæ, ut talia paterentur, qui divino nomini honorem non dederant, sed populum Dei, qui sicco vestigio mare transierat, interimere voluerat. (*a*)

Igitur recedente a Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu a Domino, irruebatque spiritus Domini in eum malignus.
,, (*b*) Jam vero illud, quod etiam *ma-*
,, *lus* appellatus est spiritus Domini,
,, sic intelligitur quomodo dictum est:
,, *Domini est terra*, tamquam creatura,
,, & in ejus posita potestate: aut si pro-
,, pterea non congruit hoc locutionis e-
,, xemplum, quia terra non est mala,
,, (*c*) *omnis enim creatura Dei bona*
,, *est*, illud congruat, quod ipse Saul
,, jam reprobus, & sceleratus, atque
,, ingratus sancto David, persequutor
,, etiam ejus cum sævissime invidiæ faci-
,, bus agitaretur, tamen adhuc Christus
,, Domini dicebatur, sicut eum appellavit
,, ipse David, cum vindicavit extinctum.
,, (*d*) Sed magis arbitror malignum
,, spiritum, a quo vexabatur Saul, ideo
,, dictum spiritum Domini, quod oc-
,, culto Dei judicio Saulem vexabat:
,, utitur enim Deus ministris etiam
,, spiritibus malis ad vindictam malo-
,, rum, vel ad bonorum probationem;
,, alio modo ad illam rem, alio ad istam.
,, Quamvis enim (*e*) multum sit quis-
,, que malignus spiritus, quia mala vo-
,, luntate nocere appetit: tamen no-
,, cendi potestatem non accipit, nisi ab
,, illo, sub quo sunt omnia (*f*) certis,
,, & justis meritorum gradibus ordina-
,, ta. Quia sicut non est mala voluntas
,, a Deo, sic non est potestas nisi a
,, Deo; quamvis enim sit in cuiusque
,, potestate quid velit, non est tamen
,, in cujusque potestate, quid possit vel
,, facere cuiquam, vel a quoquam pa-
,, ti. Nam & ipse filius unicus Dei pas-
,, surus ad tempus humiliter, superbe
,, loquenti homini, & dicenti quod po-
,, testatem haberet occidendi, vel di-
,, mittendi eum: (*g*) *non haberes* (in-
,, quit) *in me potestatem, nisi data*
,, *esset tibi desuper*. Diabolus etiam vo-
,, lens nocere justo Job, nocendi qui-
,, dem voluntate diabolus erat, sed ta-
,, men a Domino Deo potestatem pe-
,, tebat dicens, (*h*) *mitte manum tu-*
,, *am*, & *tange carnem ejus*: quamvis
,, hoc esset, si permitteretur, ipse factu-
,, rus. Ipsam enim permissionem pete-
,, bat hoc modo: & *manum Domini*
,, appellabat permissam a Domino ma-
,, num suam; idest ipsam potestatem,
,, quam volebat accipere. Cui congru-
,, it illud in Evangelio; (*i*) quod Do-
,, minus discipulis ait: *hac nocte postu-*
,, *lavit Sathanas vexare vos sicut tri-*
,, *ticum*. Dictus est ergo spiritus *Dei*
,, *malus*, hoc est minister Dei ad faci-
,, endum in Saul, quod eum pati judex
,, omnipotentissimus judicabat: quo-
,, niam spiritus ille voluntate, qua ma-
,, lus erat, non erat Dei; creatura ve-
,, ro, qua conditus erat, & potestate
,, quam non sua, sed Domini omnium,
,, æquitate acceperat, Dei erat. Ver-
,, ba etiam ipsa Scripturarum ita se ha-
,, bent. (*k*) *Et perrexit Samuel* (inquit)
,, & *abiit in Ramatha*, & *spiritus Dei*
,, *recessit a Saul*, & *comprehendit eum*
,, *spiritus malignus a Domino*, & *suffo-*
,, *cabat eum. Et dixerunt pueri Saul*
,, *ad eum. Ecce spiritus Domini malus*
,, *suffocat te*. Hoc igitur a pueris ejus
,, quomodo sit dictum spiritus Dei ma-
,, lignus, superiora verba indicant nar-
,, rantis Scripturæ, & dicentis: *spiritus*
,, *ma-*

(*a*) *Exo.* 17. 8. (*b*) *Ea omnia sane non pauca, quæ mox lineolis in margine appositis pro more notabuntur, desumpta sunt ex Augustino hæc scribente numero* 4. *quæstionis* 1. *libri* 2. ad Simplicianum. (*c*) I. *Timoth.* 4. 4. (*d*) *II. Reg.* 1. 24. (*e*) *Editus Augustinus* inde sit. (*f*) *Rom.* 13. 1. (*g*) *Jo.* 19. 11. (*h*) *Job.* 11. 5. (*i*) *Luc.* 22. 31. (*k*) *I. Reg.* 16. 13.

„ *malignus a Domino*. Secundum hoc
„ enim *Domini*, quod a *Domino*, quia
„ per se ipsum necare (*a*) velle habe-
„ bat: id est comprehendere Saul: pos-
„ se autem non habebat, nisi summâ
„ justitiâ fineretur: si enim juste vindi-
„ cat Deus, quemadmodum ipse dicit A-
„ postolus: (*b*) *cum tradit homines ad*
„ *concupiscentias cordis eorum*; nil mi-
„ rum si nihilominus juste vindicans
„ tradit etiam eos in *concupiscentias*
„ *aliorum* nocere volentium, sua sem-
„ per incommutabili æquitate servata.
„ Animadvertendum est sane, cum ad-
„ ditamento dici *spiritus Dei malus*,
„ cum autem tantummodo dicitur *spi-*
„ *ritus Dei*, etiamsi non addatur bonus,
„ ex hoc intelligitur bonus. Unde ap-
„ paret, bonum spiritum secundum
„ substantiam, malum autem secundum
„ ministerium, dici spiritum Dei. Quam-
„ quam queri adhuc possit, utrum cum
„ spiritus Dei dicitur: & ex hoc ipso jam,
„ & si nihil addatur, bonus intelligitur,
„ ille intelligatur, qui est in Trinitate
„ consubstantialis Patri, & Filio, Spi-
„ ritus Sanctus, de quo dicitur: (*c*) *ubi*
„ *autem Spiritus Domini, ibi libertas*.
„ Et iterum. (*d*) *Nobis autem revela-*
„ *bit Deus per Spiritum suum*. Et il-
„ lud: (*e*) *sic & quæ Dei sunt, nemo*
„ *novit nisi Spiritus Dei*. Et in multis
„ locis hoc modo dicitur: *Spiritus Dei*,
„ & intelligitur Spiritus Sanctus, etiam-
„ si non addatur, quoniam ea quæ cir-
„ cumstant, satis indicant de quo dica-
„ tur, ita ut aliquando nec *Dei* adda-
„ tur, & intelligatur tamen ille *Spiri-*
„ *tus Dei* principaliter sanctus. Nam
„ quem alium commemorat ubi dicit:
„ (*f*) *ipse spiritus testimonium dat spi-*
„ *ritui nostro, quia sumus filii Dei*. (*g*)
„ Et *ipse Spiritus adjuvat infirmitatem*
„ *nostram*. (*h*) Et *omnia hæc operatur*
„ *unus, atque idem Spiritus, dividens sin-*
„ *gulis prout vult*. (*i*) Et *divisio-*
„ *nes donationum sunt, idem au-*
„ *tem Spiritus?* In his enim omnibus
„ sententiis, nec *Dei*, nec *sanctus* est ad-
„ ditum, & tamen ipse intelligitur. Sed
„ nescio utrum manifesto aliquo exem-
„ plo probari possit alicubi dictum *Spi-*
„ *ritum Dei* sine additamento, ubi Spi-
„ ritus ille sanctus non significetur, sed
„ alius, quamvis bonus, creatus tamen,
„ & conditus: quæ proferuntur enim
„ dubia sunt, & indigent clariore do-
„ cumento, sicut illud quod scriptum est:
„ *Spiritus Dei ferebatur super aquas* (*k*):
„ Nam, & ibi spiritum Sanctum accipe-
„ re quid impediat, non invenio, cum
„ enim aquarum nomine illa materies
„ insinuaretur informis, quæ de nihilo
„ facta est, unde omnia fierent: quis
„ prohibet intelligere Spiritum Sanctum
„ conditoris, quod superferebatur huic
„ materiæ, non locorum gradibus, in-
„ tervallisque spatiorum; quod nequa-
„ quam de ulla re incorporea recte di-
„ citur, sed excellentia, & eminentia
„ dominantis supra omnia voluntatis, ut
„ omnia conderentur? præsertim cum
„ ea locutio, sicut illarum scripturarum
„ mos est, etiam propheticum quod-
„ dam sonat mysterium, quo futuri
„ baptismatis aqua, & Spiritu San-
„ cto nasciturí populi figurantur. Non
„ ergo cogit, ut dictum est, *& spiri-*
„ *tus Dei ferebatur super aquas*, illum
„ intelligere spiritum (sicut nonnulli
„ intelligunt) quo mundi moles uni-
„ versa ista corporea velut animatur, ad
„ ministerium quorumque gignentium,
„ & in sua specie continendarum corpo-
„ ralium creaturarum. Creatura est e-
„ nim quicquid est tale. Illud etiam
„ quod scriptum est: (*l*) *quoniam Spi-*
„ *ritus Domini replevit orbem terrarum*,
„ non desunt, qui eundem spiritum ve-
„ lint accipere; invisibilem scilicet crea-
„ turam cuncta visibilia universali quod-
„ dam conspiratione vegetantem, atque
„ con-

(*a*) *Editus* nocere: *antea dixerat* suffocare: *sed infra dicit* nocere volentium. (*b*) 1. *Rom*. 2. (*c*) 2. *Cor*. 3. 17. (*d*) 1. *Cor*. 11. 10. (*e*) *Ibi*. *v*. 11. (*f*) *Rom*. 8. 16. (*g*) *Ibid*. 26. (*h*) 1. *Cor*. 12. 11. (*i*) *Ibid*. 4. (*k*) *Gen*. 1. 2. (*l*) *Sap*. 1. 7.

„ continentem. Sed neque hic video, „ quid impediat Spiritum Sanctum in„ telligere, cum ipse Deus dicat apud „ Prophetam: cęlum, & terram ego „ impleo: (*a*) non enim sine suo Spi„ ritu Sancto implet Deus cęlum, & „ terram. Quid ergo mirum si de Spi„ ritu Sancto ejus dictum est replevit „ orbem terrarum? aliter enim replet „ sanctificando, sicut de Stephano (*b*) „ dicitur: *repletus est Spiritus Sancto*, „ & de cęteris talibus. Aliter ergo re„ plet (*c*) sanctificante gratia, sicut „ quosdam sanctos, aliter adstante, at„ que ordinante pręsentia sicut omnia. „ Quamobrem nescio, utrum certo a„ liquo documento scripturarum possit „ ostendi, cum sine ullo additamento di„ citur *Spiritus Dei*, vel *Spiritus Domi„ ni*, aliquid aliud significari, quam Spi„ ritum Sanctum. Sed & si est forte „ quod in præsentiarum non occurrat, „ illud certe arbitror non temere dici „ quotiens in sanctis eloquiis comme„ moratur *Spiritus Dei*, nec additur „ aliquid, sive ille Patri, & Filio „ consubstantialis Spiritus Sanctus, si„ ve aliqua invisibilis creatura in„ telligatur, malum tamen non pos„ se intelligi, nisi etiam addatur *ma„ lus*. *Malo* enim, quia bene utitur „ Deus, ad ministerium judicii sui, ap„ pellatur etiam ipse spiritus Dei ad vin„ dictam malorum, & disciplinam, vel „ bonorum probationem.

„ Nec illud jam movere nos de„ bet, quod postea scriptum est: (*d*) „ eundem Saulem Spiritu Dei super se „ facto prophetasse. Quomodo post bo„ num spiritum spiritus malus, & rur„ sum post malum bonus? Hoc enim „ fit non mutabilitate Spiritus Sancti, „ qui est immutabilis cum Patre, & Fi„ lio, sed mutabilitate animi humani „ Deo cuncta distribuente, sive malis „ pro merito damnationis, vel emenda„ tionis, sive bonis pro largitate gratiæ „ suæ. Quamquam videri possit etiam „ idem fuisse Dei Spiritus semper in Sa„ ul: malus autem illi, quod ejus san„ ctitatis capax non esset. Sed non re„ cte hoc videtur: tutior est enim il„ le sensus, & verior, ut pro mutabili„ tate affectionis humanæ spiritus Dei „ bonus (*e*) bonum afficiat, vel ad pro„ phetiam, vel ad opus quodlibet aliud „ in munere divino; afficiat autem ma„ lus, (*f*) qui propter ministerium „ divinæ æquitatis omnia distribuen„ tis, & omnibus recte utentis dicitur „ & ipse Spiritus Dei: præsertim quia „ dictum est (*g*) *recessit ab eo spiritus „ Dei, & comprehendit eum spiritus „ malignus a Domino*; nullo pacto e„ nim potest idem videri recessisse, & „ apprehendisse. Porro autem in non„ nullis exemplaribus, & eis maxime, „ qui de lingua hebręa ad verbum vi„ dentur expressa, invenitur *Spiritus Dei* „ sine additamento positus, & intelli„ gitur malus, ex eo quod arripiebat Sa„ ul, & reficiebat eum David tangen„ do citharam. Manifestum est tamen, „ ideo non additum *malus*, quia paulo „ superius jam dictum erat, et de vici„ nitate Scripturæ subaudiri, et intelligi „ poterat. Ita enim in ejusmodi exem„ plaribus legitur: (*h*) *Igitur quando„ cumque spiritus Dei arripiebat Saul, „ tollebat David citharam, & percu„ tiebat manu sua, & refocillabatur „ Saul, & levius habebat: recedebat „ enim ab eo spiritus malus*. Sive er„ go quod dictum hic non est, *Spiritus „ Dei*, sed tantummodo *spiritus malus*, „ quod ibi minus dictum erat, tanquam „ redditum apparet: sive quia superius „ ita positum erat: (*i*) *& dixerunt ser„ vi Saul ad eum: ecce Spiritus Dei „ malus exagitat te; jubeat Dominus „ noster; & servi tui, qui coram te sunt, „ quærant hominem scientem psallere*„ ci-

(*a*) *Jer.* 22. 24. (*b*) *Acto.* 6. 5, & 7. 55. (*c*) *Nonnulla adduntur in editis, quæ revera repetitio superiorum videntur esse*. (*d*) *I. Reg.* 19. 23. (*e*) *Editus* bene. (*f*) *Additur in editis* male. (*g*) *I. Reg.* 16. 14. (*h*) *Ibi.* 23. (*i*) *Ibi* 15, & 16.

„ *cithara*, *ut quando arripuerit te Spiritus Dei malus*, *psallat manu sua*, & *levius feras*. Non erat opus, ut rursum diceretur, quandocunque Spiritus Dei arripiebat Saul, addere *malum*, quia notum erat, de quo tunc diceretur.

(*a*) „ Itaque Saul propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, & sumptu cornu olei unxit in regem David. Sed videamus eundem David quomodo Christum prophetice significaverit. (*b*) David enim interpretatur manu fortis, sive desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Juda (*c*), qui vicit mundum? Et quid desiderabilius illo, de quo dicitur: (*d*) *veniet desideratus cunctis gentibus?* Ungitur iste David in regem, futurum denuntians per unctionem illam, Christum: Christus enim a chrismate appellatur. David ab officio pastorali pecorum, ad hominum regnum transfertur. Noster autem David ipse Jesus ab ovibus Judaicæ plebis ablatus, in regnum gentium translatus est. In Judæa enim plebe non est modo Christus, ablatus est modo, nunc gentium greges pascit. Erat autem David in canticis musicis eruditus; diversorum enim sonorum rationabilis modulatusque, concentus concordi varietate compactus ordinatæ Ecclesiæ insinuat unitatem, quę variis modis cotidie resonat, & suavitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cithara suaviter, immo fortiter canens, malignum spiritum, qui operabatur in Saule, compescuit. Nam quis citharæ illius tanta virtus erat? sed figura crucis Christi, quæ de ligno, & extensione nervorum mystice gerebatur, ipsaque passio cantabatur, in hoc tribuens moraliter exemplum, ut fastum divitum sermone humili ad aliquid bonum provocemus.

(*e*) „ Plerunque etiam superbus dives exhortationis blandimento placandus est: quia & plerumque dura (*f*) vulnera per lenia fomenta mollescunt, & furor insanorum sæpe ad salutem, medico blandiente, reducitur: cumque eis in dulcedine condescenditur, languor insaniæ mitigatur: neque enim negligenter intuendum est, quod cum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam sedabat. Quid enim per Saulem, nisi elatio potentium? Et quid per David innuitur, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur: quia cum sensus potentium per elationem in furorem vertitur, dignum est, ut ad salutem mentis, quasi dulcedine citharæ, locutionis nostrę tranquillitate revocetur.

(*g*) Post hæc David in prælio gigantem superavit. (*h*) „ Cum adversus populum Dei alienigenæ dimicarent, provocavit superbia humilitatem, provocavit diabolus Christum. Accepit arma bellica sanctus David, ut adversus Goliam procederet, hæc arma per ætatem, & parvam staturam corporis portare non valuit; abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastorali: his armatus processit, & vicit: hoc quidem ille David; sed mysteria perscrutemur. In David Christus intelligitur, qui tempore „ reve-

(*a*) *Sumpta sunt hæc ex cap.* 9. *Isidori in lib. I. Reg.* (*b*) *Compara hæc cum iis, quæ tradit August. n.* 1. *serm.* 1. *in Psal.* 34. *Verba hæc:* David interpretatur manu fortis *usque dum devenias ad ea:* ungitur iste David &c. *desumpta sunt ex capite* 87. *libri* 22. contra Faustum: *atque ex ea quidem re coniicimus pleraque ex subsequentibus, quibus locus hic explicatur, ex Augustino fuisse desumpta.* (*c*) *Apoc.* 5. 5. (*d*) *Ag.* 2. 8. (*e*) *Subsequentia perquire in p.* 3. *Pastoralis Gregorii Magni* [*admonit.* 3.] (*f*) *Editi:* dura, & vulnera. (*g*) I. *Reg.* 17. (*h*) *Augustinus hic quoque nos docet, quem scilicet explicantem Psal.* 143. *descripsit Claudius, sed non constanter, uti alibi solet, adamussim, & uti dici mos est,* ad litteram usque; *nonnulla ex eo excerpit, & brevius tradit, alia prorsus exscribit. Compara, obsecro, hæc, quæ habet Claudius, cum enarratione Augustini in Psalmum, quem dixi* 143. *Sed, ut arbitror, ex Isidoro quæst.* 10. *in I. Reg. excripsit hæc Claudius.*

revelationis novi testamenti, insinuandæ, & commendandæ gratiæ providens arma deposuit, quinque lapides tulit: deposuit ergo corporalia Sacramenta legis, quæ non sunt imposita gentibus; deposuit quæ non observamus: nos enim veterem legem legimus, & non observamus. Sed tamen ad aliquam significationem promissam, & positam intelligimus. Denique hæc arma deposuit tanquam onera Sacramentorum veteris legis; & ipsam legem accepit: quinque enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo illos quinque lapides de flumine, idest de sęculo: labitur enim mortale sęculum, & prętersluit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine, tanquam in populo illo primo, lapides erant illic inutiles, & vacabant: Transibant supra fluvios, sed quid fecit David, ut lex ipsa utilis esset? accepit gratiam: (*a*) lex enim sine gratia impleri non potest; plenitudo enim legis caritas. Quia ergo gratia fecit implere legem: significatur autem gratia lacte: hoc enim est in carne gratuitum, ubi mater non quęrit accipere, sed satagit dare; hoc mater gratis dat, & contristatur, si desit qui accipiat. Quomodo ergo David ostendit legem sine gratia operari non posse? nisi cum illos lapides quinque, quibus significatur lex in libris quinque, quos conjungere voluit gratiæ, posuit in vase pastorali, quo lac mulgere consueverat. His armatus processit adversus Goliam superbe putantem, de se pręsumentem. Tulit unum lapidem, (*b*) & dejecit diabolum. In fronte percussit, & cecidit ex eo loco corporis, ubi signum Christi non habuit: hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit: unum misit. Quinque libri (*c*) legis sunt, sed unitas vicit. (*d*) *plenitudo enim legis caritas*, ut ait Apostolus: (*e*) *sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Demum illo percusso, atque dejecto, gladium ejus abstulit, & mox caput illi abscidit: & hoc facit noster David, deicit diabolum de suis: quando autem credunt magni ejus, quos ille in manu habebat, & de quibus cęteras animas trucidabat, convertunt linguas suas contra diabolum, & sic Goliæ de gladio suo caput incidit. (*f*) Convenit etiam hoc illi viro, qui recta fide (quæ plerisque sanctis solet ad justitiam deputari) ea ipsa scripturæ sacræ, quę hæreticus affert, testimonia colligit, & erroris ejus pertinaciam (*g*) mox convincit. Contra nos namque dum sacræ legis testimonia apportant, secum nobis afferunt, unde vincantur. Unde & David typum Domini (*h*) (quia videlicet *manu fortis* interpretatur) Golias vero hæreticorum superbiam signans: hoc rebus locuti sunt, quod nos verbis asserimus. Golias quippe cum gladio, David vero cum pera pastorali venit ad pręlium: sed eundem Goliam David superans, suo occidit gladio: quod nos quoque agimus, qui promissi David membra, ex ejus fieri dignatione meruimus. Nam cum superbientes hęreticos, & sacræ Scripturæ sententias deferentes, eisdem verbis, atque sententiis, quas proferunt, vincimus, quasi elatum *Goliam suo gladio detruncamus*.

(*i*) Interea victoria David animum Saul regem offendit, indignantis, (*k*) quod sibi *in mille*, & *David in decem millia acclamantium* publicę gratulationis ore insonarent: hinc invidia Saulis, & semen odiorum adversus David: quod insidiator callidus, „ ut

(*a*) *Roma.* 3. 10. (*b*) *Augustinus editus:* inimicum in fronte percussit. (*c*) *Editus* lecti: *puto utique lege ndum cum Claudio* legis. (*d*) *Rom.* 13. 10. (*e*) *Eph.* 4. 2, & 3.
(*f*) *Desumpta sunt ista ex num.* 24. [*alias cap.* 16.] *lib.* 18. *S. Gregorii Moralium in Job.*
(*g*) *Editus:* inde. (*h*) *Quæ parentesi concluduntur, in Gregorio non extant.*
(*i*) I. *Reg.* 18. 7. (*k*) *Hac perquire cap.* 11, & *seq. Isidori in lib. I. Reg.*

„ ut sine insidiis suis possit offerre dis„ crimini, (*a*) statuit eum Michol fi„ liæ suæ nuptiis alligari, si centum„ sibi allophilorum præputia victor of„ ferret, pro quibus centum, ducenta „ dedit: & unde creditus est regio pe„ rire voto, mox auctus est gloriosiori „ triumpho. Ita & Judæi, dum contra „ voluntatem Dei, Christum interfice„ re nituntur, per id salutem gentium „ egerunt, per quod crediderunt extin„ guere. Quod vero David prius alie„ nigenarum prҫputia attulit, & sic de„ nuo filiæ Saul nuptiis hæsit, signifi„ cabat, quod Christus non prius syna„ gogam connubio suo sponderet, nisi „ ante gloriosus in gentibus fieret. Pri„ us enim in nationibus resecavit car„ nis pollutionem, & postea copulatus „ est synagogæ. Postquam enim, sicut „ scriptum est, (*b*) *introjerit plenitudo* „ *gentium, tunc omnis Israel salvus fiat.* „ (*c*) Dupla autem, idest ducenta, „ præputia attulit, sive pro Judæis, & „ gentibus adquisitis, sive quia major „ est numerus adquisitionis populi gen„ tium, quam credentium Judҫorum. „ Auxit deinde odium Saul adversus „ David in tantum, ut rex ad medelam „ sui spiritus David de more psallen„ tem, jaculo conaretur configere. (*d*) „ Sed quid est, quod dum Saulem „ spiritus adversus invaderet, apprҫhen„ sa David cithara, ejus vesaniam mi„ tigabat? per Saulem enim Judҫorum „ elatio, per David autem humilitas „ (*e*) significabatur. Cum ergo Saul „ ab immundo arripitur spiritu, Da„ vid canente, ejus vesania temperatur, „ quia cum sensus Judҫorum per blas„ phemiam in furorem vertitur, dignum „ est, ut ad salutem mentes eorum qua„ si dulcedine citharæ, locutionis E„ vangelicæ tranquillitate revocentur. (*f*) *Mittit Saul custodes ad domum David, ut custodirent eum, & interficeretur: abscessit autem David nocte, & fugit, atque salvatus est: cumque venissent nuntii Saul, invenerunt statuam in lecto David positam, & pellem pilosam caprarum ad caput ejus.* „ Au„ diamus ergo quid hoc significet, quod „ miserit Saul ad custodiendam domum „ David, ut eum interficeret. Hoc non „ ad Crucem Domini, sed tamen ad „ passionem ejus pertinet: crucifixus e„ nim Christus, & mortuus, & sepul„ tus est. Erat ergo illa sepultura tan„ quam domus, ad quam custodiendam „ misit regnum Judҫorum, quando cu„ stodes adhibiti sunt sepulchro Christi. „ (*g*) Quomodo ergo custodiia est domus, „ si David figurabat Christum, ut Chri„ stum interficeretur, dum non in sepul„ tura Christus, sed in cruce sit inter„ fectus? Refertur ergo ad corpus Chri„ sti, quia interficere Christum, erat „ tollere nomen Christi. Neque enim „ crederetur in Christum, si mendaci„ um prҫvaleret custodum, qui corru„ pti sunt, ut dicerent: (*h*) *Quia dormientibus nobis, venerunt discipuli ejus, & abstulerunt eum:* hoc est itaque „ velle Christum interficere, nomen re„ surrectionis ejus extinguere, ut men„ dacium Evangelio prҫferretur. Sed si„ cut illud non valuit Saul, ut inter„ ficeret David, sic nec hoc potuit re„ gnum Judæorum efficere, ut memo„ riam Christi deleret. Isti autem qui „ de Saul virtute, idest de regno Judҫo„ rum in Christum prҫsumere voluerunt, „ offenderunt in lapidem offensionis, tan„ quam in statuam: & hædus ejus visus „ erat agnus, quia in quem peccatum „ non invenerunt, quasi peccatorem „ persecuti sunt. Igitur David regiæ „ manus factum evitans, ejusque perse„ cutionem declinans, (*i*) venit ad „ Samuelem, & misit Saul nuntios, „ qui apprҫhenderent David: Samuel „ autem erat inter Prophetas, & cҫtus „ pro-

(*a*) 18. 17. 25, *& subseq.* (*b*) *Rom.* 11. 25. (*c*) *I. Reg.* 18. 27. (*d*) 19. 10. (*e*) Significatur. (*f*) *I. Reg.* 19. 11, *& subseq.* (*g*) *Matth.* 28. (*h*) *Ibid.* 28. 13. (*i*) *I. Reg.* 19. *v.* 18, *& subseq.*

,, prophetarum, qui illo tempore prophe-
,, taverunt: (*a*) nuntii autem, qui mis-
,, si sunt, accepto ejusdem spiritu pro-
,, phetaverunt, missisque aliis hoc con-
,, tigit, & tertiis nihilominus. Postea
,, vero cum & ipse Saul venisset, *factus*
,, *est super eum Spiritus Dei, & ambu-*
,, *labat ingrediens, & prophetabat* (*b*).
,, Non enim potest hic, nisi spiri-
,, tus bonus intelligi, per quem sancti
,, Prophetæ futurarum rerum imagines,
,, & visa cernebant. Non ex eo tan-
,, tum, quia dictum est, *& propheta-*
,, *bat*: nam in exemplaribus, quæ sunt
,, ex hebræo, hoc quoque invenitur de
,, spiritu malo dictum ita: (*c*) *Post*
,, *diem autem alterum invasit Spiritus*
,, *Dei malus Saul, & prophetabat in*
,, *medio domus suæ*: et in aliis divi-
,, narum scripturarum locis sæpe inve-
,, nitur, quod prophetia non tantum
,, bona, sed & mala dicitur: (*d*) &
,, prophetæ dicti sunt Baalim, & ex-
,, probratum est quibusdam, quia prophe-
,, tabant in Baal. Non ergo propterea
,, necesse est, intelligi bonus spiritus, qui
,, factus est postea super Saul, quia di-
,, ctum est: *Et ambulabat ingredi-*
,, *ens, & prophetabat*, sed quia fine
,, additamento positum est, *& factus est*
,, *Spiritus Dei super eum*: non enim si-
,, cut in illo loco dictum erat supra,
,, *Spiritus Dei malus*: ut ex hoc posset
,, etiam in consequentibus subaudiri,
,, quinimmo superiora magis magisque
,, adtestantur illum spiritum Dei bonum
,, fuisse, & vere propheticum: David
,, enim erat cum Samuele. (*e*) *Et mi-*
,, *sit Saul nuntios, qui apprehenderent*
,, *David*, quando autem Samuel erat
,, inter Prophetas, & cetus propheta-
,, rum, qui illo tempore prophetabant,
,, nuntii, qui missi sunt, accepto ab eo-
,, dem Spiritu prophetaverunt, missis-
,, que aliis hoc contigit, & tertiis ni-
,, hilominus: postea cum & ipse Saul
,, venisset, *factus est etiam super eum*
,, *Spiritus Dei, & ambulabat ingredi-*
,, *ens, & prophetabat*. Cum enim di-
,, citur factus est etiam super ipsos Spi-
,, titus Dei, & prophetabant & ipsi.
,, Idem utique spiritus erat, qui erat
,, in Prophetis: inter quos, & Samuel
,, inventus est. Et ex hoc utique ne-
,, cesse est intelligi illum spiritum bo-
,, num. Atque ideo quæstio diligenter
,, discutienda est, quomodo & illi cum
,, missi essent ad tenendum hominem,
,, & ad necem ducendum, tali spiritu
,, affici meruerunt, & Saul ipse, qui
,, miserat veniens & ipse, & sanguinem
,, innocentem quærens effundere, acci-
,, pere meruit spiritum illum, & pro-
,, phetare.
,, Hic mirum illud occurrit, quod
,, Apostolus Paulus apertissime expo-
,, nit: supereminentem viam demon-
,, strans: (*f*) *Si linguis hominum lo-*
,, *quar, & angelorum, caritatem autem*
,, *non habeam, factus sum æramentum*
,, *sonans, aut cymbalum tinniens: &*
,, *si habuero prophetiam, & sciero om-*
,, *nia sacramenta, & omnem scientiam:*
,, *& si habuero omnem fidem, ita ut*
,, *montes transferam, caritatem autem*
,, *non habeam, nihil sum. Et si distri-*
,, *buero substantiam meam: & si tradi-*
,, *dero corpus meum ut ardeam: carita-*
,, *tem autem non habeam, nihil mihi*
,, *prodest*. Quo in loco manifestum est,
,, eum munera illa commemorasse, quę
,, Spiritus Sancti divisionibus dantur,
,, sicut superius dicit: (*g*) *Unicuique*
,, *autem datur manifestatio Spiritus ad*
,, *utilitatem. Alii autem datur per Spi-*
,, *ritum sermo sapientiæ: alii sermo sci-*
,, *entiæ secundum eumdem Spiritum: al-*
,, *teri autem fides in eodem Spiritu: a-*
,, *lii donatio curationum in uno Spiritu:*
,, *alii operationes virtutum: alii pro-*
,, *phetia: alii dijudicatio spirituum: al-*
,, *teri genera linguarum. Omnia autem*

G ,, *hæc*

(*a*) *v.* 20. 21, *& subseq.* (*b*) *Subsequentia reperies numero septimo, & subsequentibus quæstionis* 1. *libri* 2. De diversis quæstionibus ad Simplicianum. (*c*) *I. Reg.* 18. 10. (*d*) *III. Reg.* 18. 16. 22. 25. 40. (*e*) *I. Reg.* 19. 20. (*f*) 1. *Cor.* 13. 1. *&c.* (*g*) 1. *Cor.* 12. 7. *&c.*

„ *hæc operatur unus, atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult*. Satis ergo apparet inter dona „ Spiritus Sancti esse prophetiam: quam „ tamen si quis habeat, & caritatem „ non habeat, nihil est. Ex quo intel- „ ligitur fieri posse, ut quidam etiam „ indigni vita æterna, regnoque cęlo- „ rum, aspergantur tamen quibusdam „ Spiritus Sancti muneribus, non ha- „ bentes caritatem, sine qua illa mu- „ nera non nihil sunt, sed nihil eis „ prosunt. Prophetia quippe sine cari- „ tate, sicut demonstratum est, non per- „ ducit ad regnum Dei: caritas vero si- „ ne prophetia utique perducit. Cum „ enim loquens de membris Christi ait: „ (a) *nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ?* Indubitanter osten- „ dit etiam eum, qui prophetiam non „ habet, posse in membris Christi nu- „ merari: ubi quem locum haberet, „ si caritatem, sine qua homo nihil „ est, non haberet? nullo autem mo- „ do ita diceret: quando de membris „ agebat, quibus Christi corpus imple- „ tur: nunquid omnes habent carita- „ tem? quemadmodum dixit, nunquid „ omnes Apostoli? nunquid omnes Pro- „ phetę? nunquid omnes Virtutes? nun- „ quid omnes dona habent Curationum, „ & cętera hujusmodi?

„ Sed dicit aliquis, posse quidem „ fieri, ut prophetiam quisque non ha- „ beat, & tamen habeat caritatem, at- „ que ideo Christi membris adnumera- „ tus inhęreat: sed fieri non posse, ut „ prophetiam habeat, & non habeat ca- „ ritatem. Nihil est enim homo ha- „ bens prophetiam sine caritate. Ita „ fortasse quemadmodum possumus di- „ cere, nihil esse hominem habentem „ animam sine mente: non quia potest „ inveniri homo, qui mentem non ha- „ beat, habens animam, sed quia ni- „ hil esset, si inveniri possit. Sic etiam „ dici potest: corpus figuram habet, co- „ lorem non habet: videri non potest, „ non quia est corpus, cui desit color; „ sed, quia si deesset, cerni non possit. „ Ita fortasse dictum est, quod si quis- „ que habet prophetiam, & caritatem „ non habet, nihil est, non quia po- „ test in quoquam esse prophetia sine „ caritate, sed quia, si esset, prodesse „ non posset. Opus est ergo ad solven- „ dum istam quęstionem, ut ostenda- „ mus aliquem reprobum hoc donum „ habuisse prophetiæ. Quod si nemi- „ nem invenerimus, hoc iste ipse Saul „ satis ostenderet. Sed tamen etiam il- „ le (b) Baalam reprobus apparet: non „ enim eum tacet scriptura divino ju- „ dicio esse damnatum, & tamen pro- „ phetiam habebat, & quia ei caritas „ deerat, inerat voluntas maledicendi „ populo Israelitico, quam hostis pre- „ tio comparaverat, qui eum ad male- „ dicendum mercede conduxerat; dono „ tamen illo prophetandi, quo asper- „ gebatur, benedicebat invitus. Nec illa „ verba parum attestantur huic senten- „ tiæ, quæ in Evangelio scripta sunt „ (c) multos dicturos in illa die: *Do- „ mine, Domine in nomine tuo mandu- „ cavimus, & bibimus, & in nomine „ tuo prophetavimus, & in nomine tuo „ virtutes multas fecimus*. Quibus ta- „ men dicturus est: *non novi vos: re- „ cedite a me operarii iniquitatis*. Non „ enim eos mentientes putabimus ista „ dicturos in illo judicio, ubi nullus erit „ fallendi locus, aut ullam vocem talium „ legimus dicentium: dileximus te. Po- „ terunt ergo dicere: *in nomine tuo „ prophetavimus*, cum sint improbi, & „ reprobi: non autem poterunt dicere, „ dilectionem, quam mandasti, tenui- „ mus: nam si dicent, non eis respon- „ debitur: *non novi vos*. (d) *In hoc „ enim cognoscetur*, inquit, *quia disci- „ puli mei estis, si vos invicem diliga- „ tis*.

„ Exemplum itaque hujus Saul re- „ sistit superbis nonnullis hæreticis, qui, „ vel aliquid boni de muneribus Sancti „ Spi-

(a) Ibid. 29. (b) num. 20. 5. 24. (c) Matth. 7. 22. &c. (d) Jo. 13. 35.

„ Spiritus negant posse dari eis, qui ad „ fortem sanctorum non pertinent : cum „ eis dicimus habere illos posse baptis- „ mi Sacramentum, quod cum ad Ec- „ clesiam catholicam veniunt, non est „ in eis ullo modo violandum, aut qua- „ si non habeant, tradendum : sed ta- „ men eos non ideo saluti debere con- „ fidere, quia non improbamus, quod „ illos accepisse concedimus, sed opor- „ tere cognoscere unitatis societatem „ vinculo caritatis in eundem, sine qua „ omnino quicquid habere potuerint, „ quamvis per se sanctum, atque vene- „ randum, ipsi tamen nihil sunt; tan- „ to indigniores effecti præmio vitæ „ eternæ, quanto illis donis non bene „ usi sunt, quæ in hac vita, quæ transi- „ tura est, acceperunt. Non autem be- „ ne utitur, nisi caritas, (*a*) & cari- „ tas omnia tolerat, atque ideo non „ scindit unitatem, cujus ipsa est for- „ tissimum vinculum. Non enim & ser- „ vus ille non accepit talentum, aut „ aliquid aliud intelligitur talentum, „ quam munus aliquod utique divi- „ num. (*b*) *Sed qui habet, dabitur ei : qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo.* Quod non habet „ auferri non potest, sed aliud non ha- „ bet, ut merito auferatur, quod ha- „ bet. Non habet caritatem utendi, ut „ auferatur quicquid aliud habet, quod „ sine caritate non prodest.

„ Non igitur mirum est, regem „ Saul, & eo tempore, quo primum „ unctus est, accepisse spiritum prophe- „ tandi; & postea eum esset pro ino- „ bedientia reprobatus, recedente ab „ eo Spiritu Domini, arreptum esse ma- „ ligno Spiritu a Domino, qui etiam „ ipse Spiritus Domini appellatus est „ propter ministerium, quia omnibus „ etiam spiritibus malis bene utitur „ Dominus, vel ad damnationem quo- „ rumdam, vel ad emendationem, vel „ ad probationem : (*c*) & quamvis non „ sit malignitas a Domino, non est ta- „ men potestas, nisi a Domino. Di- „ ctus est etiam (*d*) *sopor Domini*, qui „ occupaverat milites ejusdem Saul, cum „ David hastam, & scyphum abstulisset a „ capite dormientis. Non quia tunc so- „ por in Domino erat, ut ipse dormi- „ ret, sed quia ille sopor, qui tunc „ homines apprehenderat, nutu Dei e- „ rat infusus : ne David, servi ejus, in „ eo loco præsentia sentiretur. Neque „ illud mirum est rursus eumdem Saul „ accepisse spiritum prophetiæ (*e*) cum „ persequeretur justum, & eum compre- „ hensurus, & necaturus venisset in lo- „ cum, ubi erat congregatio Propheta- „ rum. Sic enim satis demonstratum „ est, neminem de tali munere jam se- „ curum esse debere, tanquam sit ac- „ ceptissimus Domino si non habeat ca- „ ritatem; quoniam quidem illud do- „ num, & Sauli dari potuit propter „ arcanum quidem alicujus Sacramen- „ ti, sed tamen dari potuit reprobato, „ invido, & ingrato, & reddenti mala „ pro bonis, & ne post ipsam quidem „ acceptionem Spiritus, correpto in me- „ lius, atque mutato.

(*f*) Ait *namque Jonathas ad David* (quem in persecutionibus patris sui non justis dolebat fatigari) *: si vixero facies mihi misericordiam Domini : si vero mortuus fuero, non auferas misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David unumquemque de terra.* Cum adjungeret Scriptura : (*g*) *pepigit ergo fœdus Jonathas cum domo David :* continuo subintulit dicens : (*h*) *requisivit Dominus de manu inimicorum David.* „ Per anticipationem utique fecit, „ prius historię interferendo, quod mul- „ to post tempore factum est, cum in- „ terfecto Saule, regnum ad Dominum „ David translatum est, & qui inno-

 „ cen-

(*a*) 1. *Cor.* 13. 7. (*b*) *Matth.* 25. 29. (*c*) *Rom.* 13. 1. (*d*) *I. Reg.* 26. 12. (*e*) *I. Reg.* 19. 24. (*f*) 20. 14, & 15. *Subsequentia perquire quæstione* 5. *libri* 30. *quæst. Beda in libros Regum.* (*g*) *v.* 16. (*h*) *Vulgata :* requiret.

„ centem eum injuste persequebantur, ju-
„ sta sunt divinitus ultione multati.
„ Tunc enim requisivit Dominus de
„ manu inimicorum David, quare vi-
„ rum sanctum afflixerunt. Tunc co-
„ gebantur rationem reddere odiorum,
„ quibus contra illum tanto tempore
„ sevierant. Quod & de Absalon, & de
„ Seba filio Bochri, & de ceteris ho-
„ stibus David (*a*) æque potest intel-
„ ligi. Aliter, si scire vis quid de ma-
„ nu inimicorum David requisierit Do-
„ minus, potest, ni fallor, a superio-
„ re sententia, qua dictum est, quod
„ fędus pepigerit Jonathan cum do-
„ mo David, aperte intelligi, quod
„ hoc de manu inimicorum David re-
„ quisierit, idest, quare non & ipsi fę-
„ dus cum eo pacis inire voluerint,
„ cum quo esse Dominum viderant. Id
„ circo autem Scriptura hæc sententiam
„ hanc pręoccupando interponere vide-
„ tur, ut testimonium Jonathæ quo
„ dixerat: *quando eradicaveris Domi-*
„ *nus inimicos David unumquemque*
„ *de terra*, verum esse comprobaret, quia
„ videlicet eradicati sint inimici Da-
„ vid de terra, non ipso David se de ad-
„ versariis ulciscente, sed judicante Do-
„ mino pro illo. Bene autem subjun-
„ gitur: (*b*) *& addidit Jonathan de-*
„ *jerare David eo quod diligeret illum:*
„ *sicut animam suam ita diligebat eum.*
„ Ut ille nimirum, qui tam perfecto ju-
„ xta legem Domini amore complecte-
„ batur David, a perditione inimico-
„ rum ejus ostenderetur immunis, qui
„ & (*c*) si subita morte præreptus,
„ regnum cum eo, ut sperabat, terre-
„ num habere nequivit commune, abs-
„ que ulla tamen contradictione regni
„ cęlestis consortium cum eo, quem pro
„ gloria virtutum tantisper dilexit;
„ cum esset & ipse virtutum plenus,
„ accepit.

(*d*) „ Surrexit (*e*) itaque David
„ iterum, & fugit in die illa a facie
„ Saul, venitque ad Sacerdotem Abi-
„ melech, a quo & gladium Goliæ
„ substulit, & panes propositionis acce-
„ pit. Quæ res & Sacerdoti mortem in-
„ tulit, & animadversionem religiosæ
„ intulit civitati. Hæc itaque gestorum
„ fides est: sed quantum ad Sacramen-
„ tum prophetiæ pertinet, in Christo
„ Domino nostro impletum est, qui po-
„ situs in carne (*f*), dum infectatio-
„ nem declinaret Judaicam, ad (*g*) po-
„ pulos transiit: cum quibus, & desi-
„ deratum sibi cibum sumpsit. (*h*) *Desi-*
„ *derio enim*, inquit, *desideravi hoc Pas-*
„ *cua manducare vobiscum*, ex quibus
„ Goliæ, idest arma diaboli substulit,
„ fortis enim spolia ipse dirupit: his
„ ergo a quibus receptus est Christus,
„ tribulationes induxit diabolus, & mor-
„ tem. *Omnes enim*, ut ait Aposto-
„ lus, *qui in Christo pie volunt vivere*,
„ *persecutionem patiuntur*. (*i*) Et Do-
„ minus (ait): *Si me persecuti sunt*,
„ *& vos persequentur*. (*k*) Quod ve-
ro Dominus in Evangelio (*l*), *Abia-*
thar principem Sacerdotum, non Abi-
melech appellat, nihil habet dissonan-
tiæ: ambo & enim fuerunt illic, cum
veniens David panes petiit, & accepit
Abimelech, videlicet princeps Sacerdo-
tum, & Abiathar filius ejus (*m*). Oc-
ciso autem Abimelech a Saule cum vi-
ris domus suæ generis Sacerdotalis octo-
ginta quinque, fugit Abiathar ad Da-
vid, & comes factus est totius exilii ejus.
Postea regnante eo, summi Sacerdotii
& ipse gradum accepit, ac toto tempo-
re

(*a*) *Deest* æque. (*b*) *v.* 17. (*c*) *Tam noster Codex, quam editi ponunt* ita: *tamen legendum arbitror* subita, *uti posui*. (*d*) *Cap.* 20. 43, *&* 21. 1. (*e*) *Ex Isidoro desumpta sunt subsequentia*. (*f*) Domini: *sed male*. (*g*) Apostolos: *hic quoque male, quando enim transit ad Apostolos? Ad Galileam [utique Gentium], & ad Tyrios, & ad Sydonios confugit, non ad Apostolos. Arbitror itaque jam dudum corruptum esse per antiquum Amanuensem hunc Isidori locum, & aliqua hic deesse, utique pauca*. (*h*) *Luc.* 22. 15. (*i*) *Jo.* 15. 20. (*k*) *Hactenus Isidorus*. (*l*) *Mar.* 2. 26. (*m*) *I. Reg.* 22. 16. *&c.*

re regni illius in Pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ, quam pater suus, effectus est. Ideoque dignus fuit, cujus memoriam Dominus etiam vivente patre quasi summi Sacerdotis faceret. (*a*) „ In (*b*) Doech autem Idu„ mæo, (*c*) qui Sacerdotes Domini pro„ didit, Judæ proditoris persona (*d*) si„ gnatur, per quem (*e*) ista operatus „ est diabolus, ut ejus perditione facta „ in Christo, persecutionem postea Ec„ clesia pateretur, & occiderentur (*f*) „ multi discipuli Christi, & Sacerdotes „ per nomen ejus persecutionis (*g*) exi„ tia paterentur. Quidam dicunt Doech Anti-Christum significasse, cujus membrum Judas extitit, quia sicut ille Sacerdotes octoginta quinque peremit, sic & iste Martyres, qui fidem resurrectionis tenent, sit occisurus.

(*b*) „ Interea David cum fugeret „ Saul, latere voluit apud regem quem„ dam Geth, nomine *Achis*: sed cum „ gloria ejus fuisset commemorata, ne „ per livorem rex, ad quem fugerat, „ aliquid in eum machinaretur, finxit „ insaniam, & quasi furore correptus „ mutavit os suum, defluebantque sali„ væ in barbam ejus, conlabebaturque „ in manibus eorum, & procidebat ad „ ostia portæ: & dixit Achis rex ad „ servos suos. *Quid huc mihi adduxisti* „ *istum? nunquid deerant nobis furiosi?* „ Et sic eum dimisit. Achis interpre„ tatur *quomodo est?* per quod signifi„ catur ignorantia, & verbum miran„ tis, & non agnoscentis. Quod in gen„ te Judæorum impletum est, qui dum „ viderunt Christum, non agnoverunt: „ coram quibus mutavit os suum, & „ abiit. Erant enim ibi præcepta legis „ carnalia, erat sacrificium secundum „ ordinem Aaron, & postea ipse de „ corpore, & sanguine suo instituit sa„ crificium secundum ordinem Melchi„ sedech. Mutavit ergo os suum in sa„ cerdotio, mutavit in præceptis, dans „ aliud testamentum, evacuata carnali „ operatione, atque inde collapsus est „ in manibus eorum, quando eum com„ pręhendentes crucifixerunt. (*i*) *Et* „ *procedebat ad ostium portæ*, hoc est „ humiliabat se: hoc est (*k*) procede„ re usque ad hostium fidei nostræ. „ Hostium enim portę, initium fidei no„ stræ. Inde incipit Ecclesia, & perve„ nit usque ad speciem: ut cum credit „ ea, quę non videt, mereatur pertrui, „ cum eum videre (*l*) *facie ad faciem* „ cęperit. Quod vero in illo quasi fu„ rore salivæ decurrebant super barbam „ ejus, Apostolus hæc aperit dicens: „ (*m*) *Judæi signa petunt, & Græci* „ *sapientiam quærunt: nos autem præ*„ *dicamus Christum crucifixum: Judęis* „ *quidem scandalum, gentibus autem* „ *stultitiam. Ipsis vero Judæis vocatis*, „ *& Græcis Christum Dei virtutem, &* „ *Dei sapientiam, quia quod stultum est* „ *Dei, sapientius est hominibus.* (*n*) „ Non tanquam salivę offendant; sed at„ tende quod super barbam decurrunt. „ Quomodo enim in salivis infirmitas, „ sic in barba virtus ostenditur. Texit „ ergo virtutem suam corpore infirmi„ tatis suæ, & quod forinsecus infir„ mabatur, tanquam in saliva appare„ bat: intus autem divina virtus, tan„ quam barba tegebatur.

(*o*) „ Dehinc in heremo Engaddi cum „ persequendum David Saul appeteret, „ ingressus est David in speluncam, & „ ibi latebat. Sed & rex improvisis ex„ ceptus insidiis, quod innocuo molie„ batur,

(*a*) *Ibid.* 18. (*b*) *Iterum hic nos Isidorus docet, & ex eo Rabanus.* (*c*) *Verba hæc* qui Sacerdotem Domini prodidit *desunt in editis.* (*d*) *consistit.* (*e*) *ita.* (*f*) *quam plurimi.* (*g*) Persecutiones gravissimas perferrent. (*b*) 21. 10. *Hæc quoque nos docet Isidorus* [*cap.* 16.] *& ex eo Rabanus.* (*i*) *v.* 13. (*k*) Procidere. (*l*) 1. *Cor.* 13. 12. (*m*) 1. *Cor.* 1. 22. (*n*) Et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. „ *Salivæ enim significant stultitiam, & infirmitatem, sed quod stultum* „ *est Dei, fortius est hominibus, non tanquam etc.* (*o*) *Cap.* 24. (*p*) *Hæc quoque ex Isidoro sumpta sunt, ex quo etiam desumpsit Rabanus.*

„ batur, inciderat; scriptum est enim, *qui fodit foveam proximo suo, ipse incidet in eam*. David autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro testimonio facti, oram clamidis regiæ abstulit, cum facilius esset exceptum insidiis adversarium perdere, magis quàm fallere. Quid ergo est quod iste fugiens a facie Saul, in spelunca latuit? (*a*) Quare autem latuit, nisi ut occultaretur, & non inveniretur? Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? qui enim fugit in speluncam, terra tegitur, ne videatur. Portabat autem terram Jesus: carnem quam acceperat de terra, & in ea se occultabat, ne a Judæis inveniretur Deus. (*b*) *Si* (*c*) *autem cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent*. Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? quia in spelunca se texerat, idest carnis infirmitatem oculis objciebat, & majestatem divinitatis corporis tegmine tanquam (*d*) speluncæ abdito (*e*) contegebat. Illi ergo non cognoscentes Deum persecuti sunt hominem. Nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit, nisi in homine, quia nec teneri potuit nisi in homine. Opposuit ergo male quęrentibus, terram, servavit bene quęrentibus, vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam a facie Saul, quia passus est, usque adeo se occultari Judęis, ut moreretur. (*f*) Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret a facie Saul in speluncam? etenim spelunca inferior pars terræ potest accipi. Et certe, quod manifestum est, & notum est omnibus, corpus ejus in monumento positum (*g*) est, quod erat excisum in petra; hoc ergo monumentum spelunca erat; illuc fugiit noster David a facie Saul. Tamdiu enim persecuti sunt illum Judęi, quoadusque poneretur in spelunca.

(*h*) „ Sed quid est quod Saul persecutor ad purgandum ventrem, speluncam ingreditur, nisi quod Judæi in Christum conceptam malitiam, quasi odorem fętidum emiserunt, & cogitata apud se noxia, factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt. Sed tamen David Saulem occidere noluit: & cum eum in abdito occultatus antro, haberet in potestate, reservare, (*i*) quam occidere maluit: ita & Christus dum esset in spelunca carnis, persecutorem populum in potestate habuit, & non occidit. Scriptum enim erat de his per Prophetam: (*k*) *ne occideris eos*. Tantum denique David summitatem clamidis ejus silenter abscidit, ut ostenderet prophetia Christum Judęos non occidisse, sed eis tantum regni gloriam abstulisse: clamidis enim abscissio, regni est amputatio. (*l*) In eo autem quod tantum Saul veneratus est ipse David, ut percusso corde pavitaverit, quando in tenebroso est occultatus antro, quo etiam Saul intraverat urgente necessitate naturę, & exiguam particulam vestis ejus retrorsum latenter abscidit, ut haberet, unde mostraret, quomodo ei pepercerit, cum posset occidere, atque ita suspicionem de animo ejus, qua sanctum David, putans inimicum suum, vehementer persequebatur, auferret (*m*), futuri regni erat umbra in æternitate mansura: oleum quippe illud, quo unctus est chrismate, ab eo Christus est dictus. Ne itaque reus esset tanti Sacramenti in Saule violati, quia vel indumentum ejus, sic adtrectavit, extimuit, ita enim scri-

(*a*) *Subsequentia in Isidoro pariter invenies: sed ad magnam etiam partem in enarratione Augustini in Psalm.* 56. *num.* 4. (*b*) 1. *Cor.* 2. 8. (*c*) *Editi:* enim. (*d*) *Augustinus:* terræ abdito. (*e*) Occultabat. (*f*) *Nonnulla hic amputant Isidorus, & Claudius. Vide allegatum Augustini locum.* (*g*) Esse. (*h*) *Ex Isidoro hæc sumpta tantummodo sunt: desunt in Augustino.* (*i*) *Additur* potius: *sed redundat.* (*k*) *Psalm.* 58. 12. (*l*) *Hactenus Isidorus.* (*m*) *Hic aliqua desunt.*

scriptum est: (*a*) *Et percussit cor David super eum, quia abstulit pinnam clamidis ejus.* Viri autem, qui cum illo erant, & ut Saulem in manus suas traditum interimere suadebant, *non mihi* (inquit) *contingat a Domino, si fecero hoc verbum Domino meo Christo Domini, inferre manum meam super eum, quia Christus Domini est hic*; huic ergo umbræ futuræ non propter ipsam, sed propter illud, quod præfigurabat tanta veneratio exhibebatur. (*b*) „ Moraliter vero, quid per Saul, nisi mali rectores? quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam, usque ad opera miseri odoris extendere, & cogitata apud se noxia, factis exterioribus exsequendo demonstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia piæ subditorum mentes ab omni se peste obtrectationis abstinentes, præpositorum vitam nullo linguæ gladio percutiunt, etiam cum de imperfectione reprehendunt. Qui, & si quando propter infirmitatem sese abstinere vix possunt, ut extrema quædam, atque exteriora præpositorum mala, sed tamen humiliter, loquantur, quasi oram clamidis silenter incidunt; quia videlicet dum prælatæ dignitati saltim innoxie, & latenter derogant, quasi regis superpositi vestem secant: sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime, vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene, & illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram clamidis Saul*: facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam cum reprehendenda recte judicantur. Si quando vero contra eos, vel in minimis lingua labitur, necesse est, ut per afflictionem pœnitentiæ (*c*) comprimatur, quatinus ad semetipsum redeat, & cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se judicium, a quo sibi (*d*) prælatus est, perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ordini ejus, qui eos nobis prætulit, obviamus. Unde Moises quoque, cum contra se, & Aaron conqueri populum cognovisset ait: (*e*) *Nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum.*

(*f*) Post hæc David descendit in solitudinem Maon, ubi habitabat Nabal, nomenque uxoris ejus Abigail; ad quem mittens David pueros suos, ut quodcumque invenisset manus ejus, misisset David, & pueris suis. Quos ille stulte repellens, nuntiaverunt David. (*g*) „ Tunc David accinctus armis, voluit eum depredare. (*h*) At Abigail (*i*) abiit obviam David, interpellans pro se, & pro domo suo, quem vir ejus stultitia, & ebrietate sopitus offenderat: *Si enim* (inquiens) (*k*) *surrexerit aliquando homo persequens te, & quærens animam tuam, erit anima Domini mei custodia, quasi in fasciculo viventium, apud Dominum Deum tuum. Porro anima inimicorum tuorum rotabitur, quasi in impetu, & circulo fundæ.* Pulcherrima comparatione statum justorum a reproborum sorte discernit: horum quippe animas appellat *viventes*, ut illorum e contrario spirituali morte præocupatas insinuet; juxta illud Prophetæ: (*l*) *Anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*: hos fasciculo, illos lapidi fundæ assimilat: fasciculus enim constringitur, ut integer maneat, & conservetur, lapis in funda expeditus ponitur, ut abjciatur. Sic enim in hoc sæculo electi pressuris tribulationum coangustantur, ut his amoniti,

(*a*) 24. 6. 5. 7. &c. (*b*) *Subsequentia didicimus ex Gregorio Magno* [3. *parte* Pastoralis *admon. v. hæc tradente*]. (*c*) *Editi*: cor prematur. (*d*) *Editi*: prælata est. (*e*) *Exo.* 16. 8. (*f*) 25. 2. (*g*) *Subsequentia edocuit Beda quæstione 6. in libros Regum.* (*h*) *v.* 13. (*i*) *v.* 18. 23. (*k*) *v.* 29. (*l*) *Ezech.* 18. 4.

niti, arctius se ad invicem mutua caritate (*a*) connectant, & coadunati ad invicem manu sui Redemptoris in perpetuum conserventur. At vero reprobi, quanto latius in hac vita voluptatibus propriis, veluti liberi dimittuntur, tanto longius in futuro a divinæ visionis gloria projciuntur, ut de eis merito dicatur: (*b*) *Et quidem ipsi de manu tua* (*c*) *repulsi sunt*. Mire autem omnipotentem providentiam describit superni protectoris, cum dicit: *animam viri sancti quasi in fasciculo viventium apud eum esse custoditam:* sicut enim facillimum est cuilibet, fasciculum herbæ, vel fœni sua manu retentum conservare, ita virtus Domini, & Salvatoris nostri omnes per orbem electos, ab initio usque in finem sęculi, ne qui ex eis ulla ratione pereant, sine labore tuetur. Juxta quod ipse in Evangelio sub figura ovium de his loquens: (*d*) *Et sequuntur me* (inquit) *& ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea*. Sicut fasciculus unus quibuslibet vinculis alligatur, ita omnis sanctorum cętus una, eademque fide, spe, & caritate ad invicem constringitur, uno divinæ protectionis munimine circumdatur. Patet sane (*e*) literę sensus, quia anima David, persequentibus licet hostibus, custodita semper fuit in sorte viventium. Porro inimici ejus, insistentibus sibi adversitatibus, sicut lapis fundo circumactus, sic instabili motu perturbandi, & suis essent expellendi de finibus, vel etiam ab humanis rebus auferendi. (*f*) Et in hoc facto Abigail, quid nobis per enuntiationem suam innuit, (*g*) nisi quod iracundos melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commonitione declinamus; perturbati quippe quid audiant, ignorant, sed ad se reducti tanto libentius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebriæ, omne rectum quod dicitur, perversum videtur: (*h*) unde, & recte Nabal ebrio culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit. Id circo enim malum, quod fecerat, cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audivit.

(*i*) „Idem (*k*) David fugiens a facie Saul, ingressus est in castra regis. Hunc, cum dormientem invenisset non percussit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput ejus fixa, & (*l*) Scyphum aquę, qui erat ad caput Saul, substulit. Dormientibus cunctis egressus de castris transivit in cacumina montis.

„ Quid ergo est hoc? Persequebantur namque Christum Judæi, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde: duritia enim cordis obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non evigilant in novam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit (*m*) eis scyphum aquæ, idest gratiam legis: tulit, & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro magno habebant, & unde se protegebant temporaliter, & (*n*) quam adversus Deum per incredulitatem gerebant. Deinde & (*o*) victor David noster de castris eorum regressus transcendit in altitudinem montis cęlorum.

(*p*) „ Interea fugiens David, dum pergeret ad Achis regem Philistinorum

(*a*) Connectent: *male, ut arbitror*. (*b*) *Psalm.* 87. (*c*) Expulsi. (*d*) *Jo.* 10. 27, *&* 28. (*e*) Uterque. (*f*) *Hactenus Beda*.
(*h*) *Subsequentia perquire in* 3. *parte pastoralis Gregorii admonit.* 17. (*i*) *Cap.* 25. 37.
(*k*) *Cap.* 26. 5, *& subseq.* (*l*) *Subsequentia tradidit Isidorus quæst.* 18.
(*m*) *Editus, Isid.* lenticulam sustulit. *Prave utique, cum scriptura ipsa dicat: Scyphum aquæ qui erat ad caput Saul, & revera deinceps fit mentio Scyphi aquæ*. (*n*) Ab eis.
(*o*) Qua *male utique*. (*p*) *Additur* ingressus: *sed redundat*. (*q*) *Cap.* 28.

„ rum in prælium adversus Israel, insurgentes Amalechitæ, irruerunt in Selech, (*a*) & succendentes eam, captivarunt omnia, quæ erant David, & puerorum ejus. (*b*) Reversus ergo David ad persequendos (*c*) Amalechitas (*d*) invenit ægyptium puerum (*e*) lassescentem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant: hunc autem David inventum cibo reficit, (*f*) ducem sui itineris facit; sicque (*g*) Amalechitas sequitur, epulantesque reperit, & funditus extinguit. Quid est quod ægyptius Amalechita puer in itinere lassatus resídet, nisi quod amator præsentis sęculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem sęculo infirmus, dispectusque relinquitur: ut cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus adversitate torpescat? (*h*) Hos ergo eligit Deus, quos despicit mundus; quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum. (*i*) Is enim qui patrem reliquit, & partem substantiæ, quam perceperat, prodige expendit, postquam esurire cępit, in se reversus dixit: (*k*) *quam multi mercenarii patris mei abundant panibus?* longe quippe a se recesserat, quando peccavit, & si non esurisset, in semetipso (*l*) minime redisset; qui postquam terrenis rebus indiguit, tunc cogitare cępit quid de spiritualibus amisit. (*m*) Infirmi ergo quique, atque in hoc mundo despecti, plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto & in hoc mundo non habent, ubi delectentur. Quod bene jam dictus Amalechitarum puer ille designat, quia Amalechitis prædantibus, atque currentibus æger remansit in via, & fame, sitique aruit: quem tamen David invenit, ei cibum, potumque præbuit: qui illico convalescens dux David factus, convivantes Amalechitas reperit, & eos qui se debilem relinquerant, cum magna fortitudine prostravit: Amalechitæ quippe *populus lambiens* vocatur. Et quid per lambientem populum, nisi mentes sęculares designantur? quæ terrena cuncta ambiendo, quasi lambiunt, dum solis temporalibus delectantur. Quasi enim populus lambiens prædam facit, dum terrena diligens, lucra de alienis damnis (*n*) congregat. Sed puer ægyptius æger in via relinquitur, quia peccator quisque, dum infirmari ab hujus mundi statu cęperit, mox sęcularibus mentibus in despectum venit, quem tamen David invenit, eique cibum, & potum tribuit, quia *manu fortis* Dominus abjecta mundi non despicit, & plerumque eos, qui sequi mundum minime valent, & quasi in via remanent, ad amoris sui gratiam convertit, eisque verbi sui cibum (*o*) porrigit, & quasi duces sibi in via dirigit, dum suos etiam prædicatores facit: dum enim Christum peccatorum cordibus inferunt, quasi David super hostes ducunt: qui convivantes Amalechitas, velut David, gladio feriunt, quia superbos quosque, qui se in mundo dispexerant, Domini virtute prosternunt. Puer ergo ægyptius, qui in via remanserat, Amalechitas interfecit, quia plerumque ipsi mentes sęcularium prædicando superant, qui prius cum sęcularibus in hoc mundo currere non valebant.

H

„ Post

(*a*) Siceleg. (*b*) *Cap.* 30. 1. (*c*) *v.* 8, & 11. &c. (*d*) *Hæc, quæ etiam habet Isidorus, perquire num.* 73, *alias cap.* 41. *libri* 5. *Moralium S. Gregor. Magni.*
(*e*) lacessentem: *male utique.* (*f*) *Desunt verba:* ducem sui itineris facit, *quæ tamen, & Isidorus, & Gregorius habent.* (*g*) Amalechitam epulantem. *Præstat nostra lectio.* (*h*) *Subsequentia invenies numero 7. homil 36. ejusdem Gregorii Magni in Evangelia, alia multo diversa habet Isidorus: apta tamen.* (*i*) *Luc.* 15. 13.
(*k*) *Ibid.* 17. (*l*) *Idest:* in semetipsum. (*m*) *Alia hic interserit Gregorius.*
(*n*) *Editi:* exaggerat. (*o*) *Additur in editis:* potumque.

(*a*) „ Post (*b*) mortem autem Samuelis, congregati sunt Philistiim contra Israel: (*c*) consuluitque Saul Dominum, & non respondit ei. (*d*) Quęsivit autem Saul phitonissam, quæ suscitaret illi Samuelem: (*e*) statimque suscitatus ait ad eum: *Quare inquietasti me, ut suscitarer*, &c. Quęritur secundum historiam utrum phytonissam ipsum prophetam de inferno evocaverit; an aliquam imaginariam illusionem fallacia dęmonum factam. De qua quæstione beatę memorię Augustinus Episcopus Simpliciano Episcopo Mediolanensi ita scripsit: (*f*) inquiris, inquam, utrum spiritus immundus, qui erat in phytonissa, potuerit agere, ut Samuel a Saule videretur, & loqueretur cum eo. Sed multo majoris miraculi est, quod ipse Sathanas princeps immundorum omnium spirituum potuit loqui cum Deo, & petere tentandum Job (*g*) justissimum virum, (*h*) qui etiam Apostolos tentandos petiit; aut si hoc ideo non habet difficilem quęstionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, ubique præsens veritas loquitur, nec propterea magni meriti est, cui loquitur Deus: interest enim quid loquatur, quia & imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus providentissime consulit ad salutem, & cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici. Si ergo hinc propterea nulla quęstio est, nulla sit quæstio, quomodo etiam immundus spiritus, cum anima sancti viri loqui potuerit. Omnibus enim sanctis Deus creator, & sanctificator longe utique major est. Quod si hoc movet, quod licuerit maligno spiritui excitare animam justi, & tanquam de abditis mortuorum receptaculis revocare, nonne magis mirandum est, quod Sathanas ipsum Dominum assumpsit, & constituit supra pinnam templi? Quolibet enim modo fecerit, ille etiam modus, quo Samueli factum est, ut excitaretur, similiter latet. Nisi forte quis dixerit faciliorem diabolo fuisse licentiam ad Dominum vivum, unde voluit assumendum, &, ubi voluit, constituendum, quam ad Samuelis defuncti spiritum a suis sedibus excitandum. Quod si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit, atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis, & divinitatis id fieri, sicut ab ipsis Judęis, quamquam perversis atque inmundis, & facta diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus, nec dominante, atque subjugante magica potentia, sed volens, atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ phytonissam illam, & Samuelem latebat, consentiret spiritus Prophetæ sancti, se ostendi aspectibus regis, divina eum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis a malis vivis evocata, si venerit, amittere videatur dignitatem suam, cum & vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, & agant cum eis, quod officium postulat æquitatis, servato, atque inconcusso decore virtutis suæ, & illorum vitiis pro rerum pręsentium vel usu, vel necessitate tractatis.

„ Quamquam in hoc facto potest esse alius facilior exitus, & expeditior intellectus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a requie sua credamus, sed aliquod fantasma, & imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam, quam propterea Scriptura nomine Samuelis appel-

„ lat

(*a*) *Cap. 28. 3. &c.* (*b*) *Hae omnia ex Isidoro, Augustinum deinceps pariter allegante, desumpta sunt. Rabanus hac pariter habet.* (*c*) *vers. 6.* (*d*) *vers. 7. &c.* (*e*) *vers. 15.* (*f*) *Lib. 2. quæstionum* ad Simplicianum *quæst. 4. num. 1.* (*g*) *Job. 1. 11.* (*h*) *Luc. 12. 31.*

„ lat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt, sicut omnia, quę pinguntur, atque finguntur (*a*) ex aliqua parte materiæ metalli, aut ligni, vel cujusque rei aptæ, ad opera hujusmodi, quæque etiam videntur in somnis, & omnes fere imagines, earum rerum, quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis enim est, qui hominem pictum dubitet vocare hominem? quando quidem, & singulorum quorumque picturam cum aspicimus, propria quęque nomina incunctanter adhibemus; velut cum intuentes tabulam, aut parietem dicimus: ille Cicero est: ille Salustius: ille Achilles: ille Hector: hoc flumen Simois: illa Roma; cum aliud nihil sint quàm pictæ imagines. Unde Cherubim (*b*) cum sint cœlestes potestates, fictæ tamen ex metallo, quod imperavit Deus, super arcam testamenti magnæ rei significandæ gratia, non aliud quàm *Cherubim* (*c*) illæ quoque effigies vocitantur. Item quisquis videt somnium, non dicet vidi imaginem Augustini, aut Simpliciani, sed vidi Augustinum, aut Simplicianum: cum eo tempore, quo tale aliquid videt, nos ignoremus; usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines videri; (*d*) & Pharao, spicas se dixit vidisse in somnis, & boves, non spicarum, aut bovum imagines. Si igitur liquido constat hominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari, nil mirum est, quod Scriptura dicat Samuelem visum, etiam si forte imago Samuelis apparuit, machinamento ejus, qui (*e*) transfigurat se velut Angelum lucis, & ministros suos velut ministros justitiæ.

„ Jam vero, si illud movet quomodo, & a maligno spiritu Sauli vera prædicta sint, potest & illud mirum videri, quomodo dęmones agnoverunt Christum, (*f*) quem Judæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus, etiam per (*g*) infimos, infernosque spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dumtaxat, atque ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum, ut omnipotens Deus (*h*), ut justus, ad eorum pęnam quibus ista prædicuntur, ut malum, quod eis impendet, antequam veniat prænoscendo patiantur, occulto apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impertiat: ut quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus: tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus, atque moderator vel jubet, vel sinit. Unde etiam spiritus phytonicus (*i*) in Actibus Apostolorum attestatur Paulo Apostolo, & Evangelista esse conatur. Miscent tamen isti fallacias, & verum quod nosse potuerint, non docendi magis, quam decipiendi fine prænuntiant: & forte hoc est, quod cum illa imago Samuelis Saulem prædiceret moriturum, (*k*) dixit etiam secum futurum, quod utique falsum est: magno quippe intervallo, post mortem separari bonos a malis in Evangelio legimus, (*l*) cum Dominus inter superbum illum divitem, cum jam apud inferos tormenta pateretur, & illum, qui ad ejus januam ulcerosus jacebat, jam in requie constitutum, magnum chaos interjectum esse testatur: aut si propterea Samuel Sauli dixit: *mecum eris*, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod uterque homo fuerit, &

(*a*) *Editus:* ex aliqua materie. (*b*) *Exo.* 25. 18. (*c*) *Editus:* illa figmenta.
(*d*) *Gen.* 41. 18. (*e*) 2. *Cor.* 11. 14. (*f*) *Matth.* 8. 29. (*g*) *In codice* infirmos, summosque: *per errorem utique repugnantibus edito Augustini loco, & subsequentibus.* (*h*) *Editus:* et. (*i*) *Act.* 16. 17. (*k*) I. *Reg.* 28. 19.
(*l*) *Luc.* 16. 26.

,, uterque mori potuerit; jamque mor-
,, tuus mortem vivo prenuntiabat; per-
,, spicit, quantum opinor, prudentia
,, tua, secundum utrumque intellectum,
,, habere exitum (*a*) jam lectionem,
,, qui non sit contra fidem: nisi forte
,, profundiore, & perplexiore inquisi-
,, tione, quæ vel virium mearum, vel
,, temporis excedit angustias, invenia-
,, tur ad liquidum, vel posse, vel non
,, posse animam humanam, cum ex hac
,, vita migraverit, magicis carminibus
,, evocatam (*b*), vivorum apparere con-
,, spectibus, etiam corporis lineamenta
,, gestantem, ut non solum videri va-
,, leat, sed agnosci. Et si potest; u-
,, trum etiam justi anima, non quidem
,, cogatur magicis, (*c*) sed dignetur o-
,, stendi occultioribus imperiis summæ
,, legis obtemperans; ut si fieri non
,, posse claruerit, non uterque sensus in
,, hujus Scripturæ tractatione, atque
,, expositione admittatur, sed illo exclu-
,, so, imaginaria simulatio Samuelis dia-
,, bolico ritu facta intelligatur. Sed quo-
,, niam, sive illud fieri possit, sive non
,, possit, tamen fallacia Sathanæ, atque
,, imaginum simulandarum, callida ope-
,, ratio decipiendis humanis sensibus
,, multiformis invigilat, pedetentim
,, quidem, ne inquisitionibus diligen-
,, tioribus præscribamus, sed tamen
,, potius existimemus tale aliquid fa-
,, ctum maligno spiritu phitonissę illi-
,, us ministerio, quamdiu nobis aliquid
,, amplius excogitare, atque explicare
,, non datur.

(*d*) ,, Igitur exorto prælio percus-
,, serunt Philistæi Israel plaga magna:
,, & mortuus est Saul, & Jonathan fi-
,, lius ejus. (*e*) Evadens autem qui-
dam venit ad David in Sicelech, &
nunciavit David plagam magnam, quæ
facta est in populo: (*f*) insuper etiam
mentiendo addidit, quod ille percussis-
set Saul, & filium ejus. (*g*) At David
Christum Domini vindicans jussit eum
occidere: (*h*) planxit David hujuscemo-
di super Saul, *& super Jonathan filium
ejus*. (*i*) ,, *Et præcepit, ut docerent
,, filios Juda arcum, sicut scriptum est
,, in libro justorum*. Hoc ideo fecit, ut
,, quia (*k*) Philistæos sagittariis abun-
,, dare jam noverat, unde & Saul ma-
,, xime horum ictibus perierat, ean-
,, dem bellandi artem & sui milites
,, ad revincendos eos discerent. Quod
,, vero sequitur: *sicut scriptum est in
,, libro justorum*; ipsum librum hodie
,, nusquam, neque apud ipsos hebręos
,, inveniri posse asseverant, sicut nec
,, librum *bellorum Domini*, cujus (*l*)
,, in libro Numerorum mentio est, (*m*)
,, neque carmina Salomonis, neque di-
,, sputationes ejus sapientissimas de li-
,, gnorum natura, herbarumque omni-
,, um, itemque jumentorum, volucrum,
,, reptilium, & piscium, vel quod in
,, libro dierum dicitur: (*n*) *reliqua
,, vero opera Salomonis, priorum, &
,, novissimorum scripta sunt in verbis
,, Nathan Prophetæ*, & in libris Ahię
,, Silonitis: *in visione quoque Addo vi-
,, dentis contra Jeroboam filium Nabat*,
,, & multa hujusmodi volumina, quæ
,, Scriptura quidem fuisse probat, sed ho-
,, die constat non esse. Vastata namque
,, a Chaldeis Judæa, etiam bibliotheca
,, antiquitus congregata, inter alias
,, provinciæ opes hostili igne consum-
,, pta est, ex qua pauci, qui nunc in
,, sancta Scriptura continentur libri,
,, postmodum Ezrę Pontificis, & Pro-
,, phetæ sunt industria restaurati: un-
,, de scriptum est de eo: (*o*) *Ascendit
,, Ezras de Babilone, & ipse scriba
,, velox in lege Moysi*: velox videli-
,, cet, quod promptiores litterarum figu-
,, ras, quam eatenus hebræi habebant,
,, reperit, & in epistola regis Persa-
,, rum

(*a*) *Editi:* eam, *seu* illam: (*b*) *Editi:* vivorum. (*c*) *Addunt editi:* sacris.
(*d*) 31. (*e*) *II. Reg.* 1. 2. (*f*) *vers.* 6. (*g*) *vers.* 15. (*h*) *vers.* 12. 17.
(*i*) *vers.* 18. (*k*) *Quæ subsequuntur lineolis pro more notata docuit Beda* [*quæst.* 7.] *quem consule. Hæc ipsa habet Rabanus in locum hunc.* (*l*) *num.* 21. 14.
(*m*) *III. Reg.* 32, *&* 33. (*n*) 2. *Para.* 9. 29. (*o*) *Esd.* 1. 7. 6.

„ rum (*a*) *Artaxerxes Rex regum*. „ Ezrę *Sacerdoti scribæ legis Dei cęli* „ *doctissimo, salutem.*

(*b*) *Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniat super vos: neque sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo.* Sciri debet, quia veraciter Saul, qui post unctionem sancti chrismatis, a quo & *Christus Domini* vocatus est, ab hostibus occidi meruit, mortem veri Christi, quam sine culpa subire dignatus est, insinuat. Montes quoque Gelboe, in quibus interiit, superbos Judaicæ plebis conatus, quibus contra victorem vitæ rebellabant, insinuant. Unde bene Gelboe *volutatio*, sive *decursus* interpretatur: volutabantur enim in sorde peccatorum juxta illud proverbiorum: (*c*) *& sus lota in volutabro luti*; atque a rectitudine viæ salutaris aberrantes, jam jamque ad inferiora, hoc est hujus sæculi desideria fęda decurrebant, ob quorum desiderium regem cęli, & terræ in mortem tradere non dubitabant, propter quod eis merito optatur, ne rorem de cęlo, pluviamve suscipiant, quod hodie rebus ipsis videmus expletum in eis, quod illos gratia cęlestis deserens ad plebem gentium translata est; quod etiam Isaias sub figura vineæ futurum illis ex persona Domini comminatus est, dicens: (*d*) *& nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Quod est aperte dicere: Apostolis, atque Apostolicis viris omnibus mandabo, ne illis ultra verbum vitæ prædicent, sed irrigatione verbi cęlestis, quod a se repulerunt, indignos in sua sterilitate vacuos, ac perpetuo igni comburendos relinquant. (*e*) „ De qui- „ bus, & bene dicitur: *ut agri primi-* „ *tiarum* esse non possint: superbe quip- „ pe hebræorum mentes primitivos fru- „ ctus non ferunt; quia in Redemptoris „ adventu ex parte maxima in perfidia „ remanentes, primordia fidei sequi no- „ luerunt: sancta namque Ecclesia in „ primitiis suis multitudine gentium fę- „ cundata, vix in fine mundi, Judæos, „ quos invenerit, suscipiet, & extre- „ ma colligens, eos quasi reliquias fru- „ gum ponet. De quibus nimirum re- „ liquiis Isaias dicit: (*f*) *Si fuerit nu-* „ *merus filiorum Israel, quasi arena* „ *maris, reliquiæ salvæ fient.* Possunt „ enim idcirco Gelboe montes ore Pro- „ phetæ maledici, ut dum fructus ex „ arescente terra non oritur, posses- „ sores terræ sterilitatis damno ferian- „ tur, quatenu ipsi maledictionis sen- „ tentiam accipiant, qui apud se, mor- „ tem regis suscipere, iniquitate sua „ exigente, meruissent. (*g*) Nec tibi absurdum videri debet, ut mala reproborum acta, boni aliquid significent: aut rursum bona justorum opera in contraria significatione ponantur; lege enim Moralia Sancti Papæ Gregorii, ubi exposuit, quomodo Beatus Job maledixit diei suo dicens: *pereat dies, in qua natus sum &c.* (*h*), & videbis quia usitatissimum est in Scripturis, ut & bona in malorum significatione, & in sanctificatione bonorum mala hominum gesta accipiantur. Denique Uriam fidelissimum David regis militem ad piissima, atque innocentissima ejus opera, vel dicta in mala significatione, & contra ipsum David in maximo suo scelere in bona accipiendum interpretantur: alioquin si non & per mala bonum, & malum significari per bona posset, nunquam liceret nigro atramento nomen Dei, sed semper lucido auro debere scribi, quia Deus lux est, & tenebræ in eo non

(*a*) *Ibid. v.* 12. (*b*) *II. Reg.* 1. 21. (*c*) 2. *Pet.* 2. 22. *contigit enim eis illud veri proverbii:* Canis reversus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti.
(*d*) *Isa.* 5. 6. (*e*) *Subsequentia allegat Paterius, qui ea desumpsit ex capite* 4. *præfationis in lib.* 4. *Morali.* (*f*) *Isa.* 10. 22. *Rom.* 9 27. (*g*) *Hactenus Gregorius, & ex eo etiam Rabanus in locum hunc.* (*h*) *Vide S. Gregorii Epistolam ad S. Leandrum præpositam expositioni libri Job* [*cap.* 3. 44.] *& caput* 1. *libri* 4. *ejusdem expositionis in Job. Adde, quæ deinceps de Betsabee ex Gregorio Magno tradit Claudius.*

ſunt ullæ, nec rurſum in titulis Pſalmorum nomen Abſalon, & Doech hominum reproborum minio fulgente, ſed ſolo atramenti colore deceret adſcribi. Sicut ergo in paginis librorum quovis colore, & mala poſſumus, & bona abſque ulla reprehenſione figurare, ita etiam in parte ſignificationum, per quælibet hominum geſta, & bona rectiſſime, & mala poſſunt exprimi: quamvis, & multo ſæpius contingat, & multo dulcius audiatur, bona per bona, & mala figurari per mala. Sicut autem in pictura parietum, neque obſcurum æthiopem candido, neque candidi corporis, ſive capilli, Saxonem atro decet colore dipingi, ita in retributione meritorum juxta ſuum quiſque opus recipiet, ac qualis erit actu, talis etiam parebit in judicio; neque omnino ad rem quid quiſque figurarit, ſed quid egerit pertinebit.

INCI-

INCIPIUNT CAPITULA
LIBRI II.

De eo, quod scriptum est, quod post mortem Saul venerunt viri Juda, & unxerunt David regem in Hebron, & de Abner filio Ner qui constituit Hisboseth filium Saul regem super Israel.

De filiis Remon Berothitæ, qui interfecerunt Hisboseth.

De laude David, qui congregavit triginta millia ex electis Israel, ut educerent arcam Dei, atque morte Oza.

Ammonitio David, ubi instruitur a Propheta, ne ipse ædificaret templum Domini, sed filius ejus, & actio gratiarum ejus.

De nuntiis David, quos misit ad Annon regem Ammonitarum.

De peccato David in Bersabea, & morte Uriæ:

Ubi Nathan venit ad David, & proposuit ei similitudinem de divite, & paupere.

De fuga David propter Absalon, quando nudis pedibus incedens reliquit civitatem Hierusalem.

De prælio Absalon, & percussione, atque morte ejus.

De Psalmo septimo decimo.

De nomine fortium David.

De prælio David contra Philisteos, quando sitiens aquam Bethlemiticam desideravit.

De peccato David, quando populum numerando peccavit.

INCIPIT PRÆFATIO
LIBRI II.

(*a*) „ Promissiones Dei, quæ factæ „ sunt ad Abraham, cujus se„ mini, & gentem Israeliti„ cam secundum carnem, & omnes gen„ tes deberi secundum fidem, Deo pol„ licente didicimus; quemadmodum „ compleantur, per ordinem temporum „ procurrens Dei civitas indicavit. „ Quoniam ergo superioris libri usque „ ad regnum David factus est finis, „ nunc ab eodem regno, quanto su„ scepto operi sufficere videtur, cetera, „ quæ sequuntur, attingimus. Hoc ita„ que tempus, ex quo Sanctus Samuel „ prophetare cœpit, & deinceps, donec „ populus Israel captivus in Babiloni„ am duceretur, atque inde secundum „ Sancti Hieremiæ prophetiam, (*b*) post „ septuaginta annos reversis Israelitis, „ Dei domus instauraretur, totum est „ Prophetarum tempus. Quamvis enim „ & ipsum Noe Patriarcham, in cujus „ diebus universa diluvio terra deleta „ est, & alios supra, & infra usque ad „ hoc tempus, quo reges in populo „ Dei esse cœperunt, propter quædam „ per eos futura, sive quo quomodo si„ gnificata, sive prædicta, quæ perti„ nerent ad civitatem Dei, regnumque „ cœlorum, non immerito possumus ap„ pel-

(*a*) *Præfatio hæc tota desumpta est ex capitulis* 1. 2, & 3. *libri* 17. de Civitate, *nonnullis, sed paucis demptis. Hanc itaque præfationem cum iis, quæ dixi, capitibus, comparet, obsecro, Lector.* (*b*) *Jere.* 25. 11.

„ pellare prophetas; præsertim quia „ nonnullos eorum id expressius legimus nuncupatos, sicut Abraham, „ (*a*) sicut Moysen, (*b*) tamen dies „ Prophetarum præcipue, maximeque „ hi dicti sunt, ex quo cępit prophetare Samuel, qui & (*c*) Saulem „ prius, & eo reprobato, (*d*) ipsum „ David, Deo præcipiente unxit in regem, de cujus stirpe cęteri succederent, quousque illos succedere sic oporteret. Quę igitur a Prophetis sunt „ prędicta de Christo, cùm moriendo „ decedentibus, & nascendo succedentibus suis membris, civitas Dei, per „ ista curreret tempora, si omnia velim commemorare, in immensum „ pergitur. Primum, quia ipsa Scriptura, quæ per ordinem reges, eorumque facta, & eventa digerens, videtur tanquam historicâ diligentiâ rebus gestis occupata esse narrandis, si „ adjuvante Dei Spiritu considerata tractetur, vel magis, vel certe non minus pręnunciandis futuris, quam præteritis enunciandis invenietur intenta: & hoc perscrutando indagare, ac „ differendo monstrare, quam sit operosum, atque prolixum, & quam „ multis indiguum voluminibus quis „ ignorat, qui hęc vel mediocriter cogitat? Deinde quia ea ipsa, quę ad „ prophetiam non ambigitur pertinere, „ ita sunt multa de Christo, regnoque „ cęlorum, quæ civitas Dei est, ut ad „ hoc aperiendum major sit disputatio „ necessaria, quàm hujus operis modus „ flagitat. Proinde ita si potuero, stilo moderabor meo, ut huic operi in „ Dei voluntate peragendo, nec ea, „ quæ supersint, dicam, nec ea, quæ satis sunt, prætermittam. (*e*)

„ Erat ergo jam in terra promissionis „ semen Abrahę, idest populus Israel secundum carnem, atque ibi non solum „ (*f*) utendo, ac possidendo civitates „ adversariorum, verum etiam reges „ habendo, regnare jam cęperat, impletis de ipso populo promissionibus „ Dei jam magna ex parte: non solum „ quæ illis tribus Patribus, Abraham, „ Isaac, & Jacob, & quæcumque aliæ „ temporibus eorum, verum etiam quę „ per ipsum Moysen, per quem populus „ idem de servitute Ægyptia est liberatus, & per quem cuncta præterita „ revelata sunt temporibus ejus, cum „ populum per heremum duceret, factę fuerant. Neque autem per insignem „ ducem Jesum Nave, per quem populus „ ille in promissionis inductus est terram, „ expugnatisque gentibus, eam duodecim tribubus, quibus jusserat Deus, divisit & mortuus est: neque post illum „ toto tempore Judicum impleta fuerat „ promissio Dei de terra Chanaan, a „ quodam flumine Ægypti, usque ad flumen magnum Eufraten. Nec tamen adhuc prophetabatur futurum, sed expectabatur implendum. Impletum est autem per David, & ejus filium Salomonem: cujus regnum tanto, quanto „ promissum fuerat spatio, dilatatum „ est; universos quippe illos subdiderunt, tributariosque fecerunt. Sic ergo in terra promissionis secundum „ carnem, hoc est in terra Chanaan, „ sub (*g*) regibus semen Abrahæ fuerat constitutum, ut nihil inde superesset, quo terrena illa Dei promissio non compleretur, nisi ut in eadem terra, quantum ad prosperitatem attinet temporalem, prosperitatis successione inconcusso statu, usque „ ad mortalis hujus sęculi terminum gens „ permaneret hebræa, si Domini Dei „ sui legibus obediret. Sed quoniam „ Deus noverat hoc eam non esse facturam, usus est etiam temporalibus pęnis ad exercendos in ea „ paucos fideles suos, & ammonendos „ qui postea futuri erant in omnibus „ gen-

(*a*) *Gen.* 20. 7. (*b*) *Deutero.* 34. 10. (*c*) *I. Reg.* 10. 1. (*d*) *I. Reg.* 16. 13.
(*e*) *Multa hic prætermittit Claudius, quæ ad rem præsentem non pertinent, quæque aptissime inserverat Augustinus, ut superiora his, quæ statim pertractat, jungeret.*
(*f*) *Editus:* tenendo. (*g*) *Edit. addit:* his.

„ gentibus, quod eos ammoneri oportebat. In quibus alteram promissionem „ revelato novo testamento, per Incarnationem Christi fuerat impleturus. „ Quo circa sicut oracula illa divina „ ad Abraham, Isaac, & Jacob, & „ quæcumque alia signa, vel dicta prophetica in sacris litteris præcedentibus facta sunt, ita etiam ceteræ ab „ isto Regum tempore prophetię partim „ pertinent ad gentem carnis Abrahæ, „ partim vero ad illud semen ejus, in „ quo benedicuntur omnes gentes cohęredes Christi per testamentum novum, ad possidendam vitam æternam, regnumque cęlorum. Partim „ ergo ad ancillam, quæ in servitute „ generat, idest terrenam Hierusalem, „ quæ servit cum filiis suis, partim vero ad liberam civitatem Dei, idest „ veram Hierusalem ęternam in cęlis, „ cujus filii homines secundum Deum „ viventes peregrinantur in terris; sed „ sunt in eis quædam, quæ ad utramque pertinere intelliguntur, ad ancillam proprie, ad liberam figurate. „ Tripartita itaque reperiuntur eloquia „ Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad „ terrenam Hierusalem spectantia, aliqua „ ad cęlestem, nonnulla ad utramque.

(*a*) Post mortem Saul venerunt viri Juda, & unxerunt David in Hebron, ut regnaret super domum Juda: & nuntiatum est David, quod viri Jabes Galaad sepelissent Saul; misit ergo David nuntios ad viros Jabes Galaad, dixitque ad eos: *Benedicti vos a Domino, qui fecistis misericordiam hanc cum Domino viro Saul, & sepelistis eum, & nunc retribuet quidem vobis misericordiam, & veritatem*. „ (*b*) Cur ergo isti, qui „ Saulem, & ejus filium sepellierunt, „ misericordiam fecisse dicuntur, & ob „ hoc a rege pio benedicuntur, nisi quia „ bene afficiuntur corda miserantium, „ quando ea dolent in mortuorum „ corporibus alienis, quæ illo affectu, „ quo nemo unquam carnem suam odio habet, nolunt fieri post mortem „ suam corporibus suis, & quod sibi exhiberi volunt, quando sensuri non sunt, „ aliis non sentientibus curant exhibere dum sentiunt.

David uncto super domum Judam Rege, (*c*) *Abner filius Ner Hisboseth filium Saul regem constituit super universum Israel: egressusque est Abner filius Ner cum pueris Hisboseth de castris Gabaon. Porro Joab filius Sarvię cum pueris David egressi de Hebron concitaverunt bellum juxta piscinam Gabaon, & persequebatur Asabel Abner. Locutusque est Abner ad Asabel dicens: recede: noli me sequi, ne compellar confodere te in terram. Qui contempsit, & noluit declinare. Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, & transfodit eum, & mortuus est.* (*d*) „ Cujus Asahel „ typum tenuit, nisi eorum, quos vehementer arripiens furor in præceps „ ducit? qui in eodem furoris impetu „ tanto caute declinandi sunt, quanto „ & insane rapiuntur. Unde & Abner, „ qui sermone nostro *patris lucerna* dicitur, fugit; quia doctorum lingua, „ quæ supernum Dei lumen indicat, „ cum per abrupta furoris mentem cujuspiam ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum „ jacula reddere, quasi persequentem „ non vult ferire, sed cum iracundi „ nulla consideratione se mitigant, & „ quasi Asahel persequi, & insanire non „ cessant, necesse est, ut hi qui furentes „ reprimere conantur, nequaquam se „ in furore erigant, sed quicquid est „ tranquillitatis ostendant, quædam vero subtiliter proferant, in quibus ex „ obliquo furentis animum pungant. „ Unde & Abner cum contra persequentem subsistit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone

I

(*a*) *II. Reg.* 2. 4. 5. 6. (*b*) *Subsequentia tradidit Augustinus cap.* 9. *num.* 11. *libri* de cura mortuorum, *alias* de cura pro mortuis gerenda. (*c*) 2. 8. 9. 10. *&c.*
(*d*) *Subsequentia Gregorius Magnus capite* 16. *Tertię partis Pastoralis, admonitione* 17.

„ ne quippe percutere, est impetu apertæ increpationis obviare: aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, & quasi parcendo superare. Asahel autem protinus occubuit, quia commotæ mentes, dum & parci sibi sentiunt, & tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quo, se erexerant, statim cadunt. Qui ergo a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro moriuntur.

(a) *Igitur venientes filii Remmon Berothitæ, Rechab, & Babana ingressi sunt fervente die in domum Hisboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie. Ingressi sunt autem domum, & hostiaria domus purgans triticum obdormivit; assumentes spicas tritici latenter ingressi sunt, & percusserunt eum in inguine.* (b) „ Hostiaria triticum purgat, cum mentis custodia discernendo, virtutes, a vitiis separat: quæ, si obdormierit, in mortem proprii Domini, insidiatores admittit, quia cum discretionis sollicitudo cessaverit, ad interficiendum animum malignis spiritibus iter pandit: qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum cogitationum germina auferunt, atque in inguine feriunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt: in inguine quippe ferire, est vitam mentis, carnis delectatione perforare. Nequaquam vero Hisboseth iste (c) morte succumberet, si non ad ingressum domus, mulierem, idest ad mentis aditum mollem custodiam deputasset. Fortis namque, vigilisque sensus præponi cordis foribus debet, quem nec negligentiæ somniis opprimat, nec ignorantiæ error fallat. Unde bene Hisboseth appellatus est, qui custode femina hostilibus gladiis nudatur: Hisboseth quippe *vir confusionis* dicitur. Vir autem confusionis est qui fortis mentis custodia munitus non est, qui dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute muniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis.

(d) *Congregavit autem David omnes electos ex Israel triginta millia: surrexitque, & abiit, & universus populus, qui erat eum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei, super quam invocatum est nomen Domini exercituum sedentis in cherubin super eam.* (e) Congregavit David omnes electos ex Israel triginta millia, quia Dominus Ecclesiam primitivam ex Israel instituit: non quidem omnem Israel, sed electos quosque sibi consocians: *Non enim omnes, qui ex Israel, ii sunt Israelitæ* (f), *sed filii promissionis. deputantur in semine.* „ Qui triginta millia fuisse referuntur, idest fidei operis, & spei firmitate perfecti: tria enim propter confessionem Sanctæ Trinitatis ad fidem pertinent: decem propter Decalogum legis, ad opera: mille propter sui perfectionem ad spem vitæ eternæ, qua superius aliquid non est, sicut numerus millenario major nullus est. Et si enim decem millia, si triginta millia, si etiam mille millia dixeris, non ipsum mille numerando transcendes, sed vel per se, vel per minores numeros sæpius ducendo multiplicas. Tria ergo per decem multiplica, ne fide sine operibus mortua sit. Item triginta per mille multiplica, ut fides, quæ per dilectionem operatur, non alibi, quam in cœlis retributionem speret. Electi ergo ex Israel populos recte credentes, ope- „ ran-

(a) 4. 5, & 6. (b) *Que pro more notata sequuntur, tradidit Gregorius num.* 49. [*alias cap.* 36.] *libri* 1. *Moralium in Job.* (c) *Editus:* hac morte. (d) *Cap.* 6.
(e) *Subsequentia reperi etiam in Rabano locum hunc explicante.* (f) *Rom.* 4. 12. & 9. 4. 6. 7. 8.

„ rantes sperantes insinuant. Viri autem Juda, qui erant cum David, ipsos populos, & doctores, qui lateri Christi, quasi familiares adhærebant, indicant, quo utroque stipatus exercitu, Domini arcam adducere, idest Ecclesiam dilatare, & in eorum, qui non crediderunt, cordibus inserere gaudet. Imponitur autem arca plaustro novo, ut novi testamenti gratia renovatis in baptismo mentibus infundatur, vinumque novum novis utribus conservandum mandetur.

(*a*) „ Erat quidem prius arca in domo Aminadab, qui erat in Gabaa, quia eadem, quæ nunc prædicatur Ecclesiæ fides, & ante Incarnationis Dominicæ tempus florebat in his, qui patriarcharum, prophetarumque sunt devotionem secuti. Aminadab enim, qui interpretatur *pater meus spontaneus*, (*b*) vel Abraham patrem fidei, (*c*) vel Moisen legislatorem significabat, qui (*d*) utique in Gabaa custodit arcam, quia sublimi virtutis exemplo credentium pectora munit. Unde & Gabaa *collis* interpretatur, qui est locus in civitate Cariathiarim. Elata ergo foris arca ludebat David, & omnis Israel coram Domino diversis musicorum generibus, quia mox inchoante novæ gratiæ præconio Dominus ad exhibendas Deo Patri laudes humilitatis, omnes invitat dicens: (*e*) *qui mihi ministrat me sequatur:* (*f*) alii dando per spiritum *sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii genera linguarum, alii gratiam curationum, &c.* Sed his, atque hujusmodi charismatum generibus progrediente arca, idest crescente Ecclesia primitiva, ventum est ad aream Nachor, (*g*) idest aream præparatam, gentium videlicet Ecclesiam, fidei veritate consecrandam, de qua Joannes ait: (*h*) *& permundabit aream suam*. Ibi Sacerdos, qui arcam incautius, quasi corrigendo tetigit, mox a Domino percussus occubuit: quia Judęorum populus dum gentibus invidet, salutis se munere privat: dumque legem vult Evangelio miscere, utriusque sibi gratiam tollit.

„ *Et tenuit*, inquit, *eam, quoniam calcitrabant boves*. Boves quippe calcitrare, est prædicatores Evangelii liberius circa fidem agere, neque secundum consuetudinem legis ingredi, sed sabbata, neomenias, circumcisionem, victimasque spiritualiter interpretari, quos velut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Judęa docebant fratres: (*i*) *quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvi fieri*, & de quibus Jacobus ad Paulum: (*k*) *Vides*, inquit, *frater, quod millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis*.

„ Ob causam ergo Sacerdotis occisi David noluit (*l*) diverti ad se arcam Domini in civitatem David, sed divertit eam in domum Obethedom Gethęi: quia respuentibus verbum Judæis, ne amplius audita, & non suscepta predicatio noceret, Apostoli ab eis ablati, & ad gentes imbuendas sunt missi. Unde & locus areæ Nachor, quę gentium fidem Domini gratiæ pręparatam demonstrat, percussio Oza nuncupatur, videlicet, quia (*m*) *illorum delicto salus contigit gentibus*. Obethedom namque interpretatur *serviens homo:* ille est utique, de quo Dominus ad Patrem: (*n*) *Constitues*, inquit, *me in caput gentium: populusque, quem non cognovi, servivit mihi*. Ubi & Judęorum

I 2

(*a*) I. *Reg.* 7. 1, *&* II. *Reg.* 6. 4. (*b*) *additur* et. (*c*) et. (*d*) Uterque. (*e*) *Joan.* 12. (*f*) I. *Cor.* 12. 8. *&c.* (*g*) *Nachon.* (*h*) *Matth.* 3. 12. (*i*) *Acto.* 15. (*k*) *Acto.* 21. (*l*) Divertere. (*m*) *Rom.* 12. (*n*) *Psal.* 17.

„ rum abjectionem, quasi Ozę mortem „ præmittens, ait: (*a*) *Eripies me de* „ *contradictionibus populi*; nomen quo„ que urbis congruit: Geth enim in„ terpretatur *torcular*, significans *cru-* „ *cem*, in qua vitis vera calcari, & ex„ primi dignata est; a qua cunctus gen„ tium populus merito *Gethæus* appel„ lari potest, cui dicitur: *Mihi autem* „ *absit gloriari, nisi in cruce Domini* „ *nostri Jesu Christi* (*b*).

„ Tres autem menses, quibus ibi„ dem arca demoratur, fides, spes, & „ caritas est. Sicut enim diebus adim„ pletur mensis, ita singulæ virtutes „ suis quæque passibus ad perfectio„ nem perveniunt. Hi menses quousque „ plenitudo gentium intret, currere „ non cessant. Tandem rediens David „ arcam in civitatem David inducet, „ quia Dominus, Enoch, & Elia prę„ dicantibus, (*c*) *convertet corda pa-* „ *trum in filios*.

„ *Boves, & arietes* immolans: hoc „ est, eos, qui aream Domini triturant, „ & ovium ejus ducatum gerunt, mar„ tyrii sanguine coronans, & ipse quo„ que suæ Incarnationis, & passionis e„ xemplum eatenus Judæis non creditum „ palam manifestans: hoc enim signi„ ficat, quod & ipse David accinctus „ erat Ephot lineo: nam linum quod „ de terra procreatum multiplici labo„ re ad candorem vestis pervenit, ve„ ritatem humanæ carnis inter flagella „ triumphantis ostendit. Verum cun„ ctis exultantibus, & ad arcæ cęle„ stis introitum hymnos resonantibus, „ sola Michol filia Saul arcam ducen„ tibus abest, quin etiam e speculis Da„ vid humiliatum despicit, quia creden„ tibus in mundi finem Judæis, erunt „ nonnulli, qui Christum professione, sed „ opere sequantur Anti-christum; quibus „ merito congruit, quod eadem Michol „ ob figurandam instabilitatem carna„ lium, *aqua omnis* interpretatur, non „ uxor David, sed filia Saul appellatur, „ quia qui fide tenus Christo serviunt „ non illius regno coronandi, sed per„ secutorum ejus, quos imitaverunt, a„ nathemate damnandi. Verum pra„ vi succenseant, humilitatem Eccle„ siæ contemnant, nihilominus arca „ Domini suum locum ingreditur.

„ *Ponitur in medio tabernaculi,* „ *quod tetenderat ei David*, idest fides „ Ecclesiæ prędicatur, proficit, inseri„ tur cordibus omnium, quos Dominus „ ad vitam pręordinaverat ęternam. „ (*d*) Offert David holocausta, & pa„ cifica coram Domino; idest fidem, „ devotionemque Ecclesiæ commendat „ Patri Christus, (*e*) *qui est ad dexteram* „ *Dei, qui etiam interpellat pro nobis*. „ Qui in exemplum David fideles, hu„ milesque benedicens salubris *myste-* „ *rii* pascit alimentis. *Partitur singulis* „ *collyridam panis unam*, (*f*) illius „ utique qui *de cęlo descendit*, & „ dat *vitam huic mundo*. (*g*) Et *assatu-* „ *ram bubulæ carnis unam*, illius scili„ cet vituli saginati, qui pro rever„ tente ad patrem filio juniore macta„ tus, & igne passionis assatus est, di„ cens: (*h*) *Exaruit velut testa vir-* „ *tus mea*. (*i*) *Et similam frixam* „ *oleo*, carnem videlicet a peccati la„ be mundissimam, sed ob huma„ næ salutis uberrimam dilectionem, „ crucis sartagine tostam. Et merito „ una panis collyrida, & una carnis assa„ tura datur, quia (*k*) *unus Dominus,* „ *una fides, unum baptisma, unus De-* „ *us, & pater omnium*. Aliter hæc „ munera fideles accipiunt, quando (*l*) „ *unus panis, & unum corpus multi su-* „ *mus* in Christo, & suæ carnis singu„ li lasciviam castigantes, ac servituti „ subjicientes, Sancti Spiritus igne de„ coquunt, nec non & fructus operum „ bonorum, oleo misericordiæ pinguis„ simo

(*a*) *Ibidem v.* 44. (*b*) *Vide quæ tradit Augustinus num.* 3. *enarrationis in Psal.* 55.
(*c*) *Luc.* 1. 5. (*d*) *Act.* 13. 48. (*e*) *Rom.* 8. 34. (*f*) *II. Reg.* 6. 6. *&c.*
(*g*) *Joan.* 6. 35. 48. *&c.* (*h*) *Psalm.* 21. 16. (*i*) *II. Reg.* 6. 19.
(*k*) *Ephe.* 4. 5. (*l*) 1. *Cor.* 10. 17.

„ fimo compassione proximi fervere faciunt. (*a*) At contra filia Saul frustra cubiculum regis ingressa, nullos concepti feminis fructus dat: quia qui verbum Dei aure tenus percipiunt, absque boni operis prole, diem perpetuæ mortis expectant. (*b*) In hac historia Beati Regis, & Prophetæ David, qua arcam Dei adduxisse narratur, moraliter humilitas adprobata, superbia damnata, & temeritas vindicata monstratur, quia & ipse David coram arca Domini humiliter saltare non erubuit (*c*), mox promissionem filii Dei, ex sua stirpe nasciturі suscipere promeruit: & conjux, quæ eandem illius humilitatem despexit, ejus semine fęcundari non merita, perpetuæ sterilitatis pęnas luit: Intueri enim libet quanta virtutum munera David percipiat, atque in his omnibus, quam fortiter se humilitate servabat. (*d*) „ Quem enim non extolleret ora leonum frangere? ursorum brachia dissipare, (*e*) despectis prioribus fratribus eligi, (*f*) reprobato rege ad regni gubernacula ungi timendum cunctis uno lapide Goliam sternere (*g*), a rege proposita extinctis allophylis numerosa præputia reportare, (*h*) promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum fine ulla contradictione possidere? (*i*) Et tamen cum arcam Dei, Hierusalem revocat, quasi oblitus prælatum se omnibus, admixtus populis ante arcam saltat. Et quia coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat, rex se in divino obsequio per saltum rotat. Ecce, quem Dominus cunctis singulariter prętulit, se se sub Domino, & ex æquando minimis, & abjecta exhibendo contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur, non subjectorum oculis saltando vilescere metuit: non se honore prælatum ceteris, ante ejus arcam, qui honorem dederat, recognoscit. Coram Domino egit (*k*) debilia, vel extrema, ut illa ex humilitate solidaret, quæ coram hominibus gesserat fortia. Quid de ejus factis ab aliis sentiatur, ignoro: ego David plus saltantem stupeo, quam pugnantem: pugnando quippe hostem subdidit: saltando autem coram Domino, semetipsum vicit: Quem Michol filia Saul adhuc ex tumore (*l*) regiæ gentis insana, cum humiliatum despiceret dicens: (*m*) *Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, & nudatus est, quasi si nudętur unus de scurris*, protinus audivit, (*n*) *Vivit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum.* Et paulo post ait: *Et ludam, & vilior fiam plusquam factus sum, eroque humilis in oculis meis*. Ac si aperte dicat: vilescere coram hominibus appeto, quia servare me coram Domino ingenuum per humilitatem quæro. Sunt vero nonnulli, qui de semetipsis humilia sentiunt: quia in honoribus positi nihil se esse, nisi pulverem, favillamque, perpendunt: sed tamen coram hominibus viles apparere refugiunt, & contra hoc, quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt nonnulli, qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt, dejectos se exhibendo, contemnunt: sed tamen apud se introrsus, quasi ex ipso merito ostensæ vilitatis intumescunt, & tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elationem premunt. Quæ utraque unius elationis bella, magna David circun-

„ spe-

(*a*) *II. Reg. 6. v. 23.* (*b*) *Hactenus etiam Rabanus.* (*c*) *v. 14.* (*d*) *Quæ subsequuntur, expressiora invenies cap. 46. alias num. 77, & 78. libri 27. Moralium in Job a S. Gregorio elucubratorum.* (*e*) *I. Reg. 17. 38.* (*f*) *16. 12, & 18. 28.* (*g*) *16. 50.* (*h*) *18. 27.* (*i*) *II. Reg. 5. 1.* (*k*) *Edit.* vilia, *sed retinendum puto* debilia, *quæ scilicet humilitate solidaret.* (*l*) *Edit.* regii generis. (*m*) *vers. 29.* (*n*) *vers. 22.*

,, spectione deprehendit, mira virtu-
,, te superavit. Quia enim de semeti-
,, pso intus humilia sentiens, honorem
,, exterius non quęrit, insinuat dicens:
,, (*a*) *Iudam*, *&* *vilior fiam*. Et quia
,, per hoc, quod vilem se exterius prę-
,, buit, nequaquam interius intumescit,
,, adjungit: *Eroque humilis in oculis*
,, *meis*; ac si dicat: qualem me exte-
,, rius despiciens exhibeo, talem me
,, interius attendo. Quid ergo acturi
,, sunt, quos doctrina elevat, si Da-
,, vid ex carne sua venturum Redem-
,, ptorem noverat, ejusque gaudia pro-
,, phetando nuntiabat, & tamen in se-
,, metipso cervicem cordis, valida dis-
,, cretionis calce deprimebat, dicens:
,, *Eroque humilis in oculis meis*.

(*b*) ,, Sacerdos quoque, qui arcam
,, inconsiderata temeritate tetigit, au-
,, sus sui reatum inmatura morte pur-
,, gavit. (*c*) minores, deterioresque de-
,, monstrat, qui intelligere non valent,
,, & despiciunt vel facta, vel dicta melio-
,, rum, sed eo ab eis non temere re-
,, prehendenda sunt, quo apprehendi ve-
,, raciter nequaquam possunt. Sępe ali-
,, quid a majoribus dispensatorie agitur,
,, quod a minoribus error putatur, sę-
,, pe multa a fortibus dicuntur, quæ
,, idcirco infirmi dijudicant, quia igno-
,, rant. Quod bene bobus calcitranti-
,, bus inclinata illa testamenti arca si-
,, gnificavit, quam qui casuram credens
,, levites erigere voluit, mox senten-
,, tiam mortis accepit. Quid est nam-
,, que mens justi, nisi arca testamenti,
,, quæ gestata bobus calcitrantibus in-
,, clinatur? Quia nonnunquam etiam
,, qui bene præest, dum subjectorum
,, populorum confusione concutitur, ad
,, dispensationis condescensionem ex so-
,, la dilectione promovet. Sed in hoc
,, quod dispensatione agitur, inclina-
,, tio ipsa fortitudinis, casus putatur
,, imperitis. Unde & nonnulli subditi
,, contra hanc, manum reprehensionis
,, mittunt: sed a vita protinus, ipsa
,, sua temeritate deficiunt. Levites er-
,, go quasi adjuvans manum tetendit:
,, sed delinquens vitam perdidit, quia
,, dum infirmi quique fortium facta
,, corripiunt, ipsi a viventium sorte re-
,, probantur. Aliquando etiam sancti
,, viri quædam minimis condescenden-
,, tes dicunt, quædam vero summa con-
,, templantes proferunt: dumque vim
,, vel condescensionis, vel altitudinis
,, nesciunt, audacter hæc stulti repræ-
,, hendunt. Et quid est justum, de sua
,, condescensione velle corrigere, nisi
,, inclinatam arcam superba reprehen-
,, sionis manu relevare? Quid est justum
,, de (*d*) incondita locutione repræ-
,, hendere, nisi motum ejus fortitudi-
,, nis, erroris lapsum putare? sed per-
,, dit vitam qui arcam Dei tumide su-
,, blevat, quia nequaquam quis sancto-
,, rum corrigere recta præsumeret, nisi
,, de se prius meliora sensisset. Unde
,, & levites idem, recte *Oza* dicitur, quod
,, videlicet *robustus Domini* interpreta-
,, tur: quia pręsumptores quique, nisi
,, audaci mente robustos se in Domi-
,, no crederent, nequaquam meliorum
,, facta, vel dicta velut infirma judica-
,, rent.

(*e*) Post hæc, cum regi David mul-
ta prospera provenissent, cogitavit fa-
cere Deo domum, templum illud scili-
cet excellentissime difamatum, quod a
rege Salomone filio ejus postea fabrica-
tum est. Hoc eo cogitante factum est
verbum Domini ad Nathan Prophetam,
quod perferret ad regem. Ubi cum di-
xisset Dominus, quod non ab ipso David
sibi ædificaretur domus, neque per tan-
tum tempus se mandasse cuiquam in po-
pulo suo, ut sibi fieret domus cedrina:
(*f*) *&* *nunc* (inquit) *hoc dices servo*
meo

(*a*) *vers.* 22. (*b*) *Sacerdotem late intellige:* (*c*) *Hæc exscribit ex Gregorii libro* 5. *Moralium* [*num.* 24. *alias cap.* 9. *vel* 10.] *Claudius, qui tamen nonnulla mutavit*.
(*d*) *Edit.* incognita. (*e*) *Cap.* 7. (*f*) *vers.* 5. 6. 7. 8.

meo David. Hæc dicit Dominus. (*a*) *Cum impleti fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum ejus. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* (*b*) „ Hanc tam „ grandem promissionem qui putat in „ Salomone fuisse completum, multum „ errat. Attendit enim quod dictum „ est: *hic ædificabit mihi domum*, quo„ niam Salomon templum illud nobile „ struxit, & non adtendit: *Fidelis e„ rit domus ejus, & regnum ejus usque „ in æternum coram me.*

„ Adtendat ergo, & aspiciat Sa„ lomonis domum plenam mulieribus „ alienigenis colentibus Deos falsos, & „ ipsorum ab eis regem aliquando sa„ pientem, in eandem idolatriam sedu„ ctum, atque dejectum, & non au„ deat existimare Deum, vel hoc pro„ misisse mandaciter, vel talem Salo„ monem, domumque ejus futuram, „ non potuisse præscire. Non hinc au„ tem deberemus ambigere, nec si non „ in Christo Domino nostro, qui fa„ ctus (*c*) est ex semine David secun„ dum carnem, jam videremus ista com„ pleri, ne vane, atque inaniter hic „ aliquem requiramus, sicut carnales „ Judæi. Nam & ipsi usque adeo filium, „ quem loco isto regi David promissum „ legunt, intelligunt, non fuisse Salo„ monem, ut eo qui promissus est, tan„ ta jam manifestatione declarato, ad„ huc mirabili cęcitate, alium spera„ re se dicant. Facta est quidem non„ nulla imago rei futuræ etiam in Sa„ lomone, in eo quod templum ædifi„ cavit, & pacem habuit secundum no„ men suum (Salomon quippe pacificus „ est latine), & in exordio regni sui mi„ rabiliter laudabilis fuit: sed eàdem „ suâ personâ per umbram futuri, præ„ nuntiabat etiam ipse Christum Do„ minum, non exhibebat. Unde quæ„ dam de illo ita scripta sunt, quasi „ de ipso ista prędicta sint, dum Scri„ ptura sancta etiam rebus gestis pro„ phetans, quodam modo in eo figu„ ram delineat futurorum. Nam præ„ ter libros divinæ historiæ, ubi re„ gnasse narratur, Psalmus etiam sep„ tuagesimus primus titulo nominis e„ jus inscriptus est: in quo tam multa „ dicuntur, quæ omnino ei convenire „ non possunt, Domino autem Christo „ aptissima perspicuitate conveniunt, ut „ evidenter appareat, quod in illo fi„ gura qualiscumque adumbrata sit; in „ isto ipsa veritas præsentata. Notum „ est enim quibus terminis regnum „ conclusum fuerit Salomonis: & ta„ men in eo Psalmo legitur, ut alia „ taceam: (*d*) *Dominabitur a mari us„ que ad mare, & a flumine usque ad „ terminos orbis terræ*: quod in Chri„ sto videmus impleri. A flumine quip„ pe dominandi sumpsit exordium, u„ bi baptizatus a Joanne, eodem mon„ strante cæpit agnosci a discipulis, qui „ eum non solum *Magistrum*, verum „ etiam *Dominum* appellaverunt: nec „ ob aliud, vivente adhuc patre suo „ David, regnare Salomon cępit, quod „ nulli regum illorum contigit, nisi „ ut hinc quoque satis eluceat, non „ esse ipsum, quem prophetia ista præ„ signat, quæ ad ejus patrem loquitur „ dicens: *Et erit cum completi fuerint „ dies tui, & dormieris cum patribus „ tuis, suscitabo semen tuum post te, „ qui exiet de ventre tuo, & prępara„ bo regnum illius.* Quomodo ergo pro„ pter quod sequitur: *ædificabit mihi „ domum*, iste Salomon putabitur pro„ phetatus, & non potius propter id „ quod procedit: *cum completi fuerint „ dies tui, & dormieris cum patribus „ tuis*

(*a*) *vers.* 12. (*b*) *Qui tam multa ex Augustino in prioris libri Regum explicatione descripserat, iterum ex Augustino hæc describit, quæ scilicet capitibus* 8, *&* 9. *libri* 17. de Civitate tradit. (*c*) *Rom.* 1. 3. (*d*) *Psal.* 71. 8.

„ *tuis suscitabo semen tuum post te?*
„ Alius pacificus intelligitur esse promissus, qui non ante, sicut iste, sed post mortem David prænunciatus est suscitandus. Quolibet enim, longo interposito tempore Jesus Christus veniret, procul dubio post mortem David regis, cui sic est promissus, eum venire oportebat, qui ædificaret domum Deo, non de lignis, & lapidibus, sed de hominibus, qualem illum ædificare gaudemus: huic enim domui dicit Apostolus, hoc est fidelibus Christi: (*a*) *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos*. Propter quod in Psalmo octuagesimo octavo, cujus titulus est: *intellectus ipsi Ethan Israelitæ*, commemorantur promissiones Dei factæ regi David, sicut & in hoc libro Regum positæ sunt, ita & ibi quædam similia dicuntur, sicut est illud: (*b*) *Juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum &c.* (*c*) Illud vero, quod dicit: (*d*) *qui, si inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum; misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saule, quem amovi a facie mea:* non dixit *ab eis:* sed dixit *ab eo*. Non enim Christi ipsius, quod est caput Ecclesiæ, possunt inveniri ulla peccata, quæ opus esset humanis correptionibus, servata misericordia divinitus coerceri, sed in ejus corpore, ac membris, quod *populus ejus est*.

(*e*) „ Illud vero quod locutus est Deus per Nathan ad David, nullo modo prętermittendum est, ubi ait: (*f*) *Et ponam locum meo populo Israel, & plantabo illum, & inhabitabit seorsum, & non sollicitus erit ultra, & non apponet filius iniquitatis humiliare eum, sicut ab initio a diebus, quibus constitui judices super populum meum Israel*. Hoc tam magnum bonum quisquis in hoc sęculo, & in hac terra sperat, insipienter (*g*) facit. An quispiam putabit in pace regis Salomonis id esse completum: pacem quippe illam Scriptura in umbra futuri excellenti prędicatione commendat? sed huic suspicioni vigilanter occursum est, cum posteaquam dictum est: *& non apponet filius iniquitatis humiliare eum*, continuo subjunctum est: *sicut ab initio in diebus quibus constitui judices super populum meum Israel*. Judices namque, priusquam reges ibi esse cępissent, super illum populum fuerant constituti, ex quo terram promissionis accepit. Et utique humiliabat eum filius iniquitatis, hoc est hostis alienigena per intervalla temporum, quibus leguntur pacem alternasse cum bellis: & inveniunt illic pacis tempora prolixiora, quàm Salomon habuit, qui quadraginta regnavit annos. Nam sub eo judice, qui est appellatus Aoth, octoginta anni pacis fuerunt. Absit ergo, ut Salomonis tempora in hac promissione prædicta esse credantur: multo minus utique cujuslibet regis alterius: non enim quisquam eorum in tanta, quanta ille, pace regnavit: nec unquam omnino gens illa ita regnum tenuit, ut sollicita non fuerit, ne hostibus subderetur: quia in tanta mutabilitate rerum humanarum nulli aliquando populo concessa est tanta securitas, ut hujus vitæ hostiles non formidaret incursus. Locus ergo iste, qui promittitur tam pacatæ, ac securæ habitationis, æternus est, æternisque debetur in matre Hierusalem libera, ubi erit veraciter populus Israel: hoc enim nomen interpretatur *videns Deum:*

(*a*) 1. *Cor.* 3. 17. (*b*) *Ibidem, idest Ps.* 88. 5. (*c*) *In edito Augustini loco alia multa recitantur, ex eodem Psalmo, quæ desinunt in verbis illis:* Et thronum ejus sicut dies cęli. (*d*) *Hic nonnulla diversitas est editum inter Augustini locum, & nostrum, qui cum vulgato Eucherio fere convenit.* (*e*) *Subsequentia require in fine capitis* 12, *& subsequenti capite idest* 13. (*f*) *II. Reg.* 7. 10. 11. (*g*) *Edit.* sapit.

„ um: cujus premii desiderio pia per fidem vita in hac ærumnosa peregrinatione ducenda est.

Nunciante verba hęc Nathan ad David, (*a*) *ingressus est rex David, & sedit coram Domino*. (*b*) „ Quid „ aliud in hac sessione intelligendum „ est, nisi quia sedit in conspectu Domini, sive ubi erat arca testamenti, „ per quam sacratior, & commendatior „ quædam præsentia Domini accipi potest, sive quia oraturus sedit: quod „ non fit recte, nisi in conspectu Dei „ hoc est in intimis cordis. Potest enim & sic accipi, quod dictum est, „ *ante Dominum*, ubi nullus esset hominum, qui audiret orantem. Sive „ ergo propter arcam testamenti, sive „ propter secretum locum, & remotum „ ab arbitris, sive propter intimum „ cordis, ubi erat orantis affectus, convenienter dictum est: *sedit ante Dominum*: nisi forte quod sedens oravit, hoc movet: cum & (*c*) spiritus Heliæ hoc fecerit, quando pluviam orando impetravit. Quibus ammonemur exemplis, non esse præscriptum, quomodo corpus constituatur ad orandum, dum animus Deo „ præsens peragat intentionem suam. „ Nam & stantes oramus, sicut scriptum est: (*d*) *publicanus autem de longe stabat*, & fixis genibus, sicut „ in actibus Apostolorum legimus, (*e*) „ & sedentes sicut, ecce David, & Helias. Nisi autem etiam jacentes oremus, non scriptum esset in Psalmis: „ (*f*) *Lavabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meum rigabo*. Cum enim quisque orationem „ quęrit, conlocat membra, sicut ei „ occurrerit accomodata pro tempore „ positio corporis ad movendum animum. Cum autem non quæritur, sed „ infertur appetitus orandi, hoc est „ cum aliquid repente venit in mentem, quo supplicandi moveatur affectus gemitibus inennarabilibus, quocumque modo invenerit hominem, „ non est utique differenda oratio, ut „ quæramus, quo secedamus, aut ubi „ stemus, aut ubi prosternamur: gignit enim sibi mentis intentio solitudinem, & sæpe etiam obliviscitur „ se, vel quam cęli partem, vel in „ qua positione corporis membra illud „ tempus invenerit.

„ *Fecit quoque David sibi nomen cum reverteretur capta Syria in valle salinarum cęsis duodecim millibus*. „ (*g*) Quid de percussa multitudine „ ad David in salinarum valle signatur, nisi quia Redemptor noster suæ „ videlicet districtionis examine, in his „ qui de illo prava sentiunt, stultitiam „ immoderati saporis extinguit.

(*h*) *Factum est autem post hæc, ut moreretur rex filiorum Ammon, & regnaret Hanon filius ejus pro eo: dixitque David faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David consolans eum per servos suos super patris interitum. Cum autem venissent servi David in terra filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Hanon Dominum suum: putas quod propter honorem patris tui David miserit ad te consolatores, & non ideo, ut investigaret, & exploraret civitatem, & everteret eam, misit David servos suos ad te? Tulit itaque Hanon servos David, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, & præcidit vestes eorum medias usque ad nates, & dimisit eos. Quod cum nuntiatum fuisset David, misit in occursum eorum; erant enim viri confusi turpiter valde, & mandavit eis David:*

K

(*a*) II. 7. 18. (*b*) *Augustinum Magistrum hic quoque sequitur Claudius, in rem suam deducens, quæ docet S. Doctor quæstione 4. libri 2. quæstionum ad Simplicianum.*
(*c*) *Edit.* Sanctus Elias III. *Reg.* 18. 42. (*d*) *Luc.* 18. 13. (*e*) *Acto.* 7. 59, & 20. 36.
(*f*) *Psal.* 6. 7. (*g*) II. *Reg.* 8. 13. *Deinceps Gregorium Magnum docentem exscribit Claudius. Hæc scilicet Gregorius tradit num.* 45. [*alias cap.* 14. *vel* 18.] *libri* 3. *Moralium.*
(*h*) II. *Reg.* 10. 1, & *seq.*

vid: *manete in Jerico, donec crescat barba vestra, & tunc revertimini*. Sicut enim Hanon rex (a) Ammonitarum servos David ad se missos deturpavit, atque ludibriter fędatos ad eundem David remisit, ita & diabolus princeps hujus mundi plerosque religiosos per subripientia vitia deturpare consuevit, qui dum eorum latentia mala, in aperta & flagitiosa, perpetraque, luxuria detegit, quasi eorum indumentis usque ad nates abscissis nudos a dignitate castitatis derelinquit: & dum pristinam eorum fortitudinem eripit, velut barbam radit. Quos tamen verus David, Dominus scilicet, & Salvator noster, clementi respectu a pęnitentiæ indulgentia non excludit: quos & in Jerico (hoc est sub anathemate pęnitentiæ), residere jubet, donec Sacramenta spiritualia, & fortitudinem mentis, quæ peccando perdiderunt, satisfaciendo recipiant; & sic demum in conspectu ejus stare valeant.

(b) *Factum est, dum resurgeret David de strato suo post meridiem, & deambularet in solario domus regiæ, vidit mulierem se lavantem, mittensque tulit eam, & dormivit cum ea, quæ concepit. Cumque cognovisset David, misit ad Joab dicens: mitte ad me Uriam Ethæum. Veniens Urias ad David ...... misit epistolam David per Uriam ad Joab, ut poneret Uriam ubi fortissimum prælium erat: fecitque Joab ita: & mortuus est Urias Ethæus*. (c) „ Plerumque quædam res per historiam virtus est, per significationem culpa: sicut aliguando res gesta (d) in causa facta, damnatio est, in scripto autem prophetia virtutis: quod (e) utrumque citius ostendimus, cum hujus Sacræ scripturæ testimonium ad utraque probanda in medium deducimus. Quis namque audiens non solum fidelium, sed etiam infidelium, non omnimode testatur, quod David in solario deambulans, Bersabee Uriæ concupivit uxorem? Quem tamen a pręlio revertentem ire ad domum ammonet, & pedes lavare: qui protinus respondit dicens: (f) *arca Domini sub pellibus est, & ego in domo meo requiescam?* Quem David ad mensam propriam suscepit, eique epistolas, per quas mori debeat, tradidit. Cujus autem David in solario deambulans typum tenet, nisi ejus, de quo scriptum est: (g) *in sole posuit tabernaculum suum?* Et quid est Bersabee ad se perducere, nisi legem litteræ carnali populo conjunctam spirituali sibi intellectu sociare? Bersabee enim *puteus septimus* dicitur: quia nimirum per cognitionem legis, infusione spiritualis gratiæ, perfecta nobis sapientia ministratur. Quem vero Urias, nisi Judaicum populum signat? cujus nomen interpretatum dicitur: *lux mea* (h) *Dei*; Judaicus autem populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur; sed huic (i) David uxorem abstulit, sibique conjunxit, quia videlicet *manu fortis*, quod David dicitur, in carne Redemptor noster apparens, dum de se spiritualiter loqui legem innotuit, per hoc quod juxta litteram tenebatur, hanc a Judaico populo extraneam demonstravit, sibique conjunxit, quia se per illam prædicari declaravit. Uriam tamen ad domum ire, David ammonet, pedes lavare, quia Incarnatus Dominus veniens, Judaico populo præcepit, ut ad conscientiam redeat, & sordes operum fletibus tergat, ut spiritualiter mandata legis intelligat, ut post tantam duritiem pręceptorum, fontem baptismatis inveniens, ad aquam post laborem, recurrat. Sed Urias, qui arcam Domini esse sub pellibus meminit,

(a) *Codex perperam habet* Moab. (b) *II. Reg.* 11. 2. (c) *Hæc perquire numero* 55. [*alias cap.* 28.] *libri* 3. *Gregorii Moralium in Job.* (d) *Edit.* in facto causa damnationis est. (e) *Edit.* verum. (f) *vers.* 11. (g) *Psalm.* 18. 6. (h) *Dominus.* (i) *In editis additur* Uriæ.

,, nit, reſpondit, quod domum ſuam
,, intrare non poſſet: ac ſi Judaicus po-
,, pulus dicat: ego mandata Dei in
,, ſacrificiis carnalibus video, & redire
,, ad conſcientiam per ſpiritualem in-
,, telligentiam non requiro. Quaſi enim
,, arcam eſſe ſub pellibus dicit, quia
,, præcepta Dei non niſi ad exhiben-
,, dum miniſterium ſacrificii carnalis
,, intelligit. Hunc tamen etiam redire
,, ad domum nolentem, David ad men-
,, ſam vocat: quia quamvis Judaicus
,, populus ad conſcientiam reverti con-
,, temnat, ei tamen Redemptor veniens
,, mandata ſpiritualia prædicat, dicens:
,, (*a*) *Si crederetis Moyſi, crederetis*
,, *forſitan & mihi: de me enim ille*
,, *ſcripſit*. Legem itaque Judaicus po-
,, pulus tenet, quæ ejus divinitatem
,, loquitur, cui idem populus credere
,, dedignatur. Unde & Urias ad Joab
,, cum epiſtolis, ex quibus occidi de-
,, beat, mittitur, quia idem ipſe Ju-
,, daicus populus legem portat, qua
,, convincente moriatur. Dum enim
,, mandata legis (*b*) detinens, imple-
,, re renititur, ipſe nimirum defert ju-
,, dicium, unde damnetur. Quid ergo
,, per factum iſtud David, ſceleſtius?
,, Quid Uria mundius dici poteſt? ſed
,, rurſus per myſterium quid David (*c*)
,, ſacrius? Quid Uria infidelius inveni-
,, tur? quando & ille per vitæ culpam
,, prophetiæ ſignat innocentiam, & iſte
,, per vitæ innocentiam in prophetia
,, exprimit culpam?.... Virtus namque
,, ſacri eloquii ſic tranſacta narrat, ut
,, ventura exprimat; ſic in facto rem
,, approbat, ut in myſterio non contra-
,, dicat; ſic geſta damnat, ut hęc myſti-
,, ce gerenda perſuadeat.

(*d*) ,, Ad hoc enim in Scriptura
,, ſacra virorum talium, ideſt David,
,, & Petri, peccata ſunt indicata, (*e*) ut
,, cautela minorum ſit ruina majorum:
,, ad hoc vero utrorumque illic, & pę-
,, nitentia inſinuatur, & venia, ut ſpes
,, pereuntium ſit recuperatio perdito-
,, rum. De ſtatu ergo ſuo, David ca-
,, dente, nemo ſuperbiat: de lapſu e-
,, tiam ſuo, David ſurgente, nemo de-
,, ſperet. Ecce quam mirabiliter Scri-
,, ptura eodem verbo ſuperbos premit,
,, quo verbo humiles levat. Unam nam-
,, que rem geſtam retulit, & diverſo
,, modo ſuperbos quidem ad humilita-
,, tis formidinem, humiles vero ad fi-
,, duciam revocavit. O ineſtimabile no-
,, vi generis medicamentum! quod u-
,, no, eodemque ordine poſitum, & pre-
,, mendo tumentia exſiccat, & ſuble-
,, vando arentia infundit. De majorum
,, nos lapſu terruit, ſed de reparatio-
,, ne roboravit. Sic quippe ſemper, ſic
,, nos divinæ diſpenſationis miſericor-
,, dia & ſuperbientes reprimit, & ne
,, ad deſperationem corruamus, fulcit.
,, (*f*) Sed quia exigente cauſa, David
,, ad medium deducto, tanti facinoris
,, memoriam fecimus, lectoris fortaſſe a-
,, nimus movetur, cur omnipotens De-
,, us eos, quos in perpetuum elegit, quos
,, ad donorum quoque ſpiritualium cul-
,, men aſſumit, illęſos a corporalibus
,, vitiis non cuſtodit? Unde quia ſa-
,, tisfieri citius credimus, breviter reſ-
,, pondemus, nonnulli enim per acce-
,, pta dona virtutum, per impenſam
,, gratiam bonorum operum in ſuper-
,, biæ vitium cadunt; ſed tamen (*g*)
,, quomodo ceciderunt, non agnoſcunt.
,, Proinde contra eos hoſtis antiquus,
,, qui jam interius dominatur, exterius
,, etiam ſęvire permittitur, ut qui in
,, cogitatione elati ſunt, per carnis lu-
,, xuriam proſternantur. Scimus autem
,, quia aliquando minus eſt in corporis
,, corruptionem cadere, quam cogita-
,, tione tacita, & deliberata, elatione
,, peccare: ſed cum minus turpis ſuper-
,, bia creditur, minus vitatur. Luxu-
,, riam vero eo magis erubeſcunt homi-

(*a*) *Jo.* 5. 46. (*b*) *Edit.* retinens. (*c*) ſanctius. (*d*) *Subſequentia invenies num.* 23. *alias cap.* 12. *vel* 15. *libri* 33. *Moralium*. (*e*) *Greg. vulg.* indita. (*f*) *Nonnulla Gregorii monita præterit Claudius, qui ſubſequentia ex Gregorio* [*num.* 25.] *exſcribit*. (*g*) *Edit.* quò ceciderint: *lectio noſtra præſtat*.

„ nes, quo simul omnes turpem nove-
„ runt. Unde fit plerumque, ut non-
„ nulli post superbiam in luxuriam cor-
„ ruentes, ex aperto casu malum cul-
„ pæ latentis erubescant: & tunc etiam
„ majora corrigunt, cum prostrati in
„ minimis gravius confunduntur: reos
„ enim se inter minora conspiciunt,
„ qui se liberos inter graviora credide-
„ rant. Pia ergo Domini dispensatione
„ laxatus nonnunquam (*a*) malignus
„ spiritus de culpa ad culpam trahit,
„ & dum plus percutit, inde eum, quem
„ cœperat, amittit: atque unde vicisse
„ cernitur, inde superatur. Considera-
„ re libet intra munitum gratiæ sinum,
„ quanto Deus misericordiæ favore nos
„ continet. Ecce qui de virtute se ex-
„ tollit, per vitium ad humilitatem
„ redit. Qui vero acceptis virtutibus
„ extollitur, non gladio, sed, ut ita
„ dixerim, medicamento vulneratur.
„ Quid enim virtus, nisi medicamen-
„ tum? Et quid est vitium, nisi vulnus?
„ Quia ergo nos de medicamento vul-
„ nus facimus, facit ille de vulnere me-
„ dicamentum; ut qui virtute percuti-
„ mur, vitio curemur. Nos namque vir-
„ tutum dona retorquemus in usum vi-
„ tiorum: ille vitiorum illecebras as-
„ sumit in artem virtutum, & salu-
„ tis statum percutit, ut servet: ut
„ qui humilitatem currentes fugimus,
„ (*b*) saluti cadentes hæreamus. Sed
„ inter hæc sciendum est, quod pleri-
„ que hominum, quo in multis cor-
„ ruunt, arctius ligantur: cumque eos
„ (*c*) antiquus hostis ex uno vitio per-
„ cutit, ut concidant, ex alio quoque
„ ligat, ne surgant. Consideret itaque
„ homo cum quo (*d*) adversario bel-
„ lum gerat, & si jam (*e*) in se ali-
„ quid deliquisse perpendit, saltim per
„ culpam ad culpam pertrahi pertimes-
„ cat: ut studiose vitentur vulnera,
„ quibus frequenter interficitur, quia
„ valde rarum est, quod hostis noster
„ electorum salutem etiam vulneribus
„ servet. (*f*) Erudiendos enim, sicut di-
„ ximus, electos suos Dominus sæpe
„ tentatori subjicit; sicut post paradisi
„ claustra, post tertii cœli secreta, ne
„ revelationum magnitudine Paulus A-
„ postolus extolli potuisset, (*g*) ei Sa-
„ thanæ angelus datus est: sed ut præ-
„ fati sumus, ipsa hac tentatione di-
„ ponitur, ut qui elati perire poterant,
„ humiliati a perditione serventur. Se-
„ creto ergo dispensationis ordine, un-
„ de sævire permittitur iniquitas diabo-
„ li, inde pie perficitur benignitas Dei,
„ quia adversarius noster inde obtempe-
„ rat nutibus supernæ gratiæ, unde exer-
„ ceat iram nequissimæ voluntatis suæ.

(*h*) His ita gestis, misit Dominus Nathan ad David. Veniens Nathan proposuit similitudinem de divite, & paupere: *Unus habens oves, & boves, alter tantummodo ovem unam: hanc unam ovem pauperis tulit dives. Audito David indignatus ait adversus hominem illum: vivit Dominus quoniam filius mortis est vir, qui fecit hoc. Dixit autem Nathan ad David: tu es ille vir. Et dixit David ad Nathan: peccavi Domino: dixitque Nathan ad David: Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris.* (*i*) „ Si peccatum Da-
„ vid tam detestabile Dominus transtu-
„ lit, quid est quod omnia quæ de eo-
„ dem peccato per Prophetam Domini
„ dicta sunt, postmodum toleravit? sed
„ procul dubio (*k*) Dominus delictum
„ sine ultione non deserit: aut enim
„ ipse hoc homo in se pœnitens punit,
„ aut hoc Deus cum homine vindicans
„ percutit. Nequaquam igitur pecca-
„ to parcitur: quia nullatenus sine vin-
„ dicta laxatur. Sic David audire post
„ confessionem meruit: *Dominus tran-*
„ *stulit*

(*a*) *Edit.* Behemot. (*b*) *Edit.* ei. (*c*) Behemot. (*d*) *Hoste.*
(*e*) *Jam se in aliquo.* (*f*) *Hæc habes numero 28, alias cap. 14. [seu 13.]*
(*g*) *2. Cor. 12. 7.* (*h*) *Cap. 12. vers. 1.* (*i*) *Hæc in Rabano perquire.*
(*k*) *Quæ subsequuntur ex Gregorii libro 9. Moralium [num. 54. cap. 34. olim 27.] exscripsere Rabanus, & Claudius.*

" *stulit peccatum*, & tamen multis post
" cruciatibus afflictus, ac fugiens rea-
" tum culpæ, quam perpetraverat, ex-
" solvit. Sic nos salutis unda a culpa
" primi parentis absolvit, sed tamen
" reatum ejusdem culpæ diluentis absq-
" luti quoque adhuc carnaliter obi-
" mus, quia delicta nostra, sive per nos,
" seu per semetipsum resecat, etiam
" cum relaxat. Ab electis enim suis
" iniquitatum maculas studet tempora-
" li afflictione tergere, quas in eis in
" perpetuum non vult vindicari.

(*a*) Quod vero dicit, *duo homines erant in civitate una*: Urias, & David intelligitur, (*b*) & addisce personas. Pauperculi ovem *mulierem* dicit: hoc est uxorem ejus, quæ adulterata est, quę de mensa ejus vescebatur, & de calice ejus potabat, & in gremio ejus cubabat. Considera pauperem, incentiva pietatis habere: in divitibus autem fulcimina multa, superbiam: apud pauperes uxor, & ancilla, & ministra est: & procreat filios, & ipsa mater, & nutrix est: apud divites autem non est ita. Sed cum generavit filium, statim eum tradit foris: & pietatis insignia abscidit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Quomodo ergo in gremio ejus cubabat? Auxit parabolam narratione pietatis. Venit ergo peregrinus homo ad regem illum. Quis itaque est peregrinus? concupiscentia videlicet. Ut ergo illius ostenderet castitatem, peregrinam concupiscentiam nominavit. Nunquam enim alienas nuptias dissipavit: neque iniquis conspexit oculis, sed percussus in illa muliere perdidit castitatem: quia paululum remissiorem se reddiderat securitate pacis. Venit peregrinus; iniqua, & agrestis concupiscentia: ad illum divitem venit. Ille non accepit de gregibus, aut armentis suis, ut peregrino pararet epulas, sed misit, & rapuit ovem pauperis, quę in sinu ejus cubitabat, & de mensa edebat. Cum hæc igitur audisset Rex David, iratus est valde adversus hominem illum, & dixit ad Nathan: *Vivit Dominus, quoniam filius mortis est vir ille, qui fecit hoc. Ovem reddet in quadruplum, & ipse gladio punietur.* O judicii supereffluentem justitiam! non erat amoris fibra, ut juste non diceret. Jubet quidem in quadruplum secundum legem: lex enim pręcipit furantem quadrupli restitutione vinciri: (*c*) iste autem, & legem est prætergressus: jubet siquidem & ipsum interimi, & quadruplum obnoxium detineri. Prompsit itaque sententiam, & judicium (*d*) eliminatum. Cum hoc audisset Propheta, jactabat omnem umbram imaginis, & in medium profert gladium, & cum fiducia dicit: *Tu es Rex, qui hoc opus fecisti*. O secure, non gladio secans sensum doloris, sed in compendio accusationis. Cum hoc oportuit, occultavit narrationem: cum vero tempus invenit, statim percussit, & abscidit sine grandi plagę vulnere, sed hoc solummodo dicens: *tu es Rex*: at ille velociter ad conscientiam rediens, tanquam fidelis, & idoneus servus, culpam simpliciter confitetur, & dicit: *Peccavi Domino*, & Propheta respondit: *Dominus transtulit peccatum tuum*. Velox confessio: velocior medicina: facto peccavit: verbo pęnituit: annuit Deus: & correptio facta est; vulnus aperuit, et sanitas redit; sed non fuit his Propheta contentus, nam post correptionem, post pęnitentiam, post emendationem, post peccatorum absolutionem, psalmum ob hanc causam conscripsit, ita ut etiam posteræ generationis fiat illius passio, medicina; ut illius naufragium fit aliis portus: et quibus ille vulneratus, emendavit, alii in iisdem incidentes; ipsa possint uti medicina, et emendatione sanari.

(*e*) *Fugiens David Absalon filium suum*

(*a*) *Quæ sequuntur, videntur ex Augustino desumpta, sed locum invenire non potui.* (*b*) *Locus iste in vulgato Eucherio corruptus est.* (*c*) *Exo. 22. 1.* (*d*) *Illimitatum: idest superans limites legis, quæ mortem furis non præcipiebat.* (*e*) *Cap. 16.*

suum, nudisque pedibus incedens transgressus est torrentem Cedron, & cunctus populus cum eo, & pervenerunt usque Bahurim. Ecce egressus Semei, filius Gera de cognatione domus Saul, mittens lapides, maledicebat Regem dicens: egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial. (*a*) „ Quisquis fidelium divinæ gratię „ illustratione compungitur, sancto de„ siderio de imis ad summa evehi, su„ pernæ contemplationis penna festi„ nat, hæc beati regis David, & alio„ rum sanctorum præcedentium Patrum „ gesta, ubi aliquid injuste perpessi „ sunt, ante mentis oculos ponat, at„ que in eis se imitatione exercendo „ proficiat, & quod in presenti titillat „ ex vitio, vel pręteritorum malorum „ memoria reprimat, vel donorum pręcedentium consolatione restringat, vel „ etiam imitatione, ut dictum est, Pa„ trum præcedentium provocetur ad „ melius. Quod necesse est, ut, sicut „ proposuimus exemplis evidentioribus, „ approbemus. (*b*) Ut enim unum de „ multis loquar, quatenus studiosus le„ ctor multa in uno intelligat: quisquis „ verborum contumeliis pressus cum vir„ tutem patientiæ servare non sufficit, „ David factum ad memoriam reducat: „ quia cum Semei conviciis urgeretur, „ & armati proceres ulcisci contende„ rent, ait: (*c*) *Quid mihi, & vobis* „ *est, filii Sarviæ? Dimittite eum, ut* „ *maledicat: Dominus enim præcepit* „ *ei, ut malediceret David. Et quis* „ *est qui audeat dicere, quare sic fe*„ *cit?* Et paulo post. *Dimitte eum, ut* „ *maledicat juxta præceptum Domini:* „ *si forte respiciat Dominus afflictionem* „ *meam: & reddat mihi bonum pro* „ *maledictione hac hodierna.* Quibus „ profecto verbis indicat, quia perpe„ trato Bersabee scelere, exsurgentem „ contra se filium fugiens, reduxit ad „ animum, malum, quod perpetravit, „ & contumeliosa verba, non tam con„ vicia, quam adjutoria credidit, qui„ bus se purgari, sibique misereri pos„ se judicavit. Tunc enim illata con„ vicia bene toleramus, cum in secre„ to mentis ad mala perpetrata recur„ rimus. Leve quippe videbitur, quod „ injuria percutimur, dum in actione „ nostra conspicimus, quia pejus est, „ quod meremur: sicque fit, ut contu„ meliis gratia magis, quam ira de„ beatur, quarum interventu Deo judi„ ce, pena gravior declinari posse con„ fiditur.

(*d*) „ Illud vero quid significet, „ quod parricida filius Abſalon patrem „ insequens, primo pater ejus decli„ nans fugit ante faciem ejus securus „ de victoria, qui aspiciebat imperium „ perire: quem etiam flevit magno lu„ ctu, & deploravit exitum parricidæ. „ Scribitur enim fugisse David a facie „ bellantis adversum se (*e*) filii. Et „ quoniam scriptum est de populo Hie„ rusalem: (*f*) *Filios nutrivi, & exal*„ *tavi, ipsi vero spreverunt me*, fili„ us ergo ejus impius significatur tro„ pice, idest populus Judaicus, qui eum „ tradidit: Absalon autem, sicut qui„ dam interpretatur, intelligitur *patris* „ *pax*. Quod mirum videtur in histo„ ria quemadmodum patris pax possit „ intelligi, qui patrem bello persecu„ tus est. Sed qui diligenter ad allego„ riam intendunt, inspiciunt Absalon „ esse Hierusalem, quę etiam & ipsa „ *pax* interpretatur, a cujus facie Chri„ stus fugit, quando eam patiendo „ de-

(*a*) *Paterium hic exscribit Claudius, ideoque nonnulla adjungit, quæ expressissime in libro 30. Moralium, quem Paterius allegat, non invenies. An quia Paterius aliqua de suo inserit, tametsi Gregorii verbis conjunctissima, ut scilicet explicationi Librorum Regum accomodet? an potius etiam quia vetusti codices a Paterio lecti nonnihil differebant a nostris? Priorem sententiam postrema huic præfero.*

(*b*) *Subsequentia invenies num. 37. alias cap. 10. olim 17. lib. 30. Moral. S. Gregorii.*

(*c*) *vers. 10.* (*d*) *Hæc exscripsit ex Isidoro [in lib. II. Regum cap. 3.] Claudius.*

(*e*) Edit. sibi. (*f*) *Isa.* 1. 2.

„ deferens, in gentibus per fidem suc-
„ cessit. (*a*) Alii Absalon, Judam tra-
„ ditorem accipiunt, quem tantâ, &
„ tam (*b*) mirandâ patientiâ Chri-
„ stus pertulit tanquam bonum, cum
„ ejus cogitationes non ignoraret: cum
„ adhibuit ad convivium, in quo cor-
„ poris,& sanguinis sui figuram discipulis
„ commendavit, & tradidit. (*c*) Quod
„ denique in ipsa traditione, & oscu-
„ lum accepit, bene intelligitur Chri-
„ stum pacem exhibuisse traditori suo,
„ quamvis ille tam sceleratæ cogita-
„ tionis interno bello vastaretur: & i-
„ deo Absalon patris pax dicitur, quia
„ pater habuit pacem, quam ille non
„ habuit.
(*d*) „ Sed fortasse quis dicat, si Da-
„ vid imaginem Christi gerebat, quo-
„ modo multas uxores, & concubinas
„ habuisse scribitur: cum has res Chri-
„ stus, & horrescat, & damnet? hoc e-
„ nim in prophetia fiebat. Multę enim
„ uxores David, multarum gentium,
„ & nationum imaginem indicabant,
„ quæ per fidem Christi consortio jun-
„ gentur: concubinæ vero ejus, signi-
„ ficant hæreticorum Ecclesias, quę sub
„ Christi nominis titulo manere se glo-
„ riantur. Sed quia propter carnalia
„ lucra sectantur Christum, non con-
„ juges, sed concubinæ vocantur. De-
„ nique nunc reges, si plures habent
„ uxores, vel concubinas, crimen est:
„ quia jam transierunt figuræ, pro qui-
„ bus uxorum, vel concubinarum ve-
„ nia concedebatur: at nunc, quia fi-
„ guræ transierunt, venia nulla datur.
Per-

(*a*) *Vide quæ tradit Augustinus num. 1. eunarrationis in Psal. 3.* (*b*) miseranda.

(*c*) *Terruit locus iste multos ex nostris; adeo ut suspicati sint nonnulli mendosum esse locum hunc, legendumque alio modo. Sed revera retinenda est ea lectio, quam proposuimus: nam locus hic, si recte intelligatur, nullum nobis timorem incutit. Bellarminus sane locum hunc, quem ex Augustino desumptum diximus, expendit* (1), *monetque loqui* Augustinum de figura corporis in cruce suspensi; idest de repræsentatione Dominicæ passionis; eodem enim modo Augustinus Eucharistiam figuram corporis vocavit, quo veteres Græci antypa; de qua voce diximus in testimoniis Basilii. *Hactenus Bellarminus, qui revera antea, idest cap. 15. lib. 2. postquam sibi obiecisset Basilium in lyturgia [Basilio enim Bellarmini temporis tribuebatur Lyturgia, quæ Basilii nomine inscribitur] Eucharistiam appellantem antytipa [ἀντίτυπα] respondet corpus, & sanguinem Domini, ut sunt sub speciebus panis, & vini, signa esse ejusdem Corporis, & sanguinis, ut fuerunt in Cruce: repræsentat enim Eucharistia passionem Christi. Hinc Chrysostomus homil. 17. in epistolam ad Hebræos dicit, Eucharistiam esse typum, seu figuram sacrificii Crucis, & tamen ibidem asserit, nunc eundem Christum offerri, qui tunc oblatus fuit. Copiose porro hoc in loco argumentum hoc persequitur Bellarminus, qui etiam de eo agit sub initium fere capitis 24. ad quod Lectorem amando, hæc tantum seligens:* Illustrat Lanfrancus rem totam insigni similitudine. [*Lucæ ultimo*]: Dominus finxit se longius ire, quod exponit Augustinus lib. contra mendacium cap. 13. ubi dicit, Christum ea fictione significasse, se supra omnes cęlos ascensurum. (2) Idem igitur Christus sui ipsius figura fuit, & dici rectissime posset Christus fingens se longius ire, & quodammodo Christus in cęlum ascendens. *Notare hæc volui, ne aut trepidaret Lector timore, ubi non est timor: aut ea in re Claudium reprehenderet, in qua utique reprehendendus ille non est.*

(*d*) *Hæc quoque Isidoro desumpsit Claudius, sed capite proxime superiori idest 2: ex qua quidem re suspicari licet, alium fortasse capitum ordinem in antiquis Isidori codicibus fuisse servatum.*

(1) De Sacram. Euchar. lib. 2. cap. 24. 55. *ex tomo septimo*: ubi sibi objicit hæc Augustini verba desumpta ex Commen. in Psal. 3. *Christus adhibuit Judam ad Convivium, in quo corporis sui figuram discipulis commendavit.*

(2) Aliud affine, nec minus perspicuum exemplum præbet Ambrosius in Cap. 2. Lucæ lib. 2. *num.* 63. his verbis: *post triduum reperitur in templo, ut esset indicio, quia post triduum triumphalis illius passionis in sede cęlesti, & honore divino, fidei nostræ se suscitatus offerret, qui mortuus credebatur.*

(*a*) Percusso Absalon, cum reversus esset David in Hierusalem, dixit Amasæ, ut congregaret omnes viros Juda in diem tertium, & constitueret eum principem pro Joab. Morante Amasa extra placitum, præcepit David Joab, & Abisai, ut irent, & apprehenderent Sibam filium Bochri. Cumque invenisset Joab in Gabaon, Joab tenuit manu dextera mentum Amasæ, quasi osculans eum, qui percussit eum in latere, & mortuus est. (*b*) „ Quid est quod Joab mentum Amasæ dextra tenuit, sed sinistram ad gladium latenter mittens, ejus viscera effudit? nisi hoc, quod patenter datur intelligi. Dextra namque mentum tenere, est quasi ex benignitate blandiri: sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter ex malitia percutit.

(*c*) „ Sequitur Psalmus septimus decimus, & merito quæritur, cur solus iste Psalmus in libris Regum reperiatur conscriptus: nec inmerito Psalmus iste regnorum libris solus invenitur, quia regnum illud significatur, ubi adversarium non habemus. Titulus enim ejus est: *in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, & de manu Saul.* Quis enim figuratur in David, nisi ille, qui venit secundum carnem ex semine David, qui utique in corpore suo, quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Unde ille persecutori, quem voce mactavit, & in suum corpus trajciens, quodammodo manducavit: insonuit de cęlo. (*d*) *Saule Saule, quid me persequeris?* Quando autem meretur eripere hoc corpus de manu inimicorum ejus? nisi cum & illa novissima inimica destruetur mors, ut perveniatur ad regnum Dei.

(*e*) *Diligam te virtus mea.* „ Diligam te Domine per qnem fortis sum.

Domine firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. „ Domine, qui me firmasti, quia refugi ad te: refugi autem, quia liberasti me.

Deus meus adiutor meus, & sperabo in eum. „ Deus meus, qui mihi adjutorium prius vocationis tuæ præstitisti, ut sperare in te possim.

Protector meus, & cornu salutis meæ, & redemptor meus. „ Protector meus, quia non de me præsumpsi, qnasi erigens adversum te cornu superbiæ, sed te ipsum cornu, hoc est firmam celsitndinem salutis inveni: quod ut invenirem, redemisti me.

Laudans invocavi Dominum, & ab inimicis meis salvus ero. „ Non meam gloriam, sed Domini quærens, invocabo Dominum, & non erit unde mihi noceant impietatis errores.

Circumdederunt me dolores mortis: Idest circumdederunt me dolores carnis. *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.* Turbæ iniqnæ ad tempus commotæ velut flumina pluvialia cito desitura egerunt, ut conturbarent me.

Dolores inferni circumdederunt me. „ In his qui me circumdederunt, ut perderent, erant dolores invidię, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum peccati. *Prævenerunt me laquei mortis.* Pręvenerunt me, ut priores nocere vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionem, quibus mala persuaserunt jactatione justitię.

„ Cu-

(*a*) *Cap. 20. v. 4, & subseq.* (*b*) *Subsequentia habes etiam in Paterio, qui ea desumpsit ex lib. 15. Moralium Gregorii Magni [num. 23.]*

(*c*) *Cap. 22. num. 2, & subseq. Et Psal. 17. Quæ lineolis ad marginem appositis notantur, ex Isidoro desumpsit Claudius. Quære itaque illa in capite 6. in lib. II. Regum. Ea etiam habet Rabanus Maurus: ex qua re vides, quanto in pretio Isidori commentaria haberentur.*

(*d*) *Actor. 9. 4.* (*e*) *Hæc interpretatio tota desumpta est ex Augustino, cujus enarrationem in Psalmum hunc [idest 17.] exscripsit Claudius.*

„ Cujus non re, sed nomine, adversus „ gentes gloriantur.

Et in pressura mea invocavi Dominum, & ad Deum meum clamavi: & exaudivit de templo sancto suo vocem meam. „ Et exaudivit de corde „ meo, in quo habitat, vocem meam. „ *Et clamor meus in conspectu ejus.* „ Et clamor meus, quem non in auri„ bus hominum, sed coram ipso intus „ habeo, *introivit in aures ejus.*

Et commota est, & contremuit terra. „ Ita clarificato filio hominis, com„ moti sunt, & contremuerunt pecca„ tores. *Et fundamenta montium con„ turbata sunt.* Et superborum spes, „ quę in hoc sęculo fuerunt, contur„ batę sunt. *Et commota sunt, quoniam „ iratus est eis Deus.* Ut scilicet jam „ firmamentum non haberet in cordi„ bus hominum spes temporalium bo„ norum.

Ascendit fumus in ira ejus. „ A„ scendit lacrimosa deprecatio pęni„ tentium, cum cognovissent quid „ minetur Deus impiis. *Et ignis a fa„ cie ejus exardescit:* Et flagrantia ca„ ritatis post pęnitentiam de notitia „ ejus exardescit. *Carbones succensi sunt „ ab eo.* Qui jam mortui erant, deserti ab „ igne boni desiderii, ac luce justitiæ, „ & frigidi, tenebrosique remanserant, „ rursus accensi, & illuminati revixe„ runt.

Et inclinavit cęlum, & descendit. „ Et humiliavit justum, ut de„ scenderet ad hominum infirmitatem. „ *Et caligo sub pedibus ejus.* (*a*) (Ca„ ligo ejus sub pedibus, quia non ea „ claritate ab inferioribus cernitur, qua „ in superioribus dominatur.) Impii „ enim, qui terrena sapiunt, caligine „ malitię suę non cognoverunt eum: „ terra enim sub pedibus ejus tanquam „ scabellum pedum ejus.

Et ascendit super Cherubim, & volavit. „ (Cherubin quippe, idest *pleni„ tudo scientiæ* ascendisse perhibetur, „ & volasse, quia majestatis ejus celsi„ tudinem scientia nulla comprehen„ dit. Volavit ergo, qui a longe in „ altum ab intellectu nostro se ra„ puit) (*b*), ut nemo ad Deum per„ veniret, nisi per caritatem: (*c*) ple„ nitudo enim legis caritas est: cito „ enim se incomprehensibilem esse mon„ stravit dilectoribus suis, ne illum „ corporeis imaginationibus se compre„ hendere arbitrarentur. ((*d*) *Super „ Cherubin Dominus ascendit, & vola„ vit.* Quia super plenitudinem scien„ tię, quę esse in hominibus potuit, „ Incarnationis suę gloriam exaltare di„ gnatus est, ut hoc ejus volare sit po„ tentię suę mysterium ab intellectu „ humano subducere: quantalibet enim „ plenitudine scientię vita spirituali„ um fulgeat, apprehendere non va„ let, quomodo factum sit, ut qui exti„ tit, conciperetur, & ante sęcula au„ ctor hominum nasceretur homo in „ finem (*e*) sęculorum, Deus caro esset; „ Verbum infans fieret. Unde recte „ & illic additur: *Volavit super pen„ nas ventorum:* quia videlicet tran„ scendit omnes intellectus animarum. „ Vento quippe animam figurari, pro „ velocitate suę cogitationis, non in„ convenienter accipimus.) Illa autem „ celeritas, qua se incomprehensibilem „ esse monstravit, super virtutes ani„ marum est, quibus se veluti pennis „ ab æternis timoribus in auras liber„ tatis extollunt.

Et posuit tenebras latibulum suum. „ Et posuit obscuritatem sacra-

 „ men-

(*a*) *Ea, quæ hic parenthesi clausi, ea quoque, qua deinceps parenthesi claudam, noverit Lector, non in Augustini enarratione inveniri, sed inserta ex Gregorio allegato in locum hunc a Paterio, quem, si vult, consulat Lector.* (*b*) Ut nemo: *rursus habes in Augustino.* (*c*) Rom. 13. 10. (*d*) *Iterum in Gregorio hac perquire.* (*e*) *Edit.* in fine.

„ mentorum, & occultam spem in cor„ de credentium, ubi lateret ipse non „ eos deserens. (*a*) (Quia dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur per ignorantiam nostram, nobis absconditur, ne a nobis modo in æterna, & firma caritate videatur.) „ (*b*) In „ his etiam tenebris, ubi per fidem ad„ huc ambulamus, non per speciem, „ quamdiu quod non videmus, spera„ mus, & per patientiam expectamus. „ (*c*) (Quia vero auctor noster, nobis „ in hoc exilio dejectis, lucem suę vi„ sionis abstulit, si se nostris oculis, „ quasi in tenebrarum latibulo abscon„ dit. Quas nimirum cęcitatis nostrę „ tenebras cum studiose conspicimus, „ mentem ad lamenta revocamus. „ Flet enim cęcitatem, quam foris pa„ titur, si humiliter meminit, quod in„ teriori lumine privatur. Cumque „ tenebras, quibus circumdatur, respi„ cit, splendoris intimi ardenti se de„ siderio affligit, omnique intentionis „ nisu semetipsa concutit, & supernam „ lucem, quam condita deseruit, re„ pulsa quęrit. Unde fit plerumque, „ ut in ipsis piis fletibus illa interni „ gaudii claritas erumpat, & mens quę „ in tempore prius cęca jacuerat, ad in„ spectionem fulgoris intimi (*d*), supe„ rius vegetata convalescat.) *In circui„ tu ejus tabernaculum ejus*. Conversi „ tamen ad ipsum ambiunt qui cre„ dunt ei, quia in medio eorum est, „ cum omnibus æqualiter favet, in „ quibus, tanquam in tabernaculo, ha„ bitat hoc tempore. *Tenebrosa aqua „ in nubibus aeris*. Nec propterea quis„ quam in illa luce, quę futura est, „ cum ex fide ad speciem venerimus, „ jam se esse arbitretur, si Scripturas „ recte intelligit. In Prophetis enim, „ atque in omnibus divini verbi prędi„ catoribus obscura doctrina est (*e*) (quia „ ante adventum Domini, dum occul„ tis Sacramentis gravidi, mysteria im„ mensa gestarent, intuentium oculis, „ eorum intelligentia caligabat.)

Præ fulgore in conspectu ejus: „ in „ comparatione fulgoris, qui est in con„ spectu, manifestationis ejus. *Nubes „ ipsius* transierunt. Prędicatores verbi „ ejus, non jam Judęę finibus continen„ tur, sed transierunt ad gentes. (Uni„ versa mundi spatia miraculorum cla„ ritate percurrunt.) *Grando & carbo„ nes ignis*. Objurgationis figuratę, qui„ bus velut grandine corda dura tun„ duntur. Si autem terra culta, & mi„ tis, idest pius animus exceperit, du„ ritia grandinis in aquam, idest ter„ ror fulguratæ, & quasi congelatę „ objurgationis in doctrinam satian„ tem resolvitur. Igne autem caritatis „ accensa corda reviviscunt. Hæc om„ nia in nubibus ipsius ad gentes tran„ sierunt. (Quia videlicet Sancti viri „ corda audientium, & terrentes fe„ riunt, & blandientes infundunt. „ Nam quemadmodum feriant, Prophe„ ta noster testatur dicens: (*f*) *Virtu„ tem terribilium tuorum dicent, & „ magnitudinem tuam narrabant*: & „ quemadmodum blandientes vigent, „ secutus adjunxit: (*g*) *Memoriam „ abundantiæ suavitatis tuę eructabunt. „ Et justitia tua exultabunt*.)

Et intonuit de cęlo Dominus. „ Et „ evangelica fiducia de corde justi lo„ nuit Dominus. *Et Altissimus dedit „ vocem suam*. Ut haberemus eam, & „ in profundo rerum humanarum audi„ remus cœlestia.

Et misit sagittas suas, & dissipavit eos. „ Et emisit Evangelistas pennis „ virtutum recta itinera transvolantes, „ non suis, sed ejus a quo missi sunt, „ vi-

(*a*) *Quæ sequuntur, donec pervenias*: in his etiam *nec in Augustino, nec in Gregorio reperi*. (*b*) *Rursus nos docet Augustinus*. (*c*) *Hæc diligentissime pro more exscripsit ex Paterio, ideoque ex Gregorio, Claudius*. (*d*) *Edit*. suspiriis, *a tins, ut arbitror*. (*e*) *Tradit subsequentia Paterius, ideoque Gregorius*. (*f*) *Psal*. 144. 6. (*g*) *Ibid. v*. 7.

„ viribus. Et disperſit eos, ad quos „ miſſi ſunt, ut aliis eorum eſſent odor „ vitę in vitam, aliis odor mortis in „ mortem. *Et coruſcationes multiplica-* „ *vit, & conturbavit eos.* Et miracula „ multiplicavit, & conturbavit eos.

Et apparuerunt fontes aquarum. „ Et apparuerunt qui facti erant in prę- „ dicantibus fontes (*a*) aquarum ſali- „ entium in vitam ęternam. *Et reve-* „ *lata ſunt fundamenta orbis terrarum.* „ Revelati ſunt prophetę, qui non in- „ telligebantur, ſuper quos ędificare- „ tur orbis terrarum credens Domino. „ *Ab increpatione tua Domine*: cla- „ mantis (*b*): appropinquavit ſuper vos „ regnum Dei: *Ab increpatione ſpiri-* „ *tus iræ tuæ*: dicentis: (*c*) *niſi pœ-* „ *nitentiam egeritis, omnes ſimiliter* „ *moriemini.*

Miſit de ſummo, & accepit me. „ Vocando ex gentibus in hæreditatem „ glorioſam, Eccleſiam, non habentem „ maculam, aut rugam: *Aſſumpſit me* „ *de multitudine aquarum.* Aſſumpſit „ me de multitudine populorum.

Eruit me de inimicis meis fortiſ- *ſimis.* „ Eruit me de inimicis meis, „ qui pręvaluerunt ad affligendam, & „ ad pervertendam iſtam temporalem „ vitam meam. *Et ab his qui oderunt* „ *me, quoniam confortati ſunt ſuper* „ *me*: quamdiu ſub ipſis ſum ignorans „ Deum.

Prævenerunt me in die afflictionis *meæ.* „ Priores mihi nocuerunt in „ tempore quo mortale, & laborio- „ ſum corpus gero. *Et factus eſt Do-* „ *minus firmamentum meum.* Et quo- „ niam amaritudine miſeriarum firma- „ mentum terrenæ (*d*) voluntatis con- „ tribulatum, atque convulſum eſt, fa- „ ctus eſt Dominus firmamentum me- „ um.

Et eduxit me in latitudinem. „ Et quia carnales patiebatur anguſtias, „ eduxit me in ſpiritualem latitudinem „ fidei. *Eruit me, quoniam voluit me.* „ Antequam illum ego vellem, eruit „ me de inimicis meis potentiſſimis, „ qui mihi invident jam volenti eum, „ & ab his qui oderunt me, quia vo- „ lo eum.

Et retribuet mihi Dominus ſecun- *dum juſtitiam meam.* „ Retribuet mi- „ hi Dominus ſecundum juſtitiam bo- „ næ voluntatis, qui prior præbuit mi- „ ſericordiam, antequam haberem bo- „ nam voluntatem. *Et ſecundum puri-* „ *tatem manuum mearum retribuet mi-* „ *hi.* Et ſecundum puritatem factorum „ meorum retribuet mihi, qui tribuit „ mihi, ut bene facerem, educendo me „ in latitudinem fidei.

Quia cuſtodivi vias Domini. „ Ut „ in (*e*) latitudinem bonorum operum, „ quæ per fidem ſunt, & longanimitas „ perſeverando conſequatur.

Nec impie geſſi a Deo meo, quo- *niam omnia judicia ejus in conſpectu* *meo ſunt ſemper.* „ Quoniam omnia „ judicia ejus, ideſt (*f*) per miſericor- „ diam juſtorum, & pęnas impiorum, „ & flagella corrigendorum, & tenta- „ tiones probandorum perſeveranti con- „ templatione conſidero. *Et juſtitias* „ *ejus non repuli a me.* Quod faciunt „ deficientes ſub ſarcina earum, & re- „ vertuntur ad vomitum ſuum.

Et ero immaculatus coram eo, & *obſervabo me ab iniquitate mea. Et* *retribuet mihi Dominus ſecundum juſti-* *tiam meam.* „ Itaque non ſolum pro- „ pter latitudinem fidei, quæ per di- „ lectionem operatur, ſed etiam pro- „ pter longitudinem perſeverantiæ re- „ tribuet mihi Dominus ſecundum ju- „ ſtitiam meam.

Et ſecundum puritatem manuum *mearum retribuet mihi in conſpectu ocu-* *lorum ejus.* „ Quoniam quæ videntur, „ temporalia ſunt; quæ autem non vi- „ dentur æterna ſunt, quo pertinet al- „ titudo ſpei.

L 2 *Cum*

(*a*) *Joan.* 4. 14. (*b*) *Luc.* 10. 9. (*c*) *Luc.* 13. 5. (*d*) *Edit.* voluptatis. (*e*) *Edit.* latitudo. (*f*) *Edit.* & præmia juſtorum.

Cum sancto sanctus eris. „ Est e„ tiam occulta profunditas, qua intel„ ligeris cum sancto sanctus eris, quia „ tu sanctificas. *Et cum viro innocen„ te innocens eris:* & quia nulli no„ ces, sed criniculis peccatorum suo„ rum unusquisque constringitur.

Et cum electo electus eris. „ Et „ ab eo quem eligis, elegeris. *Et „ (a) cum perverso subverteris*. Et „ cum perverso videris perversus: (b) „ ob quod eis non faves, perversus es„ sse videris, quoniam dicunt non est „ recta via Domini: & ipsorum via „ non est recta.

Quoniam tu populum humilem salvum facies. „ Hoc autem perversum „ videtur perversis, quod confitentes „ peccata sua salvos facies. *Et oculos „ superborum humiliabis*. Ignorantes „ autem Dei justitiam, & suam volen„ tes constituere, humiliabis.

Quoniam tu (c) illuminabis lucernam meam Domine. „ Quoniam non est „ nostrum lumen ex nobis, sed tu il„ luminabis lucernam meam Domine. „ *Deus meus illumina tenebras meas*. „ Nos enim peccatis nostris tenebræ su„ mus, sed Deus meus illuminabit te„ nebras meas.

Quoniam a te (d) eripiar a tentatione. „ Quoniam non a me, sed a „ te, eruar a tentatione. *Et in Deo meo „ transgrediar murum*. Et non in me, „ sed in Deo meo transgrediar murum, „ quem inter homines, & cęlestem Hie„ rusalem peccata erexerunt.

Deus meus, immaculata est via ejus. „ Deus meus non venit in homines, „ nisi mundaverint viam fidei, qua „ veniat ad eos, quia immaculata est „ via ejus. *Eloquia Domini igne exa„ minata*. Eloquia Domini igne (e) „ examinationis probantur. *Protector „ est omnium sperantium in se*. Et om„ nes, qui non in se ipsis, sed in illo „ sperant, eadem tribulatione non „ consumentur: spes enim sequitur fi„ dem.

Quoniam quis Deus præter Dominum? „ Cui (f) servi sumus. Et quis „ Deus, pręter Dominum, quem, post bo„ nam servitutem tanquam hæredita„ tem speratam filii possidebimus?

Deus qui præcinxit me virtute. De„ us qui me præcinxit, ut fortis sim: ne „ diffluentes sinus cupiditatis impedi„ ant opera, & gressus meos. *Et po„ suit immaculatam viam meam*. Et „ posuit immaculatam viam caritatis, „ qua ad illum veniam, sicut immacu„ lata est fides, qua venit ad me.

Qui perfecit pedes meos tanquam cervi. „ Qui perfecit amorem meum „ ad transcendenda spinosa, & umbro„ sa implicamenta hujus sęculi. (g) Cer„ vos, spirituales viros appellat propter „ alacritatem veloci cursu: robusto„ rum enim mentes in Deo immobili„ ter fixæ tanto adversa quæque despi„ ciunt, quanto cernunt, quod contra „ præcepta conditoris excrescunt: æter„ nitatis quippe præmia præstolantes, „ vires ex adversitatibus sumunt, quia „ crescente pugna gloriosiorem sibi non „ ambigunt manere victoriam. Sic ita„ que electorum desideria dum premun„ tur adversitate, proficiunt, sicut ignis „ flatu premitur, ut crescat; & unde „ quasi extingui cernitur, inde robora„ tur. In eo namque ostendimus, quan„ ta ad Deum cupiditate flagramus, si „ non solum ad eum per tranquilla, & „ mollia, sed etiam per aspera, & du„ ra transimus. Bene ergo per psalmi„ stam dicitur: *Qui perfecit pedes meos „ tan-*

(a) *Edit.* perversus eris. (b) *Verba hæc:* ob quod [*idest ob hoc quod*]. eis non faves perversus esse videris *desunt in editis*. (c) *Edit.* illuminas. *Et revera deinceps repetit, illuminabis*. (d) *Edit.* eruar. (e) *Edit.* tribulationis. (f) *Edit.* servimus. (g) *Verba hæc:* cervos, spirituales viros appellat propter alacritatem veloci cursu [*idest in veloci cursu, seu si vis*, velocis cursus, *Claudii sunt: reliqua Gregorii Magni allegati a Paterio ex lib.* 16. Moralium [*num.* 24. *alias cap.* 16. *olim* 10.]

„ *tanquam cervi*. Cervus enim cum „ montium juga conscendit, quęque „ aspera, quęque se objiciunt sentibus „ illigata, dato saltu transgreditur, & „ absque ullo cursus sui obstaculo, (*a*) „ in superioribus elevatur. Ita etiam „ electorum mentes, quæque sibi in „ hoc mundo obsistere, atque obviare „ conspiciunt, contemplationis saltu „ transcendunt: & more cervorum, de„ spectis terrenarum rerum sentibus, in „ superna se evehunt.

Et super excelsa statuet me. Et su„ per cęlestem habitationem figet inten„ tionem meam, ut impleat in (*b*) om„ nem plenitudinem Dei.

Qui docet manus meas ad prælium. „ Qui docet me operari ad superandos „ inimicos, qui nobis intercludere cę„ lestia regna conantur. *Et posuisti, ut* „ *arcum æreum, brachia mea*. Et po„ suisti infatigabilem intentionem bo„ norum operum meorum.

Et dedisti mihi protectionem salutis meæ: & dextera tua suscepit me. „ Idest favor gratiæ tuæ suscepit me. „ *Et disciplina tua direxit me in fi-* „ *nem*. Et (*c*) correctio tua me de„ viare non finens, direxit, ut quic„ quid ago, in eum finem referam, „ quo (*d*) coronetur mihi. *Et disci-* „ *plina tua ipsa me docebit*. Et eadem „ correctio tua me docebit pervenire, „ quo direxit.

Dilatasti gressus meos subter me. „ Nec impedient carnales angustiæ, „ quoniam latam fecisti caritatem me„ am operantem hilariter, etiam de „ ipsis, quæ subter me sunt, mortali„ bus rebus, & membris. *Et non sunt* „ *infirmata vestigia mea*. Et non sunt „ infirmata sive itinera mea, sive signa, „ quæ impressa sunt ad imitandum se„ quentibus.

Persequar inimicos meos, & comprehendam illos. „ Persequar affectus „ carnales meos, ne ab eis comprehen„ dar: sed comprehendam illos, ut ab„ sumantur. *Et non convertar donec* „ *deficiant*. Et ab ista intentione non „ convertar ad quietem, donec defici„ ant qui obstrepunt mihi.

Et confringam illos; nec poterunt stare. „ Confringam illos, nec dura„ bunt adversum me. *Cadent subtus* „ *pedes meos*. Deiectis illis, præponam „ amores, quibus ambulo in ætér„ num.

Et precinxisti me virtute ad bellum. „ Et constrinxisti fluentia deside„ ria carnis meæ, virtute, ne in tali „ pugna præpedirer. *Supplantasti in-* „ *surgentes in me subter me*. Decipi „ fecisti eos, qui me insequebantur, ut „ subter me fierent, qui super me esse „ cupiebant.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum. „ Et inimicos meos convertisti, „ & dorsum mihi eos fecisti esse; idest, „ ut sequerentur me. *Et odio haben-* „ *tes me, perdidisti*. Alios autem eo„ rum, qui in odio perdurarunt, disper„ disti.

Clamaverunt nec erat qui salvos faceret. „ Quis enim salvos faceret, „ quos tu non faceres? *Ad Dominum* „ *nec exaudivit eos*. Nec ad quemli„ libet, sed ad Dominum clamave„ runt, nec exauditione dignos judi„ cabit non recedentes a malitia „ sua.

Et comminuam illos, ut pulverem juxta (*e*) *faciem venti*. „ Et cōminuam „ illos: aridi enim sunt, non recipien„ tes imbrem misericordiæ Dei, ut e„ lati, & inflati superbiâ ab spe fir„ ma, & inconcussa tanquam terræ „ soliditate, & stabilitate rapian„ tur. *Ut lutum platearum delebo eos*. „ Per latas, quas multi ambulant, per„ ditionis vias, luxuriantes, & lubricos, „ delebo eos.

Erues me de contradictionibus populi. „ Erues me de contradictionibus „ eo-

(*a*) *Sic Paterius, sed in vulgato S. Gregorii libro* in superiora. (*b*) *Eph*. 3. 19.
(*c*) *Edit*. correptio. (*d*) *Edit*. cohæretur tibi. (*e*) *Edit*. ante.

„ eorum, qui dixerunt: si dimiserimus „ eum vivum (*a*), omne sęculum post „ eum ibit.

Constituet me in caput gentium. „ *Populus quem non cognovi*, (*b*) *serviet mihi*. „ Populus gentium, quem „ corporali præsentia non visitavi, fervivit mihi. *In obauditu auris obedivit* „ *mihi*. Nec oculis me vidit, sed reci- „ piens prædicatores meos in obauditu „ auris obaudivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi. „ Fi- „ lii non mei dicendi, sed potius alie- „ ni, quibus recte dicitur: *vos ex pa-* „ *tre diabolo estis*, „ *mentiti sunt mihi*. *Filii alieni inveteraverunt*. Fi- „ lii alieni, quibus ut renovarentur, „ novum testamentum attuli, in (*c*) ve- „ terem hominem remanserunt. *Et claudicaverunt a semitis suis*. Et tan- „ quam uno pede debiles, quia vetus „ tenentes, novum testamentum res- „ puerunt, claudi effecti sunt, etiam „ in ipsa veteri lege potius suas tradi- „ tiones sequentes, quam Dei. (*d*) Ca- „ lumniabantur enim de manibus non „ lotis, quia tales erant semitæ, quas „ ipsi fecerant, & consuetudine trive- „ rant, aberrando ab (*e*) itinere præ- „ ceptorum Dei.

Vivit Dominus, *& benedictus Deus meus*. (*f*) „ Secundum autem carnem „ sapere, mors est. *Vivit Dominus*, *&* „ *benedictus Deus meus*. *Et exaltetur* „ *Deus salutis meæ*. Et non terrena „ consuetudine de Deo salutis meæ sen- „ tiam: nec terrenam ipsam salutem, „ sed in excelso de illo sperem.

Deus qui das vindictam mihi, *& subdis populos sub me*. „ Deus qui vin- „ dicas me, subdendo sub me populos. „ *Liberator meus de inimicis meis*, cla- „ mantibus, *crucifige crucifige*, Judęis.

Ab insurgentibus in me exaltabis me. „ A quibus Judæis insurgentibus „ in me patientem, exaltabis me resur- „ gentem. *A viro iniquo erues me.* „ A regno eorum iniquo (*g*) eripies me.

Propterea confitebor tibi in gentibus, *Domine*. „ Propterea tibi per me „ confitebuntur gentes, Domine. *Et* „ *nomini tuo psallam*. Et latius inno- „ tesces bonis operibus meis.

Magnificans salutes regis ipsius. „ Deus qui magnificat, ut admirabilem, „ faciat salutes, quas ejus filius dat cre- „ dentibus. *Et faciens misericordiam* „ *Christo suo* Deus qui facit miseri- „ cordiam Christo suo. *David*, *& se-* „ *mini ejus usque in seculum*. Ipsi libe- „ ratori manu potenti, qui vicit hunc „ mundum, & eis (*h*), quos in Evan- „ gelio genuit in æternum.

„ Quęcumque in hoc Psalmo dicta sunt, „ quæ ipsi non proprie Domino, idest „ capiti Ecclesiæ, congruere possunt, ad „ Ecclesiam referenda sunt. Totus enim „ Christus hic loquitur, in quo sunt om- „ nia membra ejus.

(*i*) *Hæc autem sunt verba novissima*, *quæ dixit David filius Isai*. Verba novissima David non finienda dicit, sed perficienda, non consumenda, sed quę cunctis fidelibus perfectionis plenitudinem conferant.

(*k*) *Spiritus Domini locutus est* (*l*) *super me*, *& sermo ejus per linguam meam*. Spiritum Domini, Spiritum Sanctum dicit: sermo Dei Christus filius Dei accipitur, ipse enim Christus est Christus Dei Jacob.

(*m*) *Prævaricatores autem quasi spinæ evellentur universi*. Prævaricatores Judæi, atque hęretici sunt velut spinæ de Ecclesia, quæ est terra viventium, avulsi, atque ęterno incendio combusti peribunt.

(*n*) *Hæc nomina fortium David*: *sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres*, *ipse est quasi tenerrimus ligni*

(*a*) *Jo.* 11. 48. *in editis deest* vivum. (*b*) *Edit.* servivit. *Revera in explicatione habetur:* servivit. (*c*) *Edit.* in vetere homine. (*d*) *Matth.* 15. 2. (*e*) *Edit.* itineribus. (*f*) *Rom.* 8. 6. (*g*) *Edit.* cives. (*h*) *Edit.* quos credentes Evangelio: (*i*) *II. Reg. Cap.* 23. 1. (*k*) *vers.* 2. (*l*) *Vulgata*: per me. (*m*) *vers.* 6. (*n*) *vers.* 8.

ligni vermiculus, qui octingentos interfecit impetu uno. (*a*) Non Gesbaa, (*b*) ut quidam putant, sed ipse David est dictus quasi *tenerrimus ligni vermiculus*. „ Per quem virtus simul bellica, & modesta viri designatur civilitas. Quia videlicet sicut vermiculus ligni tener quidem, & fragilis toto suo corpore, nec non & permodicus apparet, nihilominus tamen fortissimum ligni robur exedens, consumit, & cariosum reddit. Unde a terendo ligna, teredenis nomen habet: sic ille affabilis omnibus domi, & quietus, atque humilis videbatur, at in certamine publico robustum se, atque intollerabilem hostibus exhibebat. „ Absurdum non est, ut hi tres fortissimi, David, & Eleazar, & Samaa, intelligantur Trinitas, Deus Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: ad quorum æqualitatem cęteri fortissimi non pervenerunt. „ (*c*) Item (*d*) ipse David in prælio Phylistinorum cum sitiens versaretur in bello, & aquam quæreret: *Quis mihi potum dabit, ait, de lacu, qui est in Betbleem?* Et ad portas erat iter cisternæ: & David (*e*) interfusus hostibus, & eum media hostilium cinxerant septa castrorum. (*f*) Præciderunt tres viri multitudinem adversariorum, & hauserunt aquam de lacu, qui erat in Bethleem, & obtulerunt regi bibendam, sed rex noluit bibere, & (*g*) profudit illam Domino: *dixitque, non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierunt* (*h*), *ex animis illorum bibam*. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius velis spectare, & introspicere mysterium, sitiebat David, non aquam quę est in Bethleem, sed oriundum in eadem Bethleem ex Virgine Christum in spiritu prævidebat. Ergo volebat bibere, non aquam fluminis, sed lavacrum ex latere Christi (*i*) pluentem: hoc est; non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi: unde etiam non bibit aquam oblatam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentem, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, sed pericula aliena deleret.

„ In hoc facto (*k*) cogitandum summopere est, quantum ad mores hominum pertinet, ut qui se illicita meminit commisisse, a quibusdam etiam licitis studeat abstinere: quatinus per hoc conditori suo satisfaciat: ut qui commisit prohibita, a semetipso abscindere debeat etiam concessa, & se reprehendat in minimis, qui se meminit in maximis (*l*) declinasse: (*m*) Lex certe veteris testamenti alienam uxorem concupisci prohibet, Regem vero fortia jubere militibus, vel desiderare aquam, non pęnaliter vetat. Et cuncti novimus, quod David concupiscentiæ mucrone transfixus, alienam conjugem, & appetivit, & abstulit, cujus culpam digna (*n*) vulnera sunt secuta: & malum quod perpetravit, per pęnitentiæ lamenta correxit. Qui cum longe post, contra hostium cuneos sederet, aquam bibere de Bethleemis cisterna ex desiderio voluit, cujus electi milites inter ca-

„ ter-

(*a*) *Hæc compares cum iis, quæ tradidit Beda* [*quæstione* 9.] *&* *manifesto perspicies Claudium ea ex præclarissimo hoc Doctore excepisse.* (*b*) Jesbaam *Part. I.* 11. 2. (*c*) *vers.* 14. *&c.* (*d*) *Isidorus* [*cap.* 4. *in lib. II. Reg.*] *subsequentia inquit.* (*e*) Interclusus *legendum arbitror.* (*f*) Præcesserunt. *Sed præstat nostri Codicis lectio.* (*g*) Perfudit, *ut arbitror.* (*h*) *Vulgata* & animarum periculum bibam. *Error aliquis hic inesse videtur.* (*i*) fluentem. (*k*) *Subsequentia ex Paterio, ideoque ex Gregorio desumpsit Claudius. Vide obsecro Gregorii homiliam* 34. *in Evangelia* [*num.* 16.] (*l*) *Edit.* deliquisse. (*m*) *Exo.* 20. 17. (*n*) *Edit.* verbera. *Sed certe mucro* vulnera, *non verbera infligit.*

„ tervas adversantium medias erumpen-
„ tes, aquam quam rex desideraverat,
„ illæsi detulerunt. Sed vir flagellis
„ eruditus, semetipsum protinus cum
„ periculo militum aquam desiderasse
„ reprehendit, eamque Domino fundens,
„ libavit: sicut scriptum est: *libavit*
„ *eam Domino*. (*a*) In sacrificio quip-
„ pe Domini effusa aqua conversa est,
„ quoniam culpam concupiscentiæ ma-
„ ctavit per pœnitentiam reprehensionis
„ suæ. Qui ergo quondam concupiscere
„ alienam conjugem nequaquam timuit,
„ postea etiam, quod aquam concu-
„ pisset, expavit. Qui enim se illi-
„ cita perpetrasse meminerat, contra
„ semetipsum jam rigidus, etiam a lici-
„ tis abstinebat.

(*b*) Ad hanc aquam hauriendam irruperunt *castra Phylistinorum* tres fortes, Abisai frater Joab, & Banajas filius Jojadæ. (*c*) Iste Banajas percussit duos leones Moab, & ipse descendit, & percussit leonem in media cisterna diebus nivis. (*d*) „ Quomodo
„ sit factum, Josephus narrat apertius:
„ quod videlicet cisterna fuerit nimi-
„ um profunda, quæ tempore hyemis
„ cum essent omnia nivibus plena, i-
„ psa quoque nimio nivium aggestu
„ fuerit coæquata, quam cum leo su-
„ perveniens periculi nescius incidis-
„ set, ibidem conclusus grandi rugitu
„ clamaret: accurrebant homines vide-
„ re, quod esset, & dum cum aliis ad
„ tale spectaculum adveniret & Bana-
„ jas, desiluit statim in cisternam, &
„ aggressum mediis in nivibus interfe-
„ cit leonem.

(*e*) Dehinc (*f*) texitur catalogus virorum fortium in figura Sanctorum, qui fortitudine virtutum boni operis, & scientiæ divinæ Trinitatis fulti, non tantummodo se ipsos ab hostibus malignis defendunt, verum infirmos quoslibet protegunt.

(*g*) Peccat post hæc David populum numerando: præcipit enim David Joab, ut perambularet totum Israel, (*h*) & afferret numerum populi: & hæc ideo Scriptura dicit, (*i*) quod furor Domini cœpit irasci contra Israel. (*k*)
„ Quod in hoc facto aliud demonstratur
„ nisi quod sic pro qualitatibus subdi-
„ torum disponuntur acta regentium,
„ ut sæpe pro malo gregis etiam ve-
„ re boni delinquat vita pastoris? Il-
„ le enim, Deo attestante, laudatus, i-
„ ste supernorum mysteriorum conscius
„ David Propheta, tumore repentinæ
„ elationis inflatus populum numeran-
„ do peccavit, & tamen vindictam po-
„ pulus, David peccante, suscepit. Cur
„ hoc? quia videlicet secundum meri-
„ tum plebium disponuntur corda re-
„ ctorum. Justus vero judex peccantis
„ vitium ex ipsorum animadversione
„ corripuit, ex quorum causa pecca-
„ vit, sed quod ipse, sua scilicet vo-
„ luntate superbiens, a culpa alienus non
„ fuit, vindictam culpæ etiam ipse susce-
„ pit. Nam ira sæviens, quæ corporaliter
„ populum pertulit, rectorem quoque po-
„ puli intimo cordis dolore prostravit.
„ Certum vero est, quod ita sibi invicem,
„ & rectorum merita connectantur, &
„ plebium, ut sæpe ex culpa pastorum,
„ deterior fiat vita plebium, & sæpe ex
„ merito plebium mutetur vita pastorum.
„ Sed quia rectores habent judicem suum,
„ magna cautela subditorum est, non
„ temere vitam judicare regentium.
„ Neque enim frustra per semetipsum
„ Dominus (*l*) æs nummulariorum fu-
„ dit, & cathedras vendentium colum-
„ bas evertit: nimirum significans, quia
„ per

(*a*) *Edit.* sacrificium. (*b*) *vers.* 16. *&c.* (*c*) *vers.* 20.
(*d*) *Hac docuit Beda quæst.* 10. (*e*) *vers.* 23. 24. *&c.* (*f*) *Nonnulla ex Isidoro desumit Claudius, sed ita invertit, ac mutat, ut alium plane sensum ea habeant. Vide caput 7. in lib. II. Reg. Isidori.* (*g*) *II. Reg. cap.* 24. (*h*) *vers.* 2. (*i*) *vers.* 1.
(*k*) *Subsequentia habes in Paterio* [*cap.* 25.] *ideoque in Gregorio, ex cujus commentariis in Job.* [*lib.* 25. *num.* 35.] *desumpsit Paterius.* (*l*) *Matth.* 21. 12.

„ per magistros quidem vitam judicat „ plebium, sed per semetipsum facta „ examinat magistrorum: quamvis etiam „ subditorum vitia, quæ a magistris mo- „ do vel dissimulantur judicari, vel ne- „ queunt, ejus procul dubio judicio „ reservantur. Igitur dum salva fide „ res agitur, (a) virtus ex merito est, „ si quicquid prioris est, toleratur. De- „ bet tamen humiliter suggeri, si for- „ tasse valeat, quod displicet, emen- „ dari. Sed curandum summopere est, „ ne in superbiam transeat justitiæ i- „ nordinata defensio; ne dum rectitu- „ do incaute dirigitur, ipsa magistra „ rectitudinis humilitas amittatur; ne „ eum sibi præesse quisque despiciat, „ quem fortasse contingit, ut in ali- „ qua actione reprehendat. Contra „ hunc tumorem superbiæ subditorum „ mens ad custodiam humilitatis edo- „ matur, si infirmitas propria incessan- „ ter attenditur: nam vires nostras ve- „ raciter examinari negligimus: & quia „ de nobis fortia (b) credimus, idcir- „ co eos, qui nobis prælati sunt, di- „ stricte judicamus. Quo enim nos met- „ ipsos minus agnoscimus, eo illos, „ quos reprehendere nitimur, plus vi- „ demus. Singula hæc mala sunt, quæ „ sæpe a subditis in (c) prælatis: sæ- „ pe a prelatis in subditis committun- „ tur, quia & omnes subditos hi, qui „ præsunt, minus quam ipsi sunt, sa- „ pientes arbitrantur: & rursum qui „ subjecti sunt, Rectorum suorum actio- „ nes judicant: & si ipsos regimen te- „ nere contigeret, se potuisse agere me- „ lius putant. Unde plerumque fit, ut „ rectores minus prudenter ea, quæ a- „ genda sunt, videant, quia eorum o- „ culos ipsa nebula elationis obscurat: „ & nonnunquam is, qui subjectus est, „ hoc cum prælatus fuerit, faciat, quod „ dudum fieri subjectus arguebat. Et „ pro eo, quod illa, quę judicaverat, per- „ petrat, saltim quia judicavit, eru- „ bescat. Igitur sicut prelatis curan- „ dum est, ne eorum corda ęstimatio- „ ne singulari sapientiæ locus (d) su- „ perius extollat, ita subjectis provi- „ dendum est, ne sibi Rectorum facta „ displiceant. Si autem magistrorum vi- „ ta jure reprehenditur, oportet ut eos „ subditi etiam cum displicent, veneren- „ tur. Sed hoc est solerter intuendum, „ ne aut quem venerari necesse est, i- „ mitari appetas, aut quem imitari de- „ spicis, venerari contemnas: subtilis „ etenim via tenenda est rectitudinis, „ & humilitatis, ut sic reprehensibilia „ magistrorum facta displiceant; qua- „ tinus subditorum mens a servanda „ magisterii reverentia non recedat.

(a) Edit. virtutis est meritum. (b) Edit. fortiora. (c) Edit. prælatos = subditos. (d) Edit. superior.

INCIPIUNT CAPITULA

LIBRI III.

INCI-

INCIPIT

LIBER III.

(*a*) SEnuit David, ungiturque Salomon in Regem super omnem Israel in Gion, ut impleretur in illo illa promissio, quę facta est ad David: (*b*) *Non tu ædificabis mihi domum, sed filius tuus, qui egredietur de utero tuo.* In quo quidem futuræ rei imago facta est, in eo quod templum ædificavit, & pacem habuit secundum nomen suum. (*c*)„ Salomon
„ quippe interpretatur *pacificus*, ac per
„ hoc illud vocabulum illi verissime
„ congruit, per quem mediatorem ex
„ inimicis, accepta remissione peccato-
„ rum reconciliamur Deo. Etenim
„ (*d*) *cum inimici essemus reconcili-*
„ *ati sumus Deo per mortem filii ejus*,
„ idem ipse est, ille pacificus, (*e*) qui
„ fecit *utraque unum, & medium pa-*
„ *rietem macerię solvens, inimicitias in*
„ *carne sua, legemque mandatorum*
„ *decretis evacuans, ut duos conderet*
„ *in se: in unum novum hominem fa-*
„ *ciens pacem. Et veniens evangeli-*
„ *zavit pacem his, qui longe, & pa-*
„ *cem his, qui prope.* Ipse in Evangelio
„ dicit: (*f*) *pacem meam do vobis, pa-*
„ *cem relinquo vobis.* His, & aliis mul-
„ tis testimoniis Dominus Christus *pa-*
„ *cificus* esse monstratur. (*g*) Nam id
„ quod ædificavit templum excellentis-
„ simum Domino, & ibi Christum si-
„ gnificat, qui ædificavit domum Deo
„ in cęlestibus, non de lignis, & lapidi-
„ bus, sed de hominibus sanctis, hoc
„ est fidelibus, quibus dicit Apostolus:
„ (*b*) *templum enim Dei sanctum est,*
„ *quod estis vos.*

Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem, Scripturę manifestissime docent, *pacificum* idest Salomonem. *Et Ididam*, idest dilectum Domini, & (*i*) *Coeleth*, idest Ecclesiasten. Ecclesiates autem græco sermone appellatur, qui cętum, idest Ecclesiam congregat: quem nos nuncupare possumus *concionatorem*, idest qui loquitur ad populum, & sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigitur. Porro pacificus, & dilectus Domini ab eo quod in regno ejus pax fuerit, & enim Dominus dilexerit, appellatus est: nam & Psalmus quadragesimus quartus, & septuagesimus primus: *Dilecti*, & *pacifici* titulo prænotantur, qui tametsi ad prophetiam Christi, & Ecclesiæ pertinentes, felicitatem, & vires Salomonis excedant, tamen secundum historiam, super *Salomonem* conscripti sunt.

(k) Abiit itaque Salomon in Gabaon, & immolavit ibi holocaustum Domino: ubi apparuit ei Dominus per noctem, & exaudivit deprecationem, quam postulavit, deditque ei sapientiam & scientiam, intantum ut nullus ante similis illi fuerit, nec post illum surrecturus sit. Post acceptam autem divinitus sapientiam, mox turpium mulierum causa de judicio tentatur. (*l*)
„ Ubi notandum, quod postquam Do-

M 2 mi-

(*a*) *III. Reg.* 1. (*b*) *II. Reg.* 7. 5. 12. 13. (*c*) *Desumpta sunt subsequentia ex enarratione Augustini in Psal.* 71. [*numero ipso primo.*]
(*d*) *Rom.* 5. 10. (*e*) *Eph.* 11. 14. *Hac exscribit Isidorus cap.* 2. *in III. Reg.* (*f*) *Jo.* 14. 27.
(*g*) *Subsequentia porro in Isidoro tantum inveni.* (*b*) 1. *Cor.* 3. 17.
(*i*) *Eccl.* 1. 1. (*k*) *Cap.* 3. 4. (*l*) *Hac, qua lineolis ad marginem pro more positis notavi, ex Paterio, ideoque ex Gregorio Magno Claudius sumpsit. Vide obsecro, qua tradit ille lib.* 8. *Moralium* [*num.* 48. *cap.* 29. *alias* 17.]

„ minus erroris nostri tenebras lucis suę cognitionis illustrat, mox tentationis aculeo, visitando probat, quia & accendendo corda nostra ad virtutes provehit, & recedendò concuti tentatione permittit. Si enim post virtutum munera, nulla tentatione (*a*) concuteretur, hoc se jam habere animus ex se ipso gloriaretur. Ut ergo ea (*b*) firmitas dona habeat, & infirmitatem suam humiliter agnoscat, per accessum gratiæ ad alta sustollitur, & per recessum, quid ex se ipso sit, probatur. Quod bene nobis ex historia hujus sacræ lectionis innuitur. Quia Salomon, & divinitus accepisse sapientiam, & tamen post acceptam eamdem sapientiam, meretricum statim pulsatus quæstione memoratur. Mox enim, ut gratiam tantæ revelationis accepit, certamen turpium mulierum pertulit: quia nimirum sæpe cum mentem nostram concessis virtutibus respectus intimæ (*c*) claritatis illuminat, hanc protinus etiam lubricæ cogitationes turbant, ut quæ sublevata immenso munere exultat, etiam tentatione pulsata, quid sit, inveniat. Sic Helias, & visitatus desuper, sermone cęlos aperuit, & tamen probatus, subito infirmus per deserta fugiens (*d*), nimium mulierem expavit. Sic Paulus ad tertium cęlum (*e*) ducitur, Paradisi penetrans secreta considerat, & tamen ad semetipsum rediens, contra carnis bellum laborat, (*f*) legem aliam in membris sustinet, cujus in se rebellione fatigari, spiritus legem dolet. Post (*g*) donationem ergo muneris, id circo Deus hominem probat, quia & collato munere sublevat, & abstracto paululum, ipsum sibi hominem demonstrat. Quod eo usque procul dubio patimur, quo detersa funditus labe peccati, ad promissæ incorruptionis substantiam reformemur.

(*b*) „ In isto judicio Salomonis, ubi primum habuisse judicium inter duas mulieres de pietate certantes describitur, quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat, Christi figura fuit; ubi mulier illa improba plebs scilicet synagogæ vel hæreticorum vere matris, hoc est Ecclesiæ filium appetebat: quem (*i*) non ut reservaret, sed revera ut interimeret, cupiebat; sed sicut gladio Salomonis (k) dirimente, propriæ matris gemitu, iste verus repertus est partus, ita & spiritu Jesu Christi docente, plerumque hi, qui a matre seducti, & capti sunt errore hæreticorum, vel synagogæ, nonnunquam merentur pro semetipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem: unde satis, convenienterque apparet, hanc mulierem, hæreticorum, vel synagogæ figurasse impietatem, quæ & suos nequiter nutriendo, interimunt, & alienos, quousque perdant, illiciendo persuadent. Moraliter vero (*l*) in hac sententia, quid aliud per matrum lactantium nomina, nisi Doctorum ordo? quid vero per earum filios, nisi discipulorum persona signatur? Nam magistri nimirum vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos, quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt, facere negligunt, per somnium torporis occidunt, & negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque, dum ipsi reprehensibiliter vivunt, & habere discipulos vitæ laudabilis nequeunt, alienos sibi attrahere conantur, quatenus dum

bonos

(*a*) *Edit.* concutiiur *&* *mox:* gloriatur. (*b*) & firmitatis. (*c*) largitatis. (*d*) unam. (*e*) raptus. (*f*) *Rom.* 7. 21. (*g*) dationem.

(*b*) *Hactenus Paterius, ideoque Gregorius. Quæ subsequuntur, ex Isidoro didicit Claudius: Vide cap. 2. Libri tertij Reg. v.* 17. (*i*) *In edit.* nisi ut reservaret, *sed male.*

(*k*) Diripiente, *sed hoc quoque male.* (*l*) *Rursus redit Paterius, seu Gregorius num.* 16, *&* 17. *lib.* 23. *Moralium subsequentia tradens.*

„ bonos se habere sequaces ostendunt, „ apud judicia hominum excusent mala, quę agunt, & quasi per subditorum vitam, mortiferam tegant negligentiam. Unde & illic mulier, quæ filium extinxit proprium, quæsivit alienum: sed tamen veram matrem Salomonis gladius invenit, quia videlicet cujus fructus vivat, vel cujus intereat, in extremo examine ira districti judicis demonstrat. Ubi & illud est solerter intuendum, quod vivens filius prius dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur: quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud Deum meritum, alter vero apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater, eum, quem non genuit, occidi non metuit; quia arrogantes magistri, & caritatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Invidiæ enim face succensi, nolunt aliis vivere, quos conspiciunt se non posse possidere: Unde & illic perversa mulier clamat: (*a*) *nec meus sit, nec istius*. Ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident, ad gloriam temporalem, eos aliis invident vivere per veritatem. Vera autem mater satagit, ut ejus filius saltim apud extraneam sit, & vivat; quia concedunt veraces magistri, ut ex eorum discipulis alii quidem magisterii laudem habeant; si tamen integritatem vitæ iidem discipuli non amittant, per quæ pietatis viscera, hæc eadem vera mater agnoscitur, quia omne magisterium in examine caritatis approbatur, & sola totum recipere meruit, quæ quasi totum (*b*) cessit: quia fideles præpositi pro eo quod ex bonis discipulis suis non solum aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam (*c*) provectus exorant; ipsi & integros, & viventes filios recipiunt quando in supremo examine ex eorum vita perfectæ retributionis gaudia sequuntur:

(*d*) „ *Locutus est quoque Salomon tria millia parabolas: & fuerunt carmina ejus* (*e*) *quinque millia*. Quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in lege, & Evangeliis a Christo tradita designatur? quę dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub (*f*) ministerio Trinitatis dissleritur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem ejus quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur, quos qui in diversis virtutibus bene (*g*) gerit, beatus est, & per eos quasi quinque millia carmina Domino canit.

(*h*) Disputavit autem Salomon a „ cedro usque ad ysopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur: sicut & Propheta testatur dicens: (*i*) *Justus ut palma florebit, & sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur*. Ysopus autem herba est humilis, saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster a cedro usque ad ysopum disputavit, quia ab alta excellentia cęlestis gloriæ usque ad carnis humilitatem descendendo pervenit: si quidem & cedri nomine pravorum superba elatio designatur, sicut per David dicitur: (*k*) *Vox Domini confringentis cedros*. A cedro itaque Christus usque ad ysopum (*l*) disputat, quia pravorum corda, & humilium judicat. *Super ligna autem disputavit*, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro, sæculi arrogantiam inclinavit, quam etiam ad ysopi hu-

(*a*) *vers.* 26. (*b*) concessit. (*c*) profectus. (*d*) *Cap.* 4. 32. *Subsequentia perquire in Isidoro librum III. Regum commentariis illustrantę*. (*e*) *Vulgata* quinque & mille. (*f*) mysterio. (*g*) regit. (*h*) *vers.* 33. (*i*) *Psalm.* 91. 13. (*k*) *Psal.* 28. 5. (*l*) *Edit.* disputavit. *Prafero lectionem codicis nostri, nam deinceps habet* judicat.

„ humilitatem, ideſt uſque ad crucis ſtul-
„ titiam, ac contemptibilem fidem de-
„ duxit.

(*a*) Sequitur (*b*) dehinc hiſtoria:
„ quando Salomon ædificaturus domum
„ Domino, quęſierit auxilium ab Hiram
„ rege Tyri, qui erat amicus David
„ omni tempore, & cum ipſo quoque
„ Salomone, poſtquam regno potitus
„ eſt, pacem habere jam cęperat, prom-
„ ptumque mox Salomon ad ajuvan-
„ dum ſe, in omnibus ejus invenerit
„ animum, ita ut artifices illi, & li-
„ gna, & aurum, prout opus habebat,
„ dederit: cujus beneficii gratia Salo-
„ mon ei per annos ſingulos plurimos
„ tritici, & olei choros in cibum do-
„ mui ejus dabat. Nulli autem dubium,
„ quod Salomon, qui interpretatur *pa-*
„ *cificus*, & ipſo nomine, & ſereniſſi-
„ mo regni ſui ſtatu illum ſignificet,
„ de quo dixit Iſaias: (*c*) *Multiplica-*
„ *bitur ejus imperium*, & *pacis non*
„ *erit finis*. Hiram vero, qui latine di-
„ citur *vivens excelſe*, credentes ex gen-
„ tibus, & vita ſimul cum fide glorio-
„ ſos figuraliter exprimit. Neque ali-
„ quid prohibet, quin Hiram, qui rex
„ erat, regalique potentia Salomonem,
„ ideſt *Pacificum* in ædificio domus Do-
„ mini juvabat, converſos ad fidem
„ (*d*) ipſos rerum Dominos typice de-
„ nutiet, quorum ope conſtat Eccleſi-
„ am ſæpe adjutam, ac nobiliter au-
„ gmentatam, & contra hæreticos, ſchiſ-
„ maticos, & paganos principalibus e-
„ rectam eſſe decretis. Petit ergo Sa-
„ lomon in opere templi auxilium ab
„ Hyram, quia cum veniens in carne
„ Dominus, dilectam ſibi domum, vi-
„ delicet Eccleſiam, ædificare diſpone-
„ ret, non de judæis tantummodo, ve-
„ rum etiam de gentibus, adjutores ope-
„ ris elegit, nam de utroque populo
„ miniſtros ſermonis aſſumpſit. Miſit
„ Hiram Salomoni pręciſa de libano li-
„ gna cedrina, & abiegna, quæ in do-
„ mo Domini ponerentur, quia con-
„ verſa gentilitas miſit ad Dominum
„ viros quondam ad ſeculum claros, ſe-
„ cure dominicæ increpationis de mon-
„ te ſuæ ſuperbiæ jam dejectos & hu-
„ miliatos, qui ad normam evangelicę
„ veritatis inſtituti, in ædificio Eccle-
„ ſiæ pro ſuo quiſque merito, vel tem-
„ pore collocarentur.

„ *Miſit etiam artifices*, quia con-
„ verſos ad veram ſapientiam philoſo-
„ phos, qui gratia eruditionis, po-
„ pulis quoque regendis jure propone-
„ rentur, Domino gentilitas obtulit,
„ qualis ipſis Apoſtolorum temporibus
„ Dionyſius Areopagita, qualis deinceps
„ doctor ſuaviſſimus, & fortiſſimus mar-
„ tyr Cyprianus, aliique quampluri-
„ mi. *Miſit aurum*: quod in eadem
„ pene ſignificatione accipitur. Quia
„ nimirum viros ſapientia, & ingenio
„ præclaros (*e*) oſtendit, pro quibus
„ cunctis oblationibus gentilitas a Do-
„ mino dona expectat gratiæ cęleſtis:
„ triticum videlicet verbi Dei, & ole-
„ um caritatis, atque unctionis, & il-
„ luminationis Spiritus Sancti. Conve-
„ nit apte rebus Eccleſiæ, quod auxi-
„ lium ſancti operis flagitans: ait ad
„ Hiram Salomon: (*f*) *Præcipe genti*,
„ *ut præcidat mihi cedros de libano*, &
„ *ſervi mei ſint cum ſervis tuis*: Ser-
„ vi quippe Hyram, qui pręcidebant ce-
„ dros Salomoni de libano, doctores ſunt
„ electi de gentibus, quorum officii eſt
„ eos, qui in mundo hoc, rebus & gloria
„ lętabantur, a ſuperbiæ faſtu corrigen-
„ do ſternere, atque ad obſequium ſui
„ redemptoris eorum vota transferre.
„ Cum quibus videlicet ſervis, erant
„ & ſervi Salomonis, ac pariter me-
„ morato inſtabant operi, quia primi
„ doctores ex gentibus neceſſe habebant
„ ipſorum Apoſtolorum, qui a Domino
„ didicerant, eruditione in verbo fi-
„ dei

(*a*) *Caput V.* (*b*) *Quæ ſequuntur lineolis pro more notata, in Rabano etiam ſunt.*
(*c*) 9. 7. (*d*) carum rerum. (*e*) *Fortaſſe legendum eſt* obtulit.
(*f*) *III. Reg.* 5. 6.

„ dei instituti: ne si absque magistris „ docere inciperent, magistri existerent erroris. Idcirco etenim Salomon „ servos Hiram cedere sibi voluit ligna „ de libano, quia doctiores erant servis suis ad cedendum. Sed idcirco „ etiam servos suos similiter adesse voluit, ut ostenderet cedentibus, cujus „ mensuræ ligna fieri deberent. Cujus „ rei figura in promptu est, quia nimirum Apostoli certius verbum Evangelii, quod a Domino audiere, noverunt. Sed gentiles ab errore liberati „ (a) atque ad veritatem Evangelii „ transformati, melius ipsos gentium „ errores noverant: & quo certius noverunt, & artificiosius hos expugnare, „ atque evacuare didicerunt. (b) Paulus quidem Sacramentum Evangelii, quod per revelationem didicerat, melius novit; sed Dionysius melius revincere poterat falsa Ethnicorum dogmata, quorum cum erroribus syllogismos a puero, & argumenta cuncta noverat. Cui sensui convenit apte quod sequitur: (c) *Scis enim, quod non est in populo meo vir, qui noverit cedere ligna sicut Sidonii.* Non enim erat in populo Judæorum, ubi Dominus corporaliter præsens docebat, ullus virorum, qui tam docte nosset errores refellere gentilium, quam ipsi ad fidem conversi gentiles, & ex gentibus facti Christiani. Sidonii namque & Tyrii, quia gentilium fuerunt populi merito figura gentium accipiuntur. Quod autem servos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur, cum dicitur. (d) *Elegit Salomon operarios de omni Israel: (e) & erat indictio triginta millia virorum, mittebatque eos in libanum, decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus essent in domibus suis.* „ Ubi primo notandum quod non „ frustra Salomon operarios de omni „ Israel elegit; neque erat ulla portio „ populi, de qua non digni tanto opere viri assumerentur. Quia nimirum non de una stirpe Aaron sacerdotes eligendi, sed de omni sunt „ Ecclesia quærendi, qui ædificare domum Domini, vel exemplo suo, vel „ dicto sufficiant: & ubicumque inventi fuerint, mox in officium Doctorum absque ulla personarum acceptione promovendi, talesque, cum ad „ erudiendos infideles, atque in collegium Ecclesiæ vocandos ordinantur, „ quasi ad cedendas in libano materias „ templi, viri strenui, atque electi mittuntur. Et quidem numerus triginta millium, quo iidem lignorum cesores censebantur, potest ad eorum figuram apte „ referri, qui in fide sanctæ Trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus „ maxime congruit. Verum, quia triginta millia ita erant ordinati, ut „ dena millia per menses singulos operi sancto instarent, magis denarii numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namque millia virorum „ de Israel ad cedenda ligna in opus „ domus Domini mittuntur, quia quicumque doctores, atque insipientium „ eruditores sunt ordinandi, decem „ præcepta legis per omnia & ipsi observare, & auditoribus satis debent „ observanda monstrare; sed & præmia „ in cœlis futura, quæ denario solent figurari, & ipsi sperare, & auditoribus „ suis speranda semper debent intimare. Terni autem menses, quorum „ distantia singulis erat lignorum cesoribus imposita, perfectionem trium „ vir-

(a) *Additur* vel conversi, *quæ in Rabano ipso extant quidem, sed deest vox* liberati. *Eam si vult, deleat Lector.* (b) *Hactenus Rabanus: reliqua, a quibus lineolæ absunt in tantummodo, Claudio reperi, secuto scilicet morem, quem alibi his verbis exposuit:* nonnulla etiam, ut mihi visum est, infra illorum locutionem, mea studui conjungere verba, quæ utramque expositionem absque scissione conjungerent. [*in epistol. ad Galat.*] (c) *Cap. 6. vers. 6.* (d) *vers. 13, & 14.* (e) *Rursus redit Rabanus.*

„ virtutum evangelicarum typice denuntiant, elemosinæ videlicet orationis, & jejunii. (*a*) Harum fecit mentionem, quæ non ad hominum ostentationem, sed ad solam interni inspectoris gloriam essent facienda, alioquin a fructu æternitatis vacua manerent. Quibus verbis aperte docuit omnes virtutum fructus, his tribus quasi ramis de una caritatis radice prodeuntibus insinuari. „ Per *elemosinam* namque comprehenduntur omnia, quæ ad dilectionem proximi explenda benivole in fratres operamur: Per *orationem* omnia, quibus per internam compunctionem nostro conditori conjungimur. Per *jejunium* omnia quibus nos a contagione vitiorum, & illecebris seculi observamus, ut libera mente, & corpore casto dilectioni valeamus inhærere semper, & nostri conditoris, & proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi. Nam quia mensis plenitudine d'erum lunaris circuli perficitur, per illum plenitudo virtutis cujusque spiritualis ostenditur, in qua mens fidelium a Domino cotidiana illustratione quasi Luna a Sole respicitur.

(*b*) Unus vero mensis, quo ligna ad opus templi cedebant, elemosina est, idest opus misericordiæ, quæ erga salutem proximi, ut in unitatem sanctæ Ecclesiæ bene proficiendo perveniat, docendo, castigando, temporalia commoda impendendo, vitæ exempla monstrando, laboramus. Duo autem reliqui menses, quibus in domibus suis manere, ac suis necessitatibus sunt vacare, permissi, oratio est, & jejunium, quibus præterea ea, quæ erga necessitatem fratrum foris operamur, nostræ salutis proprie curam intus conversa ad Dominum mente, gerimus. Et quoniam illi solum perfecte vel suæ, vel fraternæ salutis curam gerunt, qui se intuitione divinæ gratiæ humiliter subdunt, recte sequitur. (*c*) „ *Et Adoniram erat super hujuscemodi indictione*. Adoniram namque, qui latine dicitur: *Dominus meus excelsus*, quem melius, quam ipsum, quem nomine imitatur insinuat, Dominum videlicet Salvatorem? Et tunc Adoniram operariis templi præponitur, ut sua provisione rite ordinet, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuo ad curandum domum suam redeant, cum Dominus, & Salvator noster mentes sanctorum prædicatorum sua familiarius illustratione informat, ad discernendum, quando oporteat ædificandi Ecclesiam opus inire prædicando, vel alia pietatis officia præstando, & quando rursum conveniat ad suam ipsorum conscientiam examinandam, quasi ad inspiciendam domum suam, reverti, & hanc orationibus, ac jejuniis superno inspectore, ac visitatore dignam reddere.

(*d*) *Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte, absque præpositis, qui præerant singulis operibus, numero trium millium trecentorum præcipientium populo, & his, qui faciebant opus &c.* „ (*e*) Latomos dicunt lapidum cesores. Idem autem lapidum cesores, quod & lignorum cesores figurate designat: hoc est sanctos prædicatores, qui mentes insipientium de labore verbi Dei exercent, eosque ab ea, in qua nati sunt, turpitudine, ac deformitate transmutare contendunt: ac regulariter institutos unitati fidelium, ædificio videlicet domus Dei, aptos reddere curant. Quod autem & ligna, & lapides in monte ceduntur, & cesâ, ac præparatâ utrâque materia, ad „ mon-

(*a*) *Quæ notata non invenis, a vulgatis Rabani exemplaribus absunt. An quia ea Claudius de suo inseruit: an potius quia operariorum negligentia ea abstulit? Judicaverit Lector.*
(*b*) *Hæc non extant in vulgatis Rabani operibus. Cur id evenerit, Lectori dijudicandum relinquo.* (*c*) *vers.* 14. (*d*) *vers.* 15, & 16. (*e*) *Rursus Rabanus occurrit, quem docentem habes, dum lineolas ad marginem positas invenies.*

„ montes domus Domini transfertur, „ patet sensus; quia omnes homines in „ monte superbiæ nati sumus: quia de „ prævaricatione primi hominis, quam „ superbia fecit, originem carnis traxi- „ mus. Quicumque gratia Dei præ- „ ordinati sumus ad vitam, excidi- „ mur catechizando, & Sacramenta „ fidei percipiendo, de monte superbiæ „ in montem domus Domini transfe- „ rimur, qui eruti de potestate tene- „ brarum, ad arcem virtutum, quæ est „ in unitate sanctæ Ecclesiæ, perveni- „ mus. Notandum autem, quod iidem „ operarii ita erant distributi, ut pars „ in monte lapides cederent, pars item „ onera portarent. Diversa sunt nam- „ que dona spiritus, & quidam majo- „ rem dicendi, ac protervos arguendi „ constantiam habent, quidam mitio- „ res ad consolandos pusillamines, & „ infirmos sublevandos existunt, qui- „ dam utriusque virtutis munere prædi- „ ti ad opus Domini conveniunt, qua- „ les fieri voluit eos, de quibus loqui- „ tur Apostolus dicens: (*a*) *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes*. Præpositi autem, qui præerant „ singulis operibus, ipsi sunt sacræ con- „ ditores Scripturæ, quorum magisterio „ in omnibus erudimur, quomodo (*b*) „ inscios docere, & contemptores cor- „ ripere: (*c*) quomodo nos invicem „ onera nostra portare, ut impleamus „ legem Christi, conveniat.

(*d*) Quanto autem quisque plus in sustentandis proximorum necessitatibus, sive in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, vel quietis animarum post mortem, vel beatæ corporum immortalitatis (*e*) expectat. (*f*) „Unde recte præfati opera- „ rii septuaginta millia, & octoginta „ millia esse perhibentur. Septuaginta „ millia videlicet propter sabbatismum „ animarum: (septimus enim dies in „ Sabbatum, idest requiem consecratus „ est.) Octoginta millia propter spem „ resurrectionis, quæ octava die (idest „ post Sabbatum) in Domino præces- „ sit, & in nobis quoque octava die, „ similiter, & octava ætate futura spera- „ tur. Præpositi autem erant tria mil- „ lia trecenti, propter fidem nimirum „ Sanctæ Trinitatis, quam sancta no- „ bis eloquia prædicant. Quod vero pro „ tribus millibus trecentis præpositis, „ (*g*) in libro paralipomenon tria millia „ sexcenti sunt scripti, ad eandem pror- „ sus sublimium virorum perfectionem „ respicit. Nam quia in senario nume- „ ro (*h*) Dominus mundi ornatum „ complevit, recte in eo perfecta bo- „ norum solent opera figurari. Et quia „ sancta Scriptura cum fide veritatis, o- „ pera justitiæ docet habenda, recte „ præpositi operum templi tria millia, „ & sexcenti fuisse perhibentur. Nec „ prætereundum, quod hæc septuaginta, „ & octoginta millia portantium onera „ & latomorum cum præpositis suis, non „ fuerunt de Israel, sed de proselytis, „ idest advenis, qui morabantur inter „ eos. Scriptum namque est in libro „ Paralipomenon (*i*). *Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumeravit David pater ejus: & inventi sunt centum quinquaginta millia, & tria millia sexcenti, fecitque* (*k*) *eos septuaginta millia qui humeris onera portabant &c.* Proselyti autem voca- „ bantur græce, qui ex aliis nationibus „ progeniti, in fidem & consortium „ po-

(*a*) *1. Thess. 5. 14.* (*b*) mitiores, *sed præstat nostra lectio.* (*c*) *Gal. 6. 2.*
(*d*) *Quæ lineolis ad marginem positis carent a Rabano edito absunt.*
(*e*) *Deesse videtur* post judicium extremum, *aut aliud ejusmodi. Quomodo locutiones illæ, quæ* quietem *mortuis tribuunt, accipiendæ sint, docet Muratorius in libro, quem* de statu Mortuorum *inscripsit.* (*f*) *Redit rursus Rabanus.* (*g*) *2. Para. 2. 18.*
(*h*) *Deest in editis vox* Dominus, *quam tamen sensus exposcit.* (*i*) *2. Para. 2. 17.*
(*k*) *Rabanus, & editio vulgata* ex eis.

„ populi Dei acceptâ circumcisione transierunt. Fuerunt itaque operarii domus Domini de filiis Israel, fuerunt de proselytis, fuerunt de gentibus. De filiis videlicet Israel, triginta millia, qui ad præcidendos de libano cedros missi sunt: de proselytis isti, de quibus nunc locuti sumus, lapidum cesores. De gentibus, Hiram ipse, & servi ejus, qui cum servis Salomonis ligna cedebant de libano. Omne igitur hominum genus, per quos ædificanda erat Ecclesia, in ædificio templi præcessit: judæi namque, proselyti, & gentiles conversi ad veritatem Evangelii unam, eandemque Christi Ecclesiam, sive recte vivendo, sive etiam docendo construnt.

(*a*) „ *Præcepitque rex, ut tollerent lapides grandes pretiosos in fundamentum templi, & quadrarent eos.* Fundamentum templi nullum est aliud mystice intelligendum, quàm illud, quod ostendit Apostolus dicens: (*b*) *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est Christus Jesus.* Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest vocari, quia sicut ait Petrus: (*c*) *non est aliud sub cęlo datum hominibus nomen, in quo oporteat nos salvos fieri.* In quod fundamentum lapides grandes, & pretiosi ponuntur, cum præcipui factis, ac sanctitate viri familiari mentis sanctitate suo adhærent conditori; ut quo firmius in illo spem suam ponunt, eo fortius aliorum vitam dirigere (quod est latitudinem portare) sufficiant. Lapides ergo, qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebantur, proprie sunt Prophetæ, & Apostoli, qui verbum, & Sacramenta veritatis, sive visibiliter, sive invisibiliter, ab ipsa Dei sapientia perceperunt. (*d*) Unde & **nobis, qui eorum vitam, sive doctrinam studemus, pro nostro modulo imitari, *fundatos* dicit Apostolus (*e*) *super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum.* Sed & generaliter quicumque, & fideliter ipsi Domino adhærere, & impositas sibi fratrum necessitates fortiter ferre didicerunt, hi possunt lapidibus grandibus, ac pretiosis indicari. (*f*) „ Qui bene lapides primo quadrari, ac sic in fundamento poni jubentur: quadratum namque omne, quocumque vertitur, stare fixum consuevit. Cui nimirum figuræ corda adsimilantur electorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum adversitate, nec ipsa etiam morte a sua rectitudine possint statu declinari. (g) Quales videlicet Doctores Ecclesia, non solum de Judæa, verum etiam de gentibus per plures suscepit. Unde bene de lapidibus hujus mundi grandioribus pretiosis, & quadratis subditur.**

(*h*) „ *Quos dolaverunt cęmentarii Salomonis, & cęmentarii Hiram.* Dolantur namque lapides pretiosi, cum electi quique præcedentium sanctorum instructione, & instantia, quicquid in se habent noxium & inane, relinquunt, atque ante conspectum sui conditoris solam insitæ justitiæ regulam, quasi stabilem quadraturæ formam ostendunt. Dolaverunt autem lapides non solum cęmentarii Salomonis, sed & cęmentarii Hiram, quia ex utroque populo fuerunt nonnulli, qui ipsorum quoque Doctorum sublimium, immo Doctores existerent. (*i*) Et quasi quadrantes eos ad sublevandum domus Domini ædificium pararent. Neque enim soli Hieremias, & Isaias, & cęteri ex circumcisione Prophetæ, verum etiam beatus Job cum filiis suis, qui erant de gentibus, maximam vitæ, sive patientiæ formam

(*a*) *vers.* 27. (*b*) 1. *Cor.* 3. 11. (*c*) *Act.* 4. 12. (*d*) *Quæ lineolis notata non sunt, a Rabano absunt.* (*e*) *Eph.* 2. 20. (*f*) *Hac rursus Rabani verba sunt.* (*g*) *Quæ notata non sunt, in edito Rabani non leguntur.* (*h*) *vers.* 18. (*i*) *Desunt hac quoque in Rabano.*

mam; doctrinæ salutaris præconia sequentis ævi Doctoribus ministrarunt: quo abiectis verbis, actibus, cogitationibus supervacuis, ad portandum onus sanctę Ecclesiæ digni, & apti inventi sunt.

(*a*) *Porro Giblii præparaverunt li-* „ *gna, & lapides ad ædificandam do-* „ *mum*. Giblos est civitas in Syria „ Pheniciæ, a quo Giblii sunt vocati, „ cujus meminit Ezechiel dicens: (*b*) „ *Sapientes tui Tyre, facti sunt guber-* „ *natores tui: Senes Giblii, & pruden-* „ *tes ejus*. Pro quo in Hebræo conti- „ netur: *Gobel*, sive *Gebal*, quod in- „ terpretatur *diffiniens*, sive *determi-* „ *nans*. Quod vocabulum apte conve- „ nit eis, qui corda hominum ad ædi- „ ficium spiritale, quod ex virtutibus „ animæ construitur, parant: sic ete- „ nim solum suos auditores fidem, & „ opera justitiæ sufficiunt docere, dum „ ipsi prius sacris paginis edocti, dili- „ genter, quæ sit fides tenenda, quo „ virtutum calle incedendum, certa dif- „ finitione veritatis didicerunt. Nam „ frustra sibi officium doctoris usurpat, „ qui discretionem catholicę fidei igno- „ rat, neque sanctuarium Domino, sed „ ruinam sibi ædificant, qui docere a- „ lios regulam, quam ipsi non didice- „ runt, conantur. In ædificando ergo „ domum Domini primo sunt ligna, & „ lapides cedendi de monte, quia eos, „ quos in fide veritatis instituere quę- „ rimus, primo necesse est, ut abre- „ nuntiare diabolo, ac de sorte primę „ prævaricationis, in qua nati sumus, „ doceamus renascendo erui: deinde quę- „ rendi sunt lapides pretiosi, & grandes, „ atque in fundamentum Templi ponen- „ di, ut meminerimus, abdicata conver- „ satione priori, eorum in omnibus vi- „ tam, moresque inspicere, eosque no- „ stris auditoribus imitandos propone- „ re, quos per virtutem humilitatis „ specialiter Domino adhærere noveri- „ mus. (*c*) Quos invincibili mentis stabilitate, quasi quadratos quodam modo, atque ad omnes tentationum incursus, immobiles perdurare conspicimus, quos pretiosos, & grandes merito, ac fama comperimus. Post fundamentum vero talibus, ac tantis lapidibus compositum, ædificanda est domus Domini, præparatis diligentius lignis, ac lapidibus, ac decenti ordine collocatis. Quæ olim de prisco suo situ, (*d*) (vel radice) fuerant abstracta, quia post prima fidei rudimenta, post collocata in nobis juxta exemplum sublimium virorum fundamenta humilitatis (*e*), „ addendus est in „ altum paries operum bonorum, qua- „ si super impositis sibi invicem ordi- „ nibus lapidum (*f*) *ad ambulandum*, „ ac proficiendum *de virtute in virtu-* „ *tem*. Vel certe lapides fundamenti „ grandes pretiosi, & quadrati, pri- „ mi sunt, ut supra diximus, Ecclesia- „ rum magistri, (*g*) qui ab ipso Do- „ mino verbum audierunt salutis. Su- „ perpositi autem ordines lapidum, si- „ ve lignorum, sequentes suo quoque „ tempore sacerdotes, quorum vel prę- „ dicatione, ac ministerio fabrica cre- „ scit Ecclesiæ, vel (*h*) ordinatur „ virtutibus. Quales autem colore fue- „ rint lapides, quibus factum est tem- „ plum, in libro Paralipomenon aper- „ te declaratum est, dicente David ad „ Salomonem, cum ei impensas tem- „ pli, & quæ paraverat, ostenderet. (*i*) „ *Omnem pretiosum lapidem, & mar-* „ *mor parium abundantissime præparavi*. „ Marmor autem parium marmor candi- „ dum dicitur, quale eadem insula gigne- „ re consuevit. (k) Unde poeta de illa:

Olearon, niveamque paron, sparsasque per æquor
Cyclada, sed crebri legimus freta concita ventis (*l*).

Nivea ergo paron dicitur, eo quod can- di-

(*a*) *En iterum Rabanus*. (*b*) 37. 8. (*c*) *Quæ lineolis carent, in Rabano non extant*. (*d*) *Verba hæc:* vel radice *aliam lectionem indicant; nolui tamen demere. Demat, si vult Lector*. (*e*) *Subsequentia in Rabano reperies*. (*f*) *Psal*. 83. 8. (*g*) *Eph*. 2. 20. (*h*) ornatur. (*i*) 1. *Para*. 29. 2. (*k*) *Quæ lineolis carent, Rabanus minime habet*. (*l*) *Virgil*. 3. *Æne*.

didissimi generis marmor mittat. „ Est „ autem una de cycladibus insulis, quo „ videlicet lapide templum fuisse fa- „ ctum Josephus insinuat dicens: *Ele-* „ *vavit itaque templum usque ad ca-* „ *meram ex lapide albo constructum:* „ (*a*) *altitudo fuit vigintiquinque cu-* „ *bitorum*, *&* *centum*. Nec mysterii „ sensus in abdito est; cuivis etenim „ patet, quia marmor candidum, ex „ quo domus Domini constructa est, „ mundam electorum actionem, simul „ & conscientiam ab omni nævo cor- „ ruptionis castigatam designat, qua- „ les esse voluit sapiens ille Architectus „ eos, quos super fundamentum Chri- „ sti locabat, lapides pretiosos, auro „ argentoque redimitos. (*b*) *Charissimi* „ inquit *mundemus nos ab omni in-* „ *quinamento carnis*, *&* *spiritus*, *perfi-* „ *cientes sanctificationem in timore Dei.* (*c*) Ædificium in superiore hujus voluminis parte habes a Beato Beda expositum (*d*).

(*e*) *Venerunt cuncti senes ex Israel ad regem Salomonem in Hierusalem, ut deferrent arcam fœderis Domini de civitate David, idest de Syon, & tulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini, intuleruntque eam in locum suum in oraculo templi in sancta sanctorum subtus alas cherubin: siquidem cherubin expandebant alas suas super locum arcæ, protegebantque arcam, & vectes ejus desuper. Cumque eminerent vectes, apparerentque summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus: qui & fuerunt ibi usque in præsentem diem.* „ Hoc (*f*) mani- „ festius in Paralipomenon volumine „ scribitur. (*g*) *Vectium* inquit, *qui-* „ *bus portabant arcam*, *quia paululum* „ *longiores erant*, *capita parebant ante* „ *oraculum. Si vero quis paululum fuis-* „ *set extrinsecus*, *eos videre non pote-* „ *rant*. Ubi notandum, quia & si ca- „ pita vectium accedentibus propius, ac „ diligentius intuentibus apparebant „ ante oraculum, non tamen fieri po- „ terat, ut ipsa eorum capita ante „ oraculum eminerent, quia nimirum „ necesse erat, ut clauso oraculo, & „ appenso ante ostia velo, ipsi quo- „ que vectes toti cum arca, & che- „ rubin abderentur interius; quod fie- „ ri non poterat, si prominentes ulte- „ rius vectes producendis ad claudendum „ ostiis locum non darent. Quorum „ positionem vectium Scriptura non „ sine causa, sed magni intuitu Sacra- „ menti tam diligenter expedire cura- „ vit: constat enim, quod domus tem- „ pli exterior, peregrinantem in terris „ Ecclesiam: sancta sanctorum autem „ internam supernæ patriæ felicitatem „ designat. Item illata in sancta san- „ ctorum arca, assumptam Christi hu- „ militatem, & intra velum regiæ cæ- „ lestis inductam: vectes vero, quibus „ eadem arca portabatur, prædicatores „ verbi, per quos ipse mundo innotuit, „ typice denuntiant. (*h*) Apparebant „ enim summitates vectium foris ante „ oraculum non semper, sed cum ostia „ ejusdem oraculi aperiri contingeret, „ neque hoc omnibus, sed iis solum- „ modo, qui propius accedentes atten- „ tius ea, quæ intus erant, satagebant „ intueri. Ipsa autem arca, qualis & „ quomodo esset posita, (*i*) solum eis, „ qui oraculum intrassent, videre lice- „ bat, quia nullus sanctorum adhuc vi- „ ta positus, tametsi multum in alti- „ tudine se mentis attollens, sed soli il- „ lius patriæ cives gloriam inibi sui Re- „ demptoris (*k*) plane contuentur. „ Sunt & vectes cum arca in oraculo „ re-

(*a*) *Editus Rabanus:* altitudo fuit sexaginta cubitorum (*b*) *2. Cor. 7. 1.*
(*c*) *Hactenus etiam Rabanus.* (*d*) *Plurima omittit codex noster, quæ habet vulgatus Eucherius ex Beda desumpta; ad quem quidem idem codex Lectorem allegat. Hic aliqua certe desunt, quæ notantur in serie capitum.* (*e*) *Cap. 8. 1, & 2. Para. 5. 2.*
(*f*) *Ibi. vers. 9.* (*g*) *Beda cap. seu quæstione 14. quæ sequuntur lineolis notata, tradit. Rabanus hæc pariter habet.* (*h*) *Nonnulla, quæ vulgatis Bedæ, & Rabani libris leguntur, prætermittit hic Claudius. An quia parum idonea iis, quæ sibi explicanda proposuerat? judicaverit Lector.* (*i*) solis iis. (*k*) plene.

" reconditi, quia absconditi sunt etiam " nunc perfecti quique electi, qui nos " præcesserunt de mundo in abdito " vultus Dei, a conturbatione homi- " num, quorum tamen summitates ve- " ctium nonnunquam aperto oraculo " his, qui appropiant, visuntur: cum per- " fectioribus quibusque, atque oculum " sui cordis tota intentione purifican- " tibus, divina gratia aliquid extremum " de supernorum civium gaudio con- " templandum donaverit. Quæ nimi- " rum contemplatio his, qui paulo lon- " gius recesserunt, minime conceditur, " quia quanta exterius mente vaga re- " manent, tanto minus, quæ sint inter- " na gaudia, vident.

(*a*) Deinde sequitur: *In arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit fędus Dominus cum filiis Israel, cum egrederentur de terra ægypti.* Quæri potest quomodo hic dicat quod in arca non esset aliud, nisi duæ tabulæ testimonii, cum Apostolus Paulus, magister gentium in fide, & veritate, Hebræis, idest filiis Israel, scribat dicens: (*b*) *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur sancta sanctorum: aureum habens thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua erat urna aurea habens manna, & virga Aaron, quę fronduerat, & tabulæ testamenti.* Ecce teste Apostolo didicimus, quod & ista ibidem fuerunt: non enim ausus est aliud eis scribere, nisi quod certum tenebant illi: omnia hæc in ipsa arca fuisse, sed non plenius apparet, quando intromissæ ibidem sint: excepto quod in libro Numeri scriptum est: (*c*) *Protulit Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israel: videruntque, & receperunt singuli virgas suas. Dixitque Dominus ad Moysen, refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium filiorum Israel: & quiescant querelæ eorum a me, ne moriantur.* Denique & de manna, ita in Exodo scriptum est: (*d*) *Dixitque Moyses ad Aaron, sume vas unum, & mitte ibi man, quantum potest capere Gomor, & repone coram Domino ad servandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moysi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reservandum.* Erat autem in arca urna aurea habens manna, quia in homine Christo habitat (*e*) *omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Erat autem virga Aaron, quæ excisa denuo floruerat, (*f*) quia potestas omnis judicandi penes eum est, cui judicium in humilitate, passionis videbatur esse sublatum. Erant & tabulæ testamenti, quia in illo sunt (*g*) *omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi.* Adhærebant ei vectes, quibus portabatur, quia Doctores, qui quondam laborabant in verbo Christi, nunc præsenti visione gaudent gloriæ Christi: quod enim unus eorumdem dixit: (*h*) *Cupio dissolvi, & cum Christo esse*, de omnibus utique sui operis consortibus intelligendum reliquit.

(*i*) *Factum est cum exissent Sacerdotes de sanctuario, nebula implevit domum Domini: & non poterant Sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam: impleverat enim gloria Domini domum Domini.* (*k*) " Gloria Do- " mini intelligitur Christus, cujus fide " repletus est universus mundus. De " qua gloria, (*l*) cum pro adorato vi- " tulo Dominum deprecaretur Moyses, " ut parceret populo peccatori, respon- " dit Dominus: *propitius ero illis, ve-* " *run-*

(*a*) *vers.* 10. (*b*) *Hebr.* 9. 2. (*c*) *Num.* 17. 9, & 10. (*d*) *Exo.* 16. 33. 34. (*e*) *Colossi.* 2. 9. (*f*) *Joan.* 5. 22. 27. 29. 30. &c. (*g*) *Colossi.* 3. 3. (*h*) *Philip.* 1. 23. (*i*) *Cap.* 8. 10. (*k*) *Quæ sequuntur, illustrantque locum hunc, desumpta sunt prorsus ex capite 2. Isidori in librum III. Regum.* (*l*) *Num.* 14. 19. 20. &c.

„ *runtamen vivo ego*, *& vivit nomen*
„ *meum, quia implebitur gloria mea om-*
„ *mnis terra*. Et septuagesimus primus
„ Psalmus canit: (*a*) *Implebitur gloria*
„ *ejus omnis terra*. Unde & angeli cla-
„ mabant pastoribus: (*b*) *Gloria in*
„ *excelsis Deo*, *& in terra pax homi-*
„ *nibus bonæ voluntatis*. Quod autem
„ nebula implevit domum Domini, *&*
„ *non poterant Sacerdotes ministrare*
„ *propter nebulam*, hæc sententia su-
„ perbos Judæorum Pontifices, ac Do-
„ ctores insinuat, qui dum Nativitatis
„ Christi Sacramenta investigare despi-
„ ciunt, debitum fidei suæ ministerium
„ per erroris nebulam perdiderunt. Ita
„ enim eorum mentes infidelitatis cali-
„ go replevit, ut exigentibus propriis
„ meritis, non agnoscant cultum cre-
„ dulitatis.

Post perfectum omne opus domus Domini & longam orationem Salomonis, (*c*) & divina ad eum oracula facta inter cętera refert Scriptura, (*d*) quod classem navium fecerit rex Salomon in Asyongaber. Asyongaber portus est maris rubri, (*e*) & fuit tricesima prima mansio filiorum Israel, quando profecti sunt de Ægypto: ipso etiam loco post (*f*) classis Josaphat, ut Scriptura testatur, vi tempestatis attrita est. Classis sunt navigia maris: classis etiam dicta navium multitudo.

(*g*) Post hæc iterum refert Scriptura, quod venerint servi Hiram cum servis Salomonis in eisdem navibus in Ophir, sumptumque inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem in Hierusalem. Ophir, unde, sicut jam diximus, aurum afferebatur Salomoni, fuit unus de posteris (*h*) Heber nomine Ophir, ex cujus stirpe venientes a fluvio Cophenæ usque ad regionem Indiæ, quæ vocatur Hieria, eos habitasse refert Josephus, a quo & regio ipsa tale vocabulum est consecuta. Unde septuaginta interpretes derivato vocabulo non Ophir, sed *Ophira* transtulerunt.

(*i*) *Sed & regina Saba audita fama Salomonis*, *in nomine Domini venit tentare eum in ænigmatibus*.

Sicut enim hæc regina venit a finibus terræ, idest India, ut quidam dicunt, audire sapientiam Salomonis, ita venit Ecclesia post multa secula ad Redemptorem, & eruditorem suum, ut de stultitia erroris, doctrinam perciperet veritatis. Hæc est illa regina, de qua ad Dominum dicitur: (*k*) *Astitit regina a dextris tuis*, *in vestitu deaurato circumamicta varietate:* Idest diversarum circumdata pretioso decore virtutum: hæc etiam omnium credentium mater est, quæ natos ad mortem, regenerat ad salutem: per quam Christus plus restituit in gratia, quam periit in natura: & Adæ transgressoris degenerem prolem in adoptionem divinæ paternitatis assumpsit, & de paradiso exhæreditatis, cęli reddidit cives. Hæc post synagogam quidem vocata, sed ante synagogam promissa. Hæc enim jam in primo homine præfigurata est. Nam sicut ex Adæ latere fabricata est Æva: ita ex Christi corpore, & vulnere redempta crevit Ecclesia.

(*l*) *Ingressa regina Saba Hierusalem cum multo comitatu*, *& divitiis*, *cum camelis portantibus aromata*, *& aurum infinitum nimis*, *& gemmas pretiosas*, *venit ad Salomonem*, *& locuta est ei universa*, *quæ habebat in corde suo*.

Ergo in figura reginæ hujus, Ecclesia venit ex gentibus, & finibus terræ imponens finem cupiditatibus, vitiisque terrenis, audire sapientiam Salomonis, idest viri pacifici Domini nostri Jesu Christi (*m*), *qui fecit utraque unum*

(*a*) *vers.* 19. (*b*) *Luc.* 2. 14. (*c*) *III. Reg.* 9. 3. (*d*) *Ibid.* 11. 26.
(*e*) *Num.* 33. 35. (*f*) *III. Reg.* 22. 49. (*g*) *Ibid.* 9. 27. 28.
(*h*) *Gen.* 10. 25. 29. (*i*) *III. Reg. cap.* 10. 1. (*k*) *Psal.* 44. 10.
(*l*) *Cap.* 10. *vers.* 2. (*m*) *Eph.* 2. 14.

unum solvens inimicitias inter Deum, & hominem in carne sua. Venit post veteres, & profanas superstitiones audire, & discere de fidei illuminatione, & judicio futuro: de animæ immortalitate, de spe resurrectionis, & gloria. Venit ergo in Hierusalem cum multo comitatu: idest, non jam cum una tantum gente Judæorum, sicut prius synagoga solos habuit hebræos, sed totius mundi gentibus, diversisque nationibus. Venit ergo exhibens munera digna Christo, aurum, & gemmas pretiosas, & hoc camelis portantibus aromata, idest ex gentili populo venientibus, qui fuerant prius vitiorum fœditate distorti, & malorum onere curvi, ac peccatorum pravitate deformes. Cum his tanquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibens secum aromata fidei, aurum puritatis, incensum pretiosum, splendoresque gemmarum, morum scilicet insignia, ornamenta virtutum. (*a*) *Et locuta est ei universa, quæ habebat in corde suo:* Idest aperuit ei cor suum, manifestavit ei occultam conscientiam suam in confessione, & pœnitudine præcedentium delictorum. Videamus quid agat hæc regina.

(*b*) *Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificaverat, & cibos mensæ ejus, & holocausta, quæ offerebat in domum Domini, non habebat ultra spiritum.*

Quid erat rationis, ut præpotens regina domum, expensas, & cibos regios tanto opere miraretur? Ergo hoc in loco aliqua majora nos oportet inquirere. Vidit ergo Ecclesia ex gentibus congregata sapientiam Christi, idest post carnalia instituta gentilium, post humanam, & animalem doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis, & vitæ, inspexit spiritualia mirabilia bonorum, agnovit verum fabricatorem cœli, ac terræ, & potentissimum humani generis conditorem. De cujus sapientia dicitur: (*c*) *Omnia in mensura, & pondere, & numero constituisti.* Vidit & domum, quam ædificaverat, idest incarnationem hominis assumpti. De qua domo dicit Apostolus: (*d*) *In quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Vidit & cibos Salomonis, videlicet illos, de quibus dicebat: (*e*) *Meus cibus est, ut faciam voluntatem patris ejus, qui me misit.* Cibus Christi est salus nostra, reficitur cœlestibus epulis, profectibus nostris. Cibus ejus sumus, dum adquisiti ab Ecclesia, in membra ejus, corpusque transimus: vel cibus ejus altaris Sacramenta cœlestia, de quibus dicitur: (*f*) *Panem cœli dedit eis, Panem Angelorum manducavit homo.* Vidit & holocausta ejus: orationem sine dubio, supplicationumque mysteria; & obstupuit. Ibi vidit inæstimabiles divitias Domini sui.

(*g*) *Dixitque ad regem: verus est sermo, quem audieram in terra mea, super sermonibus tuis, & super sapientia tua: & non credebam narrantibus; donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probavi, quod media pars nunciata mihi non fuisset. Majora sunt sapientia, & opera tua, quam rumor, quem audivi.* Cum ergo pervenit hæc, sive Ecclesia, sive quæque anima sancta in æternam Hierusalem, idest visionem pacis, & ingressa fuerit beatam requiem, & gloriam cœlestium promissorum, multo plura, & magnificentiora perspiciet, quam ei sunt in hac terra per sacra eloquia, per Prophetas, atque Apostolos nunciata. *Nunc enim tanquam in speculum in ænigmate*: tunc autem oculis suis videbit: *idest facie ad faciem.* (*h*) Cum inquam, unaquæque anima fidelis, & sancta in illo seculo plena bonorum operum fructibus, divinis fuerit præsentata conspectibus, exhibens in se, immo se ipsam

(*a*) *III. Reg.* 10. 2, & 2 *Para.* 9. 1. (*b*) *v.* 4. (*c*) *Sap.* 11. 21. (*d*) *Colos.* 2. 9. (*e*) *Jo.* 4. 34. (*f*) *Ps.* 77. 24, & *Jo.* 6. 50. &c. (*g*) *v.* 6, & *subs.* (*h*) 1. *Cor.* 13. 12.

ipsam xenium Deo suo, proferens digna cęlo, & valitura cęlum multiplicia munera, gemmas misericordiæ, justitiæ margaritas, diversorum ornamenta meritorum, idest aromata compunctionis, & suave olentis balsama castitatis proferens, sicut dixi, aurum infinitum nimis, idest integrum in se reconsignans pio inęstimabile pretium Redemptori, spiritualibus cordis, & corporis oblationibus placitura, ut possit cęlestium mirabilibus inserta, vocem propheticæ exultationis adsumere: (*a*) *Introibo domum tuam in holocaustis*. Tunc beata, & illustris anima inter stupendas remuneratoris sui constituta divitias, ineffabilibus reginæ hujus verbis uti ad Deum poterit dicens: *Verus est sermo, quem audivi in terra mea super sermonibus tuis. Majora sunt opera tua, quam rumor, quem audivi*. Hoc est dicere: o Domine de tribulationibus meis magna quidem sperare præsumpsi: sed majorem percepi veniam. Manifesta, quam cerno, dulcedinis magnitudinem cogitationis meę sensum superat expectationis effectus. (*b*) Et revera id, quod parat Deus diligentibus se, fide non comprehenditur, spe non attingitur, caritate non capitur, desideria, & vota transgreditur, adquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua insuspicabili retributionum largitate succrescere, habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium.

Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestivit eum auro fulvo nimis, qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte posteriori. Thronus eburneus æternam judicis potestatem auro divinitatis fulgentem, quam (*c*) Dominicus homo a Patre accepit, figuram gestasse non dubium est. Sex gradus hujus throni omnem creaturam visibilem, & invisibilem, quę sex diebus facta est, & Christo Domino a Patre subjecta typicè demonstrabant. Quod autem ipse thronus in posteriorem sui partem rotundus esse describitur, hoc procul dubio datur intelligi, quia præsens mundus, qui per metas temporum volvitur, in sua extremitate a Domino sit judicandus. At vero duodecim leunculi per sex gradus bini stantes, Sanctorum Apostolorum significant potestatem, quibus dictum est a Domino: (*f*) *Sedebitis super duodecim sedes judicantes duodecim tribus Israel*.

Post aliquanta iterum refert Scriptura: (*d*) *Quod fecit Salomon, ut tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta lapidum*. Hæc locutio tropica, non propria est: tale est quale in Genesi legimus, ubi dixit Deus ad Abraham. (*e*) *Faciem semen tuum quasi pulverem terrę*. Quod ea locutione dictum est, quam græci vocant hyperbolem: quæ utique tropica, non propria est: quem tamen modum, ut cęteris tropis uti solere Scripturam, nullus qui eam didicit, ambigit. Iste autem tropus, idest modus locutionis, fit, quando id quod dicitur, longe est amplius, quam quod eo dicto significatur. Quis enim non videat, quod erat incomparabiliter amplior lapidum numerus, quam argenti pondus in civitate Hierusalem?

(*g*) *Rex autem Salomon amavit mulieres alienigenas multas: filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumęas, & Sidonias, & Hethęas: de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel, non ingrediamini ad eas:*

(*a*) *Psal.* 65. 13. (*b*) remunerationis pretium. *Sic vulgatus Eucherius.*

(*c*) *Locutio hæc per se Nestoriana est: sed mitefieri illa potest ad eum modum, quo mitefiunt nonnullæ Patrum locutiones hujus similes, ideo liberiores, quia ante exortum Nestorii errorem prolatæ. Ceterum ex iis [nisi fallimur] est locutionibus, quæ in Claudio reprehensæ sunt, isque non temere Nestorij asseclis annumeratus.* (*d*) *vers.* 27.

(*e*) 13. 16. (*f*) *Matth.* 19. 28. (*g*) *Cap.* 11.

eas: neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini Deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore, fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ, & averterunt mulieres cor ejus. Ammonendi sunt quibus hoc seculum prosperatur, qui nulli adversitatibus hujus mundi feriuntur, quod Salomon post acceptam sapientiam, usque ad idolatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur, sed concessam sapientiam funditus deseruit: eo quod eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodivit, nisi postquam Deum deseruit, & se a Deo desertum esse cognovit. (*a*) „ Jam vero de ceteris operibus ejus quid dicam? Eum vehementer arguit sancta „ Scriptura, atque condemnat, & nihil de pęnitentia ejus, vel in eum „ indulgentia Dei, omnino commemorat. Nec prorsus occurrit, inter „ (*b*) posteriora ejus male gesta, quod „ saltim in allegoria boni aliquid significent: hinc ejus flenda submersio; nisi forte quis dicat mulieres alienigenas, quarum amore deceptus „ est, significasse electas Ecclesias de „ gentibus. Posset enim fortasse hoc „ non absurde intelligi, si illæ propter „ Salomonem desererent Deos suos, & „ colerent Deum ejus. Cum vero ipse „ propter illas offendit Deum suum, & „ coluit Deos earum, non est quid „ inde boni conjici possit; nec tamen „ nihil arbitrandum est boni aliquid „ significare potuisse, sed malum; apparet enim in persona hujus Salomonis mira excellentia, & subversio „ terribilis. Quod igitur in illo diversis temporibus extitit, prius bonum, & „ posterius malum, hoc in Ecclesia in „ isto adhuc seculo simul, & uno tempore ostenditur. Nam bono illius, bonos Ecclesiæ, malo autem illius, malos Ecclesiæ significatos puto, tanquam in unitate areæ. Sic in illo „ uno homine bonos in granis, malos „ in paleis, aut certe in unitate unius „ segetis bonos in tritico, malos in „ (*c*) zizania.

(*d*) *Factum est igitur in tempore illo, ut Hieroboam egrederetur de Hierusalem, & inveniret eum Abias Silonites Propheta in via, opertus pallio novo: erant autem duo tantum in agro. Apprehendensque Abias pallium suum novum, quo opertus erat, scidit in duodecim partes, & ait ad Hieroboam: Tolle tibi decem scissuras, hæc enim dicit Dominus Deus Israel: Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus: porro una tribus remanebit ei propter servum meum David, & alia tribus propter Hierusalem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.*

(*e*) „ Illud vero, quod post mortem Salomonis decem tribus a templo separatæ sunt, & duæ relictæ, „ satis indicat, quod de tota ipsa gente „ Apostolus ait. (*f*) *Reliquię per electionem salvæ factæ sunt.*

Quod vero unitas pallii Prophetæ in duodecim partes scissa est, ex quibus scissuris Hieroboam decem accepit, hoc figurasse videtur, quod concordia Ecclesiæ ab hęreticis conscissa, ipsi magistri erroris, a quibus unitas divisa est, plebem in decem tanquam errores a catholicis dividunt, & tyrannice sibi subditam detinent.

Post multa alia refert Scriptura libri Regum, & dicit: (*g*) *Reliqua autem*

O

(*a*) *Hęc perquire cap. 6. Isidori in III. Regum: in commentariis quoque Rabani in locum hunc.* (*b*) *Edit.* occurrit, quid saltem in allegoria. (*c*) *Edit.* zizaniis.
(*d*) *Cap.* 11. 29. (*e*) *Desumpta sunt hæc ex cap. 7. Isidori in lib. III. Reg.; & fortasse etiam subsequentia ex eodem Isidoro desumpta sunt; sed periit porro, nisi fallimur, reliqua pars Commentariorum Isidori, quæ hic allegatur.* (*f*) *Rom* 11. 5. (*g*) 11. 41.

tem verborum Salomonis, & omnia, quæ fecit, & sapientia ejus: ecce universa scripta sunt in libro verborum dierum Salomonis.

In libro Paralipomenon, quem greco vocabulo taliter nuncupamus, quem nos latine *præteritorum* possumus dicere, ita de Salomone scriptum est: (*a*) *Reliqua vero operum Salomonis primorum, & novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, & in libris Abiæ Silonitis: in visione quoque Addo Videntis contra Hieroboam*. Hos libros hodie nusquam, neque apud ipsos hebræos inveniri posse asseverant; sicut nec librum bellorum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est: (*b*) neque librum Justorum: (*c*) neque carmina Salomonis: neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura, herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium, & piscium, vel quod jam ex libro *verba dierum* protulimus, ubi dicit: *Reliqua vero opera Salomonis priorum, & novissimorum scripta sunt in verbis Nathan Prophetæ, in libris Abiæ Silonitis, in visione quoque Addo videntis contra Hieroboam filium Nathan*, & multa hujusmodi volumina, quæ Scriptura quidem probat, sed hodie constat non esse. Vastata namque a Chaldæis Judæa, etiam bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciæ opes hostili igne consumpta est, ex qua, pauci qui nunc in sancta Scriptura continentur libri, postmodum Ezræ Pontificis, & Prophetæ sunt industria restaurati.

INCI-

(*a*) 2. *Para.* 9. 29. (*b*) 21. 14. (*c*) *Jos.* 10. 13.

INCIPIUNT CAPITULA
LIBRI IV.

DE Propheta Domini, qui venit ad Hieroboam in Bethleel, & Pseudopropheta, qui eum decepit, propter quod & mortuus est.

De Achab rege, & Hiezabel uxore ejus.

De Hierico ædificatione, quam fecit Achiel de Bethel.

De Helia, & virtutibus ejus.

De morte filii mulieris viduæ, quem suscitavit Helias.

De manifestatione Heliæ ad Achab, & Sacerdotibus idolorum, & altare quod extruxit Helias, & igne a Deo misso, nec non & largitate pluviæ.

De nequitia Jezabel adversus Heliam, & fuga ejus.

De adventu ejus ad montem Dei Oreb.

De egressione ejus in Damascum, & unctione Asahel regis in Syria: & Hieu filii Namsi regis super Israel, & Heliseo Propheta post se in Israel.

De eo, quod scriptum est: *hoc faciant mihi Dii, & hoc addant, si sufficerit pulvis Samariæ pugillus, universi populi, qui sequitur me.*

De visione Micheæ Prophetæ, ubi vidit Dominum sedentem super solium excelsum: & mendacio falsorum Prophetarum.

De morte Achab, & successione filii ejus.

De duobus quinquagenariis cum militibus suis igne combustis.

De confabulatione Helię cum Eliseo, & raptu ad cęlum.

De Heliseo, ubi Hierico steriles, & malignas aquas sanavit.

De parvulis ab eo maledictis, & ab ursis devoratis.

De muliere, cujus filii a creditore diripiebantur, sed per Heliseum liberati sunt.

De viro, & muliere, qui transeunte Heliseo frequenter in domo sua eum recipiebant.

De surrectione pueri, ubi per servum suum baculum misit, & mortuus non revixit.

De emundatione Naaman Syri a lepra sua.

De ferro a ligno exilienti, & in profundo demerso, & consilio regis Syriæ, ut comprehenderet Heliseum.

De fame, quæ facta est in Samaria obsidentibus Assiriis, quando caput asini octoginta argenteis vendebatur.

De unctione regis Joas filii Azariæ, quem Jojadas Pontifex constituit regem, & operibus ejus.

De Amasia rege Juda, qui percussit Edom in valle Salinarum.

De Hieroboam rege Israel, qui restituit terminos Israel.

De his, qui in Samariam a rege Assyriorum adducti sunt.

De Ezechia rege Juda, & Senacharib rege Assiryorum, & blasphemia Rapsaces, atque percussione exercitus Senacharib.

De ægritudine regis Ezechiæ, & quindecim additis annis.

De divitiis ejus Chaldęis morbo jactantiæ ostensis. (*a*)

De Manasse, & malitia ejus.

De Josia Rege, & Cholda (*b*) prophetissa, & operibus ejus.

De Nabuchodonosor, & exercitu ejus, & malo regum Juda, propter quod tradita est Hierusalem in manu Chaldęorum ad vastandum.

(*a*) *An aliquid hic deest?* (*b*) *Vulg.* Holdam.

INCIPIT TEXTUS *LIBRI IV.*

POst divisionem regni Israel inter Roboam, & Hieroboam, postquam recessit Israel a domo David, sequitur Scriptura, & dicit: (*a*) *Factum* (*b*) *est autem cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Hieroboam, miserunt, & vocaverunt eum, congregatoque cetu constituerunt eum regem super Israel.* (*c*) „ Non est (*d*) utique „ dubitandum voluntati Dei, qui in „ *celo, & in terra omnia quecumque* „ *voluit, fecit*, & qui etiam illa, quæ „ futura *sunt*, *fecit*, humanas volunta„ tes non posse resistere, quo minus fa„ ciat ipse, quod vult, & cum vult, „ (*e*) nisi forte, ut ex multis, ista de „ Hieroboam sufficiat, quando Deus „ voluit ei propter peccatum Salomonis „ regnum dare. Sic erat in potestate „ Israelitarum subdere se memorato re„ gi, sive non subdere: quod utique in „ eorum erat positum voluntate, ut e„ tiam Deo valerent resistere. Qui ta„ men hoc non fecit, nisi per ipsorum „ hominum voluntates, sine dubio ha„ bens humanorum cordium, quo place„ ret inclinandorum omnipotentissi„ mam potestatem. (*f*) Sic ergo „ cum voluerit reges in terra Deus „ constituere, magis habet in potesta„ te voluntates hominum, quam ipsi „ suas.

(*g*) Deinde refert Scriptura, quod venerit Propheta de Juda in Bethel ad Hieroboam regem sacrilegum, objurgare eum propter sacrilegia idolorum, que fecerat, unde avertit filios Israel a Domino Deo patrum suorum, jussusque est, ibi non manducare, neque bibere: qui, pro eo quod deceptus est a Pseudopropheta, & inobediens fuit verbo Domini, a leone in via interemptus est. (*b*) „ Quid est homo cujuslibet sit me„ riti, si conditoris sui protectione de„ seratur? quæ nimirum protectio mi„ nus necessaria creditur, si semper ha„ beatur. Sed utiliter plerumque sub„ trahitur, ut sibi metipsi homo, (*i*) „ quia sine illa nihil sit, ostendatur. „ Manus igitur Domini aliquando nos „ nobis per adversa insinuat, quæ e„ tiam nescientes nos in prosperis por„ tat, quia destituti dum cadere inci„ pimus, & tamen adjuti retinemur, „ & doctrina fit, quod in lapsum tre„ pidavimus, & custodia, quod in statu „ permabeamus. Nemo ergo se alicu„ jus virtutis æstimet, etiam cum quid „ fortiter (*k*) poterit: quia si divina „ protectio deserit, ibi repente ener„ viter

(*a*) *Ex hoc loco constat multo diversam ab ea, quam nunc servamus, librorum Regum fuisse olim propositam divisionem. Claudius enim IV.* Regum *hic incipit, quando quidem nos hæc habemus versiculo 20. capitis 12. libri III. Regum. Oportet tamen, dum Claudium edimus, eam divisionem retinere, quam ille proposuit.*

(*b*) *III. Reg. 12. 20.* (*c*) *Ista ad magnam partem invenies cap. 14. alias num. 45. libri de Correptione, & gratia.* (*d*) *Edit.* itaque. (*e*) *Augustinus hæc habet:* Nisi forte, ut ex multis aliqua commemorem, quando Deus voluit Sauli Regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum subdere se memorato viro, sive non subdere *&c. Hæc nonnihil immutavit Claudius, ut Jeroboam applicaret, quod de Saule dixerat Augustinus.* (*f*) *Nonnulla hic ab Augustino inseruntur, quæ omisit Claudius, utpote rei suæ minime opportuna.* (*g*) *Cap. 13.* (*h*) *Hæc perquire in Paterio, ideoque in Gregorio Magno, cujus librum 23. Moralium consule.* [*num. 53, & 54.*

(*i*) *Idest* quod. *Edit.* quàm. (*k*) potest.

„ viter obruitur, ubi se valenter stare
„ (*a*) gloriatur. Quid est enim quod
„ vir Dei contra altare Samariæ ad pro-
„ phetandum directus, præsente rege
„ auctoritatem liberæ vocis exercuit,
„ ejusdemque regis extensum brachium
„ in (*b*) rigorem mirabiliter astrinxit,
„ quod tamen mox misericorditer salu-
„ ti restituit? Cujus in domum invi-
„ tatus comedere noluit, qui ne in
„ via comederet, prohibitionis domi-
„ nicæ præcepta servavit, qui tamen
„ in eadem via, & seductus come-
„ dit, & pastus interiit. Qua in re,
„ quid subtili consideratione colligimus:
„ quid, ut ita dixerim, formidandum
„ suspicamur, nisi quod forsitan apud
„ semetipsum tacitus, & pro præceptis
„ dominicis regem se contempsisse (*c*)
„ gloriatus, ab interna mox soliditate
„ quassatus est. Et inde in opere cul-
„ pa surripuit, unde gloria in corde
„ (*d*) surrepsit. Unde falsis Prophetæ
„ verbis deceptus disceret, quia nequa-
„ quam propriæ fortitudinis fuerit, quod
„ ad regis verba restitisset. Bene autem
„ ex ejus ore mortis sententiam acce-
„ pit, cujus seductione vitæ præcepto
„ deviavit, ut inde pœnam veraciter ad-
„ sumeret, unde negligenter culpam ad-
„ misisset. Sequitur.

(*e*) „ *Hæc* (*f*) *dicit Dominus, quia*
„ *inobediens fuisti ori Domini, & non*
„ *custodisti mandatum, quod præcepit*
„ *tibi Dominus Deus tuus, & reversus*
„ *es, & comedisti panem, & bibisti*
„ *aquam in loco, in quo præcepit tibi ne*
„ *comederes panem, neque biberes aquam,*
„ *non inferetur cadaver tuum in sepul-*
„ *chro patrum tuorum*; & reliqua.

„ Quanti hæc pœna pendenda sit,
„ si secundum Evangelium cogitemus,
„ ubi post corpus occisum nihil metu-
„ endum esse didicimus, ne membra
„ (*g*) exanimata patiantur, nec pœna
„ dicenda est. Si autem humanum erga
„ suam carnem consideremus affectum,
„ potuit inde terreri, vel contristari vi-
„ vus, quod sensurus non erat mortu-
„ us. Et hæc erat pœna, quoniam do-
„ lebat animus, id de suo corpore
„ futurum, quamvis cum fieret, non do-
„ leret: hactenus enim voluit Dominus
„ servum suum plectere, qui non sua
„ contumacia spreverat præceptum ejus
„ implere, sed aliena decipiente falla-
„ cia obedire se credidit, quando non
„ obedivit. Neque enim putandum est,
„ ita fuisse interemptum morsu bestiæ,
„ ut ad supplicium tartareum, ejus deinde
„ anima raperetur, quando quidem ipsum
„ ejus corpus idem leo qui occiderat,
„ custodivit, jumento etiam, quo ve-
„ hebatur, illæso, & simul cum illa
„ immani fera intrepida præsentia ad
„ sui Domini funus adstante, quo mi-
„ rabili signo apparet hominem Dei
„ coercitum potius temporaliter usque
„ ad mortem, quam punitum esse post
„ mortem. De qua re Apostolus cum
„ propter (*h*) quorumdam offensas,
„ commemorasset infirmitates, mortes-
„ que multorum: (*i*) *si enim nosme-*
„ *tipsos*, inquit, *judicaremus, a Do-*
„ *mino non judicaremur: cum judica-*
„ *mur autem, a Domino corripimur, ut*
„ *non cum hoc mundo damnemur*. Eum
„ sane ipse, qui deceperat (*k*) in mo-
„ numento proprio satis honorifice se-
„ pelivit, seque sepeliendum juxta ejus
„ ossa, curavit: ita sperans parci pos-
„ se ossibus suis, cum veniret tempus,
„ quando secundum illius hominis Dei
„ prophetiam, (*l*) Josias rex Juda in
„ illa terra multorum eruit ossa mor-
„ tuorum, eisdemque ossibus sacrilega
„ altaria, quæ sculptilibus fuerant con-
„ stituta, funestavit: pepercit quippe
„ illi monumento, ubi jacebat Prophe-
„ ta, qui ante annos amplius quater-
„ cen-

(*a*) gloriabatur. (*b*) rigore: (*c*) gloriabatur ei. (*d*) surrexit.
(*e*) 13. 21. (*f*) *Subsequentia lineolis in margine pro more positis notata tradidit Augustinus cap.* 7. *alias num.* 9. *libri* de cura Mortuorum: [*alias* de cura gerenda pro Mortuis]. (*g*) *Edit.* exanima. (*h*) quaidam. (*i*) *1. Cor.* 11. 31, & 32.
(*k*) *vers.* 30. (*l*) *IV. Reg.* 23. 16. 17.

„ centos ista predixerat: & propter i-
„ psum nec illius, qui eum seduxerat,
„ sepultura violata est. Affectu nam-
„ que illo, (*a*) quo nemo unquam
„ carnem suam odio habet, providerat
„ cadaveri suo qui occiderat mendacio
„ animam suam. Ex hoc igitur, quod
„ carnem suam quisque naturaliter di-
„ ligit, & illi pęna fuit addiscere, non
„ eum futurum in sepulchro patrum
„ suorum, & huic cura prospicere, ut
„ parceretur ossibus suis, si juxta eum
„ jaceret, cujus sepulchrum nemo vio-
„ laret. Hunc affectum martyres Christi
„ certantes pro veritate, vicerunt. Nec
„ mirum quod contempserunt, quod
„ non fuerant peracta morte sensuri, qui
„ non potuerunt eis, quos viventes sen-
„ tiebant, cruciatibus vinci. Poterat
„ utique Deus, qui leonem prophetæ
„ corpus, quod ipse occiderat, ulteri-
„ us non permisit attingere, & fecit de
„ peremptore custodem: poterat, inquam,
„ a suorum interfectis corporibus, ca-
„ nes, quibus fuerant projecta, prohibe-
„ re: poterat, & ipsorum hominum in-
„ numerabilibus modis tenere sævitiam,
„ ne cadavera incendere, nec (*b*) in
„ aera dispergere auderent: sed hoc
„ quoque experimentum multiplici va-
„ rietati tentationum deesse non debuit,
„ ne fortitudo confessionis, quæ imma-
„ nitati persecutionis pro corporis sa-
„ lute non cederet, pro sepulchri hono-
„ re trepidaret; postremo ne fides re-
„ surrectionis consumptionem corporum
„ formidaret. Debuerunt ergo & ista
„ permitti, ut etiam post hæc tanti
„ horroris exempla, martyres in Christi
„ confessione ferventes, hujus quoque
„ testes fierent veritatis, in qua didi-
„ cerant, eos, a quibus sua corpora in-
„ terficerentur, postea nihil habere,
„ quod facerent: quoniam quicquid
„ mortuis corporibus facerent, utique
„ nihil facerent, quando in carne om-
„ ni vita carente, nec aliquid sentire
„ posset qui inde migravit, nec aliquid
„ inde perdere, qui creavit.

Prætermissa multa libri Regum historia, ad Achab scelestissimi regis, & sacrilegę uxoris ejus Jaezabel tempora cursim tendimus, ut de virtutibus sanctorum Prophetarum Heliæ, atque Helisei saltim tenuiter aliquid differamus.

(*c*) Interea refert Scriptura, quod *Achab filius Zambri mortuo patre super Israel regnaverit, in Samaria viginti, & duobus annis, feceritque malum in conspectu Domini super omnes, qui fuerunt ante eum: nec satis fuit ei, ut ambularet in peccatis Hieroboam filii Nabath, insuper duxit uxorem Hiezabel filiam* (*d*) *Methbaal regis Sidoniorum, abiitque, & servivit Baal in templo, quod ædificaverat in Samaria, & plantavit illuc lucum; & addidit Achab in opere suo irritare Dominum Deum Israel super omnes reges Israel, qui fuerant ante eum.*

Lucus, locus est silvester spissus, dictus ab eo, quod parum luceat: locus multis vestitus arboribus: locus amænus, ubi multæ arbores sunt. Dictus lucus per (*e*) catachresin, quia caret luce præ nimia nemorum umbra densis arboribus septus, foliis lucem detrahens. Potest & a conlucendo crebris luminibus, dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumque fiebant. Solebant autem Pagani in lucis his dæmones consulere, & responsa ab illis, in signis, & vocibus accipiebant, unde & a fando fana sunt appellati. Cum enim in diebus Heliæ, scisso jam inter duas partes populo Judæorum, Achab percussionem inveniens regni Israelitarum, apicem obtineret, Hiezabel externæ fęminam gentis, & profanę mentis duxit uxorem: cujus cura, atque instantia idolorum ita profecerat cultus, ut ad sacrilegum ritum rex pariter traduceretur, & populus. Crassabatur in injuriam Dei diabolus antiquus artifex tyrannidis, multimodam Dei religionem

(*a*) *Eph.* 5. 29. (*b*) *Deest in edit.* in aera, *sed habetur:* ne cineres dispergere.
(*c*) *III. Reg.* 16. 28. (*d*) Ethbaal. (*e*) Antifrasim.

gionem destruere satagens. Crassabatur in corde mulieris, cujus instinctu divina lex, & ejus sacerdotium spernebatur. Occidebantur Prophetæ, & altaria tollebantur, stupebant omnia, & tantum commissum facinus perhorrebant, mundum dico in omnibus tabescentem; quod membris speciebusque suis nomen creatoris asscriberet error humanus. Sed quæris forte, ut tibi probetur utrum peccantibus hominibus metuant elementa; audi Hieremiam magnificum prophetarum divino ore clamantem. (*a*) *Expavit*, inquit, *cælum in istum, & terra commota est, quia duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere*. Turbata ergo erant elementa, turbata non officio, sed affectu, quod unicum, ut dixi, Deitatis nomen, hominum eis error imponeret, famulatumque debitum conditori cæca devotione præberet. Erat hic Elias medius in tanto discrimine animarum, erat medius in ipso mundi naufragio, quod non aquarum inundatio, sed pænalis, & cæca diaboli æmulatio invexerat orbi terrarum. Solus enim hic, latentibus ceteris, velut lucerna ardens offerebat se his quos videbat profundæ noctis mersos caligine, nunc monendo, nunc arguendo, nunc curando, nunc etiam comminando (*b*). Sed nunc lumen cæco, nec surdo prodest inferri sermonem. Crescebat in dies singulos error infaustus & omnem creaturam, mortis umbra contexerat: ad omnem formam, omnemque speciem inclinabatur miserum hominum genus. Quid enim de Sole, Luna, ac Stellis, de terra, ac maris principalibus dicam, & clarissimis elementis? Cunctis animantibus volantibus, quadrupedibus, & reptilibus, muscis quoque, & vermibus, æterni, & singularis Dei prosternebatur imago. Quemadmodum igitur ferret illa mens, tota pietatis, & fidei, Heliæ dico Prophetæ, & tantam ruinam, tantamque perniciem animarum? jacebat populi illius corpus regio morbo constrictum, & velut ex animo jam, & sine sensu discerptis membris, & per rupes, & scopulos, per nemora, lucosque jactatis, nullas in se divinæ imaginis reliquias possidebat. Nullum huic poculum, nullum medicamenti genus proderat, si daretur, quia membra, si quod apponeret propellebant: ferro erat utendum, vulnus cruore sanandum: consequenter tamen ut creverat, a *capite*, inquit Isaias, *usque ad pedes*. (*c*)

(*d*) *In diebus autem regni Achab, ædificavit* (*e*) *Achiel de Bethel Hierico: in Abiram* (*f*) *primogenito suo fundavit eam, & in Segub novissimo suo posuit portas ejus*. „ Patet „ sensus, quia cum præfatæ conditor „ urbis, fundamenta illius ponere in„ciperet, primogenitus ejus, qui vo„cabatur *Abiram*, mortuus est: & „ cum Urbe ædificata portas munire „ tentaret, novissimum filiorum suo„rum, cognomento *Segub*, amisit: quod „ ita futurum Josue (*g*) cum eam de„structam anathemati traderet, inpre„cando prædixit: *Maledictus*, inqui„ens, *vir coram Domino, qui suscita„verit, & ædificaverit civitatem Hie„rico. In primogenito suo fundamenta „ illius* (*h*) *jactet, & in novissimo li„berorum ponat portas ejus*. Quia ve„ro Achiel (*i*) *uniens Deo:* Bethel in„terpretatur *domus Dei*, Achiel de „ Bethel, destructa a Josue, atque ana„thematizata Hierico mænia, restau„rat. (k) Cum quis eorum, qui in „ Ecclesia habitum religionis assumpse„rat, ad agenda scelera, quæ ei Do„mi-

(*a*) *Jer.* 2. 12. (*b*) 1. 6. (*c*) *Cap.* 16. 34. (*d*) *Subsequentia invenies in Beda quæstionibus* 30. *in libros Regum: quæstione* 16. (*e*) Hiel. (*f*) primitivo. (*g*) *Jos.* 6. 26. (*h*) *Edit.* jaceat. (*i*) vivens. (*k*) *Notat hic Cornelius a Lapide eadem, quæ noster scriptor, quem* Eucherius *putat, appellatque, tradere Angelomum. Sed quam multa cum nostro scriptore communia habet Angelomus!*

„ minus Jesus in die baptismatis, donaverat, (a) redit, quasque ipse anathematizaverat, diaboli pompas, luxuriose vivendo repetit: cum errorum dogmata, vel gentilium fabulas a veritate Ecclesiastica, qua imbutus est, quasi de Bethel egrediens, ruinas Hierico resuscitat: meritoque talis coram Domino maledictus, & primum filiorum in fundatione nefariæ civitatis, & novissimum in portarum positione amittit; quia & fundamenta fidei, a quibus bona ædificia inchoare, (b) & claustra bonæ actionis, quibus perfici debuerat (c) perdidit. Hæc & allegorico sensu exposui, ut reminiscaris, quam sit verus Apostoli sermo, qui dicit: (d) *Quia omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos.*

Sequitur. *Dixitque Helias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab, vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto.* (e) „ Sciendum est quod duobus modis in conspectu Domini venimus, uno quidem, quo hic peccata nostra subtiliter perpendentes, in ejus nos conspectu ponimus, & flendo dijudicamus, alio vero modo in conspectu Domini venimus, cum in extremo judicio ante tribunal judicis adsistimus: nam quotiens conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, totiens in conspectu illius stamus. Unde recte nunc per virum Dei Heliam dicitur: *Vivit Dominus Deus Israel, in cujus conspectu sto.*

(f) Helias jam, non ut solebat lenis, ac mitis, sed immitis, ac severus accedit ad ipsum corporis caput, accedit ad regem Achab, & dicit ei: *Vivit Dominus Deus virtutum Deus Israel, in cujus conspectu adsto, si fuerit pluvia, aut ros in his annis, nisi in oris meis sermone.* Magna vis propheticæ dignitatis: humanus sermo est, & divinus effectus: in terris homo loquitur, & imperio ejus cœlestes obediunt potestates. Commovit omnem creaturam unus sermo Prophetæ, & miro modo humi sonans, aera concussit. Turbatus est humani ministerii ordo, & a sæculis instituta elementorum harmonia contabuit, cum sicco humidum, callido frigidum negaretur: sed elementa pœnam suam læta suscipiunt, dummodo vel in salutem hominum, vel in honorem proficiant conditoris. Jubetur Helias secedere, ac latere: ab avibus cibus ei cœlitus ministratur: siccatur deinde torrens, deficiunt pocula. Procedens enim velut ignis sententia ipsa quodammodo terræ vitalia penetravit, confestimque omnia arefecit. Nulla agrorum gratia: pratorum nulla venustas: ripæ quoque virgultis, quondam florentibus prætextæ squallore turpissimo fatiscebant, cum fontes aquis, flumina cursibus privarentur. Migrat inde Propheta, & ex Dei præcepto transit ad præparata cellaria, totiusque affectionis oblitus, de se cogitat solo: non commovetur humanitate, nec ulla flectitur pietate: non respicit ad ipsa jura naturæ, non parvulum sub sicco ubere matris exhalantem: Senum ac juvenum profunda inediæ nece fessa, non jam corpora, sed cadavera turbido præterit vultu, non exoranti colono, non supplicanti respondet agricolæ: sed crudelior feris, & bellus effectus immanior, humanum omne despicit genus.

Et factum est verbum Domini ad Heliam dicens: (g) *Recede hinc, & vade contra orientem, & abscondere in torrente Carith, qui est contra Jordanem, & ibi de torrente bibes: corvisque præ-*

(a) condonaverat. (b) domum. (c) perdit. (d) *I. Cor.* 10. 11.
(e) *Hæc habes in Paterio, qui hæc desumpsit ex libr.* 11. *Moralium Gregorii* [*num.* 49.]
(f) *Est in exemplare vox* Christus, *quæ prorsus inepta est. Deinceps vero aut, aliqua ex parte, exscripsit veterem translationem homiliæ Chrysostomo tributæ, quæque legitur in editione Montfauconii pag.* 730, *& seq. Tom.* 2, *& inscribitur* in Petrum Apostolum, & in Heliam Prophetam, *aut ad eam certe respexit Claudius. Vide num.* 2. *illius, quam dixi, homiliæ.* (g) *III. Reg.* 17. 3.

præcepi, ut pascant te ibi. Abiit ergo, & fecit juxta verbum Domini. Corvi quoque deferebant ei panem, & carnes mane: similiter panem, & carnes vespere: & bibit de torrente. Post dies autem siccatus est torrens, non enim pluerat super terram.

Helias igitur recte Dei filio adsimilatus est, cui & auctoritas, & nomen veridice congruit; Helias enim *Deus meus* interpretatur: quod nomen substantialiter Dei filio inest: auctoritatem sibi videlicet faciendi, quod velit originaliter vindicans: quoniam omnia, quæ sunt Patris, sua quoque esse testatur est: thesbites autem *captivans*, sive *convertens* interpretatur. De Domino hoc Psalmista ait: (a) *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem*. Et iterum: (b) *Convertere Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro*. Ac ne forsitan moveat quempiam, quod Heliam Dei comparaverim filio, legat epistolam ad Hebreos, & id Apostolum protulisse reperiet dicendo: (c) Quodammodo *hic Melchisedech assimilatus filio Dei permanet in æternum Pontifex: sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum habens, neque finem*. Quod utique nulli hominum, nisi Dei filio olim congruere potuit, qui ex quo, vel unde originem trahat, Scriptura penitus non indicat. Id ipsum etiam, & de Helia Scriptura testatur, cum subito nomen illius introducit, & a qua tribu, vel familia ortus sit, minime profertur. Torrens *Carith*, qui interpretatur *Divisio*, sive concisio, judaico populo congruere certissimum est: qui populus torrenti merito comparatur, quia quod ad observandum per legem ei fuerat divinitus traditum, opportuno tempore Incarnationis dominicæ finiendum erat, quando umbræ, & imagines legis expletæ noscuntur. (d)

„ Pascitur deinde Helias tempore famis „ a corvis mane afferentibus panem, „ & ad vesperam carnes: & Manichei „ non intelligunt in illis libris Chri- „ stum, cui quodammodo salutem no- „ stram esurienti, confitentur peccato- „ res (e) fidei primitias spiritus nunc „ habentes, in fine autem, velut ad „ vesperam seculi etiam carnis resurre- „ ctionem percipientes? Potest & per panem, & carnem, quas mane, & vespere corvi Heliæ afferre, Scriptura pronunciat, intelligi in panibus opera pietatis, quę in peregrinis, & indigentibus, sibi testatus est Dominus dari. (f) In carnibus autem castigatio intelligenda est corporis, sive cruciatus, quos pro divino amore, vel cultu, Sancti omnes sibi intulisse, vel a persecutoribus pertulisse *mane, & vespere*, idest sub veteri testamento, & evangelica prædicatione, leguntur.

(g) Postquam vero exsiccatus est torrens, dicitur Heliæ a Domino: *Surge, & vade in Sareptam Sidoniorum, & manebis ibi: præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. Surrexit, & abiit in Sareptam. Cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua colligens ligna, & vocavit eam: dixitque ei: da mihi paxillum aquæ in vase, ut bibam. Cumque illa pergeret, ut afferret, clamavit post tergum ejus dicens: affer mihi & bucellam panis, obsecro, in manu tua; quæ respondit: vivit Dominus Deus tuus, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hidria, & pauxillum olei in lecytho. En colligo duo ligna, ut ingrediar, & faciam illud mihi & filio meo, ut comedamus, & moriamur. Ad quam Helias ait, noli timere: sed vade, & fac sicut dixisti. Veruntamen primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, & affer mihi; tibi*

P *autem*

(a) *Psal.* 67. 19. (b) *Psal.* 125. 4. (c) *Hebr.* 7. 3. (d) *Subsequentia notata desumpsit Claudius ex cap.* 34. *lib.* 12. *contra Faustum, & Isidoro cap.* 8. *in III. Reg. id ipsum tradente.* (e) *Edit.* fidem. (f) *Matth.* 10. 4. (g) *Cap.* 17. 7. 8, *& subseq.*

autem, & filio tuo facies postea. Hæc autem dicit Dominus Deus Israel: hydria farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem, qua daturus est Dominus pluviam super faciem terræ. Quæ abiit, & fecit juxta verbum Heliæ, & comedit & ipse, & illa & (a) filius ejus, & ex illa die hydria farinæ non defecit, lecythus olei non est imminutus, juxta verbum Domini, quod locutus fuerat in manu Heliæ. (b) Ut interim omittam, quid intrinsecus lateat Sacramenti, quod de terra Israel ad Sidoniam mittitur regionem, unde caput omnium, & causa malorum Jezabel orta fuit: illud breviter perstringatur, quod pergit ad viduam penuria laborantem, & in ipso vitæ, mortisque confinio constitutam, quæ exierat, ut ligna colligeret, & tam sibi, quam parvulis extremam victus substantiam procuraret. At Helias videns mulierem squallore confectam, non movetur, non cunctatur, non revocat pedem, sed ingerit se, & immergit, fitque ei ipse gravior fame: & dicit ad eam: *Da mihi parum aquæ, ut bibam.* O, si tibi beate homo, vidua respondisset: & justa te voce repellens diceret: Quid petis a me, quod omnibus abstulisti? Quid quęris a muliere, quod mundo negasti? hæc omnium necessitas, & hæc penuria, oris tui auctoritate prolata est. Ego a te debeo satiari; & tu venis ad me? Sed nulla horum mulier, nec corde, nec ore usa sermone est. Mox devota mens, & evangelicę non indigna mercedis, frigidæ poculum prophetæ defert sitienti. Addit quoque Helias, & dicit: *Affer mihi etiam panis bucellam in manu.* At illa: *Vivit Dominus Deus tuus, si est mihi panis, nisi manus plena farinæ in hydria. En colligo duo ligna, ut ingrediar, & faciam illud mihi, & filio meo, & manducabimus, & moriemur.* Sed quid? Ad hęc Helias: *confide*, inquit, *& fac secundum verbum meum. Sed prius fac mihi inde subcinericium, tibi autem, & filio tuo facies postea.* (c) O magnificum mulieris animum! O mirabile mentis propositum! O vere venerabile per sæculum factum! potum petit, mox offert. Et quod regibus forsitan jam deerat, quod divites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Poscit panem ab ea, quæ cum filio erat die postero moritura. Nec habere se negat, quem fatetur simpliciter, nec metuit prodere veritatem. Et non tam postulanti, quam quodammodo exigenti, omnem causam pandit in medium: quantitatem victus, & numerum personarum, ut hospitem non minus velit habere, quam judicem. Non dixit, non possum facere, quod jubes, nec ait: considera viduam, non tam de se, quam de filio tabescentem. Considera parvulorum chorum, nec me illis auferas, nec matrem patiaris tanta orbatam prole derelinqui. Non ait: tu es utique, qui Orbem terræ, famis sententia condemnasti. Te, omne hominum genus irascente, deperiit. Deinde transisti patriam: terram omnem pene gentis tuæ, & provinciam peragrasti: nusquam locuples obviavit, qui esurientem susciperet, & reficeret jejunantem. Ego tibi sola occurri, aut ego jam sola remansi, quæ pręter pecunię egestatem, etiam mole opprimor filiorum, quæ tantam natorum plebem plaga ipsa patior graviorem. Exeo domum, non ut spicas colligam, sed ligna, non ut alimoniam deferam, sed fomenta. Quos a fame liberare non possum, conor

(a) domus ejus. (b) *Suspicor multa ex Augustino ad hujus loci explicationem desumpta esse; sed locum quem indicem, nondum reperi. An sermonem aliquem consuluit Claudius, quo nunc destituimur? Judicet Lector.* (c) *Quæ sequuntur, compares opto cum numero 3. illius homiliæ, quæ in* SS. Petrum, & Heliam *inscribitur, & inter dubia Chrysostomi opera posita est a Montfauconio pag. 729. tomi 2. plura enim desumpta ex ea sunt, sed cum aliqua diversitate: ex qua quidem re, liquido constat, jam dudum fuisse eam homiliam latinitate donatam, & fortasse in earum numero esse, quas transtulisse Cassiodorum, discimus.*

nor saltim a frigore defensare. Certe quia tam crudelis es, ut non consideres, quod injungas, illo sane contentus esse debueras, ut nobiscum pariter ederes quod remansit, vel prius sineres parvulos satiari; tunc tibi quod remansisset, offerri, sed singulariter tibi præcipis fieri cibos, & non solum singulariter, sed te vis primitus satiari: nulla te miserorum convenit cura, nec ipsa naturę religio interpellat. Parvulis, & lactantibus extremum de ipsis dentibus auferre vis cibum: sed illa horum nihil aut egit, aut dixit; quinimmo intrepida currit, & imperata consummat. Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusque gratissimum: (*a*) quod inter gentes, & in terra profana, vidua mulier jam tunc esset filia Abrahæ, multo hospitalior ipso parente, multo humanior fidei genitore. (*b*) Erat quidem Abraham hospitalis, & erga peregrinos magno detentus affectu, sed erat vere opulens, erat dives, aderat ei posse quod vellet, quia minor erat animus, quam facultas, nec census animum superabat; hæc vero, quæ non solum marito, sed & facultatibus viduata, non solum natalibus tenuis, sed & temporis malo constricta, ad tantam devenerat paupertatem, ut in domo nihil, nisi quod augeret famem, possidere poterat, parvulorum turba ipsa inedia gravior est, sed in his omnibus malis liberalis animus, & mens devota præstabat. Pergit, & ut pręceperat homo Dei, fideliter complet, suscipit Prophetam, & recipit. Quo ergo ore, quibus vocibus hanc fęminam laudem? „ Nihil mihi „ dignum occurrit, quod tantæ virtu„ tis animum valeat exæquare. Confi„ dero enim, quemadmodum studio hu„ manitatis omnem inde despexit natu„ ralis affectus, non de se, non de „ parvulis: nihil eam a mentis propo„ sito revocaverit, nec proprii sexus in„ firmitas, nec materna erga parvulos „ viscera pietatis. Occidit naturę offi„ cia hospitalitatis intuitu, & effe„ ctus est devotus erga hospitem matris „ animus, filiorum (*c*) crudele sepul„ chrum. Quantum enim ad illam spe„ ctat, mortui sunt parvuli, & gene„ tricis quodammodo manibus strangu„ lati, atque sepulti. Quantum au„ tem ad Dei misericordiam, non mor„ tui sunt vere, nec fame, vel ine„ dia consumpti: quia soli ceteris pe„ reuntibus, convaluerunt. Confestim „ siquidem, & Propheta tantam fidem „ divina mercede remunerans ait: *Vi„ vit Dominus, quia hydria farinæ tuæ „ non deficiet, & vas olei non immi„ nuetur.* Facta est igitur manus vi„ duæ perenne torcular, & mola ju„ giter fundens. Et quid dico mulieris „ manum? In verbo Prophetę tota do„ mus viduæ piorum cellarium facta „ est, non ibi ros, non pluvia, non veris „ aura, non calidi soles, non nimbus „ necessarius, non aratrum, non agri„ cola, non colonus, sed omnia, & in „ omnibus sermo Prophetæ affatim vi„ duæ ministrabat. Sciendum tamen quod in LXX. interpretibus hæc vidua, non unum tantum filium, sed plures habuisse narratur. (*d*) Mulier vero, quæ fuisse in *Sarepta* scribitur, Ecclesiæ typum gestabat, quæ a suo diutius conditore deserta, populum rectæ fidei nescivit, quasi pauperem egena stipe nutriebat, idest verbo fructum expertem docebat, donec adveniret sermo propheticus, qui ex siccato vellere Israelis,

 fue-

(*a*) *Subsequentia fere omnia, sed cum aliqua diversitate ex homilia in* SS. Petrum, & Heliam *in rem suam transtulit Claudius.* (*b*) *Gen.* 18. 2. *&c.* (*c*) *Hæc habet interpretatio Montfanconii.* Videre erat viscera projecta, & Prophetam susceptum: totam filiorum turbam sepulcrum effecit; quantum enim fuit viduæ in proposito, illi mortui sunt, sed Dei benignitate factum est, ut viverent, & incolumes essent.

(*d*) *Multa his affinia docet Berengaudus in Apocalypsim ad ea verba.* Et cum aperuisset sigillum quartum.

utpote clausa cœli janua, fame periclitabatur in Judæa: quæ ob hoc dicta est vidua, quia utpote gentilis, nec dum fuerat divino cultui mancipata, nec sacræ legis habebat notitiam; Sarepta autem civitas, quæ interpretatur: *incendium*, sive *tribulatio panis*, vel *panis angustia*, præsens accipiendus est Mundus, in quo incendium pessimæ conflagrat cupiditatis: ubi rebus supervacuis adquirendis quasi aucupandi cura impendebatur. Ubi diræ cupiditatis incendium, panisque spiritualis antea fiebat angustia. Ergo, ut de Helia Scriptura pronunciat, Dominus noster ad nationum Ecclesiam veniens, & eam extra portam civitatis, patrium videlicet inolitum errorem reperiens, non eam signis, & mirabilibus, maximisque portentis, ut Israeli fecerat, ad confessionem sui nominis provocavit, sed verbo eidem tantummodo imperavit dicens: *Da mihi pauxillum aquæ in vase, ut bibam, & bucellam panis in manu tua*. Aqua enim in vase, fides accipienda est cordis, (*a*) *qua creditur ad justitiam*. Bucellam vero panis in manu, misericordiæ est intelligendum opus, quo fides, & opera vinculo sibi quodam indissolubili connectuntur. Ubi enim una defecerit, altera penitus nequaquam stabit. Quod antea Jacobus ait Apostolus: (*b*) *fides sine operibus mortua est*. Et opera sine fide, inania redduntur, & frivola. Ecclesia ergo in typo illius mulieris viduæ, juxta Domini præceptum ad afferendum eidem aquam pergendo, quodammodo fidem sui cordis præparatam ostendit Domino. Panem, sibi confitentur, nec dum fuisse, condigna, videlicet opera divinæ culturæ, sed modicum se testatur habere farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. Pugillum farinæ in hydria, naturalem indicat legem, quæ divina largitione humanæ naturæ insita est, per quam discernitur bonum, vel malum, &, ut quod sibi quisquam fieri non vult, (*c*) alii ullo tempore non faciat. Paululum vero olei in lecytho, rationabilis accipiendus est intellectus, per quem creatura intelligit creatorem, & piis operibus eidem placere studet: quæ idcirco dixit: se parum habere, quia nec dum per baptismi Sacramentum spiritualis gratiæ acceperat donum. Ibi tamen farina, oleumque, ore prophetico benedicitur: idest fructus, & hilaritas caritatis, sive gratia corporis dominici, & chrismatis unctio indefectivo verbo cœlestis munere fœcundatur. Cujus hactenus in vasis oleum gaudii spiritualis, & benedictionis farina non defecit, ceteris, quæ non credunt, gentibus, inopia panis divini, & venatui deditis inutili. Quod autem ait, duo se ligna colligere, ex quibus modicum farinæ coqueret quod habebat, & cum filiis suis comedens, mortis jam exitium expectaret, ita accipiendum est: in duobus lignis non solum ligni nomine, sed etiam numero lignorum crucis mysterium præsignabat; per quam sibi, & filiis suis, idest populo, qui Christo fuerat crediturus, panem vitæ perpetuæ dari credebat, præteritis peccatis per lavacrum baptismi mori: illo videlicet genere, quod Dominus in Evangelio prædicavit: (*d*) *Beati qui non viderunt, & crediderunt*. Per panem vero subcinericium, parvulum illud jam præfigurabat, quod in exordio fidei observare gentes per epistolam Apostoli decrevisse leguntur: (*e*) *Ut ab idolatria se tantummodo cultu, & a fornicatione, ac suffocatis abstinerent*. Hæc enim, quæ rudibus adhuc, & feris hominibus ab Apostolis consilio sapienti indulta sunt, ad comparationem evangelicæ prædicationis, ad quam postmodum introducti sunt, valde exigua, & parva fuisse noscuntur. Quod autem ait: *mihi, primitus facito*, hoc voluit ad omnes credentes ex gentibus, ut non suis meritis adscriberent, quod obdurato,

(*a*) *Rom.* 10. 10. (*b*) 2. 26. (*c*) *In exemplari est:* alii tempore non faciat. (*d*) *Jo.* 20. 29. (*e*) *Act.* 15. 20.

to, spretoque Israele ipsi salvati sunt; sed sibi, qui ut crederent, eisdem misericors extitit. Quod autem dictum est ad Cain non (a) *recte offers, qui non recte dividit*, hoc est: qui non Deo, sed sibi omne bonum, quod habet, ascribit: sive aliter, panis subcinericius historia accipienda est legis, quæ spiritualem intelligentiam opertam continebat littera. Per fermentatum vero panem, Evangelii intelligenda est prædicatio, cujus veteris testamenti tanquam fermentum inserta sunt testimonia. Quod autem pascentem se pavit Helias, ita intelligendum est: universi enim vero fideles, licet sua fide, & piis operibus Deum pascant, tamen, ut hoc habeant, ab illo eisdem condonatur. *Omne enim datum optimum*, (b) ut scriptum est, *& omne donum perfectum desursum est, a luminum patre descendens*. Divina enim munera metuentibus Deum nequaquam penitus minuentur. Rursum aliter: per panem subcinericium, quem sibi verus Helias Dominus noster, a nationum Ecclesia ad vescendum præcipit exhiberi, quod aliud accipiendum est, nisi pœnitentium satisfactio? Id ipsum psalmographo sub persona pœnitentis canente cum dicit: (c) *Quia cinerem sicut panem manducabam, & potum meum cum fletu temperabam*. His enim satisfactionibus Dominus se pasci hortatur.

Factum est autem post verba hæc: ægrotavit filius mulieris matris familiæ, & erat languor fortissimus, ita ut non remaneret in eo halitus. Quæ dixit ad Heliam: Quid mihi, & tibi vir Dei? Ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? Cui ait Helias: da mihi filium tuum. Quem tollens de sinu ejus portavit in cœnaculo quo manebat, & posuit eum super lectum suum, expanditque se, ac mensus est super puerum tribus vicibus. Et conversa est anima pueri ad eum, & revixit, depositumque de cœnaculo tradidit matri suæ & ait: en filius tuus vivit. Quæ respondit: in isto cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est.

Quod enim dicit filium mulieris nimio languore detentum, ad mortem usque fuisse perductum, hanc intelligentiam habere dinoscitur. Post perceptam enim quis divinam cognitionem, seu evangelicam prædicationem, perceptoque bonorum operum gustu, pro commissis facinoribus, & prœteritis erroribus, in gravissima langueat afflictione necesse est; quia, ut scriptum est: (d) *qui addit scientiam, addit* (pœnitentiæ salubrem) *dolorem*: castigatione assidua, vim facit perditioni suæ, ut evadere valeat perpetuam mortem, & vitam consequatur beatitudinis sempiternę: hoc ipsum Paulo Apostolo confirmante, cum dicit: (e) *se non esse dignum vocari Apostolum, eo quod persecutus fuerit Ecclesiam Dei, & expugnaverit illam*: in descensu enim fontis, originali peccato, ac pristinis vitiis per baptismum, qui Christo crediderit, moritur. Unde sublatus ad sacri Altaris cęnaculum, per unctionem chrismatis, & invocationem Patris, ac Filii, & Spiritus Sancti, communionemque Corporis, & Sanguinis Domini, vivificari manifestum est: & tunc ab omni Ecclesia, cujus pueri hujus mater figuram gerebat, illa profertur confessio: *quia Dominus Jesus verus Dei filius est*, & in gremio Patris, vel dextera sit constitutus, rursumque depositus de altari, cętui fidelium, tanquam matri, redditur vivus. Sive aliter: postquam enim fidelis quis pristinis vitiis per pœnitentiam, & satisfactionem, sua mortificaverit membra, sublatus a terrenis cupiditatibus, & carnalibus desideriis, per meditationem legis, ac prophe-

(a) *Gen.* 4. 7. *ex veteri versione Septuaginta, quam sequitur Augustinus* 15. De Civit. *cap.* 10. (b) *Jacob.* 1. 17. (c) *Psal.* 101. 10. (d) *Eccl.* 1. 18. qui addit scientiam, addit & laborem. (e) 1. *Cor.* 15. 9.

phetarum, evangelicaque prędicatione vivificari meruerit, templumque fuerit divinum effectus, illuc intentionem animi contendit dirigere, ubi Christus est *ad dexteram Patris sedens*, & in carne adhuc habitans, conversationem jam nititur habere in cęlis. Sed quantumlibet quis homo ad Deum contendat erigere mentem, & per excessum quendam, theoriæ se gaudeat in supernis Christo Domino adhęrere, corporis tamen compellente natura, cui anima juncta est, ut de supernis ad inferiora rursum retrahatur, necesse est. Quod autem dicit, Heliam se super puerum expandisse, tribusque vicibus mensum fuisse, hoc ipsum explesse Dominum manifestum est, cum per legem, & prophetarum vaticinia, seu propria prædicatione salutem protulit gentium populo. Superiora jam figuraliter exposita verba Heliæ de vidua, multo aliter apud antiquas translationes reperiuntur, in quibus Helias Domino supplicat dicens. (*a*) „ *O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti, ut occideres filium ejus*. Nihil in hoc dicto moveret animum, si vera pronuntiatio servaretur. Vox est enim non credentis, quod tam male faceret Deus cum ea vidua, quę tam pie prophetam susceperat, eo pręsertim tempore, quo ibi erat, cui protulerat illa totum victum suum tam exiguum in tam magna, & summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret: *O Domine testis hujus viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam: tu ne male fecisti, ut occideres filium ejus?* Ut subintelligatur, quod utique Dominus testis cordis illius mulieris, videbat quanta esset pietas, unde etiam Heliam ipsum ad eam miserit, non male faciendi causa mortificaverat filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui: quo tanrum prophetam, & tunc viventibus, & posteris commendaret, sicut dicit Dominus (*b*), non ad mortem mortuum fuisse Lazarum, sed ut glorificetur Deus in filio suo. Et hoc consequentia probant; ex ipsa etiam fiducia, qua credidit Helias, non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita ejus affligeretur, sed potius ad hoc factum, ut Deus magnificentius ostenderet viduæ, qualem Dei famulum suscepisset. Sequitur Scriptura, & dicit: *Et insufflavit puero tuo, & invocavit Dominum, & dixit: Domine Deus meus, revertatur nunc anima pueri hujus in eum, & factum est sic*. Hæc ergo deprecatio, qua petiit Helias tam breviter, & tam fideliter, ut resurgat puer, satis indicat, quo affectu dicta sint superiora. Et ipsa mulier ostendit, ad hoc mortificatum fuisse filium suum, ad quod Helias factum esse præsumpserat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo enuntiaverat. Cum enim vivum recepisset filium suum ait: (*c*) *Ecce cognovi, quoniam homo Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo certissimum est*. Multa autem sunt in Scripturis, quæ nisi illo modo (*d*) ponantur, in contrariam sententiam recidunt, sicuti est: (*e*) *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat*. Si quasi confirmans respondeas, vides quanta perversitas oriatur, sic ergo pronuntiandum est, ac si diceretur: Deusne qui justificat? ut subaudiatur, non utique. Ac per hoc apertam puto esse illam Heliæ sententiam, quam non servata pronunciatio faciebat obscuram.

(*f*) *Factum est verbum Domini ad Heliam: vade: & ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ. Qui perrexit: & occurrit in itinere Abdiæ dispensatori regis Achab, & ait: vade nun-*

(*a*) *Quæ deinceps posita sunt, tradidit Augustinus ad quæstionem* 5. *libri* 2, de diversis quæstionibus ad Simplicianum. (*b*) *Joan.* 11. 4. (*c*) *vers.* 24. (*d*) pronuncientur. (*e*) *Rom.* 8. 33. (*f*) *III. Reg. cap.* 18. 1. 7. *&c.*

nuntia Achab: adest Helias, qui abiit & nuntiavit ei: venitque in occursum ejus, & ait ad Heliam. Tunc es qui conturbas Israel? Ad quem Helias, non turbavi, inquit, Israel: sed tu & domus patris tui, qui dereliquisti mandatum Domini, & secuti estis Baalim. Verumtamen mitte nunc, & congrega ad me universum Israel in montem Carmeli, & Prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum, qui comedunt de mensa Jezabel. Misit itaque Achab ad omnes filios Israel, & congregavit Prophetas in montem Carmeli. Accedens autem Helias ad omnem populum ait: usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum. Sin autem Baal, sequimini illum; & non respondit ei populus verbum. Ad quos rursum ait Helias: ego remansi Propheta Domini solus. Prophetæ autem Baalim quadringenti quinquaginta viri sunt. Dentur ergo nobis duo boves, & illi eligant bovem unum, & in frusta cedentes ponant super ligna: ignem autem non supponant. Ego quoque faciam bovem alterum, & imponam super ligna, ignemque non supponam. Invocent illi nomina deorum suorum, & ego invocabo nomen Domini: & Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus. Respondensque omnis populus, & ait: Optima propositio. *Dixitque Helias Prophetis Baal: eligite bovem unum, & facite vos primum, quia plures estis. Et fecerunt ita: invocabantque nomen Baal de mane usque ad meridiem, & non erat vox, nec qui responderet.... Incidebantque se secundum ritum suum cultris, & lanceolis, donec perfunderentur sanguine. Cumque transisset meridies, & tempus adesset jam quo sacrificium (a) verum offerri deberet, dixit Helias ad populum: accedite ad me, & accedente ad se populo, curavit altare Domini, quod destructum fuerat, & tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, & ædificavit altare in nomine Domini: fecitque aquæductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, & imposuit ligna, & ait: implete quatuor hydrias aqua, & effundite super holocaustum, & ligna. Quod cum fecissent, idipsum, etiam secundo, & tertio fieri jussit, repletaque est fossa, & aquæductus, aqua.*

(b) Vide cur Helias etiam hoc facit, & diligenter adverte. Habebat beatus Helias, & per gratiam propheticæ dignitatis, & per divini cultus studium, peritiam omnium, quæ in templis dæmonum agebantur, (c) scientiam.
„ Noverat inter cetera inepta potius
„ commenta, quam callida, etiam hu-
„ jusce modi compositam fraudem, qua
„ facilius irreterentur animæ miserorum,
„ ut aræ eorum non simpliciter ante
„ pedes delubri statuantur, sed pendens
„ crepido supra quam structa est, ro-
„ gus subteranea fornice bajuletur, ad
„ quam ex adversa parte concavi pa-
„ rietis occultu aditu descendatur, ac
„ per patulas cavernas, præparatos ignes
„ doli minister, sacrificii tempore, clan-
„ destinis officiis subministret. Quo at-
„ tonitus miserorum animus, dum nul-
„ las desuper videt adhibitas flammas,
„ hostiamque cernit ex improviso com-
„ buri, per invisibilem potestatem i-
„ gnes cęlo credat esse delatos.

„ Ne ergo hoc incredulæ mentes
„ etiam de divinis suspicarentur altari-
„ bus, vallum quod fieri pręceperat, aqua
„ jussit impleri: ut, si qua esset sub al-
„ tario fovea, proderetur, vel descen-
„ dens

(a) *Nescio cur addita sit vox hæc* verum, *nisi forte respiciat ad sacrificium legitimum, quod deinceps Deo oblaturus erat. De qua re vers. 36.* (b) *Quæ sequuntur reperi cum aliqua, sed levi varietate in homilia, quæ in* SS. Petrum, & Heliam *inscribitur, positaque est, ut jam dixi, a Montfauconio inter dubias Chrysostomi homilias* [*pag. 729. tomi 2.*] *Vide obsecro numerum 4. ejusdem homiliæ pag. 737.*

„ dens deorsum aqua, latentes utique „ ignes extingueret. Nec vero sufficit „ semel rigasse locum: tertio id agitur: „ sed nec hoc est Propheta contentus, „ ipsa altaris ligna præcipit inundari, „ ut omnis fraudis suspicione submota, „ divinæ potestatis esse virtutem, nec „ rex, nec populi, nec ipsi dubitarent „ Dæmonum sacerdotes.

(*a*) *Cumque jam tempus esset, ut holocaustum offerretur, accessit Helias ad altare; & exclamavit dicens: Domine Deus meus exaudi me hodie in igne, sicut exaudisti me in aqua, ut cognoscat populus hic, quoniam tu es Dominus Deus Israel, & ego servus tuus, & propter te feci opera hæc. Exaudi me Domine: exaudi in igne, & cognoscat populus hic quia tu es Dominus Deus, & tu convertisti cor populi hujus retrorsum. Et ecce clamante eo, cecidit ignis de cœlo, devoravitque holocaustum, ac ligna, & lapides, pulverem quoque & aquam, quæ erat in fossa aquæductus, lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dominus, ipse est Deus. Domine ipse est Deus: dixitque Helias ad eos, apprehendite omnes Prophetas infames, & ne unus quidem effugiat de illis. Quos apprehendentes continuo duxit eos Helias ad torrentem Cison, & ibi eos trucidare præcepit.*

Clementissimus enim Deus, qui non obliviscitur misereri, nec in ira continet miserationes suas, rursum ad Israelem filium suum dignatus est mittere, ut eisdem pluviam evangelicæ prædicationis tribueret. Tres enim anni famis, scientiam sanctæ Trinitatis populo Judæorum, vel in toto mundo, defuisse præsignabant. Achab vero, cujus nomen interpretatur *frater patris*, a quo etiam Dei Prophetas interfectos pronuntiat Scriptura; principum Sacerdotum typum gerebat. Quod autem dicit Achab ad Heliam: (*b*) *Tu ne es ille, qui conturbas Israel?* hoc ipsum & de Domino, Sacerdotum principes dixisse Pilato leguntur: (*c*) *Invenimus hunc subvertentem gentem nostram*. Hi enim, ut Dominus eis legitur exprobrasse, filii fuere patris sui diaboli, cujus opera facere studuerunt, ut vitæ suæ auctorem crucifigendum impie proclamarent: *Vos enim* (ait Dominus) (*d*) *de diabolo patre estis, & opera patris vestri facere vultis*. Ille enim *homicida est, & ab initio mendax*: (*e*) *& in veritate nunquam stetit*. Abdias autem cujus nomen interpretatur *servus Domini*, qui etiam, eo tempore, quo Achab Prophetas Domini præceperat trucidari, centum Prophetas in speluncis celaverat, victum eisdem cotidie administrans, illos quodammodo præsignabat, qui ex principibus Judæorum occulti discipuli Domini erant, (*f*) hoc est Nicodemus, & ceteri, quos Evangelista pronuntiat. Prophetæ Baal, & prophetæ Lucorum, scribarum, & Pharisæorum typum gerebant, qui sacræ Legis negligentes præcepta, populum propriis traditionibus pervertebant, quibus *Væ* futurum Dominus legitur prædixisse. Carmelus vero mons qui interpretatur *scientia circumcisionis*, Christi præfigurabat Ecclesiam, in qua non præputii circumcisio, sed qualiter circumcisio accipienda sit, scire præcipimur: per circumcisionem enim præputii, carnis libidinem luxuriæ, atque luxuriam sciendum est abscindendam. Per cordis vero circumcisionem, immundæ cogitationes intelligendæ sunt amputandæ. Bovem vero, quem Helias mactavit in holocaustum, atque in frusta concidit, vetus intelligendum est testamentum, ex quo ad confutandas Judaicas superstitiones, ea quæ de illo scripta fuerant, multis in locis excussisse Dominum Jesum evangelica prædicatione manife-

(*a*) *vers. 36, sed multo cum discrimine vulgatam inter, & interpretationem hanc: sed in homilia, quam inter Chrysostomi dubias esse dixi, & hic fere exscribitur, hæc interpretatio allegatur.* (*b*) *Hæc omissa sunt in superiori Scripturæ loco, sed extant v. 17.* (*c*) *Luc. 23. 2.* (*d*) Joan. 8. 44. (*e*) *Epist. Jo. 3. 8.* (*f*) Joan. 19. 38.

nifestat, cum dixisse scribitur: (*a*) *Non legistis, quod dictum est, lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Et intellexerunt*, inquit, *scribæ, & pharisæi quod de illis diceret &c.* quæ in Evangelio reperiuntur. Bovem vero alterum a falsis Prophetis electum, populum significat reprobum, per pharisæos, atque scribas, seu hereticos, non Deo, sed Diabolo auctori eorum, ab ipsis oblatum. Transactum meridiei tempus, vergentis mundi significabat cursum, in cujus vesperum Dominus Jesus Christus in verum sacrificium, quod ipse est, se ipsum Patri ad deponenda humani generis delicta obtulit. Altare quod ab Helia curatum est, & ex duodecim lapidibus restauratum, Sanctæ Trinitatis accipienda est confessio, quæ in Judæis olim, vel in hæreticis destructa fuit, a Domino per Apostolos in Ecclesia reformata est. Ligna vero, quæ super Altare composita fuerant, crucis patibulum præsignabant, in qua dominicum adfixum est corpus, quod verum, & acceptabile Deo Patri fuit holocaustum. (*b*) Quatuor hydriæ repletæ aqua, totidem numero significabant Evangelia, in quibus baptismi Sacramentum, quod in nomine Sanctæ Trinitatis datur, habetur præceptum. Ignis quoque, qui lapides altaris, & quæ super eum fuerant, nec non & aquam voravit, Sanctum præsignabat Spiritum, qui non solum Apostolos, sed cunctos credentes per lavacrum regenerationis in Dei sacrificium adsumit, & sanctificat. Falsi vero Prophetæ, qui ab Helia interfecti leguntur, adversæ accipiendæ sunt potestates, de quibus Dominum in cruce pronunciavit Apostolus triumphasse, sive illi accipiendi sunt, qui adversum Dominum impie proclamasse leguntur: (*c*) *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*. Quod utique temporibus Vespasiani, & Titi expletum, qui legit Josephum historiographum, non habebit ambiguum.

Deinde historia sequitur, & dicit: (*d*) *Ascendit Helias in verticem Carmeli, & pronus in terram posuit faciem suam inter genua; (e) & exorabat Dominum: dixitque ad puerum suum, ascende, & circumspice contra mare septem vicibus. Quod cum fecisset, septima vice apparuit nubecula parva quasi hominis vestigium ascendens de mare, & subito contenebrati sunt cęli, & facta est pluvia grandis*. Quod enim Helias exorat, ut pluvia tribuatur a Deo, hoc quoque Dominum fecisse pro suis discipulis, & qui per verbum illorum credituri erant, Evangelista pronuntiat.

Ministrum Heliç, cui jussum est contemplari contra mare, omnium prophetarum, qui ante Salvatoris adventum fuerunt, typum gestasse non dubium est, quibus in gratiam Spiritus Sancti per omne tempus, quod ante adventum Salvatoris præcessit, incarnationem illius prçstolare datum est. Nubecula parva, quæ velut vestigium hominis ascendisse de mari describitur, Dominus, ac Redemptor noster accipiendus est: sicut enim vestigium extremum corporis membrum est, ita quoque Dominus Jesus humilis, & parvus, ac pauper in mundo existere voluit, qui nos a peccato mundaret. Cęli contenebrati sunt, quia sancti prædicatores divini Verbi occulti Sacramentis sunt repleti: *pluvia facta est magna*, quia evangelicus imber per Apostolorum prædicationem totius mundi rigavit fines. Currus Achab, quem Helias accinctis lumbis præibat, Diaboli accipienda potestas est, cui a Domino dicitur: (*f*) *Vade retro Sathanas; non tentabis Dominum Deum tuum*. In tantum enim Diaboli potestas in adventu Domini inanis extitit, & infirma, ut nec in porcos dominandi habe-

Q ret

(*a*) *Matth.* 21. 42. (*b*) *vers.* 34. Implete quatuor hydrias aqua. (*c*) *Matth.* 27. 25.
(*d*) *vers.* 42. *sed cum aliquo discrimine vulgatam inter, & hanc interpretationem.*
(*e*) *Verba hæc* exorabat Dominum, *in vulgata non extant.* (*f*) *Matth.* 4. 10.

ret licentiam: nisi ei fuisset permissum.

(*a*) *Nuntiata sunt*, inquit, *Jezabel cuncta, quæ gesserat Helias, & quemadmodum Prophetas occidisset Babal. Quæ statim nuntium misit ad eum dicens: hæc mihi faciant Dii, & hæc addant, nisi hac hora cras ponam animam tuam sicut animam unius ex illis. Quod audiens Helias timuit valde, & abiit quocumque eum ferebat voluntas, venitque in Bersabee Judæ, & illic reliquit puerum suum. Ipse autem perrexit in desertum locum, viam unius diei. Cumque venisset illuc, & sedisset subter unam juniperum, ait: sufficit mihi Domine, tolle animam meam.*

(*b*) „ Sancti viri, qui sublevante spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu in hac vita sunt, ne aliqua elatione superbiant, quibusdam tentationibus reprimuntur; ut nequaquam tantum proficere valeant, quantum volunt; sed ne extollantur superbia, fit in eis, ipsarum quædam mensura virtutum. Hinc est enim quod Helias, dum tot virtutibus in alta profecisset, quadam mensura suspensus est, dum Jezabel postmodum, quamvis Reginam, tamen muliérculam fugiit. Perpendo quippe hunc miræ virtutis virum, ignem de cælo trahere, & secundo quinquagenarios viros cum suis omnibus petitione subita concremare: verbo cælos a pluviis claudere: verbo cælos ad pluvias aperire, suscitantem mortuos, ventura quoque prævidentem: & ecce rursus animo occurrit, quo pavore ante unam muliérculam (*c*) fugit. Considero virum timore perculsum de manu (*d*) Domini mortem petere, nec accipere: de manu mulieris mortem fugiendo vitare. Quærebat enim mortem, dum fugeret, dicens. *Sufficit mihi, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei*. Unde ergo sic potens, ut tot illas virtutes faciat? Unde sic infirmus, ut ita fæminam pertimescat? nisi quia dispensatione superni nutus mensura occulti libraminis appenduntur, ut ipsi sancti Dei homines, & multum valeant per potentiam Dei, & rursum quadam mensura moderati sunt per infirmitatem suam? In illis virtutibus Helias quid de (*e*) Domino acceperat, in istis infirmitatibus quid de se esse poterat, agnoscebat. Illa potentiæ virtus fuit: ista infirmitas custos virtutis.

„ In illis virtutibus ostendebat quid acceperat: in illis infirmitatibus hoc quod acceperat, custodiebat. In miraculis monstrabatur Helias: in infirmitatibus servabatur. Post hæc sequitur: (*f*) *projecitque se, & dormivit in umbra juniperi. Et ecce Angelus Domini tetigit eum, dixitque illi: surge, & comede. Respexitque, & vidit ad caput suum subcinericium panem, & vas aquæ. Comeditque, ac bibit, ac rursum dormivit. Tetigitque eum secundo Angelus, & dixit: surge, & comede: grandis enim tibi restat via. Consurgensque comedit, & bibit, & ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus usque ad montem Dei* (*g*) *Oreph*. Quid igitur Jezabel? *hæc faciant mihi Dii, & hæc addant; nisi posuero animam tuam, sicut animam unius ex illis. Et audivit Helias, & fugit viam dierum quadraginta* (*h*) O violentiam verbi! O formidinis eminentiam! audito mulieris verbo, fugit Helias, & fugit non una, non duabus, non tribus diebus, sed ingressus est in eo sermo mulieris, & quid ageret, nesciebat, tanti

(*a*) Cap. 19. (*b*) *Subsequentia tibi præbet Paterius, ideoque Gregorius lib. 19. Moral. num. 9, & 10.* (*c*) fugerit. (*d*) *Dei.* (*e*) *Deo.* (*f*) 19. 5. (*g*) Horeb. (*h*) *Quæ sequuntur habes numero 4. crebro allegatæ homiliæ in SS. Petrum, & Heliam, sed multis aliquando truncatis, & etiam ordine inverso.*

tanti itineris spatio, metu exagitante, jactatus, velut cum Zephiri flatibus cursu impulsæ navis arborem violentus ex adverso turbo corripuit, impletumque reflexit, ita Prophetæ animum virtutum velis navigantem mulieris perculit sermo, totamque ejus navem per omnes formidinum fluctus turbato rectore jactavit, quid ergo tu Helias? tu enim es, qui verbo clauseras cælum, & fraudaveras imbres, qui mandaveras aeri, & divinos ignes eduxeras, qui falsos salubriter interfici jusseras sacerdotes, qui constanter in faciem exprobraveras Regi, quod ipse, & domus *sua populum everteret Israel*: qui dixeras: vivit Dominus: *Si erit pluvia, aut ros nisi in verbo oris mei*: qui domum viduæ, spicarum aream, & torcular feceras olei, qui omnibus imperaveras elementis, sermonem nunc meretricis audiens, expavisti, & una muliercula profugum fecit, timorisque captivum. O rem stupendam! Vide duos istos, Petrum & Heliam, magnificos viros, & cæteris clariores, velut duas civitatum arces in sublime porrectas, a mulieribus fatigari. Petrus timet puellam: Jezabel deterret Heliam. Et quia ejusdem culpæ vitio uterque subiacuit, amborum naturalis infirmitas unum sortita est proditorem. Fugit ergo Helias viam quadraginta dierum. Ubi est zeli tui ardor incontinens, ubi constantię flamma? Ubi auctoritas libertatis, cum dicebas: *vivit Dominus, si erit pluvia super terram*, vel cum Regem cominus arguebas, tantaque mirabilia faciens unum adulteræ non tulisti sermonem? Sed considera, quid in his ostendatur. Quid scilicet, quamdiu homini Domini gratia cooperatur, omnia secunda sunt, omnia fida: elementa serviunt, & principes prosternuntur, reges adorant, populi venerantur. Si vero se, semel perfectionis, vel correptionis causa supernum ab homine suspendat auxilium, confestim fragilitas naturæ monstratur: mox insurgunt quæ videbantur esse subjecta: quæ prius ut Dominum metuebant, incipiunt esse terrori. Jezabel, quæ interpretatur *fluxus vanus*, Sinagogę gestavit typum, quæ vanis superstitionibus serviens, in Evangelica prædicatione credere noluit, & auctorem vitæ *persequens*, sicut & Jezabel Heliam, extinguere magis, quam credere maluit. Puer Heliæ, qui in Bersabee, qui interpretatur *puteus juramenti*, dimissus est, Sacerdotale accipiendum est ministerium, quod templo Domini in Hierusalem, cultui exhibebatur divino. Desertum vero, ad quod via unius diei Helias legitur pervenisse, & sub arbore juniperi quievisse, universus accipiendus est mundus, qui propter dæmonum cultum in maligno fuerat positus, ad quem Dominus relicta Judæa, per prædicatores suos transire dignatus est, & ibi quasi dormit, dum per fidem in cordibus fidelium requiescit. Arbor vero juniperi agrestis, atque inculta, Ecclesiam præsignabat ex gentibus, quæ sacrarum Scripturarum nequaquam fuerat exculpræceptis, ad quam Israeliticum Regnum transiturum Dominum prædixisse, Evangelista pronuntiat. (*a*) *Auferetur a vobis* (Judęis) *Regnum*, inquit, *& dabitur genti facienti voluntatem Dei*. Viam vero unius diei, quam Helias egisse legitur, unitas intelligenda est Trinitatis, quam evangelica prædicatio cunctis nationibus introduxit. Panis subcinericius, & vas aquæ, quid aliud indicant, nisi gentium pænitentiam, & lacrymarum effusionem, quibus Dominus valde reficitur?

(*b*) *Post hęc pervenit*, inquit, *Helias ad montem Dei* (*c*) *Oreph, & mansit in spelunca. Et ecce sermo Domini ad eum dixitque illi. Quid hic agis Helias? at ille respondit: zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini, filii Israel*.

Q 2

(*a*) *Matth.* 21. 43. (*b*) *vers.* 8. 9. *&c.* (*c*) Horeb.

srael, altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio: & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam, ut auferant eam.

(*a*) „ Fugiens ergo Helias venit „ ad quemdam locum, & obdormivit „ ibi, & venit ad eum Dominus. „ Dominus scilicet ad servum & ait. „ (*b*) *Quid tu hic Helias? velut notans* „ *eum timoris, & fugæ.* Quid tu, in- „ quit, hic Helias? putasne fugisti? „ & furor te unius mulierculæ profu- „ gum fecit? Ubi est illa constantia? „ ubi libertas? Disce de cætero non „ tibi ipsi confidere, nec propriæ, cum „ res secundo cursu feruntur, imputa- „ re virtuti. Verumtamen Helias res- „ pondet, & dicit: aliud quidem „ mente retinens, aliud ore depro- „ mens: (*c*) *Domine Prophetas tuos occi-* „ *derunt: altaria tua demolierunt; &* „ *ego relictus sum solus, & quærunt* „ *animam meam.* Hoc est, hæc cogi- „ tatio, quæ tantum Prophetam de „ ipso dejecit fastigio meritorum, „ communemque hominem demonstra- „ vit. Denique mox eum corripit ser- „ mo divinus. Non ita, inquit, est „ Helias: falleris, & humanæ cogita- „ tionis laqueis irretiris. Non idcirco „ fugisti, nec te ideo, quod solus esses, „ Regina perterruit. Nec enim tu es „ tantummodo, qui non adoraveris „ Bahal: sunt mihi fideles famuli, sunt „ multi amici, & septem millium „ virorum electorum electissima vir- „ tus, quam nec error humanus in- „ clinare, nec inanis gloriæ cogitatio „ potuit elevare. (*d*) *Hi omnes non cur-* „ *vaverunt genua ante Bahal*; sed in „ stabili poplite ad instar cælestis exer- „ citus me semper adorant. Fugisti er- „ go, non quod in te solo furor adul- „ teræ desæviret, sed quod tibi hanc „ electionem genuerit magnitudo vir- „ tutum, ut tam arrogantem ferres de „ genere humano sententiam, easque „ paulisper mea gratia deserendus, & „ nisi tibi tantæ elationis fræna la- „ xassem, lapsum incurreres gravio- „ rem, & disceres bona facta non „ tuæ virtuti adscribere, sed divinæ. „ Non igitur alia ex causa fugisti, „ nisi quod, secedente gratia mea mu- „ lier te minaci sermone deterruit. „ Consideremus ergo quanta vis fue- „ rit in adulteræ sermone, gratia re- „ cedente, quanta fortitudinis magni- „ tudo. Quadraginta diebus oberrat „ fugiens Helias per invia, & deser- „ ta, tantique ingenii vir metu con- „ sternatus non sentit esuriem. Quid „ agis Helias? ubi est, ut sepe jam „ memini, illa omnibus stupenda fi- „ ducia? ubi os illud metuendum? u- „ bi lingua terribilis alternis impe- „ rans elementis? Sed hec tibi, ut di- „ xi, constabant gratia ministrante. „ Vide ergo quemadmodum levitate „ culpæ permittitur jacere tantus Pro- „ pheta, ut emendatus elationis vi- „ tio, atque correptus, integro vestiatur „ moderationis, & clementiæ indu- „ mento.

„ Jam ergo eruditi sumus, & do- „ cti in Petro, atque Helia, quem- „ admodum eos Dominus nostri causa „ patitur circumscribi delicto: quemad- „ modum illos fidei, pietatisque signi- „ feros, & generis humani columnas, „ permiserit metu dominante quassa- „ ri, ut populorum essent exemplum, „ a Deo sibi non peccandi gratiam „ minime condonatam, ne cum ipsi „ a culpis essent, ac vitiis alieni, pec- „ catoribus diri existerent, & crudeles; „ sed cum forte quis fuerit delicto „ præventus, non statim abjciant, non „ condemnent jacentis affectum: sed „ impartiantur viscera caritatis, por- „ rigant manum, & erigant lapsum, „ spem ei divinæ clementiæ promit- „ tentes, sicque etiam se vivere e- „ xemplo ipsorum commendent magi- stro-

(*a*) *Hæc quoque habes numero 4. crebro allegatæ homiliæ de SS.* Petro, & Helia.
(*b*) *III. Reg.* 19. 13. (*c*) *vers.* 14. (*d*) *vers.* 18.

„ strorum. Hæc autem idcirco diximus, „ non justos culpando, sed peccatores „ ad spem erigendos protulimus. Et „ primo quidem virtutes eorum extu- „ limus: nunc culpas intulimus, ut „ & justis formam cautelæ, & peccato- „ ribus salutis portum fidelissimum „ monstraremus.

Merito quæritur quomodo licite sacrificaverit Helias extra templum Dei, quando & ignem de cælo impetravit, & prophetas dæmoniorum convicit. Quod mihi non videtur alia ratione defendi, quam illa, qua defenditur & Abrahæ factum, quando filium Deo jussus voluit immolare. Cum enim jubet ille, qui legem constituit aliquid fieri, quod in lege prohibuit, jussio ipsa pro lege habetur, quoniam auctor est legis. Non enim deesse possent miracula alia præter sacrificium, quibus superarentur, & convincerentur prophetæ lucorum: sed Spiritus Dei, qui fuerat in Helia, quicquid in hac re fecit, contra legem esse non potest, quia dator est legis.

Alia adhuc insuper quæstio animum pulsat: quare interpellaverit Helias Dominum, quod Israel derelicto Deo prophetas (*a*) occiderit, & ejus destruxerit altaria, cum in lege olim jussum fuisset, non eos posse amplius habere altaria, quam unum, primum in tarbernaculo, deinde in templo; nisi quod liquide datur intelligi, quod postquam decem tribus a domo David excisę, & a templo, & Hierusalem sunt separatę, illi, qui in decem tribubus, quæ vocabantur Ephraim, cultores divini nominis erant: & ut putandum est ad illa altaria recurrebant, quæ olim erexerant Patriarchæ, Abraham, Isaach, & Jacob, locis competentibus, ubi eis Deus apparuerat, ad hoc altaria cultores divini nominis, & si non ad sacrificandum, tamen ad orandum Deum patrum suorum recurrebant. Hæc videntes sacrilegi Israelitæ, & Idolorum cultores, destruebant, ut nec ibi locus esset, ubi veri adoratores Dominum precarentur; & hoc est, quod in superiori parte jam præmissum est, quod instauraverit Helias altare Domini, quod destructum fuerat.

(*b*) Dixitque Dominus ad Heliam: *Egredere & sta in monte coram Domino, & ecce Dominus transit, & Spiritus grandis, & fortis subvertens montes, & conterens petras ante Dominum.*

Quod autem ait ante Dominum *præcessisse spiritum grandem &c.* ejus adventum significat ad corda credentium quibusdam occultis, & ineffabilibus signis esse profuturum. Nam quod ait: *Subvertens montes & conterens petras ante Dominum*, hoc est quod Apostolus ait: (*c*) *Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia, ad destructionem munitionum, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei.*

(*d*) *Non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in commotione Dominus, & post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus auræ tenuis.* (*e*) „ Spiritus ante Dominum evertit montes, „ & petras conterit, quia pavor, qui „ ex adventu ejus irruit, & altitudi- „ nem cordis nostri dejcit, & duri- „ tiam liquefacit. Sed spiritui commo- „ tionis, & igni non inesse Deum „ dicit: In sibilo vero aurę tenuis i- „ nesse non negat: quia nimirum mens „ cum in contemplationis sublimitate „ suspenditur, quicquid perfecte con- „ spicere prævalet, Dominus non est. „ Cum vero subtiliter aliquid conspi- „ cit: hoc est quod de incomprehensi- „ bili substantia æternitatis audit: quasi „ enim sibilum aurę tenuis percipimus

(*a*) Altaria destruxerunt, prophetas tuos occiderunt. (*b*) *vers.* 11. (*c*) 1. *Cor.* 10. 4. 5. (*d*) *vers.* 11. 12. (*e*) *Subsequentia usque dum pervenias ad ea verba:* stetit in ostio speluncæ, *lineolis notata perquire in Paterio, ideoque in Gregorio cujus librum 5. in* Job *consule* [*num. 66. aliam cap. 36. olim 26.*]

„ mus, cum saporem incircumscriptæ „ veritatis contemplatione subita subtiliter deguſtamus. Tunc ergo verum eſt, quod (*a*) Deum cognoſcimus, cum (*b*) plene nos aliquid de illo cognoſcere non poſſe ſentimus: unde bene illic ſubditur: *Quod cum audiſſet Helias: operuit vultum ſuum pallio, & egreſſus ſtetit in oſtio ſpeluncæ.*

(*c*) „ Quid eſt quod Propheta cum vocem Domini ſecum loquentis audiret, in ſpeluncæ ſuæ oſtio ſtat, & faciem velat? niſi quia dum per contemplationis gratiam vox ſupernæ intelligentiæ fit in mente, totus homo jam intra ſpeluncam non eſt, quia (*d*) animum carnis cura non poſſidet, ſed ſtat in oſtio, quia mortalitatis anguſtias exire meditatur. Sed jam qui in oſtio ſpeluncæ conſiſtit, & verba Dei in aure cordis percipit, neceſſe eſt, ut faciem velet, quia dum per ſupernam gratiam ad altiora (*e*) intelligentiæ ducimur, quanto ſubtilius levamur, tanto ſemper per humilitatem noſmetipſos intellectu noſtro premere debemus, (*f*) nec conemur *plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem;* ne dum nimis inviſibilia diſcutimus, aberremus, ne in illa natura incorporea corporei luminis aliquid quæramus: aurem enim intendere, & faciem operire, eſt vocem interioris ſubſtantiæ audire per mentem, & tamen ab omni ſpecie corporea oculos cordis avertere, ne quid ſibi in illa corporale animus fingat, quę ubique tota, & ubique incircumſcripta eſt.

(*g*) *Et dixit Dominus ad Heliam, vade revertere in viam tuam per deſertum in Damaſcum. Cumque perveneris, unges Azabel Regem ſuper Syrium, & Hieu filium Namſi unges Regem ſuper Iſrael, & Heliſeum filium Saphat qui eſt de Abelmeula, unges Prophetam pro te. Et erit, quicunque fugerit gladium Azabel, occidit eum Hieu: Et quicumque fugerit gladium Hieu, interficiet eum Heliſeus.* (*h*) *Abelmeula urbs eſt una* (*i*) *de principibus Salomonis. Eſt autem nunc vicus,* (ut in locorum libro legimus) *in Auleone, decimo ab Scythopoli milliario diſtans contra auſtralem plagam, & nunc dicitur* (*k*) *Betula.* „ Damaſcus enim, qui interpretatur *ſanguinem bibens*, ſive *propinans*, totius Mundi typum gerebat, in quo habitatores, illius, immolandi dæmonibus filios ſuos ſanguinem bibere, ac propinare non eſt ambiguum. Sanguis enim pro peccato, ac morte ponitur in Scripturis: quam non ſolum ſibi infelices videbantur inferre, ſed & ſuis imitatoribus propinabant. Azahel vero, qui interpretatur *factura Dei*, univerſarum gentium continebat figuram, cui valde congruit interpretatio: *Dei factura*. Opus enim divinum fuit, ut obdurato Iſraele, & ſignis, atque virtutibus Domini penitus nequaquam credente, nationum populi cum omni mentis alacritate crederent in crucifixum. Sive aliter *factura Dei*, ideſt *imago Dei* per fidem Chriſti gentibus conſtituta, nulli poterit eſſe dubium. Nam, ut in Jacob, & Eſau figura præceſſerat majoris quondam filii, primatus, ac benedictio ad juniorem fratrem tranſlata, ita etiam in iſtis, Azahele videlicet, & Hieu, divina diſpenſatione intelligimus geri, ut gentium populus, qui fuerat junior, per Azahelem prę-ponatur in perſona *Hieu* primogenito, ut ſcriptum eſt, Iſraeli, & juxta Scripturæ teſtimonium, *populus, qui erat in capite, propter prævaricationes aſſiduas, &*

(*a*) de Deo. (*b*) plane: *ſed præſtat* plene. (*c*) *Hæc quoque in Gregorio invenies; ſed alibi tradita; ſcilicet num.* 18. *homilia* 1. *in Ezechiel.* (*d*) animam. (*e*) *intelligendæ.* (*f*) *Rom.* 12. 3. (*g*) *verſ.* 15. (*h*) *Vide librum Hieronymi de locis hebraicis.* (*i*) de præcipuis. (*k*) Bethaula, *alii* Betnulia.

& piaculum, quod intulit Domino, factus in cauda est, translatoque ab eodem regno, ut Dominus fuerat protestatus, datum est gentium populo, Dei voluntatem videlicet exequenti. Sed quia divinæ pietatis est omnes *homines salvos fieri*, ficuti Esau, licet juniori fratri subjectum, nequaquam benedictione privavit, ita quoque & hic Heliç a Deo prædicitur: *relinquam mihi septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Baal*. Relinquam enim, ad futurum tempus pertinere, intelligi voluit, quod in Domini adventum constat fuisse expletum. Illud pro certo extitisse intelligendum est, quod qui ex omni Israeli per apostolos Christi fidem susceperunt, septiformi spiritus Christi uncti sunt. Hieu vero, cujus vocabulum interpretatur *ipse*, vel *est*, filius videlicet Namsi, qui interpretatur *adtrectans*, vel *palpans*, Apostolorum specialiter præfigurabat personam: illis quippe horum nominum valde congruit interpretatio. Beati enim Apostoli semper esse pro certo est, qui pro Trinitatis confessione, & veridica prædicatione, Deo & universo Orbi perpetuo vivunt. Joannes quoque in epistola sua cum de verbo vitç, hoc est de Dei filio, qui carnem assumpsit, scriberet, ita effatus est: (*a*) *quem nostris oculis vidimus, & auribus nostris audivimus, & manus nostrç tractaverunt*. Quod autem dicitur Heliæ, Heliseum filium Saphat de Abelmeula unges prophetam pro te: ita intelligendum est: Heliseus enim interpretatur *Dei mei salus*, Saphat autem *judicans*. Abelmeula vero *luctus parturiens:* Dei enim filius, qui est vera fidelium salus, (*b*) & cui omne judicium tradidit pater, in quo judicio impiis, & incredulis erit luctus parturiens, Gehennæ videlicet cruciatus, qui in substantiæ suæ splendore, atque virtute non poterat ab omnibus contemplari, ex deitate, ut Apostolus ait (*c*) suam inaniens majestatem; In Helisei præfiguratione, Servi dignatus est suscipere formam, qui verus homo ex virginis utero procreatus, Sanctoque Spiritu unctus. Quod autem ait historia, *qui effugerit gladium Azabel, occidet eum Hieu, & qui effugerit gladium Hieu, occidet eum Heliseus*, hoc modo intelligi potest. Gladius enim Azahel Syri, illorum doctrina accipienda est, qui ex gentibus dominicæ Incarnationis, & Passionis, ac Resurrectionis vates inspirati divinitus extiterunt, ad confutandos videlicet judæorum doctores, qui hoc mysterium populis occultabant. Gladius vero Hieu, qui super Israel unctus est, prædicatio intelligenda est Joannis Domini præcursoris, qui Saducços, & Phariseos venientes ad baptismum suum, increpans dixisse scribitur: (*d*) *Genimina viperarum: quis vobis ostendit fugere a ventura ira?* Gladius præterea Helisei, evangelica accipienda est prædicatio, de qua Dominus dixisse scribitur: (*e*) *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium*: quia fideles, & justos quodammodo dividit, ac separat ab infidelibus & injustis, & quia in cordibus credentium cupiditates interemit noxias, & vitia universa, atque peccata.

Interea ait Dominus ad Heliam: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverent genua ante Baal, & omne os quod non adoraverit eum, osculans manum*.

(*f*) „ Certum est, quod cordis
„ sui oculum per elationis tenebras
„ extinguit, qui cum recte agit, con-
„ siderare meliorum merita negligit.
„ At contra magno humilitatis radio
„ semetipsum illuminat qui aliorum
„ bona subtiliter pensat, quia dum
„ ea, quæ ipse fecerit, facta foris, & ab
aliis

(*a*) *Joan. Epist. I. 1. 3.* (*b*) *Joan. 5. 22.* (*c*) *Phip. 2. 7.* (*d*) *Luc. 3. 7.* (*e*) *Matth. 10. 34.* (*f*) *Vide Paterii caput 12. in lib. III. Regum: hæc porro ille desumpsit ex Gregorii lib. 31. in Job. [num. 137.]*

„ aliis conspicit, eum, qui de singularitate intus erumpere nititur, superbiæ tumorem premit. Hinc est, quod vocem Domini ad Heliam solum se æstimantem dicitur: *Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal*. Ut dum non solum se remansisse cognosceret, de elationis gloria, quæ ei de singularitate (*a*) surgebat, declinaret. Propheta nempe erat, & sæpe mysteria superna cognoverat. Quid ergo difficile fuit agnoscere in hoc mundo (*b*) fideliter Deo famulos & alios remansisse? Sed hinc solerter intuendum est, oculum cordis elatio quam nequiter claudat, quia qui (*c*) humiliter & occulta Dei (*d*) noverat, elatus & aperta nesciebat.

Post hæc enim inquit (*e*): *Helias reperit Helisæum filium Saphat, arantem in duodecim jugis boum. Et ipse in duodecim jugis boum arantibus unus erat. Cumque venisset Elias ad eum, misit pallium suum super eum, qui relictis statim bobus cucurrit ad Heliam, & ait: Osculer, oro te patrem meum, & matrem meam, & sic sequar te. Cui dixit Helias: revertere, quod enim meum erat, feci tibi. Reversus itaque Helisæus tulit par boum, & mactavit illos, & in aratro boum coxit carnes eorum, deditque populo ad comedendum.*

Duodecim juga boum, vigintiquatuor veteris testamenti figuraliter accipiendi sunt libri. Duodecim vero aratores duodecim intelligendi sunt Apostoli: sed in omnibus illis Dominus existere dignatus est operator, qui dixit: (*f*) *Sine me nihil potestis facere*. Osculum patris, reconciliationis dinoscitur signum. In duobus enim bobus lex accipienda est, & prophetia, quarum umbras, & imagines Dominus noster, per incarnationis suæ, ac passionis mysterium occidit in littera, & in crucis suæ coxit aratro, nec non ad comedendum fidelibus præbuit, ut jam non vivant secundum litteram, sed secundum spiritum.

(*g*) Post hæc refert Scriptura, quod Benedad rex Syriæ obsidens, & impugnare incipiens Samariam ait: *Hæc faciant mihi Dii, & hæc addant: si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi, qui sequitur me*.

Hunc habet sensum. (*h*) „ Samaria juxta morem civitatum habebat terram interius (*i*) propter muros pene ipsis muris æqualem, ne videlicet eos sine subsidiis terræ adiacentis erectos, creber insistente manu hostili, dejceret ictus arietis (*k*). Extrinsecus autem murorum altitudo longe super faciem terræ transcenderat, maxime cum in montis vertice, ut Scriptura refert, fuerit urbs eadem posita. Ait ergo Rex superbus obsessam terrens civitatem, quod tantam haberet secum exercitus multitudinem, ut si quisque militum ejus, solummodo lapidem, vel cespitem, vel stipitem ad construendum contra urbem, aggerem adportasset, tam sublimis ex eo posset agger exurgere, qui superficiei civitatis ipsius, quæ erat intra muros, esse videretur æqualis: ita ut ex equo pugnantes contra civitatem, tela vel faces mittere possent. Cujus temeritatem arrogantiæ modesto sermone compescens Rex Israel ait: (*l*) *Dicite ei. Ne glorietur accinctus æque ut discinctus*. (*m*) Alius est autem accinctus, alius discinctus, alius non accinctus. Accinctus nanque est qui cingulo circumdatus incedit, discinctus qui cingulum nuper deposuit: verbi gratia, vel balneum intraturus, vel lectum ascensurus, vel alteram forte tunicam induturus.

„ Non

(*a*) Surgere poterat, declinaret. (*b*) fideles. (*c*) humilis. (d) *Additur* judicia. (*e*) 19. 19. (*f*) *Jo:* 15. 5. (*g*) 20. 10. (*h*) *Loci hujus explicationem excepit Claudius a Beda quæst. 17. libri 30. quæstionum in libros Regum eam proponente.* (*i*) prope. (*k*) Murorum enim altitudo longe &c. *Sed præstat nostri codicis lectio.* (*l*) *vers.* 11. (*m*) aliud, & *sic deinceps*.

,, Non accinctus, qui nuper tunica in-
,, dutus, nec dum se addita zonę circum-
,, positione munivit. Sic ergo, & in
,, expeditione castrensi qui positus est,
,, recte *accinctus* nominatur, idest ar-
,, mis indutus. Qui pugna confecta
,, victor domum rediit, jure *discinctus*
,, vocatur, quia nimirum depositis ar-
,, mis optatæ pacis otium gerit. Qui
,, vero necdum pugnare, neque se ad
,, certamen parare jam cęperat, meri-
,, to *non accinctus* esse dicitur. Ait er-
,, go Rex Israel Regi Syriæ glorianti,
,, (*a*) quasi jam cępisset Samariam,
,, quam obsidere ceperat. (*b*) Negli-
,, getur accinctus, ęque ut discinctus;
,, ac si aperte dicat: Noli gloriari qua-
,, si jam victor bellici discriminis, qui
,, adhuc in acie positus, quem victoria
,, sequatur, ignoras. Et verum profecto
,, dicebat: nam mox inito certamine,
,, Benadab non victis adversariis tri-
,, umphans, sed cęso suo exercitu fu-
,, giens domum rediit. Benadab Regem
,, Syrię typum habuisse diaboli, qui
,, princeps est hujus mundi, non dubi-
,, um est: qui cum (*c*) triginta, & duo-
,, bus Regibus, hoc est omnibus vitiis suis
,, adversum humanum genus pugnare
,, non desistit: Achab vero qui inter-
,, pretatur *frater patris*, hoc in loco per-
,, sonam gestavit Judæorum, cum quibus
,, diabolus prius conflictum habuit.

(*d*) Interea sequitur Scriptura de vi-
sione Michee Prophetę, ubi ait ad Achab.
*Vidi Dominum sedentem super solium
suum, & omnem exercitum cęli a dex-
tris, & a sinistris ejus, & dictum est:
In quo decipiam Achab, ut ascendat, &
cadat in Ramoth Galaad? Et dixit u-
nus verba hujusmodi: & alius aliter.
Et egressus unus dixit: ego decipiam
Achab. Et dictum est ei: in quo decipies?
qui respondit dicens: egrediar, & ero
mendax spiritus in ore omnium propheta-
rum ejus*. (*e*) ,, Quid per solium Do-
,, mini, nisi angelicas potestates accipi-
,, mus, quarum alis præsidens infe-
,, rius cuncta disponit? Et quid exer-
,, citus cęli, nisi ministrantium ange-
,, lorum multitudo describitur? Quid
,, est ergo quod exercitus cęli a dex-
,, tris, & a sinistris ejus stare per-
,, hibetur? Deus enim, qui ita est in-
,, tra omnia, ut etiam sit extra om-
,, nia, incircumscriptus est: & veritas
,, illa, æterna beatitudo, quę dex-
,, tera ejus dicitur, sinistram non ha-
,, bet, quia nihil est quod displiceat,
,, quia simul omnia contuetur, simul
,, cuncta aspicit; ea autem, in quibus &
,, bonus spiritus vivit, & malus, exer-
,, citum cęli a dextris, & a sinistris
,, ejus habere describitur. Unde per
,, dexteram intelligimus angelos ele-
,, ctos: per sinistram vero spiritus re-
,, probos. Non enim ministrant Deo
,, solummodo boni, qui adiuvant, sed
,, etiam mali qui probant, non solum
,, quia a culpa redeuntes sublevant, sed
,, etiam quia redire nolentes gravant.
,, Nec movere debet quod exercitus
,, cęli etiam repulsi angeli vocantur,
,, quia & ipsi quamvis ab ęthereo cę-
,, lo expulsi sint, adhuc tamen in ae-
,, reo cęlo demorantur: quas enim
,, suspendi in aere novimus, aves cęli
,, nominamus. Et de eisdem spiritibus
,, Paulus dicit: (*f*) *Contra spiritualia
,, nequitiæ in cœlestibus*. Quorum ca-
,, put enuntians ait: (*g*) *Secundum
,, principem potestatis aeris hujus*. Ad
,, dexteram ergo, & sinistram exerci-
,, tus stat, quia voluntas electorum spi-
,, rituum divinæ pietati concordat, &
,, reproborum sensus suæ malitiæ servi-
,, ens, judicio districtionis ejus obtem-
,, perat: unde & mox spiritus fallax in
,, (*h*) medio prosilisse describitur, per
,, quem Achab Rex exigentibus suis me-

R ritis

(*a*) quod: *præstat nostra lectio*. (*b*) Ne glorietur. (*c*) *vers*. 6. Reges triginta duo cum eo. (*d*) 22. 19. (*e*) *Subsequentia habet Paterius, ideoque Gregorius [libro 2. Moralium n. 38. cap. 20. olim 21.]; sed multum inest discriminis inter ea, quæ allegatus Gregorii liber exhibet, & noster habet codex, cujus lectionem sequor. Vulgatam, consulat Lector*. (*f*) *Eph*. 6. 12. (*g*) *Eph*. 2. 2. (*h*) medium.

„ ritis decipiatur: neque enim fas est „ credere bonum spiritum, fallaciç deservire voluisse, ut diceret: *Egrediar, & „ ero mendax spiritus in ore omnium „ prophetarum ejus*; sed quia Achab „ Rex peccatis præcedentibus dignus „ erat, ut tali debuisset deceptione „ damnari, quatenus qui sæpe volens „ ceciderat in culpam, quandoque no- „ lens caperetur ad pœnam; occulta „ justitia, licentia malignis spiritibus „ datur, ut quos volentes in peccati „ laqueo strangulant, in peccati pç- „ nam etiam nolentes trahant. (*a*) Sed quomodo Deus hæc agat ubique præsens, & ubique totus, ac semper præsens, & quomodo ejus simplicem, & incommutabilem, æternamque veritatem consulant sancti Angeli, omnesque ab eodem creati sublimes, & mundissimi spiritus, atque id quod in eo sempiterne justum vident, pro congruentia rerum inferarum, temporaliter peragant: quomodo etiam lapsi spiritus, qui in veritate non steterunt propter inmunditiam, & infirmitatem concupiscentiarum, & pçnarum suarum non valentes præsentem intrinsecus contueri, & consulere veritatem, signa forinsecus per creaturam expectent, eisque moveantur, sive ad faciendum aliquid, sive ad non faciendum: quove modo cogantur æterna lege, qua universitas regitur, vincti, atque constricti, vel sinente Deo operari, vel cedere jubenti, & complecti arduum, & explicare longissimum est.

(*b*) Post mortem Achab regnare cepit Ochozias filius ejus pro eo, de quo refert Scriptura: (*c*) *quod cecidit per cancellos cçnaculi sui, quod habebat in Samaria, & ægrotavit*.

Ochozias Rex Samariæ, qui se a domo David separavit, & per cancellos decidit, **hoc significare videtur**, quod hæretici, sive scismatici, & si aliquam bonæ actionis arcem conscendere videntur, quia tamen compagem Ecclesiæ unitatis non habent, quasi patentibus, & non solidis laterum præsidiis ad vitiorum semper infima relabuntur, dum divino destituti auxilio, sive pertinaciç fastu intereunt.

(*d*) Deinde refert Scriptura eadem, quod idem Ochozias miserit duos principes quinquagenarios ad Heliam, quem quia procaciter eum hominem Dei vocaverunt, illo orante, cçlesti igne consumpti sunt: tertius autem missus salvatus est. Figuraliter autem (*e*) „ quinquagenarius numerus confessio „ pçnitentiæ est, (*f*) per quam decla- „ ratur remissio peccatorum. Judæi e- „ nim nolentes Christum Deum esse „ verum, nec principem (*g*) indulgen- „ tiæ largitorem, dicunt ei: (*h*) *quin- „ quaginta annos nondum habes, & „ Abraham* (*i*) *vidisti?* Hi tales fu- „ turo divini ignis incendio extinguun- „ tur, tertius autem (*k*) quinqua- „ genarius, qua conversus ad fidem „ Trinitatis, demonstrat pçnitentie Sa- „ cramenta, idcirco ad indulgentiam „ meruit pervenire. (*l*) Sciendum est „ quod Scriptura Sacra duobus modis „ *maledictum* memorat: aliud videli- „ cet quod approbat, aliud quod da- „ mnat: aliter enim maledictum profer- „ tur judicio justitiæ, aliter livore vin- „ dictæ. Maledictum quippe judicio ju- „ stitiæ ipso primo homine peccante „ prolatum est, cum audivit: (*m*) *Male- „ dicta terra in opere tuo*. Maledictum „ justitiæ judicio profertur, cum ad „ Abraham dicitur: (*n*) *Maledicam „ maledicentibus tibi*. Rursum quia „ maledictum non judicio justitiæ, sed li-

(*a*) *Hactenus Gregorius: subsequentia porro verba Claudii esse videntur, non vetustioris scriptoris.* (*b*) 22. 40. 52, *& seq.* (*c*) *IV. Reg.* 1. 2. (*d*) *IV. Reg.* 1. 9. (*e*) *Isidorus cap.* 1. *in lib. IV. Regum, quæ hic tradit Claudius, expressissime docet.* (*f*) qua. (*g*) penitentiæ dicunt &c. (*h*) *Joan.* 8. 57. (*i*) nosti? (*k*) cognovit. (*l*) *Quæ sequuntur omnia ad loci hujus explicationem desumpsit Claudius ex cap.* 1. *alias num.* 2. *libri* 4. *Moralium S. Gregorii.* (*m*) *Gen.* 3. 17. (*n*) *Gen.* 12. 3.

„ livore vindictæ premitur, voce Pau-
„ li prædicantis ammonemur, qui ait:
„ (*a*) *Benedicite, & nolite maledicere*.
„ Et rursum idem: (*b*) *Neque maledici*
„ *regnum Dei possidebunt*. Deus ergo ma-
„ ledicere dicitur, & tamen maledicere
„ hominem prohibet, quia quod homo
„ agit malitia vindictæ, Deus non facit,
„ nisi examine, & virtute justitiæ. (*c*) Nam
„ & sancti viri cum maledictionis sen-
„ tentiam proferunt, non ad hanc ex
„ voto ultionis, sed justitiæ examine
„ erumpunt. Intus enim subtile Dei
„ judicium aspiciunt, & (*d*) male fo-
„ ras exurgentia, quia maledicto debe-
„ ant ferire, cognoscunt, & eo in ma-
„ ledicto non peccant, quod ab inter-
„ no judicio non discordant. Hinc est
„ quod Petrus in offerentem sibi pecu-
„ nias Simonem sententiam maledi-
„ ctionis intorsit dicens: (*e*) *pecunia*
„ *tua tecum sit in perditionem*; qui
„ enim non ait *est*, sed *sit*, non indi-
„ cativo, sed optativo modo se hoc di-
„ xisse significavit: hinc Helias duobus
„ quinquagenariis ad se venientibus di-
„ xit: *Si homo Dei sum, descendat ignis*
„ *de cœlo, & consumat vos*. Quo-
„ rum utique sententia quanta verita-
„ tis ratione convaluit, terminus cau-
„ sæ monstravit. Nam & Simon eter-
„ na perditione interiit, & duos quin-
„ quagenarios desuper veniens flamma
„ consumpsit. Virtus ergo subsequens
„ testificatur, qua mente maledictio-
„ nis sententia promitur, cum & ma-
„ ledicentis innocentia permanet, &
„ tamen eum, qui maledicitur, usque ad
„ interitum maledictio absorbet. Itaque
„ ex utriusque partis fine colligitur,
„ quia ab uno, & intimo judice in
„ reum sententia sumpta jaculatur.

(*f*) Quod enim abstrahendus Helias, atque elevandus ad cœlum, jussérit Heliseo, ut resideret in Galgalis: aut in *Bethel*: aut *Hierico*: sive Jordane: & ille semper juraverit per Dominum, quod non relinqueret eum, hoc figurasse videtur, quod Apostolorum in se habuerit figura, qui ab ipsa revelatione fidei, (sic enim interpretatur Galgala) Christo Domino individue adhærentes usque in diem ascensionis ejus in cœlum ab ejus comitatu non recesserunt. Cumque transissent Jordanem, (*g*) dixit Helias ad Heliseum: *Postula quod vis, ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Heliseus: obsecro, ut fiat duplex spiritus tuus in me*.

Secundum historiæ fidem duplex spiritus Heliæ Heliseo conlatus est, quia multo plures virtutes Heliseus, quàm Helias operatus est. Tropologice vero duplex spiritus Heliæ, Heliseo attributus est, quia post ascensionem Domini per adventum Spiritus Sancti duplex intelligentiæ donum, hoc est veteris, ac novi testamenti, Apostolis est collatum.

(*h*) *Cumque pergerent, & incedentes sermocinarentur: ecce currus igneus, & equi ignei diviserunt utrumque: & ascendit Helias per turbinem in cœlum. Heliseus autem videbat, & clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel, & auriga ejus: & non vidit eum amplius*.

Currus Israel, hoc est mente videntium Dominum, non incongrue Dominus Jesus Christus accipitur, qui electos suos patienter tolerando, velut in curru portat, atque per prædicationem, & disciplinam suam sicut auriga agitat. Moraliter autem. (*i*) „Quid est quod
„ Helias currus Israel, & auriga dici-
„ tur: nisi quia auriga agitat, & cur-
„ rus portat? Doctor ergo, qui mores
„ populi, & per patientiam sustinet, &
„ sacri eloquii verbis docet, & *currus*
„ dicitur, & *auriga*. Currus, quia tole-
„ rando portat: auriga, quia populum

R 2 bonis

(*a*) *Rom.* 12. 14. (*b*) *I. Corinth.* 6. 10. (*c*) Cum vero. (*d*) mala. (*e*) *Actor.* 8. 20. (*f*) *cap.* 2. *vers.* 2. 4. *&c.* (*g*) *ibid. vers.* 9. (*h*) *ibid. vers.* 11. (*i*) *Subsequentia habes primo quidem num.* 15. *homilia* 7. *in Ezechiel. tum num.* 5, *&* 6. *homil.* 29. in Evang.

„ bonis ammonitionibus exercet. (*a*) „ Quid est quod Helias ad cęlum raptus esse dicitur? Numquid nam eum „ adhuc in hac carne corruptibili positum, ad illius summę quietis sinum, „ ante resurrectionem, ascensionemque „ Domini, credimus esse perductum? „ Sed aliud est cęlum aereum, aliud „ ęthereum: cęlum quippe aereum terræ est proximum, unde & *aves cęli* dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cęlum itaque aereum „ Helias sublevatus est, ut in secreta „ (*b*) quadam terræ regione repente „ duceretur, ubi in magna jam carnis, „ & spiritus quiete viveret, quousque „ ad finem mundi redeat, & mortis debitum solvat. Sublevatus namque Helias ascensionem dominicam designavit: ille enim mortem distulit, non „ evasit. Redemptor autem noster, quia „ non distulit, sed superavit, eamque „ resurgendo consumpsit, (*c*) æternæ „ resurrectionis suę gloriam ascendendo „ declaravit. Notandum quoque est, „ quod Helias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte monstraretur, „ quia purus homo adjutorio egebat „ alieno. Per angelos quippe illa facta, „ & ostensa sunt adjumenta, quia nec „ ad cęlum (*d*) quidem aereum per „ se ascendere poterat, quem naturę „ suę infirmitas gravabat. Redemptor „ autem noster, non curru, non angelis sublevatus legitur, quia is, qui „ fecerat omnia, nimirum super omnia, „ sua virtute ferebatur: illuc etenim revertebatur, ubi erat, & inde redibat, ubi (*e*) manebat, quia cum „ per humanitatem ascenderet in cęlum, per divinitatem suam & terram „ pariter continebat, & cęlum. (*f*) Neque enim arbitrandum est Heliam vel sic esse jam, sicut (*g*) erunt sancti, quando peracto operis die, denarium pariter accepturi sunt (*h*): vel sic quemadmodum sunt homines, qui ex ista vita nondum emigrarunt, de qua ille tamen non morte, sed translatione migravit. Jam itaque aliquid melius habet, quam in hac vita posset, quamvis nondum habet, quod ex hac vita recte gesta in fine habiturus est: (*i*) pro nobis enim meliora providerunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Aut si quisquam putat hoc Heliam mereri non potuisse, si duxisset uxorem, filiosque procreasset: (creditur enim non habuisse, quia hoc Scriptura non dixit, quamvis & de celibatu ejus nihil dixerit:) quid de Enoch respondebit, qui filiis genitis Deo placens, non mortuus, sed translatus est? (*k*) Cur ergo & Adam, & Eva, si juste viventes, caste filios procreassent, nonne eis possent translatione, non morte succedentibus cedere? Nam si Enoch, & Helias in Adam mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant, creduntur etiam redituri ad hanc vitam, & quod tamdiu dilatum est, morituri: nunc tamen in alia vita sunt, ubi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spirituale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt: quanto justius, atque probabilius primis illis hominibus præstaretur, sine ullo suo, parentumve peccato viventibus, ut in meliorem aliquem statum filiis genitis cederent, unde seculo finito cum omni prosperitate sanctorum, in angelicam formam non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicius mutarentur.

(*l*) *Apprehenditque, vestimenta sua, & scidit illa in duas partes, & levavit pallium Heliæ, quod ceciderat ei.* Heliseus enim Domini, ac Redemptoris nostri figuram gestavit. Vestimenta vero illius veteris testamenti accipiendę sunt Scri-

(*a*) *Hactenus hom.* 7. in Ezech. ex hom. *in Evan.* (*b*) secretam regionem. (*c*) & resurrectionis. (*d*) quod est. (*e*) remanebat. (*f*) *Hactenus Gregorius loco citato. Reliqua habes ab Augustino tradita cap.* 6. *num.* 11. *libri* 9. *de Genesi ad litteram*: (*g*) *Edit.* sunt. (*h*) *Matth.* 20. 10. (*i*) *Hebr.* 11. 40. (*k*) *Gen. vers.* 21. 24. (*l*) *IV. Reg. vers.* 12, *&* 13.

Scripturæ, quæ tunc scissæ, hoc est, revelatæ hominibus sunt, quando per passionem, & resurrectionem, sive ascensionem ipsius in cęlos, expletæ sunt. Pallium vero Helię ab Heliseo collectum virtus accipienda est Verbi, quam ad glorificandam carnem suam mundo reliquit.

(*a*) *Habitanti Heliseo in Hierico, venerunt ad eum viri civitatis, & dixerunt ei: ecce habitatio civitatis hujus valde optima est, ut ipse, tu Domine, perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. At ille ait: afferte mihi vas novum, & mittite in eo sal. Quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum misit in eum sal, & ait: hæc dicit Dominus: sanavi aquas has, & non erit in eis mors, neque sterilitas. Sanatæ sunt ergo aquæ usque ad diem hanc, juxta verbum Helisei, quod locutus est.*

(*b*) Civitas Hierico mundi hujus pręsignabat figuram, cujus habitatio secundum conditoris creationem, non simpliciter tantum, sed valde, ut ab omnibus cernitur, optima est: aquæ vero illius pessimæ, doctrina est accipienda philosophorum, & poetarum, hominum videlicet mentes ad dæmonum cultus, & libidinem, atque luxuriam provocans. Terra vero sterilis omne indicat hominum genus: qui relicto creatore Deo, obscuratis sensibus deserviebant omnibus creaturis. Quem enim in hoc facto miraculo, nisi Dominum Jesum Christum pręfiguraverat, qui postquam Verbum caro factum est, atque per ministrum in Jordane fluvio baptizari dignatus est, aquas Hierico steriles, hoc est hujus mundi, convertit in lavacri fęcunditatem? ut quicquid ex eis regeneratum fuisset, talem acciperet spiritum. In sale quippe sapientia: in vase vero rudi, caro Domini intelligitur.

(*c*) *Ascendit Heliseus in Bethel. Cumque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, & illudebant ei dicentes: ascende calve, ascende calve; quibus maledicens in nomine Domini, continuo egressi sunt duo ursi de saltu, & laceraverunt ex eis quadraginta & duos pueros. Et abiit exinde in montem Carmeli.*

(*d*) Heliseus, qui interpretatur *Dei salus*, personam Salvatoris gestasse non dubium est, qui Salvator ascendens in Bethel, hoc est ad domum Dei cęlestem, a Judæis, quasi a pueris insipientibus, subsannatus est: clamantibus iisdem Judeis: *Ascende calve, ascende calve: Crucifige, crucifige* in Calvarię loco, ob cujus piaculi facinus plebs Judæorum decursis duobus, & quadraginta annis post resurrectionem Salvatoris, & ascensionem in *cęlum*, a Principibus Romanorum, Vespasiano videlicet, & Tito, quasi a duobus ursis consumpta est; Mons vero Carmelus, Ecclesia intelligenda est, ad quam, spreto Israele, suum Dominus transtulit regnum.

(*e*) *Mulier quædam*, inquit, *de uxoribus Prophetarum venit ad Heliseum, & ait: servus tuus vir meus, mortuus est, & tu nosti quia timens erat Deum. Et ecce nunc veniens creditor meus duos filios meos vult tollere in servitium sibi. Cui dixit Heliseus. Quid habes in domo tua? Indica mihi: & illa, modicum, inquit, olei, quo ungar: ad quam Heliseus, vade, & pete tibi vasa non pauca: & ingressa cubiculum tolle de ipso oleo, & mitte in vasis: tu infunde, & filii tui offerant vasa. Cumque impleta fuerint, vende, & redde creditori tuo: tu autem, & filii tui vivite de reliquo. Quæ abiit, & fecit sicut ei vir Dei præceperat.*

(*f*) Mulier hæc vidua, antiquam Sanctorum Patrum, qui sub lege fuerunt, significavit Ecclesiam, quæ in adventu Sal-

(*a*) *vers. 19, & subseq.* (*b*) *Explicationem hanc excepit ab Isidoro Claudius, sed verborum ordinem nonnihil immutavit. Vide caput 2. Isidori in lib. IV. Regum.*
(*c*) *11. 23.* (*d*) *Hanc quoque explicationem desumpsit ab Isiduro, Claudius, nonnullis tamen immutatis.* (*e*) *cap. 4.* (*f*) *Similem hujus explicationem habes Paterius, ideoque Gregorius, quem consule.*

Salvatoris, a legalibus prçceptis, quasi a legitimo viro destituta, cum duobus superstitibus filiis, idest gemino populo derelicta est. Creditor hujus Ecclesiæ, diabolus intelligendus est, qui humanum genus ante adventum Salvatoris per originale delictum, & cotidiana peccata obnoxium tenebat, quia gratiam evangelicæ prædicationis intra litteram legis, & prophetiam veteris testamenti non revelatam apud se continebat. Postquam vero ad cognitionem veri Helisei, hoc est Salvatoris nostri, pervenire promeruit, ejus consilio a vicinis suis plurima vasa vacua petiit, quia post Apostolorum prædicationem multitudinem credentium ex diversis gentibus intra domum fidei ad se collegit.

De oleo quoque, quod apud se habebat, in cetera vascula transfudit, quia gratiam spiritualem per ora prędicatorum in cunctis gentibus mutavit. De quo oleo, idest divina gratia, filios suos redemit, quia per donum Spiritus Sancti, atque caritatis unctionem a perpetua servitute peccati semetipsam cum cunctis fidelibus liberavit.

(*a*) *Factum est autem, ut Heliseus transiret, & erat ibi mulier magna, quę tenuit eum, ut comederet panem. Cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem, quæ dixit ad virum suum. Animadvertere quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter: Faciamus ergo cęnaculum parvum, & ponamus in eo lectum, & mensam, sellam, & candelabrum, ut cum venerit ad nos, maneat ibi, &c.*

Mulier ista Sunamitis typum Ecclesiæ representabat, quæ priusquam verum Heliseum, hoc est Salvatorem nostrum, per fidem susciperet, sterilis fuit. Postquam vero eundem Dominum in hospitio cordis sui suscipere promeruit, populum fidelem, quasi unicum filium genuit. In cęnaculo, altitudo fidei: in lectulo vero, quies spiritualis, atque contemplationis otium præfiguratur. In mensa autem, unitas fidei, & concordia prædicationis innuitur. In sella vero, docendi potestas: in candelabro, illuminatio fidei, sive claritas virtutum exprimitur.

Post hæc refert Scriptura (*b*) de filio Sunamitis, quem puer Helisei missus cum baculo non resuscitat: per semetipsum vero veniens, atque ad ejus membra se colligens, huc illucque deambulans, & in ore mortui septies adspirans, hunc ad redivivam lucem protinus per mysterium compassionis animavit. Quia videlicet (*c*) „ auctor „ humani generis Deus quasi mortuum „ puerum doluit, cum extinctos nos „ iniquitatis aculeo miseratus aspexit. „ Et quia per Moysen, terrorem legis „ protulit, quasi per puerum virgam „ misit: per legem quippe, virgam De„ us tenuerat cum dicebat: si quis hęc, „ vel illa fecerit morte moriatur (*d*). A „ peccati igitur morte timor nos susci„ tare non valuit, sed (*e*) tantum vi„ tæ aspirata mansuetudinis gratia ere„ xit. Sed puer cum baculo mortuum „ suscitare non valuit, quia Paulo atte„ stante (*f*) *nihil ad perfectum adduxit* „ *lex*. Ipse autem per semetipsum ve„ niens, & super cadaver se humiliter „ sternens, ad exæquanda mortui mem„ bra se collegit, quia (*g*) *cum in* „ *forma Dei esset non rapinam arbitra„ tus est esse se ęqualem Deo, sed seme„ tipsum exinanivit, formam servi acci„ piens, in similitudinem hominum factus,* „ *& habitu inventus ut homo*. Huc, il„ lucque deambulat, quia & Judæam „ juxta, & longe positas gentes vocat. „ Super mortuum septies (*h*) inspirat, „ quia per aperitionem divini numinis „ gratia septiformis spiritus in peccati „ morte jacentibus aspirat; moxque „ vi-

(*a*) *vers.* 8. (*b*) *vers.* 20, *& seq.* (*c*) *Subsequentia desumpta sunt ex Paterio, ideoque ex Gregorio hæc tradente n.* 63. *cap.* 40. *lib.* 9. *Moral.* (*d*) *Hebr.* 7. 19.
(*e*) ad statum. (*f*) *Hebr.* 7. 19. (*g*) *Philip.* 2. 6. (*h*) aspirat.

„ vivens erigitur, quia is quem terro-
„ ris virga suscitare non potuit, per
„ amoris spiritum puer ad vitam rediit.

(*a*) Jam nunc historia Naaman Syri persequenda est. Superius ostendimus Heliseum typum habuisse Domini Salvatoris. Naaman vero princeps militiæ Syriæ, qui leprosus erat, & suggerente ancilla ad Beatum Heliseum sanandus advenit, populum gentium figuravit. Puella vero parvula, quæ de terra Israel ab Assiriis capta, & in Syriam ducta, uxori Naaman servitium exhibebat, & dominæ suæ suggesserat, quod si ad Beatum Heliseum pergeret, sanitatem consequeretur, legis accipienda est fama: id circo videlicet parvula nuncupata, quia ut Apostolus ait: *nullum ad perfectum perducere valuit:* (*b*) omnis enim perfectio in Domino Jesu Christo est: fama quippe eorum, quæ in lege de castitate, & sobrietate, patientia, justitia, hospitalitate, pietate, ceterisque virtutibus habebant Scripturę, ad universas pervenerat nationes: quia licet in tempore illo in sola Judæa prophetia floruerit, fieri tamen non poterat, nisi ut etiam ad alias vicinas gentes beata ejus notitia perveniret. Et quamquam eandem custodire contenderent, tamen velut captiva eisdem serviebat, quia idolatriæ cultui deditę erant. Tamen audivit Naaman puellam, & venit ad Heliseum sanandus a lepra: & populus gentium, qui audivit famam legis, & prophetiam, veniens ad Christum, ab omnium peccatorum lepra purgandus. Quid tamen dixit Beatus Heliseus per nuntium ad Naaman, videamus. Ait enim ei: (*c*) *Vade*, inquit, *lavare septies in Jordane*. Quod cum audisset Naaman, tantum ut lavaretur septies in Jordane, (*d*) indignatus est, & volebat renuere, sed ab amicis suis consilio accepto adquievit ut lavaretur, & purgatus est: Hoc significavit, quia populus gentium, antequam Christus crucifigeretur, ipse per se Christo loquenti non credidit: sed postea dicentibus Apostolis, ad Sacramentum baptismi fideliter venit. Heliseus namque in præfiguratione futurorum Naaman Syrum videre noluit, & tamen minime despexit: sic nimirum Dominus Jesus Christus populum gentium, qui eum carnalibus oculis minime vidit, exterum a sua salute non fecit. Dixit ergo Heliseus ad Naaman: *ut lavaretur septies in Jordane*. Notandum quod sicut Heliseus mittit Naaman ad Jordanem fluvium, ita a Christo populus gentium missus est ad baptismum. Quod autem Heliseus non per se ipsum Naaman aut tetigit, aut baptizavit, hoc significatum est, quod Christus, non per seipsum venit ad populum gentium, sed per Apostolos suos, quia illis dixit: (*e*) *Ite, & baptizate omnes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: & hoc attendendum est, quia Naaman, qui populum gentium figurabat, in illo fluvio sanitatem recepit, quem postea Christus suo baptismate consecravit. Quod audiens Naaman, ut lavaretur septies in Jordane indignatus est dicens: (*f*) *Nunquid non meliora sunt flumina regionis meæ, flumina Damasci Abana, & Pharphar, ut in ipsis laver, & munder? Hęc illo dicente consilium dederunt servi sui, ut acquiesceret Prophetæ consilio*.

Quid autem hoc significet, intuendum est. (*g*) Sanctus Heliseus, sicut diximus, typum habebat Domini Salvatoris: Naaman figurabat populum gentium; quod vero de suis fluminibus sanitatem se recepturum esse credebat; hoc indicabat, quod genus humanum de libero arbitrio, & de propriis meritis præsumebat: sed propria merita sine gratia Christi libertatem habere posſunt, sanitatem recipere omnino non possunt.

Unde

(*a*) *cap.* 5. (*b*) *Hebr.* 7. 19. (*c*) *verſ.* 10. (*d*) *verſ.* 11, & *ſeq.* (*e*) *Matth.* 28. 19. (*f*) *verſ.* 11, & 12. (*g*) *Heliseum fuisse typum quemdam Domini Jesu, ut ceteros prætercam, expressissime tradidit Augustinus num.* 11. *alias cap.* 9. *sermonis* 11. *de verbis Apostoli*: [*in nova serie* 26.]

Unde nisi ad exemplum Naaman humanum genus consilium Helisei audisset, idest per Christi gratiam donum baptismatis humiliter excepisset, ab originali, & actuali lepra liberari non posset. Sive aliter flumina Damasci, quarum aquas Naaman Syrus meliores aquis Jordanis esse opinabatur, hujus mundi significant sapientiam, quam populus gentium, priusquam fidem Christi perciperet, pro magno habens, evangelica præcepta negligens, contemnebat. *Lavare*, inquit, *septies* dixit propter septiformem gratiam Spiritus Sancti, quæ in Christo Domino requievit. Denique quando in eo fluvio Dominus baptizatus est, Spiritus Sanctus in columbæ specie super eum venit.

Cum ergo in figura baptismi Naaman fluvio descendisset, *facta est*, inquit Scriptura, (*a*) *caro ejus tanquam pueri parvuli*. Hanc similitudinem in populo Christiano compleri videmus, quia omnes qui baptizantur, sive senex, sive juvenis, omnes tamen infantes appellantur, quia per Adam, & Evam veteres nascuntur, per Christum, & Ecclesiam novi regenerantur. Prima generatio perducit ad mortem; secunda generatio perducit ad vitam. Prima generatio filios iræ facit: secunda generatio vasa misericordiæ: sicut Apostolus dicit: *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes vivificabuntur*. Quomodo ergo Naaman senex septies lavando factus est velut puer, sic populus gentium cum esset peccatis veteribus senex, & multis iniquitatum maculis, velut lepra, perfusus, per gratiam baptismi ita renovatur, ut in eo, nec originalis, nec actualis lepra peccati remaneat, & qui fuerat criminum ponderibus curvus, ad exemplum Naaman, salutari lavacro renovatur, ut parvulus, & prima stola induitur. De qua Apostolus ait: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*. In emundatione Naaman Syri decima virtus ponitur Helisei. Denarius enim numerus consummationem, sive perfectionem demonstrat, quia in fine mundi Dominus legitur advenisse, in quo universis gentibus lepra infidelitatis adspersis salus cognoscitur attributa. Quod vero, posteaquam mundatus est Naaman, munera obtulit Beato Heliseo, & ille accipere noluit, Christi in hoc gratia figuratur, quæ ideo gratia dicta est, quia gratis datur. Sic enim ipse Dominus in Evangelio discipulis suis dixit: (*b*) *infirmos curate: mortuos suscitate: leprosos mundate: dæmones ejcite: gratis accepistis; gratis date*.

Dixitque interea Naaman ad Heliseum: (*c*) *Obsecro concede mihi servo tuo, ut tollam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra servus tuus holocaustum, aut victimas diis alienis, nisi Domino soli*.

Onus terræ duorum burdonum, Incarnationis Christi prætendebat Sacramentum, cujus mysterium uterque populus ex circumcisione videlicet, & præputio, ob spem æternæ beatitudinis portare non renuit.

Post hæc refert Scriptura eadem, quod interrogavit Heliseus Giezi puerum suum. (*d*) *Unde venis Giezi? qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam. Et ille ait: Nonne cor meum in præsenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tuum? Nunc ergo accepisti argentum, & accepisti vestes, ut emas oliveta, & vineas, & oves, & boves, & servos, & ancillas: sed & lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo usque in sempiternum*.

(*e*) „ Si enim Propheta Heliseus „ puerum suum Giezi absens corpore, „ vidit accipientem munera, quæ dedit illi Naaman Syrus, quem Pro-„ pheta

(*a*) *vers.* 14. (*b*) *Matth.* 10. 8. (*c*) *vers.* 17. (*d*) *vers.* 25.
(*e*) *Quæ pro more lineolis notata sunt, desumpsit Claudius ex Augustino hæc tradente capite* 29. *libri* 22. de Civitate.

„ pheta memoratus a lepræ deformitate mundaverat, quod servus nequam, domino suo non vidente, latenter se fecisse putaverat: quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam unde sunt corpore absentes? Tunc enim erit perfectum illud, de quo loquens Apostolus ait: (*a*) *Ex parte*, inquit, *cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*. Deinde, ut quomodo posset, aliqua similitudine ostenderet, quantum ab illa, (*b*) quam facturus est, distet hæc vita, non qualiumcunque hominum, verum eorum qui præcipua hic sanctitate sunt prȩditi: *Cum essem* (inquit) (*c*) *parvulus, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus cogitabam. Cum autem factus sum vir, evacuavi ea, quæ parvuli erant. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum*. Si ergo in hac vita, ubi hominum mirabilium prophetia ita comparanda est illi vitæ, quasi parvuli ad juvenem, vidit tamen Heliseus accipientem munera servum suum, ubi ipse non erat: ita ne, cum venerit quod perfectum est, nec jam corpus corruptibile (*d*) aggravat animam, sed incorruptibile nihil impediet, illi sancti ad ea, quæ videnda sunt oculis corporis, quibus Heliseus absens ad servum suum videndum non indiguit, indigebunt? Nam secundum interpretes septuaginta, ista sunt ad Giezi verba Prophetæ: (*e*) *nonne cor meum* (*f*) *tecum, quando* (*g*) *conversus est* (*h*) *vir de curru in* (*i*) *obviam tibi:* (*k*) *& accepisti pecuniam &c.* Sicut autem ex Hebrȩo interpretatus est Hieronymus prȩsbyter: *Nonne cor meum*, inquit, *in præsenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui?* Corde suo ergo se dixit hoc vidisse Propheta, adjutus quidem mirabiliter, nullo dubitante, divinitus, sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabant, (*l*) *cum* (*m*) *Dominus erit omnia in omnibus?* Habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum, & in loco suo uterque erit illis spiritus per spirituale corpus. Neque enim ille Propheta, quia non eis indiguit, ut videret absentem, non eis usus est ad videnda prȩsentia; quæ tamen spiritu videre posset, etiam si illos clauderet, sicut vidit absentia, ubi cum eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa vita, Deum clausis oculis non visuros, quem spiritu semper videbunt. Sed utrum videbunt, & per oculos corporis, cum eos apertos habebunt, inde quæstio est. Si enim tantum (*n*) potuerunt in corpore spirituali, eo modo utique etiam ipsi oculi spirituales, quantum possunt isti, quales nunc habemus, procul dubio per eos videri Deus non poterit. Longe itaque alterius erit potentię, si per eos videbitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubique tota est. „

Giezi minister Helisei, qui cupiditate argenti deceptus, pecuniam a Naaman Syro accepit, & post paululum lepræ contagione est percussus, Judæ proditoris typum gessisse non dubium est. Sicut enim Giezi ideo serviebat beato Heliseo, ut pecuniam posset adquirere, ita & Judas propterea adhæserat Domino Salvatori, ut fraudem faceret, & terrenas divitias congregaret. Denique sic de illo in Evangelio scriptum est. (*o*) *Quia fur erat, & loculos habebat,*

S &

(*a*) 1. *Corin.* 13. 9, & 10. (*b*) quæ futura est. (*c*) *ibid.* 11, & 12.
(*d*) aggravabit. (*e*) *vers.* 26. (*f*) *Additur* erat. (*g*) reversus.
(*h*) homo. (*i*) in occursum. (*k*) *Hæc desunt in editis.* (*l*) Deus.
(*m*) 1. *Corin.* 15. 18. (*n*) poterunt. (*o*) *Joan.* 12. 6.

& ea, que mittebantur, exportabat. Nam Giezi, qui gratiam magistri potuerat promereri, sicut Dominus suus consecutus fuerat Beati Helię, cupiditate victus meruit in æternum crudeli lepra perfundi: Judas vero per amorem pecuniæ, & apostolatus gratiam perdidit, & laqueo vitam finivit: ac sic intelligimus omnes malos sacerdotes intra Ecclesiam intus in anima peccati lepra fuisse perfusos, qui contra dominica pręcepta ministerium, quod gratis acceperunt, gratis non administrant: et pro omni opere, quod in Ecclesia gerunt, non futuram mercedem, sed præsentem quęrunt retributionem.

Potest enim Giezi Judæorum populum figurari, qui eo tempore peccati lepra percutitur, quo ab eo gentium populus liberatur. Denique sic infideles Judæi in passione Domini clamaverunt: (*a*) *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*. Tunc enim peccati lepra perfundi meruerunt, quando super cęlestem medicum ore sacrilego clamaverunt: (*b*) *tolle tolle: crucifige eum*. Ergo eo tempore in illis remansit lepra, quo ad nos transiit gratia. Denique sic & Apostolus Paulus ad eos locutus est, dicens: (*c*) *Vobis*, inquit, *oportuit primum loqui verbum Dei: sed quia vos indignos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes*. Quando doctrina Apostolorum ad gentes transiit, tunc in miseris Judæis peccati lepra remansit.

(*d*) Post hæc refert Scriptura, quod eunte Beato Heliseo cum filiis prophetarum ad jordanem fluvium, dum sibi ligna conciderent, ceciderit securis in aqua: & ille, de cujus manu corruit, clamaverit ad Beatum Heliseum: (*e*) *heu heu, & hoc ipsum mutuo acceperam*. Post hęc in loco, ubi securis illa ceciderat, Beatus Heliseus misit lignum, & natavit ferrum.

(*f*) „ Dominus Jesus Christus, „ cujus figuram Heliseus gestavit, cum „ per præsentiam corporis sui Judæorum impietatem, tamquam infructuosam arborem succidere vellet, quia „ de illo Joannes dixerat: (*g*) *Ecce securis ad radicem arborum posita est*. „ Item interveniente passione, corpus illud velut manubrium deseruit, & in inferni profunda descendit. „ Quod in sepultura positum, ad vitam, „ tamquam ad manubrium suum spiritu „ redeunte surrexit. „ Sive aliter: Heliseus namque typum habuisse Domini Salvatoris frequenter supra jam diximus. Sed in puero illo filio prophetæ, cujus securis de manu lapsa est, non incongrue Christus Dominus intelligitur: securis illa, quæ cecidit, Adam, sive totum genus humanum signignificasse videtur. Tenebat ergo filius prophetæ securem in manu sua: & Dominus, ac Salvator noster humanum genus, quod creaverat in manu potentiæ suæ: sed quomodo securis illa de manu prophetæ, & in profundo corruit, ita & genus humanum cum de manu Dei omnipotentis per superbiam se excussit, cecidit in fluvium luxuriæ, & omnium peccatorum gurgite se submersit. Securis ergo illa in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abysso, infelici ruina corruerat, sicut scriptum est: (*h*) *Infixus sum in limo profundi*. Iterum (*i*) *deveni in altitudinem maris, & tempestas dimersit me*. Fluvius enim ille, ubi securis cecidit, significat pręterfluentem, & fugitivum, & descendentem in voluptatem, vel luxuriosũ seculi hujus cursum: fluvius enim a fluendo nomen accepit. Et quia omnes peccatores transitoriis voluptatibus inhęrentes fluere dicuntur: ideo securis illa in fluminis limo jacebat oppressa. Veniens vero Heliseus, misit lignum, & natavit ferrum. (*k*) Quid est, lignum mittere, & ferrum in

(*a*) *Matth. 27. 25.* (*b*) *Joan. 19. 15.* (*c*) *Act. 13. 46.* (*d*) *6. 4. 5.*
(*e*) *IV. Reg. 6. 5.* (*f*) *Prior pars hujus explicationis ex Isidori commentariis in IV. Regum dedesumta est.* (*g*) *Matth. 3. 10.* (*h*) *Psalm. 68. 2.* (*i*) *ibid. 3.*
(*k*) *Subsequentia videntur vetustam explicationem ex alio Scriptore desumptam proponere.*

in lucem producere? nisi patibulum crucis ascendere, & de profundo inferni humanum genus eripere: ac de omnium peccatorum immo, per crucis mysterium liberare. Postquam vero natavit ferrum, misit manum Propheta, & recepit illud, & reddidit ad utilem usum domini sui. Ita & de nobis factum est, qui de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum ad manum, vel potestatem Domini reddimur. Item moraliter: (*a*) „ ferrum in manubrio, est donum intellectus in corde: lignum vero per hoc cędere, est prave agentes increpare. Quod nonnunquam dum fluxe agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profecto intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona debeat actione restitui. Unde & recte is, qui ferrum amiserat, clamabat: *heu, heu, Domine mi, & hoc ipsum mutuo acceperam:* habent enim hoc electi proprium, ut si quando eis in sua scientia furtiva vanæ glorię culpa subripitur, ad cor velociter redeant, & quidquid in se ante districti judicis oculos damnabile inveniunt, lacrymis insequantur. Qui flentes non solum caute inspiciunt, quę mala commiserunt, sed ex accepto munere quæ reddere etiam bona debuerunt: quia nimirum tanto se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis, quæ agere poterant, debitores tenentur. Recte ergo, qui ferrum perdidit, clamabat: *heu, heu, heu, & hoc ipsum mutuo acceperam*, ac si dicat: illud per dissolutionem negligentiæ perdidi, quod ut per bona opera redderem, ex gratia creditoris acceperam. At nunquam Deus mentem deserit, quæ in peccatis se veraciter agnoscit. Unde & mox Heliseus veniens, lignum deorsum mittit, & ferrum in superficiem attulit: quia videlicet Redemptor noster, pie nos respiciens, cor peccatoris humiliat, & ei (*b*) qui amiserat, intelligentiam reformat, lignum mergit, & ferrum (*c*) levat, quia cor affligit, & scientiam reparat. Unde bene in alia translatione dicitur quod (*d*) *infregit lignum, atque jactavit, & sic ferrum sustulit*. Lignum namque confringere est, cor elatione conterere. Lignum ad ima jactare, est (*e*) elevatum cor in (*f*) cogitatione, ut diximus propriæ infirmitatis humiliare, atque illico ferrum (*g*) in superficiem redit, quia (*h*) adversum exercitationis pristinum intelligentia recurrit. Igitur quoniam donum intellectus, quod accipitur, vix cum tot difficultatibus custoditur, curandum valde est, ne otio torpeat, curandum ne in exercitatione operis vitio elationis evanescat: sancti namque viri minime exultant, cum cognoscunt quæ (*i*) faciunt: sed cum faciunt quæ (*k*) cognoverunt: & si intelligendo largiores congaudent munere largitoris, mœrentes tamen considerant debitum operis: ut videlicet actione persolvant, quod eis (*l*) prorogatum est in (*m*) cogitatione. Stultus namque est debitor, qui gaudens pecunias mutuas accipit, & tempus quo reddere (*n*) debet, non attendit. Moderatur autem lętitia accipiendi, quando solerti providentia etiam constitutũ tempus reddendi cogitatur.

(*o*) *Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum servis suis dicens: in loco illo, & illo ponamus insidias:* & reliqua. Rex Syrię Samariam obsidens, diaboli gestabat ty-

(*a*) *Subsequentia tradidit Gregorius Magnus num. 9, & 10. alias cap. 5. libri 22. Moralium, eaque allegat etiam Paterius.* (*b*) quam. (*c*) relevat. (*d*) confregit. (*e*) elatum. (*f*) cognitione. (*g*) ad. (*h*) ad usum pristinæ. (*i*) faciant. (*k*) cognoverant. (*l*) prærogatum. (*m*) cognitione. (*n*) debeat. (*o*) *vers.* 8.

pum, qui ante adventum Salvatoris Judæorum populum sua obsidione concluserat, cujus sevitię, atque occultę insidiæ, quas humano prætendebat generi, veri Helisei, hoc est Domini Salvatoris præscientia, atque virtute frustratę sunt. Exercitus regis Assyriorum, qui ad capiendum Heliseum ab eo missus est, scribarum, & pharisęorum habuerunt typum, qui instinctu diaboli ad persequendum Deum instigati sunt, & per virtutem ejusdem Domini, et Salvatoris nostri, justo judicio obcęcati sunt: & rursum per misericordiam illius, pane verbi Dei sunt pasti, & aqua scientiæ refecti. Merito movet, quomodo potuerint Syri isti ire in Samariam, si tali erant cęcitate percussi, ut omnino nihil viderent. Hac aurasia (*a*) & illi percussi sunt, qui quærebant ostium Loth; hoc enim modo sua calamitate turbati, amentes facti sunt, usque dum irent in Samariam, & ulterius Prophetam tali modo comprehendere non quæsiverunt.

(*b*) *Factum est autem post hæc congregavit Benadab rex Syriæ universum exercitum suum, & ascendit, & obsedit Samariam. Facta est autem fames magna in Samaria, & tamdiu obsessa est civitas, donec venumdaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoris columbarum quinque argenteis &c.* Fames Samariæ illata inopiam significat verbi Dei, sive egestatem fidei, per quam diabolus ante adventum Salvatoris Dei populum concluserat. Caput asini octoginta argenteis venumdatum, significat superbiam, quæ *initium est omnis peccati*. Per asinum enim, quod immundum est animal, omnia vitia diaboli præfigurasse non dubium est, quorum ut dictum est, caput est superbia. Hanc reprobi omnes neglecto decalogo legis, atque ogdoada Evangelii, in qua imago est Dei, in cibum sibi maluerunt absumi, quam panem verbi Dei. Quarta vero pars cabi stercoris columbarum, quod quinque argenteis emptum, in cibum sumi dicitur, hoc figurasse videtur, quod populus reprobus, relicta cultura Dei, atque quinque corporis sensibus subditus, per idolorum culturam, & simulationem, velut quodam fętore peccatorum pasti, diabolo satisfaciebant. Duæ mulieres, quarum una famis inopia coctum filium suum comedit, reprobam plebem ex Judæis significasse non dubium est, quæ omne bonum, quod in se originaliter habere potuit, inopia fidei consumpta consumpsit: alia vero, quæ in tale facinus consensum præbere renuit, electam plebem procul dubio figuravit.

(*c*) *Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum portæ, qui dixerunt ad invicem. Quid hic esse volumus donec moriamur? &c.* Quatuor leprosi, qui extra civitatem positi futuram Israeli (*d*) defensionem pronunciant, illos indicasse videntut, qui ex populo Judæorum inmunditiam peccatorum suorum prius ceteris confessi sunt, & ad tantam pervenire meruerunt gratiam, ut victum, atque fugatum diabolum per victoriam crucis Christi ceteris adnuntiarent. Quinque equos, qui in Samaria præ inopia famis tantummodo remansisse dicuntur, carnalem Judæorum populum sub quinque libris legis derelictum figurasse certum est. Dux ille, qui futuram frumenti abundantiam per Heliseum venturam audiens, credere noluit, scribarum, atque pharisęorum gestavit figuram, qui fertilitatem fidei in Ecclesia divinitus collatam vidit, & quia credere noluit, ob hoc in impietate sua mortuus, a fidelibus conculcatus est.

(*e*) *Heliseus autem locutus est ad mulierem, cujus vivere fecerat filium dicens: surge, vade &c.* Mulier Sunamitis, quæ ob inopiam famis, consultu Helisei de Judęa ad terram Philistiim transivit, primitivam Ecclesiam, quæ per Apostolos ex circumcisione in Christo

(*a*) *Num corruptus nonnihil sit locus iste, alii viderint. Codex habet:* has auras, (*b*) *v.* 24, *& seq.* (*c*) *cap.* 7. 3. (*d*) *Arbitror* liberationem. (*e*) *cap.* 8.

sto credidit, præsignavit. Quæ Ecclesia ob infidelitatem Judæorum, atque inopiam verbi Dei, quæ illos obtinuit, revelante sibi divino spiritu ad populum gentium transmigravit: hæc enim in fine mundi, postquam plenitudo gentium introierit, ad priorem populum revertens, prędicante Helia, electos ex eadem plebe quasi pristinam patronorum suorum possessionem in proprio jure recipiet, & tunc omnis Israel salvus fiet.

(*a*) *Anno septimo misit Joada, & assumens centuriones, & milites... præcepit illis, dicens.... Tertia pars vestrum introeat sabbato, &c.* (*b*) „Quod „ ait Jojada Pontifex Sacerdotibus, & „ Levitis in templo, & proferens Joas „ filium Azarię, quem sex annis, qui„ bus regnavit Athalia, clam nutrie„ bat in templo: *Tertia pars vestrum* „ *introeat sabbato, & observet excubi*„ *tum domus regis, tertia autem pars* „ *sit ad portam Seir, & tertia pars ad* „ *portam, quæ est post habitaculum scu*„ *tariorum. Custodietis excubitum do*„ *mus Messa. Duæ vero partes e vobis* „ *omnes egredientes sabbato custodiant* „ (*c*) *excubitum domus Domini circum* „ *regem, & vallabitis eum habentes* „ *arma in manibus vestris &c.* Quæ „ ibidem dicta, vel facta commemo„ rantur, melius intelliguntur, si de „ locis templi, in quibus actum est, „ latius aliqua replicentur. Templum „ quidem ipsum, exceptis porticibus, „ quibus omni ex parte sibi adhæren„ tibus circumdabatur, habebat intra „ parietes (hæc est enim mensura pri„ ma, quam *verba dierum* nominant) „ sexaginta cubitos longitudinis, vi„ ginti autem latitudinis. Cujus omnis „ ambitus atrio tres cubitis alto erat „ circumdatus, habente introitum a „ parte orientis, cujus in Libro Re„ gum ita meminit Scriptura: (*d*) *Et* „ *ædificavit atrium interius tribus ordi*„ *nibus lapidum politorum, & uno or*„ *dine lignorum cedri.* Interius videli„ cet hoc appellans atrium, eo quod „ alia circa hoc exteriora sint facta. „ Porro in *verbis dierum* ita: (*e*) *Fecit* „ *etiam atrium Sacerdotum, & basi*„ *licam grandem, & ostia in basilica,* „ *quæ texit ære.* Atrium videlicet Sa„ cerdotum hoc nominans (*f*), quia „ nimirum ad hoc erat factum, ut ab „ ingressu templi ceteros arceret, so„ lisque hoc Sacerdotibus licere desi„ gnaret. Erat autem hoc idem atrium „ ab australi, occidentali, & septen„ trionali parte vicinius muro templi. „ Porro ad ortum solis, unde & introi„ tum per gradus habebat, in magnam „ se prolixitatem a templo protendebat, „ utpote quod in illa sui parte altare „ holocausti, in illa luteres bis quinos, „ in quibus hostiæ lavarentur, in illa „ mare æneum, in quo intraturi ad „ ministerium sacerdotes lavarentur: in „ illa Sacerdotum immolantium, & psal„ lentium habebat choros levitarum. „ Circumdabatur autem hoc atrium „ undique versum a (*g*) longa æde „ præmaxima in quadrum, cujus inte„ rior paries, (idest, qui templum a „ quatuor mundi partibus respiciebat) „ inferius erat per totum in arcubus „ constructus, ulterior vero firma soli„ ditate fundatus. Et januas habens „ æreas, ut supra dictum (*h*) memora„ vimus; & ostia in basilica, quæ te„ xit ere; quæ etiam porticibus com„ munita maximis, & opportunis erat „ discreta cęnaculis. Et rursum extra „ hanc ędem in gyro (*i*) altera si„ mili schemate facta (*k*): sed & ter„ tia nihilominus circa illam eodem „ or-

(*a*) *cap.* 11. 4. (*b*) *Explicationem loci hujus prorsus excepit Claudius a Beda* 18. *explicatione in Libros Regum hac tradente.* (*c*) *Excubias.*
(*d*) *III. Reg.* 6. (*e*) 2. *Paral.* 4. (*f*) *Edit: hoc tantum habent:* quod ingredi Sacerdotibus licere designaret. *Præstat nostri codicis lectio.* (*g*) longe.
(*h*) commemoravimus. (*i*) altare. (*k*) *factum.*

,, ordine facta per gyrum, interiora
,, omnia longe, lateque circuibat: In
,, hoc tantum a prioribus distans ędibus,
,, quod orientalis, & septentrionalis
,, ejus paries ostia minime habebat, eo
,, quod uterque eorum ad muros perti-
,, neret civitatis. Hęc autem sunt atria,
,, de quibus canitur in Psalmis: (*a*)
,, *Qui statis in domo Domini, in atriis*
,, *domus Dei nostri:* & quoniam ipsa
,, domus Domini in editiore loco con-
,, structa erat, fiebat, ut atria, quanto
,, exteriora (*b*) fuerint, tanto altiores
,, haberent parietes, utpote inferius
,, fundamenta habentes, adeo ut ulti-
,, ma quadrigentos in altitudine cubi-
,, tos haberent, nec tamen ęquandę tem-
,, pli altitudini aliquantulum propin-
,, quarent. Quorum omnium in libro
,, Paralipomenon (*c*) ita generalis fit
,, mentio: *Dedit autem David Salomo-*
,, *ni suo descriptionem porticus, & tem-*
,, *pli, & cellariorum, & cęnaculi, &*
,, *cubiculorum in adytis, & domus pro-*
,, *pitiationis, necnon & omnium quæ*
,, *cogitaverat, atriorum, & exedrarum*
,, *per circuitum in thesauro domus Do-*
,, *mini, & in thesauris Sanctorum.* Sed
,, & Josephi Scriptura (*d*), vel pictu-
,, ra ab antiquis formata, plenius, quo
,, sint hæc ordine facta, distinguit. His
,, vero ita compositis, in Sancta Sancto-
,, rum summi tantum Sacerdotis erat
,, semel in anno cum sanguine hostia-
,, rum ingredi; in sanctuario ante ora-
,, culum Sacerdotes tantum purificati
,, introibant. In atrio interiore Sacer-
,, dotes omnes, & Levitæ. Circa hoc
,, atrium sub (*e*) divo, vel si tempestas
,, arcebat, in ędibus circumpositis viri
,, Israelitæ ad orandum, sive ad audien-
,, dum verbum Dei (*f*) conveniebant.
,, In tertio ordine atriorum stabant ad
,, orandum mulieres Israeliticę sub (*g*)
,, divo: vel si tempestas non sinebat,
,, proxima circumpositarum ædium te-
,, cta subibant. Porro in ultimo ordine
,, atriorum gentiles, qui ad orandum
,, forte convenerant, intrabant. Ubi e-
,, tiam post tempora dispersionis ii,
,, qui de gentibus nuper advenerant Is-
,, raelitæ, (*h*) diebus septem purifica-
,, ti, sic tandem, interiora sanctorum
,, petebant. Quæ autem intra atria, vel
,, in atriis erant pavimenta, lapide va-
,, rio sunt omnia strata. Ita vero ostia
,, in ędibus contra invicem posita e-
,, rant, ut ii etiam, qui in ultimis
,, consistebant, templum possent intue-
,, ri. Erant autem sortes viginti qua-
,, tuor, & Sacerdotum, & Levitarum,
,, & Janitorum, qui per totidem septi-
,, manas sibi ex ordine succederent, sab-
,, bato nova turma intrante ad offici-
,, um, & post Sabbatum ea, quę proxi-
,, ma septimana ministraverat, domum
,, redeunte. Sed hic pontifex proponit
,, necessitatem augendi circa novum
,, regem exercitus, & eos, qui in-
,, trandi septimanam habebant ordi-
,, nem, suscepit, & illos, qui jam
,, suam septimanam ministrando imple-
,, verant, ne abirent, retinuit. Qui
,, alios quosque Levitas de cunctis ur-
,, bibus Juda simul, & principes fami-
,, liarum Israel, missis in hoc centu-
,, rionibus Hierosolymam, congregave-
,, rat, ut *Verba dierum* narrant, (*i*) quos
,, educturus filium regis tali ratione
,, distinxit, ut omnes, qui impleverant
,, sabbatum, & ęgressuri erant, in duas
,, divisi partes regem in interioribus atrii
,, locis armati circumstarent: reliqua
,, vero multitudo, idest qui non erant
,, de stirpe Levi, exteriores atriorum
,, januas contra furorem reginæ, si
,, quid forte adversi moliretur, custo-
,, dirent. Porro hic qui nuper ad sab-
,, batum venerant Sacerdotes, Levi-
,, tæ, & Janitores in tres divisi partes,
,, domum regis, idest palatium, obser-
,, varent: ne vel hoc regina collecto
,, exer-

(*a*) *Psalm.* 133, & 134. (*b*) fierent: *sed fallitur.* (*c*) *Paral.* 28. (*d*) *Antiq.* 8. 3. (*e*) dio. (*f*) convenire solebant. (*g*) dio. (*h*) *Deest in editis* diebus septem. (*i*) 1. *Paral.* 23.

„ exercitu contra regem, defenderet: „ Servarent & portam habitaculi scutariorum, per quam de templo ad palatium descendebatur, sicut infra (a) „ dicitur: duxeruntque regem de domo „ Domini, & venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum, ubi etiam „ porta (b) Siref, & domus Messa, quę „ cum porta scutariorum nominatur, „ esse videntur. Scutarios autem tutores „ (c) Regum appellat, testante libro „ Paralipomenon: (d) quia cum Roboam scuta ærea pro aureis fecisse „ commemorasset, adiecit: *Et tradidit illa principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatii*: in quo „ videlicet libro distinctius hæc cuncta „ replicantur: *Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum Sacerdotum, Levitarum, & Janitorum erit in portis; tertia vero pars ad domum regis, & tertia in porta, quæ appellatur fundamenti; omne vero reliquum vulgus sit in atriis domus Domini, nec quisquam alius ingrediatur domum Domini, nisi Sacerdotes, & qui ministrant de Levitis: ipsi tantummodo ingrediantur,* „ (e) *qui sanctificati sunt, & omne reliquum vulgus observet custodias Domini. Levitę autem circumdent regem, habentes singuli arma sua, &c.*

(f) „ Quod sequitur de eodem: „ (g) *Produxitque filium regis, & posuit super eum diadema, & testimonium*, in diademate insigne capitis „ regium: in testimonio designat decreta legis Dei, quibus quid agere „ rex debeat, & qualiter vivere, pręcipitur. Denique in libro verborum „ dierum apertius: (h) *Et imposuerunt*, inquit, *ei diadema, dederuntque in manu ejus tenendam legem*. Et magnæ utique erat, salutarisque prudentiæ, ut per tyrannicæ, „ impiæque reginæ necem, succedente „ in regnum filio regis legitimi, cum „ ipso (i) regum habitu, simul disciplina legis Dei servanda committetur, & qui se prælatum populo „ regendo videret, ipse se regendum „ divinis legibus subdi debere meminisset.

(k) *Et non fiebat ratio his hominibus, qui acciebant pecuniam &c.* (l) „ Quod instaurantibus templum „ Domini tempore præfati regis Joas „ dicitur: *Et non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniam, ut distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabant eam*, devotionem „ ostendit eorum, de quibus sermo est, „ qui tantum studii in religione habuerint, ut nullus dubitaverit, quin „ pecuniam Domini sine alicujus fraudis suspicione tractarent: & hanc de „ ærario sublatam fideliter artificibus „ ad muniendam domum, prout singulis opus esset, offerrent.

(m) *Post hæc mortuus est*, inquit, *Heliseus, & sepelierunt eum. Latrunculi vero de Moab venerunt in terram ipso videlicet anno. Quidam autem sepelientes hominem viderunt latrunculos, & projecerunt cadaver in sepulchro Helisei, quod cum tetigisset ossa Helisei: continuo revixit homo, & stetit super pedes suos.*

Latrunculi enim Moab figuraliter dæmones intelligendi sunt, qui ad incestum, & omne opus execrabile vitiorum stimulis perurgent infelicium mentes. Qui vero mortuum sepeliebant, ii accipiendi sunt, qui, ut Apostolus Jacobus ait: (n) *impios, & peccatores ab errore vię suę assidua exhortatione convertunt ad tramitem pietatis, & castitatis, animasque eorum salvantes a perpetua morte, cooperiunt multitudinem peccatorum.*

Sive

(a) dicetur. (b) Seir. (c) Regis. (d) 2. *Paral.* 12. (e) quia. (f) *vers.* 12. (g) *Hujus quoque, & subsequentis loci explicatio ex Beda desumitur. [Ibidem num.* 20, *&* 21. (h) 2. *Paral.* 23. 11. (i) regni. (k) *cap.* 12. 13. (l) *Hæc pariter ex Beda desumpsit Rabanus.* (m) 13. 20. (n) 5. 19.

Sive aliter. Sepelientes mortuum, ac latrunculos fugientes illi merito appellandi sunt, qui pie vivere volentes in Christo, fugiunt, ac declinant vitia universa, atque peccata, quæ mortem videlicet operantur, corporaque in fontem projciunt baptismi, in quo secundum Apostolum credentes *sepeliuntur cum Christo* (*a*), utper communionem corporis, & sanguinis ejus deinceps possint vivere cum Christo.

(*b*) *Ipse* (videlicet Amasias) *percussit Edom in valle Salinarum decem millia &c.* Quod dicitur de Amasia rege Juda: *Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, & apprehendit petram in prælio, vocavitque nomen ejus* (*c*) *Jethel*. (*d*)
„ Vallis Salinarum erat, ubi sales faciebant, vel fœno videlicet salsuginis, ut multis in locis deciso, exsiccato, & incenso, vel aquis puteorum sale fervefactis, & usque ad salis firmitatem coquendo perductis, vel alio quolibet ordine, quo sal fieri consuevit. in quo etiam loco Joab duodecim millia Idumæorum percussisse legitur. Nec prætereundum quod pro valle Salinarum vetus editio quasi nomen regionis (*e*) Gemela posuit. Petra autem civitas est Arabiæ nobilis in eadem terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, & ab Assyriis hodie usque sic appellatur. (*f*) Jecethel vero, quod Amasias victor ei nomen imposuit, interpretatur cœtus Dei, vel auxilium Dei, agente eo fideliter, ut perenni inderetur memoriæ, quod hanc, vel cœtus populi Dei, vel Deo adjuvante, ceperit.

(*g*) *Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath &c.* (*h*) „ Quod dicitur de Hieroboam rege Israel: *ipse restituit terminos Israelis ab introitu Emath usque ad mare solitudinis*, Emath, quæ nunc *Epiphania* dicitur, septentrionalis erat terminus Israelis: Mare autem solitudinis, quod hebraice dicitur *Araba*, mare mortuum designat, quod in longitudine per stadia DLXXX. usque ad (*i*) Zoaras Arabæ in latitudine per centum quinquaginta usque ad vicina Sodomorum (k) prætenditur.

(*l*) *Et unaquæque gens fabricata est Deum suum &c.* „ Quod dicitur de his, quæ in Samariam a rege Assyriorum adductę sunt, nationibus, *& unaquæque gens fabricata est Deum suum, posueruntque eum in fanis excelsis, quæ fecerant* (*m*) *Samarię gens, & gens in urbibus suis, in quibus habitabant*. Viri enim Babilonii fecerunt *Socoth Benoth*: Viri autem Cutheni fecerunt *Nergel*. Et viri de (*n*) Emetha fecerunt Asima. Porro Hevæi fecerunt (*o*) *Nebaaz*, & *Thartha*. In libro quidem locorum legitur, quod Bænoth, & Nergel fuerunt civitates, quas costruxerunt in regione Judeæ Samaritani, qui de Babylonia transierant. Asima quoque oppidum quod ędificaverunt, qui ad eam venerant de Emath. Nebaaz etiam, & (*p*) Tartha civitates, quas Hevęi in eadem Judeæ terra condiderunt. Videtur autem juxta consequentiam sermonis, etiam idolorum, quibus (*q*) hę gentes prius in terra sua servierunt, hic posse vocabula intelligi, (*r*) quia cum dictum esset, *et unaquęque gens fabricata est Deum suum*, quasi ad expletionem sententię subjunctum est: *Viri enim Babylonis fecerunt Socbot Benoth*, idest tabernacula *Benoth*. Et melius, ni fallor, faceret interpres, si Sochot latine in *tabernacula* verteret, & nomen idoli *Benoth* absolute poneret: & sicut in
„ se-

(*a*) *Rom. 6. 4. Colos. 2. 12.* (*b*) 14. 7. (*c*) Jectehel. (*d*) *Hæc habet Beda quæstione 21. inter 30. quæstiones in Libros Regum.* (*e*) Gemelach. (*f*) Jecthel. (*g*) 14. 25. (*h*) *Hoc pariter, & subsequens Beda desumta sunt.* (*i*) Zoaros. (*k*) progreditur. (*l*) 17. 29. (*m*) Samaritas. (*n*) Hemath. (*o*) Nebahaz, & Tharthac. (*p*) Tharthac. (*q*) hæc. (*r*) quod cum.

,, ſequentibus manifeſte dicitur: (*a*) *hi*
,, *autem, qui erant de Sepharvaim, com-*
,, *burebant filios ſuos igni Adramelech,*
,, *& Anamelech diis Sepharvaim:* ubi
,, oſtenditur Adramelech, & Anamelech
,, idola fuiſſe urbis Sepharvaim: ita
,, videtur conſequens, ut etiam *Nergel*
,, Cuthenorum, Aſima Emathenorum,
,, Nebahaz, & Tharthac idola fuerunt
,, Evæorum.

(*b*) *Anno quartodecimo regis Ezechiæ aſcendit Sennacherib rex Aſſyriorum ſuper omnes civitates Judæ munitas, & cepit eas,* &c. Hiſtoria manifeſta eſt, & interpretatione non indiget. (*c*) In verbis autem Rabſacis arrogantia conſideranda eſt, quæ velut quędam contraria fortitudo imitatur conſuetudinem prophetarum, ut quod illi ſolent in prologis ponere; *hæc dicit Dominus,* quo auctoritatem, & magnitudinem loquentis oſtendant, iſte nunc dixerit: *Hæc dicit Rex magnus, Rex Aſſyriorum.* Conſideremus verba Rabſacis, (*d*) ,, ac primum quod dicit: (*e*)
,, *Confidis ſuper baculum arundineum*
,, *confractum iſtum, ſuper Egyptum,*
,, falſum eſt: nulla enim narrat hiſto-
,, ria, quod Ezechias ad Ægyptios mi-
,, ſerit, & Pharaonis auxilium poſtula-
,, rit, quodque infert: (*f*) *Si reſponde-*
,, *ris mihi, in Domino Deo noſtro confi-*
,, *dimus,* verum eſt: ſed rurſum jungit
,, mendacium veritati, quod (*g*) *abſtule-*
,, *rit Ezechias excelſa illius, & altaria:*
,, hoc enim non contra Dominum, ſed
,, pro Domino fecerat, ut idolatria, &
,, veteri errore deſtructo, juberet Do-
,, minum adorari in Hieruſalem, ubi e-
,, rat templum ejus. Quodque paucita-
,, tem obſeſſorum volens oſtendere, (*h*)
,, equorum duo millia pollicetur, quo-
,, rum Ezechias aſcenſores præbere non
,, poſſet, non de imbecillitate venit po-
,, puli Judæorum, (*i*) qui equitandi
,, carebat ſcientia, ſed de obſervatione
,, mandatorum Dei, qui per Moyſen ſu-
,, per regem præceperat Iſrael: (*k*) *Non*
,, *multiplicabit ſibi equos, & uxores plu-*
,, *rimas non habebit.* Ad id autem,
,, quod dixerat: (*l*) *Si reſponderis mi-*
,, *hi, in Domino Deo confidimus &c.*
,, callide, prudenterque reſpondit, ſe
,, non ſua voluntate, ſed Domini ve-
,, niſſe præceptis. (*m*)

,, Et dixit Heliachim, & ceteri ad
,, Rabſacen: (*n*) *Loquere ad ſervos tuos*
,, *Syra lingua, ſiquidem intelligimus*
,, *eam &c.* Accuſatio Rabſacis Ezechię
,, teſtimonium eſt, quod captis cunctis
,, Judeę urbibus, confiſus in Domino ſit
,, (*o*), dixeritque ad populum: (*p*) *No-*
,, *lite timere, nec paveatis regem Aſſy-*
,, *riorum, & univerſam multitudinem,*
,, *quæ eſt cum eo: multò enim plures*
,, *nobiſcum ſunt, quam cum illo; Cum*
,, *illo enim eſt brachium carneum: no-*
,, *biſcum Dominus Deus noſter, qui au-*
,, *xiliator eſt noſtri, pugnatque pro no-*
,, *bis. Et confortatus eſt,* inquit, *popu-*
,, *lus, hujuſcemodi verbis Ezechiæ.* Un-
,, de Rabſaces deſtruere vult, quod ille
,, conſtruxerat, & loquitur ad populum:
,, (*q*) *Non ſeducat vos Ezechias, & non*
,, *vobis tribuat fiduciam ſuper Domi-*
,, *no Deo.* Rurſumque adjciens commi-
,, nationem, & terrorem, ut (*r*) *co-*
,, *medant,* inquit, *ſtercora ſua, & bi-*
,, *bant urinam pecudum ſuorum* (*ſ*) *vo-*
,, *biſcum.* Per quæ oſtendit fame eos,
,, & penuria, ſitique eſſe capiendos, ſi-
,, mulque illecebras jungit formidini,
,, ut quos terrore non vicerat, repro-
,, miſſionibus, & perſuaſione decipiat
,, dicens: (*t*) *Facite mecum quod eſt*
,, *utile.* Ergo ſenſus eſt: facite (inquit)

T ,, quod

(*a*) 17. 31. (*b*) 18. 13. (*c*) *verſ.* 19. Hæc dicit Rex Magnus, Rex Aſſyriorum:
(*d*) *Hæc, quæ tradidit Claudius, Rabanus in locum hunc pariter tradidit.*
(*e*) An ſperas in baculo &c. (*f*) *verſ.* 22. (*g*) *ibid.* (*h*) *verſ.* 23.
(*i*) quaſi equitandi ignavi. (*k*) *Deuter.* 17. 16, & 17. (*l*) *verſ.* 22.
(*m*) *verſ.* 25. Nunquid ſine Domini voluntate &c. (*n*) *verſ.* 26. (*o*) *verſ.* 13.
(*p*) 2. *Para.* 32. 7. (*q*) *IV. Reg.* 18. 29. (*r*) *verſ.* 27. (*ſ*) *Vulgata legit:* urinam ſuam. (*t*) *verſ.* 31.

„ quod vobis profit, & in benedictionem proficiat vestram. Sive hoc dicit: benedicite regi Assyriorum, & laudate eum: ut Dominum confitemini, ut præmia consequamini: & donec revertar de Ægypto, sive capta Lomna redeam, habitate in urbe vestra, & rebus vestris fruimini: postea autem: (*a*) *Veniam, & transferam vos in terram, quæ similis est terrę vestrę*. Quidam putant terram eis Mediæ repromitti, quę habebat terrę Judę similitudinem, tam in situ, quàm in frugibus. (*b*) Quodque infert: *Ubi est Deus Emath, & Arphad, & Sepharvaim, Ana, & Ava? Numquid liberaverunt Samariam de manu mea?* Ostendit harum omnium civitatum, sive gentium diis servisse Samaritas, & quia non erant dii, sed idola, merito cultores vanitatis, ut decebat, esse (*c*) submersos. Est autem Emath urbs Celesyriæ, quæ nunc *Epiphania* dicitur: juxta (*d*) Emesan, ut supra monuimus. (*e*) Arphat urbs Damasci, quam expugnatam a rege Assyriorum etiam Hieremias scribit: (*f*) Sepharvaim, quod numero plurali *libros*, vel *litteras* sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrii transmigrantes habitaverunt in Samaria, ut in locorum libris invenimus. Verum in Isaia hoc quoque vocabulum esse civitatis apparet, ubi aperte dicitur: (*g*) *Ubi est Deus urbis Sepharvaim?* tametsi pluraliter dictum, ut Thebarum, Athenarum. Pro Ana, & Ava vetus editio quasi unius urbis nomen (*h*) Ana, & Ava posuit. Et quidem in Hebręo ita scriptum est: verum quia syllaba *u*, quę in medio nominis posita est, conjunctionem apud eos significat, potest etiam ita distingui, ut dicantur Ane & Gave, ut Aquila transtulit, sive Anua & Avua, ut noster vertit interpres.

(*i*) *Tacuitque omnis populus, & non respondit ei quidquam. Siquidem pręceptum regis acceperant, ut non responderent*. (*k*) „ Vere justus Ezechias agebat cuncta fideliter, & universa cum consilio: ideo enim jusserat blasphemanti Assyrio non respondere, ne eum ad majores blasphemias provocaret.

(*l*) *Et ingressus est Heliachim, & ceteri cum eo ad Ezechiam scissis vestibus*. „ Perspicua relinquentes, ea tantum, in quibus latens sensus est, disseramus. Scindit vestes, quia Rabsacen audierant blasphemantem. (*m*) Scindit & ipse rex vestimenta sua, quia peccatorum suorum, & populi esse credebat, quod Rabsaces usque ad portas Hierusalem venerit, & contra Dominum talia sit locutus. Pro regio ergo cultu obvolutus est sacco, & de palatio ad templum gradiens, Heliachim pontificem, & (*n*) Sobnam scribam, & (*o*) seniores de Sacerdotibus misit ad Isaiam filium Amos Prophetam. In quo regis consideranda est humilitas, atque prudentia. Ipse pergit ad templum, principes populi, & senes Sacerdotum non stolis Sacerdotalibus, sed ciliciis coopertos mittit ad Isaiam Prophetam filium Amos.

(*p*) *Dixerunt*, inquit, *ad eum: hæc dicit Ezechias: Dies tribulationis, & correptionis, & blasphemiæ dies hæc*. Tribulationis nostrę, correptionis Dei, blasphemiæ hostium, ponitque similitudinem parturientis mulieris, & dolentis, quod venerint filii usque ad partum, & vires non habet parturiendi. (*q*) „ Hæc juxta litteram peccatis facientibus videmus, quia cum „ ho-

(*a*) *vers.* 32. (*b*) *Hactenus Rabanus: subsequentia præbet Beda quæst.* 24. *in libros Regum; & rursus Rabanus.* (*c*) subversos. (*d*) Aemesam. (*e*) Arphad. (*f*) *Hier.* 4. 47. (*g*) *Isai.* 36. 19. (*h*) Aneumgava. (*i*) *vers.* 36. (*k*) *Rabanus, & subsequentia tradit ad litteram fere.* (*l*) *vers.* 37. (*m*) *cap.* 19. 1. (*n*) Soboam. (*o*) *vers.* 2. (*p*) *vers.* 3. (*q*) *Hactenus Rabanus: subsequentia a Paterio, ideoque a Gregorio Magno desumpta sunt: sed locum Gregorii, quem allegat, Paterius non indicat.*

„ hostes irruunt, defensores (*a*) nostri „ præparantur, sed nullatenus ad præ„ parata convalescunt. Scriptum nam„ que est: (*b*) *Requiescet super eum* „ *spiritus consilii, & fortitudinis*, quę „ utraque sibi necessario juncta sunt, „ quia neque virtus sine consilio esse u„ tilis valet, neque consilium sine vir„ tute. Quid igitur prosunt, qui per „ consilium præparantur, dum ad prę„ lium per fortitudinem non procedunt? „ Afflictus ergo, atque turbatus Eze„ chias rex loquitur dicens: *Dies tri*„ *bulationis, & blasphemiæ dies iste*, „ *venerunt filii usque ad partum, & vi*„ *res non habet parturiens*. Filii quip„ pe usque ad partum veniunt, quan„ do apta consilia usque ad desiderium „ efficiendi operis procedunt, sed vir„ tutem non habet parturiens, quia „ dum infirmus quisque concipit consi„ lia, hæc ad utilitatem aliquam per „ partum operis non producit. „ Sequitur:

(*c*) *Si forte audiat Dominus Deus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum Dominus suus*. Non enim audemus Dominum omnium nostrum Dominum dicere, quo irascente tanta patimur: sed *suum* dicimus Dominum, & hanc habemus ultionis fiduciam: quoniam vivens Deus blasphematur a cultore idolorum mortuorum.

Cumcue venissent servi regis Ezechiæ ad Isaiam, prævenit eos Isaias: eodem enim spiritu, quo futura noscebat, etiam absentem regem audierat, & dicit quid respondere deberent domino suo, humilitate mixta fiducia conscientię. *Dicite*, inquit, *Domino vestro*, qui vester est Dominus meus: etenim *Hæc dicit Dominus: (d) Noli timere* verba, quibus non tu, sed ego sum blasphematus. *Ecce ego immittam ei spiritum, & audiet nuntium, & revertetur in terram suam, & dejciam eum gladio in terra sua*. Ut duo pariter Ezechias, quę optabat, audiret; se de obsidione, & periculo liberandum: & inimicum, iratumque regem in sua terra esse moriturum.

(*e*) *Reversus est autem Rabsaces, & invenit regem Assyriorum expugnantem (f) Lomna*, &c. (*g*) „ Pugnasse „ autem Sennacherib regem Assyriorum „ contra Ægyptios, & obsedisse Pelu„ sium, jamque extructis aggeribus ur„ be capienda, venisse Thracam re„ gem Æthiopum in auxilium: & una „ nocte juxta Hierusalem centum octo„ ginta quinque millia exercitus Assy„ rii, pestilentia corruisse; narrat He„ rodotus, (*h*) & plenissime (*i*) Be„ rosus Chaldaicę scriptor historiæ.

(k) *Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manu nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino, &c.* Contra Sennacherib Regis blasphemias, solita Ezechias arma corripuit, rursumque pergit ad templum, & epistolas ejus expandit coram Domino, audacter Dominum deprecatus, & solum Deum asserit esse viventem, per quem idola intelligimus imagines mortuorum.

Misit (*l*) autem Isaias ad Ezechiam dicens: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. Iste est sermo, quem locutus est Dominus de eo: sprevit te, & subsannavit te, virgo filia Sion: post tergum tuum caput movit, filia Hierusalem*. (*m*) „ Quia tam audacter E„ zechias Dominum deprecatus est, nec „ misit ad Isaiam, ut prius miserat, non „ ipse Propheta pergit ad eum, sed mit„ tit nuncios, qui ei dicerent verbum „ Dei super Sennacherib contra quem

(*a*) *Edit.* vestri. (*b*) *Isai.* 11. 2. (*c*) *vers.* 4. (*d*) *vers.* 6. 7. (*e*) *vers.* 8. (*f*) Lobnam. (*g*) *Rursus Rabanus hæc ipsa nos docet, qui tamen hæc tantum tradit*: Urbe capienda [*fortasse Urbi capiendæ*]. Venisse Tharacam Regem Ethiopum in auxilium narrat Herodotus. (*h*) *lib.* 2. *cap.* 141. *sed intermixtis fabulis*. (*i*) *Destituimur prorsus his libris*. (*k*) *vers.* 14. 15. (*l*) *vers.* 20. (*m*) *Subsequentia fere docet etiam Rabanus*.

„ rogas, Domini ista sententia est. *Virgo filia Sion, & filia Hierusalem*, „ quæ ideo virgo appellatur, & filia, „ quia ex cunctis gentibus simulacra adorantibus, hæc sola conservat castitatem religionis Dei, & unius divinitatis cultum. *Subsannavit te, atque despexit*. Et quæ, ne te ad majores „ blasphemias concitaret, *præsenti* non „ respondebat. *Post, te* abeunte, *movebit caput suum*. Certa de ultione, secura de pęna, & hæc locutus „ est: non contra me, sed contra Dominum superbisti, nec ipse per te, sed „ per servos tuos, ut major esset arrogantia blasphemantis. (*a*) *Dixisti enim quod in quadrigarum tuarum multitudine ascenderis in altitudinem montium, & juga libani excelsa succideris*. Cedros, atque abietes illius, „ quæ vel de cunctis gentibus metaphorice de principibus earum debemus accipere: vel Hierusalem, quę interpretatur *libanus*; ut cedros ejus, „ atque abietes ad potentes quoque, & „ optimates, altitudinem vero summitates illius, saltumque Carmeli referamus ad templum. Quodque infert: „ *Ego fodi, & bibi aquam, & exsiccavi vestigio pedis mei, omnes rivos aggerum*: Hoc intelligi potest juxta historiam, quod pro multitudine exercitus „ omnia fluenta siccaverit, ut puteos „ sibi fodere sit compulsus: juxta translationem, quod omnes populos, qui „ sub aquarum nomine interdum scribuntur, suo vastaret exercitu.

(*b*) „ *Numquid non audisti quæ olim fecerim? ex diebus antiquis ego plasmavi illud, & nunc adduxi: eruntque in columnam, collium pugnantium civitates munitæ. Et qui sedent in eis, humiles manu, contremuerunt, & confusi sunt quasi fœnum agri, & virens herba tectorum, quæ arefacta est, antequam veniret ad maturitatem. Habitaculum tuum, & egressum tuum, & introitum tuum, & viam tuam ego præscivi, & furorem tuum contra me, insanisti in me, & superbia tua ascendit in aures meas*.

„ Hæc ex persona Domini contra „ verba Assyrii sentienda sunt, quod ad „ blasphemiam ejus sic responderit Dominus. Num ignoras, quod hæc, quę „ fecisti, mea feceris voluntate, & ego „ hæc futura prædixerim, ac per te facienda mandaverim? Itaque quod olim decreveram, hoc est expletum „ tempore, ut colles, (idest principes) „ qui inter se pugnabant, & civitates „ munitissimæ me contrahente manum „ meam, nec solitum auxilium prębente „ eradicarentur, & contremiscerent, ac „ perirent, & compararentur non olivę, „ & vineæ, fructuosisque arboribus, sed „ fæno, & gramini, herbisque domatum, „ quę frugibus impedimenta sunt, & ante marcescunt, quam ad maturitatem „ perveniant. Itaque sessionem, & egressum, & introitum tuum ante cognovi, „ & insaniam, qua contra me debacchaturus eras, prophetis vaticinantibus „ sum locutus, per quos olim dicturum „ esse te noveram. (*c*) *In cęlum ascendam, super sydera cæli ponam thronum meum, eroque similis Altissimo*. Itaque furor tuus, & superbia tua pervenit in „ aures meas, & nequaquam te ultra „ portabo, ut intelligas quod potuisti, „ non tuis potuisse te viribus, sed meo „ arbitrio. Merebantur enim impiæ „ gentes, & (*d*) infructuosę arbores, „ ut per te quasi securim, & ferram „ meam, succiderentur, & caderent.

(*e*) „ *Ponam itaque circulum in naribus tuis, & camum in labiis tuis*, „ ut blasphemantium ora constringam, „ & nequaquam ultra talia loqui audeas, „ frenumque injiciam labiis tuis, quod „ tuam ferociam domet, & te reducat „ in Assyrios.

„ *Tibi autem (Ezechia) hoc erit signum. Comede hoc anno quę repereris*, „ &

(*a*) *vers.* 23. *sed hic, & deinceps nonnihil differens a vulgata interpretatio proponitur*.
(*b*) *vers.* 25. (*c*) *Isai.* 14. 14. (*d*) *Edit.* fructuosæ, *sed perperam*. (*e*) *vers.* 28.

„ *& in anno secundo quæ sponte nascuntur. Porro in anno tertio seminate, & metite: plantate vineas, & comedite fructum earum.*

„ Omnia hæc Propheta per nuncios ad Ezechiam loquitur, quid Sennacherib dixerit, quid ei Dominus responderit: non ad ipsum sermonem facit, ne forsitan dubitet ventura, quæ dicta sunt. Et idcirco illi maxime prophetę apud populum sermonum suorum habebant fidem, quia non solum de his, quæ multa post sęcula futura erant, sed etiam quæ in continenti, & post non grande temporis spatium essent implenda, memorabant, & quod intra biennium, & rex Assyriorum interiret, & urbi Hierusalem securitas redderetur; *hoc erit*, inquit, *signum eorum, quę futura pronuncio*, quod hoc anno ea comedas quæ repereris: anno autem secundo quę sponte nascuntur: in anno autem tertio, fugato jam Assyrio, & obsidione laxata, *seminate, & metite: plantate vineas, & fructus earum comedite*. Siquidem (*a*) urbis hujus reliquiæ, quæ nunc hostili vallantur exercitu, & evasuras esse non credunt, tantam recipient rerum omnium abundantiam, ac felicitatem, ut instar arboris alta radice fundatę, pomis densissimis impleantur.

(*b*) „ *Et quodcumque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum.* Quid hoc loco radicum nomine, nisi latentes cogitationes accipimus, quæ in occulto prodeunt, sed in ostentatione operis per apertum surgunt? Radicem ergo deorsum mittere, est cogitationem bonam in abditis multiplicare, fructum vero sursum facere, est efficacia operis recta, quæ cogitavit, ostendere. *Mittit ergo radicem deorsum, ut faciat fructum sursum.* Ac si aperte diceretur: in imis cogitatio nascitur, ut in summis retributio reddatur.

(*c*) „ *De Hierusalem enim, & de monte Syon egredientur reliquiæ*, & implebunt terram Judæam, non suo merito, sed Dei misericordia, immo zelo quod adversus impios zelatus est populum suum. Quod autem ad extremum infert: (*d*) *Protegam urbem hanc, & salvabo eam propter me, & propter David servum meum:* illud significat, quod non merito suo, sed Dei clementia conserventur, immo patris eorum David memoria, in quo admonentur, & suæ negligentię, & illius fidei, atque justitiæ, & quod in tantum justitiam diligat Deus, ut etiam posteros sanctorum hominum non suo merito, sed majorum virtute tueatur.

(*e*) „ *Factum est ergo in nocte illa, venit Angelus Domini, & percussit* (*f*) *castra Assyriorum centum octoginta quinque millia.* De hoc quoque in Paralipomenon legitur: (*g*) *Et misit Dominus Angelum, qui percussit omnem virum robustum, & bellatorem, & principem exercitus regis Assyriorum, reversusque est cum ignominia in terram suam.* Centum octoginta quinque millia, fortissimorum virorum ab uno Angelo una nocte cęduntur, & absque vulneribus occisorum mors sæva discurrit, excludens a corporibus animas Domini voluntate: & ipse rex Assyriorum idcirco servatus est, ut sciret potentiam Dei blasphemantia ora comprimere, fierique testis illius majestatis, quem paulo ante contempserat. (*h*) De talibus autem rebus agit omnipotens „ Deus

(*a*) parvæ Urbis reliquiæ. (*b*) *Vers. 30. Hactenus etiam Rabanus: desumpta sunt subsequentia ex Paterio, ideoque ex Gregorio. Vide n. 82. alias caput 48. libri 8. Moralium.* (*c*) *vers. 31. En iterum nos docet Rabanus.* (*d*) *vers. 34.* (*e*) *vers. 35.* (*f*) in castris. (*g*) *2. Para. 32. 21.* (*h*) *Hactenus quoque Rabanus; quæ sequuntur ad magnam partem excepit ab Augustino Claudius; qui tamen nonnulla immutavit, ut in rem suam verteret. Consule obsecro, quæ tradit Augustinus num. 22. [cap. 13.] lib. 15. de Trinit.*

„ Deus multa per angelos, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab illo ipsi per verbum ejus agant, aut nuncient sine corporali sono etiam quod voluerit, ab eo missi, ad quos voluerit, totum ab illo per illud verbum ejus audientes, idest in ejus veritate invenientes, quid sibi faciendum, quid, quibus, quando nunciandum sit. (*a*) *Sed tamen non ex angelis homines beatificat, sed ex se ipso, sicut angelos.* (*b*) Nec aliqua ex aliquo tempore (vel ab angelis, vel ab hominibus) cognovit, ut nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam, quid, & quando ab illo petituri fueramus, & quos, & de quibus rebus, vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio præscivit. Universas autem creaturas suas, & spirituales, & corporales, non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, quia novit.

(*c*) *Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum,* (*d*) *& frendens abiit, & reversus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Ninive. Cumque adoraret in templo* (*e*) *Neesrach Deum suum, Adramelech, & Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio: fugeruntque in terram Armeniorum, & regnavit pro eo* (*f*) *Asorathan filius ejus.*

(*g*) „ Cum enim rex iste reversus esset Niniven urbem (*h*) sedem regni sui, & adoraret in templo Nesrach Deum suum, quasi victoriam de hostibus reportaret, & delubrum idoli sui triumphans, & gratulabundus ingrederetur, contemptor veri Dei, in fano falsi numinis trucidatur. Nec angelico periit gladio, quod erat commune cum pluribus, sed parricidio filiorum, qui fugerunt in terram Ararath, in qua Scriptura Asorathan filium ejus, qui regnavit pro eo testatur misisse habitatores Samariæ, ne terra remaneret inculta. Ararath autem regio Armeniorum campestris, per quam Araxis fluvius fluit, incredibilis est ubertatis, ad radices Tauri montis, qui usque illuc extenditur. Ergo & arca, in qua liberatus est Noe, cum liberis suis, cessante diluvio, non ad montes generaliter Armeniæ delata est, quæ appellatur Ararath, sed ad montes Tauri altissimos, qui *Ararath* imminent campis.

(*i*) „ *In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, & venit ad eum Isaias filius Amos, propheta, dixitque ei, hæc dicit Dominus: præcipe domui tuæ: morieris enim tu, & non vives.*

„ *Quem* (*k*) *diligit Dominus corripit, & castigat omnem filium, quem recipit.* Ne elevaretur cor Ezechiæ post incredibiles triumphos, & de media captivitate victoriam, infirmitate corporis visitatur, & audit se esse moriturum, ut conversus ad Dominum flectat sententiam ejus. (*l*) Sed nulla, quæ in hoc mundo hominibus eveniunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio fiunt. Nam cuncta Deus (*m*) futura præsciens, ante secula decrevit qualiter per secula disponantur. Statutum quippe jam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum unumqueque adversitas feriat, ne electos ejus aut immoderata prosperitas elevet, aut nimia adversitas gravet: statutum quoque est (*n*) in æterna veritate, quantum in (*o*) ista vita mortali (*p*) unusquisque temporaliter vivat: (*q*) quia etsi annos quindecim

(*a*) 7. de Civit. *cap.* 30. (*b*) *Hæc prorsus excepit ex loco allegato libri* 15. de Trinitate. (*c*) *vers.* 35. (*d*) recedens. (*e*) Nesroch. (*f*) Asarhaddon. (*g*) *Redit Rabanus.* (*h*) primam. (*i*) *cap.* 20. (*k*) *Prov.* 3. 12. (*l*) *Hactenus Rabanus: subsequentia excepit Claudius a Paterio, ideoque a Gregorio hæc tradente n.* 2. *lib.* 12. *Moral.* (*m*) secutura. (*n*) *Desunt verba hæc* in æterna veritate, *quæ ex nostro exemplari addi debent.* (*o*) ipsa. (*p*) *deest* unusquisque. (*q*) nam.

„ decim Ezechię regi ad vitam addidit
„ omnipotens Deus, tamen cum eum
„ mori permisit, tunc eum præscivit esse
„ moriturum. Qua in re quęstio oritur,
„ quomodo ei per Prophetam dicatur:
„ *Dispone domui tuæ, quia morieris tu*
„ *& non vives:* cui morti sententia
„ dicta est, sed protinus ad ejus lacri-
„ mas est addita vita, sed per Prophe-
„ tam Dominus dixit, quo tempore
„ mori ipse merebatur. Per largitatem
„ vero misericordiæ, illo eum tempore
„ a morte distulit, quo ante sæcula
„ ipse præscivit: nec Propheta igitur
„ fallax, quia tempus mortis innotuit,
„ quo vir ille mori merebatur, nec do-
„ minica (*a*) instituta convulsa sunt,
„ quia ut ex largitate Dei anni vitæ
„ crescerent, hoc quoque ante sæcula
„ præfixum fuit, atque spatium vitæ,
„ quod inopinate foris est additum, si-
„ ne augmento præscientiæ fuit intus
„ statutum.

(*b*) *Convertitque Ezechias faciem suam ad parietem*. (*c*) „ Quia ad tem-
„ plum ire non poterat, ad parietem
„ templi, juxta quod Salomon pala-
„ tium extruxerat: vel absolute ad
„ parietem, ne lacrimas suas assidenti-
„ bus sibi, ostentare videretur: (*d*) &
„ ait: *Obsecro Domine, memento quæso,*
„ *quomodo ambulaverim in conspectu*
„ *tuo in veritate, & in corde perfecto, &*
„ *quod placitum est coram te, fecerim*.
„ Perfectionem cordis in eo nunc dicit,
„ quod idola destruxerit, templi valvas
„ aperuerit, serpentem æneum commi-
„ nuerit, et cętera fecerit, quę Scriptura
„ libri Regum, & Paralipomenon com-
„ memorat. *Flevitque fletu magno* pro-
„ pter promissionem Domini ad David,
„ quam videbat in sua morte perituram.
„ Eo enim tempore Ezechias filios non
„ habebat: post tertium enim annum
„ concessæ vitæ Manassem genuit. Er-
„ go iste omnis est fletus, quia despe-
„ raverat Christum de suo semine na-
„ sciturum. (*e*) Plerumque enim justi
„ aliquibus necessitatibus afflicti sua
„ opera coguntur fateri: sed cum eorum
„ dicta injusti audiunt, hæc per ela-
„ tionem potius, quam per veritatem exi-
„ stimant prolata. Ex suis enim cor-
„ dibus verba justorum pensant, & di-
„ ci humiliter posse vera bona non (*f*)
„ existimant. Sicut enim gravis culpa
„ est, sibi hoc hominem arrogare, quod
„ non est, sic plerumque culpa nulla
„ est, si humiliter bonum dicat, quod est.
„ Unde sæpe contingit, ut justi, & in-
„ justi habeant verba similia: sed ta-
„ men cor semper longe dissimile. Et
„ ex quibus dictis Dominus ab injustis
„ offenditur, in eisdem quoque a justis
„ placatur. Nam Pharisæus ingressus
„ templum dicebat: (*g*) *Jejuno bis in*
„ *sabbato: decimas do omnium, quæ pos-*
„ *sideo*. Sed justificatus magis publica-
„ nus, quam ille exiit. Ezechias quo-
„ que rex cum molestia corporis affli-
„ ctus ad extremitatem pervenisset vitę,
„ in oratione compunctus dixit: *obse-*
„ *cro Domine: memento quomodo ambu-*
„ *laverim coram te in veritate, & cor-*
„ *de perfecto*. Nec tamen Dominus
„ hanc confessionem perfectionis ejus
„ despexit, aut renuit, quem mox in
„ suis precibus exaudivit. Ecce Phari-
„ sæus se justificavit in opere. Ezechias
„ justum se asseruit etiam in cogitatio-
„ ne, atque unde ille offendit, inde
„ iste (*h*) Domino placuit. Cur ita-
„ que hoc? Nisi quia omnipotens Deus
„ singulorum verba, (*i*) ac cogitatio-
„ nes pensat, & in ejus auribus super-
„ ba non sunt, quæ humili corde pro-
„ feruntur.

(*k*) *Et factum est verbum Domini*

(*a*) statuta. (*b*) *vers.* 2. (*c*) *En iterum Rabanus*. (*d*) *vers.* 3. *Adduntur hæc in vulgato Rabano:* aut recte juxta Jeremiam, ad cor suum, qui circum, id est parietem cor appellat, ut tota mente Dominum precaretur. *Alia nonnulla postea etiam adduntur, quæ a nostro exemplari absunt*. (*e*) *Subsequentia docuit ex Gregorio lib.* 12. *Moral. n.* 36. *Paterius*. (*f*) æstimant. (*g*) *Luc.* 18. 12. (*h*) Dominum placavit. (*i*) a cogitationibus. (*k*) *vers.* 4, & 5.

ni ad Isaiam dicens: revertere, & dic. Ezechiæ duci populi mei: audivi orationem tuam: & vidi lacrimas tuas. Ecce ego sanavi te, die tertio ascendes templum Domini. Vocatusque est Ezechias dux populi, & Filius David, cujus opera sectabatur, *fecerat enim rectum juxta omnia, quæ fecit David pater ejus*, & auditur ejus oratio: videnturque lacrimæ, *quoniam ambulaverat coram Domino, in veritate, & corde perfecto*, & fleverat fletu magno, & quod placitum est in oculis ejus, fecerat.

(*a*) *Et addam diebus tuis quindecim annos: sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & civitatem hanc, & protegam urbem istam propter me, & propter David servum meum.* (*b*) „ Secundum quasdam causas futurorum „ moriturus erat Ezechias, cui Deus „ addidit quindecim annos ad vitam, id „ utique faciens, quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, & in sua voluntate servabat. „ Non ergo id fecit, quod futurum „ non erat, hoc enim magis futurum „ erat, quod se facturum esse præsciebat: tamen illi anni additi non recte dicerentur, nisi ad aliquid adderentur, quod se aliter in aliis causis „ habuerat. Secundum aliquas igitur „ causas inferiores jam vitam finierat, „ secundum illas autem, quæ sunt in „ voluntate, & præscientia Dei, qui „ ex ęternitate noverat, quod illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tunc erat finiturus vitam, „ quando finivit vitam. Quia etsi oranti concessum est, etiam sic eum oraturum, ut tali orationi concedi oporteret, ille utique pręsciebat, cujus „ præscientia falli non poterat, & ideo „ quod præsciebat, necessario futurum „ erat. Quindecim anni, qui ab ægrotatione, Ezechiæ regi, miserante Deo, ad vitam ei protelati sunt, misticè figurant, quia quicumque utriusque testamenti plenitudinem custodiunt, æternę salutis præmium consequuntur, ac per legis consummationem, & Evangelii plenitudinem ad vitæ æternæ transeunt beatitudinem.

(*c*) *Dixitque Isaias: afferte mihi massam ficorum. Quam cum attulissent, & posuissent super ulcus ejus, curatus est.* Ac per hoc non spernendam esse medicinam, quæ usu constet, & experimento, quia & hanc fecerit Deus. Post hęc ait Isaias: (*d*) *Hoc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem, quem locutus est. Vis ut ascendat umbra decem lineis, an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: facile est umbram crescere decem lineis, nec hoc volo, ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaias propheta Dominum, & reduxit umbram per lineas, quibus jam descenderat in horologio Achaz, retrorsum decem gradibus.*

(*e*) „ Idem nomen graduum, „ quod & linearum significat, idest di„ stinctionem horarum, quas duodecim „ per diem in horologio notare solemus. Sive ut Hieronymus dicit, ita „ erant extructi gradus arte mechanica, „ ut per singulos umbra descendens, ho„ rarum spatia terminaret. Erat autem „ hora diei decima, quando hæc regi „ loquebatur. Vis ergo, inquit, ut „ ascendat umbra decem lineis proceden„ te Sole super terram per boreales pla„ gas usque ad orientem, (*f*) quod sub „ terram quotidiana consuetudine cursus „ sui erat facturus: an, ut revertatur „ umbra totidem gradibus conversa re„ trorsum facie Solis, ipsoque per au„ stralem plagam ad orientem regresso? „ At rex: *Facile est*, inquit, *umbram* „ *crescere decem lineis, nec hoc volo* „ *ut fiat, sed ut revertatur retrorsum* „ *decem gradibus*. Vidit namque, quia „ ma-

(*a*) *vers. 6.* (*b*) *Hæc ex Augustino desumpta sunt, ea docente num. 28. cap. 17. lib. 6.* de Genesi ad litteram. (*c*) *vers. 7.* (*d*) *vers. 9.* (*e*) *Quæ sequuntur ad hujus loci explicationem posita tradit Beda* [*quæst. 25.* in libros Regum.]
(*f*) quæ subtus.

„ majoris miraculi esse poterat si Sol „ contrarium suo mori cursum ageret, „ quam si consueto processu incedens, „ tametsi multo altius, idest super „ (*a*) translatus ad orientem, quasi se- „ cundi diei mane, nulla interveniente „ nocte facturus advolaret. Nam & hoc „ qui in insula Thyle, quæ ultra Brit- „ tanniam est, vel in ultimis Scytharum „ finibus degunt, omni æstate diebus „ aliquot fieri vident; quia Sol cetero „ orbi in occasu, & sub terra positus, „ nihilominus tota nocte supra terram „ appareat. Et quomodo a parte occi- „ dentis ad orientem humilis (*b*) redit, „ manifeste videatur, (*c*) donec tem- „ pore opportuno denuo toti orbi com- „ muni exortu reddatur: sicut & vete- „ rum historiæ, & nostri homines ævi, „ qui illis de partibus adveniunt, a- „ bundantissime produnt. Nunquam au- „ tem ii, qui interiora austri incolunt, „ vident Solem per meridianas plagas „ ad orientem ab occasu redire.

Ut manifestiorem enim sensum legentibus faceret, quod signum, & præsentis temporis, & futuri typus erat, ut quomodo Sol revertebatur ad exordium suum, ita & Ezechiæ vita addita annos redderet, nobis quoque in hebdomade, & ogdoade viventibus, per resurrectionem Christi vitę spatia protelentur. „ (*d*) Vel „ certe decem gradus in descensu Solis, „ temporum ordines sunt, per quos um- „ bra figurarum Christi descenderat, & „ per quos iterum Sol justitiæ Christus „ post resurrectionem ascendit. Primus „ itaque gradus descensionis de Deo in „ angelo fuit: (*e*) in quo ad antiquos „ patres apparere dignatus est, quia „ *magni consilii nuncius erat*. Denique „ & ad Jacob sic loquitur. *Et dixit*, „ inquit, *Angelus Dei*: *Ego sum Deus* „ *cui unxisti titulum*, *& vovisti vo-* „ *tum*, ut & Angelum, & Deum osten- „ deret. Secundus gradus descensionis in „ Patriarchis fuit, quia in *omnibus*, ut „ ait Apostolus, *ipse est operatus*. Ter- „ tius in legis datione: quia & in lege „ ipse locutus est. Quartus gradus in „ Jesu Nave, qui populum in terram re- „ promissionis introduxit. Quintus in „ Judicibus, quia eundem populum per „ eos ipse regebat. Sextus in regibus Ju- „ dęorum, quia in eis ipse regnabat. Se- „ ptimus in Prophetis, quia per eos est „ nuntiatus. Octavus in Pontificibus, „ quia ipse summus Sacerdos est Patris. „ Nonus in homine. Decimus in passio- „ ne. Per hos enim decem gradus, quos „ ipse per umbram legis priscæ Chri- „ stus descendit, ac rursus post resur- „ rectionem suam Sol justitiæ Christus „ per eosdem gradus (*f*) rursum ascen- „ dit in cęlum, & omnem illam um- „ bram legis veritatis radiis illustra- „ vit, obscura revelans, clausa referans, „ & omnia tecta denudans.

(*g*) *In tempore illo misit* (*h*) *Merodach Baladan rex Babylonis litteras*, *& munera ad Ezechiam: audierat enim quod ægrotasset Ezechias &c.* (*i*) „ *In* „ *tempore illo*; hoc est in eodem anno, „ quo hæc gesta sunt, quę superius nar- „ rantur, misit Merodach filius Bala- „ dan rex Babylonis litteras, & mune- „ ra ad Ezechiam, quia apud eos astro- „ rum observantia est, stellarumque cur- „ sus longo usu, & exercitatione cogni- „ tus, quod & in Domini nativitate „ monstratur. Intellexerunt Solem re- „ versum diei spatia duplicata, servire ei, „ quem Deum solum (*k*) putabant: cum- „ que causas hujus miraculi, rationem-

que

(*a*) terras elatus. (*b*) redeat. (*c*) *Verba hac*: donec tempore opportuno denuo toti orbi communi exortu reddatur *desunt in editis*. (*d*) *Quæ deinceps legis, ab Isidoro cap. 6. in libros Regum mutuatus est Claudius*. (*e*) *Verba hac*: in quo ad antiquos patres apparere dignatus est *in editis desunt: per errorem utique*. (*f*) sursum, *præstare videtur nostra lectio*. (*g*) 20. 12. (*h*) *Berodach*. (*i*) *Pleraque in Rabano extant. Claudius tamen nonnulla a Rabano fusius exposita, paucioribus tradidit*. (*k*) *Additur*, idest Solem.

„ que perquirerent, fama per omnes „ gentes volitante, didicerunt propter „ ægrotationem regis Judæ etiam cur- „ sum signi clarissimi commutatum: „ quod etiam liber Paralipomenon ple- „ nissime testatur dicens: (*a*) *Ipse est* „ *Ezechias, qui fecit in omnibus suis* „ *prospere quæ voluit. Attamen in le-* „ *gatione principum Babylonis, qui mis-* „ *si fuerunt ad eum, ut interrogarent* „ *de portento, quod acciderat super ter-* „ *ram, reliquit eum Deus, ut tenta-* „ *retur, & nota fierent omnia, quæ* „ *erant in corde ejus.* Id circo autem „ tentationi relictus est, quia post tan- „ tam victoriam, & Solis regressum, „ & congratulationem regni potentissi- „ mi, cor illius elatum est. Denique „ in eodem volumine scribitur: (*b*) *mul-* „ *ti deferebant hostias, & sacrificia* „ *Domino in Hierusalem, & munera* „ *Ezechiæ regi Judæ: & exaltatus est* „ *post hæc coram cunctis gentibus.* (*c*) *In* „ *diebus illis ægrotavit usque ad mor-* „ *tem: & oravit Dominum, & exau-* „ *divit eum, & dedit ei signum. Sed* „ *non juxta beneficia, quæ acceperat,* „ *retribuit, quia exaltatum est cor ejus,* „ *& factum est contra eum ira, & con-* „ *tra Juda, & Hierusalem.* Rursum- „ que Scriptura sancta elationem cor- „ dis ejus dicit pœnitentia mitigatam, „ inferens: *& humiliatus est postea,* „ *eo quod exaltatum est cor ejus, tam* „ *ipse, quam habitatores Hierusalem; &* „ *idcirco non venit ira Domini super* „ *eos in diebus Ezechiæ.*

(*d*) *In diebus illis Ezechias læta-* „ *tus est in adventu legatorum Mero-* „ *dach Baladan:* quem patrem suisse „ Nabuchodonosor Hebræi autumant, & „ in oblatione munerum, & congratu- „ latione sanitatis suæ. *Ostenditque eis* „ *domum aromatum suorum, & thesau-* „ *ros argenti, & auri, & odoramen-* „ *torum, & unguenti optimi, & omnes* „ *thesauros vasorum suorum: non fuit* „ *res; quam non ostenderit eis in domo* „ *sua, & in omni potestate sua:* Un- „ de iram Dei justissime merebatur, „ quod non solum thesauros suos, at- „ que palatii, sed & templi ostende- „ ret, quod certe fuit potestatis ejus, „ de cujus valvis aureas laminas ante „ jam tulerat.

(*e*) „ *Intravit autem Isaias Pro-* „ *pheta ad Regem Ezechiam.* Rursum- „ que post corporis sanitatem, & signi „ magnitudinem, offerri videmus aliam „ occasionem superbiæ, quam ut prudens, „ & Dei cultor vitare debuerat, nec „ mostrare alienigenis divitias suas, quas „ Deo tribuente possederat, ex quo jux- „ ta leges quoque tropologiæ discimus, „ *non mittendas margaritas ante por-* „ *cos, nec dandum sanctum canibus.* (*f*) „ Qui enim fidelis est, spiritu abscon- „ dit negotia, & quicumque hoc non „ fecerit, omnis virtus illius enervatur, „ (*g*) per id quod posteritas, amis- „ so virili robore in muliebrem redi- „ gitur mollitudinem. Ingreditur ergo „ Isaias ad regem, & quasi nescius sci- „ scitatur, *quid dixerunt viri isti? &* „ *unde venerunt?* Duo interrogat, quid „ locuti sunt, & unde venerunt: ille „ ad unum respondit, altero præter- „ misso. (*h*) *De terra longinqua vene-* „ *runt ad me, de Babylone.* Quod quan- „ to terra longior sit unde venerunt, „ tanto iste rex gloriosior, propter quem „ venerunt: *Et venerunt,* inquit, *ad me,* „ qui debuerat dicere: *venerunt ad glori-* „ *ficandum Deum,* pro signi magnitu- „ dine de Babylone, quæ urbs in toto „ orbe potentissima est. Rursumque „ Isaias: *Quid,* inquit, *viderunt in* „ *domo tua?* Et ille respondit ex par- „ te verum, *quod omnia viderint in* „ *domo illius, nec fuerit res, quam non* „ *ostenderit eis in thesauris suis,* sed „ alterum tacuit, de quo verebatur of- „ fensam: quod *ostenderit eis cuncta,* „ *quæ haberet in potestate sua:* haud „ du-

(*a*) 2. *Paral.* 32. 30. (*b*) *ibid. vers.* 23. (*c*) *vers.* 24. (*d*) *IV. Reg.* 20. 13. *&c.* (*e*) *vers.* 14. (*f*) *Matth.* 7. 6. (*g*) peritque. (*h*) *vers.* 14.

„ dubium, quoniam, & templi ſupel-
„ lectilem oſtenderit: propter quæ Iſa-
„ ias Dei ſermone profert ſententiam:
„ (*a*) *Audi verbum Domini exercitu-*
„ *um*. Veniet tempus, quando omnia
„ hæc, quæ in domo tua ſunt, & non
„ tuo, ſed patrum tuorum labore quę-
„ ſita, in Babylonem transferantur, & de
„ ſemine tuo fiant eunuchi in aula re-
„ gis. Ex quo Hebræi volunt Danielem,
„ Ananiam, Miſahelem, & Azariam,
„ qui fuerunt de regio ſemine, factos
„ eſſe eunuchos, quos in miniſterio
„ Nabuchodonoſor fuiſſe non dubium
„ eſt. (*b*) Eunuchos enim, ideſt abſciſ-
ſos, non negamus aliquos fuiſse de ſe-
mine regio in palatio regis Babylonis,
juxta prophetiam beati Iſaiæ, ſed de
Daniel, & ſociis ejus credendum nul-
lo modo eſt: quia ſi eſſent, de pul-
chritudine corporis, & aſpectu illorum
non timeret dux ille, (*c*) qui eos ad-
huc pueros erudiebat, quia ſpecies fa-
ciei ſolet deperire in pueris abſciſſis.
Fuit autem conſuetudo apud anti-
quos *eunuchos* vocare cubicularios, &
cuſtodes palatii, qui uxores habebant,
& abſciſſi corpore non fuerunt.

(*d*) Dixitque Ezechias: *Bonum verbum Domini, quod locutus eſt: fiat tantum pax in diebus meis*. (*e*) In quo ab Hebræis reprehenditur, cur non ſit imitatus bonitatem Moyſis, qui locutus eſt ad Deum: *aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facies, dele me de libro, quem ſcripſiſti*. (*f*) „ Quid hoc loco
„ Prophetæ ſententia contra Ezechiam
„ regem, niſi arrogantium hypocrita-
„ rum cogitationes ſuas in exquirenda
„ hominum admiratione ſignificat? Per
„ omne enim quod hypocritæ faciunt,
„ quia occultis cogitationibus laudes
„ hominum requirunt, quaſi radices
„ ſcirpi in acervum petrarum mittunt:
„ operatuti quippe laudes ſuas cogi-
„ tant: laudati autem has ſecum taci-
„ ti in cogitationibus verſant: gaudent
„ ſe pręcipuos in humana æſtimatione
„ claruiſſe. Cumque inflati favoribus
„ apud ſemetipſos intumeſcunt, ſępe
„ mirantur taciti etiam ipſi quod ſunt.
„ Videri quotidie ſemetipſos altiores
„ cupiunt, ac miris (*g*) inventionibus
„ in opere excreſcunt: quia ſicut (*h*)
„ virtutes omne vitium enervant, ſic
„ arrogantia roborat. Cogit namque
„ mentem juveneſcere, & contra vires
„ valere, quia & quod negat vigor va-
„ letudinis, (*i*) imperat amor laudis.
„ Unde & factis ſuis, ut diximus, ar-
„ bitros inquirunt: ſi vero operi te-
„ ſtes deeſse contingant, natrant ipſi
„ quæ geſſerint. Cumque efferri favo-
„ ribus cęperint, ſępe eiſdem ſuis ope-
„ ribus, quæ (*k*) egiſſe ſe referunt, men-
„ tiendo aliquid adjungunt. Cum vero
„ & vera dicunt, hæc dicendo aliena
„ faciunt, quia quæſitis (*l*) remune-
„ ratis favoribus (*m*) a vera, & inti-
„ ma retributione vacuantur. In eo e-
„ nim, quod bona ſua patefaciunt, o-
„ ſtendunt malignis ſpiritibus, quaſi
„ inſidiantibus hoſtibus, quæ præden-
„ tur. Horum ergo vitam, illa cun-
„ ctis notiſſima Ezechiæ culpa figu-
„ ravit. Qui poſtquam una prece, &
„ ſub unius noctis ſpatio, centum (*n*)
„ octuagintaquinque millia hoſtium,
„ angelo feriente proſtravit, poſtquam
„ occaſui proximum ad altiota cęli
„ ſpatia Solem reduxit: poſtquam vi-
„ tam propinquante jam termino co-
„ arctatam in tempora longiora prote-
„ lavit, ſuſceptis Babylonici regis nun-
„ tiis bona omnia, quæ poſſidebat, o-
„ ſtendit, ſed Prophetę voce protinus
„ audivit: *Ecce dies veniunt, & au-*
„ *ferentur omnia, quæ in domo tua ſunt*

„ in

(*a*) *verſ.* 16. (*b*) *Dan.* 1. 6. 7. *Hactenus etiam Rabanus. Reliqua docet Claudius.* (*c*) *ibid. verſ.* 10. (*d*) *verſ.* 19. (*e*) *Pauca hæc rurſus Rabanus tradit.* (*f*) *Quæ ſequuntur omnia Paterius, ideoque Claudius ex Gregorio deſumpſit num.* 81. *&* 82. *lib.* 8. *Moralium hæc tradente.* (*g*) intentionibus. (*h*) virtus humilitatis enervat. (*i*) impetet. (*k*) peregiſſe. (*l*) remunerati. (*m*) ab eorum intima. *Præſtat noſtra lectio.* (*n*) octoginta.

„ *in Babylonem, & non relinquetur quicquam, dicit Dominus*. Sic nimirum „ hypocritæ, postquam magnis virtutibus excrescunt, quia cavere malignorum spirituum insidias negligunt, & „ celari in eisdem virtutibus nolunt, „ bona sua ostendendo, hostium faciunt, & prodentes subito amittunt „ quicquid diutius studentes operantur. „ Hinc per Psalmistam dicitur: (*a*) *Tradidit in captivitatem virtutes eorum*, „ *& pulchritudinem eorum in manus* „ *inimici*. Virtus quippe, & pulchritudo arrogantium, inimici manibus „ traditur, quia omne bonum, quod „ per concupiscentiam (*b*) laudum ostenditur, occulti adversarii viri mancipatur. Hostes namque ad rapinam „ (*c*) provocant: quia suas eorum notitiæ divitias (*d*) denudant. Quousque enim ab æternæ patriæ securitate disjungimur, (*e*) in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est bona, quæ portat. O miseri, qui affectantes laudes „ hominum, in semetipsis dissipant „ fructus laborum: cumque se ostendere alienis oculis appetunt, damnant „ quod agunt. Quos nimirum maligni „ spiritus, cum ad jactantiam provocant, eorum, sicut diximus, opera „ captivantes denudant. (*f*) Hinc est „ enim, quod per Evangelium veritas „ dicit: (*g*) *Nesciat sinistra tua quid* „ *faciat dextera tua, ut sit eleemosyna* „ *tua in abscondito, & pater tuus,* „ *qui videt in abscondito, reddet tibi*. „ Hinc est, quod de electorum Ecclesia per Psalmistam dicitur: (*h*) „ *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*. Hinc Paulus ait: (*i*) *Gloria* „ *nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Filia quippe regum Ecclesia, quæ in bono est opere spiritualium principum prædicatione generata, gloriam intus habet, quia „ hoc quod agit, in ostentationis jactantia non habet. Gloriam suam „ Paulus testimonium conscientiæ memorat, quia dum favores oris alieni „ non appetit, vitæ suæ gaudia extra „ semetipsum ponere ignorat. Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne hæc „ in hujus vitæ itinere incaute portantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus.

(*k*) *Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, & quinquaginta quinque annis regnavit in Hierusalem. Fecitque malum in conspectu Domini juxta idola gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Israel. Conversusque est, & ædificavit excelsa, quæ dissipaverat Ezechias pater ejus: & erexit aras Baal, & fecit lucos, sicut fecerat Achab rex Israel, & adoravit omnem militiam cęli, & coluit eam. Et extruxit aras in domo Domini, de qua dixit Dominus:* (*l*) *in Hierusalem ponam nomen meum. Et extruxit altaria universæ militiæ cęli in duobus atriis templi Domini. Et traduxit filium suum per ignem: & ariolatus est, & observavit auguria, & fecit* (*m*) *pythones, & aruspices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino, & irritaret eum.*

Hæc ergo omnia, idest sive auguratio, sive auspicium, sive quælibet immolatio, sive etiam sortitio, aut quicumque motus avium, vel pecudum, & inspectio quæcunque fibrarum, aut aliquid quod de futuris videatur ostendere, in operatione dęmonum fieri non dubito, dirigentium vel avium, vel pecudum, vel si fibrarum motus, aut sortium secundum ea signa, quæ docuerunt iidem dæmones observari ab his, quibus artis hujus scientiam tradiderunt: a quibus omnibus is, qui homo Dei est, & in portione Dei numeratur, penitus debet esse

(*a*) *Psal.* 77. 71. (*b*) laudis. (*c*) provocat. (*d*) qui denudat. (*e*) per. (*f*) *Multis interjectis addit subsequentia. Atque ex hoc quidem loco constat Claudium plane sequi Paterium, qui id ipsum agit.* (*g*) *Matth.* 6. 3. (*h*) 44. 14. (*i*) *II. Corin.* 1. 12. (*k*) 21. 1. (*l*) *II. Reg.* 7. 10. (*m*) *pythones*.

esse alienus: nec aliquid in his habere commune, quæ occultis machinis dæmones operantur, ne forte rursus per hæc dæmonibus societur, atque eorum spiritu, & virtute repleatur, & ad idolorum cultum denuo (*a*) reparetur.

Post aliquanta (*b*) dicitur, quod *miserit Josias nuntios ad Holdam prophetissam, uxorem Sellum, quæ habitabat in Hierusalem in Secunda* propter librum legis divinæ, qui inventus fuerat.

(*c*) „ Quid hoc sit, quod dicit, „ quod habitaverit in Secunda: in superiori parte (*d*) libri hujus scribitur „ de Rege Ezechia, *ædificavit quoque*, „ *agens industriè, omnem murum, qui* „ *fuerat dissipatus. Et extruxit turres desuper, & forinsecus alterum murum.* „ Meminit hujus loci Sophonias dicens: (*e*) *Vox clamoris ad portam* „ *piscium, & ululatus ad Secundam*: „ pro qua vetus editio quasi proprium „ nomen loci transtulit in (*f*) Masana. „ Masana quippe interpretatur Secunda. Quod ergo dicitur hæc prophetissa habitasse in Secunda: in secundi muri parte (*g*) intelligere debemus.

(*h*) *Regi autem Juda, qui misit vos, ut consuleretis Dominum, sic dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod audisti verba voluminis, & perterritum est cor tuum, & humiliatus es coram Domino, auditis sermonibus contra locum istum, & habitatores ejus, quod videlicet fierent in stuporem, & in maledictum: & scidisti vestimenta tua, & flevisti coram me, & ego audivi, dicit Dominus: Idcirco colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala, quæ inducturus sum super locum istum.* (*i*)

„ Territus iste Dei comminationibus fleverat, & sua vestimenta consciderat, & fit omnium malorum futurorum de præparata morte securus, quid ita requieturus esset in pace, ut illa omnia non videret. „ Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, „ ubi non vident quæcunque aguntur, „ aut eveniunt in ista vita (*k*) hominum. Quomodo ergo vident tumulos „ suos, aut corpora sua, utrum abjecta jaceant, an sepulta? quomodo intersunt miseriæ vivorum, cum vel „ sua ipsi mala patiantur, si talia merita contraxerunt: vel in pace requiescant, sicut huic Josiæ promissum est, ubi mala nulla, nec patiendo, nec compatiendo sustineant, liberati ab omnibus malis, quæ patiendo, & compatiendo, cum hic viverent, sustinebant? Dixerit aliquis: „ Si nulla est mortuis cura de vivis, „ quomodo ille dives (*l*), qui apud „ inferos torquebatur, rogabat Abraham patrem, ut mittat Lazarum ad „ quinque fratres suos nondum mortuos, & (*m*) agat cum eis, ne (*n*) „ veniant & ipsi in eumdem tormentorum locum? Sed nunquid quia hoc „ ille dives dixit, ideo, quid fratres „ agerent, vel quid paterentur, illo „ tempore, scivit? Ita illi fuit cura „ de vivis, quamvis quid agerent, omnino nesciret, quemadmodum est nobis cura de mortuis quamvis quid „ agant, utique nesciamus. Nam si nihil de mortuis curaremus, non utique pro illis Deo supplicaremus. Denique Abraham, nec Lazarum misit, & Moysen, ac prophetas hic eos „ habere respondit, quos audire deberent, ut ad illa supplicia non venirent. Ubi rursus occurrit, quomodo „ quid

(*a*) *legendum arbitror* retrahatur. (*b*) *Cap.* 22. 14. (*c*) *Explicationem loci hujus Beda exhibet, quæs.* 26. (*d*) *Idest II. Para.* 32. 5. *Et revera Beda, ex quo, ut diximus, desumpsit Claudius, hæc habet*, in libro Paralipomenon declaratur, *ubi scriptum est de præfato Rege Ezechia.* (*e*) *cap.* 1. *v.* 10. (*f*) Masena. (*g*) intellige. (*h*) *IV. Reg.* 22 18. (*i*) *Quæ sequuntur tradidit Augustinus num.* 16. *& seqq. capp.* 13. *& seqq. Libri* de cura mortuorum. (*k*) hominibus. (*l*) *Luc.* 16. 27. (*m*) ageret. (*n*) venirent.

,, quid hic ageretur Abraham pater ,, ipse nesciebat, ubi sciebat esse Moysen, & Prophetas, idest libros eorum, ,, quibus homines obediendo, tormenta inferna vitarent. Denique noverat divitem illum in deliciis, pauperem vero Lazarum in laboribus (*a*) ,, vixisse. Nam & hoc illi ait: (*b*) ,, *Memento fili, quia recepisti bona in* ,, *vita tua: Lazarus autem mala*. Sciebat ergo hæc, quæ utique apud vivos, non apud mortuos gesta fuerunt. ,, Verum, non cum agerentur in vivis, ,, sed cum eis mortuis potuit, Lazaro indicante cognoscere, ne falsum sit quod ,, ait propheta: (*c*) *Abraham nescivit* ,, *nos*. Proinde fatendum est nescire ,, quidem mortuos, quid hic agatur, ,, sed dum hic agitur: postea vero audire ab eis, qui hinc ad eos morientdo pergunt, non qnidem omnia, sed ,, quæ sinuntur indicare, qui sinuntur ,, etiam ista meminisse: & quæ illos ,, quibus hæc indicant, oportet audire. Possunt & ab angelis, qui rebus, ,, quæ aguntur hic, præsto sunt, audire aliquid mortui, quod unumqnemque illorum audire debere, judicat, ,, cui cuncta subiecta sunt. Nisi enim ,, essent angeli, qui possent interesse, ,, & vivorum, & mortuorum locis, non ,, dixisset dominus Iesus: (*d*) *Contigit autem mori inopem illum, & afferri ab angelis in Sinum Abrahæ*. ,, Nunc ergo hic, nunc illic esse potnerunt, qui hinc (*e*) illum, quem ,, Deus voluit, abstulerunt. Possunt etiam spiritus mortnorum aliqua, quę ,, hic agnntur, quæ necessarium est ,, eos nosse, & quos necessarium est ,, ea nosse, non solum præsentia, vel ,, præterita, verum etiam futura, spiritu Dei revelante, cognoscere. Sicut ,, non omnes homines, sed prophetæ, ,, dum hic viverent, cognoscebant, nec ,, ipsi omnia, sed quæ illis esse revelanda, Dei providentia judicabat. ,, Mitti quoque ad vivos aliquos ex ,, mortuis, sicut e contrario (*f*) Paulus ex vivis in paradisum raptus ,, est, divina Scriptura testatur. Nam ,, (*g*) Samuel propheta defunctus (*h*) ,, vivo regi Sauli etiam futura prædixit. Quamvis nonnulli, non ipsum ,, fuisse, qui potuisset magicis artibus evocari, sed aliquem spiritnm ,, tam malis operibus congruentem, illius existiment similitudinem figurasse. Hæc per excessum idcirco protulimus, ut noverint homines æternam veritatem quęrere, qui volunt salvari, a quo creati sumus, (*i*) *in quo vivimus, per quem movemur, & sumus*. Animas autem sanctas, eas esse credimus, & non humanis miseriis interesse, sicut dicit Isaias, qui erat filius Abrahæ, ad Deum: (*k*) *Tu domine pater noster es: Abraham nescivit nos: et Israel non cognovit nos*.

,, Post hæc sequitur historia de gestis Josiæ, ita dicens. (*l*) *Contaminavit quoque Topheth, quod est in* ,, *convalle filii Ennon, ut nemo con-* ,, *secraret filium suum, aut filiam per* ,, *ignem Moloch*. (*m*)

,, Frequens est in Scripturis horum mentio locorum, maxime in libro Regum, & Jeremiæ Prophetæ. ,, Est autem vallis Ennon, sive filii ,, Ennon, juxta murum Jerusalem contra orientem, in qua nemus pulcherrimum, Siloe fontibus irrigatur. ,, Topheth autem (*n*) erat locus in ,, eadem convalle juxta Piscinam fullonis, cujus meminit Scriptura, & ,, juxta agrum (*o*) *Acheldemach*, qui ,, usque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant ,, autem in Topheth, quia locus erat ,, amęnissimus, (*p*) hodieque hortorum præ-

(*a*) *additur* doloribusque. (*b*) *Ibid.* 25. (*c*) *Is.* 63. 16. (*d*) *Luc.* 16. 22. (*e*) illuc. (*f*) *II. Corin.* 12. 2. (*g*) *II. Reg.* 28. 15. (*h*) *Edito*: vivo Sauli etiam Regi. *Præstat nostra lectio*. (*i*) *Acto.* 17. 28. (*k*) 63. 16. (*l*) *Cap.* 23. 10. (*m*) *Hæc omnia tradidit Beda quæstione* 27. 28. 29. & 30. (*n*) *In editis additur* sive Thaphet: *utrumque enim scribitur*. (*o*) *Acheldama*. (*p*) unde usque hodie.

„ præbet delicias, posita ara sacrifica-
„ re dæmonibus, nefandoque igne suos
„ consecrare liberos, sive holocaustum
„ offerre, sicut in libro verborum die-
„ rum de Achaz rege scriptum est: (*a*)
„ *Ipse est, qui adolevit incensum in*
„ *valle Benennon, & lustravit filios*
„ *suos in igne Benennon:* siquidem fi-
„ lium Ennon significat. Vallis autem
„ Ennon hebraice dicitur (*b*) Gebenn,
„ cujus nomine in novo testamento
„ pęna inferorum gehenna cognomi-
„ natur: quia nimirum, sicut in con-
„ valle Ennon, qui idolis servierunt,
„ in ea prophetis attestantibus perie-
„ runt, ita peccatores ex his, quæ pec-
„ caverunt, æterna damnatione (*c*)
„ puniuntur. Denique Hieremias cum
„ referret præcepisse sibi dominum, ac
„ dixisse: (*d*) *Egredere ad vallem*
„ *filii Ennon, quæ est juxta introitum*
„ *portæ fictilis*, paulo post dicit:
„ *Et non vocabitur locus iste amplius*
„ *Topheth, & vallis filii Ennon, sed*
„ *vallis occisionis: & dissipabo consi-*
„ *lium Juda, & Hierusalem in loco*
„ *isto, & subvertam eos gladio.* (*e*)
„ Isaias quoque manifestissime To-
„ pheth infernum appellat, qui cum
„ perpetuum diaboli interitum sub no-
„ mine Assur describeret, dicens: *a vo-*
„ *ce enim Domini pavebit Assur vir-*
„ *ga percussus: Et erit transitus virgæ*
„ *fundatus, quam requiescere faciet*
„ *Dominus super eum*, statim quomo-
„ do, & ubi esset periturus subdit,
„ dicens: *Præparata est enim ab heri*
„ *Topheth a rege præparata, profunda,*
„ *& dilatata*. Pulchre ait, & *dilatata*,
„ quia *Topheth* dicitur *latitudo: nu-*
„ *trimenta* inquit *ejus, ignis, & ligna*
„ *multa: flatus Domini sicut torrens*
„ *sulphuris succendens eam*. Contami-
„ navit autem Josias Topheth, vel
„ ossa mortuorum ibi, sicut in sequen-
„ tibus de aliis idolorum locis fecisse
„ legitur, vel aliqua quælibet immun-
„ da dispergens, quatenus abominatio-
„ ni potius, quam delectationi aptus,
„ omnibus, qui aspicerent, locus ap-
„ pareret.

„ Quod sequitur de eodem rege
„ Josia: (*f*) *Abstulit quoque equos, quos*
„ *dederant reges Juda Soli, in introi-*
„ *tu templi Domini*. Et paulo post:
„ *Currus autem Solis combussit igni*,
„ ostendit (*g*) omnium gentium ido-
„ latriæ, & superstitioni Judæos eo
„ tempore fuisse mancipatos, ita ut
„ in venerationem Solis, quem more
„ Gentilium Deum esse credebant, si-
„ mulacro ejus, quod fecerant, cur-
„ rus, equosque subdiderint, & hoc
„ in atriis templi Domini. Sic enim
„ solent gentiles pingere, vel facere
„ simulacrum Solis, ut puerum im-
„ berbem in curru ponentes, equos ci-
„ dem, quasi curru cęlum petentes
„ subjugent. Cui propterea pueri a-
„ ptant imaginem, quia Sol, velut
„ quotidie novo ortu natus, in nullum
„ per secula senium incidit. Ut au-
„ tem eidem currus, & equos tribu-
„ ant, de miraculo sumprum Heliæ
„ prophetæ, quia curru igneo, & e-
„ quis igneis est raptus ad cælum, Jo-
„ hannes Constantinopolitanus Episco-
„ pus æstimat. (*h*) Quia enim græce
„ ἥλιος dicitur Sol, sicut etiam Sedulius,
„ cum de Helię ascensu caneret, os-
„ tendit dicens:

„ *Quam bene fulminei prælucens se-*
„ *mita cæli*

„ *Convenit Heliæ, merito qui & no-*
„ *mine fulgens,*

„ *Hac ope dignus erat! nam si ser-*
„ *monis Achivi*

„ *Una per accentum* (*i*) *mutetur*
„ *littera, Sol est:*

„ audientes græci ab (*k*) Israelitis,
„ quos divinas habere litteras fama
„ prodebat, prædicari, quod Helias
curru

(*a*) *Para.* 28. 3. (*b*) Gehennon. (*c*) puniennur. (*d*) *Hier.* 19. 2. (*e*) *Isa.* 30. 31. (*f*) *v.* 11. (*g*) omni generi idololatriæ, & superstitionis. (*h*) quod. (*i*) *mutatur*. (*k*) Israeliticis.

„ curru igneo, & equis sit igneis ad „ cælestia translatus: vel certe hoc „ ipsum inter alia depictum in pariete videntes, crediderunt vicinia decepti nominis, Solis hic transitum „ per cælos esse designatum, & miraculum divinitus factum commutaverunt in argumentum erroris humana stultitia commendatum. Quos imitati ipsi Judęi satagerunt, ne in „ aliquo Gentilium stultissimis minus „ stulti parerent.

Quod paulo post de eodem rege dicitur: (a) *Excelsa quoque, quę erant in Hierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quæ edificaverat rex Salomon Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab, et Moloch abominationi filiorum Ammon, polluit rex, et contrivit statuas, et succidit lucos, replevitque loca eorum ossibus mortuorum.*

„ Luce est clarius, quod excelsa „ nominare solet Scriptura loca in „ collibus posita frondentibus, in quibus vel dæmonibus immolabant, vel „ etiam Domino, locorum amænitate „ allecti, contra interdictum, relicto „ altari, quod erat in templo, hostias „ offerebant. Unde sępius in hoc libro de Regibus, qui minus perfecte „ justi fuere, dicitur: *verumtamen excelsa non abstulit*. *Montem* autem *offensionis* montem idoli dicit, quia „ nimirum consuetudinis est Scripturarum *offensionem*, idola nuncupare, „ quia vel in illis offenditur Deus, „ vel offensionum, & ruinam suis (b) „ afferunt cultoribus: sicut in hac ipsa „ sententia (c) subsequenter intimatur, dum dicitur: (d) *quod ędificaverat Salomon rex Israel, Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensioni Moab: et Moloch abominationi filiorum Ammon*. Ubi hoc quoque, ni fallor, palam ostenditur, quod utinam „ non ostenderetur, quia videlicet Salomon de admisso idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit. „ Nam si *fructus pænitentię dignos faceret*, satageret ante omnia, ut „ idola, quæ ædificaverat, de civitate „ sancta tollerentur, & non in scandalum stultorum, quæ ipse, cum „ fuisset sapientissimus, erronee fecerat, „ quasi sapienter, ac recte facta reliquisset. Meminit supra, & hujus „ loci Scriptura dicens: *Tunc ædificavit Salomon fanum Chamos idolo Moab in monte, qui est contra Hierusalem, et Moloch idolum filiorum Ammon*. Nec videri debet contrarium, „ quod ibi mons, in quo facta sunt „ hæc idola, contra Hierusalem, hic „ in Jerusalem esse positus asseritur, „ quia nimirum in tanta erat urbis „ vicinia positus, ut ad ipsam pertinere, (e) & ipsam quoque sordibus, quæ in eo congerebantur, attingere videretur.

(f) *Transtulit* (*Nabuchodonosor*) *omnem Jerusalem, & universos principes: transtulit quoque Joachim in Babylonem, & Judices terrę duxit in captivitatem de Jerusalem in Babylonem, et omnes viros robustos &c.* Quod referens de Nabuchodonosor, quia transtulerit omnem Hierusalem, & universos principes, & omnes fortes exercitus, decem millia in captivitatem, addidit Scriptura dicens: (g) *& omnem artificem, & clusorem*.

„ Hoc est quod supra eidem populo Israel Philistiim regnantes fecisse „ narrantur, cum dicitur: (h) *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel: caverant enim Philistiim, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam*. Sicut enim „ tunc illi caverunt, ne habentes fabros „ ferrarios Hebræi, qui arma ad repu- „ gnan-

(a) *v.* 13 *&* 14. (b) affert. *Præstat nostra lectio.* (c) subsequenti. *Præstat nostra lectio.* (d) *III. Reg.* 11. 7. (e) & ipsa quoque sordibus, quæ in eo congregabantur, attaminare videretur. *Præstare videtur nostra lectio.* (f) 24. 14, *&* 15. (g) *v.* 16. (h) *I. Reg.* 13.

gnandum facerent: ita nunc Chaldæi (*a*) destructa Hierusalem, & vastata omni terra repromissionis (*b*) satagerunt, ut nullus in ea (*c*) remaneret artifex, nullus clusor, qui vel fœdata urbis mœnia componere, vel possit resarcire (*d*) diruta: quin potius quicquid apud gentem exterminatam, artis invenerant, totum Babyloniam transferunt, ut vel ad nihilum ultra valeat, vel illius civitatis utilitatibus proficiat. Cujus tam deflendæ historiæ, quæ multum negligentiæ nostri temporis congruit, non opinor allegoriam esse reticendam. Constat namque, quia Hierusalem, & terra Israel civitatem Christi, idest Ecclesiam Sanctam: Babylon autem, & Chaldæi, sive Phylistæi civitatem diaboli, idest omnem malignorum, sive hominum, sive Angelorum multitudinem designat: servitque Israel Philistæis, sive Chaldæis, cum fideles quique nomine tenus in Ecclesia consistentes, ceterum ab inmundis vel spiritibus, vel hominibus decepti, aut avaritiæ, aut luxuriæ, aut alteri cuilibet peccato mentis colla submittunt. Abducit autem Nabuchodonosor Hierusalem, & universos principes, fortesque exercitus decem millia in captivitatem, cum & magistros populorum, & eos qui invincibili animo Domino servire, ac decalogum legis fideliter in Dei, ac proximi videbantur amore conservari, subito sive illecebris mundi, seu adversitatibus subacti, (*e*) aut majoribus polluunt se facinoribus, aut certe in hæresim declinando, apertæ apostasiæ (*f*) nomen incidunt. Arma vero, quibus contra diabolum repugnantes, libertatem a Deo nobis donatam defendimus, (*g*) quid sunt aliud, nisi eloquia Scripturarum, in quibus & ipsius Domini, & Sanctorum ejus exemplis, quo ordine bella vitiorum superari debeant, luce clarius discimus? Sed Phylistæi filios Israel fabris armorum privant, cum maligni spiritus animos fidelium a meditatione sacræ lectionis, secularia illis negotia inserendo, retardant; ne vel ipsi per hujus exercitium resistendi fiduciam sumant, vel alios forte, qui legere nesciunt, ad resistendum vitiis, exhortando, aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, quum eos, qui sacra eloquia norunt, in tantum sceleribus obruunt, ut dicere bona, quæ (*h*) didicerint, prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem, & clusorem in Babyloniam de Hierusalem, cum eos, qui multifaria virtutum operatione pluribus prodesse, & civitatem Dei contra irruptiones tentationum munire solebant, a proposito deflectunt, atque ingenium, quod tuitioni sanctæ Ecclesiæ impendere debuerant, ad voluntatem potius regis vitiorum, dispensare compellunt. Quod si clusorem hoc loco, non hostiorum, sive murorum, sed auri potius, gemmarumque intelligere voluerimus, ad unum profecto, eundemque spiritalis expositio finem respicit. Dictum quippe est de Sapientia: (*i*) *Quia aurum est, & multitudo gemmarum:* atque ideo clusores horum, non alios aptius, quam doctores intelligere valemus, qui quamdiu recte vivunt, ac docent, in ornatum sanctæ civitatis industriam suæ artis impendunt. At si forte erraverint, quid nisi a rege Chaldæorum captivi Babyloniam transferuntur? Artificem, & clusorem ab Hierosolymis Babyloniam transmigrare, est talentum verbi [illegible] acceptum in terra [illegible], [illegible] scientiam spiritualem ad [illegible] opera converti.

Post hæc [illegible] (*k*) quod fugientem [illegible] ab exerci-

X tu

(*a*) vastata Jerusalem, & omni terra. *Præstare* [illegible] (*f*) [illegible].
(*c*) remaneat. (*d*) dirupta: (*e*) a [illegible].
(*g*) Quæ. (*h*) didicerant. (*i*) [illegible].

tu Chaldæorum, apprehensumque duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha, qui locutus est cum eo judicium: filios autem Sedechiæ occidit coram eo, & oculos ejus effodit, vinxitque eum catenis, & adduxit in Babylonem.

(*a*) „ Dum Scriptura sacra Sedechiæ captivitatem narrat, ordinem captivitatis internæ denuntiat: Rex quippe Babylonis est antiquus (*b*) possessor intimæ confusionis, qui prius filios ante intuentis oculos trucidat, quia sæpe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere ipse, qui captus est, dolens cernat. Nam (*c*) gemit plerumque animus, & tamen carnis suæ delectationibus victus, bona, quę genuit, amans perdit, & quæ patitur damna considerat, nec tamen virtutis brachium contra regem Babylonis levat: sed dum videns nequitiæ perpetratione percutitur, ad hoc (*d*) quoque peccato superducitur, ut ipso quoque rationis lumine privetur. Unde Babylonis rex, exstinctis prius filiis, Sedechiæ oculos eruit, quia malignus spiritus subductis prius bonis operibus, post intelligentiæ lumen tollit, quod recte Sedechias in Reblatha patitur. Reblatha quippe, *multa hæc*, interpretatur. Ei enim quandoque & lumen rationis (*e*) clauditur, qui pravo usu ex iniquitatis suæ multitudine gravatur.

(*f*) Sicut enim quarta die cęlum in initio creaturarum luminaribus ornatum extitit, ita quarta ætate mundi Israeliticus populus cęlesti fide inclytus, a Prophetis, quasi a stellis illuminatus, regno David, & Salomonis gloriosus, templi etiam sanctissimi altitudine, toto est nobilitatus in orbe. Sed accepit vesperam, quando crebrescentibus peccatis regnum illud a Chaldęis dissipatum, templum dirutum, & tota gens illa est in Babyloniam translata. (*g*) Quæ quarta sæculi ætas a David usque ad transmigrationem Babylonis, habet annos juxta Hebraicam veritatem quadringentos septuaginta tres: (*h*) juxta septuaginta Interpretes aliquid amplius. Generationes juxta utrosque codices septemdecim: quas tamen Evangelista Matthęus certi mysterii gratia, quatuordecim ponit, a qua juvenili ætate in populo Dei Regum tempora cęperunt. Hæc namque in hominibus ætas apta, ad gubernandum solet existere. Sedechias autem suprascriptus filius Josię regnavit annis undecim: hujus undecimo anno, regum autem Babylonis octavo, secundum dies lunares mense quarto, quinta die mensis, juxta solares vero dies, octavo kalendas Julij, luna quinta, quem illi quintum diem computant, feria septima, aperta est civitas, & ingressi sunt omnes principes regum Babylonis, possederuntque civitatem, & captivum transduxerunt populum in Babylonem. Et inde postea Nabuzardan princeps militiæ exercitus Babylonis mense quinto, decima die mensis lunaris, solaris vero quinto kalendas Augusti, luna decima, quam Hebræi decimum diem quinti mensis vocant, (*i*) destructi sunt muri civitatis, & templum pariter incensum, atque vastatum est, anno, ex quo fundari cępit, quadringentesimo, & trigesimo. Si vero a me quęratur per quid sciam hoc: aut quomodo potuit hoc fieri, ut talibus diebus, vel comprehensa fuerit civitas, vel incensa: respondeo, quia ipso anno decimo kalendas Aprilis extitit, secũdum dies lunares, anni principium, & primi mensis initium. Jam ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam per Hieremiam Prophetam spiritus Dei jubet, ut per-

(*a*) *Subsequentia lineolis notata Paterius ex Gregorio desumpsit, ideoque etiam Claudius. Consule num. 37. cap. 13. olim 16. libri 7. Moral.* (*b*) *Additur:* hostis. (*c*) bona gignit. (*d*) quandoque peccati usu. (*e*) clauditur.
(*f*) *Quæ sequuntur lineolis minime notata in nullo vetusto scriptore inveni: Augustiniani tamen styli nonnihil habent.* (*g*) *Vide quæ tradit Augustinus cap. 43. libri 16.* de Civitate. (*h*) Edit. *octuaginta tres.* (*i*) *hic aliquid deest.*

pergant, & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificarent domos, & novellarent vineas, & plantarent hortos, quis non agnoscat quid præfiguraverint, qui attenderit veros Israelitas, in quibus dolus non est, per apostolicam dispensationem cum evangelico Sacramento ad regnum gentium transmigrasse? Unde nobis Apostolus tanquam Hieremiam replicans dicit: (*a*) *Volo ergo primum omnium fieri deprecationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, ut quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate: hoc enim bonum, & acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, Basilicæ Christianarum congregationum, & novellatæ vineæ populorum fidelium, & plantati horti, ubi etiam inter omnia olera granum illud sinapis regnat, sub cujus umbraculis longe, lateque porrectis, etiam altipetax superbia gentium, tanquam in cœli volatilibus confugiendo, requiescit. Nam quod etiam post septuaginta annos secundum ejusdem Hieremiæ prophetiam reditur ex captivitate, & templum renovatur, quis fidelis Christi non intelligat, post evoluta tempora, quæ septenarii dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, idest Ecclesiæ Dei ad illam cœlestem Hierusalem ex hujus seculi peregrinatione redeundum? per quem? nisi per Jesum Christum, vere Sacerdotem magnum, cujus figuram gerebat ille Jesus Sacerdos magnus illius temporis, quo templum ædificatum est, post captivitatem, quem Propheta Zacharias vidit in sordido habitu, devictoque diabolo, qui ad ejus accusationem stabat, ablatam illi sordidam vestem, & datum indumentum honoris, & gloriæ: sicut corpus Jesu Christi, quod est Ecclesia, adversario in fine temporum per judicium superato, a luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumetur. Quod etiam in Psalmo dedicationis domus Dei apertissime canitur: (*b*) *Convertisti planctum meum in gaudium mihi: conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, ut cantet tibi gloria mea, & non compungar.* Quis potest ex occasione alterius operis omnia, quæ in illis veteribus legibus, & Prophetarum libris figurate Christum annuntiant, quanta libet perstringere brevitate, nisi forte quis putet ingenio fieri, ut ea quæ rerum ordine sua tempora cucurrerunt, ad Christi significationes interpretando vertantur? Hoc forte Judæi possunt dicere, sive Pagani. Eis autem, qui se Christianos putari volunt, premit cervicem apostolica auctoritas dicens: (*c*) *Omnia hæc in figura contingebant illis.* Et hæc omnia figuræ nostræ fuerunt.

Explicit tractatus Libri Regum Quartus.

(*a*) 1. *Timoth.* 2. 1. (*b*) *Psalm.* 29. 12. (*c*) 1. *Corin.* 10. 6.

INCIPIT PRÆFATIO

CLAUDII EPISCOPI.

Quia igitur jam fautore Deo, in superioribus libris quibusdam interrogationibus tuis satis factum esse puto, frater charissime Theutmire, nunc autem quasdam quęstiones tuas, in fine libri hujus connectere studemus, quia superfluum mihi visum est, ut nudas litteræ quęstiones inter, spirituales permiscere debuissem allegoriæ flores. Quędam vero remanent indiscusssæ, quia nec in antiquis translationibus aliquid exinde translatum reperi, nec in majorum nostrorum opusculis aliquid expositum legi. Et hęc me ignorare fateor, quia nec quispiam me aliquid exinde legisse reminiscor. Et ideo de imperitia non erubesco, quia lectione non doceor; nec de periculo formido, quia, quæ non intelligo, docere non pręsumo. Et dum quęstiones tuas in manibus meis tenerem, finitis jam superioribus libris, ut respondendo aliquid exinde scriptitarem, pervenit ad manus meas epistola ex Aquis, regio directa palatio, qualiter tu librum tractatus mei, quem tibi ante biennium pręstiti, in epistolas ad Corinthios, Episcoporum judicio, atque Optimatum damnandum, ad eundem jam dictum palatium præsentari feceris. Quem tractatum ibidem non damnandum, sed scribendum, amici mei non solum (*a*) humiliter, sed etiam amabiliter susceperunt. Ignoscat tibi Dominus testis vitæ meæ, & largitor operis mei, qui non timuisti sermonibus detrahere veritatis, & sedens adversum me loqueris mendacium, & adversus filium matris Ecclesiæ posuisti scandalum, mortemque, quam Oza pro illicita præsumptione pertulit in corpore, (*b*) si ita vives, gestas in mente.

I.

(*c*) De eo quod scriptum est: *Vultus ejus quoque non sunt amplius in diversa mutati*: ita a septuaginta interpretibus scriptum habetur. *Et abiit mulier in viam suam, & intravit in hospitio suo* (idest adhuc in Sylo), *& manducavit cum viro suo, & bibit, & facies ejus non concidit amplius*: idest, quia postquam precem suam effudit ex toto animo in tabernaculo Domini, & dixit ad illam Heli Sacerdos: *vade in pace. Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam petisti a Domino*, confisa de Domini bonitate, & Pontificis oraculo, non anxia sicut antea, sed læta de Domini confidentia, reversa est in domum suam. Et hoc est quod dicit: *Et facies ejus non concidit amplius*.

II.

(*d*) De eo quod scriptum est: *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephot lineo*. Ephot autem quod est in Exodo, (*e*) *super humerale* dicitur. Non autem omnes Sacerdotes talem utebantur super humeralem, qualem summus Pontifex, sicut Aaron, & posteri ejus, quod esset ex auro, & jacynto, & purpura, & cocco, atque bisso. Aliud est enim ex supra dictis coloribus ex auro habere contextum, aliud in similitudine sacerdotum simplex, & lineum: hoc autem genus vestimenti, quod *super humerale* nos dicimus, scimus apud Hebręos *ephot* appellari, & solis convenire Pontificibus. Sed hic statim illud occurrit, quod Samuel, qui Levita fuit, scribitur habuisse ætatis adhuc pueri-lis,

(*a*) humaniter, *ut puto*. (*b*) sic. (*c*) *I. Reg.* 1. 18. (*d*) *cap.* 2. 18. (*e*) *cap.* 25. 7.

lis ephot, ideſt ſuperhumerale, lineum factum illi ab ejus matre. Non erat utique tale, quoniam cum datus eſt nutriendus adhuc puer, non erat ſummus Sacerdos. Sed hoc in libro formationum litterę, & ſpiritus in tractatu, videlicet Exodi, quem ante aliquos annos expoſuimus, ſufficienter a nobis expoſitum eſt.

III.

(*a*) Interrogatus etiam quid ſit *Habel magnum*, ſuper quem poſuerunt arcam Domini, quando reverſa eſt de terra Philiſtijm, quærens quęſivi cum multa diligentia in diverſis translationibus, & non repperi *Habel magnum*, ſed lapidem magnum, ſuper quem impoſuerunt arcam teſtamenti Domini (*b*).

IV.

(*c*) Quæris & illud, quare de Samuel ſcribitur, quod *judicaverit Iſrael cunctis diebus vitæ ſuæ*: & in vita ſua amiſerit principatum. Judicium enim non ſemper ad dominationem, ſed ad doctrinam pertinet. Et ideo judices *doctores populi* appellantur. Sicut Debora ſcribitur, quod (*d*) *judicaverit Iſrael*: ideſt docuerit, & ideo Samuel judicavit Iſrael omnibus diebus vitæ ſuæ, quia viam mandatorum Dei docuit Iſrael, omnes dies vitæ ſuæ.

V.

(*e*) De eo quod ſcriptum eſt: cum unxiſſet Samuel Saul regem, ait ad eum: *Cum abieris hodie a me, invenies duos viros juxta ſepulchrum Rachel in finibus Beniamin ſalientes magnas foveas, & liberabis populum Domini de manu inimicorum ejus*. Magnæ foveæ ſignificabant afflictionem, & dejectionem, atque tribulationem Iſraelitarum, quę patiebantur ab Ammonitis, & Allophylis, & ceteris hoſtibus, qui in circuitu eorum erant. Duo vero viri tranſilientes eas, præſagium erant magnarum victoriarum, quas Dominus egit per manum Saul de Naas rege Ammonitarum, & Satrapis Phyliſtinorum.

VI.

Quęris etiam, cur Saul bis ungatur in regem, & David tertio, cum hoc non ita ſit, ut Saul bis unctus fuerit, ſed ſemel & David bis. David tamen legitur unctus eſſe a Samuele, (*f*) primum in domo patris ſui, (*g*) deinde poſt in Hebron ſuper domum Judam, tertio in Hieruſalem. David, qui interpretatur *fortis manu*, *ſive deſiderabilis*: figuram geſtaſſe Domini Salvatoris, non dubium eſt. Qui quaſi in domo paterna unctus eſt, quoniam tantum per legem, & Prophetas (*h*) *in Judęa notus erat, & Iſrael magnum ejus habebatur nomen*. Sed poſtea in Hebron ſuper omnem Judam denuo unctus eſt, quoniam per prædicationem Evangelicam & Apoſtolicam, in univerſa terra admirabile factum eſt nomen ejus, ideſt in Eccleſia, ubi vera confeſſio fidei eſt, quia *Judas* interpretatur *confeſſio*. Tertio ungetur noſter David, ideſt Dominus Jeſus Chriſtus in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, in Hieruſalem, ideſt in *viſione pacis*; quando devicta morte (*i*) *abſorbebitur mors in victoria, & mortale hoc induet immortalitatem*. (*k*) *Quoniam abſterget Deus omnem lacrimam ab oculis Sanctorum, & mors non erit ultra, neque luctus, neque clamor, ſed nec dolor ullus. Sed erit Deus omnia in omnibus*. Hanc tertiam unctionem percipiet noſter David, ideſt Dominus Jeſus Chriſtus, in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, in fine ſeculi, (*l*) *quando tradiderit regnum Deo, & Patri, & evacuaverit principatus*. (*m*)

VII.

(*a*) 6. 18. (*b*) *Rabanus* Abel magnum Urbem *eſſe ait* in termino Iſrael. (*c*) 7. 15. (*d*) *Judit.* 4. 4, & 5. (*e*) 10. 2. (*f*) *I. Reg. cap.* 16. 13. (*g*) *II. Reg.* 5. 3. (*h*) *Pſalm.* 75. 2. (*i*) *I. Corin.* 15. 54. (*k*) *Apoc.* 7. 17., & 21. (*l*) 1. *Cor.* 15. 24. (*m*) *Deeſt itaque ſolutio quæſtionis, quæ reſpicit Saul.*

VII.

(*a*) Quęris etiam, cum Dominus misisset Saul percutere peccatores Amalech, (*b*) cur pepercit Chineo, dicens post pauca: *Tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum ascenderent de Ægypto*. Et inde quæris quis fuerit *hic Chineus*, & ubi legitur, hanc fecisse misericordiam. Chineus dictus est *familia populi* descendens ex stirpe Hietro soceri Moysi, qui & alio nomine *Ragubel* dictus est: hi enim propter honorem Dei cęli, cujus mirabilia per Moysen cognoverunt, & ipsi per annos quadraginta in deserto viderunt. Circa quem desertum ipsi habitaverunt, & idcirco familiares, & benevoli, atque amici filiis Israel, populo videlicet Hebręo semper fuerunt, & ipsa a Samuele, Saul recordata est misericordia, quam filiis Israel, quando exierunt de Ægypto, exhibuerunt. De hac stirpe fuit (*c*) Aber Chineus vir sanctæ mulieris Jahel, (*d*) quę in tentorio suo occidit Sisaram hostem filiorum Israel, ducem regis (*e*) Gabini.

VIII.

Inquiris adhuc, cur Samuel Agag regi dixerit: (*f*) *Siccine separat amara mors?* Cum hoc non Samuel Agag, sed Agag occidendus Samueli dixerit. Verbum hoc, quod inquiris, quid sit *siccine?* non natura sui in ipsa historia, sed interpretis voluptuositas fecit obscurum. Tale est enim, quod dicit: *siccine:* velut si diceret; sic separat, aut taliter separat amara mors? Tale quod & in cantico Deuteronomii (*g*) scriptum reperitur, inter cetera ait: *Generatio prava, atque perversa hęccine reddis Domino?* dum in antiqua translatione decentius, & clarius scriptum habetur: *Hæc Domino retribuisti populus stulte, & insipiens?*

IX.

Addimus, & quod tu rogasti, quod non dixit Deus ad Samuel: (*h*) *vade, & unge mihi David: sed vade, & unge mihi de filiis Isai &c.* cur dubie, & non specialiter David nominavit? Ne scilicet pateretur David, quod passus est Joseph. (*i*) Sicut enim illi addiscentes futurum sibi olim regem, aut Dominum insidiati sunt, & post multas injurias vendiderunt, sic formidinis dandum erat, ne & isti hæç eadem perpetrarent, unde ignorantia cautelæ effecta est mater.

X.

(*k*) De eo quod scriptum est: quod David contra Philistęum pergens ad pręliandum arma Saul portare noluit, sed quinque lapides de torrente in peram misit, tamen unum solum projecit: veniens enim David de pascuis ovium, postquam unctus est jussione Dei oleo benedictionis, ministerio quidem hominis, sed Dei nutu, quod superposuit capiti ejus cornu chrismatis omni diademate, & purpura (*l*) potiorem, & sic perrexit habens divinam in capite unctionem, non lorica indutus, non protectus clypeo, non telis munitus, sed habens benedictionem Dei omnium potentiorem. Quod ergo opus erat, quia non credebat rex, coactus est jam virtutes exponere suas: Dixitque David ad regem: (*m*) *Pascebat servuus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel ursus, tollebatque arietem de medio gregis, & sequebar eos, & percutiebam, eruebamque de eorum ore prędam, & illi consurgebant adversum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. Erit igitur & Philistęus hic incircumcisus, quasi unus ex eis*. Credidit rex signi magnitudine provocatus, & dixit ad David: In-

(*a*) *cap.* 15. 1. (*b*) *vers.* 6. (*c*) Haber Cineus: (*d*) *Jud.* 4. 17.
(*e*) Jabin Regis Azot. (*f*) *I. Reg.* 15. 32. (*g*) 32. 5. (*h*) 16. 1.
(*i*) *Gen.* 37. 5, *&* *seq.* (*k*) *I. Reg.* 17. 39. 40., *&* 49. (*l*) potius, *ut arbitror*:
(*m*) *I. Reg.* 17. *vers.* 34. 35, *&* 36.

Induere armatura mea, & sic egredere. Quod cum fecisset, juxta morem progredi non valebat, quia non permittebat hoc fieri Deus. Scilicet ut nudus vinceret, & non arma Saulis virtutem victoriæ partirentur: ne diceret rex, quoniam arma vicerunt mea, projecit arma, & induit fiduciam. Egreditur inermis, & loricatus fide egreditur pastor, & miles: jactat lapidem non natura corporis fixus, sed virtute fidei, & uno rotatu fundæ in fronte percussit blasphemum: quo corruente cucurrit, & accepto gladio ejus amputavit caput illius, ut compleretur illud quod scriptum est: (*a*) *In operibus manuum suarum comprehensus est peccator.* Et sic in nomine Domini reportavit ex hoste victoriam: & abstulit in tempore illo opprobrium a filiis Israel. Quid tamen ista significant, in libro primo operis hujus ex dictis majorum nostrorum, ut Dominus dedit, & invenire potuimus, jam expositum est.

X I.

Jam nunc illud quod in priori parte operis hujus prætermisimus, quod nec tu interrogasti, paulisper proponendo aggrediar. *Quare dixerit Dominus* nimirum, præscius futurorum: (*b*) *inveni David filium Jesse virum secundum cor meum: qui faciat omnes voluntates meas:* cum talia, & tanta homo ipse commiserit. Quod quidem si de ipso David, qui reprobato Saule, & extincto, fuit rex Israel, dictum intelligamus, patet profecto, quia Deus præscius futurorum est, qui prævidit in eo tantam pietatem, tamque veracem pœnitentiam, ut esset in eorum numero, de quibus ipse dicit: (*c*) *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* Cum ergo præsciret eum Deus peccaturum, & peccata sua pia humilitate, & sincera pœnitentia deleturum, cur non diceret: *inveni David virum secundum cor meum*, cui non erat imputaturus peccatum, tam multa bona facienti, & cum tanta pietate viventi, & in ipsa pietate pro peccatis suis sacrificium contriti spiritus offerenti? Propter hæc omnia verissime dictum est: *inveni David secundum cor meum*, qui licet *secundum cor suum*, non esset quod peccavit, tamen secundum cor suum fuit, quod pro peccatis suis congrua pœnitentia satisfecit. Hoc ergo solum in illo secundum cor non fuit, quod illi Deus non imputavit. Hoc itaque ablato, idest non imputato, quid remansit nisi unde verissime diceretur: *inveni David secundum cor meum?* Si autem hoc prophetice dictum de Christo velimus accipere, nullus nodus quæstionis occurrit. Nisi forte, ut quæratur a nobis quomodo Christum recte isto nomine vocare potuerit? Sed respondemus: propter *semen David*, ex quo carnem Christus assumpsit. Nec sine exemplo rationem hujus in Christo nominis reddidimus: invenimus quidem apertissime Christum Jesum, ac prophetam ab Ezechiel *David* esse appellatum, ubi legitur ex persona Dei Patris: (*d*) *Et suscitabo super pecora mea pastorem unum, qui pascat ea, servum meum David, & ipse pascet ea, & ipse erit his in Pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum. Et servus meus David princeps in medio eorum: ego Dominus locutus sum.* Et alio loco: (*e*) *Et rex*, inquit, *unus erit omnibus imperans, & non erunt ultra duæ gentes, nec dividentur amplius in duo regna. Neque polluentur ultra in idolis suis, & abominationibus suis, & in cunctis iniquitatibus suis. Et salvos eos faciam de universis sedibus suis, in quibus peccaverunt: & mundabo eos, & erit mihi populus, & ego ero eis Deus. Et servus meus David rex super eos. Et Pa-*

(*a*) Psalm. 9. 17. (*b*) Actor. 13. 22. (*c*) Psal. 31. vers. 1. (*d*) 34. 23 (*e*) 37. 22.

Pastor unus erit omnium eorum. Osee quoque propheta cum pronuntiaret tempus Judęorum quale nunc habent, & in Christum eos postea credituros, eundem Christum David nomine prophetavit dicens: (*a*) *Quoniam diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus:* sicut nunc esse Judæum ambigit nemo. Sed quod ait Apostolus Paulus Gentibus loquens: (*b*) *Sicut enim vos aliquando non credidistis Deo: nunc autem misericordiam consecuti estis in illorum incredulitate. Sic & ipsi nunc non crediderunt in vestra misericordia: ut & ipsi misericordiam consequantur:* hoc propheta iste tanto ante prędicens securus adjunxit: (*c*) *Et post revertentur filii Israel: & inquirent Dominum Deum suum, & David regem suum, et stupescent in Domino, et in bonis ipsius in novissimis diebus*. Ecce hic per David nomen, prophetatus est Christus, quoniam quando ista prophetabantur, ille David rex Israel jam olim ante dormierat. Dominus autem Jesus ex ejus semine fuerat in carne venturus, propter quod prophetico loquendi modo appellabatur *David*. Videtur autem Apostolus Paulus hoc testimonium ita posuisse in actibus Apostolorum, ut non nisi de illo rege David, qui Sauli successit, possit intelligi. Nam & inter cetera exinde inquit: (*d*) *postulaverunt regem, & dedit illis Deus Saul filium eis virum de tribu Beniamin in annis quadraginta, & amoto illo suscitavit illis Deus David regem. Cui & testimonium perbibens dixit: Inveni David filium Jesse virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*. Sed quoniam secutus adjungit, & dicit: *bujus Deus ex semine, secundum promissionem adduxit Israel Salvatorem Jesum*, altius significavit in Domino Jesu potius esse intelligendum illud testimonium, qui vere *facit omnes voluntates patris Dei*, quam in illo rege David, qui licet secundum superiorem disputationem remissis peccatis propter piam quoque pęnitentiam non immerito dici possit *inventus secundum cor Dei*; tamen omnes voluntates Dei quomodo fecit? qui cum excellentissime laudaretur, quando ejus tempora, & facta, Scriptura narravit, notatus est tamen, (*e*) qnod non destruxit excelsa ubi sacrificabat popnlus Dei contra præceptum Dei, quia tantummodo in tabernaculum testimonii sibi sacrificari jusserat, quamvis, & in iisdem excelsis eidem sacrificaretur Deo: quæ postmodum excelsa ex ipso David semine propagatus rex Ezechias cum testimonio magnæ suæ laudis evertit. (*f*)

X I I.

Interrogas quare Saul iratus dixit ad Jonathan filium suum: (*g*) *Fili mulieris virum ultro rapientis:* has tales mulieres (qualem improperat Saul matrem fuisse Jonathan) græca lingua lupas, idest meretrices vocat, quod illa non fuit. Lupa meretrix dicitur a rapacitate vocata, & a libidine ejusdem animalis, quod ad se rapiat miseros, & apprehendat: inde, & *lupanaria* dicta loca, ubi meretrices sunt. In septuaginta autem scriptum est: *& iratus factus est in iracundia Saul ad Jonatban valde, & dixit ei: filius puellarum, qui se ultro coinquinant:* quod tantumdem valet quam & illud quod supra scriptum est.

X I I I.

(*h*) Perquiris cum David fugeret ante Saul, & venit ad Abimelech Sacerdotem, & quæsivit ab eo panes: & respondit Sacerdos non *babere se panem, nisi panem sanctum, qui sublatus fuerat de altari*, quem non licebat co-

(*a*) 3. 4. (*b*) *Rom.* 11. 30. (*c*) *Ose.* 3. *vers.* 5. (*d*) *Acto.* 13. 22. (*e*) *III. Reg.* 2. 2, & 3.: *tamen nondum ædificato templo, vetitum minime arbitror in excelsis sacrificare vero Deo. Sunt etiam, qui ad Salomonem referant, quod Claudius de Davide ait.* (*f*) *IV. Reg.* 18. 4. (*g*) *I. Reg.* 20. 30. (*h*) 21. 1.

comedere nisi solis Sacerdotibus, & sciscitatus est eum, utrum pueri mundi essent, maxime a mulieribus, quo respondente: *si de mulieribus agitur, ab heri, & nudius tertius continuimus nos, & fuerunt vasa puerorum sancta*. Vasa puerorum dixit *sancta*, idest a mulieribus castas mentes, vel corpora, quia multis locis in veteri populo *sanctificatio* pro abstinentia mulierum, solet appellari, ut est illud in Evangelio: (*a*) *Ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante diem festum paschæ, ut sanctificarent se ipsos:* idest ut mundi essent a mulieribus in solemnitate paschali. Quod vero sequitur: porro via hæc *polluta est*, non dixit de via pedum, vel plateis regionis, sed de ista vita mortali, quæ revera via est, in qua non est justus, qui faciat bonum, & non peccet, & ubi inter sanctos nemo immaculatus. De qua via orat Propheta dicens: *Viam iniquitatis amove a me*. Et iterum: *gressus meos dirige secundum eloquium suum, ut non dominetur mihi omnis injustitia*. Deinde sequitur: *sed & ipsa in vasis meis sanctificabitur hodie*: ac si aperte dicat, qui a mulieribus casti ab heri, & nudius tertius fuimus, accepto sancto pane vitam nostram in castitate saltem, vel tot diebus, & multo amplius custodiemur.

X I V.

(*b*) Sequitur de Ceila civitate nimis stolida interrogatio tua, eo quod eam expugnasset David, si aliud nomen habuisset, annon, cum eam David non expugnavit, sed obsessam, atque expugnatam ab hostibus liberavit. Et dicis te minime recordari, quod de hac civitate mentionem faciat Scriptura divina, nisi in Propheta Isaia, ubi legitur: *Væ Ceila civitas, quam expugnavit David*; quod omnino falsissimum est, cum in Isaia Propheta scriptum sit: (*c*) *Væ Aribel Aribel, civitas, quam expugnavit David*; & intelligitur hoc dixisse de terrena Hierusalem. Ceila supradicta civitas fuit in tribu Juda, ubi quondam sedit David, quando fugiebat Saul: & nunc est, ut in *Locorum* libro legimus, *Villa Ceila ad orientalem plagam Eleutheropoleos pergentibus Hebron, quasi in octavo milliario, in qua sepulcbrum monstratur Abacuc Prophetæ* (*d*)

X V.

Quod vero inquiris de montibus Gelboe, qui maledicti sunt a David in morte Saul, utrum juxta litteram stare possit, annon? Exaggerantis animi, & nimii doloris verba sunt, quod juxta litteram stare non potest, *ut ibi ros, aut pluvia postea non fuerit*; quid tamen ista significent, in priori parte operis hujus, jam expositum est.

X V I.

(*e*) Quod vero dicit: *Abijt rex, & omnes viri, qui erant cum eo in Hierusalem ad Hiebusæum habitatorem terræ*. Nomen Hierusalem per anticipationem hoc loco dicitur, sicut & in libro Judicum scribitur (*f*) Adonibezech rex Hierusalem, (*g*) quæ nunc (*h*) *Hiebus*, & usque ad tempora David taliter nuncupata est, sed scriptor historiæ per anticipationem *Hierusalem*, & *Sion*, civitatem David voluit nuncupare, non quod tunc hoc esset, sed quod factum est, post quam eam cepit David. Hiebusæus autem dictus est populus ortus a filio Canaan, (*i*) qui dictus est *Hiebuseus*, cujus possessio fuit Hierusalem, quæ postea cecidit in sorte tribus Beniamin. Deinde sequitur Scriptura; quod dictum sit David ab eis (idest ab Hiebuseis): (*k*) *Non ingredietur David huc*: cum enim forti murorum ambitu

 septa

(*a*) *Joan.* 11. 55. (*b*) 23. (*c*) 29. 1. (*d*) *An tibi hæc satisfaciunt, optime Lector?*
(*e*) *II. Reg.* 5. 6. (*f*) *vers.* 1. 7. 8. (*g*) *Expressissime id traditur Josu.* 18. 29.
(*h*) *Jebus, quæ est* Jerusalem. (*i*) *Gen.* 10. 15, & 16. (*k*) *II. Reg.* 5. 6.

septa civitas esset, & bellatorum auxilio roborata, per superbiam Hiebusęi dixerunt: *nisi abstuleris cęcos, & claudos, non ingredieris huc*; & sensus, vel ordo verborum est, quia non solum urbem, aut viros bellatores jure belli poteris capere, sed nec ipsos cęcos, vel claudos in muro positos poteris expugnare.

XVII.

(*a*) De eo quod scriptum est: *cepit autem David arcem Syon*, sed postquam eam David cepit, ædificavit arcem ejus, quasi corporis caput, & vocavit eam *Syon*. (*b*) Arx est caput, & summitas civitatis, quia castrum in capite civitatis propter fortitudinem factum est.

XVIII.

(*c*) De eo quod scriptum est. *Joab autem filius Saruiæ erat super exercitum: porro Josaphat filius* (*d*) *Ailad erat a commentariis: & Sadoch filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, Sacerdotes erant: & Sarajas scriba: Banajas autem filius Jojadæ super Cerethi, & Pheleti: filii autem David Sacerdotes erant*. Addis post hæc, & interrogas: qui erant Cerethi, & Phelethi, vel filii David quomodo essent *Sacerdotes, cum non essent de tribu Levi?* Tradunt Hebręi, quod Cerethi, & Phelethi fuerint ex posteris eorum, de quibus dixit Dominus ad Moysen: (*e*) *Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel, quos tu nosti quod senes populi sint, ac magistri: & duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, facie sque ibi stare tecum, ut descendam, & loquar tibi, & auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris*. Ex horum stirpe, sicut jam dixi, fuere conservatę posteritates, vel familię, quæ dicerentur Phelethi, & Cerethi: ut Cerethi interpretentur *dans judicium*, & Phelethi *puniens*: ut quos illi jubebant dando judicium, interimi, isti punirent. Sed illa occurrit perplexa valde sententia, quomodo filii David Sacerdotes essent, quod erant filii Aaron; sed neque aliquam consanguinitatem dicuntur habere ex tribu Levi; quod quidem non Scripturæ divinæ auctoritas, sed interpretis temeritas fecit. Et dum de hac ego ipse vehementer in meo dubitarem corde, verti me ad antiquos interpretes, & taliter diversis translationibus scriptum reperi: *Et erat David faciens judicium, & justitiam in omni populo suo, & Joab filius Saruiæ erat super militiam, & Josaphat filius alius erat a commentariis, & Sadoch filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar erant Sacerdotes: & Asa scriba, & Banajas filius Joadę consiliarius, & Ochibi, & Ophilit, & filii David principes erant aulæ regiæ*.

XIX.

(*f*) Quæris quare de Absalon Scriptura dicat post mortem ejus, *quod erexit sibi titulum dicens: non habeo filium*: cum in hoc libro super scriptum habeatur, (*g*) quod tres habuerit filios, & (*h*) unam filiam nomine Thamar eleganti forma. Recapitulando enim hæc scriptor historiæ hujus, post mortem videlicet Absalon, ista recapitulavit. Non quod tunc factum fuerit, sed quod factum olim fuerat, ante quam filios haberet, & quia desperaverat se posse habere filios, idcirco in modum capitolii titulum nominis sui erexerat. Quem, sicut Scriptura dicit, appellavit *manus Absalon*. Congruit huic assertioni nostræ antiqua translatio, quæ dicit, quod *cum adhuc viveret Absalon, statuerit stellam manu factam in valle regis, quoniam dixit, non est mihi filius, ut*

(*a*) *II. Reg. 5. 7.* (*b*) *Scriptum inveni* Archis; *num per inscitiam Amanuensis, an potius, quia vox ea displicuit Claudio? Viderit Lector. Si vis, retine vocem* Archis.
(*c*) 8. 16. (*d*) Ahilud. (*e*) *Num. 11. 16.* (*f*) *II. Reg. 18. 18.*
(*g*) 14. 27. (*h*) *ibidem, & 13. 1.*

ut commemoret nomen meum, et vocavit eam stellam (idest statuam illam, quam fecerat in nomine suo)& nominavit hanc *stellam*: *manus Absalon usque in hodiernum diem.* Stellam diminutivo vocabulo pro statua posuit, quasi statuellam, vel staturellam, super opus Capitolii, quam superius titulum nominavit.

X X.

(*a*) Quæris adhuc cur inter numerum fortium David scribatur de uno quolibet eorum, hæc, vel alia fecit, sed *usque ad tres non pervenit*. Qui fuerint hi tres? aut cur hoc scribatur? 23. 19. &c. Prius proponit tres, qui ceteris omnibus, idest triginta tribus jure fortitudinis præcellunt. Deinde ponit alios tres, qui tribus prioribus interiores fuerunt, & tamen triginta merito fortitudinis prælati sunt. Et post hos sequntur triginta ordine suo. Et ut apertius fiat, quod dicimus, eorum nomina per ordinem ponimus; idest David; secundus Eleazar; tertius (*b*) Semaa, horum princeps fuit David. Deinde alii tres, idest primus Abisai, secundus Banaja, tertius Asahel, Abisai quoque princeps erat de his secundis tribus. Qui ideo sic ponitur, ac si diceretur, sicut David inter priores princeps erat, sic & Abisai inter tres sequentes erat princeps. Et ideo inter tres erat nominatissimus, inter tres inclytus: secundus, & princeps eorum: secundus enim erat, idest inferior tribus prioribus: princeps vero sequentibus: quorum unus ipse erat, sed usque ad tres primos non pervenerat, quia merito, & fortitudine usque ad David, & Eleazarum, atque Semaam non pervenerat &c.

X X I.

(*c*) Quæris & hoc quare culpatur David pro dinumeratione populi, cum (*d*) Josaphat, ceteriqne reges populum Dei dinumeraverint, & inculpabiles, & sine vindicta permanserint, cum potius ante Josaphat Moyses bis Dei populum numeraret. Quid enim Josaphat Dei populum numeravit, necessitate fecit, & Moyses Deo jubente, David vero præsumptione, & temeritate, & exigente populi iniquitate, unde jam in superiore parte in fine secundi libri operis hujus tractatum est.

X X I I.

(*e*) Sciscitaris & hoc: cur de David scriptum est, quod senuerit, cum septuaginta non supergressus sit annos, & *opertus vestibus* non calefiebat, & quod inventa adolescentula speciosa Abisac Sunamiti dormiebat cum rege, & ministrabat ei. Rex autem non cognovit eam: cum in vetustiore ætate legamus, & videamus cum feminis posse coire. Non est mirum si septuagenarius homo ab adoloscentia sua multis angustiis, & tribulationibus agitatus, atque confractus virili ætate friguerit, cum videamus multos adolescentes, atque adolescentulas, ita torpente motu sanguinis in prima adoloscentia friguisse, ut nec illi ullo motu libidinis moveantur, nec illę concepto semine aliquo calore in viscera sua continere, vel vivificare possint acceptum semen. Sanguis enim melanchonicus, idest nigri fellis, ut physici dicunt, frigidissimus est, &

Y 2 quos

(*a*) *Hic collocanda sunt procul dubio, quæ sequuntur usque ad num.* 21; *quæque in fine codicis posita erant: etenim sicut ibi loco minime apto ponuntur, ita hic aptissimo. Mirandum porro id non est; etenim id in codicibus quandoque visitur, & ego indubitatum exemplum jam pridem attuli in epistola Hadriani Papæ ad Carolum Magnum. Consulat Lector, quæ tradidi* De cultu Sanctorum *dissert.* 10. *cap.* 15. (*b*) Semma.

(*c*) *II. Reg.* 24. 1. (*d*) *A Josaphat populum fuisse numeratum, minime invenio; at recensitus est ab Acab III. Reg.* 20. 15. 27. *& a Joram Regibus Israel IV. Reg.* 3. 6., *& ab Amasia Rege Judæ minime malo II. Paral.* 25. 5. *immo etiam a Salomone, dum adhuc Deo esset acceptus.* (*e*) *III. Reg.* 2. 5.

quos nimium possederit, steriles tam ad gignendum, quam ad concipiendum reddit. Ajunt præterea iidem physici stultos esse homines, qui frigidiores sanguine sunt, prudentiores vero, qui callidiorem sanguinem habent, unde & senes, in quibus jam frigescit, & pueri in quibus nec dum calet, minus sapiunt, & stupidiores sunt.

XXIII.

(*a*) Quæris & hoc: quare dixit David de Joab: *posuit cruorem prælii in balteo suo, qui erat circa lumbos ejus, & in* (*b*) *calceamenta sua, quæ erant in pedibus &c.* In antiqua autem translatione ita scriptum habetur. *Et nunc tu scis, quæ fecit mihi Joab filius Sarviæ, & quæ fecit duobus principibus militiæ Israel Abner filio Ner, &* (*c*) *Abesæ filio Jether, principi militię Juda: occidit eos, & vindicavit sanguinem belli in pace, et dedit sanguinem innocentium in vita mea, et in zona mea, quæ erat circa lumbos meos, et in calceamento meo, quod erat in pede meo, et facies ei secundum sapientiam tuam, & deduces canitiem ejus cum sanguine ad inferos.* Quia enim jubente Deo lex jus finit, (*d*) *si quis de industria occiderit hominem, ab altari meo, expelle eum, ut moriatur.* Et iterum in Deuteronomio dicit: (*e*) *Nec aliter mundari potest terra possessionis vestræ, nisi in sanguine ejus, qui sanguinem fuderit.* Ipse enim David redundare peccatum homicidii Joab dixit, quod non vindicavit, quod vindicare potuit, & debuit per legis auctoritatem, & regiam potestatem. Et idcirco, quod antea non fecit, circa mortem suam Salomoni filio suo fieri jussit, ut hic per legis sententiam puniatur, ne in perpetuum puniretur a Deo. Sed quia de Joab mentiotionem fecimus debemus repetere, quod antea in superioribus prętermissum est, ubi cum maledixit ei David propter Abner filium Ner, inter cetera ita dixit: (*f*) *Nec deficiat de domo Joab fluxum seminis sustinens, et leprosus, et tenens fusum, et cadens gladio &c.* Quod multo aliter apud Septuaginta scriptum reperitur. *Et audivit David postea quam mortuus est Abner, & dixit innocens ego sum, & regnum meum apud Dominum ex hoc, & usque in æternum, de sanguine Abner filii Ner. Veniet super caput Joab, & super omnem domum patris ejus, & non deerit de domo Joab gonorus, & leprosus, & tenens sitalen, & cadens in gladio, & indigens pane.* Gonorjes hęc passio est vesicæ cum veretri, qui seminis lapsu vexatus creberrime sine ulla tentigine virum attestante debilitationem, cum pallore corporis, & acinacie patitur: hanc passionem gręce *Gonorian* vocant. Est autem sęvissima, & turpis valde, ut nesciant quomodo genitalia semen dimittant; compatiuntur enim seminales meatus, ut non possint continere substantiam seminis præ debilitatione, & diffundunt urinam tenuem, rubicundam, & accerrimam, & ex humore multo frequenti, tempore incerto sponte projicitur. Hi autem tales, si diligentiam non habeant in hanc passionem, sequitur eos mors, pereunt enim aliquanti silentio utentes, negligentia, & non adhibentes curas, deficiunt in passione. *Tenens scitalen, nescimus* quid sit, quia germen est; nisi quod nostra translatio dicit *tenens fusum*, deinde cadens gladio, ut sit sensus, quia is, qui nobiliorem se, occidit in dolo, & a virili robore debilitatus in mollitiem mulieris resolutus, atque æffeminatus coram inimicis suis cadat gladio, & pauper, & miser effectus indigeat pane. An forte *tenens fusum* dicitur sustinens illam passionem, quam nonnulli *fusum* vocant, quam medici *tysim* nominant? Tysis autem ulceratio est tumor in

(*a*) III. Reg. 2. 5. 7. (*b*) calceamento suo, quod. (*c*) Amasæ. (*d*) Exod. 21. 14. (*e*) 19. 11. 12. 13. (*f*) II. Reg. 3. 29.

in pulmonibus, qui in juvenibus facilius inveniri solet. Tysis autem apud græcos dicta, quod sit consumptio totius corporis, quæ fit ex reumatismo gutturis cum febricula, & cum distillatione assidua, & catarrho instillante multo tempore: & sic pulmones vitiant. Est autem passio pulmonum periculosa, & maligna valde. Fit autem hęc passio sicut jam dictum est, in ętate juvenili. Alia vero translatio taliter dicit: *non deerit de domo Joab reumaticus, & leprosus &c.* hæc enim juxta litteram in Joab non videmus impletum, qui omne tempus vitæ suæ in tanto honore usque in mortem David vixit, & tanta salute corporis viguit, ut semper fieret dux exercitus Israel, & bellator fortissimus: sed dictum est hoc a David ex nimio dolore animi, sicut & de montibus Gelboe, quod ad litteram non stat, ut ostenderet se non consensisse in morte Abner principis Israel.

XXIV.

(*a*) De eo quod scriptum est: *Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in præceptis patris sui, excepto quod in excelsis ambulabat, & accendebat thymiama:* & post hæc inquiris, quid erat *excelsum*, quod frequenter in hoc libro legitur, & dicis: *Cur Samuel non culpatur, qui in excelso legitur immolasse*: egressus enim ex Ægypto populus Dei, postquam venerat ad montem Synai, (*b*) & audierunt de medio ignis Dominum loquentem ad se: & ibi quodammodo injerunt pactum cum Deo, & spoponderunt se facturos omnia, quę jussisset Dominus, atque sicut unus est Deus, & unus erat populus Dei, (*c*) ita jussisset in tabernaculo unum habere altare Dei, in quo sacrificiis, & laudibus honorarent Deum. Post multa vero tempora exigentibus peccatis illorum, & arca Dei captivata est ab alienigenis, in qua erat fędus scriptum, quod injerunt cum Deo, non se alium colituros Deum, pręter Deum patrum suorum, Abraham, Isaac, & Jacob: cujus insuperabile nomen manet in æternum, & memoriale in generatione, & generatione. Post hæc dissipatum est tabernaculum, quod sine arca, in qua erat fędus scriptum inter Deum, & populum, remansit sine honore, atque inane: & ita visum quibusdam sanctis fuit, ut Dominum Deum suum inter destructionem tabernaculi, & templi ædificationem in locis amœnis, & mundis, atque excelsis Deum cęli, incenso, atque sacrificiis honorarent, quod illicitum fuit fieri populo illi, postquam arca de captivitate reversa est, & tabernaculum erectum, & sibi templum ædificatum. Et inde est, quod Scriptura frequenter reprehendit eos, qui adhuc adolebant in excelso, & inculpabiliter se ista facere putabant, quia Samuel, qui Deo placuerat, & Salomon, & alios multos illius temporis homines, ita fecisse sciebant: immo cum magna laude inter omnes reges illos, digni habentur in laudibus apud Deum, qui talia dextruxerunt, (*d*) idest Ezechias, & (*e*) Josias.

XXV.

Quęris cum legatur in libro Regum (*f*), atque Paralipomenon (*g*), quod in arca non est aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, cur Paulus scribat ad Hebręos, quod in arca sint tabulæ, Virga Aaron, & Manna. Si non erant, cur Apostolus ista dixit: & si erant, quis ea ibi misit? Sed huic in tertio libro operis hujus responsum est. Hoc solummodo de quæstione tua remansit, utrum ipsa fuit Virga Aaron quæ fronduit, unde in Ægypto fuerunt signa facta, & in mari mirabilia prorsus. Om-

(*a*) *III. Reg.* 3. 2. (*b*) *Exod.* 19. 20, *& seq.* (*c*) *Deuter.* 12. 5 8. 12. 13. 14. 21. 26. 27. (*d*) *IV. Reg.* 18. 4, *&* 22. (*e*) *IV. Reg.* 23. 5. 8. 13. 19. 20. (*f*) 3. 8. (*g*) 2. *Paral.* 5. 10.

Omnino una, eademque ipsa fuit, quæ & *Virga Dei* in Exodo, & aliquando Moysi, aliquando Aaron dicta est pro operum diversitatate.

XXVI.

Quæris etiam & hoc: quid de ipsa arca factum est, vel si unquam visura (*a*) ab hominibus. De qua re nihil aliud quidpiam me legisse fateor, nisi quod in libro Machabęorum secundo inter cetera scriptum est: (*b*) *Et veniens Hieremias in locum, invenit domum speluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare incensi intulit illuc, & ostium oppilavit: & accesserunt quidam, qui cum simul sequebantur, ut notarent sibi locum, & non potuerunt invenire. Ut autem cognovit Hieremias studium quęstus illorum, dixit illis, quod ignotus erit locus iste, donec congreget Deus congregationem populi sui, & propitius ei sit, & tunc Dominus ostendet hoc, & apparebit majestas Domini, & nubes sicut Moysi*. Unde credendum est, Dominum hæc per Heliam facturum. Dicunt enim nonnulli diffidendo, & omnipotentis Dei potentiam ignorando, quomodo potest fieri, ut tabernaculum illud ex lana, & lino factum per tot possit durare sæcula? quibus respondemus, quia virtute illa, quo per quadraginta annos in tribubus eorum nullus fuit infirmus, & quorum pes ambulando non fuit (*c*) subitus, nec calceamenta disrupta, nec vestimenta vetustate consumpta, virtus ipsa perseveravit in vestibus, & in lignis tabernaculi per annos quadringentos octuaginta usque ad tempora Salomonis, & deinceps per alios quadringentos triginta annos usque ad eversionem Hierusalem, quæ facta est sub Nabuchodonosor, & ipsa virtus perseveratura est in ipso tabernaculo usque ad finem sęculi. Sed quia beatæ memoriæ presbyter Beda in expositione *de factura tabernaculi, & templi* (*d*) altare incensi extra velum dicit positum esse, unde me per tuas litteras interrogasti. Quare ergo in libro *informationum litteræ, & spiritus* in Exodo dixerim esse ultra velum? Unde te, ipsum Beatum Bedam, si vivus in corpore esset, interrogare vellem, si postquam subtracta arca de templo est, & altare incensi ultra velum intraturus quæreret, vel ubi sanguinem poneret, vel cujus altaris cornua tangeret, vel cui incensum offerret, postquam arca testamenti non erat ibi?

XXVII.

(*e*) Item alia quęstio de eo quod scriptum est: *Dedit autem Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilεæ, quæ cum non placuissent ei, appellavit eas terram Chabul usque in diem hanc*. Hæc quęstio si te latet, nec mihi patet. Hoc tantum scire te volo, quod in antiquis translationibus aliter scriptum reperitur: taliter enim illic scriptum est: *Tunc dedit Salomon regi Hiram viginti civitates in terra Galileæ. Et exivit Hiram de Tyro civitate sua, & abiit in Galileam, ut videret civitates, quas dedit illi Salomon, & non placuerunt ei. Et dixit. Quæ sunt hæ civitates, quas dedisti mihi frater? Et cognominavit eas finis usque in hodiernum diem*. Quid tamen hoc sit, vel quare nominavit eas *finis*, nescire me fateor; nisi forte idcirco ista dixerit, quod non esset amplius alias civitates quæsiturus ab eo. Hoc tamen scimus, quia mutua eorum amicitia non fuit in eis usque in diem mortis eorum dirupta, quia post hæc (*f*) *misit Hiram centum viginti talenta auri*: & postea *fecerunt ambo in* (*g*) *Asiongabis classem navium*,

quæ

(*a*) *Idest* videnda. (*b*) 2. 2. 5. *&c.* (*c*) solutus [*ut puto*.] (*d*) *Videantur quæ tradit Beda lib. 2. de tabernaculo: ad verba ea:* Inferetur autem velum per circulos..... mensamque extra velum. (*e*) *III. Reg.* 9. 11. 12. 13. (*f*) *III. Reg.* 9. 14. (*g*) *III. Reg.* 10. 10. 26, *&* 27.

quæ iret annis statutis in Ophyr afferre Salomoni aurum & dentes elephantinos, simiasque, & pavos.

XXVIII.

(*a*) Addis etiam inquirere, quod me fateor ignorare, quod fecerit Rex Salomoni de lignis tynis pulchram domum Domini, & domum Reginæ, & citharas, lyrasque cantoribus. Post hęc sequitur: *Non sunt allata hujuscemodi ligna tyna, neque visa usque in præsentem diem.* In Septuaginta autem interpretibus taliter scriptum reperi: *Et navis Hiram, quæ attulerat aurum ex Ophyr, attulit etiam trabes non dolatas multas valde, & lapides pretiosos. Et fecit rex ex trabibus non dolatis bis firmamenta domus Domini, & domus regis, & nablas, & cynniras cantoribus. Non sunt inventa talia ligna non dolata in terris, neque visa usque in diem hanc:* alia vero translatio ita dicit: *& navis Hiram, quæ attulit aurum, & sephoram, attulit trabes multas valde, non dolatas, & lapides pretiosos, & fecit rex de lignis non dolatis inflaturam domus Domini, & domus regis, & nablas, & ambucos in canticis: non exierunt talia ligna usque in hunc diem.* Quod de India hæc talia venerint ligna, testis est Scriptura divina, sed quid de natura ligni illius nos dicere possumus, quam se fatentur, & ignorare ipsi Prophetæ, qui hanc historiam postmodum scripserunt?

XXIX.

(*b*) Post hæc sequitur eadem historia, & dicit: *Fecit quoque rex Salomon ducenta scuta de auro puro: sexcentos siclos dedit in lamina scuti unius, trecentasque peltas ex auro probato: trecentæ minæ auri unam peltam vestiebant.* Peltam dicunt physici scutum esse (*c*) Amaxonum lunatum in modum lunæ semis, vel ternæ, aut quartæ, vel certe, quod magis credendum est, mediæ, quibus (*d*) Amaxonas olim utebantur in pugna: Sed non istos tales fuisse credibile est, quia non hoc indicat Scriptura. Mina græce appellatur, quæ habet siclos sexaginta, & faciunt obolos mille ducentos: siclus facit duos semes solidos, qui græce dicitur stater, viginti habens obolos. Obolus habet siliquas septem, & partem quintam siliquæ, qui pondere duplo dragmam facit, quem nostri *scrupulum* vocant: fiebat enim ex ære ad instar sagittæ, unde & nomen a græcis accepit; obolus enim græce *sagitta* dicitur. Mina est libra una. Talentum minas habet sexaginta. In Septuaginta ita scriptum est: *Et fecit Salomon trecentas hastas aureas ductiles. Trecenti aurei inerant in hasta: & trecenta scuta aurea ductilia. Trecentas minas auri habebat in uno scuto.* Alia vero translatio ita dicit: *Et fecit rex Salomon trecentas lanceas aureas ductiles. Ducenti quinquaginta aurei inerant in lancea una, & trecenta scuta aurea trecenteni aurei in scuto uno.* Deinde sequitur Scriptura: (*e*) *Posuitque ea rex in domum silvæ libani.* Si Salomonis erat, cur ligna cedrina ab Hiram petebat ex Libano? non enim dixit Scriptura posuit ea *in monte saltus libani*, sed *in domo silvæ libani*, per speciem locutionis: per efficientem id, quod efficitur, & per continentem id, quod continetur. Libanus dictus est templum cum porticibus, & vestibulis, atque basilicis magnis, unde jam ad litteram supra dictum est: *Qui in quadro per circuitum ambiebant templum*, & quia revera opus magnum erat, multa ligna libani, & innumera ibidem erant, ideo vocabatur *silva Libani*, sed & ipsum templum *Libanus* in Scriptura vocatur, dicente Zacharia Propheta: (*f*) *Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas*: sed & Hieremias adversus Sellum filium Josiæ regis inter

(*a*) 10. 11, & 12. (*b*) III. Reg. 10. 16. (*c*) *Idest* Amazonum. (*d*) *Idest* Amazones. (*e*) *vers.* 17. (*f*) 11. 1.

ter cetera sic ait: (*a*) *Omnes pastores tuos pascet ventus, & amatores tui in captivitatem ibunt: & tunc confunderis, & erubesces ab omni malitia tua, qui sedes in Libano, & nidificas in cedris*. In Libano enim illis erat sedere, spem salvationis suæ habere per templum. In cedris nidificare, erat propter ędificia templi peccantem populum salvari, ne propter meritum illius loci captivarentur. Libanus autem dictus est mons frigidus, & convallis in Syria Phęnicię, quę fuit possessio Chenanęorum imminens mari magno, quorum metropolis fuit Tyrus. Unde ligna cedrina abiegna, atque punica Sidonii deponebant in mari magno, & inde in ratibus veniebant per mare usque ad Jopen, & inde per angaria boum per milliarios quadraginta usque ad Hierusalem. Mons enim iste a candore nivium, nomen accepit *Libanus*. Libanus enim candor, sive candidatio interpretatur. Similiter & templum illud propter altitudinem mœnium, & excellentiam, vel fulgorem, aut candorem parietum tale nomen sortitum est.

XXX.

Merito quæri debet, (licet hoc tu non interrogasses,) quid sit, quod hoc in libro, de sacrilegis, & sceleratis Israel Regibus, frequenter dicat Scriptura divina: *fecitque quod erat malum in conspectu Domini:* & cum sint multa hominum mala, prætermissis omnibus malis, singulariter unum nominat malum, ad cujus comparationem cetera mala cum sint mala, quasi ne mala esse videntur. Sicut enim ad comparationem boni, bonus bonorum Deus dicitur, & Sanctus Sanctorum, & Deorum Deus, & Dominus Dominorum, ita in factis hominum, atque gestis Idolorum cultura *malum malorum*, & *scelus scelerum*, & *peccatum peccatorum* dici potest. Hic in divina Scriptura, & *iniquitas*, & *abominatio*, & *sordes*, & *peccatum*, & *fornicatio*, & *odiositas* nominari solet, & peccatum, ut de jam perditis regibus Israel frequenter in divina Scriptura dicit: *Non recessit a peccatis Hieroboam, qui peccavit, & peccare fecit Israel*. Peccata, hic cum sit unum, pluraliter propter duos vitulos posuit. Ignominiam, & sordes, ut Moyses in Exodo de filiis Israel loquitur: (*b*) *Expoliaverat enim eos* (idest Aaron filios Israel) *propter ignominiam sordis, & inter hostes nudum constituerat*, idest destitutum absque auxilio Dei. Iniquitas dicitur idolorum cultura, (*c*) sicut in Osea Propheta duos vitulos, duas nominat *iniquitates*. Fornicatio multis modis in Prophetis nominari solet. Sicut & illud (*d*): *tu autem fornicata es cum amatoribus*, idest pro proposito uno Deo, cum quo spirituale connubium cum castitate mentis tenere debuisti, servisti diis multis, & sic infeliciter in corde tuo prostituta es cum amatoribus multis, idest dęmonibus. Licet enim quisque unum videatur colere, aut adorare figmentum, in ipso uno, omni militiæ dæmonum servit. Sed quia se sermo de simulacrorum, atque idolorum cultura opposuit, debemus ethimologias nominum illorum exprimere, ut noverint nostra tempora, cui malo serviunt homines. Simulacrum est figura, exemplum, effigies, figmentum, forma, vultus, aspectus, species, similitudo. Simulacrorum usus exortum est, cum ex desiderio mortuorum constituerentur imagines, vel effigies tanquam in cęlum receptorum, (*e*) pro quibus se in terris dæmones colendos apposuerunt, & sibi sacrificare a deceptis, & perditis hominibus suaserunt. Fuerunt enim quidam eorum viri fortes, aut urbium conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt simulacra finxerunt, ut

(*a*) 22. 22. (*b*) *Exod.* 32. 25. (*c*) 10. 10. (*d*) *Jer.* 3. 1. (*e*) *Sap.* 14. 15.

ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatim (*a*) hunc errorem, persuadentibus dæmoniis ita in posteris irrepsit, ut quos illi pro sola nominis memoria honoraverunt, successores eorum Deos existimarent, atque colerent. Simulacra autem a similitudine nuncupata, quasi simulata, eo quod manu artificis ex lapide, vel alia materia eorum vultus imitantur, in quorum honore finguntur. Ergo simulacra, vel pro eo quod Diis similia, vel pro eo quod simulata, atque conficta, vocantur: unde & falsa sunt. Iterum idolum est simulacrum, quod humana effigie factum, & consecratum est juxta vocabuli sui interpretationem: *Idos* enim græce *forma* sonat, & idem per diminutionem sonat idolum dictum hoc quod apud nos *formula* sonat. Igitur omnis forma, vel formula idolum se dici exposcit. Idolatria idolorum servitus, sive cultura interpretatur. Nam *latria* græce, latine *servitus* dicitur, quæ quantum ad veram religionem pertinet, nonnisi & soli Deo debetur. Ac si ut impia superbia, sive hominum, sive dæmonum sibi exhibere, vel jubet, vel cupit, ita pia humilitas, vel hominum, vel Angelorum sanctorum sibi oblatam recusat, & cui debeatur, ostendit. Quidam vero latini ignorantes græcæ linguæ etymologiam, imperite dicunt *idolum* ex *dolo* sumpsisse nomen, eo quod diabolus creaturæ cultum divini nominis invexit. Sciendum summopere est, quia non solum, qui visibilia figmenta, atque imagines colit, (*b*) sed etiam quamlibet sive cœlestem, sive terrenam, sive spiritualem, sive corpoream creaturarum, vice nominis Dei colit, & salutem animæ suæ, quæ a solo Deo est, ab illis sperat, de illis est, de quibus dicit Apostolus: (*c*) *Et coluerunt, & servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula*: Et de quibus dicit Propheta: (*d*) *Maledictus homo, qui spem suam ponit in homine, & a Domino recedit cor ejus*. Sciendum sane, quod gentes dilis suis nomen simulacri, vel idoli non imposuerunt, sed sancti Dei homines divini nominis, & unius Dei cultores, diis gentium tale nomen imposuerunt.

XXXI.

Prætermissis quibusdam quæstiunculis tuis, quæ in superioribus libris sunt jam solutæ, ad id quod Helias dixit de Achab: (*e*) *Si mortuus fuerit in civitate, comedent eum canes: si autem in agro, comedent eum volucres cœli*. Et post hæc addis: (*f*) *quomodo verum est, cum ipse perlatus fuisse legatur in Samaria, & sepultus in sepulchro suo Israel*. In septuaginta autem patribus aliquid amplius habetur: nam post aliqua dicitur: *Mortuus est rex vespere, & stetit præco militiæ in exercitu occidente Sole dicens: unusquisque eat in civitatem suam, & in terram suam, quoniam defunctus est rex: & venerunt in Samariam, & sepellierunt regem in Samaria, & laverunt currum illius in lacu Samariæ, & lambuerunt canes in sanguine ejus secundum verbum Domini, quod locutus est, nec mentiri potuit spiritus Dei, qui erat in Helia*. Sanguis enim

Z

(*a*) *Idest* hic error: *vel lege*: hunc errorem persuadentibus Demoniis, is irrepsit, ut &c.
(*b*) *Quæ hic traduntur, si de cultu rigorose sumpto accipiantur, verissima sunt. Si de cultu late sumpto, in eorum numero sunt, quæ reprehensa in Claudio sunt. Vide quæ tradidi numero* 24., *& seq. capitis* 3. *dissertationis* 1. De cultu Sanctorum: *ea quoque, quæ numero* 6, *&* 7. *capitis* 6. *dissertationis* 2. *de eodem Claudio dixi*. (*c*) Rom. 1. 25. (*d*) *Jerem.* 17. 5. (*e*) *III. Reg.* 21. 24. (*f*) 22. 37.

nim, qui defluxit de corpore ejus, & cucurrit in lectum currus, qui ex corio erat, magna pars corporis ejus fuit, & hoc coagulatum quasi carnes, comederunt canes, & sic impletum est, quod servus Domini Helias totum apertè prædixit; vel quod potius credendum est, canes eum comederunt, quando filios ejus, qui & caro ejus fuerunt, comederunt. Quod vero dicit, quod meretrices se laverunt in sanguine ejus, non ob aliud hoc fecerunt, nisi propter aliquam magiam peragendam.

XXXII.

(*a*) Inquiris quæ sit salus, quam Deus per Naaman principem contulerit. Sed nulla melius intelligenda est, quam illa, quam ipse per emundationem lepræ concepit in mente, quando se spopondit nullum alium colere Deum, nisi Deum Israel; & ita magnitudine sanitatis ejus, & præconio linguæ illius multi derelictis idolis, Deum Irsael cœperunt colere solum: & hæc fuit salus, quam Deus per illum dedit Syriæ, quia revera nulla alia talis salus hominum est, qualis cognitio creatoris, & remedium peccatorum. Quid tamen ista significent, in præcedenti libro sufficienter expositum est.

XXXIII.

(*b*) Dicit etiam eadem Scriptura, quod tanta, ac talis fames facta est in Samaria, & tamdiu obsessa civitas est, donec venumdaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars capi stercoris columbarum quinque argenteis. Capi stercoris vesicula gutturis intelligi potest, excepto quod nominis ambiguitas nos dubios reddit, quod non ait caput, aut capitis. Obsessa enim multo tempore ab hostibus civitas, dum nulli hominum egressus pateret, columbæ liberę volando ferebantur in agros, sive ad exercitum, & invento grano replebant vesciculas gutturis, & hac eadem hora regressæ in civitatem, antequam ruminando grana consumerentur: sic venumdabatur argenteis quinque granorum copia, non stercoris fœtor. Hæc non alicubi legi, nec ab alio didici, sed ut mihi visum est, taliter dixi: si quid tamen tu melius de hoc invenire potueris, bene eris, si nos feceris notte.

XXXIV.

(*c*) Est hæc quæstio tua de rege Joas, quæ non est impossibilis ad intelligendum, sed est nobis difficilis ad loquendum; cur Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda remisit dicens: *Carduus libani misit ad cedrum, qui est in libano dicens: Da filiam tuam filio meo uxorem.* Tropice enim, non proprie dictum est. Tropos autem est dictio translata a propria significatione ad non propriam similitudinem, ornatus, & necessitatis causa; sunt autem tropi, qui latine *modi*, vel *mores* interpretari possunt quatuordecim, quibus propositis, unum ex illis ad medium deducimus, cujus nomen metaphora est. *Metaphora* autem dicitur rerum, verborumque translatio, hęc fit modis quatuor: ab animali ad animale. (*d*) Item in libro Job: (*e*) *Rugitus leonis, & vox leænæ, & dentes catulorum leonum contriti sunt*, ut per jam dictam metaphoram intelligatur ibi *leo* Job, & *leæna* uxor, & *dentes catulorum leonum*, filii. Et in Psalmo: (*f*) *Quare fremuerunt gentes:* nam & homines, & bestiæ, qui fremere dicuntur, animam habent. Et in Hieremia Propheta: (*g*) *Ascendit*

(*a*) *IV. Reg.* 5. 1. (*b*) 6. 21. (*c*) *IV. Reg.* 14. 9. (*d*) *Aut aliquid deest, aut legendum est*, id est, veluti, *aut* item ut. (*e*) *cap.* 4. 10. (*f*) *Psal.* II. 1. (*g*) 4. 7.

dit leo de cubili suo (idest Nabuchodonosor de Babilonia), *& prædo gentium se levavit*. Leo & prædo animam habent. Ab inanimali ad animale, ut est illud: (*a*) *montes cantabant coram Deo laudem, & omnia ligna silvarum plaudent manu*. Montes, & ligna silvarum inanimalia sunt: cantare vero, & manibus plaudere, animalis sit. Ab inanimali ad inanimale; sicut habes in Propheta scriptum: (*b*) *Aperi libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuos*; translatio est enim de civitate ad montem, quorum nullum animam habet: & hoc ipsum unde interrogas: *Misit Joas rex Israel ad Amasiam regem Juda dicens: da filiam tuam filio meo uxorem*, ut per tropum allegoriæ, Joas rex se cedro, & regem Juda carduo comparaverit, & populum suum per eandem significationem bestiis saltus dicens: *Transieruntque bestiæ saltus, quæ sunt in libano, & conculcaverunt carduum* (idest Amasiam): & post hæc addit: (*c*) *Percutiens invaluisti super Edom, & sublevavit te cor tuum: contentus esto gloria tua, & sede in domo tua, quare provocas malum, ut cadas tu, & Judas tecum? &c.* Quod ita factum est.

XXXV.

(*d*) Movet te: & hoc: Cur de Jonatha rege Juda scribitur: *Ipse ædificavit portam domus Domini sublimissimam*. Et post hæc addidisti: *numquid a Salomone ante ædificata non fuerat?* An novam construxit, & Israel? Non enim nova constructa est, sed ipsa, quæ sublimissima olim a Salomone ædificata fuerat, & *sublimissima* vocabatur, hanc inchoatam reparando in sublime erexit.

XXXVI.

(*e*) De Ezechia etiam inquiris cur in Scriptura dicatur divina, quod postquam dissipavit excelsa, & contrivit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecit Moyses, vocavitque eum (*f*) Nabas, &c.? Quod quidem docente Isaia Propheta fecisse credendum est: (*g*) ipsum interrogas, quod ego scire desidero. Si esset, qui mihi ostenderet, etymologiam nominis hujus, quia nec in translatione antiqua aliter hoc scriptum reperi nomen: excepto quod *Nabas* serpens lingua illorum dicitur; novissima vero syllaba quid sit, nescire me fateor. Est enim hoc magnum documentum, quod ad ædificationem Ecclesiæ proficere potest, si est, qui hoc animadvertere possit, quare Ezechias cum magna sui laude, atque præmio animarum pro salute destruxit, quem ad salutem illius populi Moyses Deo jubente fecerat. Quis enim nesciat Moysen majoris esse meriti, quam Ezechiam regem? De Moyse enim in libro Numerorum dixit Dominus ad Aaron, & Mariam: (*h*) *Audite verba mea: Si fuerit Propheta inter vos, in visione illi Dominus cognoscar, in somnio loquar ad illum: at non ita famulus meus Moyses, qui in tota domo mea fidelissimus est: os ad os loquar ad illum: in specie, & non in ænigmate Dominum videt*. Quia enim serpentem, quem Moyses sicut jam dictum est, Deo jubente fecerat, ne serpentina morte populus periret, eum, quem Deus fieri jusserat, populus ipse venerari, & colere cœperunt, & mortem quam temporaliter parentes illorum ad tempus evaserunt, denuo morituri, isti perceperunt, in perpetuum in animamo.

(*a*) *Isa.* 55. 12. (*b*) *Zach.* 11. 1. (*c*) *IV. Reg.* 14. 10. (*d*) 15. 35. (*e*) *IV. Reg.* 18. 4. (*f*) *Vulgata*: Nohestan. (*g*) *In Isaia* hæc non invenio. (*h*) *Num.* 12. 6.

morituri ; & idcirco destruxit iste, quod Deo jubente fecerat ille : ac per hoc magna auctoritas ista habenda est in Ecclesia , ut si nonnulli ex præcessoribus , vel majoribus nostris fecerunt aliqua , quæ illorum tempore esse potuerunt sine culpa , & postmodum vertuntur in errorem, & superstitionem , sine tarditate aliqua , & cum magna auctoritate a posteris destruantur (*a*).

XXXVII.

Superest nobis inquisitio necessaria , licet non fuerit interrogatio tua , quomodo divina insonet Scriptura : (*b*) *Quod egressus Angelus Domini percussit de exercitu Assyriorum centum octuaginta quinque millia* . Et Daniel Propheta ait : (*c*) *Misit Dominus Angelum suum* , & *conclusit ora leonum* . Et in Psalmo trigesimo secundo , (*d*) secundum emendatiorem translationem : *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum* , & *eripiet eos* . Et alia multa his similia , & excellentiora exempla . Quæ si cuncta per ordinem Scripturæ divinæ replicare voluerimus , ante vita , quam sermo deficiet . (*e*) Quod enim mittantur Angeli ab eo, qui ubique est, & cęlum , terramque implet , non mole , sed virtute , sicut veritas, & sapientia mentem , (*f*) *qui attingit a fine usque ad finem fortiter* , & *disponit omnia suaviter* : „ de quo „ Apostolus Atheniensibus prædicavit „ dicens : (*g*) *In illo vivimus* , *mo*„*vemur* , & *sumus* . Liquide co„gitatum , quantum humana mens „ valet , adjuvat hanc sententiam, „ qua credimus , & dicimus Deum „ in his, quæ creavit , indesinenter „ operari . Neque enim tanquam „ substantia ejus, sic in illo sumus, „ quemadmodum dictum est : (*b*) „ *Quod habeat vitam in semetipso* : „ sed utique cum aliud simus, quam „ ipse , non ob aliud in illo su„mus , nisi quia id operatur , & „ hoc est opus ejus, (*i*) quod con„tinet omnia , & quo ejus Sapien„tia sicut jam dictum est , (*k*) *per*„*tendit a fine usque ad finem for*„*titer* , & *disponit omnia suaviter*. „ Per quam dispositionem (*l*) *in* „ *illo vivimus* , *movemur* , & *su*„*mus* : unde colligitur , quod si hoc „ opus suum rebus subtraxerit , nec „ vivemus , nec movebimur , nec e„rimus. (*m*) Nec enim ipse diabolus „ a potestate omnipotentis alienus „ est, nam & maligni unde alicum„que subsisterent , vitam non ha„berent , nisi per eum qui vivificat „ omnia . Nec ita sane Deus dese„ruit eandem reprobam angelicam „ creaturam suam , ut non se illi „ exhiberet Deum creantem , & vi„vificantem , & inter pęnalia ma„la, etiam bona malis multum pręstantem. (*n*) Creatoris namque „ potentia, & omnipotentis, atque „ omnitenentis virtus causa subsisten„di est (*o*) omnis creaturæ , quę „ virtus ab eis, quæ creata sunt, re„gendis , si aliquando cessaret , si„mul & illorum cessarent species , „ omnisque natura concideret . Ne„que enim sicut structor ædium „ cum fabricaverit , abscedit, atque „ ces-

(*a*) *Et hic est ex iis locis , qui in Claudio merito suspectus est* . (*b*) *IV. Reg.* 19. 35. (*c*) 6. 22. (*d*) *Psalm.* 33. 8. (*e*) *Quæ sequuntur ab Augustino excerpsit Claudius , sed non ex uno libro cuncta desumpsit , sed ex variis. Nonnulla Augustini loca indicabo, quæ consulat Lector* . (*f*) *Sap.* 8. 1. (*g*) *Acto.* 17. 27. 28. *Vide caput* 12. *alias num.* 23. *libri* 4. *de Genes.* ad litteram . (*b*) *Joan.* 5. 26. (*i*) *Edit.* quo . (*k*) *Sap.* 8. 1. (*l*) *Acto.* 17. 28. (*m*) *Confer obsecro locum hunc cum edito.* (*n*) *num.* 22. (*o*) omni .

„ cessante illo, atque abscedente „ stat opus ejus, ita mundus, (*a*) „ & omnis creatura sive visibilis, sive „ invisibilis, sive corporea, sive spiritualis, vel ictu oculi stare non poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit, qui novit quiescens agere, „ & agens quiescere, potestque ad „ opus novum non novum adhibere consilium. (*b*) Qui cum crearet, non est defessus, nec cum „ cessavit, refectus: sine qualitate „ bonus, sine quantitate magnus, „ sine indigentia creator, sine situ „ præsens, sine habitu omnia continens, sine loco ubique totus, sine tempore sempiternus, sine ulla sui mutatione mirabilia faciens, „ nihilque patiens; (*c*) habet quidem nuntios, idest Angelos, non „ tamen est, ut aliquid ei, quod nesciat, annuntient: non enim sunt „ ulla quæ nesciat; sed bonum eorum est, de operibus suis consulere (*d*) veritatem: & hoc est „ quod ei dicuntur nonnulla nuntiare, non ut ipse ab eis discat, sed „ ut ab illo ipsi per verbum ejus sine corporali sono nuntient etiam quod voluerit ab eo missi „ ad quos voluerit, totum ab illo, „ per illud verbum ejus audientes, „ idest in ejus veritate invenientes „ quid sibi faciendum, quid, quibus, quando nuntiatum sit. Nam „ & nos oramus eum, nec tamen „ necessitates nostras docemus eum. „ (*e*) *Novit enim* (ait Verbum ejus) *pater vester, quid vobis necessarium sit priusquam petatis ab eo*: nec ista ex aliquo tempore „ cognovit, ut nosset, sed futura „ omnia temporalia, atque in eis „ etiam quid, & quando ab illo „ petituri fueramus, & quos, & de „ quibus rebus vel exauditurus, vel „ non exauditurus esset, sine initio „ ante præscivit. (*f*) Universas „ autem creaturas suas, & spirituales, & corporales non quia sunt, „ ideo novit, sed ideo sunt quia „ novit, non enim nescivit, quas fecerat, creaturus. Quia scivit, creavit, non quia creavit, scivit: „ nec aliter ea scivit creata, quam „ creanda: (*g*) hunc enim Deum „ colimus (docente nos Scriptura „ divina) qui naturis a se creatis „ & subsistendi, & movendi initia, „ finesque constituit: qui rerum causas habet, novit, atque disponit: „ qui vim seminum condidit: qui rationalem animam, quæ dicitur animus, quibus voluit, viventibus indidit: qui sermonis facultatem, usumque donavit: qui munus futura dicendi, quibus placuit, „ spiritibus impertivit, & per quos „ placet, malas valetudines pellit: „ qui bellorum quoque ipsorum, „ cum sic emendandum, & castigandum est genus humanum, exordiis, progressibus, finibusque „ moderatur: qui mundi hujus ignem „ vehementissimum, & violentissimum pro immensæ naturæ temperamento & creavit, & regit, qui „ universarum aquarum creator, & „ gubernator est: qui Solem fecit „ corporalium clarissimum lumen, eique vim congruam, & motum „ dedit: qui ipsis etiam inferis dominationem suam, potestatemque „ non subtrahit: qui semina, & ali-

(*a*) *In edito Augustini loco desunt hæc*: & omnis creatura sive invisibilis, sive visibilis, sive corporea, sive spiritualis. (*b*) *num.* 25. *cap.* 14. *Reliqua ex aliis Augustini locis collecta sunt. Compara hæc cum iis, quæ tradit Augustinus cap.* 30. *libri* 7. de Civitate. (*c*) 15. de Trinitate *cap*; 13. *n.* 22. (*d*) *Additur* hic veritatem. (*e*) *Matth.* 6. 8, *&* 32. (*f*) *Rursus* 6. de Trinitate *cap.* 10. *num.* 11. (*g*) *Quæ sequuntur ad magnam partem ex eodem Augustino desumpsit Claudius. Compara locum hunc cum capite* 30. *libri* 7. de Civitate.

„ limenta mortalium sive arida, sive „ liquida naturis competentibus attributa substituit: qui terram fundat, atque fæcundat: qui fructus ejus animalibus, hominibusque largitur: qui causas non solum principales, sed etiam subsequentes novit, atque ordinat: qui lunæ statuit modum suum: qui vias cęlestes, atque terrestres locorum mutationibus prębet, qui humanis ingeniis, quę creavit, etiam scientiam artium variarum ad adjuvandam vitam, naturamque concessit: qui conjunctionem maris, & feminæ ad adjutorium propagandæ prolis instituit: qui hominum cętibus, (*a*) quod focis, & luminibus adhiberent, ad facillimos usus munus terreni ignis indulsit. Hæc autem facit, atque agit unus verus Deus: sed sicut Deus, idest ubique totus, nullus inclusus locis, nullis vinculis alligatus, in nullas partes sectilis, ex nulla parte mutabilis, implens cęlum & terram, pręsente potentia, non indigente natura. Sic itaque administrat omnia, quæ creavit, ut etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat. Quamvis enim nihil esse possint sine ipso, non sunt quod ipse. Agit autem multa etiam per Angelos, sed nonnisi ex se ipso beatificat Angelos. Ita quamvis propter aliquas causas hominibus Angelos mittat, non tamen ex Angelis homines, sed ex se ipso, sicut Angelos, beatificat. Ab hoc uno & vero Deo speramus vitam eternam: habemus enim ab illo præter hujusmodi beneficia, quę ex hac, de qua nonnulla diximus, administratione naturæ, bonis, malisque largitur, magnum, & bonorum proprium magnæ dilectionis indicium. Quamquam enim, quod sumus, quod vivimus, quod cęlum terramque conspicimus, quod habemus mentem, atque rationem, qua cum ipsum, qui hæc omnia condidit, inquiramus, nequaquam valeamus actioni sufficere gratiarum, tamen quod nos oneratos, obrutosque peccatis, & a contemplatione suæ lucis aversos, ac tenebrarum, idest iniquitatis dilectione cęcatos, non omnino deseruit, misitque nobis Verbum suum, qui est ejus unicus filius, quo pro nobis assumpta carne nato, ac passo, quanti Deus hominem penderet, nosceremus, atque illo sacrificio singulari, a peccatis omnibus mundaremur, ejusque spiritu in cordibus nostris dilectione diffusa, omnibus difficultatibus superatis, in æternam requiem, & contemplationis ejus ineffabilem dulcedinem veniremus: quæ corda, (*b*) quæ linguæ ad agendas ei gratias satis esse contenderint? (*c* Deus itaque summus, & verus cum Verbo suo, & Spiritu Sancto, quæ tria unum sunt, Deus unus omnipotens, creator, & factor omnis corporis, cujus sunt in participatione fęlices, (*d*) qui fecit hominem rationalem ex anima, & corpore, qui eum peccantem, nec impunitum esse permisit, nec sine misericordia dereliquit, qui bonis, & malis essentiam etiam cum lapidibus, vitam seminalem etiam cum arboribus, vitam sensualem etiam cum pecoribus, vitam intellectualem cum solis Angelis dedit, a quo est omnis modus, omnis species, omnis ordo, a quo est mensura, numerus, pondus, a quo est quicquid naturaliter cujuscumque generis est, cujuslibet æstimationis est, a quo sunt semina formarum, formæ seminum, motus seminum, atque formarum,

(*a*) quem. (*b*) quot. (*c*) *Subsequentia videntur ex Augustino desumpta, sed locum, in quo hæc tradat S. Doctor, hacteuus non inveni.* (*d*) *Ser.* 43 *alias de verbis Apostoli* 27. *num.* 3, & 4.

rum, qui dedit, & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis fecunditatem, membrorum dispositionem, salutem concordiæ, qui & animæ irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum, rationali autem insuper misericordiæ intelligentiam, voluntatem: qui non solum cęlum, & terram, nec solum Angelum, & hominem, sed nec exigui, & contemptibilis animantis visceri negavit spinulam, nec herbæ flosculum, nec arbori folium sine suarum partium convenientia, & quadam veluti pace dereliquit. Et post: (*a*) „ mysterium vitæ æternę jam inde ab exordio generis humani per quædam signa, & Sacramenta temporibus congrua, quibus oportuit, per Angelos prædicatum est. Deinde populus Hebræus in unam quandam Rempublicam, quæ hoc Sacramentum ageret, congregatus est; ubi per quosdam scientes, per quosdam nescientes, id quod ex adventu Christi, usque nunc, & deinceps agitur, prænunciaretur esse venturum; sparsa etiam postea eadem gente, per gentes propter testimonium Scripturarum, quibus æterna salus in Christo futura prædicata est. Omnes enim non solum prophetię, quæ in verbis sunt, nec tantum præcepta vitæ, quæ mores, pietatemque conformant, atque illis litteris continentur, verum etiam sacra, sacerdotia, templum, sive tabernaculum, altaria, sacrificia, ceremoniæ, dies festi, & quidquid aliud ad eam servitutem pertinet, quæ Deo debetur, & græce proprie (*b*) *latria* dicitur, ea (*c*) significata, & pronuntiata sunt, quę propter æternam vitam fidelium in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus. (*d*) Nos vero dum Angelorum ministeria volumus ostendere, per quendam mentis excessum nescientibus immutabilis Dei bonitatem, & veritatem divini operis insignia prædicamus.

X X X I X.

Interrogas quoque, quis sit Sacerdos primus, aut quis secundus. Primus Sacerdos est Pontifex, sicut Aaron, & Eleazar, atque posteri eorum, quibus licitum erat quotidie ultra velum ingredi in Sancta Sanctorum. Secundi vero Sacerdotes erant, qui in nostro presbyteri dicuntur tempore, de quibus dicit Apostolus: (*e*) *In exteriore vero tabernaculo semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes*. Ceteri vero, qui dicebantur Levitæ, eo quod essent ex tribu Levi, nec in interiorem, nec in exteriorem licentiam ingrediendi habebant; sed tantum erant janitores, & cantores, ministrique Sacerdotum, & ad exterius holocaustorum altare, lignorum cesores, & ignium administratores, & sanctarum carnium in populo dispensatores. De his duobus filiis in Psalmo dicit: (*f*) *Domus Aaron benedicite Domino:* (*g*) *domus Levi benedicite Domino*.

X L.

Et post hæc quid sunt Tyrones, interrogas. Tyrones a Tyria (*b*) urbe Phænicum nomen acceperunt, quæ olim fuit metropolis Chananęorum„.

(*a*) *Rursus quæ sequuntur, ex Augustino excerpit. Claudius S. Doctoris exscribens caput 32. libri 7.* de Civitate. (*b*) λατρεία. (*c*) significaverunt, & prænuntiaverunt. (*d*) *Subsequentia non extant in editis Augustini libris: an olim extiterint, an ex aliis Augustini locis ea desumpserit Claudius, an de suo substituerit, judicaverit Lector.* (*e*) Hebr. 9. 6. (*f*) *Psalm.* 134. 20. 21.
(*g*) *Non video quomodo dicantur* duo filii, *quando quidem Aaron erat ex stirpe Levi.* (*b*) Tyro.

rum, in qua habitavit Hiram rex, amicus Salomonis. (a) Tyrones dicuntur pueri fortes, qui ad militiam eliguntur, & ad arma gerenda habiles existunt: hi enim non ex sola professione nativitatis, sed ex aspectu, & valetudine corporis æstimantur. Romanæ autem militiæ mos fuit pueros primum exercere armis: nam sexto decimo anno Tyrones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebantur. Servos sane nunquam apud eos militasse constat, nisi servitute deposita.

Explicit Claudius Episcopus in Libros Regum.

LECTO-

(a) *Etymologiam hanc expendat, obsecro, Lector.*

LECTORI BENEVOLO.

Q*Uale sit Opusculum Prudentii Tricassini, quod tibi, humanissime Lector, exhibeo, tradit Clarissimus Joseph Blanchinus his verbis:* Est Florilegium locorum veteris, ac novi Testamenti ad imbuendos in fide, & moribus eos, qui ordinandi sunt homines, accomodatum ad instar florum Psalmorum. *Miserat illud idem ex Vaticano Regio Alexandrino codice* 191. *exscriptum idem Clariss. itemque humanissimus Blanchinus Optimo Praposito Gorio, ut in suis Symbolis illud ederet. At Gorius, ut est comissimus, meique amicissimus, illud mihi dono dedit, hoc tantum a me exposcens, ut Clariss. Blanchini, a quo ille receperat, mentionem facerem. Id utique libentissime facio: quem enim, nisi ingratus is sit, & omnis humanitatis expers, prodere pudeat eum, a quo beneficio non levi affectus sit? Nolo vero miretur Lector, quod in hoc* florilegio *inter precepta Christiano populo imposita recenseatur abstinentia* ab animalium sanguine, *ideoque* a morticinis. *Scilicet Christianis impositum in Hierosolymitano Concilio ab Apostolis mandatum, ut abstineant se a* contaminationibus simulacrorum, & fornicatione, & suffocatis, & sanguine (a) *priscis temporibus in Ecclesiis plurimis diligentissime observabatur, atque id quidem perspicue discis ex Concilio Quinisexto* (b), *ex VVormatiensi Synodo Hadriano II. Pontifice, & regnante Ludovico Pio celebrato* (c), *ex Pœnitentialibus quoque plurimis id ipsum præcipientibus, atque inculcantibus. Quamobrem mirum non est, si Prudentius noster vir ea ætate celeberrimus* (d) *id a populo suo exquisierit. Vale.*

A a Pru-

(a) Act. Apost. 15. 20. (b) Can. 67. *Divina nobis Scriptura mandavit, a sanguine, & suffocato, & fornicatione abstinere..... Siquis deinceps animalis sanguinem quovis modo comedere aggrediatur, si sit quidem Clericus, deponatur: sin autem Laicus, segregetur.* pag. 1379. Tomi VII. Concilii edit. Ven. 1729. (c) Can. 65. *Animalia, quæ a lupis, seu canibus lacerantur, non sunt comedenda, nisi porcis, & canibus, nec cervus, nec caprea, si mortui inveniuntur. Porci autem, qui sanguinem hominis gustantes tetigerunt, manducentur, sed qui cadaver mortuum lacerantes manducaverint, carnes eorum manducare non licet, usque dum macerantur post annum.... Aves, & alia animalia, si in retibus strangulantur, non sunt comedenda.* pag. 466. Tomi X. Concil. edit. Ven. 1630.
(d) Vide quæ de *Prudentio Tricassino*, seu *Trecensi* docet *Gallia Christiana* de Episcopis Trecensibus ad annum 846. *Cave* de Scriptoribus Ecclesiasticis de *Prudente Trecassino* ad annum 846. pag. 36. Tomi 2. Joannes Albertus Fabritius in Biblioteca Latina mediæ, & infimæ ætatis lib. 16. pag. 19. Tom. 6. editionis Patavinæ. Denique, ne cunctos enumerem, ille ipse Clariss. Joseph Blanchinus, quem crebro laudavi [Tom. 1. Operum Venerabilis Cardinalis Tomasi in appendice p. 2. Tom. 1. pag. 464.

PRUDENTII TRICASSINI
EPISCOPI
FLORILEGIUM EX SACRA SCRIPTURA.

Hæc PRUDENTIUS EPISCOPUS TRICASSENSIS tam de veteri, quam de novo collegit testamento, & ad sacros ordines properantes memoriæ commendare præcepit, quæ & præcepta vocantur.

IN GENESI. (*a*) Dixit Dominus ad Noe. Carnem cum sanguine non comedetis &c.

IN EXODO. Dixit Dominus ad Moysen. (*b*) Lex Domini semper sit in ore tuo. (*c*) Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus vestris. (*d*) Sacerdotes quoque, qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiam eos. (*e*) Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cęlo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. (*f*) Non adsumes nomen Domini Dei tui in vanum. (*g*) Honora Patrem tuum, & Matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mæchaberis. Non furtum facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia, quæ illius sunt. (*h*) Non facietis Deos argenteos, nec Deos aureos. (*i*) Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur. (*k*) Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab Altari meo avelles eum, ut moriatur. Qui percusserit Patrem suum, aut Matrem, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, convictus noxæ morte moriatur. Qui maledixerit Patri suo aut Matri, morte moriatur. (*l*) Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit. (*m*) Si seduxerit quis virginem nec dum desponsatam, dormieritque cum ea: dotabit eam, & habebit eam uxorem. Si Pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. Maleficos non patieris vivere. Qui coierit cum jumento, morte moriatur. Qui immolat dijs, occidetur, præterquam Domino soli. Advenam non contristabis, neque affliges eum. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si lęseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt uxores vestrę viduæ, & filij vestri pupilli. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. Si pignus a proximo tuo acceperis, vestimentum ante solis occasum redde ei; ipsum enim est solum, quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud, in

(*a*) *Gen. cap. 9. 3. 4. 5.* (*b*) *cap. 13. 9.* (*c*) *cap. 19. 15.* (*d*) *cap. 19. 22.* (*e*) *cap. 20. 2.* (*f*) *cap. 20. 7.* (*g*) *v. 12. & seq.* (*h*) *cap. 20. 23.* (*i*) *cap. 21. 12.* (*k*) *Ibid. v. 14. & seq.* (*l*) *Ibid. v. 20.* (*m*) *Exo. 22. 16. & subseq. etiam cap. 23.*

in quo dormiat. Si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum. Dijs non detrahes, & principi populi tui non maledices. Decimas tuas, & primitias tuas non tardabis offerre. Viri sancti eritis mihi. Carnem, quæ a bestijs fuerit prægustata, non comedetis, sed projcietis canibus. Non suscipies vocem mendacij: nec junges manum tuam, ut pro impio dicas falsum testimonium. Non sequeris turbam ad faciendum malum; nec in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies. Pauperis quoque non misereberis in judicio. Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo. Non declinabis in judicium pauperis. Mendacium fugies. Insontem & justum non occides. Nec accipies munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subvertunt verba justorum. Peregrino molestus non eris. (*a*) Sex diebus operaberis; septima die cessabis, ut requiescat bos, & asinus tuus; & refrigeretur filius ancillæ tuæ, & advena. Omnia, quæ dixi vobis, custodite; & per nomen externorum deorum non jurabitis, neque audietur ex ore vestro. (*b*) Non apparebis in conspectu meo vacuus. (*c*) Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Domini Dei tui. (*d*) Servietisque Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis, & aquis, & auferam infirmitatem de medio tui; (*e*) cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam.

In Levitico. Dixit Dominus ad Moysen. (*f*) Si peccaverit anima, & audierit vocem jurantis, testisque fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est; nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam. (*g*) Anima, quæ juraverit, & protulerit labijs suis ut vel male quid faceret, vel bene, & idipsum juramento, & sermone firmaverit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato. (*h*) Anima, quæ peccaverit, & contempto Domino negaverit depositum proximi sui, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, sive rem perditam invenerit, & inficians insuper pejeraverit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus peccare solent homines, convicta delicti reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere, integra. (*i*) Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de avibus, quam de pecoribus. Omnis anima, quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis.

(*k*) Dixit Dominus ad Aaron. Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intratis in tabernaculum testimonij, ne moriamini: quia præceptum est sempiternum in generationes vestras, & ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum, & profanum, inter pollutum, & mundum. (*l*) Filii Israel; Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili, quod movetur in terra.

(*m*) Dixit Dominus ad Moysen, & Aaron. Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aqua omne corpus suum: & immundus erit usque ad vesperum. (*n*) Mulier, cum qua cojerit, lavabitur aqua, & immunda erit usque ad vesperum. (*o*) Si cojerit vir cum muliere tempore sanguinis menstrualis, immundus erit. (*p*) Homo quilibet de domo Israel, & de advenis, qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, & disperdam eam de populo suo. (*q*) Custodite leges meas, atque judicia, quæ faciens

(*a*) *Cap.* 23. *v.* 12. & *subseq.* (*b*) *Ibid. vers.* 15. (*c*) *Ibid. vers.* 19. (*d*) *Ibid. vers.* 25. (*e*) *vers.* 27. (*f*) *Cap.* 5. 1., & *subseq.* (*g*) *vers.* 4. (*h*) *Cap.* 6. *vers.* 2. (*i*) *Cap.* 7. 26., & *subseq.* (*k*) *Cap.* 10. 8., & *subseq.* (*l*) 11. 44. (*m*) 15. 16. (*n*) *Ibid. vers.* 18. (*o*) *Ibid. vers.* 24. (*p*) *Cap.* 17. 10. (*q*) *Cap.* 20. 22.

ciens homo vivet in eis. Ego Dominus. (*a*) Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, ut revelet turpitudinem ejus. Ego Dominus. Turpitudinem matris tuæ non discooperies: mater tua est. Non revelabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies, turpitudo enim patris tui est. Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre non revelabis. Turpitudinem filiæ filii tui, vel neptis ex filia non revelabis: quia turpitudo tua est. Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & est soror tua, non revelabis. Turpitudinem sororis patris tui non discooperies, quia caro est patris tui. Turpitudinem sororis matris tuæ non revelabis, eo quod caro sit matris tuæ. Turpitudinem patrui tui non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate conjungitur. Turpitudinem nurus tuæ non revelabis: quia uxor filii tui est; (*b*) & uxorem fratris sui nullus accipiat. Turpitudinem (*c*) filiæ uxoris tuæ, & filiæ ejus non revelabis. Filiam filii illius (*d*) non sumes, ut reveles ignominiam ejus: quia caro illius est, & talis coitus incestus est. Sororem uxoris tuæ non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus (*e*). Ad mulierem, quæ patitur menstrua, non accedas, nec revelabis fœditatem ejus. Cum uxore proximi tui non coibis, nec seminis commixtione maculaberis. Cum masculo non commisceberis coitu femineo, quia abominatio est. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non subcumbet jumento, nec miscebitur ei, quia scelus est. Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ sunt universæ gentes. Custodite legitima mea, & judicia & non faciatis ex omnibus abominationibus istis. (*f*) Omnis anima, quæ fecerit de abominationibus his quidpiam, peribit de medio populi sui. (*g*) Unusquisque patrem suum, & matrem suam timeat. (*h*) Cum messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum, nec remanentes spicas colliges: neque in vinea tua racemos, & grana decidentia congregabis, sed pauperibus, & peregrinis carpenda dimittes. Non facietis furtum. Non mentiemini, nec decipiat unusquisque proximum suum. Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus. Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarij tui apud te usque mane. Non maledices surdo: nec coram cæco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus. Non facies quod iniquum est: nec injustè judicabis. Non consideres personam pauperis: nec honores vultum potentis. Juste judica proximo tuo. Non eris criminator, nec susurro in populis. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Ego Dominus. Nec oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne habeas super illo peccatum. Non quæras ultionem: nec memoreris injuriæ civium tuorum. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ego Dominus. Leges meas custodite. Ego Dominus Deus vester. (*i*) Non comedetis cum sanguine. Non augurabimini, nec observabitis somnia. (*k*) Non prostituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. Sabbata mea custodite, & sanctuarium meum metuite. Ego Dominus. Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos. Ego Dominus Deus

(*a*) *Cap.* 18. 6., & *subseq. cum aliqua tamen varietate:* (*b*) *Vulgata vers.* 16. Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, quia turpitudo fratris tui est.
(*c*) *Vulgata* Turpitudinem uxoris tuæ [*deest filiæ.*] (*d*) *Deest itaque* & filiam filiæ illius *per amanuensis errorem utique.* (*e*) *Deest*; adhuc illa vivente, *quia scilicet in lege veteri, si ex priori marito non habuerat haredem, frater mariti compelletur eam accipere, ut suscitaret semen fratris sui:* (*f*) *vers.* 29.
(*g*) *Cap.* 19. *vers.* 3. (*h*) *vers.* 9. (*i*) *Ibid. vers.* 26. (*k*) *vers.* 29.

us vester. Coram cano capite consurge, honora personam senis, & time Dominum Deum tuum. Ego Dominus. Si habitaverit advena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei, sed sit inter vos quasi indigena, & diligetis eum quasi vos metipsos. Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera justa, & æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius. Ego Dominus Deus vester. Custodite omnia precepta mea, & universa judicia mea, & facite ea. Ego Dominus. (*a*) Sanctificamini, & estote sancti, quia ego Dominus Deus vester. Custodite precepta mea, & facite ea. Ego Dominus qui sanctifico vos. Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur. Qui patri, matrique maledixerit, sanguis ejus sit super eum. Si mechatus quis fuerit cum uxore alterius, & adulterium perpetraverit cum conjuge proximi sui, morte moriantur & mechus, & adultera. (*b*) Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. Qui cum jumento, & pecore coierit morte moriatur, pecus quoque occidite; mulier, quæ subcubuerit cuilibet jumento, simul interficietur cum eo: sanguis eorum sit super eos. (*c*) Vir, sive mulier, in quibus phytonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos: sanguis eorum sit super illos. (*d*) Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum, & qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. Qui percusserit, & occiderit hominem, morte moriatur. (*e*) Æquum judicium sit inter vos, sive peregrinus, sive civis peccaverit, quia ego sum Dominus Deus vester. (*f*) Si adtenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & susceperis eum quasi advenam, & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias usuras ab eo, nec amplius quam dedisti. Time Deum tuum, ut vivere possit frater tuus apud te. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges. (*g*) Animal autem, quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit, & mutari non poterit, idest, nec melius malo, nec pejus bono. Quod si mutaverit, & ipsum quod mutatum est, & illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. (*h*) Omne, quod Domino consecratur, non vendetur, nec redimi poterit. Quicquid semel fuerit consecratum, Sanctum sanctorum erit Domino. Omnes decimæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, & illi sanctificantur. Omnium decimarum bovis, & ovis, & capræ, quæ sub pastoris juga (*i*) transeunt, quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Non (*k*) legetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur. Si quis mutaverit: & quod mutatum est, & pro quo mutatum est, sanctificatur.

In libro Numeri. (*l*) Dixit Dominus ad Moysen. Aaron autem & filios ejus constitues super cultum Sacerdotii. Externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur. (*m*) Alij nulla curiositate videant quæ sunt in Sanctuario priusquam involvantur, alioquin morientur. (*n*) Anima, quæ per superbiam aliquid commiserit, quoniam adversus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo: verbum enim Domini contem-

(*a*) *Cap. 20. vers. 7.* (*b*) *vers. 13.* (*c*) *vers. 27.* (*d*) *Cap. 24. 15.* (*e*) *vers. 22.* (*f*) *Cap. 25. vers. 35.* (*g*) *Cap. 27. 9. An ad pecora respicit oblata Ecclesiæ? an potius ad filios, qui more eorum temporum adhuc parvuli, Domino offerebantur? Judicaverit Lector.* (*h*) *vers. 28.* (*i*) virga. (*k*) *eligetur.* (*l*) *Cap. 3. vers. 10. &c.* (*m*) *Cap. 4. vers. 20. Indicare videtur morem multarum Ecclesiarum [per ea præsertim tempora] quæ laicos ab altari nonnihil remotos esse jubebant, dum sacrificium peragebatur.* (*n*) *Cap. 15. vers. 30.*

tempsit, & præceptum illius fecit irritum: idcirco delebitur, & portabit iniquitatem suam. (*a*) Oblationem meam, & panes, & incensum odoris suavissimi offerte per tempora sua. (*b*) Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit. (*c*) Vidua & repudiata quicquid voverint, reddent. (*d*) Homicida sub testibus punietur: ad unius testimonium nullus condemnabitur. Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis.

(*e*) In Deuteronomio. Custodi igitur temetipsum, & animam tuam solicite: ne obliviscaris verborum, quæ viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. Docebis ea filios, ac nepotes tuos. (*f*) Audi Israel, Dominus Deus noster Deus unus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua: eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere dormiens, atque consurgens: & ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque, & movebuntur inter oculos tuos, scribensque ea in limine, & ostijs domus tuæ. (*g*) Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis. Fac quod placitum est, & bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi. (*h*) Si postquam audieris hæc judicia, custodieris ea, & feceris, custodiet Dominus Deus tuus tibi pactum, & misericordiam, quam juravit patribus tuis, & diliget te, ac multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, & fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemiæ, oleo, & armentis, gregibus ovium tuarum super terram: benedictus eris inter omnes populos: non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus, quam (*i*) in jumentis. Auferet Dominus a te omnem languorem, & infirmitates. (*k*) Omnem mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, cave diligenter ut facias, ut possitis vivere, & multiplicemini. (*l*) Observa, & cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui, & negligas mandata ejus, atque judicia: ne postquam comederis, & satiatus fueris, domos pulchras ædificaveris, & habitaberis in eis, habuerisque armenta, & ovium greges, argenti, & auri, cunctarumque rerum copiam; elevetur cor tuum, & non reminiscaris Domini Dei tui. (*m*) Nec dices in corde tuo: fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt, sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse tibi vires præbuerit.

Moyses dixit ad Filios Israel: (*n*) Deus magnus, & potens, & terribilis, qui personam non accipit, nec munera, & facit judicium pupillo & viduæ: amat peregrinum, & dat ei victum, atque vestitum. Et vos ergo amate peregrinos. (*o*) Ama Dominum Deum tuum, & observa præcepta ejus, & ceremonias, judicia, atque mandata omni tempore. (*p*) Ponite hæc verba mea in cordibus, & in animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter vestros oculos collocate. Docete filios vestros, ut illa meditentur. Quando sederis in domo tua, & ambulaveris, atque surrexeris, scribes ea super postes, & januas domus tuæ, ut multiplicentur dies tui, & filiorum tuorum. (*q*) Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis in illo loco holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuum vestrarum, & vota, atque donaria. (*r*) Illuc omnia, quæ præcipio, con-

(*a*) *Cap.* 28. 2. (*b*) *Cap.* 30. 3. (*c*) *Ibi vers.* 10. (*d*) *Cap.* 35. 30. (*e*) *Cap.* 4. 9. (*f*) *Cap.* 6. 4. (*g*) *vers.* 16. (*h*) *Cap.* 7. 12. (*i*) *Vulgata:* Gregibus tuis. (*k*) *Cap.* 8. 1. (*l*) *vers.* 11. (*m*) *Ibi. vers.* 17. (*n*) *Cap.* 10. *vers.* 17. (*o*) *Cap.* 11. 1. (*p*) *Ibid. vers.* 18. (*q*) *cap.* 12. 5. (*r*) *vers.* 11.

conferetis, holocausta, & hostias, ac decimas, & primitias manuum vestrarum, & quicquid præcipuum est in muneribus, quæ (*a*) vovistis Domino. (*b*) Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo, quem elegerit Dominus. (*c*) Cave ne derelinquas Levitem in omni tempore, quo versaris in terra. (*d*) Cave ne sanguinem comedas, sed super terram funde, quasi aquam, ut sit tibi bene, & filijs tuis post te, cum feceris quod placet in conspectu Domini. (*e*) Dominum Deum vestrum sequimini, & ipsum timete, mandata illius custodite, & audite vocem ejus, ipsi servietis, & ipsi adhærebitis. (*f*) Filii estote Domini Dei vestri. Non vos incidetis, non facietis calvitium super mortuo, quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo. (*g*) Quicquid morticinum est non vescemini ex eo. (*h*) Omnino indigens, & mendicus non erit inter vos, ut benedicat tibi Dominus. Si tamen audieris vocem Domini, & custodieris universa, quæ jussit, & quę ego pręcipio tibi, benedicet tibi, ut pollicitus est. (*i*) Dominaberis nationes plurimas, & tui nemo dominabitur. Si unus de fratribus tuis ad paupertatem venerit, non obdurabis cortuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuum, quo eum indigere perspexeris. Ne avertas oculos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare, ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum, sed dabis ei: (*k*) non neges quippiam callide in ejus necessitatibus sublevandis. Non deerunt paupauperes in terra habitationis tuæ, idcirco ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno, & pauperi, qui tecum versatur in terra. (*l*) Non apparebis ante Dominum vacuus, sed offeret unusquisque secundum quod habuerit, juxta benedictionem Domini Dei sui, quam dederit ei. (*m*) Non accipies personam, nec munera: quia munera excęcant oculos sapientium, & mutant verba justorum. Justè quod justum est persequeris, ut vivas, & possideas terram, quam Dominus Deus tuus dedit tibi. (*n*) Si judicium videris verba variari, surge & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad Sacerdotes, & ad judicem, qui fuerit in illo tempore, queresque ab eis, qui indicabunt tibi judicij veritatem, & facies quodcumque dixerint qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te juxta legem ejus: sequerisque sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, vel ad sinistram; qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto judicis, morietur homo ille, & auferes malum de Israel, cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia. (*o*) Nec inveniatur in te qui lustret filium suum, aut filiam, aut qui ariolos sciscitetur, & observet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec phytones consulat, nec divinos, (*p*) nec quærat a mortuis veritatem. (*q*) Non assumes, & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendam. Non stabit testis unus contra aliquem: quicquid illud peccati, & facinoris fuerit, sed in ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum; si fuerit testis mendax contra aliquem accusans eum (*r*). Cumque invenerint fal-

(*a*) *Vulgata* vovebitis. (*b*) *vers. 13. Conventicula in domibus, quæ schismatici, & heretici ad evitandas Ecclesiæ reprehensiones, non raro faciunt, his verbis damnata, putat [nisi plane fallor] noster scriptor.* (*c*) *vers.* 19. (*d*) *vers.* 23. 24. (*e*) *cap.* 13. 4. (*f*) *cap.* 14. 1. (*g*) *v.* 21. (*h*) *cap.* 15. 4. (*i*) *v.* 6. (*k*) in vulgata: *nec ages.* (*l*) *cap.* 16. 16. (*m*) *vers.* 19. (*n*) *cap.* 17. 8. (*o*) *cap.* 18. *vers.* 10. (*p*) Cod. let quærat [*per errorem utique.*] (*q*) *cap.* 19. *vers.* 14. (*r*) *Hic per Amanuensis imprudentiam desunt nonnulla, quæ ex Scriptura ipsa, Lector suppleat, necesse est. Sunt porro ista:* Stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu Sacerdotum, & judicum, qui fuerint in diebus illis.

falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit. (*a*) Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste fœminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc. (*b*) Si dormierit vir cum uxore alterius, uterque morietur, idest adulter, & adultera. Si puellam virginem desponderit vir, & invenerit eam aliquis in civitate, & concubuerit cum illa, educes utrumque ad portam civitatis illius, & lapidibus obruentur; puella, quia non clamavit, cum esset in civitate; vir, quia humiliavit uxorem proximi sui. (*c*) Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, & non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua. (*d*) Non trades servum Domino suo, qui ad te confugerit, sed habitabit tecum in loco, qui ei placuerit, nec contristes eum. Non erit meretrix de filiabus Israel, neque scortator. Non fœnerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem. Fratri tuo absque usura, id quod indiget, commodabis, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo. Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus: & si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum. Quod autem semel egressum est de labijs tuis, observabis, & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate, & ore tuo locutus es. (*e*) Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus, ut pignus auferas, sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas justitiam coram Domino Deo tuo. Non negabis mercedem indigentis, & pauperis fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum. (*f*) Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro suo peccato morietur. Non perverses judicium advenæ, & pupilli; nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. Quando messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reverteris ut tollas eum, sed advenam, & pupillum, & viduam patieris auferre. Si vendemiaveris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenę, pupilli, ac viduæ. (*g*) Si fuerit causa inter aliquos, & interpellaverint Judices, quem justum esse perspexerint, illi justitię palmam dabunt; quem impium, condemnabunt impietatis; sin autem eum qui peccavit, dignum viderint plagis prosternent, & coram se facient verberari: pro mensura peccati erit, & plagarum modus, ita dumtaxat, ut quadragenarium numerum non excedant. (*h*) Non habebis in facculo diversa pondera, majus & minus, nec erit in domo tua modius major, & minor: pondus habebis justum, & verum. Abominatur enim Dominus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam.

De Libro Josue. (*i*) Bennun. (k) Dixit Josue filiis Israel: timete Dominum, & servite ei perfecto corde, atque verissimo, & auferte Deos, quibus servierunt patres vestri. (*l*) Auferte Deos alienos de medio vestri, & inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel.

De Libro Regum. Dixit Samuel Propheta. (*m*) Melior est enim obedientia, quam victimę, & auscultare magis quam offere adipem arietum; quo-

(*a*) *cap. 22. vers. 5.* (*b*) *Ibid. vers. 22.* (*c*) *cap. 23. vers. 9.* (*d*) *vers. 15.*
(*e*) *cap. 24. vers. 10.* (*f*) *vers. 16.* (*g*) *cap. 25. vers. 1.* (*h*) *Ibid. vers. 13.*
(*i*) *Quo spectet vox hæc* Bennun, *ignorare me fateor.* (*k*) *cap. 24. vers. 1. 14. &c.*
(*l*) *Ibid. vers. 23.* (*m*) *I. Reg. 15. 22.*

niam quasi peccatum ariolandi est, repugnare, & quasi scelus idolatriæ, nolle adquiescere.

De Prophetis. (*a*) Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Secundum Mattheum. (*b*) Pœnitentiam agite: adpropinquabit enim regnum cęlorum. (*c*) Facite ergo fructum dignum pęnitentiæ. (*d*) Vos estis sal terræ. Quod si sal evanuerit in quo salietur? (*e*) Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra bona opera, & glorificent Patrem vestrum. (*f*) Qui enim solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cęlorum; qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cęlorum. Nisi abundaverit justitia vestra, plusquam Scribarum, & Pharisęorum, non intrabitis in regnum cęlorum. Dictum est antiquis: non occides; qui autem occiderit, reus erit judicio (*g*). Si ergo (*h*) offeres munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quod frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Esto consentiens adversario tuo cito dum es in via cum eo. (*i*) Omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam męchatus est eam in corde suo.

(k) Qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam mechari, & qui dimissam duxerit adulterat. Dictum est antiquis. Non perjurabis: reddes autem Domino juramenta tua. Non jurare omnino, neque per cęlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum pedum ejus est; neque per caput tuum jurabis; sit autem sermo vester, est, est: non, non; quod autem his abundantius est, a malo est. (*l*) Non resistere malo: si quis te percusserit in dexteram maxillam, præbe illi & alteram. Et ei, qui vult tecum judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium; & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui petit a te, da ei, & volenti mutuari a te, ne avertaris. (*m*) Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. (*n*) Estote ergo vos perfecti, sicut & pater vester cęlestis perfectus est. (*o*) Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritæ faciunt. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quod faciat dextera tua. Et cum oratis, non eritis sicut hypocritę; orantes autem nolite multum loqui. Sic ergo orabitis: Pater noster, qui es in cęlis &c. (*p*) Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: & pater vester cęlestis dimittet vobis peccata vestra. (*q*) Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. (*r*) Nolite ergo esse solliciti in crastinum. (*s*) Nolite judicare, ut non judicemini: in quo enim judicio judicaveritis, judicabimini, & in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis. (*t*) Nolite dare sanctum canibus: neque mittatis margaritas vestras ante porcos. Petite & dabitur vobis: quęrite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis. (*u*) Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.

(*a*) *Isa. cap. 5. vers.* 22. (*b*) *Matth.* 3. 2. (*c*) *Ibid. vers.* 8. (*d*) *cap.* 5. *vers.* 13. (*e*) *Ibid. vers.* 16. (*f*) *vers.* 19. (*g*) *Videtur nonnulla deesse, quæ ex Matthæo ipso supplenda sint. Hæc porro habet Matthæus:* Ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio: qui autem dixerit fratri suo, raca, reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. (*h*) *Ibid. vers.* 23, *& seq.* (*i*) *Ibid. vers.* 28. (*k*) *Ibid.* 32. (*l*) *vers.* 39. (*m*) *vers.* 44. (*n*) *vers.* 48. (*o*) *cap.* 6. *vers.* 1, *& seq.* (*p*) *vers.* 14. (*q*) *vers.* 19. (*r*) *vers.* 34. (*s*) *cap.* 7. 1, *& subseq.* (*t*) *Ibid. vers.* 6. (*u*) *vers.* 12.

lis. Intrate per angustam portam, quæ ducit ad vitam. (*a*) Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris: non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam: dignus est enim operarius cibo suo. (*b*) Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam. (*c*) Qui amat Patrem, aut Matrem plusquam me, non est me dignus, & qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus. (*d*) Qui recipit vos, me recipit. Quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ, amen dico vobis non perdet mercedam suam. (*e*) Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. (*f*) Misericordiam volo, & non sacrificium. (*g*) Omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicij. Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. (*h*) Honora patrem, & matrem, & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Quicumque dixerit patri, vel matri: munus quodcumque est ex me, tibi proderit, & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. (*i*) Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animę vero suę detrimentum patiatur? (k) Amen dico vobis, nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cęlorum. (*l*) Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris. Væ mundo a scandalis. Necesse est enim, ut veniant scandala: veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit. Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te, erue eum, & projice abs te. Videte ne contemnatis unum ex pusillis istis, qui in me credunt. (*m*) Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum: si te audierit lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum unum, vel duos, ut in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum: quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ. (*n*) Petrus dixit: Domine quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies? Dixit ei Jesus: non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies. (*o*) Accesserunt Pharisæi dicentes: si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa? Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adherebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. (*p*) Qui respondens ait. Quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mecatur, & qui dimissam duxerit, mechatur. (*q*) Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata. Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices. Honora patrem, & matrem, & diliges proximum tuum sicut te ipsum. Omnia hæc custodivi: quid adhuc mihi deest? Ait illi Jesus: si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me, & habebis thesaurum in cęlo. Amen dico vobis, quia dives difficile intrabit in regnum cęlorum. Et iterum: facilius est came-

(*a*) *cap.* 10. *vers.* 9. (*b*) *vers.* 28. (*c*) *vers.* 37. (*d*) *vers.* 40. (*e*) *cap.* 11. *vers.* 29. (*f*) *cap.* 9. *vers.* 13. (*g*) *cap.* 12. 36. (*h*) *cap.* 15. 1. (*i*) *cap.* 16. 24. (*k*) *cap.* 18. 3. (*l*) *Ibid. vers.* 6, *& seq.* (*m*) *Ibid. vers.* 15, *& seq.* (*n*) *Ibid. vers.* 21. (*o*) *cap.* 19. 3. (*p*) *Ibid. vers.* 9. (*q*) *Ibid. vers.* 17, *& seq.*

camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei. Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem omnia possibilia sunt. Petrus dixit: ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Dixit ei Jesus. Amen dico vobis cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel, & omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. (*a*) Qui autem se exaltaverit humiliabitur. (*b*) Qui jurat in templo, jurat in illo, qui habitat in ipso: & qui jurat in cęlo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum. (*c*) Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est. (*d*) Dicet Rex his, qui a dextris ejus erunt: venite benedicti Patris mei, percipite regnum. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare.

Ex Epistola ad Romanos. (*e*) Qui non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea, quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fędere, sine misericordia; quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: & non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus. (*f*) Non est enim personarum acceptio apud Deum. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. (*g*) Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus; peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia. Cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis ad justitiam. (*h*) Quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri: igitur, vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. (*i*) Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. (*k*) Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem adquirunt. (*l*) Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: cui timorem, timorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. (*m*) Non in commessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitijs, non in contentione, & æmulatione: sed induimini Dominum Jesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. (*n*) Is qui manducat, non manducantem non spernat, & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum adsumpsit. Tu quis es, qui judices alienum servum? suo Domino stat, aut cadit. (*o*) Rogo vos fratres, ut observetis eos, qui dissensiones, & offendicula propter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. (*p*) Volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo.

Ex Epistola I. ad Corinthios. (*q*) Obsecro autem vos per nomen

(*a*) *cap. 23. vers. 12.* (*b*) *Ibi. vers. 21.* (*c*) *cap. 24. vers. 42.* (*d*) *cap. 25. vers. 34.* (*e*) *cap. 1. vers. 28,* (*f*) *cap. 2. ver. 11, & seq.* (*g*) *cap. 6. vers. 12, & seq.* (*h*) *cap. 7. 2.* (*i*) *cap. 12. 1.* (*k*) *cap. 13. 1.* (*l*) *Ibid. vers. 7.* (*m*) *Ibid. vers. 13.* (*n*) *cap. 14. 3.* (*o*) *cap. 16. vers. 17.* (*p*) *vers. 19.* (*q*) *cap. 1. vers. 10.*

men Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem (*a*) scientia. (*b*) Qui gloriatur, in Domino glorietur. (*c*) Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit unicuique a Deo. (*d*) Non conmisceamini fornicarijs hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus. Si is, qui frater nominatur, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum ejusmodi nec cibum sumere. Auferte malum ex vobis ipsis. (*e*) Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Et hæc quidam fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Jesu Christi. (*f*) Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat. (*g*) Dico autem non nuptis, & viduis: bonum est illis, si sic maneant, sicut & ego. Quod si non se continent, nubant: melius est enim nubere, quam uri. Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari; & vir uxorem non dimittat. (*h*) Alligatus es uxori? noli quærere solutionem; solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. (*i*) Qui habent uxores, tamquam non habentes sint: & qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes sint. (*k*) Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit: & qui non jungit melius facit. Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. Quod si dormierit vir ejus, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino; beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. (*l*) Quis militat suis stipendijs umquam? quis plantat vineam, & fructum ejus non edit? quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Scriptum est in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? an propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt; si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui Altari deserviunt, cum Altari participant? (*m*) Non simus concupiscentes malorum, sicut & illi concupierunt. Neque idolatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est, *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere*. (*n*) Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. (*o*) Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. (*p*) Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum; omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: nam si non velatur mulier, tondeatur; si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum. Vir igitur non debet velare caput, quoniam imago, & gloria est Dei. (*q*) Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei. (*r*) Quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domi-

(*a*) *Vulgata*: sententia. (*b*) *Ibid. vers.* 31. (*c*) *cap.* 4. *vers.* 5. (*d*) *cap.* 5. *vers.* 9. & *seq.* (*e*) *cap.* 6. *vers.* 9. (*f*) *cap.* 7. *vers.* 1. (*g*) *Ibid. vers.* 8. (*h*) *Ibid. vers.* 27. (*i*) *vers.* 29. (*k*) *Ibid. vers.* 38. (*l*) *cap.* 9. *vers.* 7. (*m*) *cap.* 10. *vers.* 6. (*n*) *cap.* 10. *vers.* 24. (*o*) *Ibid. vers.* 31. (*p*) *cap.* 11. *vers.* 4, & *seq.* (*q*) *Ibid. vers.* 16. (*r*) *vers.* 27.

mini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat, & bibit indigne, judicium sibi manducat, & bibit: non dijudicans corpus Domini; quod si nos metipsos dijudicaremus, non utique judicaremur; dum judicamur autem a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. (*a*) Fratres mei, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote. (*b*) Mulieres in Ecclesijs taceant, non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. (*c*) Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque fratres æmulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. (*d*) Corrumpunt mores bonos conloquia mala.

Ex Epist. II. ad Corinth. (*e*) Omnes enim nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. (*f*) Nolite jugum ducere cum infidelibus; quę enim participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ conventio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli?

Ad Galatas. (*g*) Si hominibus placerem, Christi servus non essem. (*h*) Dies observatis, & menses, & tempora, & annos: timeo vos ne forte sine causa laboraverim in vobis. (*i*) Modicum fermentum totam massam corrumpit. (k) Vos enim in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carni, sed per caritatem servite invicem. (*l*) Diliges proximum tuum sicut te ipsum; quod si invicem mordetis, & comeditis, videte ne ab invicem consumamini. (*m*) Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei, qui se catechizat, in omnibus bonis. Nolite errare: Deus non irridetur; Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet.

Ad Ephesios. (*n*) Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Nolite contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo signati estis in diem redemptionis. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia; estote autem invicem benigni, misericordes, donantes invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis. (*o*) Nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite; (*p*) nolite inebriari vino, in quo est luxuria. (*q*) Mulieres viris suis subditę sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi eam gloriosam. Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, & favet eam, sicut & Christus Ecclesiam. (*r*) Filij obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim justum est. (*s*) Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, & correptione Domini. Servi obedite dominis carnalibus cum omni timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas: scientes quod & illorum, & vester Dominus est in cęlis, & personarum acceptio apud Deum non est.

Ad

(*a*) *cap.* 14. 20. (*b*) *Ibid. vers.* 34. (*c*) *vers.* 38. (*d*) *cap.* 15. 33. (*e*) *cap.* 5. *vers.* 10. (*f*) 6. 14. (*g*) 1. 10. (*h*) 4. 10. (*i*) *cap.* 5. *vers.* 9. (*k*) *Ibid. vers.* 13. (*l*) *vers.* 14. (*m*) *cap.* 6. *vers.* 6, *& seq.* (*n*) *cap.* 4. 29. (*o*) *cap.* 5. 11. (*p*) *Ibid. v.* 18. (*q*) *Ibid. v.* 22. (*r*) *cap.* 6. 1. (*s*) *Ibid. v.* 4.

Ad Philippenses. (*a*) Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea, quæ aliorum. (*b*) Omnia autem facite sine murmurationibus, & hęsitationibus, ut sitis sine querela, & simplices filij Dei, sine reprehensione.

Ad Colossenses. (*c*) Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram; fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro; nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, & induentes novum, qui renovatur in agnitionem, secundum imaginem ejus, qui creavit eum; induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam: supportantes invicem, & donantes vobis metipsis, si quis adversus aliquem habet querelam. (*d*) Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum. (*e*) Sermo vester semper gratiæ sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere.

Ad Thessalonicenses I. (*f*) Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis, & operam detis, ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis, & operamini manibus vestris, sicut pręcepimus vobis, & ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis.

Ad Thessalonicenses II. (*g*) Denuntiamus autem vobis fratres in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate. (*h*) Cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet; audivimus enim inter vos quosdam ambulare in quiete, nihil operantes, sed curiose agentes. Jis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus, & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes (*i*) (in Christo Jesu Domino nostro.)

Ad Timotheum I. (*k*) Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate ornantes se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona; mulier in silentio discat cum omni subjectione: docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. (*l*) Mulieres simul pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. (*m*) Ineptas, & aniles fabulas devita, exerce autem te ipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ. (*n*) Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem: juvenes ut fratres: anus ut matres: juvenculas ut sorores in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt, si qua autem vidua filios, aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. Nam quæ in delicijs est, vivens mortua est; & hoc pręcipe, ut irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testi-

(*a*) *cap. 2. vers. 3.* (*b*) *Ibid. vers. 14.* (*c*) *cap. 3. vers. 5, & seq.* (*d*) *Ibid. vers. 17.* (*e*) *cap. 4. vers. 6.* (*f*) *cap. 10. 4.* (*g*) *cap. 3. 6.* (*h*) *Ibid. vers. 10.* (*i*) *Hæc addidit Scriptor noster, ad hunc modum interpretans, quæ post versiculum 13. scribit Paulus.* (*k*) *cap. 2. 9.* (*l*) *3. 11.* (*m*) *4. 7.* (*n*) *5. 1.*

ſtimonium habens, ſi filios educavit ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lavit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtravit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt. Adoleſcentiores autem viduas devita; cum enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, nubere volunt: habentes damnationem quod primam fidem irritam fecerunt: ſimul autem, & otioſæ diſcunt circuire domos: non ſolum otioſæ, ſed & verboſæ, & curioſæ, loquentes quæ non oportet. (*a*) Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habentur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina; dicit enim Scriptura: non (*b*) infrænabis os bovi trituranti, & dignus eſt operarius mercede ſua. (*c*) Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant. (*d*) Quicumque ſunt ſub jugo ſervi, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur. (*e*) Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quod nec auferre quid poſſumus, Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociva, quę mergunt homines in interitum, & perditionem.

AD TIMOTH. II. (*f*) Nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſęcularibus, ut ei placeat cui ſe probavit. (*g*) Noli verbis contendere: ad nihil utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium. (*h*) Radix omnium malorum eſt cupiditas. (*i*) Profana autem, & inania vaniloquia devita.

AD TITUM. (*k*) Tu autem loquere quę decent ſanam doctrinam. Senes ut ſobrii ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter in habitu ſancto, non criminatrices, non vino multum ſervientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adoleſcentulas, ut viros ſuos ament, filios ſuos diligant: prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas ſuis viris; juvenes ſimiliter hortare ut ſobrij ſint; (*l*) Admone illos, principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe. Neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. (*m*) Stultas autem quæſtiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita; hæreticum hominem poſt unam, & ſecundam correptionem devita.

AD HEBREOS. (*n*) Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis, diſcedendi a Deo vivo; (*Et poſt plura*) (*o*) Nolite itaque amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem; patientia enim vobis neceſſaria eſt, ut voluntatem Dei facientes reportetis repromiſſionem. (*p*) Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris: quem enim diligit Dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. In diſciplina perſeverate: tamquam filiis, vobis offert ſe Deus; quis enim filius, quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cujus particeps facti eſtis omnes: ergo adulteri, & non filij eſtis. (*q*) Omnis autem diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mæroris; poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam, reddet juſtitiæ. (*r*) Pacem ſequimini cum omnibus, & ſancti-

(*a*) *Ibid. verſ.* 17. (*b*) *Vulgata:* alligabis. (*c*) *verſ.* 20. (*d*) *cap.* 6. *verſ.* 1. (*e*) *verſ.* 7. (*f*) *cap.* 2. 4. (*g*) *verſ.* 14. (*h*) *cap.* 6. *verſ.* 10. *Allegandus itaque erat locus iſte antea.* (*i*) *cap.* 2. 16. *Codex habet* & inani loquela, *per manifeſtum utique amanuenſis errorem.* (*k*) 2. 1. (*l*) *cap.* 3. *verſ.* 1. (*m*) *Ibidem verſ.* 9. (*n*) 3. 12. (*o*) 10. 35. (*p*) 12. 5. (*q*) *verſ.* 11. (*r*) *verſ.* 14.

ctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. (*a*) Caritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite oblivisci: per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis. (*b*) Obedite præpositis vestris, & subjacete eis: ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes.

Hludoicus Cęsar factus coronante Stephano.

Hac in sede Papa magno tunc (*c*) Elebo Pontifex.

Fundamenta renovavit cuncta loci istius.

Urbis jura sibi subdens Præsul auxit omnia.

LECTO-

(*a*) *cap. 13. vers. 1.* (*b*) *Ibid. vers. 17.* (*c*) *Fortasse* Eusebius: *sed cujus civitatis Episcopus, seu Pontifex fuerit, Eusebius iste, qui ædem sacram renovavit, ignorare me fateor.*

LECTORI BENEVOLO.

U*Bi comperit Laurentius Mehus præclaris Scriptoribus editis Litteratorum Reipublicæ notissimus, evulgari a nobis inedita Veterum Scriptorum Ecclesiasticorum opera, eas, quas tibi, Benevole Lector, exhibeo, tres Epistolas misit, exscriptas ex eo Bibliotheca S. Crucis Florentiæ codice, de quo hæc habet Mabillonius* (a): In alio codice S. Crucis extant Goffridi Vindocinensis Epistolæ.... Codex scriptus est auctoris ætate. *Duæ priores Goffridi ipsius sunt, tertia Archiepiscopi Mediolanensis, cujus nomen initium ducit a littera* G. *Porro cum iis fere temporibus, quibus floruit Goffridus, Modiolanensem Ecclesiam regendam susceperit Grossolanus* (b), *qui ab aliis Petrus Grossolanus dicitur, nihil vetat ne huic Episcopo, quem doctissimum fuisse novimus, Epistolam hanc tribuamus. Sed cujuscumque ea sit, digna sane est, quæ in lucem emmittatur: salutares enim, & Canonicas pœnas per ea tempora illi impositas, qui homicidii reus erat, describit. Hæc te noße volebam, Lector humanissime. Vale.*

(a) *Iter Italicum* pag. 162. Tomi IV. Italiæ Sacræ.]

(b) Si Ughellio fidimus, id contigit anno 1102. [pag. 174.

GOFFRIDI VINDOCINENSIS

EPISTOLA I.

GOFFRIDO venerabilis vitæ Episcopo Frater Goffridus, & tibi commissa congregatio salutem, & dilectionem. Postquam litteræ vestræ ad aures pervenerunt Vindocinensis Comitissę, præteritis malis mala addidit graviora. (*a*) Scilicet, ut breviter dicamus, novissima mulieris illius sunt omnino pejora prioribus. Nos autem pro libertate Ecclesiæ ista gravamina, & quælibet alia sustinere minime recusantes rogamus humilitate, qua possumus, ut secundum modum illius malitiæ modus extendatur justitiæ, & malis crescentibus Ecclesiasticæ vindictæ crescat effectus. Oportet enim, si vobis placet, quatenus prædictæ fœminæ, & omnibus, qui ei consentiunt in tantæ iniquitatis opere, ni resipuerint, communio, & pœnitentia etiam in fine negetur, quia neutrum istorum impœnitentibus jure conceditur. Nos vero de Domino minime diffidimus, qui dixit: (*b*) *confidite: Ego vici Mundum*: in quem, etiamsi vos occidi permiserit, semper sperabimus. Valete.

EPISTOLA II.

DIlectissimo Domino suo, & cordiali amico Goffrido venerabilis vitæ Episcopo Frater Goffridus, & tota Congregatio Vindocinensis Monasterii reverentiam cum puræ dilectionis obsequio. Ut homines interdicerentur, qui in furno Humberti excommunicati vestri coquerent panes, rogavimus multum suppliciter, quod vestræ bonitatis gratia prius quidem concessistis diligenter. Sed quidam vester Archilevita, ut dicitur, impedivit, ne fieret, cui tamen non ita cantavimus, ut sic nobis saltare debuisset. Quod de vestra bonitate obtinere humiliter rogavimus, & adhuc sup-

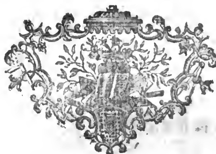
(*a*) *De hac Comitissa conqueritur Goffridus epistola tertia libri I. [ad Paschalem Papam] epistola XXI. libri II. [ad Goffridum vita laudabilis Episcopum] & alibi sæpe.*
(*b*) *Joan. 16. 33.*

supplicando rogamus, sicut ipse melius nosti, nec fidei contrarium, nec ab Ecclesiastica justitia noscitur alienum. Hoc enim ab Antecessore apud Vindocinum idem opus simile factum fuisse non ignoramus. Valde utile, dulcissime Pater, videtur, ut qui amore, seu timore Dei corrigi non potest, vel damno temporali corrigatur, & maxime ubi & necessitas cogit, & divina auctoritas in nullo contradicitur. Hoc etiam genus est pietatis, ut qui excommunicatur, furno, vel molendino, seu quolibet alio temporali damno emendetur, ne aut ignorans, aut parvipendens, quæ sit pœna excommunicationis, excommunicatus moriatur. Adeo namque jam excrevit malitia hominum, quod omnes damna quidem corporum, sed pauci, vel nulli damna metuunt animarum. Et quoniam a dulcedine Paternitatis vestræ quicquid nunc usque postulavimus, accipere consuevimus, humiliter, & obnixe precamur, ne a nostra consuetudine privemur. Quod si fieret, quod absit, per cujuslibet ammonitionem, sive consilium, servorum vestrorum mentibus amarum nimis saperet, & peregrinum. Domnum Arnaldum Decanum vestrum apud Sanctum Petrum Monachum factum audivimus, quod vehementer miramur, quia eum Monasterio nostro prius donatum Fratres nostri testificantur, & cum quodam flocello capillorum suorum Prædecessori nostro Oderico se ipsum tradidisse veraciter loquuntur. Et quidem dicunt: ipsemet novit, si oblivioni non tradidit. Et hoc vobis idcirco significamus, ut per vos corrigat, quod minus perfecte egit. Quod nisi correxerit, nec prima ejus oblatio Deo grata videbitur, nec secunda: quia nec primæ suæ oblationis, si eam irritam fecerit, recipiet fructum, & secunda, qua Beatæ Trinitati, & ejus Monasterio Vindocinensi se abstulit, habebit sacrilegium. Valete.

EPISTOLA III.

VEnerabilibus in Christo Fratribus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, & omnibus Ecclesiarum Dei Prælatis, & universis in Christo Fidelibus, ad quos præsentes litteræ pervenerint: G. divina miseratione Mediolanensis Archiepiscopus salutem, & veram in Domino caritatem. Ab exordio conditionis humanæ pro animarum, & corporum detrimento perfidus hostis callide laboravit, cujus calliditate, atque retiaculis B. lator præsentium irretitus novercam suam maligni spiritus instigatione, gladio interfecit: postmodum vero divina inspiratione ad cor rediens, considerans se fore a Beatorum consortio penitus alienum, ni quod culpa commiserat, per pœnitentiam emendaret: unde lachrymabiliter ad nos accedens onera sibi pœnitentialia super imponi de suo crimine postulavit. Nos autem inspecta Canonum forma sibi pœnitentiam injungentes ei, pro salute animæ suæ dedimus in mandatis, ut cum baculo cubitali, nudis pedibus, cilicio indutus nil de propriis secum ferens, se a carnibus, & sanguine abstinendo, secunda, & quarta, & sexta feria in pane, & aqua jejunans eisdem diebus silen-

ſilentium obſervando, & non ingrediens Eccleſias ſine licentia ſacerdotum, niſi eas, in quibus Sanctorum corpora requieſcunt, nec unam noctem permanens uno, & eodem loco, Beati Jacobi ſtudeat limina viſitare. Verum quia prædicta nequiret onera ſine fidelium ſuffragio ſupportare, caritatem veſtram in Domino deprecamur, quatenus orationibus, & eleemoſynis veſtris intuitu Dei ſibi taliter dignemini ſubvenire, quod ipſe per veſtrum auxilium valeat ſuum iter perficere, & vos (per hoc, & alia, quæ feceritis, ad æterna mereamini gaudia pervenire &c.

BENE-

BENEVOLO LECTORI.

HUgonem, *seu Uguccionem, aut (si vis) Huguccionem Ferrariensem Episcopum fuisse, norunt omnes, eumque in horum Episcoporum numero recenset Ughellius* (a), *quamvis in eo errasse credatur, ut nominis ambiguitate deceptus ex uno duos fecerit,* (b) *quibus Theobaldum inserat; quæ de re judicent alij; mihi enim satis est Uguccionem aliquem præclarum sane virum per ea tempora Ferrariensi Ecclesiæ præfuisse, quem procul dubio indicat celebratissimum Adelardi Ferrariensis Dynastæ Epitaphium, quod viri Clarissimi Muratorius* (c), *& Fontaninius* (d) *describunt; in eo enim expressissima fit Huguccionis nostri mentio eo versiculo.*

Clæstinus planxit, tristisque Huguccio mansit.

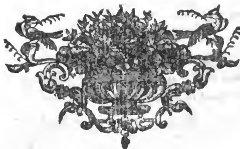
Virum inclytum, & fama notissimum indicant Petrarchæ verba (e): Fiorì Uguccione Pisano Vescovo di Ferrara. *Nobilem Grammaticum eum fuisse declarat Muratorius hæc scribens* (f): Quid hisce nominibus (*Trivii, & Quadrivii*) significaretur, explicat Hugutio Grammaticus Episcopus Ferrariensis scribens: NOTA QUOD GRAMMATICA, RETHORICA, ET DIALECTICA DICUNTUR TRIVIUM: QUADAM SIMILITUDINE QUASI TRIPLEX VIA AD ELOQUENTIAM; *eidemque tribuitur* Liber derivationum, *seu* Glossarium *quoddam, aut* Lexicon, *ut ea ferebant tempora, valde eruditum, quo usi sunt sæpe Auctor Lexici, quod* Catholicon *appellavit, Ducange, alijque etiam. Id ipsum assequimur ex eo Epigrammate, quod edidit Vir Clarissimus Ferrantes Borsetti* (g), *in quo sic inducitur Verona de Ferraria conquerens:*

Hæc plures nobis prædata est improba claros
Ferraria; an rapiet teque Guarine mihi?
Quæ solita est Ranas dumtaxat habere loquaces,
Gutio quam coluit barbarus, & docuit.

In sacris Canonibus exercitatissimum, quis in dubium vertere ausit, postquam ea legerit, quæ docet Clarissimus Fontaninius in præfatione præposita Editioni Decreti Gratiani a Turrecremata emendati, atque aliter dispositi ac vulgatæ Editiones habent? Vixdum Gratianus Codicem suum Eugenio III. Pontifici oblatum emiserat, quum tanti habitus est, ut Huguccionem, ejus ævi Ferrariensem Episcopum, interpretem nactus fuerit. Hujus meminerunt Correctores Romani ante finem suæ præfationis, inque Bibliothecæ Baluzianæ Tomo II. pag. 27. notatur extitisse ejus Commentarius in Gratianum, postea cum reliquis Codicibus MSS. in Bibliothecam Regiam illatus. Plutei Vaticani codice 2280. prægrandem

(a) Tom. 2. Italiæ Sacræ pag. 576. (b) *Ugutio floruit anno* 1192., *ex privilegio Cælestini Tertij*. Theobaldus Secundus Uguccioni successit anno 1192. (c) Dissert. Med. Ævi xxxvi. (d) In præf. ad Decret. Gratiani Edit. Turrecrematæ §. 5. pag. 7. (e) In *Vita Cælestini Papæ* num. 181. (f) Dissert. 46. Tom. 3. colum. 911. (g) pag. 32. lib. primi Hist. Gymnasij Ferrar.

dem hujusmodi Commentarium servant, qui non ab ipso Huguccione, sed ob ejus decessum ab alio, natione Hispano, in versibus leoninis operi subjectis dicitur absolutus. Pro Uguccione Ferrariensi in exemplaria, ab Antonio Augustino memorata initio Dialogi IX. libri II. de Emendatione Gratiani, ignavia librariorum invectus fuit HUGUCION FERIA, alicubi etiam indicatus per notam compendiariam H. *Hanc ipsam laudem ei tribuit Joannes Albertus Fabricius, quem legas opto* (a). *An non vero in Canonico jure exercitatissimum ostendunt frequentia mandata, quæ a Romano Pontifice habuit? Virum enim Canonum scientissimum ea exposcunt; quæ quidem mandata recenset Clarissimus Canonicus Scalabrinus in Commentarij de* Uguccione Ferrariensi Pontifice, *quos summa eruditione elucubravit, atque, uti est humanissimus, meique amantissimus, ad me dono misit* (b). *Sed Theologum eum fuisse nesciremus, nisi incidissem in opusculum, quod nunc ego ex antiquo desumptum privatæ Bibliothecæ meæ Codice* (*qui quidem ea ætate conscriptus videtur, qua compositum illud est, & dono ornatissimi juvenis Jacobi Blancani habui,*) *in lucem emitto. Continet porro explicationem Apostolici Symboli: atque utinam integram explicationem illam haberemus; at postrema ejus pars jam perierat, tum Codex, quem dixi, in manus pervenit meas. Sed quamvis extrema parte explicatio hæc deficiat, evulgari tamen meretur; ingeniosa enim est, atque erudita, Ecclesiæ quoque doctrinam complectitur, & paucis eam exhibet. Utinam aliquando, ea, quæ deest, pars reperiatur; at dum interea quod habemus, edimus, Lector humanissimus id benevolo animo excipiat.*

EXPO-

(a) *Biblioth. media, & infimæ latinitatis* lib. 7. pag. 304. tom. 3. editionis Patavinæ anni 1744. *Hugnitio, Hugutio, sive Hugo, Ugo de Vercellis, primus glossator decretorum, idem Episcopus Ferrariensis &c.* (b) Commentarii hi locupletissimi sunt, & multigena eruditione referti; ideoque brevi præfatione contrahi ii minime possunt. Siquis multa de Huguccione nosse cupiat, eos ab humanissimo auctore exposcat. Locum sane aptissimum haberent in Ferrariensium Episcoporum historia.

EXPOSITIO
DOMINI HUGUCCIONIS
FERRARIENSIS EPISCOPI
DE SYMBOLO APOSTOLORUM.

CREDO IN DEUM &c. Symbolum expositurі, primo videamus, qua ratione Apostoli hoc composuerunt, & quare, & unde dicatur Symbolum? Legitur in Ecclesiastica Historia a Domino præceptum esse Apostolis, ut post passionem Domini per 12. annos prædicarent in Judæam, postea exirent. Duodecimo igitur anno a passione Domini cæperunt paulatim exire ad gentes, nondum tamen ex toto; postea omnino exierunt de finibus Judææ, complentes illud Domini mandatum: (a) *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni Creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*. Hinc etiam legitur, quod 13. anno a passione Domini Paulus, facta suæ prædicationis collatione cum Petro, & alijs Apostolis, & sua prædicatione ab illis comprobata, profectus est ad magisterium gentium. (b) Eodem etiam anno ascendit Petrus de consilio Domini Romam, & sedit in Cathedra Episcopali, cum prius per septennium jam sedisset Antiochiæ in sede Episcopali. Apostoli ergo juxta præceptum Domini Judæam exituri, & ad diversas gentes prædicandas, & docendas transituri, & per diversas mundi partes ad prædicandum ab invicem secessuri, ne in eorum prædicatione discordia, vel dissonantia inveniretur, & ne alter ab altero in fide tenenda, & prædicanda, & docenda dissentiret, & unusquisque illorum sciret quid sibi esset tenendum, & alijs prædicandum, & docendum, antequam dividerentur, & per diversa loca separarentur, in unum convenerunt, ut sicut quisque de fide sentiret, in medium eorum proferret; (c) & quicumque postmodum a collatis dissentiret sentiens in contrarium, a numero Fidelium fieret excommunicatus; & non Catholicus, sed hæreticus haberetur.

Convenientes Apostoli spiritualem conferentiam, idest symbolum, quod dicitur *Symbolum Apostolorum*, quod ab eis exponitur, in quo omnes articulos fidei habendæ complexi sunt, confecerunt, & composuerunt; ita quod quilibet eorum per ordinem in illa compositione suam particulam apposuit. Unde dicitur *Symbolum* a *sin*, quod est *con*, vel *simul*; & a *bolo*, quod est morsellum; inde *Symbolus*, idest *bolus singulorum*, quia unusquisque Apostolorum ibi suum morsellum apposuit, sicut solet fieri in con-

(a) *Marci 16. 15.* (b) *Non omnes Huguccioni in hac annorum distributione, ac computis assentientur. Sed hac de re hic disserere inopportunum. Consule, si vis Gerardum Vossium:* de tribus symbolis. (c) *Hoc de argumento vide Gerardum Vossium:* de tribus symbolus *cap. seu* §. 2, *& seq. Patribus ab eo allegatis* §. 4. *Adde auctorem sermonis 240. in Appendice sermonum Augustini, quamquam in articulis unicuique Apostolo adscribendis, nonnihil ab Huguccione, alijsque dissentiat.*

convivijs, & conferentijs, quando aliqui inter se conferunt, ubi conviventur. (*a*) Unde Terentius: *Symbolum dedit: cœnavit*. Similiter & Apostoli spirituale convivium fidei participantes singuli singulos bolos apposuerunt, & inde collectum illud simul dictum est symbolum. Nota quinque synodos ab Apostolis Jerosolymis esse celebratas. Primam de substitutione Matthiæ (*b*) loco Judæ facta. Secundam de Electione (*c*) septem Diaconorum. Tertiam de legalibus (*d*), qua statutum est conversis ad fidem de gentibus, non esse imponendum onus legalium, quando ascenderunt Paulus, & Barnabas de Antiochia in Hierusalem. Quartam de (*e*) legalibus observantijs, qua statutum est non prohiberi Judæis abstinere a legalibus observantijs, dummodo non ponerent spem in eis. Quintam, scilicet ubi Apostoli præfatum Symbolum, scilicet *minus* (*f*) *Credo in Deum* composuerunt. Item notandum quatuor esse Symbola. Primum, quod Apostoli composuerunt, quod *minimum* est, & in cathechizando, & baptizando pueros dicitur. Secundum, quod Synodus Nicena composuit, & postea Sanctus Hilarius Pictaviensis Episcopus in libro de *Synodis*, quem composuit, illud posuit, & interseruit; & debet legi in Synodo totum, vel saltem aliqua particula ejus. Hoc Symbolum in nostro usu non habetur. Tertium, quod Synodus Constantinopolitana composuit, & cantatur in Missa. Hoc est *majus Credo in unum Deum*. Quartum, in Prima dicitur, scilicet *Quicumque &c.* ab Athanasio Alexandrino Episcopo contra Arianos compositum (*g*) in quo distinctus, & apertius omnes articuli nostræ fidei continentur. Sed omnes articulos nostræ fidei ad salutem necessarios in Symbolo Apostolorum aperte, vel interpretative, & subintellective credimus contineri.

Si quæratur, quid sit *articulus Fidei?* Dicimus, quod articulus fidei est quodlibet eorum, quæ tenemur credere, sine quibus creditis adultus, & discretus non salvatur. Tot ergo sunt articuli, quot sunt illa, quæ credere tenemur. Est ergo articulus res ipsa, scilicet unitas Divinæ essentiæ, Trinitas Personarum, Generatio Filij, Processio Spiritus Sancti, Christi Incarnatio, Nativitas, Passio, Mors, ad Inferos descensio, Resurrectio, in Cœlum Ascensio, ejus adventus ad judicium, & similia. Sed & dicta, sive pronunciationes enunciantes ea, quæ diximus, non minus quam res ipsæ consistentes, & enunciatæ, dicuntur articuli. Unde sunt articuli dicere Deum esse unum in essentia: esse trinum in personis: Filium generari a Patre: Spiritum Sanctum procedere ab utroque: Christum esse incarnatum: Christum esse natum, esse passum, esse mortuum, descendisse ad inferos, resurrexisse, in Cœlum ascendisse, esse venturum ad judicium, unicuique secundum opera sua esse redditurum, & consimilia. Et dicuntur articuli ab artando, quia arctati, & a symbolo simul compræhensi: vel quia ad eos credendos arctamur, si salvari velimus. Unde Athanasius: *Hæc est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter &c.* idest: hæc quæ dicta sunt fides exigit credenda; idest, ut credantur, quæ nisi quisque (scilicet adultus, & discretus) fideliter, firmiterque crediderit &c. Unde & hæc fides dicitur Ca-

(*a*) *Vox* Morsellus *teste Ducange, qui in Lexico non nulla exempla apponit*, particulam, *seu* frustrulum *significat*. Bolus *idem est, quod Itali* boccone *appellant*. *Ethymologias, quas hic, & deinceps Huguccio exhibet, nostris temporibus facile improbabuntur. Sed sæculi sui consuetudinem sequitur noster scriptor.* (*b*) *Act. Apost.* 1. 15.
(*c*) *Ibid.* 6. 2. (*d*) *Ibid.* 15. 5. (*e*) *Ibid.* 21. 18. (*f*) *Idest* Credo brevius, *tale enim est, si compares eum Constantinopolitano, & reliquis. De quinta hac Synodo quid judicandum sit, edocet Vossius* de tribus Synodis. (*g*) *Hac de re consule Theologos, eosque omnes, qui de Patrum scriptis disserunt.*

Catholica, idest universalis, quia omnes universaliter habent eam, vel habere tenentur. *Catholicum* enim græce, Latine dicitur *universale*. Et notandum, quod in Symbolo Apostolorum, licet plures, quam duodecim articuli nostræ fidei compræhendantur, non tamen ibi continentur nisi duodecim sententiæ juxta numerum 12. Apostolorum. Quam vero sententiam quis Apostolorum ibi posuerit, vel contulerit, exponendo assignabimus.

Petrus itaque tamquam Princeps, & caput omnium, tamquam Prælatus omnium, tamquam Pastor ovium, tamquam Dux Fidelium, tamquam primam vocem in Synodo habens, ut in Fide Catholica fundanda primum ipsius Fidei poneret fundamentum, alijs Apostolis astantibus, & ejus primam vocem expectantibus, inquit =

I. Credo in Deum Patrem omnipotentem creatorem cæli, et terræ. Ecce inchoat Petrus tamquam major, & caput, unde non immerito dictus est *Cephas*, idest Caput, non tamen inter Apostolos, sed in ipsius fidei fundatione: (*a*) distinguamus ergo verba Petri. *Credo in Deum*. Non dicit: Credo *Deo*, vel Credo *Deum*, aliud enim est credere Deo, aliud credere Deum, aliud credere in Deum. Credere Deo, est credere vera esse, quæ loquitur Deus. Credere Deum, est credere quod Deus sit; sed neutrum horum est magnum, quia neutrum est vitæ æternæ meritorium (*b*): Utrumque enim horum & mali homines, & dæmones credunt (*c*). *Credere in Deum*, est credendo in Deum promoveri, credendo in eum ire, ei per fidem, & dilectionem inhærere, ei per bonam operationem, & bonam voluntatem uniri. Hæc ergo oratio, scilicet *Credo in Deum* processum quemdam, & accessum animæ fidelis ad Deum significat cupientis inhærere Deo per fidem, & dilectionem, sive caritatem, & ei uniri per bonam operationem, & bonam voluntatem, ut sit sensus: *Credo in Deum* idest, credendo in eum promoveor; credendo in eum tendo; ei per fidem, & dilectionem inhæreo; ei per bonam operationem, & bonam voluntatem ardenter unior. Qui hæc dicit, & verum dicit, beatus est. Si dicat hoc mortali peccato pollutus, mendax est; talis enim non proficit in Deum, sed deficit a Deo: non accedit ad Deum, sed recedit a Deo: non inhæret Deo, sed discohæret a Deo; & ideo non credit in Deum, quamvis credat Deo, & credat Deum. Scrutetur ergo se quisque antequam hoc dicat, & si in mortali peccato se invenerit, & noluerit converti, potius taceat, quam hoc dicat, ne hoc dicens, tamquam mendax Deo, Apostolis displiceat. (*d*) Veritati enim per mendacium placere non potest, immo mentiendo perniciosus sibi est: (*e*) *Os enim, quod mentitur, occidit animam*. Et alibi: (*f*) *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*. Sed si omni bona voluntate se ad Deum convertit, secure dicat: *Credo in Deum*. *Deum* singulariter dicit ad distinctionem falsorum Deorum, & Idolorum, quæ Gentiles, deos esse credebant. Non enim est nisi unus Deus, dicente Moyse: (*g*) *Audi Israel, Dominus Deus tuus unus est.*

D d

(*a*) *Etymologia hæc ab Hebræo non desumitur, sed a Græco* κεφαλή. *Recole quæ modo dixit Huguccio: scilicet Petrum esse* Principem, *&* Caput, *&* Prælatum omnium. *Apostolos tamen ipse non constituit, sed Christus, sic hanc Huguccionis sententiam interpretor.*

(*b*) *Scilicet, nisi alia addantur; atque in primis caritas, seu gratia habitualis: si enim hæc absit, tametsi credas vera esse, quæ Deus tradidit, æternæ beatitudinis compos non fies*, si omnem fidem habuero, itaut montes transferam &c. *I. Cor. 13. 2.*

(*c*) Dæmones credunt, & contremiscunt. *Jacob. 2. 19. Disputant tamen Theologi quomodo dæmones credunt, qui aliunde certo sciunt, vere Deum existere, veraque esse, quæ nobis credenda proponit. Interpretes epistolæ Jacobi consule.* (*d*) *Apostolis non displicebit, si communi Ecclesiæ nomine id dicat: neque si id dicat, desiderando se inhærere Deo.*

(*e*) *Sapientiæ 1. 11.* (*f*) *Psal. 5. 7.* (*g*) *Deut. 6. 4.*

est. Sed quia ille Deus est tres personæ, subdistinguit: *Patrem*: quasi dicat: illum unum Deum credo esse *Patrem*, illum unum credo esse *Filium*; illum unum credo esse *Spiritum Sanctum*: idest credo illam unam essentiam esse tres personas, & illas tres personas esse unam essentiam, & non plures. Licet enim Pater non sit Filius, vel Spiritus Sanctus: nec Filius sit Pater, vel Spiritus Sanctus: nec Spiritus Sanctus sit Pater, & Filius, tamen Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus sunt unus Deus, una substantia, sive essentia. Similiter unus Deus est Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Hic Pater semper generat, & ab æterno generavit Filium; hic Filius semper generatur, & ab æterno generatus est a Patre. Hic Spiritus Sanctus semper procedit, & ab æterno processit a Patre, & Filio. Hic Pater non fuit, antequam Filius, nec Pater, & Filius, antequam Spiritus Sanctus, sed simul semper, & ante tempora, & ab æterno fuerunt, & fuerunt Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, tres Personæ, & unus Deus, & una substantia, & semper æquales: non enim Pater est major Filio, vel Filius minor Patre, non Spiritus Sanctus minor utroque, scilicet Patre, & Filio. Difficilia sunt hæc, & in hac vita quasi incomprehensibilia, sed tamen vi credenda (*a*), quia aliter non est salus. *Qui ergo potest capere capiat, qui non potest capere, credat, & oret*: ut quod credit aliquando intelligat. Nisi quis credat, non intelliget. Unde Propheta Isaias: (*b*) *Nisi credideritis, non intelligetis*. Est ergo in talibus fides necessaria, & meritoria. *Fides enim non habet meritum, cui humana ratio præbet exemplum*. (*c*)

Sequitur: *Omnipotentem*. Videtur ordo congruus, ut continue diceretur sine interpositione: *Credo in Deum Patrem, & in Deum Filium, & in Deum Spiritum Sanctum*. Sed interferuntur ad determinationem Patris, & Filij quædam necessaria, quæ non vacant a mysterio. Sunt enim quasi quidam stimuli promotionis nostræ in Patrem, & Filium. Cum enim credamus *Patrem Omnipotentem, & Creatorem Cæli, & terræ*, magis accendimur ad credendum in eum. Prosequamur ergo litteram. Patrem dico *Omnipotentem*, sed nonne Filius est omnipotens, & Spiritus Sanctus Omnipotens? Ita enim dicit Athanasius in Symbolo suo: *Omnipotens Pater, Omnipotens Filius, Omnipotens Spiritus Sanctus, & hoc habet fides Catholica*. Quare ergo ad Patrem adjungit *Omnipotentem*, & non ad Filium, & non ad Spiritum Sanctum? Hoc ideo factum, quia in creaturis ex antiquitate, qua Pater est antiquior Filio, in Patre quidam defectus, & quædam debilitas notari solet, ut fortior, & potentior sit junior filius, quam senior pater. Ne ergo quis crederet hoc esse in Patre Deo, & in Filio Deo; ideo occurrit Scriptura dicens: *Patrem Omnipotentem*, quia non est minus potens, qui sibi servat, quam qui Filio communicat omnipotentiam. Sed numquid Deus Pater, Deus Trinitas omnia potest? non videtur: quia non potest sedere, ambulare, currere, & hujusmodi, quæ penitus sunt aliena a natura Divinitatis. Qualiter ergo dicitur Omnipotens?

Sed

(*a*) *Idest* necessario credenda. (*b*) *Isaiæ 7. 9. Sabbatier sic legit ex antiquissima interpretatione, pro qua allegat Tertullianum, Cyprianum, Ambrosium, & Augustinum, quorum loca recensit. Vulgata habet*: Nisi credideritis, non permanebitis.

(*c*) *Hæc excepit Huguccio ex Gregorio Magno numero 1. homiliæ 26.* in Evang. *sed legit* experimentum. *Id deinceps in eadem homilia inculcat his verbis* [*num. 8.*] Cum Paulus Apostolus dicat: Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium: profecto liquet, quia fides illarum rerum argumentum est, quæ apparere non possunt: quæ etenim apparent, jam fidem non habent, sed agnitionem.

Sed ideo non minus dicitur Deus Omnipotens, vel quod possit omnia: quæ enim hujusmodi in sua persona non possit, tamen ea facit, & operatur per alios, & in alijs, vel ideo, quia quæ non potest sunt aliena a Dei potentia. Item Deus non potest mori, non potest percuti, vulnerari, occidi, & ijs passionibus lædi; sed per hoc non derogatur Divinæ potentiæ, sed potius attribuitur. Nam si hujusmodi passionibus subjaceret, non esset omnipotens, quia hujusmodi ei accidere non possunt. Potest tamen hæc in alijs operari, & operatur: & ideo ab ejus potentia non sunt aliena. Item Deus non potest mentiri, nec peccare, sed in hoc non detrahitur Divinæ potentiæ, sed potentiæ Dei deest, quod ista non potest. Posse enim peccare, vel nihil est, vel est defectus impotentiæ, sicut non posse peccare est potentiæ. Unde Augustinus: *Magna Dei potentia est, non posse mentiri*. Unde ergo omnis oppositio removeatur, dicitur Deus omnipotens, non quia possit omnia, scilicet bona, & mala, nec quia suscipiat in se quoslibet actus; sed quia nihil potest pati, & quia omnia quæcumque voluerit facere, & omnia quæcumque vult fieri, potest facere ut fiant, nec aliquid ad faciendum potest ei impedimentum afferre, vel ad patiendum corruptionem inferre.

Sequitur: *Creatorem Cæli, & terræ*. Ecce Petrus concordat cum Moyse, scilicet principium Symboli cum principio veteris Canonis, ubi dictum est. (*a*) *In principio creavit Deus Cælum, & terram:* & est sensus: In principio (scilicet temporis) creavit Deus *Cælum*, idest cælestia: *terram*, idest terrestria, vel *Cælum*, idest invisibilia; *terram*, idest visibilia: vel *Cælum*, idest duo superiora elementa, scilicet ignem, & aerem; *terram*, idest inferiora duo, scilicet aquam, & terram: vel *Cælum*, idest angelicam naturam, & empireum Cælum, quod quam cito fuit factum, statim Angelis fuit repletum, & hujus nomine *Cæli*, intelligitur continens, & contentum: *terram*, idest materiam quatuor elementorum, scilicet hyle, vel *terram*, idest quatuor elementa, idest mundum sensibilem ex ijs constantem.

II. Sequitur: Et in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum. Hæc est secunda pars, sive distinctio, quam Andreas posuit in Symbolo post Petrum. Dicit ergo Andreas: *Et in Jesum Christum*. Hęc conjunctio innuit esse repetendum *Credo*, ut dicatur: *Et credo in Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum*. Sic distingue credo in Filium ejus, sicut supra diximus esse credendum in Deum Patrem, & ita, eodemque modo credendum est in Filium ejus, ut sit sensus: Credo in Filium, idest credendo in eum promoveor; credendo in eum tendo; ei per fidem, & dilectionem inhæreo; ei per bonam voluntatem, & dilectionem unior. *Unicum* ad differentiam illorum, qui sunt Filij per gratiam; quia cum sint multi Filij Dei per gratiam, juxta illud Joannis: *Quotquot autem* (*b*) *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus*. Filius ejus unicus est per naturam, consubstantialis, coæternus, unigenitus, ita ut non pars Divinitatis a Patre derivetur in Filium, & in Patre pars remaneat (*c*), sed in Patre totus Filius, & totus Pater in Verbo. Sed in generatione carnali aliter fit, quia ibi quædam pars paternæ substantiæ derivatur in filium, parte in patre remanente. *Filium:* dico *Jesum*. *Jesus* dicitur *Salvator*. Ipse enim de potestate Diaboli, & a peccatis salvat eos, qui in eum credunt.

(*a*) *Gen.* 1. 1. (*b*) *Joan.* 1. 12. (*c*) *Id expressissime traditur a vetustis Patribus, quos allegavi annot.* 51, & 52. *in epistolam Hilarii Pictaviensis a me editam pag.* 75. & *seq. Part.* 1. *Tom.* 2. Anecdot.

Item Filium dico *Christum*: Christus dicitur *unctus*, & olim in veteri Testamento tantum duæ personæ inungebantur, scilicet Rex, & Sacerdos, sive Pontifex. Rex, quia regit nos, & gubernat, ne a fluctibus hujus mundi submergamur; Sacerdos, quia pro nobis se Patri obtulit in ara Crucis; & quia pro nobis quotidie apud Patrem interpellat in Cęlis; Pontifex, (*a*) quia Crucem suam facit nobis pontem, per quam de hoc Mundo super fluctus hujus sæculi transeamus ad ipsum. *Dominum nostrum*, quia Filius ejus, in quem credendum est, Dominus noster est: non tamen illa communi dominatione, qua Pater est Dominus, sed quadam singulari, quia proprio sanguine nos redemit, juxta illud: *Empti estis pretio magno* (*b*). Et nota, quod Andreas, qui hanc distinctionem apposuit; interpretatur *vir virilis*: & merito, quia in hac sua professione Filium Dei profitetur Deum, cum dicit Filium ejus *unicum*: virum, & hominem; cum dicit *Jesum Dominum nostrum*. Vel dictus est Andreas, idest virilis, quia spretis mundanis, viriliter Christo adhæsit.

III. Sequitur: QUI CONCEPTUS EST DE SPIRITU SANCTO, NATUS EX MARIA VIRGINE. Tertia distinctio Symboli, quam apposuit Jacobus Zebedęi frater Joannis, major in vocatione: qua scilicet Filius conceptus est de Spiritu Sancto. [Notandum quod conceptio infantis in utero fęminæ non potest esse sine carnali commixtione maris, & fęminæ. Illa vero carnalis commixtio non potest fieri sine peccato; licet ille coitus quamquam non sit peccatum, non tamen potest fieri sine peccato, quia semper intervenit quidam pruritus, vel fervor, seu quædam voluptas carnis, quæ non potest non esse peccatum, ut testantur Gregorius, Augustinus, Hieronymus. Ne ergo, quia dicitur *conceptus*, crederet quis in illa conceptione ea intervenisse, quæ interveniunt in conceptione aliorum hominum. Subdit *de Spiritu Sancto*, quasi *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri*. Non [permixtione maris, & fęminæ, sed de Spiritu Sancto conceptus est; ita quod nullam voluptatem, nullum fervorem, vel pruritum carnis ex illa conceptioest perpessa est Virgo. Nec intelligas conceptus *de Spiritu Sancto* quasi de patre, ut Spiritus Sanctus dicatur maritus Virginis, & illa uxor ejus, & dicatur pater Christi, & ille filius ejus; non enim Virgo concepit de Spiritu Sancto quasi de patre, sed est sensus: conceptus est de Spiritu Sancto, idest gratia, & auctoritate, & operatione Spiritus Sancti, quia ipso cor Virginis sanctificante, & ejus carnem ab omni labe mundante, caro Christi sine semine viri, de sola carne Virginis concepta est, nulla sensitiva carnis origine extrinsecus operante: sicut enim vermis calefaciente Sole de puro ligno nascitur, nec tamen filius ligni dicitur, sic Corpus Christi operante Spiritu Sancto de sola carne Virginis propagatum est. Unde se comparans vermi dicit: (*d*) *Ego sum vermis, & non homo*; idest conceptus more vermis, qui de sola terra, vel ligno, non commixtione alterius seminis concipitur; & non more hominis, qui non nisi commixtione seminum maris, & fęminæ concipi solet. Et attende, quod non sic dicitur conceptus de Spiritu Sancto; idest operatione Spiritus Sancti, quod ab operatione excludantur Pater, & Filius: indivisibilia enim sunt opera Trinitatis, quia quorum est natura, & eadem essentia, non potest esse diver-

(*a*) *Rom.* 8. 34. *Hebr.* 7. 24. 25, *& seq.* (*b*) 1. *ad Corinth.* 6. 20. (*c*) *Joan.* 1. 13. (*d*) *Psal.* 31. 7. *Calmet in hunc Psalmi locum multos allegat Patres sic versiculum istum interpretantes. Celeberrima sunt Augustini verba:* Quare non homo? quia Deus. Quare vermis? quia mortalis; quia de carne natus, quia sine concubitu natus.

versa operatio: Cooperante igitur tota Trinitate Christus conceptus est in Utero Virginis; ut vere dicatur, quod ipse Filius, sicut Pater, & Spiritus Sanctus, operatus est conceptum sui. Attribuitur tamen operatio istius conceptionis Spiritui Sancto spiritualiter, quia ex sola gratia, & benignitate, quæ spiritali vocabulo attribuitur Spiritui Sancto, illa conceptio est facta. Vel ideo de Spiritu Sancto tantum facta est mentio, licet Pater, & Filius similiter ibi cooperati sint, quia posito, & nominato procedente ab utroque, uterque, unde procedit, convenienter subintelligi potuit. Fuit igitur conceptio Christi privilegiata in multis, quia fuit facta sine interveniëntia viri; & quia sine commixtione maris, & fęminæ; & quia sine fervore, & voluptate carnis; & quia sine peccato, vel sine causa peccati; & quia sine infectione originalis vitij; & quia nec in carne Christi fuit causa peccati, nec in ejus anima fuit peccatum originale: sed illud fuit privilegium, quia simul concepta est caro Christi, & anima creata, & ei infusa. Et ita ab ipsa conceptione fuit plenus homo in anima, & carne. (*a*)

Sequitur: *Natus ex Maria Virgine*. Sicut unica, & singularis conceptio peccato non infecit Virginem, ita unica, & singularis nativitas non corrupit ejus virginitatem; quia sicut uterum Matris non aperuit conceptus, sic nec violavit, nec aperuit partus: & sicut ante conceptum, & partum virgo, sic virgo in conceptu, & partu, & post conceptum, & partum perseveravit. (*b*) Hinc Isaias: (*c*) *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*. Et Ezechiel. *Porta hæc clausa erit, & non aperietur, & vir non transibit per eam; quia Dominus Israel ingredietur, & regredietur per eam, eritque clausa*. Si quęratur, quare de fęmina, & non de viro nasci voluit? Respondeo, ideo quia sexus mulieris videbatur indignior misericordia, & redemptione, quia in humano genere ipsa fęmina prius peccavit, & virum ad peccatum traxit. Ut ergo fęmina crederet se esse redemptam per Christum, ideo de fęmina carnem assumere, & nasci voluit. Sed ut vir crederet etiam se esse redemptum per eumdem Christum, in sexu virili, non fęmineo assumpsit carnem: Itaque in fęmina, & de fęmina voluit ipse nasci in sexu virili, & non muliebri. Quia ergo Christus natus est de fęmina, signum est liberationis viri. Vel ideo solum de fęmina voluit nasci, quia judicavit congruere, ut Diabolus, qui per fęminam vicerat, per fęminam vinceretur, & ut janua paradisi, quæ per fęminam clausa fuerat, per fœminam aperiretur. Prima enim fęmina, scilicet Eva, ante peccavit, quam vir; ipsa enim primo peccavit, pomum vetitum accepit, & comedit, & viro ad comedendum dedit; pro quo peccato ambo expulsi sunt de paradiso, & clausa est janua paradisi, & permansit clausa usque ad adventum Christi. Tandem Christus volens aperire januam Paradisi per fęminam, assumpsit carnem, & natus est de fęmina. Vel ideo voluit solum de fęmina nasci, quia de solo viro generatio humani generis processerat in prima fęmina, quæ de costa viri facta est. De viro, & fęmina multum est frequens humani generis generatio; sed de fęmina sola insolita est generatio: & ideo quia mirabiliter voluit nasci, & mirabiliter mundum redimere, sibi soli hanc novam,

(*a*) *Id definitum est contra Nestorium impie statuentem Christum merum hominem conceptum fuisse, postea post diuturnum tempus Verbum illi fuisse unitum. Theologos consule errorem hunc propellentes.* (*b*) *De perpetua Mariæ Virginitate copiosissime Theologi disputant, atque eam constantissime asserunt. Eos consule, atque in primis Petavium* de incarnat. *14. 3. & seq.* (*c*) *Isaia 7. 14.* (*d*) *Ezech. 44. 2.*

vam, & inauditam generationem retinuit; & sic de sola fęmina nasci voluit, & de Virgine, ut significaretur, quod illas salvaret, & redimeret, quæ essent virgines mente, & integræ ab omni corruptione peccati. Ecce in hac tertia parte consuetus cursus, & consequentia naturæ supplantatur, idest a conceptione, & nativitate Christi removetur; dum sine semine viri dicitur conceptus de Spiritu Sancto, & natus de Virgine. Unde quia hanc professionem fecit, & hanc tertiam partem apposuit, merito dictus est *Jacobus*, idest *supplantator*, vel dictus est supplantator, qnia curam carnis, Domino vocante, supplantavit, & eamdem carnem, homine trucidante, contempsit.

IV. Sequitur: Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, et sepultus. Hæc est quarta pars, quam apposuit Joannes. Pilati fit mentio non aliqua parte ad dignitatem designandam, sed ad solam temporis determinationem, quo Christus passus est. Multi enim fuerunt Christi. Ut ergo determinetur, quis sit iste Jesus, in quem credendum est, *qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus de Maria Virgine*, supponit, *passus sub Pontio Pilato*, quasi iste sit sensus, qui passionem, & mortem crucis sustinuit, Pontio Pilato procurante Judæam: solent enim tempora per reges, & alios principes determinari. Passus est Filius Dei secundum humanitatem, impassibilis secundum Deitatem, ut humanum genus, quod passionibus subjacebat, ad impassibilitatem reformaret, juxta quod dicitur: (*a*) *Oportebat Christum pati, & ita intrare in gloriam suam*. Quare in hoc passio Christi fuit utilis, per quam effectum est, ut credentes in eum, qui resurrecturi sunt, immortales resurgerent, & impassibiles; quæ est gloria resurrectionis. Sed in hoc etiam fuit utilis, quia fuit hominibus ad tollerantiam passionum incitamentum. Unde Petrus: (*b*) *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus*. Item (*c*) *Christo passo in carne, & vos in eadem cogitatione armamini*.

Crucifixus. Ecce magnum humilitatis exemplum. Potuit Christus alio genere mortis mori; sed utdaret nobis exemplum humilitatis, mortem crucis elegit. Genus enim mortis, quod per crucem infligebatur, ignominiosius erat tunc temporis omni alio genere mortis. Unde (*d*) *Morte turpissima condemnemus eum*; solis enim sceleratissimis hæc mors infligebatur. Sed & hæc fuit (*e*) *mutatio dexteræ excelsi*, ut quæ erat ignominiosa pęna damnandorum, fieret gloriosa liberatio damnatorum. Voluit ergo Christus eligere mortem Crucis propter humilitatis exemplum præstandum, & propter superbiæ medicamentum exhibendum. (*f*) *O homo, o vermis, o cinis, & pulvis, & sanies fętida, & vas stercorum, quid inflaris? quid tenderis? Dominus tuus humilis, & tu superbus. Caput est humile, & pes superbit, & recalcitrat. Audi humilitatem Domini tui, & ignominiam, quam pro te passus est:* Attende: ait enim Apostolus: (*g*) *Christus factus est obediens usque ad mortem*, non qualemcumque, sed ignominiosam; scilicet *mortem crucis*; ut ipse se in Cruce, & figura Crucis ostenderet, quod per talem mortem totus mundus redimebatur; idest homines de qualibet parte nascerentur, dummodo vellent credere. Si enim Crux facta fuit, quod ejus pars quædam respexit orientem, quædam occidentem, quædam austrum, alia septentrionem, hoc ipso innuens, quod

(*a*) *Lucæ* 24. 26. (*b*) 1. *Petri* 2. 21. (*c*) *In eadem* 4. 1. (*d*) *Sap.* 11. 20. (*e*) *Psalm.* 76. 11. (*f*) *Quæ subsequuntur verba, & in codice notata inveni, ex vetustiori Patre desumpta arbitror. Id sane indicant rubræ lineolæ, quæ iisdem verbis supponuntur.* (*g*) *Philip.* 2. 8.

quod omnibus, qui per diversas mundi partes habitant, si velint credere, sufficienter afferret redemptionem. Christus ergo in Cruce, caput ostendit ad orientem, pedes ad occidentem, dexteram ad septentrionem, sinistram ad austrum; quasi diceret ipsa sui Corporis positione, omnes undecumque veniant, paratus sum recipere, si velint credere. Unde ipse in Evangelio Lucæ (*a*): *Multi venient ab Oriente, & Occidente, ab Aquilone, & Austro, &* (*b*) *recumbent in regno Dei;* Potest etiam per partem Crucis terræ defixam intelligi gaudium Sanctorum, qui erant in inferno: per partem superiorem, in qua titulus scriptus est, gaudium Angelorum: per duo brachia, gaudium duorum populorum, scilicet Judaici, & Gentilis: nam per mortem Christi Sancti de inferno detracti sunt, & ad paradisum reducti, & Angeli, de eorum societate, in numero perditorum sunt restaurati, & duo populi in una fide conjuncti. Gavisi ergo sunt facti de sua liberatione, Angeli lætificati de eorum societate, & sui numeri restauratione: duo populi congratulati de sua conjunctione. Passunt & aliæ causæ assignari, quare Christus mortem Crucis elegit; sed nunc hæ sufficiant.

Mortuus. Sicut vera nativitate natus est, sic vera morte mortuus est, ut nos ab æterna morte liberaret, & per morte temporalem nobis vitam conferret æternam: & sicut mortuus ipse est in mundo, sic nos *vitiis, & concupiscentiis moriamur* (*c*): Et sicut ipse pro nobis mortuus est, sic nos, ubi necessarium est, mortem pro eo subire non formidemus.

Et sepultus. Sepultus fuit Christus: idest humanis subtractus aspectibus, hoc a nobis exigens, ut ei *consepeliamur* (*d*) ut sicut ipse humanis fuit subtractus aspectibus, sic nos vitiis, & concupiscentiis omnino subtrahamur, nec ab eis videri, vel tangi valeamus. Hęc autem sepultura Christi fuit triduana, per quod innuitur, quod nos debemus esse sepulti omnibus generibus peccatorum, quæ comprehenduntur (*e*)... per hanc quartam partem. Merito Joannes, qui interpretatur *gratia Dei*, vel *in quo est gratia*, apposuit hunc articulum, quia *Christus passus, crucifixus, mortuus, & sepultus*. De sola gratia, & benignitate sua, non de necessitate, vel coactione. Unde Isaias (*f*) *Oblatus est, quia ipse voluit:* Et Christus in Evangelio (*g*): *Nemo tollit a me animam meam, sed ego pono eam.* (*h*) Non minus tamen dictus est Joannes, idest *gratia Dei*, vel *in quo est gratia*, quia magna gratia fuit quod a *fluctivaga nuptiarum tempestate revocatus* (*i*), in virginitate permansit, & quod Virginem Matrem Jesu Christi Vir-

(*a*) *cap.* 13. 29. (*b*) *Vulg.* accumbent. (*c*) *Respicit, ut puto ad celebrem Apostoli Pauli locum* [*Gal.* 5. 24.] Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, & concupiscentiis. (*d*) *Respicit ad duo notissima Pauli loca*: consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. [*Rom.* 6. 12.] = Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Christi, qui suscitavit illum a mortuis. [*Coloss.* 2. 12.] (*e*) *Pauca desunt. Deinceps omnia peccata sub tribus generibus comprehendi docet: nempe* cogitationis, locutionis, operis. (*f*) 53. 7. (*g*) *Joan.* 10. 18. (*h*) *Adde, si vis, quæ habet Paulus Tit.* 2. 11. *& expressius capite* 3. 3. 4, *& subseq.* (*i*) *Hæc ipsamet verba in præfatione præposita Commentariis S. August.* in Joan. *cujus præfationis auctor ignotus hactenus dictus est. An ex his ipsis verbis merito conjicimus Scriptorem ejusdem præfationis fuisse Huguccionem nostrum, cui proinde ex hoc ipso titulo fiet non levis existimationis accessio. Illud saltem ex ea comparatione colliges tanto in honore fuisse eam, quam edimus Huguccionis explicationem, ut ex ea alii in opuscula sua sententias aliquot totidem fere verbis transtulerint. Num vero Joannes is fuerit sponsus, cujus nuptias præsentia, & miraculis decoravit Christus, interpretes consule.*

Virginis, inter angarias (*a*) Crucis, in custodia recepit. Et quod altius cęteris Dominici pectoris arcana rimatus, incomprehensibiliter de æternitate Verbi eructavit dicens: *In principio erat Verbum &c.* (*b*)

V. Sequitur: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESURREXIT A MORTUIS. Hæc est quinta pars, quam Thomas apposuit. *Descendit ad inferos tertia die*, ut Sancti, qui ibi vincti retinebantur, per eum educerentur. Unde Zacharias (*c*) *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua* (*d*). Non fuit otiosa tridui mora inter mortem, & resurrectionem: sed dum corpus jacuit in sepulchro, anima descendit ad infernum, ut animas expectantium redemptionem secum duceret in paradisum. Et tunc paradisi porta, quæ per Evam cunctis clausa fuerat, remoto Cherubin, qui in introitu paradisi cum flammeo gladio positus erat, aperta fuit, (*e*) ut simul intrarent boni de inferno extracti; non enim Chriftus malos extraxit, juxta illud Osee (*f*) *O mors ero mors tua: morsus tuus ero, o inferne:* non enim Christus ex toto expoliavit infernum, sed momordit. Cum enim morsum in aliqua re facimus, partem capimus, & partem relinquimus: sic Christus infernum momordit, partem, scilicet bonam extraxit, & partem, scilicet malam, reliquit: non enim credendum est quod Caim, vel Judam ex iis extraxerit, quos ad pœnam æternam ab æterno præscivit. Sanè intellige, quod dicitur *Christus descendit ad infernum:* Christus fuit ad inferna; idest anima ejus: (*g*) Christus jacuit in sepulchro; idest Corpus ejus: in illo enim triduo anima Christi fuit separata a carne, qua ratione ipse dicitur mortuus.

Caro remansit in sepulchro, anima descendit ad infernum: divinitas tamen fuit in utroque, scilicet in inferno cum anima, & in sepulchro cum carne: licet enim anima separata fuerit a corpore tantum, quantum distabat infernus a sepulchro, unio tamen divinitatis, & humanitatis, in ipso non desiit, nec desinit esse: nec remota a corpore, & anima poterit esse divinitas, quæ ubique est (*h*): Unde David (*i*): *Si ascendero in cęlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Ambrosius tamen super illum

(*a*) *Vox hæc* angarias, *procul dubio a verbo latino* ango *derivatur: inter voces tamen barbaras recensetur. Ob hanc, aliasque similes voces ab Huguccione usurpatas* barbarus *dicitur ab auctore Epigrammatis, quod in præfatione allegavi:*

Gutio quam coluit barbarus & docuit.

(*b*) *In præfatione ad Joannem, quam nuper commemoravi, ad hunc modum id exprimitur.* Qui enim supra pectus Domini in cena recubuit, cęlestis haustum sapientiæ ceteris excellentius, de ipso Dominici pectoris fonte potavit. (*c*) 9. 11.

(*d*) *Vulg.* in quo non est aqua. (*e*) *Vel duos Cherubim admitte, unum ad fores paradisi terrestris [Genes. 3. 24.] alterum ad fores cælestis paradisi. Vel [quod consultius reor] dic Cherubinum positum ad fores paradisi terrestris, ejusque ingressum præcludentem denotasse Regnum cæleste primorum parentum peccato fuisse clausum: deinceps vero a Christo resurgente referatum.* (*f*) 13. 14. (*g*) *Copiosissime hoc de argumento disserit Petavius* de incarnat. 13. 15. 16 17.

(*h*) *Huguccionis dicta sic excipe, ut argumentationem proponat* a fortiori: *si enim ubique est divinitas, an aberit a corpore jam a verbo assumpto? Cæterum* ratio [*ut cum Scholasticis loquar*] formalis, *ob quam divinitas Christi etiam cum Corpore illius perstitit ea est, quam Theologi asserunt:* Verbum quod semel assumpsit, nunquam dimisit. *Et revera humanitas Christi etiam mortui nunquam desiit* peculiaris juris verbi, *quod illam in Virgine assumpserat. Vide Theologos.*

(*i*) *Psalm.* 138. 8.

illum verficulum: (*a*) *Deus Deus meus refpice in me: quare me dereliquifti:* videtur velle, quod divinitas fit feparata a carne dicens: *Clamat caro moritura Verbi a fe proteftata diffidium.* Item: *clamat homo feparatione divinitatis moriturus*. Sed iftæ duæ auctoritates intelliguntur de diffidio Verbi, & feparatione divinitatis, quo ad *protectionem*: vifa eft enim divinitas feparata a carne, & eam dereliquiffe, quia non protexit, fed fuam protectionem illi fubtrahens, & potentiam fuam cohibens, illam paffioni exponi permifit. Si enim divinitas fuam potentiam non cohibuifset, fed exercuifset, nunquam Chriftus mortem guftafset.

Tertia die refurrexit a mortuis. Ad immortalitatem furrexerunt multi ante Chriftum, (*b*) fed poftea refoluti funt in morte. Chriftus ergo primum refurrexit deinceps non moriturus, unde Apoftolus ad Corinthios: (*c*) *Chriftus refurrexit a mortuis primitiæ dormientium*. Item ad Romanos: (*d*) *Chriftus refurgens a mortuis jam non moritur: mors illi ultra non dominatur*. Item ad Colofsenfes: (*e*) *Chriftus eft primogenitus ex mortuis*; ideft primus mortuorum ad immortalitatem refurgens: licet enim die crucifixionis, monumenta multorum mortuorum fint aperta, non tamen refurrexerunt ante ejus refurrectionem: vel fi antea, incenerati funt poftea (*f*). Ideo Chriftus voluit refurgere, ut fpem noftræ futuræ refurrectionis firmaret in nobis, & ut, ficut ipfe in corpore, ita nos a vitiis refurgamus in mente.

Tertia die: fuit enim in fepulchro tribus diebus, & tribus noctibus; ideft tribus diebus naturalibus: non quod per tres dies integros fteterit in eo, fed quod fteterit per trium dierum aliquot partes. Sexta feria, circa horam nonam, emifit fpiritum, & ita per ultimam partem fextæ feriæ in fepulchro quievit, & per totum fequens fabbatum, & per noctem dominicæ diei, in qua parum ante diluculum furrexit Chriftus, & fic finodotice (*g*) verum eft, quod tertia die refurrexit. Ideo noluit amplius fuam refurrectionem differre, ut dubitationem Apoftolorum de ejus Deitate, auferret, ne majorem moram in morte faciendo, defperarent. Nec citius voluit refurgere, ne mors ejus non vera, fed phantaftica videretur. Vel ideo *tertia die* refurgere voluit, ut per hoc daretur intelligi, quod illa re-

E e

(*a*) *Commentaria Ambrofii in Pfalmorum 21. nunc non habemus, ideoque minime habemus inter opera hujufce S. Doctoris typis edita ea duo loca, quæ hic Huguccio commemorat. At Libro 6. expofitionis in Lucam num. 32. hæc habemus.* In manus Patris commendavit Spiritum fuum, & a morte fequeftrata divinitas corporalium non fubiit confortium pafsionum. *Quæ tamen verba non aliud docent, nifi divinitatem Chrifti, Chrifto moriente non fuiffe mortuam. Quis hac de re dubitet? Cæterum explicatio, quam Huguccio affert, valde probabilis eft, & jam dudum propofita a Theodoreto in verficulum 1. Pfalmi 21. ideoque ad ea ipfa verba:* Deus meus refpice in me: quare me dereliquifti. *Ceterum ex hoc loco difcimus alios Pfalmos, præter eos quos commentariis illuftratos typis edidere doctifsimi Monachi S. Mauri, fuiffe ab Ambrofio explicatos: qua de re diu inter litteratos difputatum eft.*

(*b*) *Vox hæc* multos, *cum aliqua reftrictione accipienda hic eft:* pauci *enim ante Chriftum refurrexerunt, etiam fi in horum numero eos colloces, quos Chriftus ipfe excitavit a mortuis. Sic etiam accipimus illa Evangelica Verba:* Multa corpora Sanctorum &c.

(*c*) 1. *Corinth.* 15. 20. (*d*) 6. 9. (*e*) 1. 18. (*f*) *Non omnes interpretes in eadem fententia funt: putant enim aliqui Sanctos eos, quorum corpora in morte Chrifti apertis monumentis refurrexerunt, morti deinceps non fuiffe obnoxios. Probabilior tamen [me quidem judice] ea eft opinio, quam Huguccio fequitur. Vide interpretes, atque inprimis Calmet ad verficulum 62. capitis 27. Matthæi.*

(*g*) *Aut Amanuenfi imperito vocem hanc tribue, aut fi Huguccioni ipfi tribuis, in earum numero eandem vocem colloca, quarum caufa appellatus eft* barbarus; *ideft barbaris utens vocabulis.*

Gutio quam coluit barbarus, & docuit.

resurrectio facta est vi, & potentia Trinitatis, & quod nostra resurrectio non est futura gloriosa, nisi in fide Trinitatis: & quod resurgere a morte animæ, non valeamus, nisi per fidem Trinitatis. Vel ideo tertia die resurrexit, ut significaretur, quod per fidem illius resurrectionis nos a tribus generibus peccatorum, scilicet cogitationis, locutionis, & operis, resurgere debeamus. Vel ideo tertia die resurrexit, ut inveniretur, quod a peccatis surgere non possimus, nisi per ternarium virtutum, scilicet per fidem, spem, & caritatem: vel per pęnitentiam, ubi tria sunt necessaria, scilicet cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio. Vel ideo tertia die resurrexit, ut homo saltem tertia die, (idest tempore gratiæ) resurgat. Si symbolica cogites, dies primus est tempus ante legem, secundum tempus sub lege, tertium tempus sub gratia. Primo, vel secundo die homo non potest surgere. (*a*) Surgit ergo in tertio, Caput suum imitando. Vel ideo tertia die resurrexit, ut ostenderetur, quod per fidem suæ resurrectionis erant salvandi homines trium temporum, scilicet temporis ante legem, temporis sub lege, temporis sub gratia: vel homines trium generum. Tria sunt genera hominum salvandorum, scilicet conjugati, rectores, continentes, sive virgines. Ista tria genera salvandorum significantur per tres homines, quos Ezechiel vidit salvandos: (*b*) scilicet Job, per quem conjugati; Noe, per quem rectores; Daniel, per quem continentes, seu virgines intelliguntur. De istis tribus generibus quicumque salvabuntur, per fidem resurrectionis Christi salvabuntur. Hanc quintam partem, ubi agitur de fide resurrectionis, merito Thomas apposuit, ut sicut primum valde incredulus fuit resurrectionis ejus, (*c*) ita post certitudinem, præ aliis, & inter alios eam vehementer prædicet, & confiteatur. Quis enim melior testis, quam qui prius dubitando inquirit, & inquirendo, veritatem melius intelligit? Unde dictus est Thomas, idest *abyssus*, vel *geminus*: unde & græce dicitur *didymus*, quasi duplex, quia quo ceteris plus, & diutius dubitavit, eo altius, & profundius, & quasi in duplum, veritatem resurrectionis cognovit, & in ea firmius stetit.

VI. Sequitur: Ascendit in Cælum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est judicare vivos, et mortuos. Hæc est pars sexta, quam apposuit Jacobus Alphęi. *Ascendit in Cęlum*. Quadragesima die post resurrectionem, humanam naturam, quam de Virgine, & in Virgine sumpserat, super Cęlos collocavit, ubi tamen & prius secundum divinitatem erat; qui enim ubique erat, ibidem non esse, non poterat. *Ascendit* quasi propria virtute, cum de Henoc legatur, quod fuerit translatus (*d*), & de Helia, quod fuerit raptus, sive vectus; (*e*) cum uterque impotens per se esset a terra per aera sublevari. Nec obviat quod dicitur de Christo, (*f*) *& nubes suscepit eum*: quia quasi in quodam globo bajulæ nubis ascendit; non quod ascendens egeret ministerio nubis; sed ut per hoc ostenderetur, quod omnis creatura pararet obsequium suo Creatori. *Ascendit*, ut nos ascendere doceat; & faciat

(*a*) *Sic accipe verba hæc: ut gratiam*, vi *cujus resurrexerunt a culpa ii, qui ante legem, & tempore legis surrexerunt, promeruerit Christus in tempore, quod* sub gratia *appellat Huguccio: etenim certum est peccatorum veniam [ex vi tamen redemptionis futuræ Christi] fuisse pęnitentibus datam, antequam Christus nasceretur. Id Huguccio ipse deinceps clarissime affirmat.* (*b*) *Ezech.* 14. 14. Et si fuerint tres viri in medio ejus, Noe, Daniel, & Job &c. (*c*) *Joan.* 20. 24. *& seq.* (*d*) *Genes.* 5. 24. (*e*) *IV. Reg.* 2. 11. (*f*) *Acto.* 1. 9.

faciat hic de vitiis ad virtutes, de virtute in virtutem ascendere, (*a*) ut tandem corporaliter ascendamus in Cęlum, ubi ipse est, & *Deum deorum in Sion* videamus. (*b*)

Ascendit non solus, sed cum Sanctis, quos de inferno eduxerat, unde Isaias in persona Angelorum admirantium in ejus ascensione ait (*c*): *Quis est iste, qui venit de Edon tinctis vestibus de Bosra?* Edon interpretatur *terrena*, vel *rubea*, vel *sanguinea*, & significat mundum istum terrenum, & multo sanguine infectum. *Bosra* interpretatur *munita*, & significat Jerusalem, ubi fuit occisus, turribus, & alijs præsidijs olim munitam; vel significat infernum olim munitum sic, ut omnes bonos clauderet, & nullum exire permitteret. (*d*) Vestes tinctæ Domini, sunt Sancti multo sanguine purpurati; & est sensus: *Quis est iste, qui venit de Edon*, idest de mundo, *& de Bosra?* idest de Jerusalem, vel de Inferno: venit, dico, indutus vestibus corporeis, olim tinctis sanguine passionis, vel venit indutus, & avallatus (*e*) vestibus; idest Sanctis sanguine tinctis, idest multam effusionem sanguinis olim passis. Nec obviat illud Evangelicum: (*f*) *Nemo ascendit in Cęlum, nisi qui de Cęlo descendit filius hominis, qui est in Cęlo*: Sancti enim erant unum corpus cum Christo, erant membra ipsius, & vestis. Si ergo quis intrat cum membris, & vestibus suis, non ideo dicitur intrare nisi solus, si nullus alius intrat. Sic Christus dicitur ascendisse solus, licet membra ejus, & indumenta cum eo ascendissent.

Sedet ad dexteram Dei Patris Omnipotentis. Quod Filius *sedere* dicitur, non membrorum positionem, quasi in hoc statu ibi sit, sed quietem post laborem, & judiciariam designat potestatem, & regnantis majestatem.

Ad dexteram Dei Patris Omnipotentis. Non est Deus Pater aliquod corporale, quod habeat dexteram, vel sinistram; simplicissima namque natura est, quæ ubique tota est, & nullis dimensionibus circumscribi potest, ut aliquid sit ei dextrorsum, vel sinistrorsum, ante, vel retro, sursum, vel deorsum; sed per dexteram intelliguntur potiora bona in æterna beatitudine, & est sensus. *Sedet*: idest post laborem, & certamina passionis, & palmam resurrectionis quiescit, & conregnat, secundum quod homo *ad dexteram Dei Patris Omnipotentis*, idest in summa beatitudine; sive in bonis Patris, præstantioribus omnibus alijs bonis alicui creaturæ collatis; nunquam enim alicui creaturæ tot, & tanta bona contulit Deus, quot, & quanta contulit homini Christo. Plus ei conferre non potuit, nec eum meliorem facere, quàm fecit. *Vel sedet*, idest conregnat secundum quod Deus *ad dexteram Dei Patris Omnipotentis*, in eadem qualitate cum Patre. Et sic per dexteram intelligitur æqualitas, quam habet Filius cum Patre.

Inde venturus est judicare vivos, & mortuos. Venturus in aere; in spatio enim hujus aeris apparebit, & sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit, & ut dicit Chrysostomus: (*g*) *Angeli deferent ante eum instrumenta mortis suæ, quasi vexilla triumphi*, *sci-*

(*a*) *Psalm.* 83. 8. (*b*) *Ibidem:* videbitur Deus deorum in Sion.
(*c*) *Isa.* 63. 1. (*d*) *Recole nuper dicta.* (*e*) *Avallatus hic videtur significare circumdatus, seu circumseptus veluti* vallo, *aut alio affini. Aliter sumit vocem hanc* avallare *Du-cange, quem consule.* (*f*) *Joan.* 3. 13. (*g*) *Hæc quæ sequuntur, lineola subducta notata in Codice sunt; ex qua quidem re assequimur ex vetusto Patre, qui aut Chrysostomus esset, aut esse putaretur, illa esse accepta. Fortasse, sed cum aliquo discrimine, ex homilia Chrysostomi de Cruce, & latrone desumpta sunt. [Tom. 2. editionis Montfaucon pag. 411. num. 4. quæ quidem homilia citatur etiam a Leone Magno epistola 34. edition. Quesneli.*

scilicet Crucem illam essentialiter, in qua crucifixus est, & clavos, & lanceam, & in carne ejus videbuntur cicatrices, ut videant in quem pupugerunt. (*a*) Unde in Evangelio: (*b*) *Et tunc apparebit signum filii hominis in Cęlo*: scilicet signum Crucis, & clavi, & lancea, vel cicatrices in signum victoriæ. Quod ergo dicit Joel: (*c*) *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in valle Josaphat, & disceptabo ibi cum eis*, ubi velle videtur, quod in Judicio Dominus sit descensurus in valle Josaphat, sic intelligitur. Josaphat interpretatur *Judicium Domini*. In valle ergo Josaphat, idest in Judicio Domini congregabuntur omnes, non enim Christus in illam vallem descendet in Judicium, sed sedebit in aera cum Senatoribus; vel forte ideo fieri dicitur judicium in valle Josaphat, quia in terra, idest in valle illa mali congregabuntut, sed boni rapientur *obviam Christo in aera* supra locum illum. Unde Apostolus: (*d*) *Mortui qui in Christo sunt resurgent primi deinde nos, qui vivimus, qui reliquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera*.

Judicare vivos: & mortuos; idest bonos, & malos, justos, & injustos, ut vivi virtutibus intelligantur, & ad vitam prædestinati: mortui, in peccatis mortui, & æterna morte damnandi: ut sit sensus. *Vivos* idest æterna vita remunerandos. *Mortuos*, idest æterna morte damnandos. Vel *vivos* (*e*) intellige quos corripiet adventus ejus, qui *sicut fur in nocte ita veniet*, qui tamen in ipso adventu morientur, & statim suscitabuntur; & si quid adhuc erit in eis longo tempore puniendum, in momento purgabitur pro terrore, & horrore, & angustia adventus ejus, ac igne, qui eum præcedet, & superficiem terræ, & aerem comburendo purgabit. (*f*) *Mortuos* intellige quos adventus ejus jam mortuos inveniet, & resuscitabit. Nota quod Filius judicabit non ex vi humanitatis, sed divinitatis, nec sine Patre, & Spiritu Sancto: & ideo specialiter Filio judicium attribuitur, quia ipse, non Pater, vel Spiritus Sanctus, ibi apparebit in forma humana, & in ea utramque sententiam proferet. Unde in Evangelio: (*g*) *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio*: idest *utrumque*, scilicet absolutionis, & condemnationis: Ipse enim Filius in forma humaua proferet sententiam absolutionis, & benedictionis; scilicet (*h*): *Venite benedicti &c.* & sententiam condemnationis, & maledictionis scilicet (*i*): *ite maledicti &c.* Unde Jeremias: (*k*) *Ex ore Altissimi* (scilicet Christi): *non egredientur* (in Judicio) *nec bona nec mala*, idest egredientur bona, & mala, ut duæ negationes faciant unam affirmationem. (*l*) Vel intelligantur tantum negative & de Patre. *Ex ore Altissimi*, idest Dei Patris in Judicio non egredientur, idest nec bona, nec mala tunc egredietur de ore ejus, sed tantum de ore Filii. *Bona* vocat sententiam absolutionis, *mala* sententiam condemnationis, quæ malis mala videbitur. Sunt & aliæ hujusmodi auctoritatis expositiones: ad prolixitatem vitandam eas nunc taceamus. Merito autem sextam partem, ubi agitur de Dominica Ascensione, apposuit Jacobus, qui *supplantator*, sive *luctator* in tempore magno,

(*a*) *Zach.* 12. 10. Aspicient ad me, quem confixerunt. (*b*) *Matth.* 24. 30. *Ecclesia ipsa in Officio S. Crucis*: Signum Crucis erit in cęlo, cum Dominus ad judicandum venerit. (*c*) 3. 2. (*d*) *I. Thessal.* 4. 15, & 16. (*e*) *I. Thessal.* 5. 2.
(*f*) Expectantes, & properantes in adventum diei Domini, per quem cęli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent. 2. *Petr.* 3. *vers.* 12.
(*g*) *Joan.* 5. 22. (*h*) 25, 34. (*i*) *ibid.* 41. (*k*) *Thren.* 3. 38.
(*l*) *Hanc Grammaticorum regulam pauci huic loco applicabunt. Præferenda est sane subsequens explicatio.*

gno, (*a*) ideſt luſtamenti, & a terris ad Cœlum, ab Homine ad Deum, a labore ad quietem, a vitijs ad virtutes, a ſtabulo ad palatium, ab exilio ad Regnum, ab umbra ad lucem, ab imagine ad veritatem, a figura ſpei, ad rem ſpei. Sic Jacobum interpretamur *luſtatorem*, & *ſupplantatorem:* Unde quaſi denominativè Jacobus ſumitur, prius ſupplantans fratrem, primogenitorum percepit dignitatem: poſtea luſtans cum Angelo optatam accepit benedictionem.

VII. Credo in Spiritum Sanctum. Hæc eſt ſeptima pars, quam Philippus appoſuit. Et eſt ſenſus: *Credo in Spiritum Sanctum*, ideſt credendo in eum promoveor, credendo in eum tendo, ei per fidem, & caritatem inhæreo, ei per bonam operationem, & bonam voluntatem ardenter unior. Eſt enim Sanctus Spiritus tertia perſona *in Trinitate*, quæ eſt verus, & unus Deus cum Patre, & Filio, qui conſubſtantialis Patri, & Filio, ab utroque æqualiter procedit. In eum ergo, ſicut in Patrem, & Filium credendum eſt. Congrue in ſeptima parte fides de Spiritu Sancto, qui *ſeptiformis* dicitur, collocatur, propter ſeptem gratias, ſive dona Spiritus Sancti, quæ in Iſaia leguntur. (*b*) Merito hanc partem appoſuit Philippus, qui interpretatur *amor ſupernus*, vel *amator ſupernorum* a Philos, quod eſt amor. Et ipſe quoque eſt *ſuper*, qui *in Spiritum Sanctum*, qui eſt amor Patris, & Filij, ſe credere confeſſus eſt. Vel Philippus interpretatur *os lapidis*, quia verum lapidem, (*c*) & verum ignem, *Sanctum Spiritum* ſcilicet, confitetur, & ſe in eum credere profitetur. Dicitur etiam *os lapidis*; quia verum lapidem, inventum ſcilicet Chriſtum (*d*), Fratri ſuo Nathaeli nunciavit, & prædicavit. (*e*)

VIII. Sequitur: Sanctam Ecclesiam Catholicam. Hæc eſt octava pars, quam appoſuit Bartholomæus, & eſt repetendum *Credo*. Et ſecundum Auguſtinum cum propoſitione *in* eſt repetendum: *Credo in Sanctam Eccleſiam Catholicam*. Dicit Auguſtinus ſenſum mutari, ut non eo modo dicatur credere in *Sanctam Eccleſiam Catholicam*, quo creditur in Deum: ſed dicit ſic debere intelligi. *Credo in Sanctam Eccleſiam Catholicam*, ideſt in Eccleſia Sancta, & Catholica converſans *credo in Deum*. Sed melius prætermittitur & non repetitur præpoſitio *in*: non enim addit aliud eſſe credendum, niſi tantum in unum Deum, & in tres perſonas, ſcilicet in Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, nec alibi quidem invenit rationalis Creatura (*f*), unde in Pſalmo: (*g*) *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum*. Et alibi (*h*): *concupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini*; & eſt ſic diſtinguendum. *Credo Eccleſiam Catholicam* tenendam eſſe ſanctam. Eccleſia dicitur *Congregatio Fidelium: Catholica* communis, ſeu univerſalis interpretatur. Illa igitur Congregatio fidelium eſt credenda Sancta, quæ communi, & univerſali fide innititur. Illa ſcilicet, quæ habita, & prædicata ab Apoſtolis firma perſeverat, in Eccleſiarum prælatis, & in multitudine populorum permanet, & eſt inviolabilis; & non eſt ea, quæ in proſtribulis, & latibulis, & ſæpe (*i*) poſt telas, & juxta latrinas ſuſſur-

(*a*) *Fortaſſe legendum eſt* malo, *ideſt laboris, &* luctæ. (*b*) *Iſaiæ* 11. 2.
(*c*) *Lapidem hic accipit pro eo lapide, ex quo ignis excutitur. Conſule preces Eccleſiæ in Sabbato Sancto ad excutiendum ignem:* Deus, qui per Filium tuum, angularem ſcilicet lapidem, claritatis tuæ ignem fidelibus contuliſti &c. (*d*) *Reſpicit, ut puto, ſcriptor noſter ad ea ſcripturarum loca, in quibus Chriſtus dicitur* lapis angularis, fundamentum, *& aſſinia alia.* (*e*) *Jo.* 1. 45. (*f*) *Supple* in quo quieſcat; *aut aliud hujuſmodi.* (*g*) *Pſal.* 41. 3. (*h*) *Pſal.* 83. 3. (*i*) *Quid denotetur his duabus vocibus,* poſt telas, *ignoro. An aliquid latens? An officina viles, & contemptiſſimæ? Judicet Lector.*

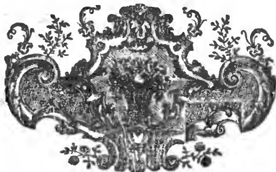
surratur, & configitur ab hæreticis. Vel hoc vult dicere: credimus quod Ecclesia Catholica nunquam deficiet, nec etiam defecit a tempore Abel. Potest Ecclesia Dei quati, & fluctibus allidi, sed non ita submergi, quod aliqui boni non sint in ea. Unde Christus in figura Ecclesiæ dixit hæc Petro: (*a*) *Ego rogavi pro te Petre: ut non deficiat fides tua:* & alibi: (*b*) *& portæ inferi non prævalebunt adversus eam:* scilicet Ecclesiam (*c*). Et in Evangelio dixit Angelus Mariæ: (*d*) *Et regnabit in domo Jacob in æternum*: quæ *domus* appellata est universalis Ecclesia, quæ per fidem, & confessionem Christi ad Patriarcharum pertinet sortem, sive in ijs, qui de Patriarcharum stirpe carnis originem duxerunt, sive de alijs nationibus carnaliter editi, spirituali lavacro sunt in Christo renati; in qua videlicet domo (*d*) *regnabit in æternum, & Regni ejus non erit finis*, & Augustinus: *Si nullo modo potest dici recte Ecclesia, in qua schisma est, restat, ut quia Ecclesia* (*e*) *nulla esse non potest, ea sit, quam in Apostolicæ Sedis per successionem Episcoporum radice constituta nullorum hominum malitia valeat extinguere*. Et est: *Credo Ecclesiam Catholicam sanctam esse*, idest sancitam, & firmatam, & semper perseveraturam, ita quod nunquam deficiet, quod aliqui boni non sint in ea. Vel est sensus: *Credo Sanctam Ecclesiam Catholicam* esse unam, & in unitate totam consistere, & ideo per partes scindi non potest, quia divisionem unitas non capit. Qui ergo ab hac unitate dividitur, jam non in Ecclesia, sed extra Ecclesiam esse convincitur. Ecclesia dicitur esse *una* propter cultum unius Dei, propter unam fidem, quam tenet, propter unum baptismum, quo utitur, & vinculo caritatis, quo est sibi, & inter se compacta, & unita, & quia unius viri unica sponsa, & quia unius Patris unica Filia. Hic sensus comprobatur ex eo quod in majori Symbolo, (*f*) loco istius dicti, habetur, *Et unam Sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam*. Hanc octavam partem apposuit Bartholomeus, qui interpretatur *Filius suspendentis aquas*, scilicet Dei. Per aquas (sanctos Prædicatores) sursum ad cęlestia trahit, & elevat, ut inde ad subditos aqua, idest doctrina, distillet, qua Ecclesia Catholica informata, & in unitate conservata, elevatur ad cęlestia.

IX. Sequitur: Sanctorum Communionem. Hæc est nona pars, quam apposuit Matthæus, & est repetendum *Credo Communionem Sanctorum*, idest Ecclesiasticorum Sacramentorum credo veritatem; idest credo Ecclesiastica Sacramenta esse vera communiter, & generaliter a quocumque ministrentur. *Vera* dico, & quantum ad se, & quantum ad effectum; dummodo malitia suscipientis non impediat, & Ecclesiastica forma servetur: Baptismus enim æque verus, & æque bonus est, & tam efficax traditus a malo, sicut collatus a bono, si Ecclesiastica forma servetur, & malitia suscipientis non impediat. Vel *credo communionem Sacramentorum*, idest de Ecclesiasticis Sacramentis credo, & sentio id, quod comuniter, & generaliter Sancti, & Catholici Patres de ijs crediderunt. Si ergo quæratur a te quid sentias, vel cre-

(*a*) *Luc.* 22. (*b*) *Matth.* 16. 18. (*c*) *Viri præclarissimi* Petrum *hic intelligunt; seu Ecclesiam Romanam a Petro fundatam, & constitutam, sanguine quoque suo moriendo illustratam.* (*d*) *Ibidem, & vers.* 33. (*e*) *Et sane Romana Ecclesia ea una est, a qua veluti a radice, & fonte Occidentales Ecclesiæ dimanant: unita est pariter ex Ecclesiis, quas Apostoli fundarunt, quæque propterea* Apostolicæ *dictæ sunt, quam nullus aut infecit, aut infitiet error, id attestante ipsomet Christo iis verbis, quæ paulo ante allegavit Huguccio:* Ego rogavi pro te Petre &c. (*f*) *Constantinopolitanum intellige, quod alibi monui.*

credas de Baptismo, & Corpore, & Sanguine Christi, & de ceteris Sacramentis Ecclesiasticis? Catholice respondebis, id credo de eis quod communiter Sancti crediderunt, & senserunt; scilicet Communionem Sanctorum, i-dest veritatem Sacramentorum Ecclesiasticorum. Sicut enim Ecclesia in unitate consistit, sic & Sacramenta ejus in unitate dicuntur consistere, unde in susceptione alicujus illorum, patrinus non debet esse nisi unus, ut testantur Iginus, & Leo Papa (*a*). Dicuntur etiam in unitate consistere, quia non reiterantur ex majori parte, & quia in fide unius consecrantur, & conferuntur.

Cetera desiderantur.

LE-

(*a*) *Gratianus* De consecr. *IV. decreti parte* distin. 4. *cap.* 101. *Verba Leonis affert: hac scilicet:* non plures ad suscipiendum de baptismo infantem accedant, quam unus, sive vir, sive mulier. In confirmatione quoque id ipsum fiat. *Ex Higinio, seu Iginio capite* 100. *proxime superiore hac retulerat:* In catechismo, & in baptismo, & in confirmatione unus patrinus fieri potest, si necessitas cogit: non est tamen consuetudo romana, sed per singulos singuli suscipiunt. *Atque id ipsum habetur in decreto Ivonis* [*I. part. cap.* 218.] *Hac tamen docent Patres S. Mauri* [*pag.* 65. *To.* 1. *epistolarum Roman. Pont.*] Est autem ex Theodori Cantuariensis penitentiali *cap.* 4. non sine interpollatione compositum. *Si quis hac de re multa nosse desideret, Vicecomitem consulat* [de antiquis baptismi ritibus *lib.* 1. *cap.* 34.]

LECTORI BENEVOLO.

O*Pusculum, quod hic prodo, ex privatæ meæ Bibliothecæ codice exscriptum, illud ipsum esse, quod Honorius Augustodonensis, hoc illi præposito titolo*, Cognitio Vitæ de Deo, & Æterna vita, (a) *edidit, ex eo primum conjecit vir eruditus amicus meus, quod hujusmodi titulus eidem opusculo aptissime congruit; ex eo quoque, quod locutionis genus, quo hic utitur scriptor noster, ab eo non abhorret, quo reliqui Honorii Augustodonensis libri conscripti sint: ex eo pariter quod illius auctor se Canonicum Regularem palam prodit*. (b) *An non vero id Honorio Augustodonensi convenit, qui se* Augustodonensis Ecclesiæ Presbyterum, & Scholasticum (c) *appellat? ex eo denique, quod codex ille, quem dixi, alios continet Honorii libros, atque in primis* Elucidarium, *& initium libelli, quem idem Honorius* Inevitabile *inscripsit, nonnihil tamen* [*quod deinceps dicam*] *diversum ab eo, quod jam pridem evulgatum est. Si conjecturas has, me quidem judice, minime contemnendas, approbat Lector, Honorio Augustodonensi tribuat librum, quem hic damus; sin minus, voluntatem nostram æqui, bonique faciat, & pium legat opusculum a vetustissimo Canonico Regulari valde docto elucubratum*.

(a) Clarissimi PP. S. Mauri [pag. 170.] Appendicis tom. VI. operum S. August. libellum edidere hoc titulo inscriptum: *cognitio vitæ*, seu *de cognitione veræ vitæ*, quem suspicantur illud ipsum opusculum esse, quod ab Honorio Augustodonensi compositum novimus, & ab eo si codicibus fere omnibus fidem habes, inscriptum: *Cognitio vitæ de Deo, & vita æterna*: si tamen Audoenensem vetustissimum Codicem sequimur: *Cognitio vitæ*.

(b) Iis quibus Honorius vixit temporibus, plurima Clericorum, seu Canonicorum collegia amplissima, etiam & nobilissima in Italia, & Gallia regulari vitæ se se submiserant; ut scilicet a mulierum consortio, ideoque ab incontinentia, quæ proxime priora tempora Ecclesiasticos extra claustra suo arbitratu, atque in privatis domibus viventes infecerat, quam maxime arcerentur. Sed hoc de argumento deinceps.

(c) *Honorius Augustodonensis Ecclesiæ presbyter, & scholasticus non spernenda opuscula edidit. Honor. Augusto: de Scriptor Eccles.* lib. 4. cap. 17.

DE COGNITIONE VERÆ VITÆ,

DE DEO,

ET VITA ÆTERNA,

VETUSTI CANONICI REGULARIS,

HONORII AUGUSTODUNENSIS.

(*SI VIS*)

MUlti multa sciunt, & se ipsos nesciunt; alios inspiciunt, & semetipsos semper deserunt. Deum quærunt per exteriora, deserentes interiora sua, quibus interior est Deus. Idcirco ab exterioribus revertar ad interiora, & ab interioribus ad superiora ascendam, ut possim cognoscere, unde venio, aut quo vado; quid sum, vel unde sum: & ita per cognitionem mei valeam pervenire ad cognitionem Dei. Quanto namque in cognitione mei proficio, tanto ad cognitionem Dei accedo. Secundum interiorem speciem tanta in mente mea invenio, per quę Deum recolo, conspicio, & concupisco. Hęc tria sunt: Memoria, Intelligentia, Voluntas, sive Amor; per memoriam reminiscor, per intellectum intueor, per voluntatem amplector. Cum Dei reminiscor, in memoria mea eum invenio, & in ea de eo, & in eo delector, secundum quod ipse mihi donare dignatur. Intueor per intelligentiam quid sit ipse Deus in se ipso, quid in Angelis, quid in Sanctis, quid in Creaturis, quid in hominibus. In se ipso incomprehensibilis, quia (*a*) *principium, & finis*, principium sine principio, & finis sine fine. Ex me intelligo, quam incomprehensibilis sit Deus, quoniam me ipsum intelligere non possum, quem ipse fecit. In Angelis est desiderabilis, (*b*) *Angeli* enim *eum desiderant prospicere*. In sanctis est laudabilis, quia in eo assidue felices lætantur. In Creatoris est mirabilis, quia omnipotenter creat, sapienter gubernat, benigne dispensat. In hominibus est amabilis, quia eorum: (*c*) *Deus est, & ipsi sunt plebs ejus*, & ipse in eis habitat tamquam in templo suo, & ipsi sunt templum ejus. Non dedignatur singulos, neque universos; quisquis ejus meminit, cumque diligit, cum illo est. (*d*) *Diligere eum debemus, quoniam ipse prior dilexit nos*, & (*e*) *ad imaginem, & similitudinem suam* nos fecit, quod nulli alij creaturæ donare voluit. Ad imaginem Dei facti sumus; hoc est ad intellectum, & notitiam Filij, per quam intelligimus, & cognoscimus Patrem, & (*f*) *accessum habemus ad eum*. Tanta dignitas, & tanta cognitio est inter homines, & Dei Filium, quod ipse imago Dei est, & nos ad imaginem ejus facti sumus; quam cognitionem, & ipsa similitudo testatur. Quare? Quoniam non solum ad imaginem, sed & ad similitudinem ejus facti sumus. (*g*) Oportet itaque id quod ad imaginem est, cum imagine convenire, & non in vacuum nomen imaginis precipere. Repræsentemus ergo in nobis imaginem ejus in ap-

(*a*) *Apocal.* 1. 8. (*b*) 1. *Petr.* 1. 12. (*c*) *Psal.* 90. 7, & 2. *ad Corinth.* 6. 16. (*d*) I. *Join.* 4. 19. (*e*) *Gen.* 1. 26. (*f*) *ad Rom.* 5. 2. (*g*) *De imagine Dei in nobis sita vide, quæ copiose dixi Dissertat.* 3. *in Hilarij Epistolam a me primo editam.*

appetitu pacis, in intuitu veritatis, in amore caritatis. Teneamus eum in memoria; portemus in conscientia; eumque præsentem veneremur: Deus siquidem. Nostra eo ipso ejus imago est, quia ejus capax est, ejusque particeps esse potest. Non propterea ejus imago est, quia sui meminit mens, seque intelligit, ac diligit: sed quia potest se meminisse, intelligere, ac diligere, a quo facta est; quod cum facit, sapiens ipsa fit. Nihil enim tam simile est illi summæ Sapientiæ, quam mens rationalis, quæ per memoriam, intelligentiam, ac voluntatem in illa Trinitate ineffabili consistit. Consistere autem in illo non potest, nisi ejus meminerit, eumque intellexerit, ac diligat.

Meminerit itaque Dei sui, ad cujus imaginem facta est; eumque intelligat, diligat, atque colat, cumquo potest esse semper beata. Beata quidem anima, apud quam Deus requiem invenit, & in cujus tabernaculo requiescit. Beata quæ dicere potest: (*a*) *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo*. Negare siquidem ejus requiem Cœli non poterunt. Cur ergo nos in his exterioribus Deum quærimus, qui apud nos est, si nos volumus esse apud eum? Revera nobiscum est, & in nobis, sed adhuc per fidem, donec mereamur videre per speciem. Novimus, inquit Apostolus, (*b*) *habitare Christum per fidem in cordibus nostris*, quia Christus in fide, fides in mente, mens in corde, cor in corpore. Per fidem recolo Deum Creatorem, adoro Redemptorem, expecto Salvatorem. Credo videre in omnibus creaturis, habere in me ipso: & quod his omnibus ineffabilius, jucundius, atque beatius est, cognoscere in se ipso. Patrem namque, Filium cum Spiritu Sancto cognoscere est vita æterna, & beatitudo perfecta, summa voluptas. (*c*) *Oculus non vidit, non auris audivit, non in cor hominis ascendit*, quanta claritas, quanta suavitas, quanta jucunditas maneat nos in illa visione; quoniam Dominum (*d*) *facie ad faciem* videbimus, qui est lux illuminatorum, requies exercitatorum, patria redeuntium, vita viventium, corona vincentium. Ita in mente mea imaginem illius summæ Trinitatis reperio. Ad quam summam Trinitatem recolendam, inspiciendam, & per omnia diligendam, ut ejus recorder, ea delecter, & eam complecter, totum id, quo vivo, referre debeo. Mens imago Dei est, in qua sunt hæc tria: Memoria, Intelligentia, & Voluntas. Memoriæ attribuimus omne, quod scimus, etsi non inde cogitemus. Intelligentiæ omne, quod verum cogitando invenimus, quia & memoriæ commendamus. Per memoriam Patri similes sumus, per intelligentiam Filio, per voluntatem Spiritui Sancto. Nihil in nobis tam simile est, quam voluntas, vel amor, sive dilectio, quoniam excellentior voluntate est: dilectio donum Dei est. Itaque nullum hoc dono Dei est donorum excellentius. Dilectio (*e*) namque, quæ ex Deo est, & Deus est, & ipse Spiritus Sanctus datur, per quam (*f*) *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*, per quam tota Trinitas in nobis habitat.

Secundum exteriorem speciem de parentibus illis venio, qui me ante fecerunt damnatum, quam natum; peccatores peccatorem in suo peccato generarunt, & de peccato nutrierunt. Me miserum in hac lucis miseria induxerunt: nihil ex eis habeo nisi miseriam, & peccatum, & corruptibile hoc corpus, quod porto. Ad illos vero festino, qui per motus corporis hinc exierunt, & cum eorum sepulchra respicio, non invenio in eis nisi cinerem, & fetorem, & horrorem (*g*). Quid ego sum, illi fuerunt, & quid illi sunt, ego ero. Quia ego sum homo de homine liquido, fui enim in mo-

(*a*) *Eccli.* 24. 12. (*b*) *Ephes.* 3. 17. (*c*) 1. *Corinth.* 2. 9. (*d*) 1. *Corinth.* 13. 12. (*e*) I. *Joan.* 4. 16. (*f*) *Rom.* 5. 5. (*g*) *Plura his affinia habet Innocentius III.* De Contemptu Mundi.

momento conceptionis de humano semine conceptus; deinde spuma illa coagulata modicum crescendo caro facta est; postea plorans, ejulans, traditus sum hujus mundi exilio: & ecce jam moriar plenus iniquitatibus, & abominationibus. Jam jam præsentabor ante districtum Judicem de operibus meis rationem redditurus. Veh mihi misero, cum veniet dies judicij, & aperti fuerint libri, in quibus omnes actus mei, & cogitationes, Domino præsente, recitabuntur! Tunc demisso capite prę confusione malæ conscientiæ in judicio coram Domino stabo trepidus, & anxius, ut pote commemorans scelera, & commissa mea, & cum dicent de me: Ecce homo, & opera ejus, reducam ante oculos omnia delicta, & peccata mea. Quadam namque vi divina fiet, ut unicuique sua opera bona, vel mala, cuncta in memoriam revocentur, ut mentis intuitu mira quadam celeritate cernantur, ut accusent, & excusent suam conscientiam; atque ita simul omnes, & singuli judicentur.

Judicium faciet gestorum quisque suorum;
Cunctaque cunctorum cunctis arcana patebunt.

Quod enim nunc confiteri erubescimus, tunc omnibus manifestabitur, & quidquid dissimulando palpamus, totum illic vindex flamma comburet.

Ignis ubique ferox ruptis regnabit habenis.

Quantoque diutius Deus nos expectat, ut emendemur, tanto districtius vindicabit, si neglexerimus. Cur ergo vitam istam tanto tempore desideramus, in qua quanto plus vivimus, tanto plus peccamus? Quanto est vita longior, tanto est culpa numerosior. Quotidie namque crescunt mala, & subtrahuntur bona: assidue variatur homo per prospera, & adversa, & ignorat quando morietur. Sicut stella in Cęlo coruscans velociter oritur, & repente deficit; & sicut scintilla ignis subito extinguitur, & fit cinis,

Sic cito finitam dant istam cernere vitam.

Dum enim libenter, ac jucundissime moratur homo in mundo isto, diuque se victurum arbitratur, ac multa in longa tempora disponit agenda, subito rapitur in morte, & improviso aufertur a corpore. Verumtamen cum magno impetu, magnisque doloribus anima separatur a corpore. Veniunt enim Angeli assumere illam, ut perducant illam ante tribunal Judicis metuendi; & tunc illa memorans opera sua mala, & pessima, quæ die, noctuque gessit, contremiscit, & quærit fugere, induciamque precatur dicens: da mihi unius diei spatium, vel unius horæ. Tunc quidem simul loquentia ejus opera dicent: tu nos egisti, opera tua sumus, non deseremus te, sed tecum semper erimus, tecum pergemus ad judicium. Vitia quoque multis, & multiplicibus eam accusabunt, multaque falsa testimonia adversus illam invenient; quamquam vera ad damnationem ejus possent bene sufficere. Dæmones vero horribili vultu, & terribili aspectu eam terrebunt, & ingenti furore eam persequentur, & comprehendent tam terribiliter, quam horribiliter volentes retinere, & possidere, nisi sit qui eripiat. Tunc anima inveniens oculos clausos, & os, & alios corporis sensus, per quos solebat egredi, & delectari in his exterioribus, revertetur ad se solam, & nudam ingenti horrore concussa, desperatione deficiens in se, & cadet in se. Et quia amore mundi, & carnis voluptate Dei amorem reliquerat, relinquetur a Deo misera in hora tantæ necessitatis, atque Dæmonibus tradetur in inferno crucianda. Sic anima peccatoris in die, quam ignorat, & hora, quam nescit, rapitur a morte, & segregatur a corpore, pergitque miserijs plena, timens, ac dolens, & quamcumque aliam excusationem habeat, quam pro peccatis suis possit ostendere, contabescit, & pertimescit ante Dominum, & ingemiscit ante Dominum apparere; ingenti horrore concutitur, & multipli-

cibus cogitationum æstibus agitatur cum ingenti solutione carnis, & subductis commodis omnibus secum illum tyrannum considerat, cui appropinquat, & post paululum hoc invenit, quod non in perpetuum poterit immutari. Considerat plane, æternus Judex quam districtus veniat, & ante severitatem tantæ justitiæ quas rationes vitæ suæ ponat. Si enim cuncta opera mala, quæ intelligere potuit, devitavit, ventura tamen coram tanto Judice, illa magis, quæ in semetipsa non intelligit, pertimiscit. Crescit pavor cum cogitat, quod viam vitæ bujus nequaquam impollutus transire potuit; nec homo (*a*) quidem, qui laudabiliter vixit, sine aliquo reatu est, si remota pietate judicetur. Quis enim considerare valeat, quanta mala per momenta temporum perpetramus, & quanta bona facere negligimus? Sicut enim peccatum est perpetratio mali, sic delictum est desertio boni. Gravis siquidem jactura est cum non bonum facimus, non bonum cogitamus, sed cor nostrum per vana, & inutilia deserimus vagari. Nimis tamen difficile est cor tenere, & ab illicita cogitatione observare. Nimis enim difficile est terrenas occupationes absque peccatis ministrare. Quapropter nullus semetipsum dijudicare, & comprehendere perfecte potest, sed multis cogitationibus occupatus sibimetipsi manet incognitus, ut omnino, quæ tolerat, nesciat. Propterea urgente exitu, subtiliori terretur metu, quia si illa, quæ scivit, numquam se prætermisisse meminit, formidat tamen ea, quæ nescit. Anima insignita Dei imagine, decorata similitudine, desponsata fide, dotata spiritu, redempta sanguine, deputata cum Angelis, hæres bonitatis, rationis particeps, quid est cum carne, unde ista pateris? Propter carnem tibi aliena peccata imputantur; ac tu ipsa ad nihilum es redacta, & quasi nihilum inane reputata. Nihil aliud est caro, cum qua est tibi tanta societas, nisi spuma caro facta, fragili vestita decore: sed erit cadaver miserum, & putridum, & cibus vermium; nam quantumcumque extollatur, semper caro est. Si diligenter consideres quid per os, & nares, ceterosque corporis meatus egrediatur, vilius sterquilinium numquam vidisti. Si singulas ejus miserias dinumerare velis, quam sit onerata peccatis, irretita vitijs, pruriens concupiscentijs, occupata passionibus, polluta illusionibus, prona semper in malum, & in omne vitium proclivis, plenam omni confusione, & ignominia invenies propter carnem. (*b*) *Homo vanitati similis factus est*, quia concupiscentiæ vitium traxit. Attende homo quid fuisti ante ortum; quid es ab ortu usque ad occasum; atque quid post hanc vitam eris. Profecto fuit, quod non eras, postea de vili materia factus, & vilissimo panno involutus menstruali sanguine in utero materno fuisti nutritus. Tunica tua fuit pellis secundina, sic indutus, & ornatus venisti ad nos.

Nec memor es quam sit vilis origo tui
Forma, favor populi, fervor juvenilis, opesque
Subripuere tibi noscere quid sit homo.

Nihil aliud est homo, quam spuma fetidum, saccus stercorum, cibus vermium.

Unde superbit homo, cujus conceptio culpa,
Nasci pena, labor vita, necesse mori?
Post hominem vermis, post vermem fetor, & horror;
Sic in non hominem vertitur omnis homo.

Quid ergo superbis homo? attende quod fuisti, vile semen, & sanguis coagulatus in utero; denique miserijs hujus vitæ expositus, & peccato, postea vermis, & cibus vermium in tumulo futurus. Quid

(*a*) *Prov.* 20. 9. (*b*) *Psal.* 143. 4.

Quid superbis (*a*) pulvis, & cinis, cujus conceptus culpa, nasci miseria, vivere pęna, mori angustia? Cur carnem tuam pretiosis rebus impinguas, & adornas, quam post paucos dies vermes devoraturi sunt in sepulchro: animam vero tuam non ornas pulchris operibus, quum Deo, & Angelis ejus præsentanda est in Cęlis? Quare animam tuam vilipendis, & ei carnem tuam præponis? (*b*) Dominam ancillari, & ancillam dominari magna abusio est. Totus siquidem iste mundus ad unius animæ prętium æstimari non potest. Non enim Deus animam suam pro toto isto mundo dare voluit, quam pro anima humana dedit. Sublimius est ergo animæ pretium, quæ non nisi sanguine Christi redimi potuit. (*c*) *Quam ergo commutationem pro anima tua dabis*, quando pro nihilo das illam? Nonne Dei Filius, cum esset (*d*) *in sinu Patris*, *a regalibus* (*e*) *sedibus* descendit pro ea, ut eam liberaret a potestate Diaboli? Quam cum vidisset peccatorum funibus irretitam, jamjamque Dæmonibus tradendam, ut morte perpetua damnaretur, flevit super illam, quæ se flere nesciebat; nec solum flevit, sed & se occidi permisit, ut sanguinis sui pretio eam redimeret.

Aspice mortalis, pro te datur hostia talis.

Agnosce homo, quam nobilis est anima tua, & quam gravia fuerunt ejus vulnera, pro quibus necesse fuit Christum Dominum vulnerari. Certe si non essent hęc ad mortem, & mortem sempiternam, numquam pro eorum remedio Dei Filius moreretur. Noli ergo vilipendere animę tuę conditionem, cui a tanta majestate tantam vides haberi passionem. Funde ipse lacrymas pro te. Lava, & tu *per singulas* (*f*) *noctes lectum tuum* cordis compunctione, & lacrymarum assiduitate. Fundit ipse sanguinem suum pro redemptione tua: funde tu & cor tuum quotidiana corporis afflictione. Quod si Salvatori tuo similis, eum pro Christo ponere non potes, saltem mitiori quodam, aut longiori pone martyrio. Noli attendere quid caro velit, sed quod Christus poscit. Tunc gloriosus eris, cum ad Deum tuum redieris; ita tamen si tecum carnem minime tuleris, & detraxeris omne sordidum.

Si vero dicis: durus est hic sermo, non possum mundum spernere, nec carnem meam odio habere, dic mihi; ubi sunt amatores hujus sæculi, qui ante pauca tempora nobiscum erant? nihil ex eis remansit, nisi cineres, & vermes. Attende diligenter quid sunt, vel quid fuerunt. Homines fuerunt sicut & tu, comederunt, biberunt, riserunt, *duxerunt* (*g*) *in bonis dies suos*, & *in puncto ad inferna descenderunt*. Hic caro eorum vermibus; & illic anima ignibus deputatur, donec rursus infelici collegio colligati (*h*) sempiternis involvantur incendiis, qui socii fuerunt in vitiis. Una namque pęna multiplicat, quos unus amor in crimine ligat. Quid profuit eis inanis gloria, brevis lætitia, pompa, carnis voluptas, falsæ divitiæ, magna familia, & mala concupiscentia? Ubi risus, ubi jocus, ubi jactantia, ubi arrogantia? Heu de quanta lætitia quanta tristitia! post tantam voluptatem, quam gravis miseria! de illa exultatione ceciderunt in grandem ruinam, & magna tormenta. Quidquid illis accidit, tibi accidere potest; quia homo es, homo de humo, limus de limo (*i*), de terra es, de terra vivis, & *in terram reverteris* (*k*), quando veniet dies ultima, quæ subito veniet, & forte hodie erit. Certum est, quia morieris, sed incertum quando, aut quomodo, aut ubi; quoniam mors ubique

te

(*a*) *Eccli.* 10. 9. (*b*) *Prov.* 19. 10. (*c*) *Matth.* 16. 26. (*d*) *Jo.* 1. 18.
(*e*) *Sap.* 18. 15. (*f*) *Psal.* 6. 7. (*g*) *Job.* 21. 13. (*h*) *Matth.* 22. 13.
(*i*) *Gen.* 2. 7. (*k*) *Gen.* 3. 19.

te expectat. Tu quoque si sapiens fueris, ubique eam expectabis. Si carnem sequeris, in carne punieris. Si in carne delectaris, cruciaberis in carne. Si curiosas vestes requiris, pro ornatu vestium (*a*) *subtus te sternetur tinea*, & *operimentum tuum erunt vermes*. (*b*) Justitia enim Dei adjudicare non potest, nisi quod merentur opera nostra. Qui enim plus diligit mundum, quam Deum, sæculum, quam claustrum, gulam quam abstinentiam, luxuriam quam castitatem, sequitur Diabolum, & ibit cum eo in supplicium æternum. Quis putas tunc mæror erit, quis luctus, quæ tristitia cum separabuntur impij a consortio Sanctorum, & a visione Dei, & traditi in potestatem Diaboli ibunt cum eo in ignem æternum, ibique semper erunt sine fine in luctu, & gemitu? Procul quippe a beati Paradisi patria exiliati cruciabuntur in gehenna perpetua, numquam lucem visuri, numquam refrigerium adepturi, sed per millia millium inferno cruciandi, nec inde numquam liberandi, ubi nec qui torquent, fatigantur, nec qui torquentur, aliquando moriuntur. Sic enim ibi ignis consumit, ut conservet. Sic tormenta aguntur, ut semper renoventur. Juxta vero qualitatem culpæ, pænam sustinebit unusquisque gehennæ, & similis culpæ rei suis similibus jungentur cruciandi. Nil aliud ibi audietur nisi fletus, & planctus, gemitus & ululatus, mærores atque stridores dentium, (*c*) nilque videbitur nisi vermes, & carbones, & facies tortorum, atque terribilia monstra Dæmonum.

Vermes crudeles mordebunt intima cordis.
Hinc dolor, inde pavor, gemitus, stupor, & timor horrens.

Ardebunt miseri in igne æterno, & in æternum, & ultra. In carne cruciabuntur per ignem, in spiritu conscientiæ per vermem: ibi erit dolor intolerabilis, fætor incomparabilis, timor horribilis, mors corporis, & animæ, sine spe veniæ, & misericordiæ. Sic morientur, ut semper vivant, & sic vivent, ut semper moriantur. Ita anima hominis, aut in inferno pro peccatis cruciatur, aut in paradiso pro bonis meritis collocatur. Nunc ergo alterum e duobus eligamus, aut semper cruciari cum impiis, aut perpetualiter lætari cum Sanctis. (*d*) Bonum siquidem, & malum, mors, & vita ante nos sunt posita, ut ad quod voluerimus, manus extendamus: si tormenta non terrent, saltem nos invitent præmia.

Præmium est videre Deum, vivere cum Deo, vivere de Deo, esse cum Deo, esse in Deo, qui erit omnia in omnibus; habere Deum, qui est summum bonum; & ubi est summum bonum, ibi est summa felicitas, summa jucunditas, vera libertas, perfecta suavitas, æterna securitas, & secura æternitas; ibi est vera lætitia, plena scientia, omnis pulchritudo, omnis beatitudo.

Est & ibi pietas, bonitas, lux, virtus, honestas.
Gaudia, lætitia, dulcedo, vita perennis,
Gloria, laus, requies, amor, & concordia dulcis.

Sic ibi revera beatus erit, in cujus conscientia peccatum non fuerit inventum. Videbit Deum ad voluntatem, habebit eum ad voluptatem, fruetur eo ad jucunditatem. In æternitate vigebit, in veritate fulgebit, in bonitate gaudebit. Sic habebit permanendi hæreditatem, sic agnoscendi facilitatem, & requiescendi felicitatem. Civis siquidem erit illius sanctæ Civitatis, cujus Angeli sunt cives, Deus Pater templum, Filius ejus splendor, Spiritus Sanctus caritas. O civitas cælestis, mansio sancta, patria totum continens quod delectet! Illic populus sine murmure, incolæ quieti, homines nullam indigentiam

(*a*) Isaiæ 14. 11. (*b*) 1. Petr. 1. 17. (*c*) Matth. 8. 12. (*d*) Eccli. 15. 18.

tiam habentes. (*a*) *Quam gloriosa dicta sunt de te Civitas Dei! Sicut lætantium omnium nostrum habitatio est in te*. Omnes lætantur in lætitia, & exultatione, de Deo omnes, cujus aspectus pulcher, facies decora, eloquium dulce: delectabilis est ad videndum, suavis ad habendum, dulcis ad perfruendum. Ipse propter se placet, & per se sufficit ad merita, sufficit ad præmium; nec extra illum quidquam aliquid quæritur, quia totum in illo invenitur, quod desideratur. Semper libet illum conspicere, semper habere, semper in illo delectari, semper in illo perfrui; in illo clarificatur intellectus, & purificatur affectus ad cognoscendam veritatem, & diligendam; & hoc totum bonum hominis, noscere solum, & amare Creatorem suum. Quę ergo nos angit vesania; vitiorum hujus mundi sequi naufragium, vitæ labentis pati infortunium, impiæ tyrannidis ferre dominium, & non magis convolare ad Sanctorum felicitatem, ad Angelorum societatem, ad solemnitatem æternæ lætitiæ, ad jucunditatem contemplativæ vitæ, ut possimus intrare (*b*) *in potentias Domini*, & videre superabundantes lætitias bonitatis ejus? Ibi notabimus, & videbimus quam (*c*) *dulcis est Dominus, & quam magna multitudo dulcedinis ejus*; videbimus gloriæ decorem, Sanctorum splendorem, & regiæ potestatis honorem. Cognoscemus Patris potentiam, Filij sapientiam, Spiritus Sancti benignissimam clementiam, & ita habebimus notitiam illius summæ Trinitatis. Nunc corpus per corpora videmus, imagines etiam corporum spiritu cernimus. Tunc vero ipsam veritatem puro mentis intuitu videbimus. O beata visio! videre Deum in se ipso, videre in nobis, & nos in eo: felici jucunditate, & jucunda felicitate quidquid desiderabimus, totum habebimus, nihil aliud desiderantes, & quid quid videbimus, amabimus, ipso amore beati; beati dulcedine amoris in suavitate contemplationis. Hæc erit summa illius felicitatis, quoniam intelligetur in suo proprio esse sincera Divinitas, comprehendetur tunc incomprehensibilis ęternitas, patebunt arcana Divinitatis; videbitur, & amabitur Deus, & hæc visio, & delectatio totum cor hominis implens, & satians, tota erit illius beatitudinis consumatio. Una erit omnium lingua, jubilatio indefessa, unus affectus, amor æternus. Patebit veritas, implebit charitas, & erit animæ, & corporis integra societas; fulgebit sicut sol humanitas glorificata, quieta erit, & concors carnis, & Spiritus sanitas: Angelorum, & hominum unum erit gaudium, unum colloquium, unum convivium. Non languebit amor, nec liquescet dilectio, præsentibus omnibus bonis nulla dilationis afflictio; quoniam benefica divinæ Majestatis præsentia omnibus erit omnia, erit communis omnium potentia, pax, sapientia, & justitia, & intelligentia; non erit in illa diversitas linguarum, sed pacifica, & concors concordia morum, & affectuum. In torrente illius voluptatis nihil ultra appetet cumulata societas; tanta erit felicitas: ibi siquidem Deus erit cumulus felicitatis, supereminens gratia, & superabundans lætitia

Sed ad hæc quis idoneus? profecto verus pęnitens, amicus fidelis, & prudens servus. Verus pœnitens semper est in dolore, & labore; dolet de præteritis peccatis, laborat pro futuris cavendis. Vera siquidem pœnitentia est sine intermissione temporum de peccatis dolere; verus pœnitens sic plangit commissa, ne committat plangenda: irrisor namque est, & non est verus pœnitens, qui adhuc agit quod pœniteat. Si ergo vis verus penitens esse, cessa a peccato, & noli amplius peccare, quoniam ina- [illegible]

(*a*) *Psalm.* 86. 3, & 7. (*b*) *Psalm.* 70. 16. (*c*) *Psalm.* [illegible] 30. 20.

nis est pænitentia, quam sequens coinquinat culpa Bonus obediens dat suum velle, & suum nolle, ut possit dicere: (*a*) *Paratum cor meum Deus*, *paratum cor meum*; quidquid præceperis facere paratus sum ad nutum; nutum ejus, cui obedire paratus vacare tibi, proximis ministrare, me ipsum custodire, & in cęlestium contemplatione requiescere. Amabilis socius omnibus est officiosus, quia devotus ad Deum, benignus ad proximum, sobrius ad mundum, Domini servus, mundi Dominus, superiora habet ad gaudium, æqualia ad consortium, inferiora ad servitium; nulli est onerosus, sed inferiora reducit ad utilitatem mediorum, & ad honorem superiorum, inferiora trahens, superiora sequens, ab illis possessus, ista possidens. Fidelis servus est in contemplatione, & sui custodia. Custodiæ ergo tuæ prius omnem adhibe diligentiam; deinde intelligens numquam posse sufficere ad te custodiendum, tuam in custodiam Divinam implora clementiam. Itaque ad contemplandam Creatoris tui voluntatem bonam, & beneplacentem, atque perfectam, angelicam implora tutelam, patrociniumque omnium cum Christo regnantium super te exora; curre per singulos, supplica, singulis, & simul omnibus clama, & dic: (*b*) *Miseremini mei saltem vos amici mei*; recipite fugitivum vestrum, sed fratrem, sed consanguineum in sanguine Redemptoris. Cum pauper stat ad ostium, clamat, & pulsat: aperite pulsanti, & conducite eum usque ad Regem, ut prostratus coram eo indicem omnes miserias, & necessitates meas, quas patior. Ad extremum vero Prælato tuo cor tuum cum omni progenie (*c*) reconsigna: nullum in eo remaneat peccatum, quod non pura confessione deleatur. Jesum Christum etiam super cor tuum sicut signaculum pone. Cum enim Christus ostium cordis custodit, & est cordis ostiarius, ut per illum ingrediantur, & egrediantur universę familiæ cordis, consequenter adsunt millia millium Angelorum ad fores exteriorum sensuum excubantium. Nec audet alienigena illas acies terribiles irrumpere propter ostiarij reverentiam, & Angelorum custodiam. Integritatis tuæ curiosus explorator, vitam tuam quotidiana excussione examina, attende diligenter, quatenus proficis, vel quatenus deficis; qualis sis in moribus, & qualis in affectibus; quam similis Deo, & quam dissimilis; quam prope, vel quam longe, non locorum intervallis, sed cordium affectibus. Stude cognoscere te, quia multum melior es, & laudabilior si te cognoscis, quam si te neglecto cognosceres cursus syderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, & haberes omnium cęlestium, & terrestrium scientiam. Redde ergo te tibi, & si non semper, aut sępe, saltem interdum; rege tuos affectus, dirige actus, corrige excessus, in te nil remaneat indisciplinatum; pone omnes transgressiones tuas ante oculos tuos, statue te ante te tamquam alium, & sic temetipsum plange, plora iniquitates tuas, & peccata, quibus Deum offendisti; indica ei omnes miserias tuas, ostende malitiam adversariorum tuorum, cumque coram eo te lacrymis mactaveris, precor te, ut memor sis mei; ego enim ex quo cognovi te, in Christo diligo te, & illic mentionem tui defero, ubi et illicita cogitatio supplicium, & honesta meretur præmium. Ad altare Domini cum Sacerdos adsto, & precor, tui me comimitatur memoria; & tu vero mihi vicem reddas, si me amaveris, & orationum tuarum me participem feceris; ibi recordatione tecum esse desidero, ubi pro te, & familiaribus tuis devotas preces coram Deo fundis. Ne mireris, si dixi præsens, quoniam si me in Deo amas, quia ego imago Dei sum, ita tibi

(*a*) *Psal.* 107. 1. (*b*) *Job.* 19. 21. (*c*) *Malas inclinationes, & cogitationes intellige. Mox vocat familias cordis.*

tibi præsens sum, ut tu ipse tibi; quidquid enim substantialiter tu es, hoc ego sum. Imago enim Dei est omnis anima rationalis, proinde cum in se imaginem Dei quærit, tam proximum, quam se quærit; & quando illam in se quærendo invenit, in omni homine eamdem cognoscit; visio vero animæ intellectus est. Si ergo te vides, me vides, quia nihil aliud sum, quam tu; & si Deum diligis, & ego diligendo Deum diligo te; & ita cum unum quærimus, ad unum tendimus semper, invicem præsentes sumus, sed in Deo, in quo nos diligimus. Cum ad orandum, sive ad psallendum in Ecclesiam intraveris, fluctuantium cogitationum tumultum exterius derelinque, curamque exteriorum omnium penitus oblivilcere, ut soli Deo possis vacare. Fieri enim non potest, ut cum Deo aliquando loquatur qui etiam cum toto mundo tacens fabulatur. Intende ergo illi, qui intendit tibi, & audi illum loquentem tibi, ut ipse exaudiat te loquentem sibi. Ita fiet, si divinis laudibus solvendis cum debita reverentia, & sollicitudine assistas, si singula verba Divinæ Scripturę diligenter intendas. Non quia ego ita faciam, dico, sed quia facere vellem, & non fecisse pęnitet, & non facere piget. Tu vero, cui major gratia concessa est, votis, & devotis precibus, pias aures Domini ad te flecte, lacrymis, ac suspirijs pro tuis excessibus illum clementer exora, atque quod spiritualibus convenit, in omnibus operibus suis illum lauda, & glorifica; nil enim magis supernis civibus exoptabile, nil Regi summo jucundius exhibetur, sicut ipse testatur: (*a*) *Sacrificium laudis honorificabit me*. O quam felix esses, si spiritualibus oculis semel intueri posses, quomodo (*b*) *præveniunt principes in medio juvencularum tympanistriarum*. Videres procul dubio, qua cura, qua tripudio interfunt cantantibus, assistunt orantibus, adsunt meditantibus, supersunt quiescentibus, providentibus, atque curantibus prosunt! Diligunt siquidem supernæ potestates cives suos, & pro his, qui *hæreditatem capiunt salutis*, (*c*) sollicite congaudent, confortant, instruunt, protegunt, providentque omnibus omnes, in omnibus; ipsi enim legunt, audiunt bona de nobis, sollicite discurrunt medij inter nos, & Dominum nostros gemitus fidelissime ad eum portantes, non dedignantur esse socij nostri, quia jam facti sunt *ministri nostri*. (*d*) Exultare eos fecimus, (*e*) quando conversi sumus ad pęnitentiam. Festinemus ergo de nobis lætitiam eorum adimplere. Veh tibi, quisquis es, qui desideras reverti (*f*) ad vomitum, redire ad luctum! putasne, placatos habebis in judicio, quos tanto, & tam sperato privare vis gaudio? Exultaverunt, quando venimus ad Religionem, (*g*) tamquam super his, quos ab ipsa inferni porta cernerent revocari. Quid vero tunc erit, si ab ipsa Paradisi janua viderint redire, & retrorsum abire eos, qui jam in Cęlo alterum pedem habent? Nam si corpora inferius sunt, corda sursum sint. Curramus ergo, non passibus corporeis, sed affectibus, & desiderijs, sed suspirijs, quoniam non solum Angeli, sed Angelorum Creator nos expectat. Expectat nos Deus Pater tamquam Filios, (*h*) & hęredes, ut constituat super omnia bona sua. Expectat nos Deus Filius tamquam fratres, & cohęredes, (*i*) ut fructum suæ Nativitatis, & pretium sui sanguinis Deo Patri offerat. Expectat nos Spiritus Sanctus: ipse siquidem est benignitas, in qua ab æterno prædestinati sumus; nec dubium quin prædestinationem suam adimplere velit. Ergo quoniam omnis curia cęlestis nos expectat, & desiderat, desideremus eam quanto possumus desiderio. Cum magna

(*a*) Psalm. 49. 23. (*b*) Psalm. 67. 26. (*c*) Hebr. 1. 14. (*d*) Loc. cit. (*e*) Luca 15. 7. (*f*) Prov. 26. 11. (*g*) Vide annot. [b] pag. 238. (*h*) Rom. 8. 17. (*i*) Ibid.

gna namque confusione, & rubore ad illam veniet quisquis eam vehementer videre non desiderat. Quicumque vero jugiter orationem facit, & assidua cogitatione in illa conversatur, & securius hinc egreditur, & cum magna lætitia suscipitur in ea. Ubicumque fueris, inter temetipsum ora. Si longe fueris ab Oratorio, noli locum quærere, quoniam tu ipse locus es; si fueris in Oratorio, aut aliquo sacro loco, ora; & ubi est templum, frequenter orandum est, & flexo corde mens est erigenda ad Deum. Sicut enim nullum est momentum, quo homo non utatur, vel fruatur Dei bonitate, vel misericordia, sic nullum debet esse momentum, quo eum præsentem non habeat in memoria. Sed dicis: ego quotidie oro, & nullum orationis meæ fructum video; sed sicut accedo ad illum, sic & recedo; nemo mihi respondet, nemo loquitur, nemo quidpiam donat, sed incassum laborasse videor. Sic loquitur humana stultitia, non attendens quid promittat Veritas dicens: (*a*) *Amen dico vobis quidquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis*. Noli ergo vilipendere orationem tuam, quoniam ille, quem adoras, non vilipendit eam, sed antequam egrediatur de ore tuo, ipse scribi eam jubet in libro suo: & unum ex duobus indubitanter expectare debemus; aut dabit nobis, quod petimus; aut quod noverit esse utilius. Cogita de Deo quidquid melius potes; de te quidquid deterius vales; de te vero, & illo amplius credere debes, quam cogitare potes. Tempus tamen nostrum est. Omne tempus, in quo de Deo non cogitas, hoc perdidisse computa, omnis siquidem alia res aliena est a nobis. Vaca ergo, & ubicumque fueris, ibi totus esto. Noli te credere rebus, sed commodare. Quocumque loco fueris, cogitationes tuas in Deum jacta, & aliqnid salutare in animo tuo versa; omnis siquidem locus ad meditandum est congruus. Tota ergo facilitate animi colligens libere tecum habita, & in latitudine cordis tui deambulans, ibi cænaculum (*b*) grande, & stratum Christo exhibe. Mens namque sapientis semper est apud Deum, illum semper ante oculos habere debemus, per quem sumus (*c*) vivimus, & sapimus: ipsum namque, ut essemus, habemus auctorem; ipsum, & ut sapientes simus, debemus habere doctorem; & ut beati simus, internæ suavitatis largitorem. Et in hoc imaginem ejus, hoc est illus summæ Trinitatis in nobis cognoscimus. Nam sicut ille est, & sapiens est, & bonus est, sic & nos pro modulo nostro sumus, & nos esse scimus, & id esse, & nosse diligimus. Utere ergo te ipso, velut Dei templo, propter id quod in te est simile Deo. Honor quidem summus est Deo similem esse, illum venerari, & imitari. Imitaris, si pius es; templum (*d*) enim sanctum est Deo mens pij, & altare optimum cor ejus. Veneraris, si misericors es, sicut ipse omnibus (*e*) misericors est; hostia quippe acceptabilis est Deo benefacere omnibus, pro Deo facere omnia, sicut filius Dei, ut dignus sis eo, qui dignatus est te filium vocare. In omnibus vero, quæ agis, Dominum esse præsentem cognosce. Cave ergo, ne in eo quod male delectat, vel visio tua, vel cogitatio tua remoretur; nec dicas, neque facias, quod non licet, etiam si liber; nec aliquo facto, vel signo Dominum offendas, qui ubique semper cernit quidquid facis. Magna custodia tibi necessaria est, quoniam ante oculos Judicis vivis cuncta cernentis. Cum illo tamen semper es securus, si te talem præparaveris, ut tecum adesse dignetur. Si tecum non adest per gratiam, adest per vindictam. Sed veh tibi, si ita tecum adest; immo veh tibi, si ita tecum non est. Illi namque irascitur Deus, quem peccantem non flagellat;

(*a*) *Marc.* 11. 24. (*b*) *Marc.* 14. 15. (*c*) *Act. Ap.* 17. 28. (*d*) *I. Corinth.* 3. 17. (*e*) *Luca* 6. 36.

lat; nam quem hic flagellando non emendat, in futuro damnat. Certum est, quoniam mors ubique tibi minatur, & Diabolus insidiatur, ut rapiat animam tuam, quando egredietur e corpore. Tu vero noli timere, quoniam Deus, qui in te habitat, eripiat te a morte, & a Dæmone, si tamen habitat; fidelis enim socius est, non deserit sperantes in se, nisi prior ipse deseratur; deseritur autem, cum cor per pravas, & inutiles cogitationes vaga mente discurrit. Idcirco omni sollicitudine, & custodia id custodire, & tenere debes, ut in illo Deus requiescere possit; in omni namque creatura, quæ sub sole mundanis vanitatibus occupatur, nil humano corde sublimius, nil nobilius, nilque Deo similius reperitur. Quapropter nil quærit a te, nisi cor tuum. Munda ergo id per puram confessionem, & assiduam orationem, ut mundo corde Deum videre possis. Per continuam circumspectionem in omni loco esto ei subjectus, & intentus. Compone mores tuos, ut sis in te pacatus; dilige omnes homines, & te amabilem omnibus exhibe, ut sis pacificus, & Dei filius. Sic eris bonus (*a*) Monachus, humilis, & rectus, & cum talis fueris, memento mei. Veh mihi! quia ista dico, & ita non facio, & si aliquando facio, non diù persevero. Ista habeo in memoria, & non servo in vita; habeo in sermonibus, & non in moribus. Legem tota die in corde, & ore rumino, & contraria legi facio; lego in eadem de religione, & plus diligo lectionem, quam orationem. Verumtamen nihil addit Divina Scriptura, nisi religionem amare, unitatem servare, caritatem habere. Ego autem miser, & miserabilis citius curro ad lectionem, quam ad orationem, libentius volo legere, quam missas audire. Expectat me aliquis volens de necessitate sua mihi loqui, ego vero librum aliquem accipio, quam illum audire, lego in eo, & legendo percipio caritatis fructus, pietatis affectus, compunctionis fructus, missarum utilitatem, cælestium contemplationem. Nil tamen in hac vita dulcius, nil avidius sumitur, nil ita mentem ab amore mundi separat, nil sic animum contra tentationes roborat, nil ita hominem excitat ad omne opus bonum, ad omnem laborem. (*b*) Miserere mei Deus, quoniam ibi plus pecco, ubi plus peccata emendare debeo. (*c*) In Monasterio sæpe dum oro, non attendo quid dico: parum enim prodest sola voce cantare sine cordis intentione. Preterea magna perversitas, immo magna insania est, quando cum Domini majestate loqui præsumimus, & insensati aurem avertimus, & nescio ad quas ineptias vertimus cor. Magna quoque insania est, & graviter judicanda, cum vilissimus pulvis loquentem ad se audire dedignatur creatorem universitatis. Ineffabilis est Divinæ pietatis dignatio, quæ dum quotidie conspicit nos infelices, avertentes aures, obturantes corda, & nihilominus ad nos clamat dicens: (*d*) *redite prævaricatores ad cor; Vacate*, (*e*) *& videte quoniam ego sum Deus*. Loquitur mihi Deus in psalmo, & ego illi; nec tamen cum psalmum dico, attendo cujus psalmus sit; idcirco magnam injuriam Deo facio, cum illum precor, ut precem meam exaudiat, quam ego, qui fundo, non audio; deprecor illum, ut mihi intendat, ego vero nec mihi, nec illi intendo; sed quod deterius est, immunda, & inutilia in corde versando, fetorem horribilem ejus aspectibus ingero. Nihil est in me corde meo fugacius, quod quoties me deserit, & per pravas cogitationes defluit, toties Deum offendit. Cor meum cor vanum, & instabile, dum suo ducitur arbitrio, & divino caret consilio, in se ipso non potest consistere, sed cum mobili mo-

(*a*) *Vide Annot.* (b) *pag.* 238. (*b*) *Aut aliquid hic deest, aut nonnihil corrupta lectio* hæc est. (*c*) *Vide Annot.* (b) *pag.* 238. (*d*) *Isaiæ* 46. 8. (*e*) *Psalm.* 45. 11.

biliter per infinita distrahitur, & hac illacque per invia discurrit; & dum per diversa requiem quærit, (*a*) non invenit, sed in labore miserum a requie vacuum manet, sibi non concordat, a se dissonat, a se resilit, voluntas alternat, consilia mutat, ædificat nova, destruit vetera, destructa reædificat, eademque iterum atque iterum alio & alio modo mutat, & ordinat, quia vult & non vult, & *numquam* (*b*) *in eodem statu permanet*. Sicut enim molendinum velociter volvitur, & nihil respuit, & quidquid imponitur, molit; si autem nihil imponatur, se ipsum consumit, sic cor meum semper est in motu, & numquam requiescit, & sive dormiam, sive vigilem, somniat, & cogitat quicquid illi occurrit. Et sicut molendinum arena, si imponatur, exterminat, pix inquinat, palea occupat, sic cor meum cogitatio amara turbat, immunda maculat, vana inquietat, & fatigat. Ita cor meum dum futurum non curat gaudium, nec divinum quærit auxilium, ab amore cælestium elongatur, & in amore terrestrium occupatur; cumque ab illis elabitur, & involvitur in istis, vanitas illud recipit, curiositas deducit, cupiditas allicit, voluntas seducit, luxuria polluit, torquet invidia, turbat iracundia, cruciat tristitia, sicque miseris casibus submergitur omnibus vitijs. Quoniam unum Deum, qui ei sufficere poterat, dimisit, per multa dispergitur, & huc illuc quærit, ubi requiescere possit, & nihil invenit, quod illi sufficiat; donec ad ipsum redeat, a cogitatione in cogitationem ducitur, & per varias occupationes, & affectiones vagatur, ut saltem varietate ipsarum rerum impleatur, quarum qualitate satiari non potest. Sic labitur cordis miseria subtracta Divina gratia. Cumque ad se revertitur, & discutit, quod cogitaverit, nihil reperit, quia non opus fuit, sed importuna cogitatio, quæ componit multa de nihilo; sic decipit imaginatio, quam Dæmonum format illusio. Imperat mihi Deus, ut præbeam illi cor meum; (*c*) & quia imperanti Deo non sum obediens, & subditus, mihi sum rebellis, & contrarius, unde me subjugare non potero, donec illi non fuero subjectus; mihique serviam nolens, quia ei nolo servire volens. Idcirco plura machinatur cor meum uno momento, quam omnes homines perficere possent uno anno. Victus cum Deo sum, & ideo in me ipso sum divisus; cum illo uniri non possum, nisi per caritatem, nec subjici mihi, nisi per humilitatem, nec verus humilis esse, nisi per veritatem. Expedit ergo, ut in veritate me discutiam, & cognoscam quam labilis sim; deinde cum omnes miserias meas cognovero, necesse est, ut illi inhæream, per quem sum, sine quo nihil sum, & facere nihil possum. Et quia a Deo peccando recessi, nisi per veram confessionem ad illum redire non possum. Fateri ergo oportet, quod fatendum est, quia numquam eo modo, aut ea intentione, qua peccavi, peccata mea confessus sum; nec omnium recordatus sum aut propter vetustatem, aut propter multitudinem: quod autem confessus sum, non pure confessus sum propter turpitudinem. Confessionem meam etiam divisi, ut diversis Sacerdotibus manifestarem; & ita venia carui, ad quam venire per partes putavi. Execranda nempe fictio est peccatum dividere, & superficie tenus radere, nec intrinsecus eradicare; non enim utilis est confessio, nisi fit in oris veritate, & cordis puritate: & ut tres sint, (*d*) qui nobis testimonium dicant in Cælo, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, addamus Sacerdotes testes cordi, & ori, *ut in ore duorum*, (*e*) *vel trium testium stet omne verbum*. Sed si dicis: sufficit mihi soli Deo confiteri, quia Sacerdos sine eo a peccatis salvare non po-

(*a*) *Matth.* 12. 43. (*b*) *Job.* 14. 2. (*c*) *Prov.* 2. 3. 26. (*d*) *I. Jo.* 5. 7. (*e*) *Matth.* 18. 16.

potest. Ad quod non ego, sed beatus Apostolus respondet dicens: (*a*) *Confitemini alterutrum peccata vestra*. Conveniens namque valde est, ut qui peccando Deo contumaces fuimus, pęnitendo supplices Sacerdotibus, & ministris ejus simus; & homo, qui ad Dei gratiam conservandam mediatore non (*b*) eguit, jam eam recuperare nisi per mediatorem hominem possit. Gemat ergo, & suspiret, & anxius pro peccato timeat, & pavescat, sollicitus discurrat; auxiliatores, & intercessores quærat, prosternat se humiliter homini, qui humiliter astare noluit Creatori. Nam & hoc saluberrimum est, ut corde pęniteat, & ore delictum suum confiteatur; quatenus Deus, qui pius est, per gratiam cor ad pęnitentiam compungat, deinde adsit, ut pęnitenti peccatorum veniam tribuat: quia si forte peccator vere pęniteat, sed intercurrente articulo necessitatis ad confessionem pervenire non potuit, confidenter credere debemus, quoniam summus Sacerdos in eo quod mortalis non potuit, & jam apud Deum factum constat, quod homo quidem vere voluit, sed non potuit adimplere; quia confessionem non contemptus exclusit, sed impedivit necessitas. In Capitulo (*c*) namque ubi peccata mea emendare debeo, peccata peccatis addidi. Cum de illis clamatus fui, aut aliquo modo excusavi, aut ex toto negavi, aut, quod deterius est, defendi, & impatienter respondi. Cum nullum sit peccatum, a quo non sum aliquo modo contaminatus, aut contaminari possim, justum est, ut remota omni occasione emendationem promittam, undecumque, aut a quocumque clamer, quatenus sic liberari valeam a peccato perpetrato, vel perpetrando. Multitudinem iniquitatem mearum expavescens aliorum transgressiones reprehendere timui, & ideo mortis auctor extiti, quia virus, quod clamando expellere potui, non expuli. Indignatus sum adversus alios, qui me de vitijs meis reprehenderunt, & quos amare debui, odivi. Illa, quæ mihi nocebant, vel displicebant, desideravi, ut non essent; sciebam namque; quod in natura sua erant bona, & a bono Factore facta, sed ideo mihi nocebant, quia malus eram, & male ijs utebar. Nihil est mihi contrarium, nisi ego ipse, meum est quidquid mihi nocere potest, & ego ipse mihi sarcina sum. Optavi etiam ut Deus peccata nesciret, aut punire nollet, vel non posset, & ita volui Deum esse insipientem, injustum, & impotentem; quod si esset, non esset Deus. Non est superbia super superbiam meam. Propterea (*d*) *longe a salute mea verba delictorum meorum*: suspecta siquidem, & odiosa Deo est superbia, nec fieri potest, ut cum eo in gratiam revertatur. Divisum utrique hospitium, nec in eodem cohabitant animo, quibus non licuit cohabitare. In Cęlo nata est, sed velut immemor qua via cecidit, illuc redire postea non potuit. Cum aer pluvia, vel nimio frigore, aut calore turbatus fuit, contra Deum inique murmuravi. Omnia namque, quæ accipimus, ad usum vitæ, ad usum culpæ convertimus. Quapropter justum est, ut qui in cunctis (*e*) peccamus, & in cunctis feriamur. Sæpe ad sacrum Mysterium vocem meam fregi, ut dulcius cantarem: magis delectabar in vocis modulatione, quam in cordis compunctione. Deus vero, cui numquam absconditur quidquid injuste perpetratur, non quærit vocis lenitatem, sed cordis puritatem, nam dum cantor mulcet populum cantibus, Deum irritat pravis moribus.

(*a*) *Jacobi* 5. 6. (*b*) *Sic accipe sententiam hanc: si Adam in innocentia perstitisset, neque ipse, neque illius posteri a Dei gratia, in qua fuerant conditi, decidissent. At hanc obtinendam, ac uberrime conferendam Christus Dominus humani generis in Adam lapsi misertus carnem humanam assumpsit, humilians scilicet semetipsum usque ad mortem, mortem autem Crucis.* Vel potius: *tam etsi homo sine alicujus ministerio peccaverit, tamen amissam peccando gratiam &c.* (*c*) *Vide Annot.* (b) *pag.* 238. (*d*) *Psalm.* 21. 2. (*e*) *Gregor. Magn. hom.* 25. *in Evang.*

ribus. Licentiam loquendi, vel aliquid faciendi sæpe nimia importunitate, vel calliditate a Prælatis meis extorsi, non attendens miser, quoniam ille se decipit, qui aperte, vel occulte satagit, ut hoc ei Pater spiritualis injungat, quod ipse desiderat. Acum, vel cultellum, vel aliquid vile multoties nimium desideravi, nec confessus sum, quoniam peccatum non æstimabam propter rei vilitatem. Verumtamen non multum distat, quæcumque substantia vilis, vel pretiosa requiratur, dum æqualiter corruptus sit requirentis affectus; non enim cultellus vitium est, sed cultelli appetitus; nec aurum vitium est, sed auri cupiditas. In labore non laboravi, quantum debui, vel quantum potui. In silentio etiam fui otiosus, quod est maximum peccatum: in silentio namque nemo sic debet esse otiosus, ut in eodem otio utilitatem non cogitet proximi; nec sic actuosus, ut contemplationem non requirat Dei; parum enim proficit, qui alteri non prodest, cum potest. De divitiis aliquando me jactavi putans esse insigne virtutis, ubi erat lapsus criminis. De virtutibus etiam vitia feci: justitia namque cum suum modum excedit, crudelitatis gignit vitium; & nimia pietas dissolutionem disciplinæ percurrit. Sic sæpe vitium est, quod virtus putatur: sicut remissa segnities mansuetudo creditur, & pigritiæ vitium quietis virtutem imitatur. Finxi me esse, quod non eram; dixi me velle, quod nolebam; aliud ore dicebam, aliud corde volebam, & ita sub ovina pelle vulpinam conscientiam abscondebam. Vulpina plane conscientia, tepida conversatio, animalis cogitatio, ficta confessio, brevis, & rara compunctio, obedientia sine devotione, oratio sine intentione, lectio sine ædificatione, sermo sine circumspectione. O quam mihi sunt dura ista, quæ loquor, quoniam memetipsum loquendo ferio! Verumtamen quia non me peccatorem nego, sed peccatum meum cognosco (*a*); erit fortasse apud Deum pium judicem impetratio veniæ ipsa cogitatio culpæ. Dicam ergo, dicam miseriam meam, si forte sua pietas moveat illum; dicam peccatum meum, quoniam notitia peccati initium est salutis. Magnam porto coronam (*b*), & vestem rotundam, regulam servo jejuniorum, statutis psallo horis, sed cor meum longe est a Deo meo; exteriorem superficiem intuens salva mihi omnia arbitror, non sentiens vermem interiorem,

(*a*) *Psalm.* 50. 5.

(*b*) *Ex multis superioribus locis manifesto liquet hujus operis auctorem Regulari vitæ fuisse addictum; vocat namque se Monachum, Capituli Claustralis meminit, in quo peccata confiteretur &c. At ex loco hoc discimus Canonicorum Regularium cœtui alicui fuisse adscriptum. Clericalis namque corona, & vestis rotunda, cujus hic meminit, Canonicum Regularem indicant: radebantur enim Monachorum capita, & vestis rotunda, quæ hic dicitur, ea ipsa est, quam* Romanam Coctam, Camisciam, *alij* Rotundellum *alij*, Girundellum item *alij, alijsque finitimis vocibus appellavere, de quibus multa Ducangius, & barbararum, ecclesiasticarumque, quæ nono, & subsequentibus quinque sæculis adhibere vulgus consuevit, vocum descriptores. An vero ex loco hoc discis hujusce Opusculi Auctorem fuisse Honorium Augustodunensem? Id optat utique eruditus ille amicus meus, cujus in Præfatione memini, adjicitque ad sententiæ tuæ munimen, & firmitatem, extitisse in Augustodunensi Diœcesi celeberrimam S. Symphoriani Canonicorum Regularium ædem ab Episcopis eorum temporum insignibus beneficijs cumulatam. [Vide pag. 391. Tomi 4.* Galliæ Christianæ *Paris. Typogr. Reg. ann. 1728.] Quo statuto addidit sic facile conciliari ea quæ de Honorio Augustodunensi novimus: fuisse scilicet illum Augustodunensis Ecclesiæ Presbyterum, &* solitarium. *Augustodunensis scilicet Ecclesiæ Presbyter erat, quia illi cœtui adscriptus, qui Augustodunensis Ecclesiæ portio erat.* Solitarius *vero dicebatur, quod sacra illa ædes a frequenti hominum consortio non nihil remota erat. Hæc utique non sine aliqua verisimilitudine tradita arbitror, verum tamen ab ample-*

rem, qui interiora corrodit: unde Oseas: (*a*) *Comederunt alieni robur meum, & ignoravi;* & ideo totus pergens in ea, quæ foris sunt, & ignarus interiorum meorum, *sicut aqua* (*b*) *effusus sum; Et* (*c*) *ad nihilum sum redactus*, præteritorum oblivifcens, præsentia negligens, futura non providens, ingratus sum ad beneficia, pronus ad mala, & tardus ad bona. Si me non inspicio, nescio me ipsum; si autem me inspicio, tolerare me ipsum non possum, tanta in me invenio, quæ reprehensione digna sunt, & confusione; & quanto sæpius, & subtilius me discutio, tanto plures abominationes in angulis cordis mei invenio. Ex quo namque peccare incepi, numquam unum diem sine peccato transire potui, nec adhuc cesso peccare, sed de die in diem peccata peccatis addo, & ea præ oculis habeo, nec gemo; erubescenda video, nec erubesco; delenda intueor, nec deleo; quod est mortis signum, & damnationis indicium. Membrum enim, quod dolorem non sentit, mortuum est; & morbus insensibilis est mortalis. Levis sum, & dissolutus nec me corrigo, sed ad peccata, quæ confessus sum, tota die redeo; nec timeo foveam, in quam ego cecidi, vel alios cadere vidi. Cumque plorare, & orare deberem pro malis, quæ feci, & bonis, quæ facere neglexi, proh dolor! versum est mihi in contrarium; nam tepui, & frigui a fervore orationis, & jam sine sensu frigidus remansi; & ideo me ipsum flere non possum, quoniam lacrymarum gratia recessit a me; peccata mea celare non possum, quoniam ubicumque vado, conscientia mea id secum portans, quidquid in ea posui sive bonum, sive malum, servat vivo, restituet defuncto depositum, quod servandum accepit; si male feci, adest illa, si autem bene facere videor, & inde extollar, adest illa; adest vivo, sequitur mortuum, ubique mihi confusio inseparabilis pro qualitate depositi. Sic in domo propria, a propria familia habeo accusatores, judices, & tortores. Accusat me conscientia, testis est memoria, ratio judex, voluntas carcer, timor tortor, oblectamentum tormentum; quotque fuerunt oblectamenta mala, tot erunt tormenta, nam inde punimur, unde delectamur. (*d*) *Adjuva me Domine Deus meus*, quoniam: (*e*) *Inimici mei animam meam circumdederunt*, corpus scilicet, mundus, & diabolus. Corpus fugere non possum, nec fugare; circumferre illud necesse est, quoniam alligatum est mihi; perimere non debeo, sustentare cogor: cum illud impinguo, hostem meum adversum me nutrio, si satis comedo, & illud robustum facio, sanitas ejus mihi adversatur. Mundus vero circumcinxit me, & obsedit me per quinque portas, per quinque videlicet corporis sensus; sagittis suis me vulnerat, & (*f*) *mors intrat per fenestras meas*; respicit oculus, & mentis sensum advertit; audit auris, & intentionem cordis infigit; odoratus cogitationem impedit; os loquitur, & fallit; per tactum vero ardor libidinis pro aliqua prava occasione excitatur; & nisi illico respuatur, subito totum corpus occupat, urit, & incendit; primo carnem tactam modicum titillat, deinde delectatione turpi mentem maculat, ad extremum per consen-

amplectenda opinione hac nonnihil me retardat locutio hujusce libelli, qui Honorii Augustodunensis locutioni haud similis mihi esse videtur, & propius [me quidem judice] illi accedit, qua conscriptum novimus libros Manualis, Mediationum, & soliloquiorum Augustino adscriptorum. Qui quidem postremus liber in eo ipso Codice, ex quo opusculum hoc desumpsimus, conscriptus extat, sed non Soliloquia, *sed* Dulciloquium *inscribitur. Hac in re, quod æquius duxerit, judicet Lector.*

(*a*) *Cap.* 7. 9. (*b*) *Psalm.* 21. 15. (*c*) *Job.* 30. 15. (*d*) *Psal.* 108. 26. (*e*) *Psalm.* 16. 10. (*f*) *Jer.* 19. 21.

sensum pravitatis sibi mentem subjugat. Porro Diabolus, quem videre non possum, & ideo minus cavere (*a*), *tetendit arcum suum, & in eo paravit sagittas suas, ut sagittet me;* (*b*) *narrat, ut absconderet laqueos, & dixit: quis videbit eos?* Laqueum posuit in auro, & in argento, & in omnibus, quibus abutimur; cum in illis male delectamur, illaqueamur. Nec solum laqueum posuit, sed viscum; viscus est amor possessionis affectus cogitationis, cupiditas onoris, & carnis voluptas, in quibus viscatur, & irretitur, ne pennis contemplationis per plateas supernæ Sion volare possit. Sagittæ Diaboli sunt superbia, invidia, ira, tristitia, avaritia, gula, & luxuria, quibus anima vulneratur. Et quis est, qui jacula ejus ignea possit extinguere? Proh dolor! his telis superat sæpe fideles. Heu mihi! quia undique mihi bella, undique tela volant, undique tentamenta, undique pericula; quocumque me vertam, nulla securitas; & quæ mulcent, & quæ molestant, omnia timeo; & esuries, & refectio, somnus, & vigiliæ, labor, & quies militant contra me. Non minus est mihi jocus, quam ira; multos siquidem jocando scandalizavi. Non minus vereor prospera, quam adversa: prospera vero suavitate sua me incautum faciunt, & decipiunt; adversa vero, quia aliquid amaritudinis habent, velut potio amara me suspectum, & timidum faciunt. Magis timeo malum, quod facio in abscondito, quam in aperto: malum vero, quod nemo videt, nullus reprehendit; & ubi non timetur reprehensor, securus accedit tentator, & facilius impetratur iniquitas. Nimirum utrobique bellum, utrobique timendum, & sicut in hostili regione versantibus, hac illacque circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circum agendum est armis. Caro suggerit mihi mala, mundus vana, Diabolus amara. Quoties aliqua carnalis cogitatio mentem meam importune pulsat, de cibo, de potu, de somno, ceterisque similibus ad carnis curam pertinentibus, caro mihi loquitur. Cum vero de ambitione, de jactantia, de arrogantia cogitatio vana in corde versatur, de mundo est, cui non aliter, quam ipsi Diabolo resistendum est, nec aliter ab eo cavendum, quam ab ipsa damnatione. Dæmonum est, malas suggestiones ingerere, nostrum est illis non consentire; nam quando resistimus, Diabolum superamus, Angelos lætificamus, Deum honorificamus. Ipse enim nos hortatur, ut pugnemus, adjuvat, ut vincamus, certantes spectat, deficientes sublevat, vincentes coronat. Caro mea de luto est, & ideo lutuosas, & voluptuosas cogitationes ab illa habeo; vanas, & curiosas de Mundo; a Diabolo amaras, & malitiosas. Isti tres inimici mei me impugnant, & persequuntur, nunc vero aperte, nunc quidem occulte, semper autem malitiose. Diabolus vero plus confidit in adjutorio carnis, quam in alijs armis; quoniam magis nocet domesticus hostis. Illa vero ad subversionem meam cum illo fœdus inijt, utpote de peccato nata, & in peccato nutrita, nimis corrupta ipsa origine, sed multo magis vitiata prava consuetudine; hinc est quod tam acriter (*c*) *concupiscit adversus spiritum*; quod assidue murmurat, & impatiens est disciplinæ; quod illicita suggerit, nec obtemperat rationi, nec inhibetur ullo timore; huic accedit, hanc adjuvat, hac utitur ille tortuosus serpens hostis humani generis, cui nullum aliud desiderium, nullum studium, nullum negotium, nisi perdere animas. Hic est, qui jugiter malum machinatur, argute loquitur, artificiose suggerit, calide decipit, illicitos motus insufflat, & venenosas cogitationes inflammat, movet bella, nutrit odia, incitat gulam, movet

(*a*) *Psalm.* 7. 13. (*b*) *Psalm.* 63. 6. (*c*) *Galat.* 5. 17.

vet libidinem, desideria carnis instigat, & peccati occasiones parat, & mille nocendi artibus corda hominum pulsare non cessat. Hic est, qui baculo nostro nos cedit, & manus nostras quasi sigillo ligat, ut caro, quæ data est in adjutorium, fiat nobis in ruinam, & scandalum. Gravis lucta, & grande periculum adversus domesticum hostem pugnare, maxime cum nos advenæ simus, & peregrini, & ille civis: ille suam inhabitat regionem, nos exules, & peregrini; magnum quoque discrimen, adversus Diabolicę fraudis astutiam tam crebros, immo continuos sustinere conflictus, quem tam astutum facit tam natura sublimis, quam longa exercitatio hujus militiæ. (*a*) *Eripe me de inimicis meis, Deus meus, & ab his, qui oderunt me, quoniam confirmati sunt super me;* ego vero, qui usque ad hanc diem contra me vixi, jam per tuam gratiam vivere incipiam. Sic enim vivere debemus, ut cum corpus a vermibus cęperit devorari in sepulchro, anima lætetur cum Sanctis in Cęlis. Illuc spiritus dirigendus est, & iturus; illuc festinare debemus, ubi semper vivamus, & ubi numquam amplius mori timeamus. Si sic amamus instabilem, & caducam vitam, ubi cum tanto labore vivimus, ubi comedendo, bibendo, dormiendo vix necessitatibus carnis satisfacimus, multo magis amare debemus æternam vitam, ubi nullum laborem sustinebimus, ubi summa, & perpetua jucunditas, summa felicitas, felix libertas, & felix beatitudo: ubi similes erunt homines Angelis Dei, & (*b*) *fulgebunt justi sicut Sol in regno Patris sui.* Qualis putas, tunc erit splendor animarum, quando Soli par erit lux corporum? (*c*) Nulla erit ibi tristitia, nullus dolor, nullus timor, nullus ibi labor, nulla mors: sed perpetua securitas semper perseverat; non surget ibi malitia carnis, nec miseria, nulla est ibi ęgritudo, nulla omnino necessitas, non est ibi fames, non sitis, (*d*) non frigus, non æstus, non lassitudo jejunij, non ulla tentatio inimici, non peccandi voluntas, non delinquendi facultas, sed totum lętitia, totum exultatio possidet, hominesque Angelis sociati sine ulla carnis infirmitate in perpetuum vernabunt. Ibi erit jucunditas infinita, beatitudo sempiterna, quam qui semel adipiscitur, semper tenet; & ibi est requies a laboribus, pax ab hostibus, amænitas de novitate, securitas de æternitate, suavitas, atque dulcedo de Dei visione, & quis illic vehementer habitare non desideret, propter pacem, amęnitatem, ęternitatem, ac Dei visionem? Nullus est ibi peregrinus, sed quicumque illuc venire merebuntur, securi in propria patria cum Deo manebunt, semper læti, semper satiati de visione Dei. Et quanto aliquis plus obediens Deo fuerit, tanto ampliorem a Deo mercedem ibi recipiet; quantoque amplius Deum amavit, tanto propinquius Deum videbit, quem cernere non est finis. (*e*) *Dies hominis sicut umbra super terram,* & nulla est mora, & tunc proprie nihil est, cum stare videtur. Cur ergo thesaurizat in terra, cum sine dilatione transeat & illud quod colligit, & ipse, qui colligit? Cur tu homo fructum expectas in mundo, cujus fructus ruina est, cujus finis mors est? Utinam saperes, & intelligeres hæc novissima, & prudenter provideres. Scio quemdam, qui per annos plurimos tecum familiariter vixit, ad mensam tuam sedit, cibum de manu tua sumpsit, in sinu tuo dormivit cum voluit, tecum colloquium habuit; hic jure hæreditario (*f*) servus tuus fuit; sed quia ab ineunte ætate delicate (*g*) nutrivisti eum, & virgæ pepercisti, contumax effectus est, levavitque (*h*) calcaneum suum super caput tuum, & te in servitutem redegit, & tui crudeliter dominatur. Sed fortasse dicis: Quis est hic? *Vetus* (*i*)

 homo

(*a*) *Psal.* 58. 2. *Psal.* 17. 18. *Psal.* 37. 20. (*b*) *Matth.* 13. 43. (*c*) *Apocal* 21. 4. (*d*) *Apocal.* 7. 16. (*e*) *Job.* 8. 9. (*f*) *Levit. cap.* 25. 46. (*g*) *Prov.* 29. 21, & *cap.* 13. 24. (*h*) *Joan.* 13. 18. (*i*) *Rom.* 6. 6.

homo tuus, qui conculcat spiritnm tuum, qui pro nihilo habet (*a*) terram desiderabilem, qui sola, quæ carnis sunt, (*b*) sapit? Homo iste *a nativitate* (*c*) *cęcus* est, sed & (*d*) *surdus, & mutus, inveteratus* (*e*) *dierum malorum*, rebellis virtutibus, & veritati, inimicus (*f*) crucis Christi, deridet innocentem, & transeuntem simpliciter, ambulat (*g*) in magnis, & mirabilibus super se; arrogantia (*h*) ejus plusquam fortitudo ejus; nullum timet, nullum reveretur, & dicit (*i*) in insipientia sua: non est Deus; tabescit bonis, & malis, pascitur alienis, immundis cogitationibus pascitur; non fatigabitur in illis transgrediens usque ad finem; dispergit, & dissipat propria sicut prodigus, cupit, & rapit aliena sicut avarus; turpitudinem, & ignorantiam congregat sibi; simulans, & callidns provocat sibi iram Dei; homo iste totus in peccatis natus est, & sic nutritus, amicus iniquitatis, filius mortis, vas irę, & contumeliæ odit disciplinam, projcit Deum post tergum (k) suum; qui cum talis sit, enarrat justitiam (*l*) Dei, & adsumit testamentum ejus per os suum; cum videt furem, currit (*m*) cnm eo, & cum adulteris portionem suam ponit; adversum (*n*) filium matris suæ ponit scandalum, super te, & thesaurizat (*o*) in die necessitatis. Vult a te hæreditatem tnam tollere, & desuper terram memoriam tuam auferre; & tu tantam injuriam non vindicas, sed dissimulas? nec ei verbum durum loqueris, nec vultum iratum ostendis, sed blandienti tibi arridens ludis cum illusore? Nescis quod Ismael (*p*) est, qui ludit tecum? Ludus iste non est pueritię, nec simplicitatis, vel innocentiæ, sed illusio est animæ, sed percussio, sed mors. Jam te in foveam, quam fecit, præcipitavit; jam jugo servitutis misere oppressus sub pedibus ejus misere conculcavit. O miser, & miserabilis homo! quis te liberabit de vinculo imperij hujus? Exurgat Deus, (*q*) & cadat armatus iste, cadat, & conteratur inimicus homo, contemptor Dei, cultor sui, amicus mundi, servus Diaboli. Quid tibi videtur? Si mecum sentis, mecum dicis: Reus est mortis; crucifigatur. Noli ergo dissimulare, noli parcere, neque differre, sed festinanter, audenter, ardenter, & instanter crucifige hominem istum; sed in cruce Christi, in qua est salus, (*r*) & vita; ad quam si ex corde clamaveris, Crucifixus tuus audiet, & benigne respondebit: Hodie mecum eris in Paradiso. O Christe! pietas inopinata erit salus misero? Sed tam gratuita, atque probata est Dei dilectio, tam inopinata dignatio, tam stupenda dulcedo, tam invicta mansuetndo, ut qui ad eum clamaverit, exaudiet illum, quoniam misericors est. Oh quanta est misericordia Dei! quam inexplicabilis immutatio dexteræ in excelsis! Heri erat in tenebris, hodie in splendore lucis: heri in ore leonis, hodie in manu mediatoris: heri in porta inferni, hodie in deliciis Paradisi. Sed qnid prosunt hæ litteræ admonitionis, nisi deleas de libro conscientiæ tuæ litteras mortis? quid prosunt hæc scripta lecta, & intellecta, nisi temetipsum legas, & intelligas? Da ergo operam internæ lectioni, ut legas, & cognoscas te ipsum; ut legas, & diligas Deum; ut pugnes, & vincas mundum, & omnem inimicum; quatenus labor tuus convertatur in requiem, luctus in gaudium, & post tenebras hujus vitæ videas ortum surgentis auroræ, videas quoque meridianum solem justitiæ, in quo sponsum cum sponsa prospicies unum, eumdemque Deum gloriæ. Qui vivit, & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

IN-

(*a*) *Psal.* 105. 24. (*b*) *Rom.* 8. 5. (*c*) *Jo.* 9. 1. (*d*) *Mar.* 7. 32. (*e*) *Daniel.* 13. 52. (*f*) *ad Philip.* 3. 18. (*g*) *Psal.* 130. 1. (*h*) *Isa.* 16. 6. (*i*) *Ps.* 13. 1. (*k*) *Jerem.* 2. 27. (*l*) *Psal.* 49. 16. (*m*) *Ibid. vers.* 18. (*n*) *Ibid. vers.* 20. (*o*) *Tob.* 4. 10. (*p*) *Gen.* 21. 9. (*q*) *Psal.* 67. 2. (*r*) *Gal.* 6. 14.

PLures libros, atque epiſtolas Innocentium III. ſcripſiſſe, exploratiſſimum cuique eſt. Edita vero plurima ex ijs ſunt: at adhuc multa in vetuſtis Bibliothecis, & Archivijs delitent. Ex his opuſculum nunc edimus, & epiſtolas duas; primum quidem ex Codice Bibliothecæ Canonicorum noſtrorum S. Salvatoris Venetiarum, epiſtolas vero ex Archivio S. Salvatoris Bononiæ. Hæc, Lector humaniſſime, accepta habeto, noſtroſque labores, ſi potes, adjuva. Vale.

INNOCENTIJ III

DE QUADRIPARTITA SPECIE NUPTIARUM.

INCIPIT PROLOGUS LIBRI

DE QUADRIPARTITA SPECIE NUPTIARUM (a)

DOMINI INNOCENTIJ PAPÆ TERTIJ

AD BENEDICTUM PRESBYTERUM.

Gaudeo, (b) *dilectiſſime frater in Domino, quod te ſtudioſum intelligo circa ſacrarum intelligentiam Scripturarum; hoc enim ſtudium decet Domini Sacerdotem, cui datum eſt ex officio regni Dei noſcere myſteria. Propter quod in veteri Sacerdotio novi præferente figuram* (c) *legion inter cętera, pontificale pectus ornabat, quod quadrangulum erat, & duplex. Quia nimirum* ratio *Sacerdotis, quam & loco præſignat, & nomine, debet diſcernere inter quatuor: Inter verum, & falſum, ne deviet in credendis: & inter bonum, & malum, ne deviet in agendis. Debet etiam diſcernere pro duobus; pro Sacerdote videlicet, & populo; ne ſi cęcus* (d) cęcum duxerit, ambo præcipitentur in foveam. *Erat ergo quadrangulum propter quadrifarium intellectum, quem Sacerdos in Scriptura debet habere. Erat & duplex propter geminum teſtamentum, quod Sacerdoti non expedit ignorare. Quadrangulum propter Novum, quod in quatuor Evangelijs continetur. Duplex eſt propter Vetus, quod in duabus tabulis exaratur. Quis autem poſſit vitare, quod ne-*

(a) Sermonem, eundem titulum habentem, ideſt de *quatuor ſpeciebus deſponſationum*, recitavit Innocentius III. *in Conſecratione Pontificis* pag. 191. Tom. 1. ſed brevis ille eſt, & vix ea attingit, quæ in eo tractatu, quem damus, copioſe exequitur.

(b) An is eſt Benedictus Cardinalis *S. Petri ad Vincula*, ad quem una cum Cardinale P. XII. Apoſtolorum diriguntur litteræ Innocentii III. (pag. 9, & 18. Tom. 2.)? viderit Lector. Sed cur vocatur is *frater*, cum presbyteros etiam Cardinales *filio.* appellare Pontifices ſoleant? An in amanuenſem id referendum eſt, qui cum in vetuſto codice invenerit litteram *f.* interpretatus eſt *frater*, cum *filius* poni debuiſſet? An Innocentius virum ſibi probatiſſimum, quem *anguſtiarum ſuarum participem* deinceps appellat, fratris nomine honeſtare voluit? Judicet id quoque Lector. (c) Exod. 28. 15, & 16. (d) Matth. cap. 15. 14.

nescit? aut quis possit agere, quod ignorat? Scriptum est enim: (a) Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant. Noluit (b) intelligere, ut bene ageret: iniquitatem meditatus est in cubili suo. Ipsi vero (c) non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea; si introibunt in requiem meam. Tu scientiam (d) repulisti, & ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Propterea (e) populus meus captivus ductus est in Ægyptum, quia non habuerunt scientiam. Nobiles ejus interierunt fame, & multitudo ejus siti exaruit. (f) Defecerunt ab esca oves, quia non erant in præsepio oves. *Cum ergo labia Sacerdotis debeant custodire scientiam, quia legem de ore ejus exquirunt, tu cupiens esse quod diceris, in lege Domini jugiter meditaris; & quod tuo non prævales argumento percipere, alieno satagis documento videre: malens esse veritatis discipulus, quam magister erroris. In* rationali *quippe judicij, de quo fecimus mentionem, Urim, & Thummim idest manifestatio, & veritas, posita fuisse leguntur; quia in pectore Sacerdotis manifesta debet esse cognitio veritatis. Hujus itaque studij fervore succensus sæpe cum multa precum instantia postulasti, quatenus de Nuptijs sponsi, & sponsæ compendiosum tibi tractatum exigerem: in quo carnalium, & spiritualium nuptiarum similitudines assignarem, & præcipue Psalmum quadragesimum quartum exponerem, in quo de Nuptijs sponsi, & sponsæ multimoda laude tractatur. Ego vero non meo, sed tuo satisfaciens desiderio, præbeo, quod optasti; sciens opus non respondere materiæ, nec ædificium fundamento. Feci tamen utcumque, non quod volui, sed quod valui multis impeditus angustijs, quas ipse mecum ex magna parte portasti.*

Explicit Prologus.

INCI-

(a) Psalm. 81. 5. (b) Psalm. 35. 4, & 5, (c) Psalm. 94. 11. (d) Osee 4. 6. (e) Isaiæ 5. 13. (f) Aut vetustam aliquam versionem sequitur, aut aliquod, sed nostris temporibus minime vulgatum adagium.

INCIPIT LIBER

DE QUADRIPARTITA SPECIE NUPTIARUM.

SAcra docente Scriptura, didicimus quatuor esse species Nuptiarum juxta quatuor theologicos intellectus: Historicum, Allegoricum, Tropologicum, & Anagogicum. Primum inter virum, & legitimam fæminam. Secundum inter Christum, & sanctam Ecclesiam. Tertium inter Deum, & justam animam. Quartum inter Verbum, & humanam naturam. De primis nuptijs Protoplastus evigilans prophetavit: (*a*) *Propter hoc relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suæ: & erunt duo in carne una*. De secundis nuptijs Angelus in Apocalypsi loquitur ad Joannem: (*b*) *Veni, & ostendam tibi sponsam, uxorem Agni*. De tertijs nuptijs ait Dominus per Prophetam Oseam: (*c*) *Sponsabo te mihi in justitia, & judicio, in misericordia, & miserationibus*. De quartis nuptijs sponsa dicit in Canticis: (*d*) *Egredimini filiæ Sion, & videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis suæ:* quasi dicat: *O filiæ Sion*, idest Judæi fragiles, & carnales, *egredimini* de tenebris infidelitatis, & ignorantiæ, *& videte* non oculis corporis, sed oculis cordis, idest credite, *Regem Salomonem;* idest Christum verum pacificum, qui fecit (*e*) utraque unum, *in diademate, quo coronavit eum mater sua*, idest in illa gratia singulari, qua concepit eum Virgo Maria sine pruritu carnis, sine fervore libidinis, sine labe peccati; sanctum, mundum, & immaculatum: juxta quod Angelus inquit ad Virginem: (*f*) *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: Ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei. In die desponsationis*, idest Incarnationis suæ, quando (*g*) *Verbum caro factum est*, & naturam desponsavit humanam.

De quadripartita specie Nuptiarum.

IN hac quadripartita specie Nuptiarum quoddam, & admiratione pariter, & veneratione dignissimum reperimus; Et quod per primam efficitur, ut sint duo in una carne, per secundam efficitur, ut sint duo in uno corpore: per tertiam efficitur, ut sint duo in uno spiritu; per quartam efficitur, ut sint duo in una persona. De prima namque testatur auctoritas: (*h*) *Erunt duo in carne una*; propter quam unionem Veritas intulit: (*i*) *Itaque jam non sunt duo, sed una caro*. De secunda dicit Apostolus: (*k*) *Omnia membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt. Ita & nos* (*l*) *unum corpus sumus in Christo*; propter quam unionem idem Apostolus subdit: (*m*) *Etenim omnes nos in unum corpus baptizati sumus*. De tertia vero dicit idem Apostolus: (*n*) *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*, & unus spiritus est cum eo, propter quam unionem Joannes Apostolus: (*o*) *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo*. De quarta, fides Catholica confitetur, quod: (*p*) *sicut anima rationalis, & caro unus est homo: ita Deus, & homo unus est Christus*; propter quam ineffabilem unionem Evangelista testatur, quia (*q*) *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Primam ergo unionem recte Carnalem: se-

(*a*) *Gen.* 2. 24. (*b*) *Cap.* 21. 9. (*c*) *Cap.* 2. 19. (*d*) *Cap.* 3. 11. (*e*) *Ephes.* 2. 14. (*f*) *Lucæ* 1. 35. (*g*) *Jo.* 1. 14. (*h*) *Gen.* 2. 24. (*i*) *Marci* 10. 8. (*k*) 1. *Corinth.* 12. 12. (*l*) *Rom.* 12. 5. (*m*) 1. *Corinth.* 12. 13. (*n*) 1. *Corinth.* 6. 17. (*o*) *Epist.* 1. *cap.* 4. 6. (*p*) *In Symbolo, quod tribuitur Athanasio*. (*q*) *Jo.* 1. 14.

secundam Sacramentalem: tertiam Spiritualem: & quartam dixerimus Personalem. Carnalem, ut diximus, inter virum, & mulierem legitimam: Sacramentalem inter Christum, & sanctam Ecclesiam: spiritualem inter Deum, & justam animam: personalem inter Verbum, & humanam naturam.

De causa conjugij inter Verbum, & humanam naturam.

Ut enim inter Deum, & hominem inimicitiarum destructo pariete, pacis reformaretur integritas, nuptiale fœdus inter Verbum, & humanam naturam per Incarnationis mysterium est contractum. Nam *Verbum* (a) *caro factum est, & habitavit in nobis.* Antequam Verbum caro fieret, procul habitabat a nobis; ubi vero factum est Verbum caro, habitavit in nobis. Juxta quod alibi legitur (b): ***Inhabitabo in eis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus.*** Quia vero nec in angelis, nec in hominibus parem, aut similem poterat invenire, secundum illud quod legitur (c): *Quis in nubibus æquabitur Domino? aut quis similis erit Deo inter filios Dei? exinanivit se (d) formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* (e) *Paulo minus ab angelis minoratus est*, quando non solum servilem formam accepit, verum & passibilem naturam assumpsit.

De Sponsalibus.

(f) *Non enim Angelos, sed semen Abrahæ appræhendit*, cum quo longe prius de matrimonio contrahendo convenerat dicens (g): *In semine tuo benedicentur omnes gentes. Non dicit in seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno semine tuo, (h) qui est Christus;* quasi dicat, de semine tuo carnem accipiam, propter quam dabitur non solum Judæis, sed omnibus gentibus benedictio.

De Juramento.

Eamdem ipsi regi David de conjugio consumando juravit, secundum Davidicum dictum: (i) *Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eam: de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Propter quod Angelus inquit ad Virginem (k): *Dabit ei Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in æternum.* Nam & Isaias Propheta prædixerat (l): *Super solium David, & super regnum ejus sedebit.*

De Familia.

Quia ergo filius regis erat, decebat, ut acciperet conjugem de semine regio: Est enim *Rex* (m) *regum, & Dominus dominantium.* De cujus nuptiis epithalamicum canticum Psalmista composuit (n): *Eructavit cor meum* (inquit) *verbum bonum; dico ego opera mea regi.*

De Genere.

Et quoniam erat de Patre sine matre, decebat, ut acciperet conjugem de matre sine patre; secundum illud Propheticum: (o) *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet.* Et iterum: *Ecce Virgo* (p) *concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emmanuel.*

De

(a) Jo. 1. 14. (b) 2. Corinth: 6. 16. (c) Psalm. 88. 7. (d) Philip. 2. 7. (e) Psalm. 8. 6. (f) Hebr. 2. 16. (g) Gen. 22. 18. (h) Galat. 3. 16. (i) Psalm. 131. 11. (k) Lucæ 1. 32. (l) Isaiæ 9. 7. (m) Apocalyp. 19. 16. (n) Psalm. 44. (o) Isaiæ 11. 1. (p) Is. 7. 14.

De Dote.

Verum quia *Domini* (*a*) *est terra*, & *plenitudo ejus*, *orbis terrarum*, *& universi qui habitant in eo*, & ipse (*b*) *bonorum nostrorum non indiget*, dos ei nec dari poterat, nec debebat:

De Donatione.

Sed ipse sicut immensus donationem propter nuptias fecit eximiam. *Postula*, inquit, (*c*) *a me*, *& dabo tibi Gentes hæreditatem tuam*, *& possessionem tuam terminos terræ*. *Omnia* (*d*) *subjecisti sub pedibus ejus*, *oves*, *& boves universas*, *insuper & pecora campi*.

De Forma.

Ut autem, qui splendor est gloriæ, gloriosam sibi desponsaret, & splendidam, eam quidem, & lavit, & unxit: lavit ab omni labe peccati, ut esset sine ruga prorsus, & macula; quatenus eam immunem a culpa susciperet. *Ascendit enim* (*e*) *Dominus nubem levem*; idest assumpsit carnem a peccatis immunem; *& intravit Ægyptum*, idest venit in mundum. *Et unxit* (*f*) *oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, ut esset *spectabilis forma præ filiis hominum*: *propter veritatem*, *& mansuetudinem*, *& justitiam*. *Spiritus* (*g*), inquit, *Domini super me*, *propter quod unxit me*, *evangelizare pauperibus misit me*.

De Tempore.

Tempus autem plenitudinis, & annum benignitatis elegit, in quo: *Misit* (*h*) *Deus Filium suum natum de muliere*, *factum sub lege*, *ut eos*, *qui sub lege erant*, *redimeret*. Nam *Lex* (*i*) *per Moysen data est*, *gratia*, *& veritas per Jesum Christum facta est*.

De Paranympho.

In hoc vero nuptiali commercio paranymphus fuit Angelus Gabriel, qui missus ad Virginem, eam suaviter salutavit: (*k*) *Ave*, inquit, *gratia plena: Dominus tecum*. Statimque thalamum præparans virginalem, adjunxit: (*l*) *Spiritus Sanctus superveniet in te*, *& virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Quo per consensum Virginis præparato: (*m*) *Ecce*, inquit, *ancilla Domini*, *fiat mihi secundum verbum tuum*, protinus inter Verbum, & humanam naturam sacrosanctum conjugium est contractum. Quia: (*n*) *Verbum caro factum est*, *& habitavit in nobis*. *Beata*, (*o*) *quæ credidit*, *quoniam omnia completa sunt ei*.

De Testibus.

Ne vero conjugium esset omnino clandestinum, quatuor affuerunt personæ; Pater, & Mater, Sacerdos, & Paranymphus: quas utique Deum Patrem, & Virginem Matrem, Spiritum Sanctum, & Gabrielem Angelum intelligimus. Sed Pater, & Spiritus Sanctus interius invisibiliter affuerunt; Mater & Angelus exterius visibiliter astiterunt.

Contra Maleficum.

Pauci quidem, & tales, quos nullus suspicaretur, ad hoc convenere commercium, quatenus Incarnationis mysterium Diabolo celaretur, ne quid invidus, & malignus contra salutem machinaretur humanam. *Invidia* (*p*) *namque diaboli mors introivit in orbem terrarum*.

De Effectu.

Plene tamen ex omni parte rationalis spiritus interfuit, & divinus, & an-

(*a*) *Psalm.* 23. 1. (*b*) *Psalm.* 15. 2. (*c*) *Psalm.* 2. 8. (*d*) *Psalm.* 8. 8. (*e*) *Isaia* 19. 1. (*f*) *Psalm.* 44. 8. (*g*) *Isaiæ* 61. 1., *&* *Luca* 4. 18. (*h*) *Galat.* 4. 4. (*i*) *Jo.* 1. 17. (*k*) *Luca* 1. 28. (*l*) *Ibid. vers.* 35. (*m*) *Ibid. vers.* 38. (*n*) *Jo.* 1. 14. (*o*) *Luca* 1. 45. (*p*) *Sap.* 2. 24.

angelicus, & humanus; quia per Incarnationis mysterium non solum inter Deum, & hominem, verum & inter Angelum, & hominem esset concordia reformata: cum secundum Apostolum: (*a*) *Et quæ in Cœlis, & quæ in terris sunt, restauraverit*. Et ob hoc illa cœlestis militiæ multitudo psallebat: (*b*) *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*.

De Loco.

Locum ergo celebrandis nuptiis, thalamum Virginis deputavit, secundum illud propheticum: (*c*) *In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*.

De Annulo.

In hoc thalamo Dei Filius humanam naturam, & annulo desponsavit, & osculo. Nam si Spiritus Sanctus per digitum designatur, secundum illud quod legitur: (*d*) *Digitus Dei est hic*. Et alibi: (*e*) *Si ergo in digito Dei eijcio dæmonia; filij vestri in quo eijciunt?* Recte per annulum digiti, donum Spiritus Sancti debet intelligi.

De Subarrhatione.

Tunc ergo Dei Verbum humanam naturam annulo subarrhavit, cum eam donis Spiritus Sancti sine mensura replevit, secundum illud propheticum: (*f*) *Requiescet super eum spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replevit eum spiritus timoris Domini*.

De Ornatu.

His illam virtutibus velut pretiosis monilibus adornavit. *Quasi sponsum*, inquit, (*g*) *decoravit me corona, & quasi sponsam ornavit monilibus suis*: In eo quippe secundum Apostolum: (*h*) *Omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ sunt absconditi*.

De Corona.

De hac corona Propheta dicit in Psalterio: (*i*) *Gloria, & honore coronasti eum Domine, & constituisti eum super opera manuum tuarum*: Hæc est illa magnificentia singularitatis, vel potius illa magnificentiæ singularitas, de qua dicit Apostolus: (*k*) *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genuflectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum*. *Vocabitur*, inquit Propheta, (*l*) *nomen ejus, admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis*.

De Osculo.

Tunc & osculum ei dedit, cum eam sibi copulavit personaliter, juxta quod ipsa petit desideranter in Canticis: (*m*) *Osculetur me osculo oris sui*. Sane duo labia conjunguntur in osculo; quia duæ naturæ uniuntur in Christo, Divinitas, & humanitas, ut idem ipse sit Deus de Deo, ante sæcula genitus, (*n*) & homo de homine in sæculo natus.

De Traditione.

Humanam ergo naturam, quam in utero Virginis desponsavit, ad dexteram Patris traduxit, quando secundum humanitatem assumptam (*o*) ascendit in Cœlum, & (*p*) *sedet a dextris Dei, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hereditavit*.

De

(*a*) *Ephes.* 1. 10. (*b*) *Luca* 2. 14. (*c*) *Psal.* 18. 6. (*d*) *Exod.* 18. 19. (*e*) *Luca* 11. *vers.* 19, & 20. (*f*) *Isaia* 11. 2. (*g*) *Isaia* 61. 10. (*h*) *Colos.* 2. 3. (*i*) *Psal.* 8. 6. (*k*) *Philip.* 2. 10. (*l*) *Isaia* 9. 6. (*m*) *Cap.* 1. 1. (*n*) *Symbolum Athanasij*. (*o*) *Luc.* 16. 19. & *Symbolum. Apost.* (*p*) *Hebr.* 1. 4.

De Nuptijs.

Cum quibus interim nuptias celebrat in excelsis, a quibus ad judicium reverteretur: sicut ipse dicit in Evangelio (a): *Et vos similes hominibus expectantibus Dominum suum, quando revertatur a nuptijs.*

De Modo.

In hoc divino conjugio non est unio duarum personarum in una natura, sed unio duarum naturarum in una persona. Quia non persona personam assumpsit, sed natura naturam: nec natura personam accepit, sed persona naturam. Persona vero naturam assumpsit, sed in personam, non in naturam. Talis enim fuit illa susceptio, ut propter ineffabilem unionem & sponsus vocetur, & sponsa, sicut Propheta ipse testatur: (b) *Quasi sponsum decoravit me corona, & quasi sponsam ornavit me monilibus.* Quia vero res est ineffabilis, de qua loquimur: inde nec ipse Joannes fuit *dignus* (c) *solvere calceamenti corrigiam. Ne deficiamus* (d) *scrutantes scrutinio:* quia *perscrutator* (e) *majestatis opprimetur a gloria*; & maxime ne quis ex verbis falsum pro vero concipiat, plenius, & plenius de Sacramentali, & spirituali conjugio prosequamur.

De duplici Institutione Conjugij.

Porro Sacramentales nuptiæ contrahuntur ad similitudinem carnalium nuptiarum. Sacramentum ergo conjugij duplicem institutionem legitur habuisse: unam ante peccatum, & alteram post peccatum. Ante peccatum enim institutum est ad officium, ut propagaretur natura: post peccatum institutum est ad remedium, ut cohiberetur offensa: ut natura propagaretur in prole, ut offensa cohiberetur in fornicatione. De prima institutione, quæ facta est ad officium, Scriptura Divina testatur: (f) *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* De secunda institutione, quæ facta est ad remedium, Apostolica testatur auctoritas: (g) *Unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem*, non utique committendam, sed evitandam: nam (h) *Fornicatores, & adulteri regnum Dei non possidebunt.* Quod autem in carnali conjugio secundum naturam, hoc in sacramentali, & spirituali conjugio secundum gratiam invenimus. Christus enim sanctam sibi conjugavit Ecclesiam & ad propagationis officium, ut per Sacramentum regenerationis multiplicetur in filijs, & ad fornicationis remedium, & per cultum religionis revocetur ab Idolis. Prius quippe quam Ecclesia sacramentaliter Christo copulata fuisset, passim cum Idolis mœchabatur: sicut improperabat ei Dominus per Prophetam: (i) *Fornicata es post gentes, inter quas polluta es in Idolis earum.* Et alibi: (k) *Judicate matrem vestram, judicate: quoniam ipsa non uxor mea, & ego non vir ejus. Auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio uberum suorum.*

De Cognatione Spirituali.

Ut vero Christus Sacramentaliter sibi copulavit Ecclesiam, desiit cum Idolis fornicari: veluti per Prophetam ei Dominus pollicetur: (l) *Sponsabo te in æternum, ... & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego Dominus. In die illo* (m) *vocabis me: Vir meus; & non vocabis me ultra, Baalim. Et auferam nomina Baalim de ore tuo, & non recordaberis ultra nominis eorum.*

(a) *Luca* 12. 36. (b) *Isaia* 61. 10. (c) *Luca* 3. 16. (d) *Psalm.* 63. 7. (e) *Proverb.* 25. 27. (f) *Genes.* 1. 28. (g) 1. *Corinth.* 7. 2. (h) 1. *Corinth.* 6. 10. (i) *Ezech.* 23. 30. (k) *Osee* 2. 2. (l) *Osee* 2. 19. & 20. (m) *Ibid. vers.* 16. & 17.

De Propagatione Spirituali.

Ex tunc cępit Ecclesia multos ubique filios generare: quod prævidens, & prædicens Isaias Propheta descripsit: (*a*) *Leva*, inquit, *in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere surgent. Tunc videbis, & affiues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Sancta quippe mater Ecclesia, nova semper prole fęcunda concipit, parit, & nutrit. Concipit, catechizando quos instruit. Parit, baptizando quos abluit. Nutrit, communicando quos reficit. Eos autem ex aqua, & Spiritu Sancto viro suo Christo regenerat; *qui* (*b*) *non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Quia *quod natum est* (*c*) *ex carne, caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.*

De Spirituali Fornicatione.

His quoque de caussis inter Deum, & animam conjugium spirituale contrahitur: ut anima scilicet & cohibeatur a vitijs, & propagetur in meritis. Nam si juxta Prophetam Idololatria est fornicatio, & secundum Apostolum avaritia est idololatria, constat itaque quod avaritia est fornicatio: dicit enim Apostolus: (*d*) *Avaritia est Idolorum servitus*. Rursus Samuele testante probatur, quod (*e*) *quasi peccatum ariolandi est, repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.* Quisquis ergo repugnat, & mandatis non acquiescit Divinis, quasi peccatum ariolandi, & idololatriæ scelus committit. Sicut enim mulier cum adulteratur carnaliter, proprio viro despecto, se subijcit alieno; sic anima cum prævaricatur mortaliter, vero Deo contempto, se supponit Diabolo. Non est enim (*f*) *conventio lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial*. Sicut ergo propter amorem viri fęmina cohibetur ab adulterio, sic propter amorem Dei anima cohibetur a vitio.

De Spirituali Prole.

Cujus amorem cum in corde conceperit, perfectos filios in opere parit, juxta verbum Psalmistæ dicentis: (*g*) *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filij tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ*. Quasi dicat: *Uxor tua*, idest fidelis anima: *sicut vitis abundat*, idest jucundos operum fructus abunde producit; *in lateribus domus tuæ*, idest in sinceritate cordis, & veritate; ut sinceritas formet intentionem, & veritas finem: quatenus opera ex sincera intentione ad verum finem procedant. *Domus Dei*, cor purum intelligitur, juxta quod alibi dicit: (*h*) *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Cujus duo sunt latera, sinceritas intentionis, & veritas finis; ut opera fiant: *Non* (*i*) *in fermento malitiæ, & nequitiæ; sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Filij tui*, idest opera bona, quæ tu gignis ex anima, sunt *sicut novellæ olivarum*; idest viret oleo charitatis intentio. *In circuitu mensæ tuæ*, idest circa doctrinam Sacrę Scripturæ, quam alibi *mensam* appellat. Unde: (*k*) *parasti in conspectu meo mensam*. Docet, ut anima sicut vitis abundet exercendo justitiam; & sicut oliva fructificet exercendo misericordiam: Unde Samaritanus (*l*) appropians vulnerato, superinfundit vinum, & oleum. Isti sunt Filij, qui fęcunditatem afferunt, sed virginitatem non auferunt. Immo virginitatem anima non servaret,

(*a*) *Cap. 60. verf. 4, & 5.* (*b*) *Jo. 1. 13.* (*c*) *Jo. 3. 6.* (*d*) *Coloss. 3. 5.* (*e*) *I. Reg. 15. 23.* (*f*) *2. Corinth. 6. 15.* (*g*) *Psal. 127. 3.* (*h*) *Psal. 100. 2.* (*i*) *1. Corinth. 5. 8.* (*k*) *Psalm. 22. 5.* (*l*) *Luca 10. 34.*

ret, nisi tales filios procrearet, quia, maledicta (*a*) sterilis, quæ non parit. Quod bene significatum est in conjugio Joseph, & Mariæ; quoniam *antequam* (*b*) *convenirent inventa est in utero habens de Spiritu Sancto. Antequam convenirent inventa est*: Ecce virginitas in unitate. *In utero habens*: Ecce fecunditas.

De Consensu animorum, & Commixtione corporum.

Ceterum duo sunt in conjugio: consensus animorum, & commixtio corporum. Quorum alterum significat caritatem, quæ consistit in spiritu inter Deum, & justam animam: reliquum designat conformitatem, quæ consistit in carne inter Christum, & sanctam Ecclesiam. Magnum quidem, Sacramentum, quod est in carne; sed plane majus quod est, in spiritu. Nam *spiritus* (*c*) *est, qui vivificat: caro autem non prodest quidquam.*

De Caritate sponsæ ad sponsum.

Ad spirituale conjugium, quod per animi caritatem contrahitur inter Deum, & justam animam, spectat illud, quod sponsa de sponso dicit in Cantico: (*d*) *Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinavit in me caritatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Loquitur hic vel anima, vel Ecclesia. Sed anima dicit: *Introduxit me rex in cellam vinariam*, idest in sanctam Ecclesiam, quæ dicitur *cella vinaria*, quia vinum lætificans Spiritus Sancti continet gratiam, de qua legitur: (*e*) *Vinum lætificat cor hominis.* Vel dicit Ecclesia: *Introduxit me rex in cellam vinariam*, idest in Sacram Scripturam, quæ dicitur *cella vinaria*, quia vinum novum, idest doctrinam continet Evangelicam, de qua legitur: (*f*) *Nemo mittit vinum novum in utres veteres. Et ordinavit in me caritatem*, idest docuit me regulam diligendi.

De Ordine Caritatis.

Rectus ordo caritatis hic est: ut homo primo loco diligat Deum; secundo se ipsum; tertio proximum. Et in se diligat magis, quod majus est, idest animam; & minus, quod minus est, idest corpus. Inter proximos autem diligat primo parentes; deinde domesticos; ad ultimum inimicos: & forte magis bonos debet in caritate præferre. Deum autem debet diligere propter se, propter proximum, propter Deum. Sed bonum (*g*) in Deo, malum ad Deum. Quantum autem ex ordinata caritate profecerit, consequenter ostendit. *Fulcite me floribus, stipate malis, quia amore langueo.* Loquitur adolescentulis, & exprimit magnitudinem caritatis, quando dicit: *Ego amore langueo*; idest præ magnitudine caritatis infirmor, non in Deo, sed in mundo; non in spiritu, sed in carne, non in cœlestibus, sed in terrenis: *Cupiens* (*h*) *dissolvi, & esse cum Christo.* Quem enim perfecta caritas imbuit in terrenis prorsus cecidit, secundum illud: (*i*) *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio.... Aquæ multæ*, idest populi, *non potuerunt extinguere caritatem.* Et ideo vos adolescentulæ: *Fulcite me floribus*; Idest recreate me vestris virtutibus. *Stipate me malis*; idest sustentate me vestris operibus. Per *flores* enim, & *mala*, opera designantur, & virtutes. Nam anima floret in virtutibus, & fructificat in operibus. Multum enim recreatur perfectus, cum videt proficere imperfectum: propter quod dicebat A-

 po-

(*a*) *Exodi* 23. 26. *Deut.* 7. 14. *facile ad hunc locum pertinent*: Non erit infecunda, nec sterilis. Non erit apud te sterilis. (*b*) *Matth.* 1. 18. (*c*) *Joan.* 6. 64. (*d*) *Cap.* 2. *vers.* 4, & 5. (*e*) *Psalm.* 103. 15. (*f*) *Lucæ* 5. 37. (*g*) *Locus iste corruptus esse videtur; sed quomodo emendem, nescio.* (*h*) *Phil.* 1. 23. (*i*) *Cant.* 8. *vers.* 6, & 7.

postolus: (*a*) *Vos estis gloria nostra, & gaudium.*

De Caritate sponsi ad sponsam.

Quanta vero caritate Christus amet Ecclesiam, ostendit Apostolus dicens: (*b*) *Viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsum pro ea. Majorem ergo* (*c*) *caritatem nemo habet, quam ut ponat quis animam suam pro amicis suis. Sic Deus* (*d*) *dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro mundo. Qui proprio* (*e*) *Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.*

De Conformitate naturæ inter sponsum, & sponsam.

Ad sacramentale ergo conjugium, quod per naturæ conformitatem contrahitur inter Christum, & sanctam Ecclesiam, spectat illud, quod inquit Adam: (*f*) *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea..... Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ; & erunt duo in carne una.* Nam: *Cum*, Christus, (*g*) *in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo.* Ut recte jam sponsus dicere possit de sponsa: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Verbum* enim (*h*) *caro factum est, & habitavit in nobis.*

Quomodo Christus dereliquit patrem, & matrem, & adhæsit Ecclesiæ.

Propter hoc ergo, idest propter dilectionem Ecclesiæ, Christus homo, de quo dicit Psalmographus: (*i*) *Homo factus est in ea; & ipse fundavit eam Altissimus*, dereliquit patrem, idest: *Exinanivit* (*k*) *se, formam servi accipiens*, non deferendo naturam divinam, sed assumendo naturam humanam; quia non secundum Divinitatem, sed secundum humanitatem apparuit. Et reliquit matrem suam, idest deseruit Synagogam, de qua secundum carnem ortus est. In cujus figuram Jesus dereliquit (*l*) Judæam, & abijt in regionem juxta desertum, in civitatem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Et adhæsit uxori suæ, idest Ecclesiæ se conjunxit, ut sit: *Unum ovile, & unus pastor* (*m*). Et ita duo, scilicet Ecclesia, & Christus, sunt in carne una, idest in una carnis natura. Quia: *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis.*

De tribus bonis Conjugij.

Tria vero sunt principalia bona conjugij. Fides, Proles, & Sacramentum. Fides ad castitatem: Proles ad fecunditatem: Sacramentum ad stabilitatem refertur. Hæc in sacramentali conjugio sacramentaliter invenimus.

De Fide.

Tanta namque fidei puritate Christo copulatur Ecclesia, ut inter eos numquam conjugij castitas violetur. Unde Salomon in Parabolis laudes Ecclesiæ prosequitur dicens: (*n*) *Confidit in ea cor viri sui.* Cor viri confidit in illa, quam credit castam, quam credit pudicam, quam credit honestam; de qua nihil suspicatur iniquum, nihil sinistrum, nihil adversum. Ne quis autem existimet, quod per fallaciam mulieris in hac sua fide fallatur, diligenter attendat, quod super hoc veritas dicat in Evangelio: (*o*) *Cognosco oves meas, &* co-

(*a*) 1. *Thessal.* 2. 20. (*b*) *Ephes.* 5. 25. (*c*) *Joan.* 15. 13. (*d*) *Joan.* 3. 16. (*e*) *Rom.* 8. 32. (*f*) *Gen.* 2. *vers.* 23, & 24. (*g*) *Philip.* 2. 6, & 7. (*h*) *Joan.* 1. 14. (*i*) *Psalm.* 86. 5. (*k*) *Philip.* 2. 7. (*l*) *Joan.* 11. 54. (*m*) *Joan.* 10. 16. (*n*) *Cap.* 31. *vers.* 11. (*o*) *Joan.* 10. 14.

cognoscunt me mea. (*a*) *Alienum non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non noverunt vocem alienorum.* Ecclesia siquidem, quæ per oves, & earum innocentiam designatur, non sequitur alienum, non extraneum, non adulterum, sed suum, scilicet proprium virum, sed dilectum, quem diligentissime quærit, & invenit, *ubi pascit, & accubat in meridie*; ne juxta quod inquit in Canticis: (*b*) *Incipiat vagari post greges sodalium.* Ut enim inviolatam Christo fidem servaret Ecclesia, pro fide nominis ejus universa pertulit genera tormentorum, ne Christo deserto Idolis adhæreret. Sancti enim (*c*) *ludibria, & verbera experti, insuper & vincula, & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt &c.*

De Prole.

Quanto ergo satagat desiderio prolem Ecclesia de Christo suscipere, Doctor Ecclesiæ manifeste declarat, inter cętera dicens: (*d*) *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Nam & Lia (*e*) quondam datis mandragoris, mercede conduxit Jacob, ut ad illam intraret, de quo concepit, & peperit. Chistus quoque suscipiendæ prolis affectum per Isaiam exprimit dicens: (*f*) *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego, qui generationem cęteris tribuo, sterilis ero?* Propheta quoque dicit in Psalterio (*g*): *Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Eamdem & *sterilem*, & *matrem filiorum* appellat: sed prius *sterilem*, antequam Christo copulata fuisset; postea vero *matrem filiorum lætantem*: secundum illud Propheticum: (*h*) *Lauda sterilis, quæ non paris: exulta, quę non parturis, quia multi filij desertæ magis, quam ejus, quæ habet virum. Multiplicabo* (*i*) *semen tuum sicut arenam, quæ est in littore maris.* Eos autem, quos amantissime suscipit, religiosissime nutrit, ne contingat de natis Ecclesię, quod accidit de filijs Synagogę, de quibus ipse conqueritur apud Prophetam: *Filios*, inquit, (*k*) *nutrivi, & exaltavi, ipsi autem spreverunt me.* Ecclesia vero, quos genuit, doctrinis instituit salutaribus, & moribus informat honestis. Cibat eos (*l*) pane vitæ, & intellectus, & potat eos aqua sapientiæ salutaris. *Venite*, inquit, (*m*) *panem comedite mecum, & bibite vinum meum, quod miscui vobis. Relinquite infantiam, & vivite, & ambulate in vijs prudentiæ.* Dat & panem cęlestem, & calicem salutarem, de quo *si quis gustaverit*, (*n*) *vivit in æternum; omne delectamentum* (*o*) *in se habentem, & omnem saporis suavitatem.* Hic est *panis vivus*, (*p*) *qui de cęlo descendit*; quem filijs suis tradidit Ecclesia.

De Sacramento.

Sacramentum autem inter Christum, & Ecclesiam inseparabile perseverat; sicut sponsa de sponso dicit in Cantico: (*q*) *Inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meę, & in cubiculum genitricis meæ.* Christus quoque cum dixisset Apostolis: (*r*) *Numquid & vos vultis abire?* Petrus pro tota respondit Ecclesia: *Domine, verba vitæ æternæ habes: & ad quem ibimus?* Ad hoc inseparabile Sacramentum pertinere dignoscitur, quod Christus loquens Apostolis Catholicæ promittit Ecclesiæ: (*s*) *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Hæc, quæ dicta sunt de

(*a*) *Joan.* 10. 5. (*b*) *Cap.* 1. *vers.* 6. (*c*) *Hebr.* 11. 36. (*d*) *Galat.* 4. 19.
(*e*) *Gen.* 30. 16. (*f*) *Cap.* 66. 9. (*g*) *Psal.* 112. 9. (*h*) *Isaia.* 54. 1.
(*i*) *Genes.* 22. 17. (*k*) *Isaia.* 1. 2. (*l*) *Eccles.* 15. 3. (*m*) *Prov.* 9. 5, & 6.
(*n*) *Joan.* 6. 52. (*o*) *Sap.* 16. 20. (*p*) *Joan.* 6. 51. (*q*) *Cap.* 3. *vers.* 4.
(*r*) *Joan.* 6. 67. (*s*) *Matth.* 28. 20.

de tribus bonis conjugij juxta sacramentale conjugium, facile possunt ad spiritale conjugium retorqueri.

De Conjugalis vinculi firmitate.

Porro fides, & proles in ordinato conjugio semper adhærent. Nam interdum castitas violatur, & fęcunditas impeditur. Sacramentum autem ita stabile perseverat, ut sine ipso esse non possit conjugium. Manet autem semper vinculum inter viventes conjugale, ut etiam causa fornicationis intervenienti divortio conjugalis vinculi firmitas non solvatur; Domino testante, qui ait (*a*): *Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mæchatur; & qui dimissam duxerit, mæchatur*. Apostolus vero (*b*) necessariam veritatem secuturus adjunxit: similiter qui ab uxore discesserit. Similiter quasi de conjugio Christi recedens, & fide; & vir si discesserit ab uxore.

De Spirituali Conjugio.

Sic & Apostata perdita (*c*) Sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit; redderetur enim redeunti sibi, si discederet ab admisso. Habet hoc qui recesserit ad cumulum supplicij, non ad meritum præmij. Sicut ergo per fornicationem uxor a viro dimittitur; sic propter apostasiam anima separatur a Christo.

De Spirituali reconciliatione.

Potest tamen reconciliari, si redeat, & viri flagitet pietatem, ipso attestante, qui ait (*d*): *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. Alioquin mittens (*e*) manum ad aratrum, & respiciens retro, cum uxore Lot (*f*) in salis statuam convertetur.

Quid impediat, aut dirimat Conjugium.

Licet autem quælibet criminalis offensa spirituale conjugium, quod est inter Deum, & animam, & impediat contrahendum, & dirimat jam contractum, quia caritas non patitur habitare cum vitio, unde nemo potest *Deo servire* (*g*), [*& mammonæ*: sacramentale tamen conjugium, quod inter Christum est, & Ecclesiam, sola forte vel contrahendum impedit, vel contractum impedit, vel dirimit infidelitas. Nam qui ficte baptizatur, ut Simon, (*h*) etsi fidei suscipiat sacramentum, quia tamen fidem sacramenti non accipit, a Christo dissentit; & ideo conjugium cum ipso non contrahit. Quis enim dixerit, quod sine consensu conjugium contrahatur? Quisquis autem, ut Julianus Apostata, etsi sacramentum fidei non amittat, quia tamen fidem sacramenti dimittit, de Christi conjugio, quasi fornicando, recedit. Omnis ergo, qui mysterium Incarnationis Verbi non credit, ad conjugium sacramentale non creditur pertinere, quod per Incarnationis mysterium inter Christum, & Ecclesiam est contractum.

Quod Sacramentale Conjugium numquam dirimatur.

Porro cum anima per apostasiam separatur a Christo, non desinit esset uxor; cum fęmina, quę propter męchiam separatur a viro, uxor esse non desinat, etsi alteri copuletur. Nam sicut in illa perdurat vinculum matrimonij, sic in ista permanet Sacramentum baptismi.

(*a*) *Matth.* 19. 9. (*b*) *Hic sensus videtur [Librarij causa] non nihil deficere. Idem quoque incommodum in subsequentis capitis initio occurrit.* (*c*) *Subaudi* fide, *alioquin nullus in his verbis est sensus.* (*d*) *Zach.* 1. 3. (*e*) *Luc. cap.* 9. *vers.* 62. (*f*) *Gen.* 19. 26. (*g*) *Matth.* 6. 24. (*h*) *Act.* 8. 13.

ptismi. Et sicut illa contraxit conjugium per consensum: sic ista per fidem; cessante tamen in illa consensu, conjugium non dissolvitur.

Cur in ista, fide cessante, Conjugium non dissolvatur?

An forte quælibet anima Christiana non solum justa, sed apostata conjux est Christi, licet adultera, quia viro suo fidem non servat, quam servare tenetur, propter debitum Sacramenti, quod etiam in apostata perseverat: alioquin non esset adultera, si conjux ipsa non esset? Sit ita, si nihil est quod melius valeat responderi.

Quæstio.

Illud autem videtur obsistere, quod in Osee Propheta Dominus protestatur: (a) *Judicate matrem vestram, judicate: quoniam ipsa non uxor mea, & ego non vir ejus; auferat fornicationes suas a facie sua, & adulteria sua de medio uberum suorum.* Ecce propter fornicationem, & adulterium dicit dissolutum esse conjugium, ut nec ipse sit vir, nec ipsa sit uxor.

Solutio.

Sane spirituale conjugium, quod per animi caritatem Deus cum Synagoga contraxit, illud utique fuit per idolatriam dissolutum, per quam anima moritur, quia separatur a Deo. Nam sicut corpus vivit ex anima, sic anima vivit ex Deo. Apostolo vero docente (b) didicimus, quod altero conjugatorum defuncto, reliquus a conjugi lege solutus est. Sacramentale vero conjugium dissolvi non potuit, quia nondum Christus per naturæ conformitatem contraxerat cum Ecclesia, quia Verbum nondum fuerat incarnatum.

Utrum parvulus baptizatus contrahat Sacramentale conjugium?

Si vero quæratur de parvulo, qui non credit, utrum Christo per Sacramentum fidei desponsetur? Forsitan respondebitur, quod sicut in fide baptizatur Ecclesiæ, sic per fidem Ecclesiæ desponsatur. Nam sicut in adulto fides Sacramenti sine Sacramento fidei potest peccata delere, sic in parvulo Sacramentum fidei sine fide Sacramenti peccatum potest dimittere. Quid enim si supplet gratia, quod negat natura? Tametsi verum sit, in carnali conjugio, quod per alienum consensum nemo matrimonialiter obligatur.

Quæstio
Utrum Christus dicendus sit bigamus.

Cum autem secundum Apostolum (c) oporteat *Episcopum esse unius uxoris virum*, idest monogamum: quomodo Christus, qui est *Pontifex* (d) *futurorum bonorum, sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, (e) repudiata Synagoga, superduxit Ecclesiam? Sane licet Christus ad tempus deseruit Synagogam; quoniam ut ipse meminit per Prophetam: (f) *Denudavit fornicationes suas, & discooperuit ignominiam suam, & recessit ab ea;* postea tamen illam resumpsit in primitivis fidelibus, quia *salus ex Judæis est*, (g) cui non superduxit Ecclesiam, sed inseruit tamquam oleastrum olivæ: juxta quod ei dixit Apostolus: (h) *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu cum oleaster esses, insertus es in illis, & factus es socius radicis, & pinguedinis olivæ..... Cæcitas* (i) *enim ex parte cecidit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fieret.* Veritas quoque cum in Evangelio præmisisset: (k) *Animam meam pono pro ovibus meis*; consequenter.

(a) *Cap.* 2. 2. (b) *Rom.* 7. 2. (c) 1. *Timoth.* 3. 2. (d) *Hebr.* 9. 11. (e) *In ead. Epist.* 5. 6. (f) *Ezech.* 23. 18. (g) *Joan.* 4. 22. (h) *Rom.* 11. 17. (i) *vers.* 25. & 26. (k) *Joan.* 10. 15.

ter adjunxit (*a*): *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & erit unum ovile, & unus pastor:* idest unus pastor, unus sponsus, & una sponsa. *Lapis* (*b*) *angularis, qui fecit* (*c*) *utraque unum*. Nam: (*d*) *Et qui præibant, & qui sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna filio David: Benedictus, qui venit in nomine Domini*. Sed & secundum aliam speciem nuptiarum Christus in plenitudine temporis sibi conjugavit Ecclesiam, quam olim sibi desponsaverat Synagogam. Nam ut essent (*e*) *duo in carne una, Verbum* (*f*) *caro factum est, & habitavit in nobis*; ut dicere valeat: *Hoc* (*g*) *nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Secundum hanc speciem Christus est unicus unicę. *Una est*, inquit, (*h*) *columba mea*; quam numquam repudiabit, nec aliam superducet, quia pepigit (*i*) cum ea testamentum æternum in sanguine suo: *Vobiscum*, inquit, (*k*) *ero omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*. In qua vero natura Christus est sponsus Ecclesiæ, in ea unctus est *oleo lætitiæ* (*l*) *præ consortibus suis*; ut esset Pontifex, & Sacerdos secundum ordinem Melchisedech. Christus ergo secundum illud, quod est Pontifex, non est bigamus, sed monogamus.

Alia quæstio de eodem.

Illud autem movere non debet, quod in multis auctoribus Scripturarum multæ describuntur Ecclesiæ. Paulus enim Apostolus ait (*m*): *Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum*. Et Joannes Apostolus scribit septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia (*n*). *Quod vides*, inquit, *scribe in libro, & mitte septem Ecclesiis, Ephesum, & Smyrnam, & Pergamum, & Thyatiram, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiciam*. Sicut autem multa sunt membra corporis, ex quibus unum corpus efficitur; ita multæ sunt Ecclesiæ particulares, de quibus una consistit Ecclesia, quæ Catholica dicitur, idest universalis, uno Christi Spiritu vivificata per totum, sicut & corpus humanum una per totum anima vegetatur. Quod bene significavit Salomon ubi ait (*o*): *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem*. Christus est Dei virtus, & Dei sapientia, qui ædificavit sibi domum, idest Ecclesiam, de qua dicit Propheta (*p*): *O Israel quam magna est domus Dei!* Et excidit columnas septem; idest distinxit in ea septem dona, vel septem ordines Sanctorum (*q*): unitatem enim Ecclesiæ Dominus in Evangelio commendavit (*r*). *Tu es*, inquit, *Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Et Propheta dicit in Psalterio (*s*): *Exaltent eum in Ecclesia plebis: & in cathedra seniorum laudent eum*.

** Item alia quæstio de eodem.*

Verum quid adhuc respondebitur: Cum omnis anima justa Christo sit desponsata per fidem, & copulata per caritatem; tot ergo sunt Christi sponsæ, quot sunt animæ justæ? Quod ergo pertinet ad similitudinis sacramentum, primam legem conjugii factam in Paradiso, quam Christus in Evangelio confirmavit: *Erunt*, inquit (*t*), non multi, sed *duo in carne una*; idest in uno carnali conjugio. *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem,*

&

(*a*) *vers.* 16. (*b*) *Ephes.* 2. 20. (*c*) *Ibid. vers.* 14. (*d*) *Marci* 11. 9. (*e*) *Gen.* 2. 25. (*f*) *Joan.* 1. 14. (*g*) *Gen.* 2. 23. (*h*) *Cant.* 6. 8. (*i*) *Eccl.* 17. 10. *&c. Act.* 20. 28. (*k*) *Matth.* 28. 20. (*l*) *Psalm.* 44. 8. (*m*) 2. *Cor.* 11. 28. (*n*) *Apoc.* 1. 11. (*o*) *Prov.* 9. 1. (*p*) *Baruch.* 3. 24. (*q*) *In margine adjunguntur hæc:* Virginem Mariam, Angelos, Prophetas, Apostolos, Martyres, Confessores, & Virgines. (*r*) *Matth.* 16. 18. (*s*) *Psal.* 106. 32. (*t*) *Matth.* 19. 5.

& adhærebit non uxoribus, sed *uxori*. *Sacramentum autem hoc magnum est*, non inter Deum, & animam, sed ut inquit Apostolus, (*a*) *in Christo, & in Ecclesia*.

Quamquam omnes animæ justæ sint una sponsa, & una virgo propter unitatem Spiritus (*b*), quam in vinculo pacis observant. *Æmulor*, inquit, (*c*) *vos Dei æmulatione: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Pluraliter ait *vos*, & singulariter ait *virginem*; quia omnes in Christo sunt una virgo, propter unum integritatis spiritum, & virginitatis auctorem. Nam (*d*) *divisiones gratiarum sunt...... Unus autem Spiritus, dividens singulis prout vult*.

De personis legitimis.

Sunt autem nonnullæ personæ, quę carnale conjugium inter se contrahere prohibentur. Et quidem ante legem fuerunt paucissimæ: sub lege plures: post legem plurimæ. *Propter hoc* (*e*) *relinquet homo patrem, & matrem*; idest propter copulam conjugalem, nec filia patrem, nec filius matrem accipiet. Christus autem in conjugem accepit & matrem, & filiam, & sororem, & omnem omnino personam, quæ Patris ejus efficit voluntatem: Quicumque vero fecerit (*f*) voluntatem ejus Patris, qui est in Cœlis, ipse suus frater, soror, & mater est. Hic quoque sponsus in Canticis eandem & sponsam nominat, & sororem (*g*): *Vulnerasti cor meum soror mea: sponsa mea vulnerasti cor meum*. Similiter eandem & regenerat, & desponsat: regenerat prolem, & desponsat uxorem. Nec expectat septennium pro sponsalibus: nec pro nuptijs duodennium. Quid itaque mirum, si filiam ducit in conjugem, qui filiam elegit in matrem? Nam & Filius matrem genuit, & filia peperit Genitorem. Nullus ergo spirituale, vel sacramentale conjugium contrahere prohibetur. Quin immo quibuslibet hujusmodi copulam inire præcipitur. *Non est enim distinctio*, sicut dicit Apostolus: (*h*) *sed justitia Dei per fidem Jesu Christi super omnes, qui credunt. Omnis*, inquit, (*i*) *qui venit ad me, non eijciam foras*. Omnes tamen efficit unum, sicut ipse dicit ad Patrem: (*k*) *Ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis; ut omnes sint unum, sicut & nos unum sumus. Ego in eis, & tu in me: ut sint consummati in unum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti.*

Quod Ecclesia Christo dotem non tribuit.

Verum nec anima Deo, nec Ecclesia Christo dotem aliquam pro suo tribuit conjugio contrahendo, quia gratis eam absque dote suscepit. *Non enim* (*l*) *ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis Spiritus Sancti, quem effudit in nobis abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum: ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Si autem gratia*, (*m*) *non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia. Non est ergo* (*n*) *volentis, neque currentis, sed Dei miserentis*, ad quem nullus accedit, nisi ipse præcedat, nemo pervenit, nisi ipse præveniat: unde Propheta dicit in Psalterio: (*o*) *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis*, & Christus in Evangelio: (*p*) *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*. Misericordia enim Dei non solum prævenit, sed subsequitur. Prævenit inspirando; subsequitur adjuvando.

(*a*) *Ephes.* 5. 32. (*b*) *Ibid.* 4. 3. (*c*) 2. *Corinth.* 11. 2. (*d*) 1. *Corin.* 12. 4., & 11. (*e*) *Gen.* 2. 24. (*f*) *Matth.* 12. 50. (*g*) *Cap.* 4. 9. (*h*) *Rom.* 3. 22. (*i*) *Joan.* 6. 37. (*k*) *Joan.* 17. 22., & 23. (*l*) *Tit.* 3. 5, & *seq.* (*m*) *Rom.* 11. 6. (*n*) *Rom.* 9. 16. (*o*) *Psalm.* 20. 4. (*p*) *Joan.* 6. 44.

Prævenit, ut incipiat; subsequitur ut perficiat. De prævenienti dicit in Psalterio: (*a*) *Misericordia ejus præveniat me*. De subsequenti dicit in alio loco: (*b*) *Misericordia tua subsequetur me*. Non ergo pro dote, sed tantum ex gratia Deus animam, vel Christus sibi desponsavit Ecclesiam. *Quis enim prior* (*b*) *dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*. Quid igitur habet homo, (*d*) quod non acceperit? Ipsa caritas, per quam anima Deo spiritualiter copulatur, sibi datur a Deo: Paulo attestante, qui ait: (*e*) *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis*.

Quod Christus donationem facit Ecclesiæ.

Hæc animæ peccata dimittit, ut separatam a Diabolo copulet Deo. *Caritas enim* (*f*) *operit multitudinem peccatorum*. Et Dominus inquit in Evangelio: (*g*) *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Qui cum proposuisset Simoni Pharisæo, (*b*) quod *duo debitores erant uni feneratori; & unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta, non habentibus autem illis unde redderent, donavit utrique. Quis ergo plus diligit? Rectè Simon illi respondit: Existimo cui plus donavit*. Hæc est ergo donatio propter nuptias, remissio peccatorum. Nam si caritas est conjugium, propter quod Deus animæ copulatur, & propter caritatem debita condonantur, profecto donatio propter nuptias est remissio peccatorum; & secure dicimus, & libere protestamur, quod causa justificationis est caritas, secundum Evangelicum, & Apostolicum testimonium, quod induximus: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Et si *caritas operit multitudinem peccatorum* (lucem enim tenebræ fugiunt) utique lux tenebras fugat. Quia non est conventio (*i*) lucis ad tenebras, neque Christi ad Belial. Aliam quoque donationem Christus promittit Ecclesiæ, quam publicis litteris Matthæus Evangelista describit: (*k*) *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum Cælorum. Beati mites &c.*

De mysticis donis, quæ Gentilitas Christo præmisit.

Licet autem Ecclesia viro suo dotem non dederit, sed donationem ab ipso receperit, per nuncios tamen idoneos, viros utique nobiles, & prudentes, quædam suæ dilectionis, & devotionis mystica dona præmisit, quando Gentilitas Magos ab Oriente Jerosolymam destinavit quærentes, (*l*) Ubinam esset, qui natus erat Rex Judæorum? Viderunt enim stellam ejus in Oriente, cujus signo processerunt, & invenerunt; prociderunt, & adoraverunt. *Et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham*. Aurum regi; Thus sacerdoti; Mirrham mortali. Tunc cœpit impleri vaticinium Prophetarum: (*m*) *Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent: Reges Arabum, & Saba dona adducent*. (*n*) *Omnes de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes*.

De multiplici Cultu, quem sponsæ sponsus adhibuit.

Christus itaque non ex merito, sed ex gratia sibi desponsavit Ecclesiam, quam lavit, & unxit; ornavit, & decoravit. Sic per Ezechielem Prophetam

(*a*) *Psalm.* 58. 11. (*b*) *Psalm.* 22. 6. (*c*) *Rom.* 11. 35, & 36. (*d*) 1. *Cor.* 4. 7. (*e*) *Rom.* 5. 5. (*f*) 1. *Petr.* 4. 8. (*g*) *Luca* 7. 47. (*b*) *Luca* 7. 41., & *seq.* (*i*) 2. *Corinth.* 6. 15. (*k*) *Cap.* 5. *vers.* 3, & *seq.* (*l*) *Matth.* 2. 1, & *seq.* (*m*) *Psalm.* 71. 10. (*n*) *Isaia* 60. 6.

tam sub typo Synagogæ describitur: (*a*) *Juravi tibi, & ingressus sum pactum tecum: ait Dominus Deus: & facta es mihi. Et lavi te aqua, & emundavi sanguinem tuum ex te: & unxi te oleo. Et vestivi te discoloribus, & (b) lavi te janthino: & cinxi te bysso, & indui te subtilibus. Et ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum. Et dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multis coloribus: similam, & mel, & oleum comedisti, & decora facta es vehementer nimis, & profecisti in regnum. Et egressum est nomen tuum in Gentes propter speciem tuam, quia perfecta eras in decore meo, quem posueram super te, dicit Dominus Deus.*

De Lavacro.

Lavit ergo Christus *Ecclesiam*, ut eam a criminibus emundaret. *Unxit me*, ut chrismatibus decoraret; *ornavit me*, ut virtutibus insigniret. De lavacro dicit Apostolus ad Ephesios: (*c*) *Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum reddidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta, & immaculata.* Baptismus enim abluit non tantum corpus, sed cor: per ablutionem corporis exteriorem, significans ablutionem cordis interiorem. Juxta quod Dominus per Ezechielem testatur: (*d*) *Effundam super vos aquam mundam, & emundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Ezechias: (*e*) *In die illa erit fons patens domui David, & habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris, & menstruatæ.* Propter quod & Veritas inquit in Evangelio: (*f*) *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non intrabit in regnum Cœlorum.* Sed (*g*) *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit.*

De Unguento.

De unguento Sponsa dicit ad Sponsum in Canticis (*h*): *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Unguenta sunt Spiritus Sancti chrismata, quę conficiuntur ex illis pigmentis, quæ Isaias commemorat dicens: (*i*) *Requiescit super eum spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replevit eum spiritus timoris Domini.* Hæc sunt aromata (k) *myrrhæ, & thuris; & universi pulveris pigmentarij.* Unguenta ista redolent, & impinguant. Redolent exterius hilari fama, impinguant interius spirituali lætitia. Propter hilarem famam dicit Apostolus: (*l*) *Christi bonus odor sumus in omni loco*: Et (*m*) *domus impleta est ex odore unguenti.* Propter spiritualem lætitiam, inquit Psalmista: (*n*) *Impinguasti in oleo caput meum*: Et (*o*) *sicut adipe, et pinguedine repleatur anima mea.* Unguentum istud principaliter abundat in Christo, cui sine mensura datus est spiritus, quia (*p*) *Unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis.* Sed unguentum (*q*) a capite descendit in barbam, & a barba in oram vestimenti descendit, quia (*r*) *de plenitudine ejus omnes accepimus*; primum Apostoli, deinde ceteri. Hæc est unctio, *quæ* secundum Joannem (*s*) *docet de omnibus*; qua Reges, & Sacerdotes unguntur, sed illi, de quibus Petrus

(a) Cap. 16. vers. 8, & seq. (b) Non nihil distat hac interpretatio a Vulgata. An id in Amanuensem referendum est? Judicet Lector. (c) Cap. 5. vers. 25, & seq. (d) Cap. 36. 25. (e) Cap. 13. 1. (f) Joan. 3. 5. (g) Marci 16. 16. (h) Cap. 1. 3. (i) Cap. 11. 2. (k) Cant. cap. 3. 6. (l) 2. Corinth. 2. 14. (m) Joan. 12. 3. (n) Psal. 22. 5. (o) Psal. 62. 6. (p) Psal. 44. 8. (q) Psal. 132. 2, & 3. (r) Joan. 1. 16. (s) 1. Joan. 2. 27.

trus Apostolus ait: (a) *Vos estis genus electum, regale Sacerdotium*.

De Ornatu.

De ornatu loquitur Salomon in Parabolis (b): *Stragulatam vestem fecit sibi: byssus, & purpura vestimentum ejus: Omnes* (c) *domestici ejus vestiti sunt duplicibus*. Vestes Ecclesiæ sunt virtutes, quibus Ecclesia protegitur, & ornatur, secundum illud Propheticum: (d) *Sacerdotes tui induant justitiam*. Et (e) *Induti sunt arietes ovium, & valles abundabunt frumento*. Tot igitur habet diversitates vestium, quot habet varietates virtutum, juxta quod alibi legitur: (f) *Astitit regina a dextris tui in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Propter quod *domestici ejus*, idest Fideles in domo Domini conversantes, dicuntur *vestiti duplicibus*, idest diversis virtutibus ornati. *Stragulata* vero *vestis* est illa, quæ non solum texitur ex virtutibus, verum & contexitur ex operibus, ut varietate, textura firmissima contexatur; hæc est virtus operans, & operatio virtuosa. Quia vero duo sunt genera Fidelium in Ecclesia, videlicet Confessores, & Martyres, recte subjungitur: *Byssus, & purpura vestimentum ejus*. Purpura namque Martyribus convenit propter sanguinem, de quo tingitur: Byssus autem congruit Confessoribus propter candorem, quem ex maceratione sortiuntur. Quo circa Sacerdotalis ornatus contextus erat (g) *ex auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta, opere polymito*; idest vario, de quibus plenius egimus in libello, qui de Missarum mysterijs appellatur. *Gaudeamus* ergo (h) *& exultemus, quia venerunt nuptiæ Agni, & uxor ejus præparavit se. Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti, & candido. Byssinum enim, justificationes sunt Sanctorum*. Hęc est Sara maturior, Rebecca sapientior, Lia fęcundior, Rachele gratior, Anna devotior, Susanna castior, Juditha animosior, Edissa formosior: *Multæ* (i) *filiæ congregaverunt divitias*: hæc autem *supergressa est universas*.

De Pulchritudine sponsæ.

Ecce quanto decore Christus venustavit Ecclesiam; ut recte dicat in Canticis: (k) *Tota pulchra es amica mea* virtutibus decorata: *et macula non est in te* criminibus expoliata. Sed quomodo tota pulchra, & sine macula, cum modo macula sit in Luna? Et multi sunt in Ecclesia, qui vitiorum sordibus inquinantur? Nam & Arca Noe (l) munda continuit, & immunda: Domus Abrahæ (m) liberam habuit, & ancillam: Uterus Rebeccæ (n) prędestinatum reportavit, & reprobum. Sagena piscatoris (o) bonos recepit, & malos: Ager hominis (p) triticum attulit, & zizania: Rex quoque (q) bonos, ac malos jussit ad nuptias introduci. Licet autem illud sit absque dubitatione verissimum secundum statum triumphantis Ecclesiæ, quem habet in patria: verum est tamen secundum statum militantis Ecclesiæ, quem habet in via; sed quantum ad illos, quid non solum numero, sed merito: non solum nomine, sed numine sunt in Ecclesia, qui spectant non solum ad sacramentale, sed & ad spirituale conjugium. Porro cum nec *infans unius* (r) *diei sine peccato sit super terram: non est enim* (s) *homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*. Et (t) *si dixerimus, quoniam peccatum non habemus*,

(a) 1. Petr. 2. 9. (b) Cap. 31. 22. (c) Eod. cap. vers. 21. (d) Psalm. 131. 9. (e) Psalm. 64. 14. (f) Psalm. 44. 10. (g) Exod. 28. 6. (h) Apocal. 19. 7., & 8. (i) Prov. 31. 29. (k) Cap. 4. 7. (l) Gen. 7. 8. (m) Galat. 4. 22., & Gen. 16. 15. (n) Rom. 9. 10, & seq. (o) Matth. 13. 47. (p) Matth. 13. 25. (q) Matth. 22. 10. (r) Job. 14. 4. secundum 70. (s) Eccles. 7. 21. (t) 1. Joan. 1. 8.

mus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est, quoniam (*a*) *in multis offendimus omnes*, quomodo verum est, quod vel anima justa tota sit pulchra, & macula non sit in illa? Nam si careat criminali, sed non penitus veniali. Ceterum venialis culpa non maculat animæ pulchritudinem. Nam sicut stilla situlæ non extinguit, sed accendit fornacis ardorem, ita venialis offensa non minuit, sed incendit caritatis fervorem. *Septies* enim (*b*) in die *cadet justus vir*, & fortior *resurget*. Cadit, inquam, non in criminale, sed in veniale peccatum, a quo per sacrificium (*c*) *contribulati spiritus* fortior elevatur.

De Desponsatione.

His ergo ornata virtutibus Ecclesia desponsatur, & ad plenitudinem desponsationis omnimodam annulatur, amplexatur, & osculatur; annulo fidei, amplexu spei, osculo caritatis. In cujus figura pater accurrens filio revertenti, *cecidit super collum ejus*, (*d*) *& osculatus est eum...... Dixitque pater ad servos suos......date annulum in manu ejus &c.*

De forma contrahendi.

Forma varo conjugij contrahendi simul in utroque servatur. Cum enim vir, & mulier ad contrahendum conveniunt, præsentibus arbitris uterque quęrit ab altero, si velit ipsum accipere; cumque responderit: *Volo*; statim uterque dicit ad alterum: Et ego accipio te in meum. Ita cum catechumenus, & sacerdos ad baptizandum conveniunt, patrinis præsentibus sacerdos interrogat: Utrum chatechumenus credat in Trinitatem? Cumque responderit: *Credo*; statim ille subjungit: Et ego te baptizo in nomine Trinitatis; sacramentale namque conjugium in baptismate celebratur. Quod bene recolitur, cum in Epiphania quasi carmen nuptiale cantatur: (*e*) *Hodie cęlesti sponso juncta est Ecclesia, quoniam in Jordane lavit Christus ejus crimina; currunt cum muneribus Magi ad regales nuptias; & ex aqua facto vino lætantur convivæ*. Ut enim Christus ascenderet, quò per sacramentum baptismi sacramentales nuptiæ contrahuntur, quibus est Christo copulata Gentilitas, eodem die, quo fuit adoratus a Gentibus, excursis triginta annis baptizatus est in Jordane, ac revoluto anno, nuptias consecravit. Et sicut in baptismo vim regenerativam aquis exhibuit, sic ad nuptias vim conversivam in aquis exercuit, cum aquam convertit in vinum. Ut quemadmodum frigidus liquor est mutatus in calidum, & calidus in rubentem: ita qui frigidus, & pallidus fuerat per peccatum, fiat calidus, & rubeus per baptismum, qui Christi sanguine rubricatur.

De Paranymphis.

In Sacramentali conjugio, quod inter Christum, & Ecclesiam est contractum, Joannes extitit paranymphus, qui viam ante faciem Domini præparavit; sicut scriptum est per Isaiam Prophetam dicentem: (*f*) *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri*. Hic est, de quo per Malachiam Prophetam Pater inquit ad Filium: (*g*) *Ecce ego mitto Angelum meum*; idest Joannem, qui dicitur *Angelus*, non naturæ proprietate, sed officij dignitate, quia Christum & pręnunciavit venturum, & annunciavit præsentem. *Venit*, inquit, (*h*) *fortior me post me, cujus non sum dignus corrigiam calceamenti solvere*. Et (*i*) *Qui post me venit, ante me* fa-

(*a*) *Jacob.* 3. 2. (*b*) *Prov.* 24. 16. *Desunt tamen voces illę* in die. (*c*) *Psal.* 50. 19. (*d*) *Luca* 15. 20, *& seq.* (*e*) *Antiph. ad Bened. in ead. Solemn.* (*f*) *Cap.* 40. 3. (*g*) *Cap.* 3. 1. (*h*) *Marc.* 1. 7. (*i*) *Joan.* 1. 15.

factus est. Rursus: (*a*) *Hic est, de quo dixi vobis: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi, qui præparabit viam ante te*, scilicet pœnitentiam, & baptismum. *Pœnitentiam*, inquit, (*b*) *agite, appropinquavit enim regnum Cœlorum*. Et (*c*) *Ego baptizo vos aqua; medius autem vestrum stat, qui baptizabit vos Spiritu Sancto, & igni*. *Et statim* (*d*) post annunciationem Joannis, *veniet ad templum sanctum suum* (idest ad Ecclesiam, ut illam desponsando sanctificet: de qua dicit Apostolus: (*e*) *Templum Domini sanctum est, quod estis vos*) *Dominator, quem quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis*. Metaplasmus est. Convertit enim sermonem ad illos, qui Christi desiderabant adventum dicentes: (*f*) *Emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion*. Hic est ergo vox Verbi judicis, paranymphus sponsi, lucerna solis, qui se sponsi vocat amicum, & exhibet paranymphum. *Qui habet*, inquit, (*g*) *sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi*. In spirituali vero conjugio, quod inter Deum, & animam celebratur, paranymphus est timor, qui caritatem introducit: Nam (*h*) *Timor Domini expellit peccatum*. Et *Initium sapientiæ* (*i*) *timor Domini*. De quo dicitur per Prophetam: (*k*) *A timore tuo Domine concepimus, & peperimus spiritum salutis*.

De solemni conjugio.

Sacramentale conjugium noluit esse clandestinum, sed omnibus manifestum. Nam (*l*) *In sole posuit tabernaculum suum; & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo*. *In sole*, idest manifesto; juxta quod alibi dicitur: (*m*) *Non venit lucerna, ut ponatur sub modio, sed super candelabrum*. *Notum* enim (*n*) *fecit Dominus salutare suum: in conspectu gentium revelavit justitiam suam*. Propterea dicebat Apostolis: (*o*) *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quæ in aure auditis, prædicate super tecta*. *Euntes* (*p*) *in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ..... Illi autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis*. Quapropter (*q*) *In omnem terram exivit sonus eorum: & in fines orbis terræ verba eorum*. Hoc sacramentale conjugium quilibet Christianus debet publicè confiteri; *Nam* (*r*) *corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem*. Propter quod ipse dicit in Evangelio: (*s*) *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in Cœlis est*. Et (*t*) *Qui me erubuerit, & meos sermones: hunc filius hominis erubescet, cum venerit in gloria sua, & Patris, & sanctorum Angelorum*.

De Clandestino Conjugio.

Spirituale conjugium contrahitur in occulto, quia Deus justificat hominem sine homine. *Spiritus* (*u*) *ubi vult spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat*. *Et* (*x*) *nemo novit, quæ sunt in homine*, nisi spiritus Dei, qui fecit hominem. Ne tamen & hoc conjugium sine testibus contrahatur, tres illi præsentialiter adsunt (*y*) *Qui testimonium dant in Cœlo: Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt*; Filio testan-

(*a*) *Ibid.* 1. 29. (*b*) *Matth.* 3. 2, & 11. (*c*) *Joan.* 1. 26. (*d*) *Matth.* 3. 1. (*e*) 1. *Corinth.* 3. 17. (*f*) *Isaiæ* 16. 1. (*g*) *Joan.* 3. 29. (*h*) *Eccli.* 1. 27. (*i*) *Psalm.* 110. 10. (*k*) *Isaia* 26. 18. (*l*) *Psalm.* 18. 6. (*m*) *Marc.* 4. 21. (*n*) *Psal.* 97. 2. (*o*) *Matth.* 10. 27. (*p*) *Marc.* 16. 15, & 20. (*q*) *Psal.* 18. 5. (*r*) *Rom.* 10. 10. (*s*) *Matth.* 10. 32. (*t*) *Lucæ* 9. 26. (*u*) *Joan.* 3. 8. (*x*) 1. *Corinth.* 2. 11. (*y*) 1. *Joan.* 5. 8.

ſtante, qui ait: (*a*) *Si quis diligit me, ſermonem meum ſervabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.*

De traductione.

Solet vir deſponſare prius puellam, & poſtea traducere deſponſatam. Unde (*b*) *cum eſſet deſponſata mater Jeſu Maria Joſeph, antequam convenirent, inventa eſt in utero habens de Spiritu Sancto. Joſeph autem vir ejus, cum eſſet juſtus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* Ita Chriſtus Eccleſiam prius deſponſavit per fidem, & poſtea traducet in ſpeciem. *Cum* (*c*) *tradiderit regnum Deo, & Patri, & evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem........ Cum mortale hoc induet immortalitatem, et corruptibile hoc induet incorruptionem:* quando dicet his, qui a dextris ejus exiſtent: (*d*) *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi:* quando dicet illi, qui duplicavit talentum: (*e*) *Euge ſerve bone, & fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſuper multa te conſtituam, intra in gaudium Domini tui*, tunc excluſis extraneis, & in gehenna recluſis, ſponſa cum ſponſo, ſola cum ſolo requieſcet in lecto quietis, intra cubiculum gaudij, ſub umbraculo pacis, de quo Propheta dicit in Pſalmo: (*f*) *Abſcondes eos in abſcondito vultus tui a conturbatione hominum. Venient,* (*g*) *& recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Jacob in regno Cœlorum.* Tunc *exultabunt* (*h*) *Sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus ſuis.* Nam *abſterget* (*i*) *Deus omnem lacrymam ab oculis Sanctorum: & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia priora abierunt. Ecce ego* (*k*) *creo cœlos novos, & terram novam, ait Dominus: et non erunt in memoria, priora, et non aſcendent, ſuper eos. Sed gaudebitis, et exultabitis uſque in ſempiternum in his, quæ ego creo, quia ecce ego creo Jeruſalem exultationem, et populum ejus gaudium. Et exultabo in Jeruſalem, et gaudebo in populo meo, et non audietur in eo ultra vox fletus, et vox clamoris. In terra ſua* (*l*) *duplicia poſſidebunt*: quoniam in terra viventium Sancti geminam glorificationis ſtolam accipient, ſpiritualem, & corporalem; unam mentis, quę conſiſtit in tribus; & alteram carnis, quæ conſiſtit in quatuor, quorum proprietates invenies aſſignatas in illo ſermone, quem *De duplici Corona* deſcripſimus (*m*).

De nuptiali Convivio.

Cum autem ingreditur Eccleſia *in locum* (*n*) *tabernaculi admirabilis uſque ad domum Dei*, tunc, *in voce exultationis, et confeſſionis*, erit *ſonus epulantis*: tunc in Cœli palatio nuptiale convivium celebrabit, de quo Veritas inquit Apoſtolis: (*o*) *Edetis, et bibetis ſuper menſam meam in regno meo.* Et Angelus ad Joannem: (*p*) *Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati ſunt. Faciet illos* (*q*) *diſcumbere, et tranſiens miniſtrabit illis. Beati* (*r*) *qui eſuriunt, et ſitiunt juſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur.* Et *inebriabuntur* (*ſ*) *ab ubertate domus Dei.* Quando *torrente voluptatis ſuæ potabit eos*, ſemper ſaturabuntur, & numquam faſtidient. Saturitas illa numquam incurret faſtidium, quia ſuavitas illa ſemper ingeret deſiderium. Tunc plenè gu-

(*a*) *Joan.* 14. 23. (*b*) *Matth.* 1. 18, & 19. (*c*) 1. *Corinth.* 15. 24, & 53. (*d*) *Matth.* 25. 34. (*e*) *Ibid. verſ.* 23. (*f*) 30. 21. (*g*) *Matth.* 8. 11. (*h*) *Pſal.* 149. 5. (*i*) *Apocal.* 21. 4. (*k*) *Iſaia* 65. 17, & *ſeq.* (*l*) *Iſaia* 61. 7. (*m*) *Sermo, quem Innocentius hic allegat, is eſt, qui ſecundum obtinet locum inter eos, qui* de uno martyre *inſcribuntur pag.* 172. *Tom. I.* (*n*) *Pſal.* 41. 5. (*o*) *Luca* 22. 30. (*p*) *Apoc.* 19. 9. (*q*) *Luca* 12. 37. (*r*) *Matth.* 5. 6. (*ſ*) *Pſalm.* 35. 8.

gustabunt, (*a*) quam dulcis est Dominus: cum ipse Deus erit *omnia in omnibus;* (*b*) Cibus, potus, saturitas, & satietas singulorum; dulcedo incorporalis: suavitas ineffabilis: odor inextimabilis. *Quam magna* (*c*) *multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* Magna quidem est multitudo dulcedinis, quoniam una sufficit omnibus, & non sufficiunt omnes uni, quam tamen non in præsenti tribuis, sed in futuro reservas: Quoniam *abscondisti eam timentibus te. Satiabor*, inquit, (*d*) *cum manifestabitur gloria tua*. Tu nempe dixisti: (*e*) *Ego vincenti dabo manna absconditum. Quod nec oculus* (*f*) *vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit etc. Ego* (*g*) *vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei. Ego* (*h*) *sitienti dabo de fonte aquæ vivæ gratis*; de qua *qui biberit*, (*i*) *non sitiet in æternum*.

De Sacramentali Convivio.

Interim autem donec sponsa traducatur in regnum, ne deficiat expectando, sponsus ei solemne convivium preparavit, quantum, & quale non fuit a sæculo celebratum. Illud utique, quod filio revertenti pater exhibuit, in quo jussit (*k*) occidi vitulum saginatum. In hoc convivio delitiæ spirituales abundant, quæ præ ceteris cibis, & potibus mentem satiant, & saginant.

De Pane.

Panis enim cęlestis apponitur, de quo (*l*) *Si quis manducaverit, vivet in æternum*. Panis iste sumitur, non consumitur: Editur, & non egeritur: Manducatur, & non incorporatur, sed manducatus incorporat, & manducans incorporatur: Transubstantiatur, non transformatur, sed transformat, non transubstantiat: Quotidie manducatur, & non deficit, nec decrescit, quia quotidie transubstantiatur, & nec proficit, nec accrescit.

De Carne.

Verum sub forma panis substantia carnis comeditur, secundum illud: (*m*) *Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Hic est Agnus paschalis, ex quo (*n*) *non crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni* jubemur comedere, *caput cum pedibus, et intestinis vorare. Si quid residuum fuerit, igni comburere*. Illæsus dividitur, & integer manducatur. Vivit manducatus, quia resurrexit occisus. Manducatus non moritur, quia resurrexit non moriturus. Totum comedit, qui quantumlibet edit, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus paraverat, reperit minus.

De Vino.

Propinatur & vinum, quale nec Cyprus (*o*) attulit, nec est repertum in Engaddi: de quo dicit Psalmista: (*p*) *poculum tuum inebrians quam præclarum est!* Quod non facit ebrios, sed reddit sobrios: Et quo plus potatur, eo plus affectatur. Generat desiderium, quod non parit fastidium: & ideo qui plus bibit, plus sitit, donec spes mutetur in rem, & fides in speciem. Hic est calix novi testamenti continens vinum, in quo stola lavatur, (*q*) & pallium in sanguine uvæ. O magnum, & salutare convivium, in quo caro Christi comeditur, & sanguis Christi potatur! Caro munda, caro pura, caro sincera, delectabilis, amabilis, suavis. Sanguis

præ-

(*a*) 1. *Petr.* 2. 3. (*b*) 1. *Corinth.* 15. 28. (*c*) *Psalm.* 30. 20. (*d*) *Psalm.* 16. 15. (*e*) *Apocal.* 2. 17. (*f*) 1. *Corinth.* 2. 9. (*g*) *Apocal.* 2. 7. (*h*) *Ibid.* 21. 6. (*i*) *Joan.* 4. 13. (*k*) *Lucæ* 15. 23. (*l*) *Joan.* 6. 52. (*m*) *Joan.* 6. 52. (*n*) *Exod.* 12. 9, & *seq.* (*o*) *Cant.* 1. 13. (*p*) *Psal.* 22. 5. (*q*) *Gen.* 49. 11.

præclarus, sanguis pretiosus, sanguis acceptus, sanctificans, & vivificans, & emundans, super mel, & favum dulcis est animæ diligenti. Quod quisque salubriter cupit, hoc sibi suaviter sapit. Nam quomodo virtutes non saperet, in quo est plenitudo virtutum? Si cupit virtutem, & sapientiam, Christus (*a*) est Dei virtus, & sapientia. Si cupit veritatem, & vitam, Christus (*b*) est via, & veritas, & vita. Currenti per singula non deerunt exempla. Scriptum est enim: *Panem* (*c*) *de cęlo præstitisti eis sine labore, omne delectamentum in se habentem, et omnis saporis suavitatem. Panis*, inquit, (*d*) *quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Tanta caritate sponsus diligit sponsam, ut illi se tribuat non solum habendum, verum & comedendum. Nam qui semetipsum dedit in pretium, ut redimeret nos a morte, semetipsum tradidit in cibum, ut nutriat nos ad vitam. *Qui* (*e*) *manducat me, vivet propter me*. Pro corporis ergo salute, sub specie panis caro comeditur; & pro salute spiritus sub specie vini sanguis potatur; alterutrum sub utroque. Panis enim refertur ad carnem, & vinum ad animam: quia vinum sanguinem operatur, in quo sedes est animæ: Moyses quippe testatur, quod caro pro corpore, sanguis autem offertur pro anima. (*f*)

De magnitudine convivij.

Ad hoc convivium celebrandum non sufficit unus dies, non sufficit unus mensis, non sufficit unus annus; sed a passione Christi fuit initium, & usque ad finem mundi perdurabit: ut, quia quotidie per infirmitatem peccamus, quotidie per hanc medicinam a peccato sanemur. *Vobiscum*, inquit, (*g*) *ero cunctis diebus, usque ad consummationem sæculi*. Semper est præsens nobiscum in isto convivio, sub alia quidem forma, sed in propria vere substantia: Cum enim Christus secundum naturam Divinam tribus modis in rebus existat: in omnibus per essentiam: in solis justis per gratiam: in homine assumpto per unionem; voluit idem ipse secundum naturam humanam tribus modis in rebus existere: localiter in Cęlo: personaliter in Verbo: sacramentaliter in Altari. Sicut enim secundum Divinitatem totus essentialiter est in omnibus rebus, ita secundum humanitatem totus Sacramentaliter est in pluribus locis.

De Mensa.

Tantum est igitur hoc cęleste convivium, ut nec unus locus ejus celebrationi sufficiat; sed unum, & idem, in nullo varium ac diversum, super omnem mensam altaris per universa mundi climata celebratur. Ornatur autem hæc mensa mantilibus pretiosis, & desuper palla corporalis extenditur, ut in mundissima sindone sacrosanctum convivium celebretur. Hæc est mensa, de qua dicit Propheta: (*h*) *Parasti in conspectu meo mensam*, & de qua dicit Apostolus: (*i*) *Non potestis communicare mensæ Christi, et mensæ dęmoniorum*.

De Ministris.

In hoc excellenti convivio divisi sunt ordines ministrorum. Sed in omnibus, & præ omnibus tres præcipui, Subdiaconorum, Levitarum, & Sacerdotum, quos oportet cordis, & corporis habere munditiam, juxta mandatum Propheticum: (*k*) *Mundamini qui fertis vasa Domini*.

De Vasis.

Vasa quidem non lignea, quasi vilia; non vitrea, quasi fragilia; non

L l ærea,

(*a*) 1. *Corinth.* 1. 24. (*b*) *Joan.* 14. 6. (*c*) *Sap.* 16. 20. (*d*) *Joan.* 6. 52. (*e*) *Joan.* 6. 58. (*f*) *Levit.* 17. 11. 13. *&c.* (*g*) *Matth.* 28. 20. (*h*) *Psalm.* 22. 5. (*i*) 1. *Cor.* 10. 21. (*k*) *Isaia* 52. 11.

ærea, velut æruginantia: sed aurea, vel argentea, pretiosis lapidibus insignita, in quibus tam ordinate ministrant, ut ipsorum ministrorum ordo mirabilis Divinum innuat Sacramentum.

De Conviviis.

Ad hoc generale convivium Sponsus omnes gentes invitat. *Venite*, inquit, (*a*) *ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Simile*, inquit, (*b*) *factum est regnum Cœlorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo etc.* Parabolam istam Beatus Gregorius (*c*) tam diligenter, & evidenter exposuit, ut non solum superfluum, sed & temerarium sit post illum quidquam addere, vel mutare. Prius igitur per Prophetas, qui prandium istud prænunciavere, ad prandium Judaicum populum invitavit, sed venire neglexit. Iterum per Apostolos, qui prandium istud annunciavere, ad prandium invitavit eundem, sed venire contempsit: quin immo quosdam ex illis, & istis affectos contumelijs occiderunt. Ne ut nuptiæ jam paratæ remanerent, per diversos prædicatores Gentilem populum invitavit, qui credidit, & accessit; & impletæ sunt nuptiæ discumbentium.

De tribus ordinibus.

Licet autem multi sint ordines convivarum, quia *terribilis*, (*d*) *ut castrorum est acies ordinata*, tres tamen sunt principales, Noe, Daniel, & Job: idest Prælati, Continentes, & Conjugati; nam secundum parabolam Evangelicam, duo (*e*) sunt in agro; duo in lecto; duo in mola, quorum unus assumetur, & alter relinquetur. Intrantium enim ad nuptias quidam *vestem non habent nuptialem* (*f*); Quoniam *indigne* (*g*) *manducans, judicium sibi manducat, non dijudicans corpus Domini*. Vestis nuptialis est caritas, *quæ multitudinem operit* (*h*) *peccatorum*. *Probet ergo se ipsum homo*, (*i*) utrum habeat caritatem, *et sic de pane illo edat, et de calice bibat*. Alioquin *ligatis* (*k*) *manibus, et pedibus mittetur in tenebras exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium*.

De Spirituali Convivio.

In spirituali vero conjugio spirituale convivium celebratur. Illud utique, quod per singulos dies (*l*) septem filij Job cum tribus sororibus faciebant. Tunc enim septem filij Job cum tribus sororibus conviviantur, quando septem dona cum tribus virtutibus animum, quem afficiunt, interna satietate reficiunt. De quo Dominus ait: (*m*) *Ecce ego sto ad ostium, et pulso: si quis audierit vocem meam, et aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, et cœnabo cum illo, et ipse mecum*. Ad hoc convivium invitat Psalmista, qui ait: (*n*) *Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus*. Et Petrus Apostolus: (*o*) *Lac concupiscite, ut in salutem crescatis, si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus*. Dulcedinem istam illa jam gustaverat, quæ dicebat: (*p*) *Comedi favum meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo*: ptopter quod & alios ad gustandum invitat: *Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi*. Gustatur autem super mensam (*q*) de lignis Sethim quatuor pedibus subsistentem, super quam (*r*) panes propositionis coram Domino ponebantur. Hæc est mensa Scripturæ, super quam cibatur Ecclesia *Pane vitæ*, (*s*) *et intellectus*, & potatur *aqua sapientiæ salutaris*.

EPI-

(*a*) *Matth.* 11. 28. (*b*) *Ibid.* 22. 2. (*c*) *Hom.* 38. *in Evang.* (*d*) *Cant.* 6. 3. (*e*) *Luc.* 17. 34, & 35. (*f*) *Matth.* 22. 11. (*g*) 1. *Cor.* 11. 29. (*h*) 1. *Petr.* 4. 8. (*i*) *In supra alleg. epis. D. Pauli cap.* 11. 28. (*k*) *Matth.* 22. 13. (*l*) *Job.* 1. 4, *et seq.* (*m*) *Apocal.* 3. 20. (*n*) *Psal.* 33. 9. (*o*) *Epist.* 1. *cap.* 2. *v.* 2. (*p*) *Cant.* 5. 1. (*q*) *Exod.* 25. 23. (*r*) *Ibid.* *v.* 30. (*s*) *Eccli.* 15. 3.

EPITHALAMIUM

In laudem Sponsi, & Sponsæ.

SOlent igitur cantores, & psallentes nuptialibus adesse convivijs, ut instrumentis, & canticis lætificent discumbentes. Propter quod in illo convivio, quod pater fecit filio reverenti, symphoniam, (*a*) & chorum legimus concrepasse. Per symphoniam intelligentes instrumenta chordarum; per chorum cantica vocum. Veniat igitur ad hoc nuptiale convivium optimus ille cytharista David, & Epithalamium, quod eructavit cor ejus, ad honorem sponsi, & sponsæ decantet.

PRÆFATIO

De commendatione Cantoris.

ERuctavit (*b*) *cor meum verbum bonum; dico ego opera mea regi.* Clamat in persona pulsantis ad ostium, ut intromittat ad nuptias. Et quasi janitor illi respondeat: ideo tibi non patet ingressus, quia Jaculatores, & Histriones solent esse maledicentes, & adulterantes; insipientes, & arrogantes; Non sum, inquit, insipiens, quoniam (*c*) *eructavit cor meum*; idest plenum sapientiæ verbum protulit. Non sum adulator, qui laudat ex ore, sed non laudat ex corde; quia non solum os, sed *cor eructavit*. Non sum arrogans, qui sibi tamquam proprium attribuit alienum: quoniam *eructavit cor meum*. Non sum maledicus, qui loquitur verbum asperum, & malignum: quoniam *eructavit cor meum verbum bonum*, verbum dulce, verbum suave, verbum jucundum: *Nam* (*d*) *ex abundantia cordis os loquitur. Et bonus homo de bono thesauro nova profert, & vetera.*

Sed quasi Janitor replicaverit: Dic ergo mihi tu verbum bonum, & ego referam illud Regi. Non decet, inquit, ut tu metas quæ non seminasti: propterea (*e*) *Dico ego opera mea*, non tua, *regi*. Regi, non tibi, quia (*f*) *dignus est operarius mercede sua:* præsertim cum intendat perfectè laudare: videlicet corde, ore, & opere. Corde: quoniam *eructavit cor meum:* Ore: quoniam *eructavit verbum bonum*. Opere, quia *dico ego opera mea regi*, scilicet laudes sponsi, & sponsæ, quas operatus sum ego inveniendo, & componendo. *Dico* etiam *opera mea regi*; idest consecro carmina mea Christo.

Et quasi Janitor insultaverit, quod verbum ejus confusum sit, & morosum. Non est, inquit, confusum, (*g*) quia *lingua mea* est *calamus scribæ velociter scribentis:* quasi dicat, *cur experimentum quæris* (*h*) *ejus, qui in me loquitur Christus? Lingua mea* est *calamus scribæ velociter scribentis:* idest instrumentum Spiritus Sancti celeriter inspirantis, qui non sub humano cruciatu deliberat, sed repente *ubicumque* (*i*) *vult spirat*: secundum quod alibi legitur, quia (*k*) *factus est repente de cœlo sonus, tamquam advenientis spiritus vehementis*. Sicut enim atramentum de cornu scriba per calamum imprimit pergameno, sic Spiritus Sanctus veritatis scientiam de Divinitatis

 ar-

(*a*) *Luca* 15. 25. (*b*) *Psalm.* 44. (*c*) Hæ, & affines aliæ adnotatione extant in Codicis margine. *Commendatur in corde.* (*d*) *Matth.* 12. 34, *& seq.*, *& cap.* 13. 52. (*e*) Marg. *Commendatur ab opere.* (*f*) *Luca cap.* 10. 7. (*g*) Marg. *Commendatur ab ore.* (*h*) 2. *Corinth.* 13. 3. (*i*) *Joan.* 3. 8. (*k*) *Act.* 2. 2.

arcano, per linguam Prophetæ cordi perfudit humano. Scriptor egregius, qui tabulas legis similes omnino prioribus (*a*) ab utraque parte rescripsit: Velociter ergo scribet de illo, qui juxta vaticinium Isaiæ (*b*) vocatur: *Accelera, spolia detrahe, cito prædare.*

Inter omnes utriusque sermones Rex cytharædum imperat introduci: qui protinus introductus laudes regis excellenter extollit.

Narratio de laudibus sponsi.

Speciosus (inquit) *forma præ filijs hominum.* Utriusque laudes & regis, & reginæ prosequitur: sed regem, quasi majorem, prius laudat, & excellentius; reginam, quasi minorem, posterius, & remissius. De sponso præmittit: *Speciosus forma præ filijs hominum.* De sponsa subjungit: *Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato.* Sponsum autem quadriformiter laudat; a forma: a potestate: a judicio: ab ornatu. A forma, cum ait: *Speciosus forma præ filijs hominum.* A potestate, cum ait: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.* A judicio, cum subjungit: *Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi: virga recta est, & virga regni tui.* Ab ornatu, cum subdit: *Myrrha, & gutta, & casia a vestimentis tuis.*

(*c*) Verum a forma multipliciter eum laudat: comparative videlicet, alijs præferendo, unde *speciosus forma præ filijs hominum*: absolute, simpliciter commendando, unde *specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere, &c.* Rursus laudat ipsum a forma secundum utramque naturam: Secundum humanitatem: *Speciosus forma præ filijs hominum*; Secundum divinitatem: *Specie tua, & pulchritudine tua &c.* Item secundum pulchritudinem corporis: *Speciosus forma præ filijs hominum*; & secundum pulchritudinem cordis: *Specie tua, & pulchritudine tua intende, prospere procede, & regna*; quasi dicat: O Rex, licet in Isaia de te scriptum legatur (*d*): *Vidi eum non habentem speciem, neque decorem* propter ignominiam despicabilis passionis, tu tamen es *speciosus forma præ filijs hominum* propter gloriam singularis conceptionis; quia tu solus es conceptus de Virgine sine crimine, mundus de munda: ceteri vero nascuntur de corruptis corrupti; peccatores de peccatoribus. Tu solus es filius hominis, & non hominum: ceteri sunt filij hominum, & non hominis. Et ideo *speciosus forma præ filijs hominum.* Et si verus sis homo, vere tamen es super omnes homines: quoniam (*e*) *qui de cælo venit, super omnes est.* Et licet sis *speciosus forma præ filijs hominum*, quoniam in te *desiderant* (*f*) *Angeli prospicere*: vere speciosus factus es, quoniam immunis a culpa; quia (*g*) *peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*: cum tamen nil obstet intelligi secundum formam (*h*) corporis eum præ ceteris hominibus speciosum.

(*i*) Quoniam vero multi sunt speciosi secundum formam, qui non sunt gratiosi secundum linguam: postquam laudavit sponsum a forma, statim commendat illum a lingua. *Diffusa est gratia*, inquit, *in labijs tuis.* Verbum *effusionis*, gratiæ significat largitatem, secundum illud: (*k*) *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*: Et (*l*) *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*: (*m*), quasi dicat: Os tuum non abundat (*n*) nequitia, nec lingua tua dolum concinnat; sed *diffusa est gratia in labijs tuis.* In labijs (*o*) Moysi est effusa vindicta:

Ocu-

(*a*) Exod. 34. 1. (*b*) Cap. 8. 1. (*c*) Marg. *Laudatur sponsus a forma.* (*d*) Cap. 53. vers. 2. (*e*) Joan. 3. 32. (*f*) 1. Petri 1. 12. (*g*) Ibid. 2. 22.
(*h*) *Accedere hic videtur Innocentius illorum sententiæ, qui Christum pulchra forma, & venusto corpore fuisse arbitrantur.* (*i*) Marg. *Laudatur sponsus a lingua.*
(*k*) Act. Apost. 2. 17. (*l*) Rom. 5. 5. (*m*) Marg. *Diversis modis exponit.*
(*n*) Psal. 49. 19. (*o*) Marg. *Exponit gratiam.*

Oculum, inquit, (*a*) *pro oculo*, *dentem pro dente*, *adustionem pro adustione*: sed *in labijs tuis diffusa est gratia*. *Si angariaverit te*, inquit, (*b*) *mille passus*, *vade cum illo alia duo*. *Si abstulerit tibi pallium*, *da ei & tunicam*. *Si percusserit te in unam maxillam*, *præbe ei & alteram*. Nam (*c*) *lex per Moysen data est: gratia*, *& veritas per Jesum Christum facta est*.

(*d*) Multifariam, (*e*) multisque modis loquebaris olim Patribus in Prophetis, novissime vero *diffusa est gratia in labijs tuis*. Moyses de se dixit: (*f*) *Ab heri*, *& nudiustertius non sum eloquens, et impeditioris, et tardioris linguæ sum*, *ex quo locutus es mihi*. Et Isaias: (*g*) *Væ mihi*, *quia tacui*, *quia vir pollutus labijs ego sum*, *& in medio populi polluta labia habentis ego habito*. Et Jeremias: (*h*) *A a a*, *Domine Deus*: *ecce nescio loqui*, *quia puer ego sum*: Sed *diffusa est gratia in labijs tuis*. (*i*) Quondam in verbis tuis erat terror effusus: unde (*k*) *perterriti ac pavore concussi* Judæi *steterunt procul dicentes Moysi*: *loquere tu nobis*, *& audiemus*: *non loquatur nobis Dominus*, *ne forte moriamur*. Nunc autem *diffusa est gratia in labijs tuis*. Unde ministri, qui missi fuerant a principibus Sacerdotum, ut te comprehenderent, responderunt: (*l*) *Numquid sic locutus est homo*, *sicut hic loquitur homo*.

(*m*) **Sapientiam invidi celant**, **ut eam alijs non communicent**. **Sed** ***diffusa est gratia in labijs tuis***. Tu namque dixisti: (*n*) *Omnia quæcumque audivi a Patre meo*, *nota feci vobis*. Nam *thesaurus* (*o*) *absconditus*, *& sapientia abscondita*, *quę utilitas in utroque?* Utrumque Scriptura redarguit; & qui frumentum (*p*) abscondit in populo; & qui talentum (*q*) in terra suffodit.

(*r*) Multi quandoque sapienter loquuntur, qui tamen libenter non audiuntur. Sed *diffusa est gratia in labijs tuis*; quia verbum tuum & universis est gratum, & totum est gratiosum, non solum apud homines, sed & apud Deum. Subjicitur: *Propterea benedixit te Deus in æternum*, idest, propterea benedictionem tibi dedit æternam; scilicet *Regnum*, (*s*) *cujus non erit finis*; quia per gratiam prædicationis meruisti gloriam resurrectionis. Quia vero Christus ab initio fuerat benedictus, juxta quod Elisabeth inquit ad Virginem: (*t*) *Benedicta tu inter mulieres*, *& benedictus fructus ventris tui*, potest sic intelligi; *Benedixit*, idest benedictum ostendit. Simile quoque dixit Apostolus: (*u*) *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem*, *mortem autem crucis*. *Propter quod & Deus exaltavit illum*, *& donavit illi nomen*, *quod est super omne nomen*. Hoc nomen & ante mortem habebat; sed quod Filius habuerat ante mortem, Pater illi *donavit*; idest donatum ostendit post mortem. Sicut ipse post resurrectionem ajebat: (*x*) *Data est mibi omnis potestas in cælo*, *& in terra*; idest in evidenti nunc est quasi data.

(*y*) *Accingere gladio tuo super femur tuum*, *potentissime*. Laudat sponsum a potestate, quem tripliciter ostendit armatum: gladio, sagittis, & virga. Gladio ferit propinquos; sagittis percellit remotos; virga corripit subditos. Non est ergo, qui potestatem ejus possit fugere, dicente Propheta: (*z*) *Quo ibo a spiritu tuo: & quo a facie tua fugiam? Si ascendero in cęlum*, *tu illic es: si descendero in infernum*, *ades*.

(*a*) Exod. 21. 24. (*b*) *Matth*. 5. 39. *& seq*. (*c*) *Jo*. 1. 17. (*d*) Marg. *Exponit labia*: (*e*) Hebr. 1. 1. (*f*) *Exod*. 4. 10. (*g*) *Cap*. 6. 5. (*h*) *Cap*. 1. 6. (*i*) Marg. *Exponit gratiam*. (*k*) Exodi 20. 18. (*l*) *Jo*. 7. 46. (*m*) Marg. *Exponit Diffusam*: (*n*) *Joan*. 15. 15. (*o*) *Eccli*. 20. 32. (*p*) *Proverb*. 11. 26. (*q*) *Matth*. 25. 26. (*r*) Marg. *Exponit gratiam*. (*s*) *Lucæ* 1. 33. (*t*) *Ibid*. 1. 42. (*u*) *Philip*. 2. 8. *&* 9. (*x*) *Matth*. 28. 18. (*y*) Marg. *Laudatur sponsus a potestate*. (*z*) *Psal*. 138. 7. *&* 8.

ades. Præmittit ergo de gladio: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*. Adjicit de sagittis: *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent*. Subdit de virga: *Virga recta est virga regni tui*; quasi dicat: O potentissime, cui nemo (*a*) potest resistere, quandoquidem *diffusa est gratia in labijs tuis*, ergo accingere gladio spiritus, quod est verbum Dei, ut verbi virtute separes homines a diabolo: quatenus fortior (*b*) superveniens, fortem vincas armatum, & omnia vasa ejus (*c*) diripias. De hoc gladio tu dicis in Euangelio: (*d*) *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam.... et inimici hominis domestici ejus*. Sed *accingere gladio super femur tuum*. (*e*) Lego dictum in Exodo: (*f*) *Ponat vir gladium super femur suum: ite, et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, & occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum*. Lego quoque scriptum in Cantico: (*g*) *Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel:.... uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos*. Sed & aliter intelligo dictum de illis, & aliter intelligo dictum de te. Nam illi super femur accincti sunt, ut culpam carnis restringant; Tu vero super femur accingeris, ut naturam carnis ostendas. Femur enim est Seminarium humanæ naturæ, vel propagationis; juxta quod Abraham dixit ad servum: (*h*) *Pone manum tuam subter femur tuum*; non ait *super*, sed *subter*, propter tui reverentiam, qui secundum naturam humanam de illo eras femore (*i*) propagandus. *Accingere* itaque *super femur*, idest super humanitatem, in qua debes diabolum (*k*) expugnare. Aliud siquidem est *accingi*; aliud est *succingi*; & aliud est *præcingi*. Nam accingimur pugnaturi, secundum illud: (*l*) *Accingimini, et estote filij potentes.... quoniam melius est nobis mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, et Sanctorum*. Succingimur ituri, secundum illud: (*m*) *Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se, et misit se in mare*. Præcingimur ministraturi, secundum illud: (*n*) *Tunc præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis*. Ponitur tamen frequenter unum pro alio; sicut facile potest ex multis Scripturarum auctoritatibus comprobari.

(*o*) *Specie tua, et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna*. Solent speciosissimi de pulchritudine superbire: solent & potentissimi præ fortitudine desævire. Tu vero licet sis *speciosus forma præ filijs hominum*, non tamen superbis: & ideo *specie tua, et pulchritudine tua intende*: licet sis potentissimus, *accinctus gladio super femur* non tamen desævis: & inde *prospere procede, et regna*. Laudaverat Sponsum tripliciter, asserens eum speciosissimum, eloquentissimum, & potentissimum: nunc autem singulis singula reddit. *Intende, prospere procede, et regna*: quasi dicat, quia *speciosus es forma* secundum humanitatem, ergo *specie tua* nobis *intende*. Sed quia *præ filijs hominum speciosus* secundum Divinitatem: ergo *intende* nobis *pulchritudine tua*; quatenus *specie tua, et pulchritudine tua intendens*, secundum utramque naturam *intendas*, idest hominem pereuntem miseratus respicias, redimens per humanam, & glorificans per Divinam. Ut autem hoc competenter efficias, *prospere procede* ad passionem, non utique prosperatus, sed prosperans, ut miseros redimas: *et regna* per Resur-

Sur-

(*a*) *Psal.* 78. 5. (*b*) *Luce* 11. 21, & 22. (*c*) *Matth.* 12. 29. (*d*) *Matth.* 10, 34, & *seq.* (*e*) Marg. *Femur dupliciter explicatur.* (*f*) *Cap.* 32. 27. (*g*) *Cap.* 3. 7. & 8. (*h*) *Gen.* 24. 2. (*i*) *Ibid.* 22. 8. (*k*) 1. *Jo.* 3. 8. (*l*) 1. *Macb.* 3. 58, & 59. (*m*) *Jo.* 21. 7. (*n*) *Luce* 12. 37. (*o*) Marg. *Laudatur Sponsus a forma secundum utramque naturam.*

ſurrectionem, ut redemptos glorifices. Vel quia *diffuſa eſt gratia in labijs tuis*; ergo *proſpere procede* prædicationis officio, quia tu es *lignum*, (*a*) *quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo: et folium ejus non defluet: et omnia, quæcumque faciet, proſperabuntur*. Et ideo gladio prædicationis ſuper femur humanitatis accinctus *regna*; primo per fidem in Eccleſia militante; demum per ſpeciem in Eccleſia triumphante; quatenus *adveniat* (*b*) *regnum tuum: fiat voluntas tua ſicut in cęlo, et in terra.*

(*c*) *Propter veritatem, et manſuetudinem, et juſtitiam*. Iterum Sponſum commendat tripliciter. A veritate doctrinæ: a manſuetudine patientiæ: a juſtitia vitæ: a veritate doctrinæ quam prædicat: a manſuetudine patientiæ quam exhibet: a juſtitia vitę quam implet.

(*d*) Hæc tria maxime neceſſaria ſunt regnanti: ut ſit verax in ore: manſuetus in corde: juſtus in opere. Ergo *propter veritatem*, quam prædicaſti (unde *ego veritatem* (*e*) *dico vobis*) *expedit vobis, ut ego vadam*. *Propter manſuetudinem*, quam exhibuiſti: unde *diſcite* (*f*) *a me, quia mitis ſum, & humilis corde*. *Propter juſtitiam*, quam impleſti: unde *ſic decet* (*g*) *nos implere omnem juſtitiam*. Diceris quoque verax in promiſſis implendis: unde *lex* (*h*) *per Moyſen data eſt; gratia, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt*. Ergo *regna propter veritatem*; nam de te ſcriptum eſt: (*i*) *Ungetur Sanctus Sanctorum, & implebitur viſio, & prophetia, ut deleatur iniquitas, & adducatur juſtitia ſempiterna*. Diceris manſuetus in opprobrijs perferendis: unde *ego ſicut* (*k*) *agnus manſuetus, qui portatur ad victimam*. Ergo *regna propter manſuetudinem*; Tu namque dixiſti: (*l*) *O ſtulti, & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti ſunt Prophetæ! Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam?* Diceris juſtus in judicijs exercendis: unde *Juſtus* (*m*) *Dominus, & juſtitiam dilexit, æquitatem vidit vultus ejus*. Ergo *regna propter juſtitiam*; nam de te ſcriptum eſt: (*n*) *Pater omne judicium dedit Filio...... Et poteſtatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis eſt*.

(*o*) Plerique vero potentes humanæ conditionis obliti, ſolent eſſe terribiles, crudeles, tyranni, fallaces, impatientes, iniqui. A te vero, qui es potentiſſimus, hæc omnia removentur. Non enim es terribilis, ſed benignus; quia *ſpecie tua, & pulchritudine tua intendis*. Non es crudelis, ſed pius; quia *proſpere procedis*. Non es tyrannus, ſed princeps; quia *proſpere regnas*. Non es fallax, ſed verax; quia *intendis ſecundum veritatem*. Non es impatiens, ſed manſuetus; quia *procedis ſecundum manſuetudinem*. Non es iniquus, ſed juſtus; quia *regnas ſecundum juſtitiam*. Et quoniam talis es, *dextera tua*, ideſt potentia tua; illa videlicet, de qua dicitur: (*p*) *dextera tua fecit virtutem: dextera Domini exaltavit me: mirabiliter*, ideſt per miracula *te deducet* de verbis ad opera, de morte ad vitam, de terris ad cęlos, de Judæis ad Gentes, per curſus totius terræ. Nam de te ſcriptum eſt: (*q*) *Stupebant omnes, qui eum audiebant, ſuper prudentia, & reſponſis ejus. Et videntes admirati ſunt*. Item (*r*) *Repleti ſunt omnes timore, dicentes: Quia vidimus mirabilia hodie*. Tibi etiam dictum eſt: (*ſ*) *Innova ſigna, & immu-*

ta

(*a*) *Pſ.* 1. 3. (*b*) *Matth.* 6. 10. (*c*) Marg. *Laudatur Sponſus de veritate, manſuetudine, & juſtitia.* (*d*) Marg. *De tribus, quæ neceſſaria ſunt Regnanti.* (*e*) *Joan.* 16. 7. (*f*) *Matth.* 11. 29. (*g*) *Ibid.* 3. 15. (*h*) *Joan.* 1. 17. (*i*) *Daniel.* 9. 24. (*k*) *Jer.* 11. 19. (*l*) *Lucæ* 24. 25., & 26. (*m*) *Pſal.* 10. 8. (*n*) *Joan.* 5. 22, & 27. (*o*) Marg. *De poteſtate abuſionis, quæ removetur a Sponſo.* (*p*) *Pſal.* 117. 16. (*q*) *Lucæ* 2. 47. (*r*) *Ibid.* 5. 26. (*ſ*) *Eccli.* 36. 6.

ta mirabilia; quia tu opera illa (*a*) fecisti, quæ nemo alius umquam fecit. *Deducet* ergo *te mirabiliter dextera tua*.

(*b*) *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent in corda inimicorum regis*. Si per *armaturam* intelligitur Sacra Scriptura, per *sagittam* debet intelligi sermo Divinus. Tunc enim de arcu sagittas emittimus, cum de Sacra Scriptura verba proferimus. Hunc arcum, & has sagittas noverat, qui dicebat: (*c*) *Arcum suum tetendit, & paravit illum, ... sagittas suas ardentibus effecit*. Duo vero sunt in sagitta; lignum, & ferrum. Lignum directum ut pervolet: & ferrum acutum, ut penetret; quæ duo sermoni Divino recte conveniunt. Scriptum est enim: (*d*) *Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus*. Item: (*e*) *Vivus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti*. Ait enim: Vere *deducet te mirabiliter dextera tua*, quia *sagittæ tuæ acutæ* sunt, idest verba tua sunt penetrabilia, & compunctiva: penetrant enim, ut per timorem introducant amorem, & compungunt; ut per pęnitentiam tribuant indulgentiam. Audi sagittam, quæ penetrat, & compungit: *Omnis arbor*, (*f*) *quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*. Item: (*g*) *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Propterea dicit Sponsa in Canticis: (*h*) *Anima mea liquefacta est, ut dilectus meus locutus est*: loquente quippe dilecto, anima liquescit, quia verbum Divinum cor humanum mollificat, & per compunctionis ardorem, ut iniquitatis deponat duritiam, & per caritatis fervorem, ut justitiæ formam accipiat. Duplex est enim usus sagittæ, ad feriendum, & succendendum: feriendo plagam infligit, & succedendo flammam immittit: quia sermo Divinus plagando ferit ad pęnitentiam, & inflammando succendit ad caritatem. De ferientibus dicitur: (*i*) *Sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam*. De succendentibus legitur: (*k*) *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs*. Audi sagittam ferientem ad pęnitentiam: *Genimina* (*l*) *viperarum, quis docuit vos fugere a ventura ira? Faciteergo fructus dignos pęnitentię*. Intende ad sagittam succendentem ad caritatem: *Si quis* (*m*) *diligit me, sermones meos servabit; & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Hanc ergo sagittam noverat illa, quæ dicebat: (*n*) *Vulnerata sum caritate*. Quocirca *populos* sagittis hujusmodi vulnerat. *Sub te cadent*, idest humiliabunt se tibi. *In corde*, vel *in corda inimicorum regis*. (*o*) Diversitas litteræ, diversitatem generat intellectus, & secundum utramque litteram duobus modis ordinatur constructio. Nam si dicatur *in corde*, talis est sensus: *Populi tui* percussi sagittis *cadent*, idest humiliabuntur *in corde inimicorum regis*, idest in corde suo, qui sunt inimici regis, idest inimici tui, qui es *Rex* (*p*) *magnus super omnes populos*: & fient de inimicis amici; ut ubi prius erigebantur elati, ibi nunc humilientur devoti, sicut Paulus, qui prius erectus, tandem humiliatus, cęlitus emissa sagitta, corde percussus cecidit dicens: (*q*) *Domine, quid me vis facere?* Vel aliter: *Populi inimicorum regis*, idest multi de inimicis tuis, qui es *Rex Regum*, (*r*) *& Dominus dominantium*, *cadent sub te*, idest supponent se tibi; *in corde*, idest ex corde; hoc est ex voluntate, quia cum cetera possit homo nolens, credere non potest nisi volens: *Volunta-*

ta-

(*a*) *Joan.* 15. 24. (*b*) Marg. *Laudatur Sponsus ab armatura*. (*c*) *Psal.* 7. 13, *& seq.* (*d*) *Psalm.* 147. 15. (*e*) *Hebr.* 4. 12. (*f*) *Matth.* 3. 10. (*g*) *Ibid.* 16. 26. (*h*) *Cap.* 5. 6. (*i*) *Psalm.* 37. 3. (*k*) *Psalm.* 119. 4. (*l*) *Luca* 3. 7, *& seq.* (*m*) *Jo.* 14. 23. (*n*) *Cant.* 2. 5. (*o*) Marg. *Quatuor modis exponit*. (*p*) *Psalm.* 94. 3. (*q*) *Act. Apost.* 9. 6. (*r*) 1. *Timoth.* 6. 15.

tarie (*a*) *sacrificabo tibi*, *& confitebor nomini tuo Domine*, *quoniam bonum est*. Si vero dicatur *in corda*, talis est sensus: *Populi sub te cadent in corda*, idest contra corda, *inimicorum regis*: idest contra voluntatem inimicorum tuorum; non solum Scribarum, & Pharisæorum, verum etiam Regum; & Principum, quibus nolentibus, & prohibentibus populi crediderunt. *Collegerunt enim* (*b*) *Pontifices*, *& Pharisæi concilium*, *& dicebant*: *Quid facimus*, *quia hic homo multa signa facit? Ecce mundus* (*c*) *totus post eum abiit*. *Si dimittimus* (*d*) *eum sic*, *omnes credent in eum*. Vel aliter: *Populi sub te cadent*, idest tibi se subdent, quia *sagittæ tuæ acutæ* infixæ sunt *in corda inimicorum regis*, idest transfixerunt corda inimicorum tuorum ad pœnitentiam. (*e*) Cadunt boni, cadunt mali: sed boni in faciem, mali cadunt retrorsum. De bonis legitur: (*f*) *Ceciderunt in facies suas*, *& adoraverunt Deum*. De malis legitur: (*g*) *Abierunt retrorsum*, *& ceciderunt in terram*. Boni vero cadunt sub Christo, & ante Christum; mali cadunt a Christo, & super Christum. De bonis cadentibus legitur: *Populi sub te cadent*: Et (*h*) *Procidamus ante Dominum*. De malis cadentibus legitur: (*i*) *Cadent a latere tuo mille*. Et (*k*) *Qui ceciderit super lapidem istum*, *conteretur*.

(*l*) *Sedes tua*, *Deus*, *in seculum seculi*; *virga recta est*, *& virga regni tui*. Hic a judicio laudat sponsum, quem commendat tripliciter: a dignitate: ab æquitate: a puritate. A dignitate secundum officium: ab æquitate secundum judicium: a puritate secundum animum; quasi dicat: Jurisdictio tua non est delegata, sed ordinaria; non est transitoria, sed perpetua; quia *sedes tua*, *Deus*, *est in seculum seculi*. Sententia tua non est prava, sed recta; non est iniqua, sed justa; quia *virga recta est*, *& virga regni tui*. Voluntas tua non est ficta, sed vera; non est corrupta, sed pura; quia *dilexisti justitiam*, *& odisti iniquitatem*. Nullus ergo de mutabilitate confidat; quia *sedes tua*, *Deus*, *in seculum seculi*. Nullus de pietate præsumat; quia *virga est recta*, *& virga regni tui*. Nullus de perversitate succenseat; quia *dilexisti justitiam*, *& odisti iniquitatem*. Forum tuum nemo potest accipere; quia *sedes tua*, *Deus*, *in seculum seculi*. Judicium tuum nemo potest arguere; quia *virga recta est*, *virga regni tui*. Animum tuum nemo potest corrumpere, quia *dilexisti justitiam*, *& odisti iniquitatem*.

(*m*) Bonus judex debet habere constantiam, ne sit impetuosus; debet habere justitiam, ne sit iniquus; debet habere prudentiam, ne sit indiscretus. Tu ergo, qui es *Justus judex*, (*n*) *fortis*, *& longanimis*, non es impetuosus, sed stabilis; quia *sedes tua*, *Deus*, *in seculum seculi*. Non es iniquus, sed justus; quia *virga recta est virga regni tui*. Non es indiscretus, sed providus; quia *dilexisti justitiam*, *& odisti iniquitatem*. *Sedes* est judicialis auctoritas, de qua Veritas ait: (*o*) *In regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ*, *sedebitis & vos super sedes duodecim*, *judicantes duodecim tribus Israel*: hæc *sedes* est *in seculum seculi*; quia quod statuit, non mutatur; quod decernit, non irritatur. Per *virgam regni*, quæ Sceptrum vocatur, regalis potestas accipitur: quæ dicitur *virga directionis*, quia distortos dirigit, justos regit, iniquos conterit, secundum illud: (*p*) *Reges eos in virga ferrea*, *& tamquam vas figuli confringes eos*.

(*q*) *Dilexisti justitiam*, *& odisti iniquitatem*. Sententia tribus modis judicatur iniqua; ex animo; ex ordine;

(*a*) *Psalm*. 93. 8. (*b*) *Jo*. 11. 47. (*c*) *Ibi*. 12. 19. (*d*) *Ibi*. 11. 48. (*e*) Marg. *De casu*. (*f*) *Apoc*. 5. 14. (*g*) *Jo*. 18. 6. (*h*) *Ps*. 94. 6. (*i*) *Ps*. 90. 7. (*k*) *Matth*. 21. 44. (*l*) Marg. *Laudatur sponsus a Judicio*. (*m*) Marg. *De rebus*, *quæ sunt bono Judici necessariæ*. (*n*) *Ps*. 7. 12. (*o*) *Matth*. 19. 28. (*p*) *Ps*. 2. 9. (*q*) Marg. *De justa sententia*.

ex causa. Ex animo, si feratur contra mentis sinceritatem: ex causa, si feratur contra negotij veritatem: ex ordine, si feratur contra juris solemnitatem. His tribus modis fuit iniqua sententia, qua duo Presbyteri condemnaverunt (*a*) Susannam. Sententia vero tua non est iniqua ex animo; quia non fertur ex malignitate, sed ex caritate, quia *dilexisti*. Non injusta ex ordine; quia non fertur injuste, sed rite, quoniam *dilexisti justitiam*. Non injusta ex causa; quia non fertur contra meritum, sed juxta debitum; quoniam *dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem*. Deus autem diligit justitiam tribus modis, quia creat, approbat, & remunerat. Et contra, tribus modis odit iniquitatem, quia prohibet, delet, & punit. Duo namque sunt legis naturalis præcepta: unum ad diligendum justitiam, quod docetur in Evangelio: (*b*) *Quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis*. Alterum ad odiendum iniquitatem, quod legitur in Tobia: (*c*) *Quod ab alio tibi oderis fieri, alteri ne feceris.* Cum autem hominem iniquum odimus, non humanitatem, sed iniquitatem debemus odire, sicut monet Ecclesia. Cum hominem iniquum diligimus, non iniquitatem, sed humanitatem debemus diligere; nam *qui* (*d*) *diligit iniquitatem odit animam suam*.

(*e*) *Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Non quia *dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem*; sed ut diligeres justitiam, & odires iniquitatem. Non enim propterea Christus est unctus oleo lætitiæ præ consortibus suis, quia dilexit justitiam, & odivit iniquitatem, sed ut diligeret justitiam, & odiret iniquitatem, unctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis. Ostenditur ergo quis unxerit, quia *Deus*; & quem unxerit, quia *te*; & quo unxerit, quia *oleo lætitiæ*; & quantum unxerit, quia *præ consortibus tuis*; & ad quid unxerit, quia, ut *diligeres justitiam, & odires iniquitatem*. In quibus verbis Trinitas personarum exprimitur: nam Pater est ungens: Filius unctus: Spiritus Sanctus est unctio. Ab hac unctione Filius nomen accepit; quia hebraice Messias, græce Christus, latine dicitur Unctus. De quo Sponsa dicit in Canticis: (*f*) *Oleum effusum nomen tuum*; quia Christus a chrismate dicitur, quod principaliter fit ex oleo: *effusum*, quia ceteri Fideles ab unctione uncti, idest a Christo Christiani dicuntur. Ad litteram *oleo lætitiæ* intelligitur unctio Sacerdotalis, & regia, quæ lætificat inunctos. *Unxit* ergo te Deus & regem, & sacerdotem, ut sis *Rex regum*, (*g*) *& Dominus dominantium*, & ut sis *Sacerdos* (*h*) *in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Unxit autem *oleo lætitiæ*, idest plenitudine gratiæ, quæ mentem lætificat, & jucundat; sicut inquit Apostolus: *i*) *Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ*. Vel *oleo lætitiæ*, idest Spiritu Sancto, qui est lætitia Patris, & Filij; amor, & dilectio utriusque: de quo alibi legitur: (*k*) *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei*. Oleum istud noverat qui dicebat: (*l*) *Computruit jugum a facie olei*, & ille qui prædixerat: (*m*) *Suxerunt mel de petra, & oleum de saxo durissimo*. Quid sit hoc oleum, in Actibus Apostolorum exponit Petrus: (*n*) *Jesum*, inquit, *Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu Sancto*. Is itaque Spiritus Sanctus est *oleum lætitiæ*, quo Jesus Nazarenus est unctus, *præ consortibus suis*. Consortes Christi sunt universi Fideles, qui secundum Apostolum (*o*) sunt *hæredes Dei; cohæredes autem* Chri-

(*a*) *Daniel.* 13. 41. (*b*) *Matth.* 7. 12. (*c*) *Cap.* 4. 16. (*d*) *Psalm.* 10. 6. (*e*) *Ibid.* *De Unctione*. (*f*) *Cap.* 1. 2. (*g*) 1. *Timoth.* 6. 15. (*h*) *Ps.* 109. 4. (*i*) 2. *Corinth.* 1. 12. (*k*) *Psalm.* 45. 5. (*l*) *Isaiæ* 10. 27. (*m*) *Deut.* 32. 13. (*n*) *Cap.* 10. 38. (*o*) *Rom.* 8. 17.

Christi; *comparticipes* (*a*) *promissionis*, idest hæreditatis æternæ. Christus autem plenitudinem unctionis accepit, quia datus est ei spiritus sine mensura; in quo *plenitudo* (*b*) *Divinitatis habitat corporaliter*: ceteri vero partem accipiunt plenitudinis; quoniam *Unguentum* (*c*) *descendit a capite in barbam, & a barba in oram vestimenti descendit*; quia *de plenitudine ejus* (*d*) *omnes accepimus*; primum Apostoli, demum ceteri. *Unxit* ergo *te Deus*, *Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. Erubescat Judæus, Hæreticus, & Paganus, qui Christum non esse Deum perverso corde mentiuntur: cum David Prophetarum eximius, Christum esse Deum aperta voce pronunciet: *Unxit te Deus*, *Deus tuus*; Deus Pater unxit te, Deus Fili. Quod in Græco satis elucet, in quo vocativus a nominativo distinguitur; propter quod in præcedenti versiculo non mutata persona Deum illum vocavit: *sedes*, inquit, *tua*, *Deus*, *in sæculum sæculi*. Cui consonat Isaias: (*e*) *Vocabitur*, inquit, *nomen ejus*, *Admirabilis*, *consiliarius*, *Deus*, *fortis*, *pater futuri sæculi*, *princeps pacis*. Et Jeremias: (*f*) *Hic Deus noster*, *& non æstimabitur alius præter eum...... Post hæc in terris*, *visus est*, *& cum hominibus conversatus est*. Deus igitur unxit Deum, scilicet Deum hominem, propter hominem Deum: nam & Deus est Pater Filij secundum Divinitatem; Pater autem est Deus Filij secundum humanitatem.

(*g*) *Myrrha*, *& gutta*, *& casia a vestimentis tuis*, *a domibus eburneis*. Laudat Sponsum ab ornatu rerum, & personarum; sed ab ornatu rerum dupliciter; videlicet a vestibus, & domibus: unde *Myrrha*, *& gutta*, *& casia a vestimentis tuis*, *a domibus eburneis*. Item ab ornatu personarum dupliciter: a familia, & a sponsa: unde *delectaverunt te filiæ regum in honore tuo*. *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*. In vestibus autem commendat odorem contra fęditatem: in domibus nitorem contra spurciditatem: in familia honorem contra scurrilitatem: in sponsa decorem contra deformitatem. De vestimentorum odore præmittit: *Myrrha*, *& gutta*, *& casia a vestimentis tuis*. De domorum nitore subjungit: *A domibus eburneis*. De familiæ honore supponit: *Delectaverunt te*, *filiæ regum in honore tuo*. De sponsæ decore concludit: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*. *Myrrha*, quæ species est amara, vermes arcens, & a putredine servans, mortificationem carnis significat, quæ vermes carnalium desiderium excludit, & a plenitudine vitiorum spiritualium defendit. *Gutta*, quæ dicitur (*h*) aromaca sedans tumores, & reprimens inflaturas, humilitatem significat, quæ tumorem cordis expellit, & inflaturam mentis evacuat. *Casia*, quæ dicitur fistula, in humido crescens, & a callido purgans, fidem significat, quę crescit in aqua baptismi, & purgat ab æstu peccati. *Vestimenta* Christi sunt universi fideles, quibus inquit Apostolus: (*i*) *Quicumque in Christo baptizati estis*, *Christum induistis*. Et de quibus inquit Psalmista: (*k*) *Sicut unguentum in capite*, *quod in oram vestimenti descendit*. Ab his indumentis spirant illæ tres virtutes reddentes odorem; de quibus dicit Apostolus: (*l*) *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco*. Hęc est illa vestimentorum fragrantia, quam sentiens Isaac benedixit, & ait: (*m*) *Ecce odor filij mei*, *sicut odor agri pleni*, *cui benedixit Dominus*. Tres istæ species distingunt tres ordines fidelium in Ecclesia, qui sunt Noe, Daniel, & Job; idest Præ-

 lati,

(*a*) *Ephes.* 3. 6. (*b*) *Colos.* 2. 9. (*c*) *Psalm.* 132. 2. (*d*) *Joan.* 1. 16.
(*e*) *Cap.* 9. *v.* 6. (*f*) *Baruch* 3. 36, & 38. (*g*) Marg. *Laudatur Sponsus a vestibus*.
(*h*) *Fortasse legendum est* aromatica. (*i*) *Gal.* 3. 27. (*k*) *Psalm.* 132. 2.
(*l*) 2. *Corinth.* 2. 15. (*m*) *Gen.* 27. 27.

lati, Continentes, & Conjugati. Nam *gutta*, ideſt humilitas ſpecialiter debet ineſſe Prẹlatis, ſecundum illud: (*a*) *Quanto major es, humilia te in omnibus*. Et (*b*) *Qui major eſt in vobis fiat ſicut junior; & qui præceſſor, ſicut miniſtrator: quia* (*a*) *qui ſe exaltat, humiliabitur; & qui ſe humiliat, exaltabitur*. *Myrrha*, ideſt mortificatio carnis convenit Continentibus, ſecundum illud: (*d*) *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram: fornicationem, immunditiam, libidinem, & concupiſcentiam*. Et (*e*) *ſi ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*. Nam (*f*) *caro concupiſcit adverſus ſpiritum; ſpiritus autem adverſus carnem*. *Caſia*, ideſt fides, competit Conjugatis, ſecundum illud: (*g*) *Confidit in ea cor viri ſui*. Nam & tria ſunt bona conjugij, fides, proles, & Sacramentum. Fides, ut propter legitimum uſum uxoris, cum altero, vel altera minime coinquinentur: quaſi dicat: O Rex, tu ſolus accepiſti plenitudinem unctionis, quia unctus es *oleo lætitiæ præ conſortibus tuis*; ceteri vero partem plenitudinis acceperunt: quia *Myrrha*, & *gutta*, & *caſia*, ideſt mortificatio carnis, & humilitas, & fides ſpirant *a veſtimentis tuis*, ideſt a fidelibus tuis, non ficte, ſed vere, quia ſpirant *a domibus eburneis*, ideſt a cordibus puris: (*h*) *ebur* enim frigidum eſt, & nitidum; quia frigidum eſt, ſignificat caſtitatem: quia nitidum, ſignificat puritatem. *Domus* igitur *eburnea* eſt cor mundum, & purum; de quo dicit Propheta: (*i*) *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Quia vero *pennæ ſtruthionis* (*k*) *ſimiles ſunt pennæ herodij*, ne *Angelus* (*l*) *ſatanæ transfiguret ſe in angelum lucis*, cum dixiſſet, quod *Myrrha*, & *gutta*, & *caſia* ſpirant *a veſtimentis tuis*; ut illæ virtutes non fictæ, ſed veræ intelligantur, adjunxit *a domibus eburneis*; ideſt *de corde puro* (*m*), & *conſcientia bona*, & *fide non ficta*. Vel ſecundum aliam litteram: *a gradibus eburneis*; ideſt ab operibus puris, quibus quaſi quibuſdam gradibus aſcenditur *de virtute in virtutem*, (*n*) donec *videatur Deus deorum in Sion*. Gradus iſti ſunt differentiæ meritorum, de quibus alibi legitur: (*o*) *Deus in* (*p*) *gradibus ejus cognoſcetur, dum ſuſcipiet eam*.

(*q*) *Ex quibus* (odoramentis virtutum) *delectaverunt te, filię regum*: offerrentes (*r*) *incenſum dignum in odorem ſuavitatis, Altiſſimo*: Quaſi dicat: delectabilem habes familiam, quia *delectaverunt te*: nobilem habes familiam, quia *filiæ regum* ſunt: honorabilem habes familiam, quia *delectaverunt te in honore tuo*. Talem ergo familiam, tantum decet regem habere. *Filiæ regum*, vel carnalium, vel ſpiritualium poſſunt intelligi. Carnalium, ut nonnullæ virgines reginæ, quæ contemnentes regna terrena, virtutum odore regem delectavere cęleſtem. Spiritualium, ut omnes Apoſtolici viri, qui *filiæ regum* dicuntur, non propter fragilem ſexum, ſed propter conjugalem affectum, quem de Chriſto concipiunt. Quod autem adjungitur: *in honore tuo*, duobus modis valet intelligi: Vel jungatur cum verbo *delectaverunt in honore tuo*, quaſi non ſuum, ſed tuum quærentes honorem, crucis mortificationem (*ſ*) in ſuo corpore pro tui nominis honore portantes. Vel, ut jungatur cum nomine *filiæ regum in honore tuo*: ideſt quos Apoſtoli non in ſuo, ſed tuo genuerunt honore, quia non a Petro petrini, vel a Paulo paulini, ſed a Chriſto chriſtiani di-

(*a*) *Eccli.* 3. 20. (*b*) *Lucæ* 22. 26. (*c*) *Matth.* 23. 12, & *Luc.* 14. 11, & *alibi*. (*d*) *Coloſs.* 3. 5. (*e*) *Rom.* 8. 13. (*f*) *Galat.* 5. 17. (*g*) *Prov.* 31. 11. (*h*) Marg. *Laudatur Sponſus a domibus*. (*i*) *Pſalm.* 100, 2. (*k*) *Job* 39. 13. (*l*) 2. *Corinth.* 11. 14. (*m*) 1. *Timoth.* 1. 5. (*n*) *Pſalm.* 83. 8. (*o*) *Pſalm.* 47. 4. (*p*) *In vulgata habetur*: domibus. (*q*) Marg. *Laudatur Sponſus a familia*. (*r*) *Eccli.* 45. 20. (*ſ*) 2. *Corinth.* 4. 10.

dicuntur; quod tractatum est a veteri lege, quæ statuit: (*a*) Si frater suus mortuus fuerit sine semine, accipiat uxorem ejus frater illius, vel alius de cognatione propinquorum, ut suscitaret semen, non sibi, sed fratri, & habeat natus nomen defuncti. Hoc spiritualiter competit Christo, qui secundum Apostolum (*b*), est *primogenitus in multis fratribus*; de quibus ipse dicit in Psalmo: (*c*) *Narrabo nomen tuum fratribus meis*. Item in Evangelio: (*d*) *Vade, & dic fratribus*, quia mortuus est sine semine; quia pendens in Cruce vix unum latronem concepit; *Singulariter*, inquit, (*e*) *sum ego, donec transeam*. Et *tota die* (*f*) *expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi*. Sed suscitat ei semen frater, qui acipit uxorem ipsius: idest Apostolicus ordo, qui sponsam Christi, scilicet sanctam Ecclesiam regendam suscepit; qui, non sponsus, sed amicus sponsi est, secundum illud: (*g*) *Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi stat, & gaudio gaudet propter vocem sponsi*. Cujus prædicatione, multitudo gentium intravit ad fidem: & habet nomen defuncti, quia conversus ad fidem nomen accipit crucifixi, ut a Christo christiani dicantur.

(*h*) *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate*. Duo commendantur in sponsa: dignitas, & ornatus. In dignitate, status, & locus; quoniam *astitit regina a dextris tuis*. In ornatu, pretiositas, & diversitas; quoniam *in vestitu deaurato, circumdata varietate*. *Regina* ergo, idest Ecclesia, qui sub te regit, & regnat, *astitit* non timore curva, sed amore directa (quia *perfecta caritas* (*i*) *foras mittit timorem*) *a dextris tuis* non a sinistris, ut hædi, (*k*) sed a dextris ut agni, idest spiritualibus, & æternis, sed in istis per rem, in illis per speciem. *In vestitu deaurato*, idest in operibus bonis, quæ caritate sunt informata; de quibus alibi legitur: (*l*) *Omni tempore vestimenta tua sint candida*, idest opera tua munda; per aurum enim caritas designatur, quia sicut aurum præminet universis metallis, ita caritas excellit universis virtutibus, secundum illud: (*m*) *Major horum est caritas*. Vestitus ergo non aureus, sed deauratus intelliguntur opera, non ipsa caritas, sed quæ caritate sunt informata; quandoquidem fides per dilectionem secundum Apostolum (*n*) operatur. Regina, dico, *circumamicta*, idest ornata *varietate* virtutum; idest non solum operibus, sed virtutibus: varijs quidem, sed non contrarijs: diversis, sed non aversis: quoniam universæ virtutes sibi invicem suffragantur, ut aliæ sine alijs haberi non possint; nam si una virtutum chorda defuerit, spiritualis dissonat harmonia. Hinc & cortinæ (*o*) Tabernaculi, & vestes Pontificis (*p*) contextæ fuerunt de quatuor pretiosis coloribus, opere non tantum plumario, sed polymito, idest vario.

(*q*) *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui*. In hoc nuptiali convivio quinque sensus spiritualiter recreantur. Visus in eo, quod dicitur: *Intende, & vide*. Auditus in eo, quod dicitur: *Inclina aurem tuam, & audi*. Odoratus in eo, quod dicitur: *Myrrha, & gutta, & casia*. Gustus in eo, quod dicitur: *Eructavit cor meum verbum bonum*. Tactus in eo, quod dicitur: *Calamus scribæ velociter scribentis*. Laudaturus ergo Propheta Reginam, exhortationem præmittit, admonens eam ad intelligentiam, ubi ait: *Audi filia, et vide*; ad obedientiam, ubi addit: *Inclina aurem tuam*; ad con-

(*a*) *Deut.* 25. 5. (*b*) *Rom.* 8. 29. (*c*) *Psalm.* 21. 23. (*d*) *Joan.* 20. 17. (*e*) *Psalm.* 140. 10. (*f*) *Isaia* 65. 2, & *Rom.* 10. 21. (*g*) *Joan.* 3. 29. (*h*) Marg. *Laudatur Sponsus a Sponsa*. (*i*) 1. *Joan.* 4. 18. (*k*) *Matth.* 25. 33. (*l*) *Eccle.* 9. 8. (*m*) 1. *Corinth.* 13. 13. (*n*) *Galat.* 5. 6. (*o*) *Exod.* 26. 1. (*p*) *Ibid.* 28. 6. (*q*) Marg. *Exhortatio ad Sponsam*.

constantiam, ubi subdit: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui.* Ordo conveniens, & convenientia ordinata; ut prius intelligat veritatem; postmodum obediat veritati; demum perseveret in veritate. Ut ergo credat, intelligat: ut agat, obediat: ut perficiat, perseveret. Nam *sine fide (a) impossibile est placere Deo. Fides (b) autem sine operibus mortua est. Qui vero perseveraverit (c) usque in finem, hic salvus erit.* Propheta vero tamquam unus ex Patribus alloquitur Sponsam nuper traductam, quasi gementem, & suspirantem pro domo deserta, & populo derelicto: ac si dicat: *Audi filia* choros cantantium; *et vide* ludos psallentium, quibus *aurem inclina*, ut deponas mæstitiam; & sic *obliviscere populum tuum*, quem dimisisti, quia meliorem invenies: Nam *vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis. Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui*, qua exivisti, quia meliorem intrabis: nam *adduceris in templum regis*. Quod si feceris: *Concupiscet Rex speciem tuam, quia ipse est Dominus Deus tuus*. Tu ergo *filia*, ideft Ecclesia, quam catechizando concepi, quam genui baptizando, *audi* prophetias, *et vide* completas; vel *audi* Evangelium, *et vide* Deum; in præsenti per fidem, in futuro per speciem. *Et inclina aurem tuam*, ut & visibiliter audias, & libenter obedias. Et ita *obliviscere populum tuum*, ideft idololatrias; *et domum patris tui*, scilicet conversationem Diaboli; quasi dicat: Obliviscere Babyloniam, quia Jerosolymam advenisti; obliviscere Zabulum, quia Jesum accepisti; sicut præceptum fuerat Abrahæ: *(d) Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstravero tibi:* ut deleras illos, quibus Dominus ait: *(e) Vos ex patre diabolo estis.*

(f) Et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Dominus Deus tuus. Et adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus. Supra laudandam ammonuit: nunc ammonitam laudat. Sicut autem quatuor modis laudaverat Sponsum, ita quadriformiter laudat Sponsam; a forma scilicet, &. a gloria; ab adolescentulis, & a filijs. A forma cum ait: *Concupiscet rex speciem tuam.* A gloria cum adjungit: *Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus.* Ab adolescentulis cum supponit: *Adducentur regi virgines post eam.* A filijs cum concludit: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij:* quasi dicat: *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui*, quia rex, ideft Christus, *concupivit speciem tuam*, ideft acceptavit decorem virtutum, quem sine te fecit in te. Rex, dico, non qualis fuerat pater tuus, ideft Diabolus, sed *Dominus Deus tuus*; quia *Deus*, est reverendus; quia *tuus*, est diligendus. *Deus*, ideft Creator; *Dominus*, ideft Redemptor; *Deus tuus*, quia de suo sanguine te redemit, qui creando tibi dedit naturam; qui redimendo, tribuit tibi gratiam. Tantus, & talis, quod *adorabunt eum Filiæ Tyri in muneribus*, ideft in cerimonijs, votis, & eleemosynis. Tyrus enim interpretatur *angustia*, cujus filiæ sunt Gentes peccatorum angustijs coarctatæ. Unde *mulier Chananæa (g) a finibus illis egressa*, typum gerens Gentilis Ecclesiæ, *venit, et adoravit*. Quia vero tantum virum habes, & talem; ideo *vultum tuum*, ideft benignitatem tuam, *deprecabuntur*, pro se, *omnes divites plebis*, ideft sapientes, & nobiles hujus sæculi, principes, & philosophi; quia jam conversi venerantur Ecclesiam. Vel *divites plebis* intelliguntur Judæi, qui quondam habebant templum, & Sacerdotium, divitias legis, & prophetiæ. Sicut enim ante Salvatoris adventum, quicumque de Tyro, ideft de populo gen-

(a) *Hebr.* 11. 6. (b) *Jacob* 2. 26. (c) *Matth.* 10. 22. (d) *Genes.* 12. 1. (e) *Joan.* 8. 44. (f) Marg. *Sponsa laudatur a forma.* (g) *Matth.* 15. 22, & 25.

gentium cupiebant fieri proselyti, deprecabantur Israel, ut per eos introducerentur in Templum, ita post Salvatoris adventum, quicumque de Israel, idest de populo Judæorum, volunt fieri Christiani, deprecabuntur Ecclesiam, ut eos recipiat ad baptismum; quatenus salutem, quam perdiderant in Judæa, inveniant in Ecclesia. Per *vultum* benignitas designatur, secundum illud: (*a*) *Illuminet vultum suum super nos, & misereatur nobis*.

(*b*) *Omnis gloria ejus filię regis ab intus, in fimbrijs aureis, circumamicta varietate*. Quam *reginam* prædixerat, *filiam regis* appellat; quia Christus regenerat, quam desponsat. Laudat ergo sponsam a gloria, quam commendat dupliciter: ab ornatu interiori, & ab ornatu exteriori. Ornatus interior, nitor conscientiæ. Ornatus exterior est splendor doctrinæ. De ornatu interiori prǫmittit: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*, idest in conscientia, juxta quod inquit Apostolus: (*c*) *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Unde: *Qui gloriatur*, (*d*) *in Domino glorietur*. Certe qui foris nitent, & intus sordent, *similes* (*e*) *sunt sepulchris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia*. De ornatu exteriori subjungit: *In fimbrijs aureis*, idest claris doctrinis, ornantur. Hæc sunt aurea tintinnabula, quæ dependebant (*f*) a tunica hyacinthina. Per aurum enim sapientia designatur; quia sicut aurum præcellit universis metallis, ita sapientia præminet omnibus donis. *Requiescet super eum*, inquit, (*g*) *spiritus sapientiæ, & intellectus &c.* Dicit igitur: *Astitit regina a dextris suis in vestitu deaurato*; sed *omnis gloria ejus*, idest, *filiæ regis* est *ab intus*, idest in conscientia. *Non enim* (*h*) *qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne, est circumcisio: sed qui in abscondito Judæus est, & circumcisio cordis, in spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est*. Ejus autem ornatus non tantum est intus in conscientia, sed etiam foris est in doctrina. Quoniam *in fimbrijs aureis:* idest in doctrinis præclaris, quæ sapientiæ luce refulgent, est *circumamicta*, idest undique decorata *varietate* linguarum, secundum illud: (*i*) *Loquebantur varijs linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis*; multum enim per aurum sapientiæ, & per argentum eloquentiæ decorantur. Unde Sponsus ad Sponsam inquit in Canticis: (*k*) *Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento*. Per aurum sapientia, per argentum eloquentia designatur. Nam de sapientia scriptum est: (*l*) *Facies mensam de lignis Sethim, ... & inaurabis eam auro mundissimo*. De eloquentia vero legitur: (*m*) *Eloquia Domini, eloquia casta; argentum igne examinatum*. Decenter ergo *per murenulas aureas* flores sapientiæ designantur, quibus collum, & pectus Ecclesiæ, idest prædicatores Ecclesiæ, & doctores ornantur. *Vermiculatas*, idest distinctas, & variatas *argento*, scilicet eloquentia, ut juxta varietatem materiæ, vel personæ, stylus sermonis, & qualitas varietur: ait enim Apostolus: (*n*) *Sapientiam loquimur inter perfectos. Inter vos* (*o*) *non judicavi me scire aliquid, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum*. Et iterum: (*p*) *Non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam*. Si vero per vestem Ecclesiæ singuli quique fideles intelligantur, secundum illud, quod ei dicitur a Domino per Prophetam: (*q*) *His omnibus velut orna-*

(*a*) *Psalm*. 66. 2. (*b*) Marg. *Laudat Sponsam a gloria*. (*c*) 2. *Corinth*. 1. 12. (*d*) 1. *Corinth*. 1. 31. (*e*) *Matth*. 23. 27. (*f*) Exod. 28. 23. (*g*) *Isaiæ* 11. 2. (*h*) *Rom*. 2. 28, & *seq*. (*i*) *Act. Ap*. 2. 4. (*k*) *Cap*. 1. 10. (*l*) Exod. 25. 23, & *seq*. (*m*) *Psalm*. 11. 7. (*n*) 1. *Corinth*. 2. 6. (*o*) *Ead. cap. vers*. 2. (*p*) *In ead. Epis. cap*. 3. v. 1, & *seqq*. (*q*) *Isaia* 49. 18.

ornamento vestieris: per *fimbriam*, quę est extrema pars vestis, ultimi fideles debent intelligi, qui erunt in fine sęculi: ut talis sit sensus; Regina erit *circumdata varietate* virtutum, *in fimbrijs aureis*, idest in ultimis sanctis, qui erunt aurei, idest perfecti, sicut *aurum* (*a*) *quod per ignem probatur*.

(*b*) *Adducentur regi virgines post eam: proximæ ejus offerentur tibi. Offerentur in lætitia, & exultatione: adducentur in templum regis.* Solet puella, cum de domo patris ad domum sponsi deducitur, contristari pro cognatis, & cognitis, quos dimittit: propter quod ei dicitur: *Obliviscere populum tuum, & domum patris tui; quoniam concupivit rex speciem tuam.* Solent venientibus sponsis omnes assurgere, ac humiliter inclinare: propter quod dicitur: *Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.* Solet sponsa preciosis vestibus, & varijs indumentis ornata procedere: propter quod dicitur: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbrijs aureis, circumamicta varietate.* Solet secum paranymphum, non extraneos, sed propinquos adducere: propter quod dicitur: *Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus.* Solent cum hymnis, & canticis festive deduci: propter quod dicitur: *Afferentur tibi in lætitia, & exultatione.* Solet pro consecrando conjugio in templum adduci; propter quod dicitur: *Adducentur in templum regis.* Licet autem una sit universalis Ecclesia, de qua dicitur: (*c*) *Una est columba mea, perfecta mea*, multæ sunt tamen diversitates fidelium, de quibus adjungitur: (*d*) *Viderunt eam filiæ, & beatissimam prædicaverunt reginæ, & concubinæ laudaverunt eam. Post eam* igitur reginam, quæ mater est omnium, idest post primitivam Ecclesiam, *virgines adducentur, & proximæ afferentur*; quia facilius merentur adytum regis virgines, quam viduæ; continentes, quam conjugatæ. Nam, ut inquit Apostolus: (*e*) *Qui sine uxore est, cogitat quæ Domini sunt, & quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi. Virgines* ergo, quæ tam corde, quam corpore sunt pudicæ, *adducentur regi*, videlicet Christo, in præsenti per fidem, in futuro per speciem. *Et proximæ ejus*, idest conjugatæ, vel viduæ proximo loco post illas, *afferentur tibi*, Rex Christe, ut istis des auream, illis aureolam. Nam illarum est fructus (*f*) centesimus, istarum sexagesimus, vel tricesimus. Utræque tamen *afferentur in lætitia* cordis, *& exultatione* corporis, propter geminam stolam. Quia vero (*g*) non omnes virgines sunt prudentes, sed quædam sunt fatuæ, solæ vero prudentes intraverunt ad nuptias, & clausa est janua: recte subjungitur: *Adducentur in templum regis*, idest in Jerusalem cęlestem, in Ecclesiam triumphantem, cum regnum advenerit, de quo dicit Psalmographus: (*h*) *In templo ejus omnes dicent gloriam.* In illud itaque templum solæ prudentes virgines adducentur; quia sicut pastor (*i*), separabit agnos ab hędis, agnos adducet in gloriam, hędos tradet ad pęnam. In templum autem militantis Ecclesiæ tam prudentes, quam fatuæ virgines adducuntur; quia modo mixta sunt grana cum paleis, & lolium cum frumento.

(*k*) *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem terram.* Sponsa laudatur a filijs: filios autem commendat a magnitudine; quia *sunt nati pro patribus*. A forti-

(*a*) 1. *Petr.* 1. 7. (*b*) Marg. *Sponsa laudatur ab adolescentulis.* (*c*) *Cant.* 6. 8.
(*d*) *Ibidem.* (*e*) 1. *ad Corinth.* 7. 32, *& seq.* (*f*) *Matth.* 13. 8.
(*g*) *Matth.* 25. *vers.* 3, *&* 10. (*h*) *Psalm.* 28. 9. (*i*) *Matt.* 25. 32, *& seq.*
(*k*) Marg. *Sponsa laudatur a filijs.*

titudine; quia nati sunt *filij*. (*a*) Ab altitudine; quia *constitues eos principes*. A latitudine; quia *super omnem terram*. A gratitudine; quia *memores erunt nominis tui Domine*. A longitudine; quia *in omni generatione, & progenie*. *Patres* vero non solum carne, sed etiam fide possunt intelligi; teste Veritate, quæ dicit: (*b*) *Si filij Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis*. Patres enim Ecclesię secundum carnem fuerunt Idololatræ, pro quibus nati sunt Christiani. Patres secundum fidem fuerunt olim Prophetæ, pro quibus nati sunt tandem Apostoli. Pro Apostolis autem quotidie nascuntur Episcopi, quos Ecclesia *principes super omnem terram constituit*. Quamvis & aliter possit intelligi: *Filij nati sunt pro patribus*; quos generas filios, collocas tibi patres, cum discipulos facis magistros. Verum Apostolos non Sponsa, sed Sponsus *constituit principes super terram*, quibus post Resurrectionem *insuflavit*, *& ait*: (*c*) *Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt*. *Euntes* (*d*) *in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ*. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur*. Sed ad utrumque potest referri, quod dicitur: *Constitues eos principes super omnem terram*: & ad Sponsam, de qua præmittitur: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij*: & ad Sponsum, de quo subjungitur: *Memores erunt nominis tui, Domine*. De principibus istis alibi legitur: (*e*) *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham*. *Nimis* (*f*) *honorati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum*.

(*g*) Porro principatus iste non tradit dominium, sed tribuit ministerium; juxta quod Dominus inquit Apostolis: (*h*) *Reges Gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic: sed qui major est inter vos, erit sicut junior: & qui præcessor, erit sicut ministrator*. Et Petrus Apostolorum magister: (*i*) *Non quasi dominantes in clero, sed forma facti gregis ex animo*. *Memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, & progenie*. Quasi dicat; accepti beneficij non erunt ingrati, quia *memores erunt nominis tui, Domine*: non tantum alicubi, sed ubique; quoniam *in omni generatione, & progenie* suscepti officij non erunt obliti; quia *propterea populi confitebuntur tibi*; non tantum semel, sed semper; quoniam *in æternum, & in sæculum sæculi*. Olim *notus* (*k*) *in Judæa* erat *Deus, & in Israel magnum nomen ejus*; sed Apostoli, & Apostolici viri *memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, & generationem* Judæorum, *& progenie* Gentium; quoniam, *in omnem* (*l*) *terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Vel *in omni generatione, & progenie*, idest per omnes successores, prædicando nomen tuum magnum, & gloriosum, quod invocatum est super illos. Nomen istud Petrus Apostolus exposuit principibus, & senioribus Judæorum: *Notum*, inquit, (*m*) *sit omnibus vobis, quoniam in nomine Jesu Christi Nazareni ..... astat iste coram vobis sanus..... Nec enim nomen aliud datum est sub cęlo hominibus, in quo nos oporteat salvos fieri. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi*.

(*a*) *Hic videtur aliquid deesse; nisi sic interpreteris*: Nati sunt filij similes patrum (fortium), *Regum*. (*b*) *Joan.* 8. 39. (*c*) *Joan.* 20. 22, *& seq.*
(*d*) *Marc.* 16. 15, *& seq.* (*e*) *Psalm.* 46. 10. (*f*) *Psalm.* 138. 17.
(*g*) *Mar. De spirituali principatu.* (*h*) *Lucæ* 22. 25. *& seq.* (*i*) 1. *Epist.* 5. 3. *Respicit ad verba illa Lucæ* 22. 32. Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. *Magistrum porro Apostolorum Petrum, hic apertissime tradit Innocentius.*
(*k*) *Psalm.* 75. 2. (*l*) *Psalm.* 18. 5. (*m*) *Act. Apost.* 4. 10, *& seqq.*

Quasi dicat: quia *principes memores erunt nominis tui, Domine, in omni generatione, & progenie, propterea populi* Christiani, principes imitantes, *confitebuntur tibi*, idest laudabunt te. Nam quod agitur a majoribus, facile trahitur a minoribus in exemplum. *In æternum, & in sęculum sęculi*, idest per omne tempus, & per ipsam æternitatem. *Æternum* tamen propter dignitatem præmittit; & *sęculum* propter dignitatem supponit. (*a*) Vel alterum expositio est alterius; *In æternum, & in sęculum sæculi*, hoc est, in futurum, quod est consecutivum præsentis. *Beati ergo*, (*b*) *qui habitant in domo tua Domine; in sæculum sæculi laudabunt te.*

Explicit Liber de Quadripartita specie Nuptiarum Domini Innocentij Papæ Tertij.

EPI-

(*a*) *An errorem aliquem in hanc lectionem Amanuensis oscitantia induxit? Viderit Lector.*
(*b*) *Psalm.* 83. 5.

EPISTOLÆ INNOCENTIJ TERTIJ,

Harum prima ex Archivio nostro (Capsula 10. num. 2.) desumpta est: In utraque porro ipsam authograborum ortographiam retinuimus.

INnocentius episcopus seruus seruorum dei. Venerabilibus fratribus. . Bononien. &. . Mutinen. Episcopis: salutem & apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram dilectis filijs... . Priore & conuentu de Reno noueritis peruenisse. quod cum bone memorie. Hildebrandus sancte Romane ecclesie Cardinalis ad honorem Dei & beati Thome martiris nouum in ecclesia sancti Saluatoris erexisset altare: & illud obtinuisset auctoritate sedis apostolice consecrari: Scolares ex parte illa eandem ecclesiam suis facientes elemosinis ampliari in loco magis idoneo altare in memoriam eiusdem martiris construxerunt. quod auctoritate sedis apostolice desiderant & postulant consecrari. Unde nos pium Scolarium propositum in dño commendantes: fraternitati uestre per apostolica scripta precipiendo mandauimus. ut ad eandem ecclesiam accedentes. reliquijs a priore altari ad secundum cum deuotione translatis: & primo amoto: secundum sublato cuiuslibet contradictionis. dilationis. & appellationis obstaculo curaretis sollempniter consecrare. Sed uos nondum mandatum estis apostolicum executi: immo tu frater Bononien. ne id fiat diceris impedire. Ne igitur mandatum nostrum surdis uideamini auribus preterire: fraternitati uestre per apostolica scripta mandamus. & districte precipimus. quatinus saltem hac uice quod super hoc neglexistis hactenus taliter implere curetis: quod negligentiam precedentem per subsequentem obedientiam redimatis. Quod si non ambo hijs exequendis uolueritis aut ualueritis interesse: tu frater Mutinen. ea sublato appellationis obstaculo nichilominus exequaris.

Dat. Lateran. ij. Nonas Junij. Pontificatus nostri Anno Quinto.

Altera (ex num. 23. Capsulæ 21.) desumpta, subsequens est:

INnocentius episcopus seruus seruorum dei. Dilectis filiis. . Priori & Canonicis sancte Marie de Reno Bononien. Salutem & apostolicam benedictionem. Cum dilecti filij frater Dominicus & lambertus presbiter canonicus & procurator ecclesie uestre ad nostram presentiam accessissent dilectum filium nostrum .G. tit. sancti Vitalis presbiterum Card. ipsis concessimus auditorem. coram quo dictus .D. proponere procurauit. quod cum quoddam hospitale iuxta Bononiam construxisset & ipsum possessionibus & aliis bonis pia sibi liberalitate collatis dotasset. uos ad illa uestros oculos extendentes excogitatis fraudibus eundem simplicem & illiteratum omnino. & blandis promissionibus circumuenire curastis. ipsum in Ecclesia uestra in fratrem & Canonicum admittentes. ut eo effecto canonico regulari. hospitale predictum in uestrum dominium transferretur. Cum igitur dictus Dominicus in Ecclesia uestra Canonici habitum assumpsisset. & de sua canonicatione fuisset conditum publicum instrumentum. in quo continebatur expresse quod idem se ac sua tam mobilia quam immobilia Ecclesie contulerat supradicte. Venerabilis frater noster. . Episcopus Bononien. tam ipsum quam Hospitale prefatum cuius possessionem fraudulenter intrastis. studuit reuoca-

re. Vos autem contra eundem Episcopum ad dilectos filios. . Prepositum Mutinen. & eius coniudices nostras litteras impetrastis. quibus asseruistis uos illius Hospitalis possessionem contra iustitiam spoliatos & illud in quodam loco siluestri & solitario construxisse. Cumque causam cum memorato Episcopo intrassetis. predictum. D. qui plenius merita cause cognouerat coram ipsis Iudicibus non permisistis modo aliquo comparere. Verum idem Episcopus in preiudicium hospitalis prefati quedam minus prouide confitens.& uobiscum compositionem quandam immo collusionem potius iniens octoginta libras bononien. monete a uobis accepit quare possessionem Hospitalis prefati uos intrare permisit. Bononien. Ciuibus offensis non modicum & inuitis. Vos itaque recepta possessione Hospitalis prefati ea que fuerant pauperum usibus deputata in usus proprios conuertentes. & subuertentes statum Hospitalis omnino expulistis ex eo pauperes & infirmos & lectis pannis ac ceteris utensilibus domus tamquam in predam penitus asportastis. Capris & ouibus deputastis receptaculum infirmorum. Frater uero Dominicus hec attendens tactus dolore cordis intrinsecus fecit quod potuit. reclamans & contradicens ad sedem apostolicam appellando. Vos appellatione contempta ipsum & fratres eius qui cum eo in eodem manserant Hospitali cepistis. & per duos menses tenuistis quasi carceri mancipatos. Ceterum cum hec eodem. D. significante ad nostram audientiam peruenissent Venerabili fratri nostro. . Ferrarien. Episcopo dedimus in mandatis ut inquisita super hiis plenius ueritate. auctoritate apostolica sublato appellationis obstaculo in irritum reuocaret quicquid de Hospitali predicto contra iustitiam cognosceret attemptatum. tam res quam personas eidem restitui faciens Hospitali. Verum cum Episcopus propter appellationem quam uos interponere procurastis. in predicto negotio minime processisset. eidem per litteras nostras iterato mandauimus. ut iuxta formam priorum litterarum in eodem negotio ratione preuia procedere non tardaret. Episcopus uero receptis litteris nostris partes ad suam presentiam legitime ac peremptorie multotiens conuocauit. Sed uos eius contempnentes adire presentiam. nec curantes ad eum mittere responsalem. ipso. D. presente ac restitutionem cum instantia postulante quia eidem Episcopo constitit tam per litteras supradicti Bononien. Episcopi. quam per famam & multorum relationem.& euidentiam facti fuisse lesum enormiter Hospitale. ac personas que minoris etatis extiterant circumuentas eas iure minorum restituit. & Hospitale prefatum per sententiam pristine reddidit libertati. & singula queque secundum quod iustnm fuerat in debitum statum reducens sepedicto Episcopo & Potestati Bononien. scripsit ut eos in possessionem predictorum inducerent corporalem. & tuerentur inductos. quare idem .D. postulauit a nobis ut prefati Ferrarien. Episcopi sententiam confirmantes faceremus eandem effectui mancipari. uobis super hiis silentium imponendo. Predictus uero Lambertus proposuit exaduerso quod cum dictus .D. construxisset Hospitale predictum. & se ipsum cum omnibus que tunc temporis possidebat. de consensu fratrum & sororum eiusdem domus ecclesie uestre contulisset. sicut apparet per publicum instrumentum. supradictus Bononien. Episcopus idem Hospitale contra iustitiam occupauit. Quod cum ad nostram audientiam peruenisset supradictis. .Mutinen.] Preposito & coniudici suo causam ipsam duximus committendam. qui iuxta mandatum apostolicum procedentes cognita plenius ueritate pro uobis sententiam promulgarunt. quam postmodum obtinuistis. sicut idem asseruit Procurator a sede apostolica confirmari. At Sigiczo se asserens illius Hospitalis conuer-

uersum & donationem prefati. D. penitus ignorasse. ad supradictum Ferrarien. nostras litteras impetrauit. coram quo cum in omnibus terminis uobis assignatis ab eo per responsalem idoneum curaueritis comparere, quia idem responsalis se ab eodem sensit contra iustitiam pregrauari ad sedem duxit apostolicam appellandum. Episcopus uero appellatione contempta lite minime contestata nichilominus in causa processit. contra uos sententiam proferens minus iustam. a qua fuit ex parte uestra iterum appellatum. Cumque super hiis & aliis coram Cardinali predicto fuisset diutius disputatum & idem Cardinalis nobis plene ac fideliter que coram ipso proposita fuerunt retulisset. nos habito fratrum nostrorum consilio sententiam prefati ferrariensis Episcopi. qui quamuis bono zelo. iuris tamen ordine minus bene seruato processit duximus irritandam. ex prouisione tamen apostolica in fauorem pauperum statuentes ut sepedictus .D. in Hospitali remaneat sepedicto. & helemosinas que sibi pia fuerint liberalitate collate. omnesque possessionum prouentus in usus pauperum erogare procuret. & nec ea que sunt ad opus infirmorum & pauperum deputata exigantur a uobis nec retineantur ablata cuius tamen obedientiam pro eo quod per confessionem ipsius in Ecclesia uestra professionem fecisse constat euidenter uobis non duximus subtrahendam. Vestre igitur uniuersitati per apostolica scripta mandamus. quatinus eundem .D. & alios conuersos & conuersas in sepetato Hospitali permittentes pacifice commorari. de bonis ipsius nihil penitus exigatis. Instrumenta omnia & cartas remissionum & alia que Hospitali subtraxistis & habuistis eidem sine difficultate reddentes. Alioquin noueritis nos dilecto filio Magistro. R. Theologo Bononie commoranti dedisse in mandatis ut uos ad id per censuram Ecclesiasticam appellatione remota compellat. Consulimus autem & exhortamur in domino ut Hospitale predictum ab impetitione huiusmodi absoluatis. Sciturі tamen quod si de iure uolueritis experiri uobis iustitiam super ipso non negabimus exhibere.

Dat. Rome apud sanctum Petrum Idibus Decembris Pontificatus nostri Anno septimo.

LECTORI BENEVOLO.

Optatissimum Bononiensium Episcoporum Catalogum tibi exhibeo, humanissime Lector, ex eo ipso desumptum præclaro codice, quem referente doctissimo Valerio Comite Zano inspexerat Gaspar Comes Bombaci, (a) *quem Codicem nostra nunc possidet Bibliotheca. Bononienses Episcopos recenset, fateor, Sigonius: sed ipsemet candide nos docet, multorum Episcoporum, qui nostram rexere Ecclesiam, ne nomina quidem ei fuisse comperta. Recenset quoque Alidosius:* (b) *sed nec indicat haud multum diligens scriptor, unde ea quæ tradit, exceperit, & in eo procul dubio errat, quod Joachimum & Eldurensem [quæ quidem nomina Græcis, & Latinis ea ætate inusitata erant prorsus] Hadrianum, aliosque nonnullos reliquis scriptoribus ignotos commemoret. Tu laboribus nostris utere, humanissime Lector, & Vale.*

NO-

(a) *In libro inscripto* Marmora Felsinea *habetur pag.* 182. *dissertatio ad hunc modum inscripta:* Riflessioni erudite del Sig. Conte Valerio Zani sopra un iscrizione &c. *in qua quidem dissertatione* [*pag.* 199. *hæc legimus*]. Chi fosse il Vescovo Barbato, agli scrittori di questa Patria è rimasto totalmente ignoto. Il Conte Gasparo Bombaci di felice ricordanza affermò di averlo veduto in un libro delle Costituzioni della Metropolitana di Bologna mentovato da Uberto Caccia Piacentino Vicario Generale del Vescovo nel 1310.

(b) I sommi Pontefici, ... e Vescovi Bolognesi.

NOMINA EPISCOPORUM ECCLESIÆ BONONIENSIS.

D. Zama fuit primus Episcopus.
D. Faustinianus.
D. Domitianus.
D. Jobianus.
D. Eusebius.
D. Eustaxius.
D. S. Felix.
D. S. Petronius.
D. Marcellus.
D. Parthenius.
D. Julianus.
D. Jeroncius.
D. Theodorus.
D. Luxerius.
D. Tertullianus.
D. Jocundus.
D. Theodorus.
D. Clemens.
D. Petrus.
D. Germanus.
D. Constantinus.
D. Julianus.
D. Deusdedit.
D. Justinianus.
D. Luminosus.
D. Domnus.
D. Victor.
D. Elyseus.
D. Gaudentius.
D. Clausinus.
D. Barbatus.
D. Romanus.
D. Petrus.
D. Victalis.
D. Martinus.
D. Theodorus.
D. Christofanus.
D. Martinus.
D. Petrus.
D. Ursus.
D. Johannes.
D. Severus, & Rambertus fuerunt uno tempore.
D. Petrus.
D. Johannes.
D. Albertus.
D. Johannes.
D. Frogerius.
D. Alfredus.
D. Lambertus.
D. Gerardus, & Ligifredus simul fuerunt.
D. Bernardus, & Petrus uno tempore fuerunt.
D. Victor.
D. Henricus.
D. Gerardus, & Samuel uno tempore fuerunt.
D. Johannes.
D. Gerardus de Gisla.
D. Gerardus de Riosti.
D. Henricus de fracta.
D. Frater Jacobus.
D. Octavianus.
D. Eclata.
D. Ubertus.
D. Arnaldus.
D. Stephanus.
D. Bertrandus. *Hactenus Episcopi vetusto caractere conscripti. Eos, qui sequuntur, recentior exhibet, & varia manus.*
D. Bertraminus Mediolanensis de Enthombe.
D. Johannes Mediolanensis de Galerate.
D. Aymericus Catti, qui fuit etiam generalis Thesaurarius Italiæ pro Sancta Romana Ecclesia.
D. Bernardus de Bonavalle etiam Thesaurarius Ecclesiæ tempore, quo Dominium Ecclesiæ expulsum fuit.
D. Philippus de Caraffis de Neapoli Cardinalis, tituli Sancti Martini in montibus.
D. Bartholomæus.

MO-

MONITUM AD LECTOREM.

Postquam Opusculum De Cognitione veræ vitæ, de Deo, & vita æterna *inscriptum edidimus, comperimus illud jam pridem fuisse vulgatum. Consulat, obsecro, Lector in editione Bernardi a Mabillonio elaborata paginam* 316. *Voluminis III. Venetiis anno* 1727.

